DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

MÜFİD
EKDAL

Kapalı
Hayat Kutusu
Kadıköy
Konakları

MÜFİD EKDAL

Kapalı Hayat Kutusu
Kadıköy Konakları

Genişletilmiş
4. baskı

YKY

KAPALI HAYAT KUTUSU

KADIKÖY KONAKLARI

Müfid Ekdal 1918'de İstanbul'da doğdu. 1942'de İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 1950'de Kadıköy Numune Hastanesi'nde dahiliye uzmanı oldu. 1963-65 yılları arasında kardiyoloji ihtisası için İngiltere'ye gitti ve bu dalda uzman oldu. 1967'de Numune Hastanesi'nde Dahiliye Servisi Şefi oldu, 1979'da aynı hastanenin başhekimliğine atandı. 1983'te emekli oldu.

Hâlâ doğduğu evde yaşamaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır. *Kardiovasküler Sistem Hemodinamiği*, *Tıphaneden Numuneye* gibi tıbbi yayınlarının yanı sıra *Bir Fenerbahçe Vardı*, *Bir Konak Bir Ömür Bir Devir*, *Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü: Kadıköy*, *Prenses Elâ*, *Eski Bir İhtilalciden Dinlediklerim* isimli kitapların yazandır.

MÜFİD EKDAL

Kapalı Hayat Kutusu

Kadıköy Konakları

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 2005

Kapalı Hayat Kutusu - Kadıköy Konakları / Müfid Ekdal

Kitap editörü: Filiz Özdem
Düzelti: Belgin Sunal - Tamer Erdoğan

Kapak ve sayfa tasarımı: Nahide Dikel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız

Baskı: Pasifik Ofset
Çobançeşme Mah. Kalender Sok. No: 5 Yenibosna / İstanbul

1. baskı: İstanbul, Şubat 2004
Genişletilmiş 4. baskı: İstanbul, Nisan 2008
ISBN 978-975-08-0758-8

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2003
Sertifika No: 1206-34-003513
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr
http://www.yapikredi.com.tr

Eşim Celile Ekdal'a

Yayın Notu:

Yazarın özel isimlerde kullandığı yazıma müdahale edilmemiştir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 13

Tubiniler • 15
Lorando Ailesi • 18
Mahmut Muhtar Paşa Köşkü • 22
Moda'daki İngiliz Kolonisinin Yaşantısı • 26
Whittall'lar • 37
Antipa'nın Köşkü • 43
Moda Burnu'ndaki Evler • 44
Sabur Sami Bey Köşkü • 45
Cimcoz Ailesi • 49
Mr. Dowson'ın Evleri • 50
Villa Longchene • 52
Fredericiler • 53
Villa Mathieu • 55
Villa Wohl • 56
Villa Charnaud • 57
Villa Landgrabe • 58
Villa Glavani • 59
La Fontaineler • 60
Dr. Arif Sanca Paşa Köşkü • 63
Lozan Kulübü • 65
Hotel Schana • 66
Dr. Hakkı Şinasi Paşa Köşkü • 67
Cem Sokağı'nda Cem'in Evi • 68
Zaharof • 70
Bılıktanyan Efendi'nin Evi • 72
Mühürdar Ahmet Efendi Köşkü • 73
Prof. Dr. Şevket Salih Soysal'ın Köşkü • 75

Cemal Kutay'ın Evi • 76
Bursalı Rıza Bey'in Evi • 78
Şair Latifi Sokağı'nın Sonundaki Köşk • 80
Lütfiye Hanım Köşkü • 82
Şifa'daki Rahibe Manastırı • 84
Avukat Halil Ethem Arda Köşkü • 88
Doktor Mahmud Ata Bey'in (Bayata) Evi • 90
Esvapçıbaşı İlyas Bey'in Evi • 96
Hamamizade Akif Bey Evi • 97
Haçik Erkman ve Bekir Numan Köşkü • 99
Altıyol'da Daniş Bey Köşkü • 101
Ünlü Oyuncu Abdürrezzak Abdi Efendi'nin Evi • 103
Armenak Şekerciyan'ın Evi • 105
Hariciye Nazın Reşit Paşa'nın Köşkü • 107
Kurbağalıdere Köprüsü'nün Başındaki Köşk • 108
Reşit Paşa Köşkü • 109
Berberbaşı Şükrü Bey'in Evi • 111
Ahmet Zühtü Paşa Köşkü • 112
Hasan Amir Bey Köşkü • 117
Kızıltoprak Karakolu • 119
Necmettin Sadak Köşkü • 120
Hasan Edip Paşa Köşkü • 122
Esat Toptani Paşa Köşkü • 123
Kızıltoprak İstasyonu'ndaki Köşk • 125
Kulelİ Köşk • 126
Prenses Tevhide Köşkü • 128
Splandit Palas • 130
Kâzım Paşa Köşkü • 131
Bezmigül Dilber Hanım Köşkü • 133
Taşcızade Hilmi Bey Konağı • 135
Depo Durağı'ndaki Ev • 137
Naci Moralı Köşkü • 138
Ali Mübarek Bey Köşkü • 140
Vidinli Tevfik Paşa Köşkü • 143
Mübeccel Bey'in Evi • 145
Nusret Bey'in Evi • 146
Altıparmaklar'ın Evi • 147
Mavi Parmaklıklı Ev • 148
Bölükbaşı Apartmanı • 150
Nail Bey Köşkü • 153
Lütfiye Hanım Köşkü • 155

Şamlı Harum'ın Evi • 157
Nuri Paşa Köşkü • 159
Saliha Sultan Köşkü • 162
Dr. Mahmud Celalettin Paşa Köşkü • 165
Şişman Yanko'nun Evi • 168
Abdülkadir Efendi Köşkü • 170
Dinibütün Mustafa Hilmi Paşa Köşkü • 176
Saraylı Hanım'ın Köşkü • 179
Ord. Prof. İsmail Hikmet Bey Köşkü • 182
Çerkez Hanım'ın Evi • 183
Babanzade Şükrü Bey'in Evi • 184
Nasuhi Kaptan'ın Feneryolu'ndaki Evi • 186
Hacı Bekir'in Evi • 187
Ahmet Eyüp Paşa Köşkü • 188
Prof. Dr. Mazhar Osman Bey'in Evi • 192
Gazi Ahmet Muhtar Paşa Köşkü • 194
Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Kardeşi Fethiye Hanım'ın Köşkü • 204
Salih Bey Köşkü • 206
Madam Uskuk'un Evi • 207
Masraf Nazın Rıza Bey Köşkü • 208
İskeçeli Yusuf Ziya Bey Köşkü • 210
Tüccar Necip Bey Köşkü • 212
Mustafa Mazhar Bey Köşkü • 214
Mustafa Mazhar Bey Sokağı'ndaki Arap Sami Bey Köşkü • 217
Başkâtip Tahsin Paşa Köşkü • 219
Hüseyin Hüsnü Paşa Köşkü • 223
Çiftehavuzlar • 227
Kurukahveci İhsan Bey Köşkü • 229
Yoğurtçubaşı Ahmet Efendi'nin Evi • 233
Mısırlılar'ın Köşkü • 236
Cemil Topuzlu Paşa Köşkü • 238
Hacı Bekir Köşkü • 240
Hasan Rami Paşa Köşkü • 242
Cafer Paşa Köşkü • 246
Abdüllatif Suphi Paşa Köşkü • 247
Mr. Theron Damon Köşkü • 248
Tevhide Hanım Köşkü • 250
Ragıp Sanca Paşa Köşkü • 252
Çifte Konaklar • 255
Camgöz Osman Paşa Köşkü • 257
Zülüflü İsmail Paşa Köşkü • 261

Abidin Paşa Köşkü • 264
Servet Paşa Köşkü • 265
Bağdat Valisi Mecid Efendi'nin Köşkü • 266
Gazi Osman Paşa Köşkü • 268
Mabeyinci Faik Bey Köşkü • 270
Ömer Faik Paşa Köşkü • 271
Tevfik Efendi Köşkü • 272
Ali Refik Paşa Köşkü • 273
İshak Paşa Köşkü • 277
Hasip Paşa Köşkü • 278
Rukiye Sultan Köşkü • 280
İzzet Paşa Köşkü • 282
III. Ordu Kumandanı Müşir Hayri Paşa'nın Köşkü • 284
Galip Paşa Köşkü • 285
Nadir Ağa Köşkü • 286
Dr. Rifat Hüsamettin Paşa Köşkü • 288
Rıdvan Paşa Köşkü ve Erenköy Kız Lisesi • 289
Hurşit Mehmet Paşa Köşkü (Mazhar Çelebi) • 291
Sadrazam Salih Paşa Köşkü • 293
Göztepe'de Yapılan İlk İstasyon • 295
Cavit Paşa Sokağı'nda Cevat Paşa Köşkü • 297
Zürafalı Köşk • 299
Dr. Celal İsmail Paşa Köşkü • 302
Şemseddin Sami Bey Köşkü • 304
Mihran Efendi Köşkü • 307
Eczacıbaşı Köşkü • 309
Müfit Pazarcı Köşkü • 310
Avukat Kâmi Nâzım Bey Köşkü • 312
Erenköy'de Ziya Paşa Köşkü • 315
Sokullu Abdülkerim Paşa Köşkü • 316
Ferik Sait Paşa Evi • 318
Yusuf Paşa Köşkü • 320
Granovskiler • 322
Kabasakal Mehmet Paşa Köşkü • 323
Dr. Vamık Bey Köşkü • 325
Dr. İhsan Sami Garan'ın Evi • 327
Rıza Urcun Paşa Köşkü • 328
Atatürk'ün Ziyaret Ettiği Köşk • 329
Sahil Yolundaki Pembe Köşk • 331
Pembe Köşk • 332
Huguenin Köşkü • 335

Nezahat-Nurettin Ege Köşkü • 338
Mehmet Küçük Deveci Bey Köşkü • 343
Reşat Paşa Konağı • 344
Paşa Korusu'ndaki Köşk • 345
Kılıç Ali Bey Köşkü • 346
Ziver Bey Köşkü • 348
Esvapçıbaşı İlyas Bey Köşkü • 350
Müjdat Gezen Sanat Evi • 351
Sultan V. Murad Köşkü • 352
Kilercibaşı Osman Bey Köşkü • 360
Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın Oturduğu Ev • 364
Ziyaeddin Efendi Köşkü • 368
Mısırlıoğlu Köşkü • 370
Udi Bestekâr Ali Rıfat Çağatay Bey • 373
Zamboğlu Köşkü • 376
Halitağa Caddesi'ndeki Ev • 377
Ali Şamil Paşa Köşkü • 378
Acıbadem'deki Köşk • 380
Köçeoğlu Agop Efendi Köşkü • 381
Doksan Pencereli Köşk • 386
Erenköy Camii'nin İmamına Ait Evler • 388
Züheyrzade Ahmet Paşa Köşkü • 389
İçinde Bir Facianın Yaşandığı Ev • 392
Züheyrzade Ahmet Paşa'nın Kızlan İçin Yaptırdığı Ev • 393
Kocabaş Arif Bey Köşkü • 395
Deli Fuad Paşa Bahçesi • 396
Baron Oppenheim'ın Evi • 402
Villa Mon Plaisir • 405
Botter'in Evleri • 410
Degucis'in Evleri • 419
Degucis'in Damadı Teodoridis • 423
Dr. Ömer Lütfü Bey • 425
Fenerbahçe Camii • 428
Ceha'nın Evleri • 431
Villa Gaetta • 436
Gazi Mehmetçik Sokağı • 437
Diş Hekimi Karako'nun Evi • 439
Şapkacı Dopola'nın Evi • 441
Villa Mellte • 444
Tevfik Amir Bey Köşkü • 447
Çıngırlı'nın Bahçesi • 450

Konakların İlk Katları • 454
Ali Rıza Paşa Köşkü • 456
Dr. Mahmut Hakkı Paşa Köşkü • 458
Yağcı Ahmet Bey'in Evi • 461
Tanaş Efendi'nin Bakkal Dükkânı • 464
İhsan Hanım'ın Evi • 466
Mahir Bey'in Evi • 467
Avukat Bedri Bey'in Evi • 469
Ali Rıza Bey'in Evi • 471
Nebile Hanım'ın Evi • 473
Süleyman Ağa'nın Evi • 475
Tahir Ekdal'ın Evleri • 476
Sadık Efendi'nin Evi • 478
Şehzade Ahmet Efendi'nin Evi • 481
Gazi Muhtarpaşa Çıkmazı ya da Eski İsmiyle Yaverağa Çıkmazı • 485
Mehmet Balcı'nın Evi • 489
Kaymakam Halit Bey'in Evi • 492

Kitaba Eklenen Konaklar
Sütun Üstünde Oturan Azizler • 496
Zihni Paşa Selamlığı • 497
Avukat Mehmet Özer Bey Köşkü • 499
Hafız Hüseyin Paşa Köşkü • 501
Mr. Dowson'ın Caddebostan'daki Evi • 504
Dr. Halit Şazi Bey Köşkü • 505
Tuğlacıbaşı Köşkü • 506
Ecvet Yılmazer Bey Evi • 509
Feyziye Çamsever Hanım ve Köşkü • 511
Ali Kabuli Bey'in Evi • 514
Alexander Nevkozmos'un (Yeni Dünya) Evi • 517

EK BİLGİLER
Doksan Pencereli Köşk • 521
Cemile Sultan'ın Erenköy'deki Sarayı • 522
Dr. Rifat Hüsamettin Paşa ve Köşkü • 526
Paşa Korusu'ndaki Köşk • 527
Tahta Köprü'nün Başındaki Ev • 529

KAPALI HAYAT KUTUSU
KADIKÖY KONAKLARI

Kadıköy'le Bostancı arasında ve bu yörenin etrafındaki konaklar, köşkler hakkında araştırmalara ve kişisel tanıklığıma da dayanarak ortaya koyduğum bu kitap edebi, ilmi ve kaynak bir kitap olma iddialan taşımamakta.

Her ne kadar titizlik göstersem de bazı köşklerin resimlerini bulduğum halde asıl sahiplerini, bazılarının da sahiplerini bulmakla beraber resimlerini bulmak mümkün olmadı. Yangınlarda yok olan köşklerin ise bütün araştırmalarıma rağmen yerleri bile tam olarak tespit edilememiştir. Eksikliklerin farkında olarak dünü bugüne taşıyıp Kadıköy'ün bir panoramasını çizmeye çalıştım ve daha evvel çıkan kitaplarımdaki köşkleri de bu eserde topladım.

Hayatım boyunca birçok köşkün yıktırılışına, yerine beton evlerin yapılışına, sonra bunların da yıkılıp yerine 10-15 katlı apartmanlann yükselmesine tanık oldum. Bu uzun yıllar içindeki değişimin fotoğraflarını bizzat kendim amatörce çektim.

Ancak bir ömür çalıştıktan sonra bu kitabı derleyebildim.

Bu kitabın hazırlanmasında büyük katkıları olan Nacl Sığın, Ömer Kükner, Enis Batur, Aslıhan Dinç, Filiz Özdem'e; araştırmalarım esnasında tapu kayıtlarını tespit eden Besim Akçal'a; yıkılan, yanan, yok olan evlerin, köşklerin geçmişine ait bilgileri, resimleri veren Cavidan Tümerkan, Zafer Özek, Orhan Akra, Cemal Kutay, Prens Abbas Vlora, Melih Sezer, İbrahim Ergün Başak, Dr. İsmail Türsan, Seyhun Binzet, Susan Stennet, Tülay Bölükbaşı, Burak Çetintaş, Zihni Güner, Prof. Dr. Güneş N. Ege Aker, İrfan Denever'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Dr. Müfid Ekdal

TUBİNİLER

Tubiniler Ege Denizi'ndeki Syros Adası'ndan gelerek İstanbul'a yerleşmişlerdi. Bazı Latin kökenli köleler Türk gemilerinden kaçarak İstendil ve Syros adalarına iltica etmişler; adayı idare eden Venedikliler ise Türklerle iyi geçinebilmek için bu köleleri fazla korumamışlardı.

Adada 1624 yılında yapılan bir istatistiğe göre her 80 kişinden 50'si İtalyan, 30'u Rumdu. Esasen 1537'de Syros Adası Osmanlılar tarafından zaptedilmiş, Kanuni'nin ve Barbaros'un korkusundan diğer Ege adaları birer birer Osmanlı hâkimiyetine geçmişti.

Tubini Ailesi Syros Adası'nda yaşıyordu. Daha sonra bu ailenin fertleri İstanbul'a gelip yerleştiler. Tubiniler evvela Beyoğlu'nda, hâlâ Konservatuvar olan binada Nomicolar'la beraber oturmuşlar, sonra Amerikan Konsolosluğu yanındaki İstanbul Kulübü'nün ikinci bloğuna taşınmışlardı.

Berrand Tubini Galata'da bankerlik yaparken oğlu Tubini de Beşiktaş'ta 400 kişinin çalıştığı bir mobilya mağazasını yönetiyordu.* Bu ailenin çok büyük bir serveti ve pek geniş bir personel kadrosu vardı.

Tubini bu arada Moda Burnu'nda büyük, ahşap saray gibi bir malikâne de yaptırdı. İleriki yıllarda Moda Burnu'nun adı Tubini Mahallesi olacaktı. Baba Tubini öldükten sonra Tubiniler'in mülkü Belçika uyruklu Frederici Tubini ile Tubini'nin damadı Nomico'ya intikal etmiş, Nomico da yedi çocuğuna birbirinin aynı yedi ev yaptırarak Moda'da adeta bir düklük kurmuştu.

Zamanla, Nomicolar'ın evleri el değiştirmeye başlamıştı. Birini Zeki Üngör, bir diğerini Mehmet Zekeriya Sertel satın almış, biri okul olmuş, birinde de Moda'nın en tanınmış ailelerinden Cimcoz'lar kiracı olarak oturmuşlardı.

Nomico Ailesi içinde en tanınmış olanı Anjel Nomico ve kızı Jermin Nomico'dur. Jermin Nomico yaşlandığı zaman avukatı Beraat Üngör'ün tavsiyesine uyarak evini Dârüşşafaka'ya bağışlamış, bir müddet sonra da ölmüştü.

Nomicolar'ın yedi evi de yıkılıp yerine apartmanlar yapıldı. Bugün bu evlerin yerlerini tayin etmek bile güçtür. Moda Palas Fredericiler'in olup, onlara da Tubiniler'den kalmıştır.

Mühürdar Caddesi'nde bugün Sular İdaresi olarak kullanılan binanın yerinde evvelce çok güzel mimari özelliği olan kâgir malikâne Tubiniler'indi. Sonradan İtalyan Kız Okulu olmuş, daha sonra yıkılarak Sular İdaresi Binası yapılmıştı. Sular İdaresi'nin hemen yanındaki küçük kilise de Tubiniler tarafından yaptırılmış, arsasında Belçikalı Frederici, Fransız Tubini ve İtalyan Corpiler'in** hisseleri bulunduğu için hepsinin onayı alınarak inşa edilmişti.

Aradan geçen uzun yıllardan sonra bakımsız ve harap duruma düşen kilise restore edilerek ibadete açıldı.

Kilise ilk yapıldığı yıllarda geniş bir bahçeye ve papazın oturması için de bir eve sahipti. Fakat sonradan açılan yollar ve parselasyon nedeniyle bahçesi çok küçülmüş, papazın evi de yok olmuştu. Kiliseden Mühürdar'ın deniz kıyısına kadar olan arazi bostandı. Bir kısmı da meyvelikti. Çok güzel nar ve badem ağaçları vardı. Büyük bostan kuyusunun üstüne kurulmuş olan su dolabı gözleri bağlı bir at tarafından çevrilir, kuyudan çıkan buz gibi suyla bostandaki sebzeler sulanırdı.

Tubiniler'in mülkü ölümler sebebiyle parçalanmış, Moda çayın tarafını Whittall'lar ve Lafontaineler alarak malikâneler yapmışlardı. Tubiniler'in ve onların

Moda Palas Oteli olarak bilinen bu köşk, Tubini malikâneslydi. Tubiniler'den Fredericiler'e geçmiş, Miramer Oteli olmuş, I. Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından nekahathane olarak kullanılmıştı. Savaştan sonra Moda Palas Oteli olmuş, binayı daha sonra Aliye Moralı satın almışsa da burada hiç oturmamıştı. Daha sonra yerine Marmara Apartmanı yapıldı.

Tubini Rıhtımı, Kadıköy'de Şehremaneti (Belediye) binasından Mühürdar tarafına doğru uzanırdı. (İsmail Kemal Saygan Koleksiyonu)

akrabası olan Corpiler'in Kadıköy'de başka mülkleri de vardı. Rıza Paşa Karakolu'nun bulunduğu sokaktaki evlerin çoğu İtalyan asıllı olan bu ailelerindi.

Evvelce Amerikan sefarethanesi, hâlâ konsolosluk olarak kullanılan binanın bulunduğu ada Tubiniler'indi. Tubini Ailesi kışın buradaki malikânelerinde, yazın Moda'daki ahşap konakta otururlardı. Amerikan Konsolosluk binasını Ignazio Corpi yaptırmıştı.***

Bir ara Moda'nın entelektüel kişileri olan Salâh Cimcoz, Sabur Sami, Yusuf Yan biraderler, Hayik Alpkan ve Tahsin Bey bu binada Mühürdar Kulübü'nü kurmuşlardı. Halka açık bir kulüp değildi. Yalnızca bu adı geçen şahıslar toplanır, briç oynarlardı. Sonradan Şekerci Hacı Bekir'in dükkânının üstüne taşındılar, daha sonraki yıllarda hepsi Moda Deniz Kulübü'ne geçtiler.

Bir asır evvel Moda'nın hâkimi durumunda olan ve muhteşem bir hayat süren Tubiniler'den de Lorandolar'dan da hemen hemen hiçbir iz kalmadı.

Notlar:

* Bertrand Tubini'nin oğlu İstanbul'da ilk buharlı değirmeni yaptıran kişidir.

** Hâlâ Amerikan Konsolosluğu olarak kullanılan binayı Ignazio Corpi sevgilisi için yaptırmışsa da içinde hiç oturmadan ölmüştür.

*** Tubiniler'den olan Ignazio Corpi ile aynı aileden olan Nomico Francois'nın yazıhaneleri Galata Billur Sokak No: 20'deki Jul Kamondo Han'daydı. Her ikisi de burada bankerlik yapardı.

LORANDO AİLESİ

Lorando Ailesi de Tubiniler gibi Syros Adası'ndan gelerek İstanbul'a yerleşmişlerdi. 1945'te Küçük Moda'da, deniz hamamlarının üstüne isabet eden geniş ve ağaçlı bahçede bir yangın çıkmış, tapu kayıtlarına saray olarak geçen büyük bir malikâne yanmaya başlamıştı. Yangın sırasında etrafa korku salan patlamalar oluyor, mermi sesleriyle beraber adeta bir savaş alanını hatırlatıyordu. Koca bina yanıp çirkin bir iskelet haline geldikten sonra yangın söndü. Patlamaların sebebi anlaşıldı. Binada oturan ailenin av merakı nedeniyle stok yaptıkları fişekler patlamıştı.

Binanın ilk sahibinin ilginç bir geçmişi vardı. Saray, Lorando isimli bir şahsa aitti. Sultan Aziz ve Abdülhamid döneml sarraflarından olan Lorando ve akrabası Tubini aslen Syros Adası'ndan olup, İtalyan asıllı ve Fransız uyrukluydular: Lorando Ailesi Küçük Moda'ya, Tubiniler'se Moda Burnu'na yerleşmişlerdi.

Sultan Aziz 1873'te Jean Lorando ve Berrand Tubini'den bir miktar borç almış, bu borç zamanında ödenmediği için faiziyle birlikte artarak yedi yüz elli bin altına yükselmişti.

Alacaklılar Ticaret Mahkemesi'nden elde ettikleri ilamla Fransa devletine başvururlar ve İstanbul'daki Fransız elçisi Constans, yerine bir maslahatgüzar bile bırakmadan memleketine döner. Böylece Fransız hükümeti hukuki bir davayı politik bir mesele haline sokarak Babıâli ile münasebetini keser. İki devlet arasındaki siyasi ilişkiler kopmuş, Fransa bir donanma göndererek Midilli Adası önüne yerleştirmiştir.

25 Ekim 1901'de Babıâli borcu ödemeyi kabul ettiği halde Fransa başka taleplerde bulundu. "Fransa himayesindeki dini ve kültürel kuruluşların tanınması, bunların tamirlerine müsaade edilmesi, Keldani Katolik patriği için Papa tarafından kabul edilecek bir fermanın verilmesi" Fransa'nın istekleri arasındaydı. Babıâli bunları reddedince 2 Ekim 1905 tarihinde Midilli Adası'nın Gümrük ve Posta

Telgraf İdareleri işgal edildi. Sonunda Almanya araya girdi ve işgal olayı son buldu.

Lorando Küçük Moda'da, denize karşı geniş bir arazi üzerine büyük bir malikâne yaptırmış, bina tapu kayıtlarına saray olarak geçmişti. Moda Cem Sokağı'ndaki Assompsion Kilisesi'nin bir kısım arazisini de Lorando hibe etmişti. Eski tapu kayıtlarında, Küçük Moda'daki bugün Şair Nefi Sokağı olarak bilinen sokağın adı Lorando Sokağı'ydı. Onun yanında da Lorando Çıkmazı vardı. Lorando'nun kızı boğazda yalısı olan Polonya asilzadelerinden Kont Ostrorog'la evlenmiş, aile genişlemişti. Yıllar sonra Lorando Ailesi'ne Avusturyalı Furstenbergler de girmiş, böylece Lorandolar'dan bir büyükanne, bir büyükanne de Furstenbergler'den olmuştu. Furstenbergler Avusturya'nın son derece asil bir sülalesi olup, kral ailesindedirler. Bizim kuşak, Kontes Furstenberg'in kızı olan Mari Pia'yı tanıdı.

Lorando'nun evinin bahçesindeki müştemilat.

Mari Pia'nın ailesi Lorando'nun bahçesindeki bu müştemilatta son yıllarını geçirdiler.

Lorandolar'ın bahçe duvarından geriye kalan...

Mari Pia'ya annesinden çok geniş bir arazi, yani Küçük Moda ve yanan büyük malikâne kalmıştı. Mari Pia en mükemmel eğitimi görmüş, debdebe ve saltanat içinde yetişmiş fakat ne geleceğini düşünmüş ne de içinde bulunduğu topluma uyum sağlayabilmişti. Tuhaf bir hayat görüşü vardı demek bile yanlış olur, belki de hiç yoktu. On iki çocuk yapmak istemiş, ancak altıda kalmıştı. Lorandolar'dan kalan muhteşem malikâne yandığı zaman Mari Pia içinde oturuyor, Avus-

turyalı olan Baron Henrich Franckenstein ile evli bulunuyordu. Ev ancak oturulacak kadar onanlmış, aile yerleşerek bahçede de bir inek beslemeye başlamıştı. Bir müddet sonra sürü ile kazlar belirdi. Avusturya Kraliyet Ailesi'ne mensup Mari Pia ve çocuklan kaz güdüyor, geçmişleri ve soyluluklanyla bağdaşmayan bir yaşantı sürüyorlardı. Çok geçmeden kazlann yerini keçiler aldı ve adeta keçilerle yatar kalkar oldular.

Ellerindeki arazi Mari Pia'nın üzerine tam olarak intikal etmediğinden, kanunsuz şekillerde satılıyor ve yok pahasına kapanın elinde kalıyordu. Nihayet bahçenin demir parmaklıklan da satılınca, Furstenbergler inanılmaz bir sefalet içine düşmüşlerdi. Buna rağmen hallerinden şikâyet etmezler hatta pek doğal bir hayat tarzıymış gibi yaşantılannı sürdürürlerdi. Eve yabancı bir misafir gelince, Şair Nefi Sokağı'ndaki mahalle bekçisi çağrılır, nereden tedarik edildiği bilinmeyen önü sırmalı bir ceket giydirilerek misafire kahve ikram ettirilirdi. O yokluk içinde bile evde devamlı bir hizmetkâr varmış imajını vermeye çalışırlardı.

Günlerden bir gün Furstenberg Sülalesi'nden olan Yunan Kraliçesi Frederika bu sefalet ve perişanlık yuvasına, yakın akrabası Mari Pia'yı ziyarete geldi. Mari Pia kirden siyahlaşmış çorapsız ayaklan ve yanın bir papuçla Frederika'yı karşıladı. Sırmalı ceketli mahalle bekçisi de çay ikram etti. O gün sefalet, asalet, kültür ve perişanlık içinde Kraliçe Frederika'yı keçili bahçede ağırladı. Herhalde Frederika hayatının en çelişkili gününü Küçük Moda'da Lorando Malikânesi'nin yangından arta kalmış harabesi içinde geçirmiştir.

Bir gün, Mari Pia'nın çocuklan keçileri alıp Bağlarbaşı Pazarı'na götürdüler ve sattılar. Parasını ceplerine koyup eve döneceklerl yerde o para ile bir eşek satın alıp, hepsi eşeğin üstüne binerek Küçük Moda'ya geldiler. Artık keçilerin yerini bu eşek almış, etrafta oturanlara da meşgul olacak yeni bir konu çıkmıştı.

II. Dünya Savaşı esnasında Avusturya tabiiyetinde olan aile Çorum'da karantinaya alındı. Evvela kıymetli eşekleri bakımsız kaldı. Bir müddet konu komşu yem verdi ise de başa çıkılamayınca hayvan serbest bırakıldı. Eşek mahalle aralarında dolaşmaya, Küçük Moda halkının gözdesi olarak sevilmeye, beslenmeye başladı. Hayvan kendi yaşantısını kurmuştu.

Savaş bitip, karantina dönemi sona erince, alle tekrar viran bahçedeki evlerine döndü.

Mari Pia Yakacık yolunda bir trafik kazasında hayatını kaybetti. Baron Franckenstein başka biriyle evlendi. 1982'de o da öldü.

Mari Pia ölünce, Fransız uyruklu Virjin Bodul ve Pia'nın çocukları malların varisi oldular. Veraset davalan yıllarca sürdü, Lorando'nun yetmişten fazla varisi çıktı. Moda deniz hamamlannı Franckensteinlar'dan kiraladı.

Nihayet Avusturya'dan Mari Pia'nın erkek kardeşi gelerek çocukların eğitim ve bakımlarını üstlendi, çocuklar dayıları ile birlikte Viyana'ya gittiler. Bir gerçeği dile getirmek gerekirse; Lorando'nun harap malikânesinde yaşayan bu çocuklar, yalın ayak, yırtık pırtık elbiselerle gezip oynamalarına rağmen son derece terbiyeliydiler. Sapsan saçlan, mavi gözleri, duru beyaz tenleriyle çok güzel çocuklardı.

Not:

Polonya asıllı Kont Ostrorog Türkiye'ye gelmeden önce Paris'te yaşamıştı. Leon Ostrorog Paris'ten döndükten sonra Beyoğlu'nda, sonralan Lion mağazası olan ve Lorandolar'a ait binada oturmuştu. Kont Leon ile Lorando'nun kızı Jeanne Lorando arasında bir gönül macerası başlamış ve aşk izdivacı ile evlenmişlerdi. Bu izdivaçtan iki oğlu oldu. Jean ve Stanislas...

Jean iki kere evlendi. İlk karısı Angel bir Amerikalıydı. İkinci eşi Çek asıllı Kontes Işka oldu. Jeanne 1931'de, bir yıl sonra da Ostrorog Londra'da öldüler. Jean İstanbul'da yaşadı ve 1976'da öldü. Jean'ın eşi Kontes Işka yılın bir kısmını İstanbul'da diğer kısmını Fransa'da geçirirdi. Stanislas ise Türkiye'den uzak yaşamıştır.

Bugün Lorando ve Furstenbergler'den geriye sadece yüksek bir duvar kalıntısı ile geniş bir delik halindeki bahçe kapısından başka bir şey kalmadı.

MAHMUT MUHTAR PAŞA KÖŞKÜ

Moda Caddesi ile Mühürdar'ın deniz kıyısı arasındaki 16 dönümlük araziye yapılmış olan muhteşem köşk, Mahmut Muhtar Paşa'nın eşi Nimetullah Hanım'a aitti. Mahmut Muhtar Paşa'nın babası Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Mısır fevkalade komiseri olarak 23 yıl Mısır'da kalmış, bu esnada oğlu Mahmut Muhtar Bey Hidiv İsmail Paşa'nın kızı Nimetullah Hanım'la 1896'da nişanlanmıştı. İstanbul'a dönen nişanlılar gene Hidiv İsmail Paşa'ya ait olan Emirgân Yalısı'nda 1897'de evlenmişlerdi.

Mermer Konak 1897'de Rum asıllı Dimitri Velademi'den, Mahmut Muhtar Paşa'nın eşi ve Mısır hidivi İsmail Paşa'nın kızı Prenses Nimetullah Hanım tarafından satın alınmıştı.

1886'da yapılan Mermer Konak 1897'de Prenses Nimetullah tarafından satın alınıncaya kadarki dönemde Alfred Frederic James Barker isimli bir İngiliz, ailesi ile birlikte oturmuştu.

Alfred Frederic James Barker'ın ecdadı Marsilya'da yaşayan, kral taraftan bir Fransızdı.

Fransız İhtilali'nin başladığı 1789'da bir gece yansı ailenin evi ihtilalciler tarafından basılmış ve arama yapılmıştı. Evin beyi bir dolaba saklanmış, dolabın önüne de çiçek hastalığın-

Evelina Caroline Barker 1866'da Bornova'da doğmuştu.

dan yatmakta olan çocukların karyolası yerleştirilmişti.

İşte Barker Ailesi'nin ecdadı olan Fransız Huguenotlar o gece kaçarak bir gemi ile İzmir'e gelmiş ve böylece giyotinden kurtulmuşlardı. Aile bundan sonra İngiltere'ye gidecek ve İngiliz uyruğuna geçecekti. I. Elizabeth'in İngiltere tahtında oturduğu yıllarda İngiliz tüccarlann kurduğu Levant Company isimli şirket dünyada, özellikle Doğu'da büyük bir ticari faaliyet gösteriyordu.

Marianne Julia Hanriet ve eşi Eric Clement.

Fransa'dan gelerek Derbyshire'a yerleşen ve zamanla soyadlan Barker olan ailenin çocukları Levant Company şirketiyle çalışmaya, Halep ve Beyrut'ta politik ve ticari görevler almaya başlamışlardı. Samuel Barker ile Marianne Lafontaine'nin oğlu olan Alfred Frederic James Barker da Levant Company aracılığıyla İstanbul'a gelmiş, 29 Ekim 1862'de John Charnaud'nun kızı ile evlenmişti. Dokuz çocukları oldu. Bu çocuklardan biri olan Evelina Caroline Barker 1866'da Bornova'da doğdu ve 24 Nisan 1890'da Charles Peter Allen ile Moda'da evlendi.

A. F. J. Barker entelektüel bir insandı. İran halı ve çinileri, Etrurya çanak, çömlekleriyle ilgilenmiş, Roma ve Yunan bronzlarına merak sarmış, bunların koleksiyonunu da yapmıştı. Yakın Doğu'da şöhret ve saygınlık kazanan A. F. J. Barker, ipek, kumaş ve meyve ticareti yapıyor, Mermer Konak'a yerleşen ailesiyle muhteşem bir hayat sürüyordu.

O yıllarda Moda'da başka İngiliz aileleri de vardı. A. F. J. Barker'ın kız kardeşi, Sir James William Whittall ile evlenmiş, onlar da Mermer Konak'ın yanında yaptırdıkları bir malikâneye yerleşmişlerdi.

Böylece Moda bir İngiliz kolonisi haline gelmiş, aileler iç içe yaşamaya başlamışlardı.

A. F. J. Barker'ın kızı Marianne'ın hatıralarında Mermer Konak'ın o yıllardaki yaşantısına ışık tutan bilgiler vardır:

"Müteşebbis Rumların kurarak Moda adını verdikleri ve kalabalık bir İngiliz kolonisinin yaşadığı, Marmara'nın mavi sularının kenarına yerleşmiş çok sevimli bir yörede doğdum. Mermer Konak'ın büyük bir bahçesi vardı. Güneşin batışı,

Marianne Julia Hanriet, I. Dünya Savaşı sırasında İngiliz Ordusu'nda hemşire olarak çalışmıştı. (Oturanların içinde 2. sırada)

Rum balıkçıların denizden gelen şarkıları, iki Türk kürekçinin çektiği sandalla yapılan gezintiler eşsiz şekilde güzeldi.

Konaktan İstanbul gözükür, minarelere bakar, yıkılmış bir Bizans İmparatorluğu'nun hasretini derinden hissederdim. Türkler İstanbul'u aldıktan sonra birçok kiliseyi camiye çevirmişlerse de bakımlı tutmuşlardı.

Yaşantımız muhteşem Mermer Konağın bahçesinde İngiliz arkadaşlarımla büyük bir mutluluk içinde geçiyordu.

1895 yazında İstanbul'da korkunç bir deprem oldu. Annem ve bütün ev halkı bahçeye fırladık. Bu saatlerde babam, kuzenlerimle beraber İstanbul tarafındaydı. Onlar salimen Mermer Konağa dönünceye kadar büyük bir endişe ve korku yaşadık.

Korkudan kimse konağın içine giremiyor, İtalyan asıllı kâhyamız yemek servisini içeride yapmayı kesinlikle reddediyordu. Ailemiz, konakta çalışan on iki personel, biri Hırvat, ikisi Arnavut üç bahçıvan, herkes bahçedeydi. Civardaki evlere de depremin korkusu yayılmış, herkes dışarılara çıkmıştı. Nihayet gecenin bahçede geçirilmesine karar verilerek üç büyük çadır kuruldu ve içleri İran halıları ile döşendi. Birinde bizler, diğerinde kuzenlerim, üçüncü çadırda ise personel yatıyordu.

Bizim bu çadır kampımız üç hafta sürdü. Biz çocuklar için kampta geçen günler çok eğlenceliydi. Yemekler havuzun kenarındaki ağaçların gölgesinde yeniyor, belki de hiçbir şey düşünmüyorduk. Hele bir gün, yemek servisi yapan uzun boy-

lu İtalyan kâhyanın havuza düşmesi neşemize neşe katmıştı.

Kamp hayatından en fazla şikâyet eden halamdı. Sivrisineklerden çok rahatsız oluyor, buna mani olmak için elinde bir şemsiye tutup, başına da müslin bir bez örtüyordu.

Deprem bir defa olmuş, tekrarlamamıştı. Hiç kimseye zarar vermemiş, sadece küçük kardeşim eğreti bir yataktan yere düşmüştü.

O yaz bizim için en büyük değişiklik Yeniköy'de Avusturya Sefareti'nin yanındaki o çok güzel villaya taşınmak oldu.

Mahmut Muhtar Paşa ve eşi Prenses Nimetullah.

Eşyalarımız, on iki personelimiz iki inek, onlann buzağılan, ablamın çok sevdiği kuşlann kafesleri mavnalara dolduruldu. Bir istimbot mavnalan çekiyor, denizin ortasında sanki bir hayvanat bahçesi gidiyordu. Rum hizmetçilerin kıymetli elbiselerini ellerinde taşıdıklannı gören annem bunlan paket yapmalannı söyledi. Onlar da bu öneriyi reddettiler. Annem 'Üç ay bunlan böyle mi muhafaza edeceksiniz?' diye sorunca 'Evet, kirlenenin üstüne temizini giyeceğiz.' diye cevap verdiler. Rum hizmetçiler elbiselerini kat kat giymeye karar vermişlerdi."

James Barker'ın kızı Marianne'ın hatıralanndan ailenin üç ay süre ile Mermer Konak'tan ayrılarak Yeniköy'e gittikleri ve Avusturya Sefareti'nin yanında güzel bir villaya taşındıklan anlaşılıyor.

Mermer Konak'ta dokuz-on yıl oturan Barker Ailesi 1895'ten sonra İstanbul'dan aynlarak Esher'e gidip yerleşmiş ancak anılardan anlaşıldığına göre her zaman Moda'daki Mermer Konak'ın hasretini çekmişlerdi. Çünkü bu anılan yazdığı zaman Marianne 82 yaşındaydı. Belki de deprem korkusu onların Türkiye'den aynlmalanna neden olmuştu.

A. F. J. Barker Türkiye'de ticaret yaparken Osmanlı Bankası'yla çalışmış, ailenin bir ferdi olan Percy Clarence Barker'ı bankaya stajyer olarak vermişse de Barker Ailesi'nden öğrenildiğine göre Percy Clarence Barker'ın hayatta hiçbir başarıya ulaşamadığı anlaşılmaktadır.

MODA'DAKİ İNGİLİZ KOLONİSİNİN YAŞANTISI

Yine o yıllarda Moda'da yaşamış olan Aubrey Herbert'ın anılarına göre; 1877'den itibaren Moda'da bazı İngiliz ailelerden meydana gelen büyük bir koloni teessüs etmişti.

Evvela İzmir'e yerleşen İngilizler başarılı bir ticaret erbabı olduktan, hudutsuz para kazandıktan sonra İstanbul'a, özellikle Moda'ya gelip yerleşmişlerdi. Bunların içinde Whittall'lar başı çekmiş, La Fontaineler de gelip koloniye katılmışlardı.

O yıllarda Moda boş bir arazi olup fundalık ve çayırlıktı. Deniz kenarları dik yamaçlardan oluşur, birkaç balıkçıdan başka kimse yaşamazdı. Moda'nın dışına da bazı aileler yerleşmişti. Kandilli'de oturan Dorina Clifton, Boğaz'ın İstanbul tarafında Eveline Whittaker, Mermer Konak'ta Barkerlar bunların ileri gelenlerindendi.

Bütün bu aileler kışın Pera Palas'ta, yazın Tarabya'daki Summer Palas'ta sık sık toplanıp balolar verirler, Büyükada'daki Amiral Sir Henry Wood'un eşi Lady Wood her zaman evini İngiliz hemşerilerine açık tutar, büyük bir misafirperverlikle ağırlardı. Çocuklarını İngiltere'de okutup İstanbul'a geri getirmeleri, işlerine ortak etmeleri âdet olmuştu.

1877'de Moda'ya 95 İngilizin yerleştiği, bu rakamın 1906'da 149'a çıktığı görülmüştür. Moda tamamıyla bu İngiliz ailelerden oluşmuş, hemen hemen aralarına başka kimse girememişti. Sadece Kadıköy'ün ve Moda'nın Rumları İngilizlerin evinde ve bahçelerinde çalışmış, onlardan Türkçeyi öğreneceklerine fevkalade Rumca konuşur hale gelmişlerdi. Esasen okullarında ders olarak eski Yunanca öğrendikleri için hepsinde bir Rum hayranlığı vardı.

Gene bu ailelerin anılarından anlaşıldığına göre Moda'da hayat çok zevkli ve eğlenceliydi. Yaz aylarında yatçılık, balıkçılık, deniz sporları, piknikler, kışın Moda İskelesi'ne inen yokuşta kızak kaymalar, sosyal yaşantılarına her türlü eğlenceyi getiriyor; gayri menkullerinin dokunulmazlığı, kendi mahkemeleri, hapisane-

leri, kendi avukatları, kendi hastaneleriyle hem sağlıkları hem de hukuki işleri güvence altına alınıyordu. Kız ve erkek çocuklar için açılmış olan High School'lar eğitim problemlerini de halletmişti.

Mermer Konak

Pera'da İngilizlerin hâkim olduğu bir kulüp, Kadıköy'de bir kütüphane, Moda'da da enstitüleri vardı. Tenis sahaları, futbol kulüpleri bulunuyordu. Sir James William Whittal, Union Kulüp levhasını bugünkü Fenerbahçe Stadyumu'nun kapısına astırmıştı. Beykoz Çayın'nda kriket, Moda'da, Büyükdere'de polo oynanır, ayrıca gene Moda ve Büyükdere'de senelik yelken ve kürek yarışları düzenlenirdi. Ayrıca bowling kulüpleri de kurulmuştu.

Kırım Savaşı dolayısıyla 1868'de Galata'da bir İngiliz Kilisesi yapılmış, 1878'de Moda'daki kilise açılmıştı. Kadıköy kütüphanesinde bir sahne, büyük bir hol, geniş bir balkon vardı. Burada Christmas partileri verilir, çocukların eğlenmesi için yapılması gereken her şey yapılırdı. Moda'daki Yat Kulüp'te bütün aileler toplanır, yenir içilirdi.

Sir James William Whittal Moda'ya 1870'te gelmiş ve Mühürdar'ın denizine bakan arazisinde muhteşem malikânesini yaptırınca Moda'daki İngiliz kolonisi daha da renklenmişti. Anglikan Kilisesi'nin yapımında büyük katkısı ve gayreti olmuştu.

Beyoğlu'nda Bakers, Haydns, Harty's, Stores Mayer gibi İngiliz mağazaları, Moda'daki koloninin özellikle alışveriş yaptıkları dükkânlardı. Bu derece rahat ve imtiyazlı yaşantıya sahip olanlar anılarında "Allah kapitülasyonlardan razı olsun" diye yazmışlardı. Hayat garantili, huzurlu, neşeli ve hesapsız kazançla devam ederken I. Dünya Savaşı bitmiş, sonunda Türkiye Cumhuriyeti ilan edilince artık yeni devletin kanunlarına tabi olmak zaruretî doğmuş, kapitülasyonlar da tarihe karışmıştı. Bu değişime İngiliz kolonisi oldukça üzülmüş, eski neşeleri kalmamıştı. Evvela çocuklarını Moda'dan alıp, İngiltere'ye gönderdiler. 1940'ta 65 kişi kaldılar, kısa süre sonra bu rakam 13'e düştü. Daha sonraki yıllarda sadece bir kişi

Mahmut Muhtar Paşa.

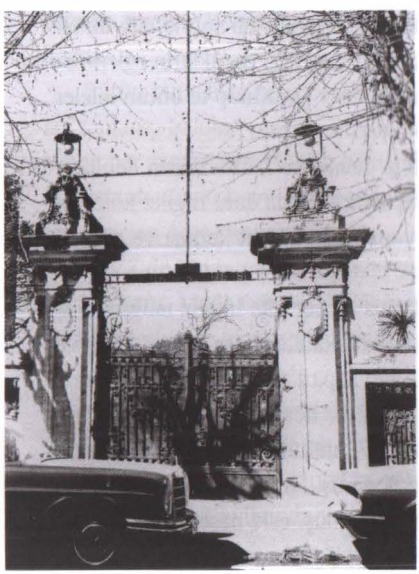

Mermer Konak'ın Moda Caddesi'ndeki kapısı.

kalacaktı. Bunların içinde Moda'yı Cumhuriyetin ilanından evvel terk eden Barkerlar oldu. 1895'teki büyük depremden bir yıl sonra Barker İstanbul'dan ayrıldı. A. F. J. Barker 8-9 yıl kadar Mermer Konak'ta oturmuş, 1895'teki büyük depremden korkan aile depremden daha az etkileneceğini düşündükleri Yeniköy'de Avusturya Sefareti'nin yanındaki villaya taşınmışlardı. O yazı Yeniköy'de geçiren Barker'lar bir daha Moda'ya dönmemiş, İngiltere'ye gitmişlerdi.

Mermer Konak'ta Mahmut Muhtar Paşa Dönemi

Mahmut Muhtar Bey'le evlenen Prenses Nimetullah Moda'daki Mermer Konak'ı satın aldıktan sonra köşkün etrafındaki arsaları, evleri ve dükkânları da uhdesine geçirmiş, böylece oldukça değerli bir gayri menkule sahip olmuştu. Örneğin: 28 Ağustos 1316'da (1900) bir arsa ve dükkân, 11 Eylül 1316'da (1900) Yunan uyruklu Yordan'ın oğlu Muis'ten bir arsa, 3 Şubat 1321'de (1906) kuyumcu Karabet'in eşi M. Dominik'ten arsa, yine aynı tarihte Rus uyruklu Oskoda'nın eşi Recine'den etrafı duvarlarla çevrili bir ev, Mart 1332'de (1916) Yunan uyruklu Manol Kahri'nin eşi Agladis'ten bir arsa alarak Mermer Konak'ın etrafındaki bütün gayri menkulleri kendi malı haline getirmişti.

Her tarafı beyaz mermer kaplı olan binaya Mermer Konak denirdi. Görkemli yapının salonları, odaları, üst kata çıkan

Mahmut Muhtar Paşa ve eşi Nimetullah Hanım çocukları Emine, Ömer, İsmail ve Halil. Alaeddin henüz doğmamış.

merdivenin beyaz mermer basamak ve gene işlemeli mermer korkulukları, enli meşe parkeleri, desenli yüksek tavanları, porselen ve bronzdan yapılmış kapı tokmaklan gerçekten güzel ve zevkli seçilmişti. Bahçede selamlığı, mutfağı, personel odaları ve Paşa tarafından sonradan yaptırılan bir de kapalı maneji vardı. O yıllarda İstanbul'da elektrik olmadığı için selamlığın arka tarafına bir jeneratör konmuştu. Büyük bir makine çalışarak kayışla dinamoyu çevirir, aküler şarj olur ve köşke elektrik temin edilirdi.

Bahçeden Moda Caddesi'ne üç tane kapı açılırdı; ortadaki çift kanatlı kapı büyük olup, onun iki yanındaki küçük kapılar demir motiflerle işlenmiştir ve ortalarında M.M. harflerinden oluşan inisiyaller hâlâ durmaktadır. Kapının iç tarafında birbirinin aynı iki odadan biri bekçi kulübesi, diğeri su haznesi idi. Bahçede büyük bir sera vardı. Ayrıca ahırlar, arabalıklar, eşya koymak için depo inşa edilmişti. Mühürdar'daki deniz tarafına yapılan iskeleden Paşa muş ile karşı tarafa geçer, Serasker binasına, yani hâlâ İstanbul Üniversitesi olarak kullanılan Beyazıt'taki binaya giderdi.

Mermer Konak'ın kalabalık bir personeli vardı. Konağın içinde eski kalfalar genç Çerkezlere göz açtırmazlar, ayrıca haremağası Beşir Ağa da hem içerde hem dışarda görev yapardı. Bahçede ise seyis, şoför, bekçi, kapıcı, bahçıvanlar çalışırdı. Selamlıktaki iki odada konağın hesaplarını tutan vekilharç ve yardımcısı onlara eklenirdi.

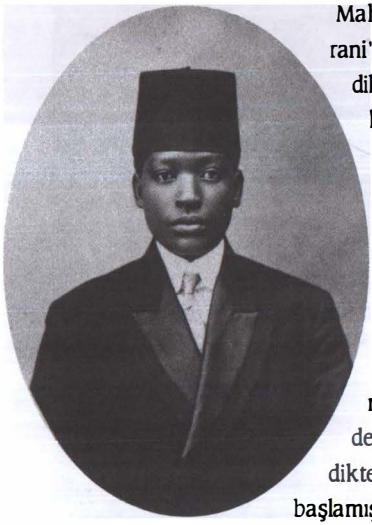

Haremağası Beşir Ağa.

Mahmut Muhtar Paşa, 1866'da babasının Molla Gürani'deki köşkünde doğmuş, Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Harbiye'ye devam etmiş, Almanya'daki Metz şehrine gönderilerek 1888'de teğmen rütbesiyle buradan diploma almıştı. Türkiye'ye döndükten sonra Harbiye'de ders verdi. Bu esnada babasının Feneryolu'ndaki köşkünde yaşıyordu.

Paşa genç, dinamik, son derece yakışıklı fakat asabi bir insandı. Çabuk parlar ama öfkesi çabuk geçerdi. Çocuk yaştan itibaren ecnebi mürebbiyelerle yetiştiği için Fransızca ve Almancayı ana lisanı gibi bilir, Arapça ve İngilizce de konuşurdu. Prenses Nimetullah Hanım'la evlendikten sonra Moda'daki Mermer Konak'ta oturmaya başlamıştı. Biri kız, dördü erkek beş çocuğu olmuştu.

Paşa'nın kızı Emine Hanım, çok iyi yetişmiş, hemen hemen bütün Batı dillerini ana lisanı gibi konuşan, ciddi, entelektüel, biraz mağrur, ebeveynine ve özellikle annesinin görüş ve bilgisine hayran bir genç kızdı. Müşir Fuad Paşa'nın oğlu Hulusi Fuat Tugay'la evlendi ve köşkün iki katlı selamlık bölümünde oturmaya başladı.

Paşa'nın hanımı Prenses Nimetullah son derece otoriter, akıllı, zeki, çocuklarına ve eşi Mahmut Muhtar Paşa'ya düşkün, fakirlere yardımcı fakat köşkün içinde ve dışında çalışan personele karşı biraz katı tutuma sahipti. Bu taviz vermez tutumu köşkte meydana gelen bir faciaya da sebep oldu.

1911'de bir bayram sabahı Mahmut Muhtar Paşa, köşkün selamlık kısmında erkek misafirlerle bayramlaşırken, eşi Prenses Nimetullah Hanım da misafirlerinin ziyaretini Mermer Konak'ın alt kat salonunda kabul ediyordu. Güzel bir bayram sabahı başlamıştı. Prensesin Selma ve Yegâne isimli iki yardımcısı vardı. Selma ince zarif bir kızdı. Her zaman saman rengi, üzeri sim işlemeli elbiseler giyer, narin vücudu bir başak görüntüsü sergilerdi. Yegâne ise esmer, ufak tefek, çok tatlı bir kızdı. Ekseriya açık mavi saten elbiseler giyer, simsiyah saçlarıyla çok çekici görünürdü. Bu iki genç kız her an Prenses'in yanında bulunur adeta onun vücudunun bir parçası gibi davranırlardı.

1909'da 31 Mart Olayı patlak verdiği günlerde, köşk isyancı askerlerle sarılıp, binada çalışanlar can derdiyle her biri bir tarafa sığındığı zaman Selma ve Yegâne hanımlarının yanından ayrılmamış, Prenses'in kaderini paylaşacak şekilde sadakat göstermişlerdi.

Prenses Nimetullah'ın misafirleriyle samimi, neşeli saatler geçirdiği bayram gününde, orta kata çıkan merdivenin alt basamaklarında ayakta duran iki üç emektar kalfanın suratlarının asık olması ve birbirleriyle çok hafif bir sesle fısıldaşmalan dikkatini çekti. Görünüşe bakılırsa durum pek hayra alamet değildi. Herkesin sakladığı olay bir müddet sonra ortaya çıktı. Selma ve Yegâne süblime içerek intihara teşebbüs etmişler, koma halinde yatıyorlardı.

Mahmut Muhtar Paşa ve Prenses Nimetullah Mısır'da.

Anlatıldığına göre olay şu şekilde cereyan etmişti: Prenses en kıymetli takılarını ufak bir çekmece içinde karyolasının altında saklar, anahtarını da ince bir zincirle boynuna asardı. Selma bir anahtar uydurarak çekmeceyi açmış, Yegâneyi de suç ortağı yaparak bazı mücevherlerini almışlardı. Vaziyet öğrenilince bu iki kız utançlarından zehir içerek hayatlarına son vermek istemişlerdi. Eve çağrılan doktor elinden geleni yapıp, sabaha kadar bu iki hastanın başında beklemiş, fakat onları kurtarmak mümkün olmamıştı. Şafak sökerken ikisi de sırlarıyla beraber bu dünyadan ayrıldılar.

Gençlerin bu hazin ölümü konakta yaşayanları derinden yaraladı. İkisi de hayat dolu, çok terbiyeli ve herkes tarafından sevilen insanlardı. Fakat Mahmut Muhtar Paşa'nın babası Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Feneryolu'ndaki köşküne gelen bilgiler daha değişikti. Birisi Feneryolu'nda, diğeri Moda'da olmasına rağmen baba-oğul köşkleri iç içe yaşar, personel devamlı birbirlerine gider gelirlerdi. Bu yüzden Moda'da geçen hazin olay Feneryolu'nda hemen duyulmuş fakat yorumu başka türlü yapılmıştı.

Prensesin mücevherlerindeki eksiklik tespit edilince şüpheler bu iki kızın üzerinde toplanmış, konuşturmak için çok ağır işkenceye tabi tutulmuşlardı. Selma ile Yegâne işkencelere dayanamayarak ellerine geçirdikleri süblimeyi içip ölümü tercih etmişlerdi. Yapılan işkencenin anlaşılmaması için kızlar komada oldukları halde hastaneye nakledilmemişler, polise de haber verilmemişti. Kaybolan kıymetli mücevherlerin bu kızların üzerinde bulunduğuna dair bilgi yoktu. Nerede oldukları da bilinmiyordu. Gerçeğin ne olduğu tam olarak anlaşılamadan olay kapatıldı.

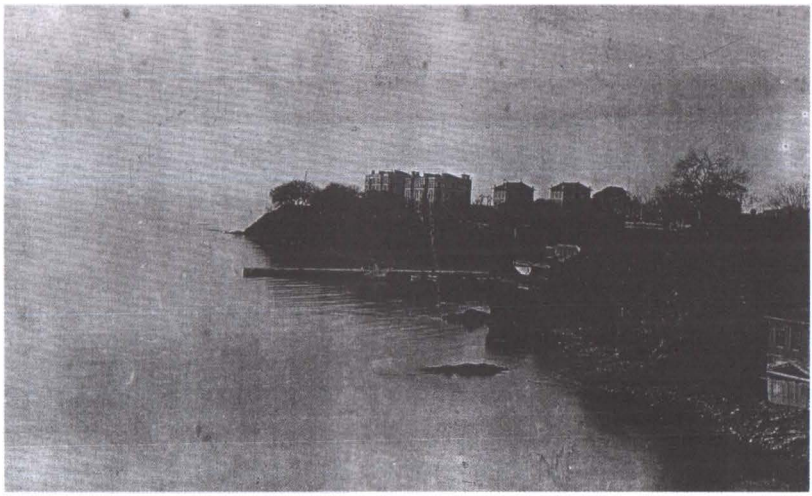

1890'lı yıllarda Moda Burnu.

Büyük konakların, köşklerin dokunulmazlıkları olan bir dükalık gibi hayat sürdüğü o dönemlerde bu tip ölümlere rastlamak pek ender bir durum değildi. Fakat bahçe duvarlarını aşıp etrafa yayılmazdı. Köşklerin öyle bir havası vardı ki, içinde yaşayanları sarar, dış dünya ile ilişkilerini keserdi. Efendisi de çalışanı da dışa açılmaktan hoşlanmaz, bu kuralın dışına çıkanlar da köşkte barınamazlardı. Zavallı Selma ile Yegâne'nin de trajik sonları bu kuralın katılığı içinde resmi makamlara intikal ettirilmeden unutulup gitti.

Menner Konak'ın yaşantısı her hususta o dönemin standartlarının çok üstünde olup, Batı'da bile eşine az rastlanan bir seviyedeydi. Esasen aile fertlerinin kültür düzeyi o günkü topluma göre fevkalade yüksekti. Fakat Cumhuriyetin ilanından sonra konak ağır bir darbe yedi.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1912'de sadrazam olarak Büyük Kabine'yi kurmuş, oğlu Mahmut Muhtar Paşa'yı da Bahriye Nazırı yapmıştı. Bu dönemde İngiltere'nin Times Iron Works fabrikasına Sultan Osman ve Reşadiye adında savaş gemileri ısmarlanmış, bedelleri olan 20 bin İngiliz lirası ödenmişti. Fakat Osmanlı hükümetinin Almanya ile olan ittifakı İngilizleri kuşkulandırmış, muhtemel bir savaşta zırhlıların kendilerine karşı kullanılması ihtimali düşünülerek son kuruşlarına kadar bedelleri ödenmiş olan gemiler ve Seyrisefain için üç tane de yolcu gemisini İngiltere vermemişti. Zırhlıları teslim almak için tam kadroyla İngiltere'ye giden Rauf Orbay'ın eli boş dönüşü büyük bir hüsran yaratmıştı.

Cumhuriyet döneminde Mahmut Muhtar Paşa bu işin müsebbibi olarak gös-

terilip Divan-ı Âli'ye verildi ve 3 Kasım 1929 tarihli kararla 22.411 altın lira ödemeye mahkûm edilip bütün servetine el kondu. Tarafsız hukukçular tazminat hükmünün altın olarak tahsilinin Lozan'da kabul edilen benzeri kararlara aykırı olduğu kanaatindeydiler. Fakat hüküm tatbik edildi, Paşa bu karara çok üzüldü. "Adalet olmayan yerde yaşanmaz" diyerek Mısır'a gitti. "Ben bu memlekete kanımı verdim" demişti.

Mahmut Muhtar Paşa ve Balkan Savaşı

Balkan Savaşı'nda ordu kumandanlığı yapmış olan Mahmut Muhtar Paşa, o büyük bozgunu yaşamıştı. Bulgar ordusuyla çarpışırken cepheden kaçan redif taburlarını önlemeye çalışırken atılan kurşunlardan biri diz kapağına isabet etmiş, ardından bir kurşun da atına isabet edince atı düşüp ölmüştü. Yaralı bacağı atın altında kalan Paşa hareketsiz kalmış ancak üç dört metre ilerideki çalılara gidebilmek için büyük bir ıstırapla ayağa kalkınca bacağının kınk olduğunu anlamış ve o anda iki kurşun da kaba etini sıyırmıştı. Tarih 17 Kasım 1912'ydi.

Bozguna uğrayan ordunun redif taburlarının erleri akın akın geri dönüyorlardı. Bir çalının arkasında yatan yaralı kumandan, önünden geçen erlere ne kadar seslendiyse de hiçbiri dönüp bakmadı bile... Redifler geçip gitmiş, Bulgarların eline esir düşmekten başka bir çare kalmamıştı. O an zayıf, hasta bir er Paşa'nın önünden geçerken sesini duydu ve çalının karşısındaki tümseğe oturdu. Yaralı kumandana uzun uzun baktı, kaputunu çıkarıp yaralının üstüne örttü. Sonra Paşa'yı yan sırtında taşıyarak yan sürükleyerek sıhhiye çadırına kadar götürdü.

Burada ilk tedavisi yapılan Mahmut Muhtar Paşa aynı gün trenle İstanbul'a gönderildi ve sonradan Fransız Hastanesi adı verilen Taksim'deki hastaneye yatırıldı. Kendisine yardım eden, belki de ölümden kurtaran Bolulu, Eyüp isimli bu ere, Paşa savaştan sonra aylık bağladı ve küçük bir çiftlik alarak onu toprak sahibi yaptı.

Sessiz, sakin bir adam olan Eyüp, bazen Feneryolu'na bazen de Moda'daki Mermer Konak'a gelip aylığını alırdı. Balkan Savaşı'nda geçen bu olayı, selamlık binasının önünde otururak, Eyüp'ün ağzından pek çok insan dinlemiştir.

Bu yaralanmadan sonra Paşa'nın bacağında bir anza kaldı; yürürken hafifçe aksardı.

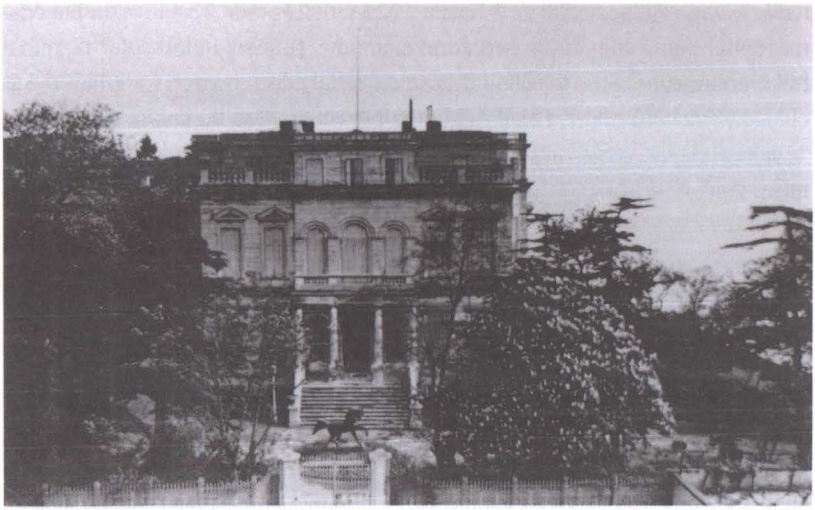

Mahmut Muhtar Paşa'nın köşkü ve bahçesindeki heykelin uzaktan görünümü.

Yüce Divan ve Moda'dan Ayrılış

Cumhuriyet dönemindeki Yüce Divan kararını ne Mahmut Muhtar Paşa ne de eşi Prenses Nimetullah içlerine sindirebilmişlerdi. Prenses eşine yüklenen haksız tazminatı altın olarak ödedi.

Büyük bir üzüntü ile Mermer Konak'tan ayrılan aile evvelce de açıklandığı gibi Mısır'a gitti.

Mermer Konak her ne kadar eski ihtişamını korumaya çalışıyorsa da iç ve dış personel sayısı azaltılmıştı. Bahçe gene bakımlı, köşkün önündeki at heykeli bütün haşmetiyle duruyor, köşkün bakımı ve giderleri ile meşgul olan zat selamlık binasında çalışıyordu. Buna rağmen eski yaşantıya tuhaf bir durgunluk gelmişti. Mermer Konak'ın pencere perdeleri indirilmiş, ana kapı kullanılmadığı için, köşke yandaki kapıdan giriliyordu. Moda Caddesi'ndeki büyük bahçe kapısı kapatılmış, Mühürdar tarafındaki kapı kullanılıyordu. Sahibi içinde yaşamayan köşklerin o terk edilmiş hazin görünüşü Mermer Konak'a da çökmüştü.

Paşa Mısır'a gittikten bir iki sene sonra hem Moda'nın hasretini çekmeye başlamış hem de Mısır'ı idare eden Hidiv Ailesi'ne karşı halkın memnuniyetsizliğinden kaynaklanan kıpırdanışını hissederek, İstanbul'daki vekili Avukat Alaeddin Nasuhioğlu'nu bir vesile ile Kahire'ye getirttiği günlerde "Bu Araplar bizi Mısır'dan kovacak amma ben bunu hanıma anlatamıyorum" demişti.

Mahmut Muhtar Paşa 1935'te İsviçre'ye gitmek üzere İskenderiye'den vapura bindi ve ecel onu bu yolculukta yakaladı, Paşa böylece bu dünyadan ayrıldı. Prenses Nimetullah büyük bir servetin sahibiydi. Bir daha Moda'ya dönmedi ve 1945'te o da Hakkın rahmetine kavuştu.

Beş çocuğundan en büyüğü Emine Hanım ile en küçüğü Alaeddin Bey hayatta kalmış, bu iki kardeşin de araları açılmıştı. Sonunda büyük bir müzayede ile köşkün paha biçilmez eşyaları satıldı. Köşk de 1,5 milyon lira bedelle Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilerek Kadıköy Lisesi oldu.

Mahmut Muhtar Paşa'nın Mermer Konak'taki at heykelini 1950 yılında Hacı Ömer Sabancı satın aldı ve bugün hâlâ bulunduğu Emirgân'daki köşkün bahçesine koyduruttu.

1886'da yapılan Mermer Konak'ta 1886'dan 1896'ya kadar James Barker Ailesi oturmuş, 1897'den 1956'ya kadar Mahmut Muhtar Paşa Ailesi'nin uhdesinde kalmıştı. I. Dünya Savaşı sonunda İstanbul düşman kuvvetleri tarafından işgal edilince konağın selamlık binası iki yıl yedi ay İngiliz askerlerine tahsis edildi. Hâlâ başarılı bir eğitim kuruluşudur.

Paşa'nın "Araplar bizi kovacak" şeklindeki endişesi her ne kadar kendisinin 1935'te ve eşi Prenses Nimetullah'ın 1945'te bu dünyadan ayrılmalarına kadar gerçekleşmemişse de Necip ve Nâsır ihtilalleriyle son kral Faruk Mısır'dan çıkarıldı, Hidiv Ailesi'nin bütün mallarına el konuldu, Paşa'nın hayatta kalan çocukları eski muhteşem yaşantı ve servetlerini kaybettiler.

Köşkün Bahçesindeki At Heykeli

Mermer Konak'ın Mühürdar tarafındaki kapısı ile konak arasında muhteşem bir at heykeli bulunuyordu. Nimetullah Hanım Abraham Paşa'nın Boğaz'ın iki tarafındaki çiftliklerini satın almıştı. At heykeli bu çiftliklerin Anadolu tarafındaki bölümünden Feneryolu'ndaki Gazi Ahmet Muhtar Paşa bahçesine getirilerek hâlâ

Tahir Ekdal Sokağı'ndaki 7 numaralı Kibar Apartmanı'nın bulunduğu yere kondu. O zamanlar bu arazi çam, çitlembik ve kestane ağaçlanyla kaplıydı. Heykel bu ağaçların arasına yerleştirildi. Bir müddet orada kaldı.

Heykel, 1864'te heykeltıraş Louis Daumas tarafından yapılmış, F.Thiebaut kalıplannı hazırlamış, J.Rovillard da büyük bir ustalıkla tunçtan dökmüştü. Heykelde heybet, zarafet, güzellik birleşerek inanılmaz bir görüntü sergiliyordu.

Mahmut Muhtar Paşa at heykelinin Moda'daki köşke naklini istedi. Yollarda fazla dikkat çekmemesi için hasıra sanlmasını ve çok erken saatlerde yola çıkanlmasını söyledi. Dediği gibi yapıldı ve Mermer Konak'ta daha önce hazırlanmış olan çiçeklerle bezenmiş göbeğin ortasına yerleştirildi.

Heykel köşke muhteşem bir görüntü veriyor, sokaktan geçenler kapının parmaklıklarına dayanarak seyretmekten kendilerini alamıyorlardı. Günün her saatinde bu güzelliği seyredenlere rastlamak mümkündü. Heykel burada yirmi yıl kaldı. Yıllar ilerleyip ailede tek tek ölümler başlayınca pek çok şey el değiştirmeye başladı. 1950'de heykeli Hacı Ömer Sabancı satın aldı ve Emirgân'daki köşke götürdü. Hâlâ oradadır.

WHITTALL'LAR

20. yüzyılın başında, muhteşem yaşantısı, sosyal faaliyetleri, kara-deniz sporları ve bu arada yürütmekte olduğu ticaretten kaynaklanan hudutsuz kazançları ile Moda'da isim yapmış ailelerin başında Whittall'lar geliyordu. Aile genişti. Aynca her yaz İngiltere'den gelen akrabalar, misafirler İstanbul'un eşsiz bir köşesi olan Moda'da, Türk ailelerine göre değişik bir hayat yaşar, bulundukları yeri hiç yadırgamazlardı.

Türk milletinin yabancı hayranlığı "Moda Dükalığı"nda doruğa çıkar, Whittall'lar diğer Levantenlere göre bu duyguda başı çekerlerdi. Futbol, tenis sporlan, Yat Kulübü bu İngiliz aile ve onların yakınlan olan diğer İngilizler ve Levantenler aracılığıyla Moda'ya yerleşmişti. Yaşadıkları görkemli malikânelere, her türlü mevye ve süs ağaçlarının cenneti andıran bahçelerindeki görüntülerine hayran kalmamak imkânsızdı.

Yabancı uyrukluların iç dünyalarını tarih göstermiştir. Fakat Whittall'lar terbiyeli, kültürlü, ağırbaşlı ve ticari ahlaklanndaki güvenilir tutumlarıyla daima saygınlık yaratmış, ailenin pek çok ferdi Türkiye'de doğmuş, Türkiye'de yaşamış ve Türkiye'de ölmüşlerdi.

Sir James William Whittall.

Whittall'ların ilk yerleşim yerleri İzmir'dir. 1809'da Charlton Whittall İngiltere'nin Liverpool şehrinden İzmir'e geldi. Henüz 18 yaşındaydı. Küçük çapta ticaretle meşgul olmaya başladı. 1817'de küçük kardeşi James'i yanına aldırdı. İzmir'in ticaret merkezinde bir ofis tutmuşlar, şehre 6 mil mesafede bir evde otunnaya başlamışlardı. İki kardeş iş yerine bir merkeple gidiyorlar, akşamları aynı şekilde dö-

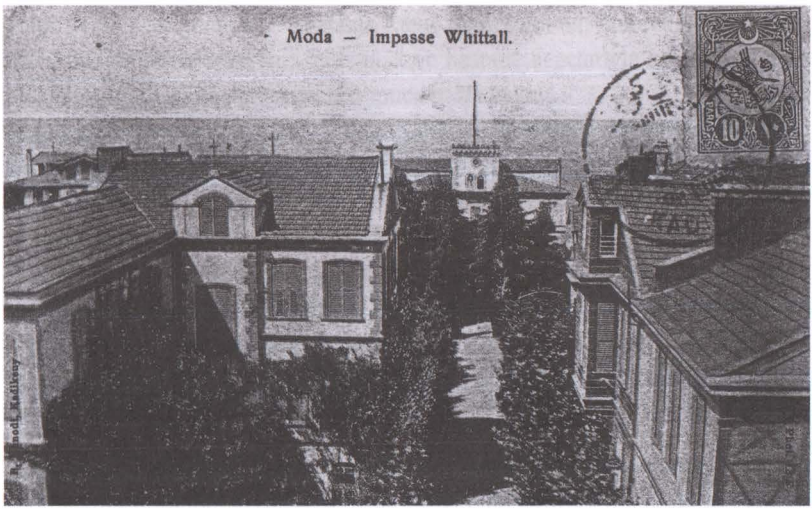

Whittall Çıkmazı'ndaki bu evleri J. W. Whittall çocukları için yaptırmıştı. En gerideki direkli bina Whittall'ların evidir.

nüyorlardı. Charlton Whittall'ın 21 Ağustos 1817'de babasına yazdığı mektuptan öğreniyoruz ki; şehre altı mil mesafedeki evde oturmalarının sebebi ticaret merkezine yakın binaların yıllık kirasının 200 pound olmasıdır. Posta ücretlerinin pahalı olması nedeniyle babasına sık mektup yazamadığını da ilave ediyordu. Anlaşılan ekonomik durumları pek iç açıcı değildi.

Charlton Whittall 1820'de bir ziyaret için İngiltere'ye giderse de asıl neden ticari ilişkileri kuvvetlendirmektir. Whittall'ın 1826'da yaptığı vasiyetnameden Liverpool'da bir arazi, Bornova'da bir ev, tarla, bir Yahudiden aldığı arsa, Giraudlar'ın evi, gene bir Yahudiden aldığı ev, şehirde ve Country'deki evlerin mobleleri, İzmir'de çalışan hidrolik makine, 10.000 Sterlin'den fazla sermayesi olan Whittall and Co. firması, eşi Magdalaine Blanche Victoire Giraud'ya aldığı mücevherler olmak üzere büyük bir servete 17 yıl içinde sahip olduğu anlaşılıyordu.

Aynı vasiyetnamede çocuklarının mutlaka Londra'da okumasını, şayet ticaretle meşgul olacaklarsa bu deneyimi Londra ve Liverpool'da kazanmalarını, İzmir'deki ticaret ofislerinde tembellik ve yüzsüzlükten başka bir şeyin öğrenilemeyeceğini bildiriyordu.

Whitthall kardeşlerin İzmir'deki ticari beraberliği 1836'ya kadar sürmüş, 1836'da James Whittall'ın 38 yaşında ölmesiyle Charlton Whitthall tek başına, saygın ve zengin bir kimse olarak firmayı yaşatmaya devam etmişti.

Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki kapitülasyon anlaşmasının öte-

Whittall'lar üç kuşak bir arada. Bu resim çektirilmek için ailenin bir kısmı İngiltere'den davet edilmiş, tam bir yıl sonra önde, ortada oturan J. W. Whittall ölmüştür.

den beri Kanuni Sultan Süleyman tarafından yapıldığı bilinirdi. Halbuki ne Osmanlı arşivlerinde ne de Fransa Hariciyesi'nde buna ait bir belge bulunamamıştır. Kanuni'den sonra gelen II. Selim döneminde de böyle bir ferman yoktur. Fransa Akdeniz'de serbest ticaret yapabilmek için Osmanlı İmparatorluğu'na pek çok müracaatta bulunmuş fakat netice alamamıştır. İngiltere ve İskoçya krallığını yanına alarak bir kapitülasyon hakkı elde etme yollarını aramış, Papa'yı araya koymuş gene de başaramamıştı. Buna rağmen Fransızlar İskenderiye, Tripoli (Trablusşam) ve Suriye'de ufak çapta ticari faaliyet sürdürüyor, İngiliz tüccarlar da Fransa'nın koruması altında çalışıyorlardı.

Bu dönemde III. Murad padişahtı. (1574-1595) İngiltere tahtında da I. Elizabeth oturuyordu. İngiliz kraliyeti Osmanlı devletinden kapitülasyon haklan elde edebilmek için William Harborne isimli, sarayın itimadını kazanmış ve İngiltere'de ticaretle uğraşan birini karayolu ile 1578'de İstanbul'a göndermişlerdi. İngiliz hükümeti bu seyahati çok gizli tutmuş, belki Akdeniz'de Fransızlar tarafından yakalanır endişesiyle karayolunu seçmişti. İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir imtiyaz kapması ihtimali Fransa'yı daima tedirgin etmiş, onların her hareketini kıskançlıkla takip etmişti. Akdeniz'de seyahat eden bütün gemiler Fransa'nın koruması altında olduğundan İstanbul'a denizyolu ile gidecek olan William Harborne kolayca yakalanır veya seyahatin amacı Fransa tarafından öğrenilirdi. Bu nedenle karayolu seçildi.

Stefanoviç'ten Edwin Whittall için alınan ahşap ev.

Harborne İstanbul'a geldikten sonra büyük bir faaliyet göstermiş, 25 Mayıs 1580'de III. Murad, Kraliçe Elizabeth'e ilk kapitülasyon fermanını vermişti. Böylece İngilizler hem karada hem Akdeniz'de Osmanlıların himayesi altında ticaret yapabileceklerdi. 1580'de İngiliz hükümeti tarafından elde edilen bu imtiyaz, III. Murad'tan sonra gelen padişahlar döneminde ilk fermana ilave edilen maddelerle çok genişlemiş, Osmanlı İmparatorluğu yıkılıncaya kadar devam etmişti.

1809'da Charlton Whittall böyle bir haktan yararlanarak Liverpool'dan kalkıp İzmir'e yerleşti. Charlton Whittall'ın Bornova'daki malikânesi o kadar muhteşemdi ki, o dönemin padişahı olan Sultan Aziz, 4 Nisan 1863'te bu eve misafir olarak gelmiş, bütün bir günü Whittall'ların Bornova'daki evinde ve bahçesinde geçirmişti.

Charlton Whittall'ın ünlü ticaret hayatı 18 Haziran 1867'de 76 yaşında son bulmuş, Bornova'da kendi yaptırdığı Anglikan Kilisesi'ne gömülmüştü. Charlton Whittall'ın 8 çocuğu olmuş, hepsi İzmir'de doğmuş, fakat bunlardan sadece James ve Arthur Türkiye'de kalmıştı. Artık ikinci bir nesil yetişiyordu. James Whittall, Mary Schnell ile evlendi. Bu evlilikten 7 çocuğu oldu. Bunlardan James William Whittall 1838'de İzmir'de doğmuş, İngiltere'de Bowdon College'da okuduktan sonra 1873'te Moda'ya gelerek Moda Palas'ın yanındaki bir eve yerleşmişti.

Ticaret ortamında pek ünlü bir tüccar olarak tanınan Sir James William Whitthall'ın İstanbul'da kurduğu firmanın adı "J.W. Whittall and Co." idi. Değişik ihracat ve ithalat maddeleri arasında en fazla hububat ticareti yapardı. Moda'nın en güzel yerinde, caddeden denize kadar uzanan geniş bir araziyi satın alarak son derece güzel bir malikâne yaptırmıştı. Üç katlı evin zemin katı arazinin meyilli olması nedeniyle bahçeye açılan geniş bir yemek odasını teşkil eder, bunun üstündeki katta kıymetli eşyalarla çok zevkli döşenmiş salon ve oturma odaları bulunurdu. Ev kâgirdi. Etrafı yüksek duvarlarla çevrilmişti. Bahçesinde İzmir'den fideleri getirilmiş çeşitli meyve ağaçları, kalın gövdesinden çıkan iri dallarıyla heybetli bir görüntü sergileyen birkaç asırlık sakız ağacı, tenis kortu, her mevsim renk renk açan değişik türden çiçekleri ile Whittall malikânesi bir cenneti andırırdı. J. W. Whittall'ın 11 çocuğundan 10 tanesi bu evde doğdu. Çocuklar bahçedeki incir

ağaçlarını paylaşmış, hatta isim takmış, yüksek duvarların içinde mutlu bir hayat sürdürmüşlerdi.

Köşkün Moda Caddesi tarafındaki bahçe kapısının iki yanında bir sanat eseri kadar güzel ve gösterişli kapıcı evleri vardı.

Malikânenin sahibi Sir James William Whittall uzun boylu, sportmen bir İngiliz centilmeniydi. Edith Baker'la evlenmiş, evvelce bahsedilen 11 çocuğu bu evlilikten dünyaya gelmişti. J. W. Whittall'ın malikânesinin yanında Yunan uyruklu Stefanoviç'in büyük, muhteşem ahşap konağı vardı. Sultan Aziz ve Sultan II. Abdülhamid dönemlerinin meşhur bankerlerinden Rum asıllı Zarifi Efendi, Stefanoviç'e damat olmuştu. Büyükada'dan Galata'daki ofislerine özel istimbotları ile giderlerdi. İngilizler İstanbul'u işgal ettikleri zaman Stefanoviç'in adadaki evini yıkmış, yerine bugün Anadolu Kulübü olarak bilinen Yat Kulübü binasını yapmışlardı. Stefanoviç'in Moda'daki köşkünü J. W. Whittall büyük oğlu Edwin için 1907'de satın almış; Whittall Çıkmazı'na beş ev daha yaptırarak çocuklarını yerleştirmişti. Harry'den başka Whittall'ın bütün çocukları Moda'da yaşadılar. Ticari hayatlarını Türkiye'de sürdürdüler.

Artık ailenin 4. ve 5. jenerasyonları işbaşına geçmiş, sosyal ve ticari hayatta büyük bir şöhrete kavuşarak Moda'da olduğu kadar İstanbul'da da saygınlık kazanmışlardı. Moda'da yaşayan Whittall'lar ve onların uzak-yakın akrabaları çoğalmış, 1876'da Yusuf Kâmil Paşa Sokağı'ndaki ufak fakat çok şirin bir bina olan Anglikan Kilisesi yapılıp ibadete açılmıştı ve kilisenin sahibi de Sir J. W. Whittall'dı.

J. W. Whittall 1910'da Moda'daki çok sevdiği görkemli köşkünde 72 yaşında öldü. Cenazesini büyük bir kalabalık Haydarpaşa'daki İngiliz Mezarlığı'na kadar saygıyla takip etti.

Eşi Edith Baker uzun yaşadı. 95 yaşında o da hayata gözlerini kapayarak Haydarpaşa'da eşinin yanına gömüldü.

J. W. Whittall sağlığında daima malikânesinin, Stefanoviç'ten aldığı köşkün, Whittall Çıkmazı'na yaptırıp çocuklarını yerleştirdiği evlerinin ölümünden sonrada devam etmesini, ailenin hep bir arada yaşamasını, gene kendine ait olan Anglikan Kilisesi'nde dini merasimlerini yerine getirmelerini arzulamıştı. Fakat hiçbir şey onun arzuladığı gibi olmamış, ölümünden sonra bütün taşınmazlar inanılmaz bir süratle satılmış, güzelim binalar insafsızca yıkılmıştı. Bu talana karşı çıkanlar, geçmişteki görkemli yaşantının geri gelmez şekilde yıkılışına üzülen hissedarlar da olmuştu. Bunların başında J. W. Whittall'ın oğlu Kenrick Whittall geliyordu. Fakat çoğunluk mirastan kendine düşen payı alıp Türkiye'den gitmek için sabırsızlanıyordu. Sonuçta para galip geldi. En gözde mimarların özenerek yaptıkları

Whittall'ların Moda'daki son fertleri (1950).

binalar satıldı. 1954'te de Whittall'ın oturduğu köşk yıkılıp yeri apartmanlarla dolduruldu.

Sir James William Whittall'ın ve kendinden sonra gelen kuşağın saltanatlı yaşantısından geriye bir çıkmaz sokağın girişine asılan "Whittall Çıkmazı" yazılı tabela kaldı.

J. W. Whittall ve ailesinin Moda'da muhteşem bir hayat yaşadıklan yıllarda, Whittall'ın torunu Yolanda Whittall o dönemin anılarını şöyle anlatıyor:

"Büyükbabam ava çok meraklıydı. Ekseriya, avlanmak için Alemdağı'na giderdi. Bu av yöresinde iki katlı bir ev yaptırıp kırmızıya boyatmıştı. Aile arasında her zaman kırmızı ev olarak anılan bu kâgir binaya güzel havalarda biz de giderdik.

Bir av dönüşünde büyükbabam üç karaca, bir yaban domuzu, otuz çulluk, üç sülün ve bir ördek getirmişti.

Mektep Sokağı'nın başında küçük bir bakkal dükkânı vardı. Halim isminde bir genç, büyükbabamın senelerce bahçıvanlığını yapmış sonra Hacca gitmiş, Seher adında bir kızla evlenerek bu bakkal dükkânını açıp uzun yıllar çalışmış sonra da yeğenlerine devretmişti."

ANTİPA'NIN KÖŞKÜ

Moda Burnu'nda hâlâ harap durumda olan taş köşk, Dr. Andrean Antipa adında Yunanlı bir doktora aitti. Antipa 1912'li yıllarda Beyoğlu, Alyon Sokak numara 21'deki evinde otururken Moda Burnu'ndaki köşkünü gene bir Rum olan mimar Pape Kalfa'ya yaptırmıştı.

Pape Kalfa'nın Moda'daki birçok güzel yapıda imzası vardır. Antipa'nın kardeşi olan Eczacı Antipa'nın Moda Caddesi'nde eczanesi vardı. Eczacı Antipa tanınmış, mesleğinde ciddi, fakat adı çapkına çıkmış bir eczacıydı. Dr. Antipa'nın Moda'daki köşkünde ne kadar oturduğu bilinmiyor. Daima Yunanistan'da yaşamış, orada ölmüştür.

Köşk çok zevkli bir mimariye sahiptir. Cephesi dar gibi görünse de arkaya doğru büyük ve kullanışlıdır. Alt kattaki mutfağı, bahçeye bakan serası özenilerek yapılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Mehmet Ali Paşa adında bir ordu mensubu Antipa'nın evinde kiracı olarak oturmuş, ailevi bir sebepten dolayı intihar etmişti. Daha sonra Moda'nın İngilizlerinden Hugh La Fontaine, Mahmut Nedim Oyvar kiracı olmuşlar, köşk ileriki yıllarda Tokyo sefiri Ferid Tek Bey'e satılmıştı. Ferid Bey Ailesi'nde arka arkaya gelen ölümler sonunda bakımsız kalmış; güzelim ev çatısı çökmüş, pencereleri kırılmış, bahçesi perişan bir harabe halinde akıbetini beklemişti.

Dr. Antipa'nın evinin önünden geçen yolun adı evvelce Devriye Sokağı'ydı. Ferid Tek Bey köşkü satın aldıktan sonra sokağın adı değiştirildi ve Ferit Tek ismi verildi.

Antipa'nın Moda'daki köşkü. (1988)

MODA BURNU'NDAKİ EVLER

Moda Burnu'nda yapılmış olan evlerden soldan ilk baştaki evin yarısı Fredericiler'e diğer yarısı Tubiniler'e aitti. Bu evin yanındaki ev Moda Palas olup, onu takip eden bina ise Fredericiler'lndi. Onun yanındaki bina da Kefeli Ailesi'nin malıydı.

Arka tarafa düşen ve resimde görünmeyen binalar ise Bulgurlu ve Nemlizade İbrahim Bey ailelerine aitti. Aynca villa tarzında yapılmış, birbirine çok benzeyen evler Nomico'nun yedi çocuğu için yaptırdığı binalardır.

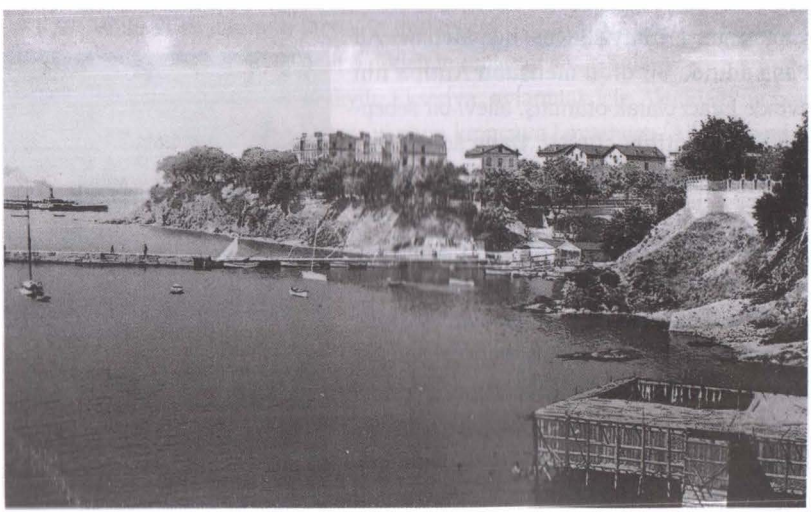

Moda Burnu'ndaki evlerin göründüğü bu fotoğraf 1925 yılında çekilmiştir.

SABUR SAMİ BEY KÖŞKÜ

Sabur Sami Draz.

1900'lü yıllarda gazeteci Celalettin Ezine'nin babası Mahmut Bey, Pape Kalfa'ya Moda Burnu'nda, Marmara Denizi'ne ve Adalar'a bakan büyük bir kâgir köşk yaptırmıştı. Köşkün geniş bir bahçesi vardı. Osmanlı döneminde Genel Kurmay Başkanlığı yapan Bronsart Paşa bu evde bir müddet kiracı olarak oturmuş, köşk I. Dünya Savaşı sonunda, 1919'da Sabur Sami Bey'e satılmıştı.

Moda Burnu'nda soldan ikinci konumda olan köşk, en güzel yıllarını Sabur Sami Bey'in mülkiyetinde yaşamış, bahçesini Yıldız Sarayı'nın bahçıvanı D. Roen son derece zevkli bir şekilde tanzim etmişti. Avrupa'dan fideleri getirtilen ağaçlar, çiçekler, özellikle top akasyalar harikulade güzel bir manzara sergiliyorlardı. Bu arada Sabur Sami Bey Ailesi'nin yaşantısı da tam bir Batılı özelliği taşır, çocukları ecnebi mürebbiyelerle yetişir, Tuska adında iriyarı bir Rus kadın Fransızca, Emma Almanca, Lona İngilizce dersleri verirdi. Tuska'nın kocası Molosi, Ford fabrikasında müdürlük yapıyordu. Kızları Emel Hanım, Alev isimli koyu grl atıyla Kadıköy ve Moda'da gezerken dikkat çeker, bazen Feneryolu'nda at meraklısı Fevzi Keskin'le ve çok kere Kızıltoprak'ta Prens Haydar Bey'le atına manej yaptırırdı. Emel Hanım kumral, ince, narin ve hassas bir kızdı. Çok sevdiği atı Moda'nın eski arabacılarından Hristo'nun ahırında muhafaza edilir ve bakılırdı.

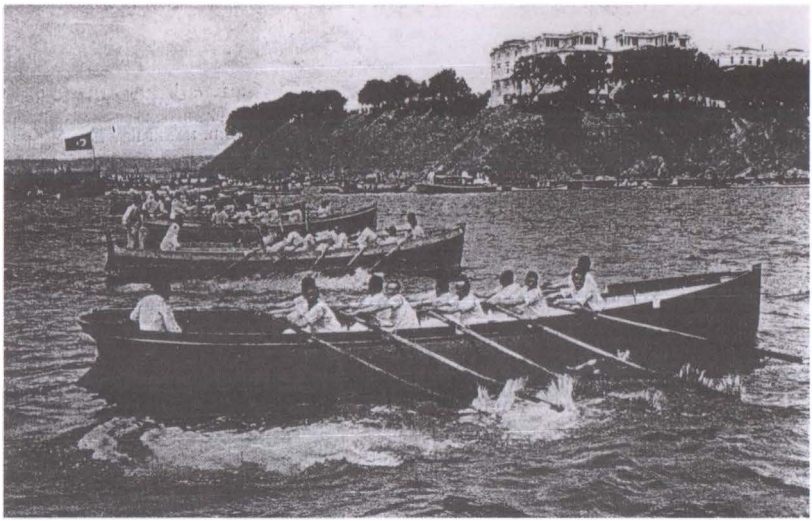

Üstte görülen evlerin sol başta olanı Sabur Sami Bey'e aitti.

Ne yazık ki Emel Hanım çok genç yaşta hayattan ayrıldı ve Kadıköy'de uzun yıllar kimsenin unutamadığı hazin bir cenaze yürüyüşüne siyah tüllere bürünmüş Alev de katılmıştı. Sahibinden sonra Alev çok yaşamadı, ertesi yıl hiç sebepsiz ölüverdi.

Sabur Sami Bey, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında hâkim olan İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup olup teşkilat içinde sevilen bir insandı. İstanbul'da vilayet mektupçuluğu görevindeyken o zamanlar şehremini olan operatör Cemil Paşa çok meşgul olduğu için görevlerinin bir kısmını Sabur Sami Bey'e devretmiş, kendi aylığı olan 50 lirayı da ona bırakmıştı. Böylece Sabur Sami Bey'in eline her ay 80 lira geçmiş oluyordu. Bu miktar o devir için hatırı sayılır bir paraydı. O yıllarda Kadıköy'de sadece birkaç otomobil vardı ve Sabur Sami Bey'in İspano-Suiza marka arabası ve Anatol adındaki Rus şoförü hayranlık uyandırırdı.

İttihat ve Terakki Fırkası I. Dünya Savaşı'ndan evvel seferberlik işlerinin İstanbul bölümüne Sabur Sami Bey'i memur etmiş, Nuruosmaniye'deki Kırmızı Konak'tan yani Merkezi Umumi'den gelen bir emirle gizli ihanetlerinden dolayı Rum, Ermeni ve Yahudilerin İstanbul dışına çıkarılmaları istenmişti. Sabur Sami Bey bu emre karşı çıkarak bu azınlıkların içinde çok değerli insanların bulunduğunu, hepsinin ihanet ettiğine inanmadığını ileri sürerek bu emri uygulamamıştı. Sonuçta Sabur Sami Bey görevinden azledildi.

Enver Paşa, Sabur Sami Bey'in yakın dostuydu. Durumu kendisine bildirmiş,

o da 200 lira göndererek "Bu para ile yağ al. İaşe Nazın Topal İsmail Hakkı Paşa'ya sat, ticaret yap" demişti. Böylece Kayserili Sabur Sami Bey ticaret hayatına atılmış, başanlı bir devre geçirmişti.

Mütareke yıllarında işgal kuvvetleri İstanbul'a girince Yunanlıların Averof zırhlısı da bayrak direğine denize kadar inen büyük bir Yunan bayrağını dalgalandırarak Moda önlerinde göründü. Sabur Sami Ailesi ve o zamanlar Moda'da çok az sayıda olan Türkler bu üzücü ve kahredici manzarayı büyük bir ıstırap içinde seyrettiler. Çok geçmeden Churchill adında bir İngiliz kumandanı geldi ve Sabur Sami Bey'in evini gezdi. Burasını karargâh yapacağını, 24 saat içinde tahliye etmelerini emredip gitti.

Sabur Sami Bey ertesi gün aceleyle Moda Mektep Sokağı'na taşındı. Yeni evin karşısında Samuel Efendi adında ayağı hafifçe sakat bir Musevi oturuyordu. Nasıl bir yol bulduysa bir müddet sonra Anadolu'da başlayacak Milli Mücadele'ye iştirak için çok gizli usullerle adam kaçınyordu. Samuel Efendi bu tehlikeli işi göze almış, çok da başarılı olmuştu. Fakat o da fedakârlığa katlanan birçok insan gibi sonunda unutuldu ve Mektep Sokağı'nda kötü hayat şartlan içinde öldü.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sabur Sami Bey'in ticaret hayatı sarsıldı. Büyük köşk, Mano adında bir Ruma 1950 yılında satılarak geniş bahçesi beş parsele ay-

Sabur Sami Bey Köşkü'nün bahçesi.

rılıp apartmanlar yapıldı. Mano, Sabur Sami Bey'den aldığı konağı otel ve pansiyon olarak işletmeye başladı. Mano, Whittall'ların eski aşçısıydı. Mano Palas isim yapmış, yabancılar tarafından aranan bir tesis haline gelmişti. Çok geçmeden Hüseyin Bey Sokağı'nın köşesindeki iki ev de Mano Palas'a bağlanarak yatak ve müşteri sayısı artırıldı. Mano öldükten sonra oğlu aynı işi sürdürdü. Mano'nun oğlu kısa boylu, şişman, düşük omuzlu, ağır ağır konuşan bir Rumdu. Ehliyetsiz olarak kullandığı arabayla yaptığı kazadan sonra büyük bir ziyana uğradı, iflas ederek oteli devretmek zorunda kaldı.

Otelin yeni sahibi Yöresima kardeşler Mano Palas ismini iptal ederek otele Mono Palas adını verdiler. Hüseyin Bey Sokağı'nın köşesindeki binaya da Monopalas Depandans ismi kondu. Bir müddet sonra Mono Palas'ın da sonu geldi ve 1970'te yıkılarak yerine Mono Palas Apartmanı yapıldı. Monopalas Dependans'ın yerinde Manzara 1 ve Manzara 2 apartmanları vardı. Böylece Pape Kalfa'nın özenerek yaptığı güzelim köşk yok oldu.

Sabur Sami Bey'in, eski adı Devriye yeni adı Ferit Tek Sokağı olan yerdeki 22 numaralı evinin yerinde hâlâ Mono Palas Apartmanı vardır. Sabur Sami Bey'in evinin büyük bahçesi parsellenmiş. Görey, Sabur Sami Bey, Büyük Hanlı ve Kısmet apartmanları yapılmıştır.

CİMCOZ AİLESİ

Moda'nın en tanınmış ailelerinden birisi de Cimcoz Ailesi'ydi. Cimcoz Bey'in kayınvalidesi Aliye Hanım, Moralı İbrahim Paşa'nın gelini oluyordu. Aliye Hanım'ın büyük kızı Hasena Hanım Salâh Cimcoz'la evlenmişti. Diğer kızı Melek Hanım da Deli Fuad Paşa'nın oğlu Şevket Fuad Bey'le evliydi. Aliye Hanım'ın oğlu Naci Moralı, Mısırlı Prenses Vicdan Hanım'la, Naci Moralı'nın diğer kardeşi Salâh Bey ise Osmanlı Hanedanı'ndan Adile Sultan'la evlenmişlerdi.

Salâh Cimcoz evvela Mühürdar'da Kuto'nun evinde kiracı olarak oturmuş sonra tenis kortunun karşısındaki büyük bir binayı satın almıştı. Bu bina evvelce Beyaz Rusların kulübü olarak kullanılırdı. Moda'da yerleşmiş bir İngiliz olan Hugh La Fontaine de burada tanıdığı bir Rus kadınla evlenmişti. Moda'da yaşayan bütün İngilizler bu kulübe giderlerdi. Rus Kulübü kapandıktan sonra Salâh Cimcoz bu binayı satın alarak yerleşti. Binanın ilk sahibi Virjin Nomico'ydu. Daha sonra Reginald Whittall'a satıldı. Ondan da Salâh Cimcoz satın aldı.

Salâh Cimcoz (1877-1947) İstanbul Üniversitesi'ni bitirdikten sonra bir süre avukatlık yapmış, 1908 Meşrutiyetinde kurulan İstanbul'daki Meclisi Mebusan'a girmişti. Tanınmış bir edebiyatçı olan Salâh Cimcoz aynı yıllarda *Kalem* isimli mizah dergisini çıkarmış, I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1917'de Stockholm'de toplanan Sosyalist Enternasyonal Kongresi'ne de iştirak etmişti.

Salâh Cimcoz İttihatçılar'dan olduğu için Osmanlı İmparatorluğu mağlup olunca İngilizler tarafından yakalanıp Malta Adası'na sürgün edildi. Malta dönüşünde İstanbul milletvekili olarak 1931'den 1946'ya kadar TBMM'de görev yaptı.

Salâh Cimcoz Ailesi'nin bütün bireyleri çok iyi yetişmiş, Salâh Cimcoz'un kızı Emel Hanım Amiral Fahri Korutürk'le evlenmişti. Fahri Korutürk Türkiye Cumhurbaşkanı olunca First Lady mevkiine gelen Emel Hanım, bulunduğu yeri bilgisi, terbiyesi, asaleti ve görgüsüyle az insana nasip olan bir görev anlayışıyla temsil etmiştir.

Salâh Cimcoz Bey'in evi yıkılarak yerine Salâh Apartmanı yapılmıştır.

MR. DOWSON'IN EVLERİ

Moda'da Yusuf Kâmil Paşa Sokağı'nda, Anglikan Kilisesi'nin karşısında birbirinin benzeri, yan yana yapılmış iki kâgir ev vardı. 1895-1900 yılları arasında Dowson isimli bir İngiliz, Moda'da pek çok bina yapmış olan Pape Kalfa'ya bu güzel binaları inşa ettirmiş, birinde kendisi diğerinde oğlu oturmuştu. Binalara çok özenilmiş, bütün malzeme Avrupa'dan getirilmişti. Pencereler, kapılar, merdivenler en iyi tahtalardan yapılmış, ahşap cilası sürülerek bırakılmış, boyanmamıştı. İçeri girince ahşabın sıcaklığı hissedilirdi. Panjurlar yeşildi.

Özenerek yaptırdığı binada ne Dowson ne de oğlu fazla oturdular. Satıp İngiltere'ye gittiler. 1930'larda ilk binada bir Alman oturuyordu. Daha sonra Zühtü

Mr. Dowson'ın kendisi için yaptırdığı evi sonradan James Whittall aldı
Barış Manço bu evi alınca onun adıyla ünlendi.

Evin diğer cepheden görünüşü.

Paşa'nın torunu Afife Pelin Hanım satın aldı. 1965'te James Whittall'a geçti. James Whittall binada pek çok değişiklik yaptı, panjurları kaldırttı, dış görünüşünde göze çarpan bir değişme olmamasına rağmen içinin özelliği kısmen kayboldu. James Whittall'ın mülkiyetinde 20 yıl kaldıktan sonra Banş Manço'ya satıldı. Sanının en iyi dönemini Banş Manço'nun mülkiyetindeyken yaşamış, aslına uygun şekilde restore edilmiş, Pape Kalfa'nın eseri yeniden hayata dönmüştür.

Dowson'ın oğlu için yaptırdığı evin sonuysa hiç de iyi olmadı. Dowson evi 1903'te Necip Çayser'e sattı. Evin yeni sahibi Fransa'dan getirttiği ağaçlar ve çiçeklerle bahçesini en zevkli şekilde süslemiş, geniş bir sebze tarlası da yaptırmıştı. Evin arka bahçesi Süreyya Paşa'nın kızı Adalet Aksel'in bahçesine bitişikti. Necip Bey'in çocukları bu evde büyüdüler. Fakat babaları ölünce hisseler dağıldı, ev 1967'de yıkılarak yerine 38 daireli bir apartman yapıldı.

Böylece, ikiz evlerden birisi yok olurken, diğeri Yusuf Kâmil Paşa Sokağı'ndaki hayatına devam etti.

VİLLA LONGCHENE

Bugün Cimcoz Apartmanı'nın bulunduğu yerde Kont Karlix'in çok güzel bir köşkü bulunuyordu. Üzerinde Villa Longchene yazardı. I. Dünya Savaşı'nda Avusturya ataşemiliteri bu evde kiracı olarak oturmuş, kapının önündeki gönderde Avusturya bayrağı dalgalanmıştı.

Yeşil boyalı bu villa, Tubini Ailesi'nden Fransız uyruklu Nomico'nun, Moda Burnu'nda yaptırdığı yedi evden birisiydi ve binanın sahibi de Virjin Nomico'ydu. Virjin, Kont Karlix'le evlenmişti.

Kont Fransa'da ipekli kumaşlar imal ediyor ve Türkiye'ye getirerek özellikle saraylara satıyordu. 1870 Fransa ekonomik krizinden zarar gördü ve iflas etti. Çok çaresiz bir durumdayken yakın dostu ve Crédit Lyonnais'un kurucusu olan bir arkadaşı tarafından İstanbul'da bir sigorta şirketi kurması için teklif alınca, esasen Modalı olan eşiyle gelip Lafonsiyer adındaki sigorta şirketini kurdu. Villanın da adı Villa Longchene oldu.

Vaktiyle bu evin sahibinin kızı Plerina Petruçi villanın ikinci katındaki bir odada yattığını söylemişti.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra bina Whittall Ailesi tarafından satın alındı. Bir süre sonra yeniden el değiştiren villayı Cimcoz Ailesi aldı.

1961'de yıkılan villanın yerine Cimcoz Apartmanı yapıldı.

Villa Longchene.

FREDERİCİLER

Moda Burnu'na yerleşip isim yapmış ilk aile Tubiniler'dir. İasent Tubini ile Anjel Kastelli'nin evliliğinden olan çocuklanndan biri Anet Tubini hayatını Fransuva Feredirişi'yle birleştirince, Fredericiler de Moda'ya yerleşmeye başladılar. Aynca Tubini ve Anjel Kastelli'nin diğer kızı Kanti Tubini, Fransuva Nomico ile evlenmişti.

Tubiniler'in üçüncü kızları olan Aristidis Tubini, Corpi'yle evlenmişti. Corpi, sevgilisi için bugün Amerikan Konsolosluğu olarak kullanılan binayı yaptınp içini çok zevkli ve lüks bir şekilde döşemişse de içinde oturmak kısmet olmadan öldü.

Moda Fazıl Paşa Sokağı'ndaki Frederiçiler'in evi.

Fredericiler'in evinin kapısı.

Fredericiler'in Moda'daki evden başka köşkleri de vardı. Anet Tubini ile Fransuva Frederici'den doğma Moris Frederici, Kristin Tubles'le evlenince, onlar da Moda'ya yerleştiler.

Lütfi Bey Sokağı'nın köşesinde, hâlâ 101 numaralı apartmanın bulunduğu yerde Pape Kalfa tarafından yapılmış Fredericiler'e ait bir köşk vardı. Tubiniler, Fredericiler ve Nomicolar Moda'da oldukça kalabalık bir topluluk oluşturmuşlardı.

Bugün, bu ailelerin torunlarının çocuklarından ancak birkaç kişi babalarının toprağında yaşamaktadırlar.

VİLLA MATHİEU

Büyük olasılıkla Nomico'nun çocukları için yaptırdığı yedi evden biri olan Villa Mathieu, Moda Devriye Sokak No: 48'deydi. Sonraları el değiştirmiş, Fenerbahçe Kulübü'nün kurulduğu ilk yıllarda kulübün genel sekreterliğini yapan Ayetullah Bey'in mülkü olmuştu.

Kulübün henüz bir lokali yoktu. 1907-1911 yıllarında kulübün malzemeleri burada muhafaza edilir, formaları yıkanır, kurutulup ütülenirdi.

Ayetullah Bey Hareket Ordusu kumandanlarından Ferik Şevki Paşa'nın oğluydu. 1888'de Boğaziçi'nde Boyacıköy'de doğmuş, Saint Joseph Lisesi'ni bitirdikten sonra önce su şirketinde sonra da Osmanlı Bankası'nda memuriyet yapmıştı.

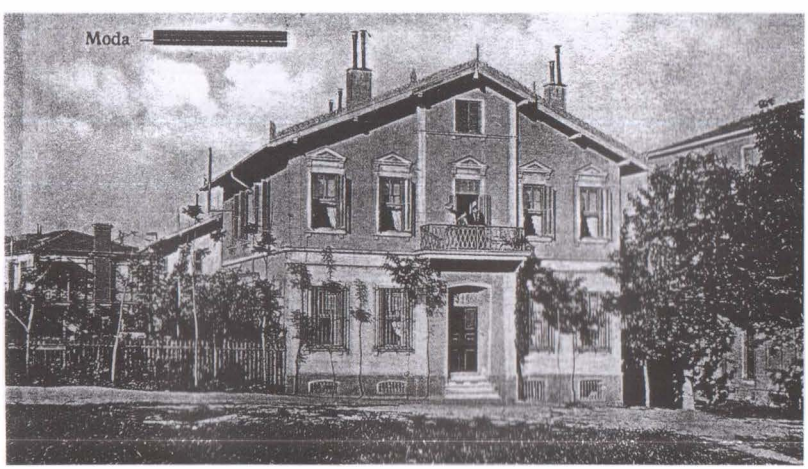

Villa Mathieu.

VİLLA WOHL

Moda'da, Şükran ve Hüseyin Bey sokaklarının kesiştiği yerdeki bu bina bir Musevi tarafından yaptırılmış daha sonra Celal Sofu'ya satılmıştı. Celal Sofu'nun vefatından sonra eşi Melek Sofu bir müddet villada oturmuş, sonra Dr. Lampe'la evlenerek Almanya'ya gitmişti. Melek Sofu Almanya'da, oğlu Ziya Sofu ise Londra'da yaşayıp oralarda öldüler.

Villa Wohl, Sofu Ailesi'nin vefatından çok daha evvel yıkılıp yerine apartman yapılmıştı.

Moda Deniz Kulübü'nün iskeleye inen yolun başındaki ilk binası da Sofu Ailesi'nin mülküydü.

Villa Wohl'ün yan tarafında havagazıyla çalışan bir makine dinamoyu çevirir, evin bodrum katına yerleştirilen akümülatörleri doldurarak eve elektrik verirdi. Havagazı makinesi çalışırken etrafa oldukça fazla gürültü yayılırdı.

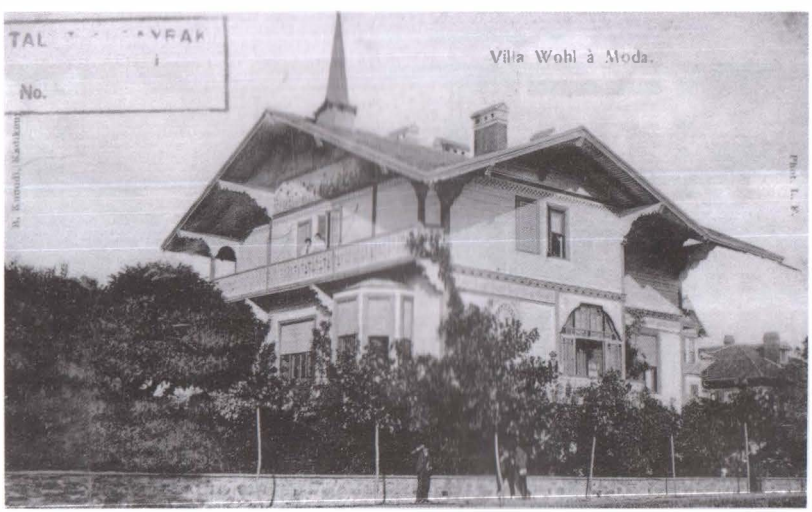

Villa Wohl.

VİLLA CHARNAUD

Bugün Kromer Apartmanı'nın bulunduğu binanın hemen yanında yapılmış olan Villa Charnaud'nun ilk sahibi John Charnaud idi.

Charnaud'nun kızı Fransız asıllı fakat İngiliz uyruklu Alfred Frederic James Barker ile evlenmiş, dokuz yıl kadar, günümüzde Kadıköy Kız Lisesi olan Mermer Konak'ta oturmuştu.

Bu villa da ne yazık ki yıkılmıştır.

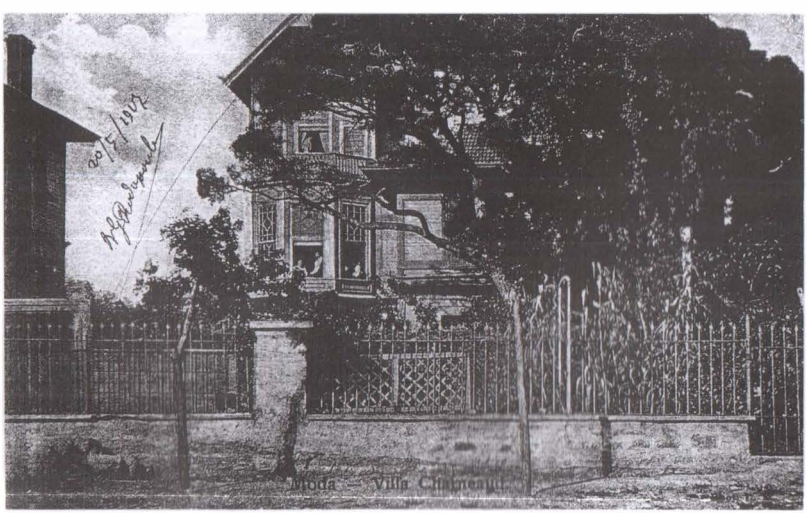

Villa Charnaud.

VİLLA LANDGRABE

Moda'daki Villa Landgrabe de diğer villalar gibi büyük olasılıkla aynı yıllarda ve aynı mimari üslupla yapılmıştı.

Fakat ne sahipleri ne de yeri hakkında en ufak bir bilgi edinebilmek imkânı oldu.

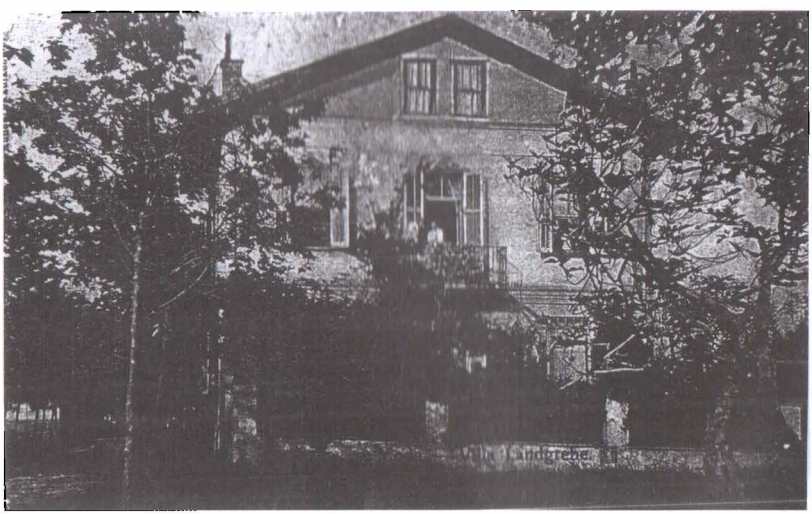

Villa Landgrabe.

VİLLA GLAVANİ

Villa Glavani adındaki villa bugün Marınara ve Manzara apartmanlarının bulundukları yerin arkasındaydı.

Tepebaşı'ndaki Londra Oteli bir zamanlar Glavani Ailesi'nin eviydi.

Moda'daki Glavaniler'le Tepebaşı'ndaki aynı ismi taşıyan ailenin akrabalık derecesi bilinmemekle beraber aynı kökenden geldikleri aşikârdır.

Villa Glavani.

LA FONTAINELER

La Fontaineler Whittall'lar gibi Kadıköy'de Moda'da yaşayan İngiliz asıllı Levantenlerdi. Evlilikler nedeniyle birbirleriyle akraba olmuşlar ve böylece iç içe yaşamışlardı.

La Fontaineler de Whittall'lar gibi İngiltere'den evvela İzmir'e gelmişler, ikinci nesil İstanbul'da yaşamaya başlamıştı.

İzmir'e ilk gelen James La Fontaine'dir. İngiltere'de Honarable Levant firmasının üyesi olduktan sonra İzmir'e gelmiş, merkezi Londra'da bulunan Edward Hayes kumpanyasının hissedarı olmuştu.

James La Fontaine İzmir'e geldikten sonra, İzmirli bir Levanten olan İtalyan asıllı Maria Cocchini Della Gramatica ile 1797'de evlenmiş, 9 çocukları olmuştu. Gerek Whittall gerekse La Fontaine ailelerinde fazla çocuk yapmaya özen gösterilmiş, bu nedenle ikinci neslin sayısı birdenbire artmıştı.

James La Fontaine 3 Temmuz 1826'da öldü ve İzmir'de Anglo-German Mezarlığı'na gömüldü. James La Fontaine'in en büyük oğlu Charles Constantine 14 Ekim 1798'de İzmir'de doğdu. Gençlik yıllarında İstanbul'a geldi ve Rum asıllı banker Zarifi kardeşlerle ortak olup Makedonya'daki simli kurşun madenlerinin işletme iznini aldı. Orada bu madenleri parçalamak için bir tesis kurdu. Bu dönemde 40 kişilik bir eşkıya çetesi yöreyi rahatsız ediyor, jandarma birlikleri bunlarla başa çıkamıyordu. İngiliz hükümeti ise Osmanlı devletine baskı yaparak anarşinin önlenmesinde ısrar ediyordu.

Osmanlı hükümetinin tuhaf bir anlayış ve uygulaması sonucu, Charles La Fontaine'e, hadisenin bastırılması için yetki verildi. Charles eşkıya reisleriyle art arda çeşitli görüşmeler yapmış, genel bir af çıkartmış, pişmanlık duyan eşkıyalar aylığa bağlanarak jandarmalara yardımcı görevlerde çalıştırılmıştı. Bu işler hallolduktan sonra Charles görevinden istifa ederek İstanbul'a geldi. Esasen simli kurşun tesislerinden de istenilen sonuç alınamamıştı.

Charles İstanbul'a gelince İzmir'deki Osmanlı Bankası müdürlüğüne tayin edildiyse de bu görevde pek az kalmış İstanbul'daki Osmanlı Bankası müdürlüğü boşaldığında bu göreve atanmıştı. İzmir'deki bankaya ise kardeşi Frederick tayin edildi. Daha sonraki yıllarda Sultan Mecid'in bir fermanıyla Türkiye'nin muhtelif yerlerinde Osmanlı Bankası şubeleri açılacak, Charles La Fontaine önemli görevlerde bulunacak, en son Düyunu Umumiye direktörlüğüne getirilecektir.

Sultan Mecid, Charles'ın yaptığı işlerden memnun olmuş, kendisini pırlantalı bir Mecidiye nişanıyla taltif etmiş ve üstü mineli altın bir enfiye kutusu hediye etmişti.

Charles 23 aralık 1884'te, 86 yaşında İstanbul'da öldü. Haydarpaşa'daki İngiliz Mezarlığı'na gömüldü. Charles'ın İzmirli eşi Marie Franseschi de aynı mezarlıkta yatmaktadır.

Charles'ın kardeşi Edward La Fontaine de İstanbul'da kendi firmasında çalışıyor, 1853'te Kınm Savaşı çıktığı zaman İngiliz gemilerine kömür, bakır, katran veren bir acentanın sahibi bulunuyordu. Daha ileriki yıllarda evvela Bibby Line Deniz İşletmesi'nin, daha sonra Fredk. Leyland ve Co. firmasının, Royal Insurance Co. kuruluşlarının sahibi olacak, en son Edward La Fontaine&Sons müessesinde karar kılacaktı. Bütün bu firmalar hep İstanbul'da kurulmuştu.

Edward La Fontaine 16 Ekim 1886'da öldü. O da kardeşi gibi Haydarpaşa'daki İngiliz Mezarlığı'na gömüldü.

La Fontaineler'in kız kardeşi Marianne, Samuel Barker ile evlenmiş, İstanbul'da ömür sürmüş, ölünce de Haydarpaşa'daki İngiliz Mezarlığı'na gömülmüştür. Bu ailenin erkek çocuğu Alfred devamlı olarak Moda'da oturdu. Kızı Edith ise Sir James William Whittall ile evlenerek, Moda'daki muhteşem malikânesinde 96 yaşına kadar yaşadı ve Moda'da öldü.

Sydney La Fontaine'in oğlu Sydney James I. Dünya Savaşı çıkınca İngiliz ordusuna katılmış, Çanakkale muharebelerinde Türklere karşı dövüşürken ağır bir yara almıştı. Yarası hiçbir zaman iyileşmedi ve 1932'de öldü.

Gene La Fontaineler'den olan Frederick, I. Dünya Savaşı'nda müttefik ordularına gönüllü olarak katılmış, Fransa'da Almanlara karşı dövüşmüş, İngilizler ve Yunanlılardan madalya almıştı. Daha sonra Selanik cephesine nakledilen Frederick, İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nde görev alarak birkaç yıl İstanbul'da çalıştı.

Edward La Fontaine'in en büyük oğlu James Edward kendilerine ait olan Edward La Fontaine and Son isimli şirketi likide etmek için I. Dünya Savaşı'nda İstanbul'da kalmışsa da Kasım 1915'te tutuklanarak Çorum'a sürülmüştü. Kısa süre sonra Sadrazam Talat Paşa tarafından affedildi. Fakat 17 Temmuz 1917'de İngiliz casusu olarak bilinen Dr. Frew ve diğer iki İngilizle beraber tutuklanıp bu se-

fer Kayseri'ye gönderildi. Araya İzmir valisi Rahmi Bey girdi. Gene affedildi ve İstanbul'a döndü. James Edward'ın İstanbul'a dönüşünden üç gün sonra İstanbul Müttefik Kuvvetler tarafından istila edildi. Günahı ve sevabıyla James Edward olayı artık kapanmıştı.

Edward La Fontaine'in üçüncü oğlu olan Hugh La Fontaine de Moda'da yaşayanlardandır. Hem Moda Burnu'ndaki Antipa'ın evinde hem de bugün Lozan Kulübü olan Moda Caddesi'ndeki kırmızı evde kiracı olarak oturmuştur. I. Dünya Savaşı çıkınca İngiliz ordusuna gönüllü katıldı. Selanik'e geldi, İngiliz İstihbaratı'nda görev aldı. Mütarekenin ilk yıllarında Boğaz'ın Anadolu sahilinde askeri polis olarak vazifelendirilen Hugh La Fontaine'e İngilizler bir de yarbaylık rütbesi vermişlerdi.

Hugh La Fontaine Leylek Sokağı'nın Moda Caddesi'yle birleştiği yerin sağ köşesinde o zamanlar mevcut olan büyük bir konağı kendine karargâh yapmış, Sabur Sami Bey'in otomobiline de el koymuştu. Moda'da ve Kadıköy'de pek otoriter bir yaşantı sürerek bu yörelerin kumandanlığını yapmıştı. Savaş bitip işgal kuvvetleri İstanbul'u terk edince, Kadıköy'de, Altıyol'dan iskeleye inen caddenin sol tarafında Droguerie Centrale D'Orient isimli bir mağaza açtı. Avrupa'daki benzerlerine taş çıkartacak kadar lüks olan bu dükkân hem bir ecza deposu hem de parfümeri mağazasıydı. Her nedense yürümedi, kapandı. Hugh La Fontaine savaştan önce Galata'daki ofisinde nakliye işleri yapardı.

Hugh La Fontaine uzun boylu, yakışıklı bir erkekti. Rus bir kadınla evlendi. Bugün Lozan Kulübü olan binada kiracı olarak oturduğu dönemde bunama alametleri göstermeye başladı. Hastalık ilerleyince Lape Hastanesi'ne kaldırıldı. Uzunca müddet yattı ve orada öldü.

Hugh La Fontaine'in Rosemary isimli uzun boylu, kızıla bakan san saçlı güzel bir kızı vardı. Moda Caddesi'nde Arif Sanca Paşa'nın konağının karşısındaki büyük ahşap köşkte Dick La Fontaine otururdu. Rosemary bu evde bale dersleri vermeye başladı. Oldukça da başarılı oldu. O devrin genç kızları arasında bale ilgi gören bir uğraştı. Fakat İngiltere'de ayaklarından sakatlanmış bir pilota gönlünü kaptırdı ve oraya gidip evlenerek Türkiye'yle alakasını kesti.

DR. ARİF SARICA PAŞA KÖŞKÜ

Arif Sanca Paşa, Sultan II. Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı'nın doktorluğunu yapmıştı. Kardeşi Ragıp Sanca Paşa da padişahın mabeyncisiydi.

Dr. Arif Sanca Paşa'nın yontma taştan yapılmış olan muhteşem konağı İtalyan bir mimar tarafından projelendirilmiş ve Moda'da daha birkaç köşke imzasını atmış olan Pape Kalfa tarafından 1903'te yapılmıştı.

Rum asıllı olan Pape beş arkadaşıyla beraber Fransa'da Güzel Sanatlar Akademisi olan Bozer'ye gitmiş, dönüşte Moda'da mesleğini icra etmek için uygun bir çevre bulmuştu. Kendi evi de Fazıl Paşa Sokağı'nın köşesindeydi. Orta boylu, zeki ve kabiliyetli olan Pape, iki defa evlenmiş, ilk eşinden Janin adında son derece

Arif Sanca Paşa Köşkü.

geçimsiz bir kızı olmuştu. Buna mukabil üvey kızı Jermen çok terbiyeli ve nazik bir insan olarak tanınırdı.

Pape Kalfa'nın bütün bilgi ve sanatını ortaya koyarak yaptığı muhteşem köşk, beş katlı ve çok zevkli bir yapıdır.

I. Dünya Savaşı sırasında İstanbul işgal edildiği zaman İngilizlerin müsaadesiyle köşk boşaltılarak Ermeni Okulu yapıldı. İki yıldan fazla okul olarak kullanılan binanın içindeki çok kıymetli eşyalar harap, bir kısmı da yok olmuştu. İşgal kuvvetleri gidince Ermeni Okulu kapandı. Arif Sanca Paşa Ailesi binaya taşındı ve bütün möbleleri yeniden alındı.

Bu güzel köşk hâlâ Dr. Arif Sanca Paşa Ailesi'nin mülküdür ve Moda Caddesi'nde bütün ihtişamıyla ayakta durarak geçmişin yaşantısını günümüze taşıyan ender yapılardan biridir.

Ülkemizin dünyaca tanınmış piyano virtüozü Ayşegül Sarıca bu konakta oturmaktadır.

LOZAN KULÜBÜ

Moda Caddesi'nde Lozan Kulübü olarak kullanılmakta olan 217 numaralı kırmızı, kâgir evin ilk sahibi Lazyan isimli bir Ermeniydi. 1930'lu yıllarda Dartot Dober adındaki Fransız uyruklu diğer bir Ermeniye satılmıştı.

Dober'in Lui ve Heni isimli iki oğlu, Juan adında bir kızı vardı. Bu çocuklar hâlâ Fransa'da yaşamakta olup mülkün sahibidirler. La Fontaine Ailesi'nden Hugh La Fontaine'in kiracı olarak oturduğu bina 1983'ten beri Lozan Kulübü olarak kullanılmaktadır.

La Fontaineler Moda'nın değişik yerlerindeki binalarda oturmuşlardı. Hugh La Fontaine Lozan Kulübü'nde otururken her gün İstanbul'daki yazıhanesine iner, İngiltere'den ithal ettiği bot verniklerinin ticaretini yapardı. Çok şık giyinen Hugh La Fontaine öğle yemeklerini Kürekçiler Sokağı'ndaki Kaloras restoranında yerdi.

Whittall Çıkmazı'nın sağ köşesindeki ahşap evde oturan Dick La Fontaine'in kızının adı Daphne, oğlunun adı Gerald'dı.

Moda Caddesi'ndeki Lozan Kulübü'nde bir zamanlar Hugh La Fontaine otunnuştu.

HOTEL SCHANA

Yenifikir Sokağı'nın sonundaki bahçeli konak Şana adıyla işletilirdi.

Pansiyon sahibinin luçiko adında çok güzel bir kızı vardı. Herhalde bu kızın cazibesinden olacak ki, II. Dünya Savaşı sırasında yabancı subaylar Pansiyon Şana'yı tercih ederlerdi.

Ermeni bir kadının işlettiği 3,5 katlı güzelim bina yıkılıp yerine apartman yapıldı.

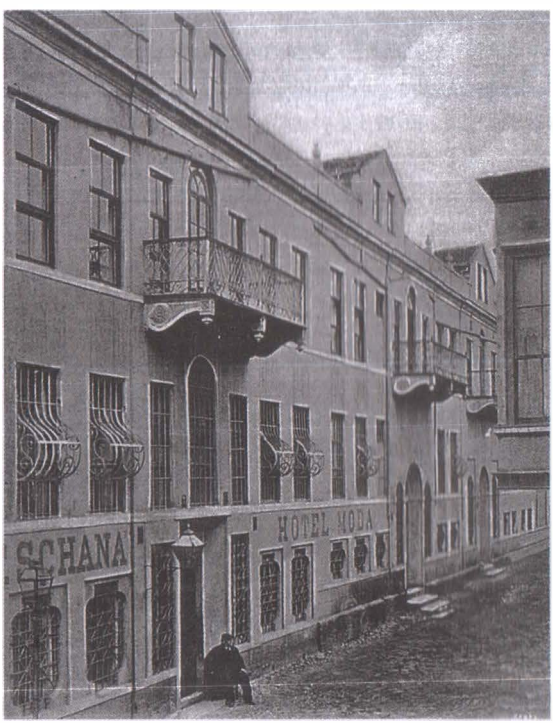

Moda'daki ünlü pansiyon Hotel Schana.

DR. HAKKI ŞİNASİ PAŞA KÖŞKÜ

Moda Caddesi'nde hâlâ Yapı Kredi Bankası'nın bulunduğu yerde, Demirciyan Efendi'nin yaptırdığı simetrik, iki bölümlü, kâgir, pembe binanın bir bölümünü Dr. Hakkı Şinasi Paşa satın almıştı.

Dr. Hakkı Şinasi Paşa (1869-1941) Askeri Tıbbiye'yi bitirdikten sonra bir müddet Kasımpaşa Deniz Hastanesi'nde çalışmış, Almanya'ya giderek kadın-doğum ihtisası yapmış, yurda dönüşünde Şişli Etfal Hastanesi'nde görevlendirilmişti.

Sultan II. Abdülhamid'e verilen bir jurnal yüzünden evvela Bursa'ya, sonra da Konya'ya sürüldüyse de 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönebildi.

1915'te amiral, 1917'de İstanbul Belediye Meclisi reis vekili olmuş, evvela Erzurum, sonra da İstanbul milletvekili seçilerek Meclis'e girmişti.

Paşa'nın oğlu Şinasi Hakkı Bey de çok iyi bir eğitim görerek, doktor olduktan sonra profesörlüğe kadar yükselip uzun yıllar Cerrahpaşa Hastanesi'nde hocalık yapmış, pek çok öğrenci yetiştirmiştir.

Paşa 1941'de vefat etti. Oğlu Şinasi Hakkı Erel 1945'lerde babasının Moda Caddesi'ndeki evinde oturuyor ve o dönemde İstanbul'un en güzel kızı olan Nevgice Hanım'la evli bulunuyordu. Üstü açık bir arabada Kadıköy ve civarında görünen bu çifti durup seyretmeyen, hayranlıkla karışık bir özlemle onlara bakmayan hiç kimse yoktu. Güzellik ve zarafetin, eğitim ve asaletin en üstün seviyede toplandığı bu çifte menkıbe yıllarca bütün İstanbul'un gıpta ettiği bir simge olarak devam etti. Her ikisi de ilerlemiş yaşlarında bu dünyadan ayrılırlarken bile hâlâ güzeldiler.

Hakkı Şinasi Paşa'nın köşkü 1965'te yıkıldı ve yerine Yapı Kredi Bankası'nın bulunduğu bina yapıldı.

CEM SOKAĞI'NDA CEM'İN EVİ

Türk karikatür sanatının büyük isimlerinden Cem'in evi Moda'da Cem Sokak'ta Assompsion Kilisesi'nin karşısındadır. İki katlı ahşap evin bir de küçük bahçesi vardır. Asıl adı Mehmet Cemil olan sanatçı sonradan soyadı olarak Cem ismini almıştır.

Askeri hekimlerden Cemal Paşa'nın oğlu olan Cem 1882'de İstanbul'da doğmuş, Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Nice, Toulon da dışişleri görevlerinde bulunmuş, Paris elçiliğinde sefaret kâtibi olarak çalışmıştır. Bu arada Paris Siyasal Bilimler okulunu da bitirdikten sonra II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine yurda dönmüştür.

Cem Sokağı'ndaki Cem'in evi.

Cem'in adı memlekette *Kalem* mecmuası ile tanındı. Bu mecmuayı Salâh Cimcoz ve Celal Esat Arseven çıkanyor, Cem de bu dergide karikatürler çiziyordu. Daha sonraki yıllarda Cem tekrar Viyana ve Roma Dışişleri'nde çalıştı ve 1910'da İstanbul'a döndü.

Bu sefer *Cem* isimli mizah dergisini çıkaran Cem 1912'de patlak veren Balkan Savaşı'ndan sonra mecmuasını kapatarak tekrar Paris'e döndü. 1921'de Sanayii Nefise okuluna müdür olan Cem 1925'e kadar bu vazifede kalmış, 1927'de tekrar *Cem* dergisini çıkarmıştır. Yaptığı karikatürler Cem'in başını derde sokmuş, mahkemeye verilmiş, mahkûm olmuş fakat temyiz mahkemesi karan bozmuştu. Buna rağmen 1929'da dergi kapatılmıştı.

Cem'in fikirleri o dönemin düşüncelerine daima ters düştüğünden ve Anadolu'da Milli Mücadele'nin bir ölüm-kalım savaşı olarak sürdüğü yıllarda Cem'in yurt dışında kalıp, bu mücadeleye katılmayışından dolayı yeni kurulan Cumhuriyet hükümeti kendisine pek sempatiyle bakmamıştı.

9 Nisan 1950'de 62 yaşında ölen Cem'in evinde çok güzel tablolar vardı.

ZAHAROF

Mühürdar ile Kadıköy'deki kumluk arasında yükselen üç katlı ahşap beyaz ev Zaharof isimli bir tüccara aitti. Bu Zaharof'un meşhur silah tüccan Basil Zaharof'la isim benzerliğinden başka alakası olmadığını kaydetmek lazımdır. Pazarlamacılık yapan Zaharof'un yazıhanesi Galata'da Helvacı Sokak, Hastane Han'daydı.

Zaharof'un, Boğaz'da oturan Kont Ostroroglar'ın akrabası olduğu söylenirdi. Avukatı da Fransız uyruklu Ridios'tu.

Denize çok yakın olan evinin Mühürdar tarafına bir iskele yaptırmış, demir parmaklıklı bir kapıyla girişi kapatmıştı. Zaharof bu iskeleden kalkan kendi istimbotu ile Galata'daki iş yerine gider gelirdi. Güzel bir eşi vardı. Anadolu-Bağdat demiryollarının işletmecisi olan meşhur Huguenin ile dedikodusu çıkmıştı.

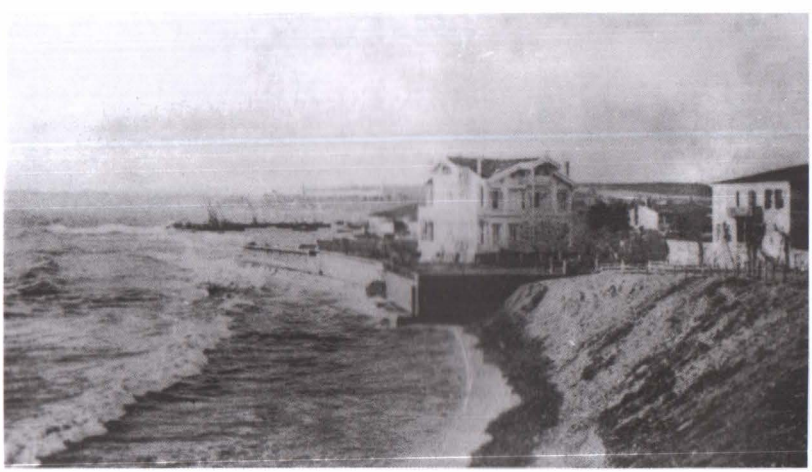

Zaharof'un evi.

Mühürdar'da Zaharof İskelesi.

Zaharof rıhtımdaki beyaz köşkü, kendine özel iskelesi, istimbotu, oldukça görkemli yaşantısıyla Kadıköy'de isim yapmıştı. Fakat, öldükten sonra aile umulmadık bir sıkıntıya düşmüş, ev satılıp yıkılmış, bahçesi parsellenerek yerinde apartmanlar yükselmeye başlamıştı. Zaharof'un oğlu Epaminda, Küçük Moda'da Nadide Hanım'ın işlettiği huzurevinde ölmüş, esasen akli dengesi bozuk olan kızı Lulu da senelerce Lape Hastanesi'nde kaldıktan sonra hayattan aynlmıştı.

Ne gariptir ki, Zaharoflar'ın ne evinin ne de kimsesinin kaldığı demir parmaklıklan paslanmış iskelesi daha uzun yıllar dayanmış, o yöreye Zaharof İskelesi denilmeye başlanmıştı.

Son yıllarda Kadıköy'ün Mühürdar sahili denize doğru doldurulunca Zaharof ismi de Kadıköy'den silindi. İskelesi yok oldu.

Zaharof'un kız kardeşine ait olan bina da Moda Caddesi Nail Bey Sokağı'nın bulunduğu yerde, çeşitli gülleri dikkati çekecek kadar çok olan geniş bir bahçe içindeydi.

İleriki yıllarda bu konakta Sivas valisi oturmuş, sonra yıkılarak, bahçesi parsellenmiş ve Nail Bey Sokağı açılmıştır. Köşkün içi anlatılamayacak kadar güzel ve zevkliydi.

BILIKTANYAN EFENDİ'NİN EVİ

Mühürdar'da kırmızı tuğladan denize karşı yapılmış, üç tam katlı simetrik ev, İstanbul'un sayılı tüccar ve zenginlerinden Bılıktanyan Efendi'ye aitti.

Mühürdar yöresinin apartmanlarla dolmadığı devirde bu kırmızı ev semtin simgesi gibi dururdu. Bina gerçekten göz alıcı bir yapıydı.

Bılıktanyan Efendi 41 yaşında öldükten sonra oğlu Haçik babasının servetini har vurup harman savurmaya başlamış, Londra'da Roçild'in kızına âşık olmuş, kızın sigarasını sterlinlerle yakmaya başlayınca israf son haddini bularak Bılıktanyan Efendi'nin diğer mülkleri gibi kırmızı bina da satılmıştı. Oğul Haçik'in de ömrü uzun olmadı ve 32 yaşında öldü.

Binayı Kutolar aldı ve uzun yıllar burada oturdular. Ev tekrar satıldı. Bu sefer Koç'un bacanağı aldı ve yıktırarak yerine apartman yaptırdı.

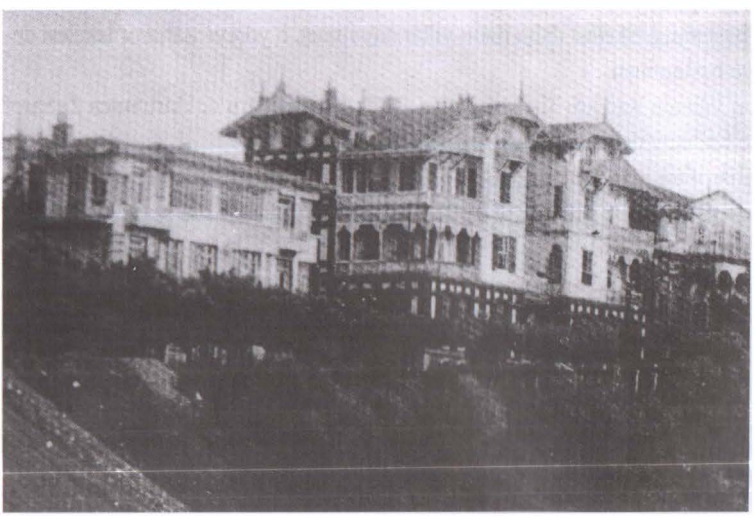

Bılıktanyan Efendi'nin bu görkemli evinin kaderi de yıkılıp yerine apartman yapılması oldu.

MÜHÜRDAR AHMET EFENDİ KÖŞKÜ

Mühürdar semti ismini Padişah III. Mustafa'nın sadrazamlarından Moldovyalı Ali Paşa'nın mührünü taşıyan Ahmed Efendi'den alır. Osmanlı döneminde önemli şahısların mühürlerini taşıyan kimselere mühürdar denirdi.

Mühürdar Ahmed Efendi 1770'de Mühürdar olarak bilinen yöreyi satın alarak bağlık yapmıştı. Daha sonraki yıllarda bu semte Mühürdar Bağları denecekti.

İstanbul'un işgali sırasında İngilizler tarafından yakılan Mühürdar Ahmet Efendi Köşkü.

Mühürdar Ahmed Efendi zemin ve çatı katı hariç üç tam katlı ve 15 odalı, beyaz boyalı bir konak yaptırarak burada oturmuş, kendisini oğlu Hüseyin Rıfat Mühürdaroğlu, İzzet Mühürdaroğlu, Necla Mühürdaroğlu ve İzzet Mühürdaroğlu takip etmişlerdir.

İstanbul'un düşman kuvvetleri tarafından işgal edildiği yıllarda İngilizler her yerde yaptıkları gibi İzzet Mühürdaroğlu'nun oturduğu binayı da işgal ettiler ve Yunanlıların Anadolu'da bozguna uğradığı zamana kadar kaldılar. İstanbul'dan ayrılırken de muhteşem köşkü hiç acımadan yakıp gittiler. Koca bina yok olmuş fakat Mühürdar sahiline kadar inen ağaçlık bahçe ayakta kalmıştı.

1928'de fokstrot ve çarliston danslarının bir çılgınlık gibi İstanbul'u sardığı zaman Koço adında bir Rum, bahçenin deniz tarafını kiralayarak Mühürdar Gazinosu'nu açtı. O yıllarda Kadıköy'de elektrik yoktu. Kendi elektriğini kendi temin eden üç yer pek meşhur olmuştu: Hamdi'nin Gazinosu, Kuşdili Sineması ve Mühürdar Gazinosu.

Kadıköy halkı dans etmek için Mühürdar Gazinosu'na veya Belvü'ye koşardı. Mühürdar bahçesini işleten Koço oradan ayrılıp Moda İskelesi'ndeki Koço Gazinosu'nu açıncaya kadar Mühürdar Gazinosu gençlerin ve yaşlıların her gece dans edip eğlendiği renkli bir yer olarak kaldı. Bundan sonra aynı yerde açılan çay bahçesi hiçbir zaman eski zevk ve heyecanı yaratamadı.

Yanan üç katlı büyük köşk gerçekten ince bir zevkle yapılmıştı.

Mühürdar Ahmed Efendi'nin Zaharof İskelesi'nden Küçük Moda'ya kadar uzanan arazisi zamanla parsellendi, yollar açıldı. Ahmed Efendi'nin yanan köşkünün yerine Batum Apartmanı yapıldı.

PROF. DR. ŞEVKET SALİH SOYSAL'IN KÖŞKÜ

Mühürdar Caddesi'nde 92 numaralı, önünde ve arkasında bahçesi, havuzu, ağaçları olan, alt katı kâgir, diğer iki katı ahşap, zevkle yapılmış, beyaz boyalı evde çocuk doktoru Prof. Dr. Şevket Salih Soysal Bey otururdu.

Ev 1900'de bir Rum tarafından yaptırılmış, sonra bir Türk aileye satılmıştı. Şevket Salih Bey 1951'de mal sahipleri olan B. Cevriye Öner, Hayriye Pravuştalı ve Süreyya Zühtü'den satın alıp yaz-kış oturmaya başladı.

Şevket Salih Bey ortadan kısa boylu, son derece hareketli, zeki, çalışkan, güleryüzlü olmasına rağmen biraz asabi, mesleğinde ve üniversite camiasında isim yapmış bir doktordu. Evini aynı zamanda muayenehane olarak kullanır, ön bahçesini her zaman bakımlı tutardı. Bahçesinin önü demir parmaklıklı ve demir kapılı olan ahşap bina 587,5 metrekarelik bir arsa üzerine 195 metrekareye oturacak şekilde yapılmış, oldukça büyük, rahat, kullanışlı bir köşktü. Evin arka bahçesi öne nazaran daha büyük tutulmuştu.

Şevket Salih Bey bu evde 1951'den vefat ettiği 1993'e kadar oturmuş, mesleğini icra etmiş fakat hekimliği bıraktıktan sonra hiç sokağa çıkmayarak adeta münzevi bir yaşam sürmüş ve bu evde hayata gözlerini kapamıştır.

Hocanın vefatından sonra 29.12.1997 tarihinde, köşk kızı tarafından Meral Tunçbil ve Belkız Ustamahmutoğlu'na yarı yarıya hisselendirilmiş olarak satıldı.

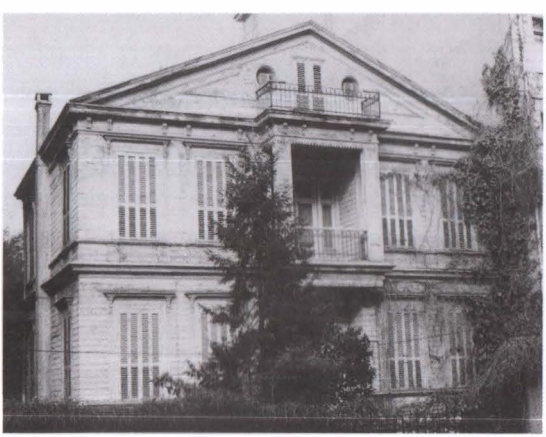

Şevket Salih Soysal'ın köşkü.

CEMAL KUTAY'IN EVİ

Bahariye Caddesi, Şair Latifi Sokağı'nda, üç buçuk katlı, sarı boyalı, ahşap, birbirine bitişik iki evden biri olan 28 numaralı, cephesi darca evde tarihçimiz Cemal Kutay oturur.

Ermeni akaretleri olan bu yapılar, Ermeni Patriği'nin ikametgâhı olarak 1899'da yaptırılmışsa da, Patrik burada hiç oturmadan Bartınlı yumurta tüccarı İsmail Efendi'ye satılmıştı.

İsmail Efendi'nin eşi son derece şişmandı. Merdivenleri çok güçlükle inip çıkıyor, evin işleri aksıyordu. Bu yüzden mutfak ikinci katta olacak şekilde tadilat yapıldı.

1946'da ev Cemal Kutay'a satıldığı zaman son derece harap ve bakımsızdı. Dönemin gözde kalfalarından Haçik Usta işe el atmış, evin her tarafı esaslı bir tamirat görmüştü.

Cemal Kutay bu evde 183 adet kitap yazmış, erişilmesi güç bir rekor kırarak Japon ansiklopedisine geçmiştir.

Pek de büyük olmayan bu evde Cemal Kutay'ın dördü kız, biri erkek beş çocuğu yetişmiş, hiçbir zaman misafirleri eksik olmamış, derin bilgisinden, emsalsiz hafızasından, görüp yaşadıklarından yararlanmak için TV yapımcıları, tez hazırlayan gençler, kitap yazmak isteyenler, geçmişi merak edenler, özellikle Atatürk hakkında bilgi toplayanlar daima bu sihirli evin kapısını çalmışlardır.

Hoca hepsini çok defa alt katta sokağa bakan mütevazı döşeli odada kabul etmiş, kendine has derin bir nezaketle istenilen suallere cevap vermiştir.

1987'de bitişik evde çıkan yangın, Cemal Kutay'ın muhteşem arşivine, binlerce kitabına büyük zarar verdi. Hoca günlerce süren ıstıraplı bir gayret ve çalışmayla ıslanan arşivini ve kitaplarını kurutup yeniden tanzim etti. Bitişikteki yanan ev tekrar yapıldı, Cemal Kutay'ın evinin hasar gören üst katı tamir edildi.

Cemal Kutay'ın Şair Latifi Sokağı'ndaki evi.

BURSALI RIZA BEY'İN EVİ

Şair Latifi Sokağı numara 29'da üç buçuk katlı, ön cephesi tahta oymacılık sanatının bütün güzelliğiyle bezenmiş ahşap evin ikinci sahibi Bursalı Rıza Bey'di.

Rıza Bey evi 1924'te alıp ön cepheyi süsleyen bütün değişikliği kendisi yaptırdı. Evin görünüşü gerçekten son derece zevkli ve özenle desenlendirilmiş bir kuş kafesini andırır.

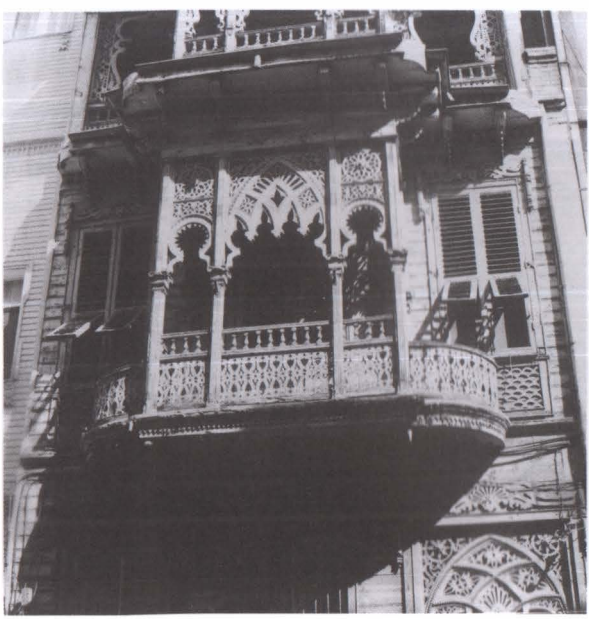

Bursalı Rıza Bey'in evi.

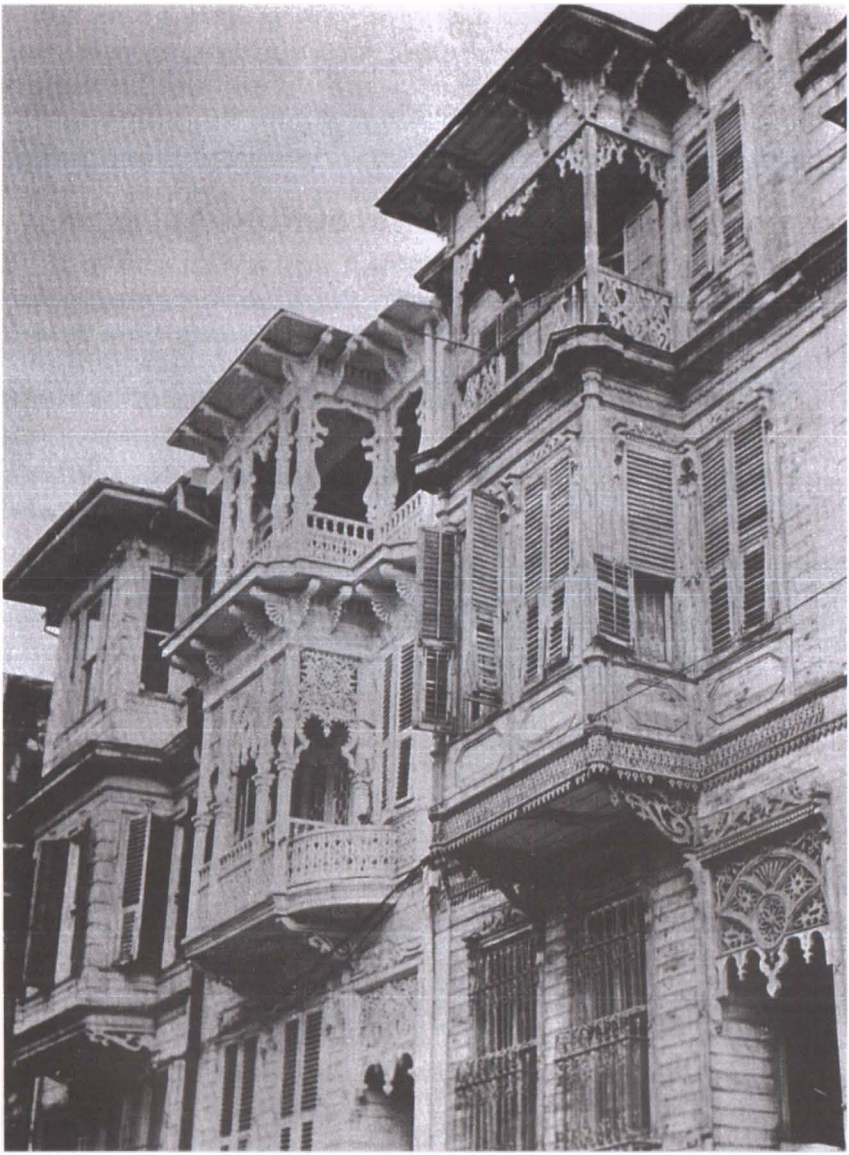

Sokağa apartmanlar dikilmeden önce evlerin görünümü. Ortadaki ev Bursalı Rıza Bey'in evidir.
(Perihan Balcı Koleksiyonu)

ŞAİR LATİFİ SOKAĞI'NIN SONUNDAKİ KÖŞK

Bahariye'de, Şair Latifi ile Sefa sokaklarının kesiştikleri köşedeki dört katlı beyaz boyalı ahşap köşk birkaç el değiştirmiş, her seferinde boyanıp tamir edilmiş, sonuncu sahibi tarafından küçük bahçesinin bir köşesine bir de garaj ilave edilmiştir.

Şair Latifi Sokağı'nın sonundaki köşk. (Perihan Balcı Koleksiyonu)

Son derece güzel ve zarif bir görüntüye sahip köşkün ilk sahibinin Agâh Bey olduğu civann eski sakinleri tarafından ifade edilmişse de gerçek olup olmadığı bilinmemektedir.

Köşk Tekel'de (eski İnhisarlar) görevli Rıza Bey adında gerçek bir İstanbul beyefendisi ve ailesi tarafından çok uzun yıllar konut olarak kullanılmış, daha sonra 1990'da satılmış, gerçekten harap vaziyette olan binayı yeni sahipleri boyatıp tamir ettirmişti.

Bir müddet sonra köşk tekrar el değiştirdi ve bu sefer esaslı bir tamir ve bakımla bugünkü göz kamaştıran haline dönüştürüldü. Söylendiğine göre dört katlı köşke bir de mini asansör konulmuştu.

Yeni sahibi genç, güzel, hareketli ve çalışkan bir iş kadınıydı. Bahçedeki küçük şadırvan ve güller köşke daha da masalsı bir hava veriyordu. Ne yazık ki bütün güzel şeyler gibi bu mutluluğun da sonu geldi ve köşkün güzel sahibi geçirdiği bir bunalım sonucu tabancayla intihar etti. Medyaya konu olan bu intihar çeşitli spekülasyonlara yol açtı.

Bugün köşk bütün asaleti, güzelliği ve sırlarıyla beraber, özellikle geceleri bahçesinden yansıyan ışıkların beyaz cephesinde meydana getirdiği eşsiz görüntüsüyle adeta etrafındaki beton yığını binalara meydan okuyarak sessizce yaşamaya devam etmektedir.

LÜTFİYE HANIM KÖŞKÜ

Şifa Sokağı'ndaki dört katlı, büyük ahşap köşk Sultan Hamid'in maliye nazın Zühtü Paşa'nın kızı Lütfiye Hanım'a aitti.

Son yıllarda evin önündeki ana giriş kullanılmıyor, köşke yandaki kapıdan giriliyordu.

Birinci kat taştan yapılmıştı. Kapıdan girilince ilk göze çarpan şey, bütün köşkün altını kaplayan sarnıcın demir kapağıydı. İkinci kattaki yaldızlı yüksek aynalar, Fransız malı kıymetli ve son derece zevkli möblelerle döşeli, kırmızı renklerin hâkim olduğu muazzam salon insanda bir sarayın içinde bulunuyormuş hissini verirdi.

Lütfiye Hanım minyon yapılı, son derece nazik ve terbiyeli bir hanımefendiydi. Zaten civar komşuları ve maiyeti kendisinden asla ismiyle bahsetmez, yalnızca "Hanımefendi" derlerdi. Mükemmel Fransızca, İngilizce, Arapça bilir, evdeki kadın ve erkek personele çok iyi davranırdı. Hemen hepsine yeterince eğitim verdirmiş, geleceklerini hazırlamış, vakti gelenleri çeyiziyle evlendirip, yuva sahibi yapmıştı.

Şifa Çıkmazı'ndaki bütün komşuları arasında inanılmaz bir saygınlığa sahipti, sabahlan okula ve işlerine gidenler üçüncü katın penceresi önünde oturan bu beyaz saçlı hanımefendiyi selamlamadan geçemezler, o da gayet nazik bir şekilde mukabele ederdi.

Evin çok güzel ve bakımlı bir bahçesi olmasına rağmen, Lütfiye Hanım hemen hiç bahçeye çıkmaz, misafirlerini daima orta kattaki muhteşem salonda kabul ederdi. Beybi adındaki beyaz ve son derece güzel küçük Rus köpeği evin adeta bir parçası gibiydi.

Entelektüel misafirleriyle yaptığı sohbetlerin konusunu daima tarihi olaylar teşkil ederdi. Özellikle I. Dünya Savaşı sırasında Halep, Şam ve Bağdat'ta yaşanmış olaylan dinlemek ona büyük bir heyecan verirdi. O dönemleri yaşamış ve iyi eğitim görmüş insanlarla yaptığı sohbetler çok kere Fransızca olurdu.

Şifa Çıkmazı'ndaki Lütfiye Hanım Köşkü. Bu soluk fotoğrafta arkada görülen bina Saint Joseph Lisesi'dir. Şimdi apartmanlarla dolu olan yerde, köşkün önünde o yıllarda çift sürülürdü.

Gerçek bir Osmanlı hanımefendisi olan Lütfiye Hanım aynı zamanda büyük bir hayırseverdi. Ne yazık ki günün birinde bu değerli insan hastalandı, minyon vücudu daha da küçüldü ve yaşadığı köşkte hayata gözlerini yumdu.

Lütfiye Hanım'ın vefatı ile Şifa Çıkmazı kaçınılmaz sonuna yaklaşmaya başladı. Satışa çıkarılan evi Ali Ünlüer aldı. Köşkün yerine bugünkü Akgün Apartmanı yapıldı.

Lütfiye Hanım'ın mezarı Kızıltoprak'taki Zühtü Paşa Camii'nin avlusunda, babasının yanıbaşında bulunmaktadır.

ŞİFA'DAKİ RAHİBE MANASTIRI

Anadolu Lisesi'nin bugün bulunduğu yerde Saint Joseph Lisesi'yle komşu duvarı olan büyük bir arazi içinde bir rahibe manastırı vardı. İki katlı yarı ahşap binada Karmelit rahibeleri yaşardı. Oldukça büyük bu binadaki rahibe sayısı pek fazla değildi. Dışarı çıkmazlar, kimselerle görüşmezler, manastırın bahçesini ekip kendi sebzelerini yetiştirir, arada bir uğrayan sebzeciye bunları satarak geçimlerini temin ederlerdi. Bina, Saint Joseph Lisesi'ne çok yakın olmasına rağmen kolejle hiç alakaları olmazdı.

Manastırın bahçesinin bittiği yerde denize kadar uzanan çam ve kavak ağaçlarıyla dolu çok büyük bir arazi vardı. Bu arazi II. Dünya Savaşı'ndan önce İstanbul'daki Alman kolonisi tarafından kiralanarak yalnızca Almanların faydalandığı son derece mükemmel bir dinlenme kompleksi inşa edilmişti. Türklerin

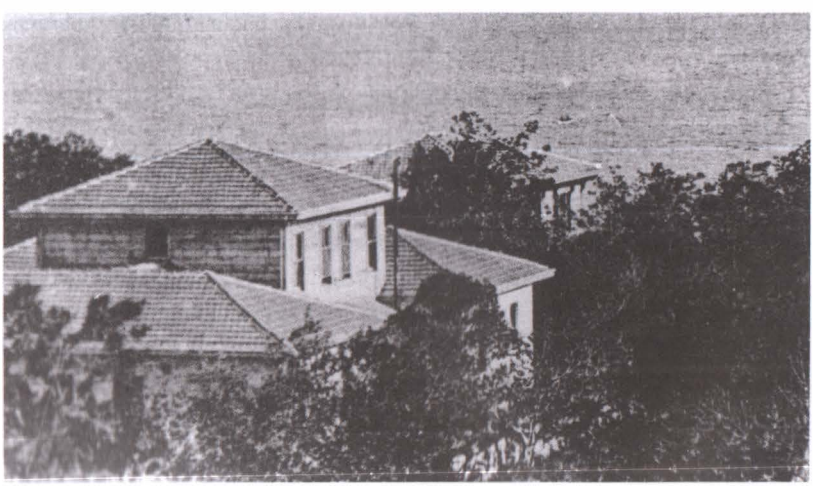

Bugün yerinde Anadolu Lisesi binasının olduğu, Saint Joseph'in yanındaki eski rahibe evi.

Pavlantos'un bir zamanlar pek bakımlı olan bahçesinin trenyoluna açılan kapısının son hali.

ne denizden ne de karadan yakınından bile geçemediği bu kampta Alman gençleri askeri bir disiplinle yetiştirilir, her türlü sporu en iyi şekilde yapabilmeleri için adeta zorla çalıştırılırlardı. Uzun bir iskelesi vardı. Bu iskeleden Almanlar denize girer, iskeleden oldukça dik bir rampa ile demir rayların üzerinde hareket eden bir dekovil, Saint Joseph Lisesi'nin tepedeki demir kapısından işleyerek okulun çeşitli malzemelerini taşırdı. Bugün bu sahilden yol geçtiği için ne iskele ne de bu kapı kalmıştır.

Savaşın sonuna doğru Türkiye Almanya'ya savaş ilan edince Türk toprağı üzerine kurulmuş bu küçük Alman kolonisi de Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldı. Manastının bahçesinde sol tarafta tam yolun kenarına yapılmış bir müştemilatta hem manastının işlerine bakan hem de Almanların bu kampına göz kulak olan Coni Brindizi adındaki Rum, Alman eşi ve iki kızıyla yaşardı. Almanlar gittikten sonra da burada bir müddet daha kaldılar ve Anadolu Lisesi yapılmadan evvel yıllarca yaşadıklan bu evden ayrıldılar. Coni Brindizi'nin Elizabet adındaki kızı, yalnızca Moda'nın değil, belki de Kadıköy'ün en güzel kızıydı. Çok iyi bir tahsil görmüş İngilizce, Fransızca, Almanca, Rumca ve Türkçeyi ana lisanı gibi konuşurdu. Son derece güzel kullandığı Türkçesinde yalnızca "r" harflerini "ğ" olarak telaffuz eder, bu da ona ayn bir sevimlilik kazandırırdı. Elizabet Brindizi tanınmış sunucu Orhan Boran'la kısa süren bir evlilik yaptı ve tercümanlık yaparak hayatını sürdürdü.

Coni Brindizi ve ailesi bilinmeyen bir nedenle Vatikan tarafından aforoz edildiler.

Pavlantos'un bahçesine yapılan rahibe evinin 1989'daki hali.

Elizabet Brindizi olayı şöyle anlatmıştır: "Kilisede papaz bizim aforoz edildiğimizi cemaat içinde söyledi. Ben de yerimden fırlayıp yüksek topuklu ayakkabılarımı tıkırdatarak kiliseden öyle bir çıktım ki herhalde kilise tarihi boyunca böyle bir gürültü duymamıştır." Elizabet bu aforoz olayının nedenini açıklamayı reddetmiştir.

Rahibelere gelince, çok sıkı bir disiplin ve koruma altında yaşamalarına rağmen bir gün bir rahibenin çarşaflardan yaptığı iple manastırın penceresinden bahçeye inip daha evvel anlaştığı zerzevatçıyla kaçtığı duyuldu.

Günün birinde bu büyük araziye Anadolu Lisesi yapıldı ve rahibelerin manastırı da yıkılınca, rahibeler Kızıltoprak'ta Depo Durağı'na yakın olan üç katlı kâgir bir binaya taşındılar. Yeni binanın arazisi Pavlantos adında bir Rum aitti.

Pavlantos Bağdat Caddesi ile trenyolu arasında ağaçlı ve çok bakımlı bahçedeki iki buçuk katlı, beyaz boyalı ahşap bir binada otururdu. Binanın ilk sahibi Maliyeciler'den Niyazi Bey'di ve evi de kendisi yaptırmıştı. Niyazi Bey'in Kemal ve Yusuf adındaki iki oğlundan Kemal Bey kemençe virtüozü olarak isim yapmıştır.

Niyazi Bey ölünce oğulları kısa bir müddet sonra evi Pavlantos'a sattılar ve ellerine geçen parayı kısa sürede tükettiler. Bu yüzden Kemal Bey'in adı Mirasyedi Kemal Bey'e çıkmıştı.

Binanın yeni sahibi Pavlantos orta boylu, tıknaz, kalın kara kaşlı, yüzü hiç gülmeyen, komşularıyla ahbaplıktan kaçınan, insanlara hiçbir zaman sevgiyle yaklaşmayan bir Rumdu.

Bahçe malzemeleri sattığı İstanbul tarafındaki dükkânına her gün trenle iner, çok geç olmadan gene trenle evine dönerdi. Evin trenyolu tarafındaki demir bahçe kapısı Kızıltoprak tren istasyonuyla Feneryolu'nun arasındaydı. Pavlantos akşamlan bu istasyonlardan birinde iner, trenyolunun kenarından yavaş yavaş, hiç kimse ile konuşmadan yürüyerek evine gelirdi.

Zevkle yapılmış çiçekli bahçesinde Rum bir bahçıvan çalışmışsa da sonraları Rum bahçıvanlar kalmayınca Türkleri çalıştırmaya başlamıştı.

Pavlantos'un çocuğu yoktu. Eşiyle beraber boyası her yıl tazelenen beyaz ahşap köşkte otururdu. Rum ailelerin Türkiye'yi birer ikişer terk etmeye başladıkları yıllarda Pavlantos da gizlice evini satarak bir gün Yunanistan'a gidiverdi. İşte bu satış işleminden sonra beyaz köşkün Bağdat Caddesi tarafına yapılan binaya Şifa'daki rahibeler gelip yerleştiler. İlk günler yeni binada bir manastır havası hâkim olmuşsa da bu kısa sürmüş, yaşlı olan rahibeler birer birer dünyadan ayrılmış, gençleri de gelmediği için ev her yıl biraz daha ıssızlığa ve yalnızlığa terk edilmişti.

Son zamanlarda koca manastırda bir tek yaşlı rahibe yaşıyordu. O da ölünce boş binaya kim olduklan bilinmeyen aileler yerleşiverdi. Arkadaki ahşap bina ise her gün biraz daha talan edildi. Neredeyse iskeleti kaldı. Uyuşturucu müptelalarına, evi barkı olmayanlara bannak oldu ve bir akşamüstü tamamen yandı.

Rahibelerden kalan ev birkaç el değiştirdikten sonra günün birinde yıkılıp önlü arkalı bina yapıldı.

AVUKAT HALİL ETHEM ARDA KÖŞKÜ

Kadıköy'ün günümüze bakımlı olarak ulaşan köşklerinden birisi de Avukat Halil Ethem Bey'in Şifa Sokak, İlyas Bey Çıkmazı'ndaki 41 numaralı evidir.

Bir Ermeniye ait olan bina Hazine'ye intikal etmiş, 1938'de Halil Ethem Bey Hazine'den satın almıştır. İki tam ve bir çatı katından oluşan ahşap binaya sonradan bazı ilaveler yapılmışsa da estetiği bozulmamış, içi ve dışı boyalı, ahşap saçaklan ve balkon korkuluklan oymalı olarak ilk özellikleri korunmuştur.

Merhum Halil Ethem Bey Avrupa'da bile tanınmış zevkli bir koleksiyoncuydu. Özellikle elyazması Kuran meraklısı olan Halil Bey'in bu eşsiz ve muhteşem koleksiyonu o kadar meşhurdu ki, Irak ihtilalinden evvel Kral Faysal ve Kral

Halil Ethem Arda'nın Şifa'daki köşkü.

naibi Abdülilllah, Halil Ethem Bey'i evinde ziyaret ederek koleksiyonu görmüş, şaşkınlık ve hayranlıklarını dile getirmişlerdi.

Halil Ethem Bey koleksiyonculuktan başka at sporuyla ilgilenir, o zamanlar şahane bahçeler ve yeşilliklerle bezenmiş Şifa semtinde sırtında şık bir binici elbisesi ve koyu renk safkan atıyla geziler yapardı. Kendisi kültürlü, terbiyeli, son derece kibar bir kuşağın en son temsilcilerinden biriydi.

Bir zamanlar evin ön bahçesi denize kadar iner, köşkün kayıkhanesi ve geniş bir alan burada yer alırdı. Köşk sakinleri buradan denize girerlerdi. Fakat sonradan deniz doldurulmuş, evin oldukça uzağından Kurbağalıdere-Kadıköy İskelesi sahil yolu geçince denizle irtibatı kalmamıştır.

Deniz tarafından bakıldığında kartal yuvası görüntüsündeki, iç mimari ve dekorasyonuyla son derece zarif bu nefis eseri yaşatan, merhum Halil Ethem Bey'in kızlarını bu konudaki kararlılıklan nedeniyle gerçekten kutlamak gerekir.

DOKTOR MAHMUD ATA BEY'İN (BAYATA) EVİ

Kadıköy'ün en ünlü kadın-doğum uzmanı hiç kuşkusuz Dr. Mahmud Ata Bey'di.

Ünü iki sebepten kaynaklanırdı. Birincisi: Mesleğinde cidden zirvede olan bir hekimdi; teşhisi, tedavisi, mükemmel ameliyatları ve bunların oluşmasına neden olan bilgisiydi.

İkincisi: Son derece aksi ve ters bir karaktere sahip oluşundan kaynaklanıyordu. Muayene odasından ağlamadan veya üzülmeden çıkan tek hastaya rastlanmaz; hastalarını azarlar, konuşurken şaşırtır, hasta şaşırınca bağırır, çağırır, çok defa sinirlenince tartaklardı. Buna rağmen hastane ve muayenehane olarak kullandığı Şifa Sokağı'ndaki muhteşem köşkü hastalarla dolar taşardı. Çirkin ve cahil kadına tahammülü olmadığını açık açık söylerdi.

Bir gün muayene odasından fırlayan bir kadın köşkün kapısından ve bahçeden çıkıp Şifa Çıkmazı'nda koşmaya başladı. Mahmud Ata Bey önde, sarışın uzun boylu Alman tipli başhemşire arkasında, hademeler ve bahçıvanlar da onun arkasında muayene odasından kaçan kadını yakalamak için Şifa Çıkmazı'nda kovalamaya başladılar. Bir şamata, bir gürültü yolu kapladı. Bereket versin hasta 18 numaralı köşkün (bugün 14 numaralı Hürrem Bey Apartmanı) kapısında düşüp bayıldı. Peşinden koşanlar kadını karga tulumba tekrar hastaneye taşıdılar. Doktorun azarından yılan hasta, selameti kaçmakta bulmuştu. Başhemşirenin de gayretiyle teskin edilen hasta ve doktor barıştılar, iş tatlıya bağlandı.

1930'lu yıllarda Mahmud Ata Bey'in iki kapılı, kırmızı, sandık gibi ufak bir arabası vardı. Araba hangi evin kapısındaysa o evde doğum olduğu anlaşılırdı. İleriki yıllarda aynı iki kapılı küçük arabanın yerini lacivert renklisi alacaktı. Ata Bey bu arabayla Kadıköy'ün sokaklarında sürat denemeleri yapar, arabasıyla görününce herkes kaçışırdı.

Ata Bey, Şifa Sokağı'nda yaptırdığı görkemli köşküne taşınmadan evvel Ba-

Dr. Mahmud Ata Bey'in Şifa'daki köşkü.

hariye Caddesi'nde, yıkılmış olan Köçeoğlu Hamamı'nın yanında, daha sonra Kuzu Kestanesi Sokağı'nda, daha sonra da yine Bahariye'de General Asım Gündüz'ün evinin yanındaki Akaretlerde oturmuştu. Mahmud Ata Bey'in Şifa'daki evinin yeri o zamanlar denize kadar inen yokuş bir çayırlıktı. Yaz akşamları civarda oturanlar gelir kilimlerini serer, peynir ekmeklerini yer, yarenlik ederlerdi.

Mahmud Ata Bey bu yeri alıp kendi zevk ve isteklerine göre çok güzel bir bina yaptırmıştı. Hem kendisi binada oturur hem de binanın bir kanadında kurduğu 6 yataklı hastanesini işletirdi. Güzel ve temiz bir de ameliyathanesi vardı. Binanın çatısına etrafı oymalı parmaklıklarla çevrili bir rüzgâr gülü koydurmuş, onun altındaki odaya bazı aletler yerleştirerek ufak çapta bir rasathane yapmıştı. Her fırsatta çıkar yıldızları gözlerdi.

Bina yüksek tavanlı, geniş koridorlu olup çok kaliteli malzemeyle yapılmış, bazı malzemeler Avrupa ülkelerinden getirilmişti.

Bahçesi denize kadar inen setlerden oluşur, her sette çardaklar, kanepeler, son derece zevkli işlenmiş demir döküm iskemleler, mermer masalar bulunur, deniz kenarında motorları, sandalları havaya kaldırarak denizden oldukça yüksekteki kayıkhaneye çeken bir vinç bulunan etrafı kapalı iskele yer alırdı. Mahmud Ata Bey'in adeta çılgın bir süratle kullandığı, o zamanlar pek nadir bulunan Chris-Craft'ı Kalamış Koyu'nda pek meşhurdu. Muhteşem bahçede tavus kuşları dolaşır, ortadaki şahane havuzun içindeki cins balıklar olur, renkli fıskiyelerin, nadide çiçeklerin, çardakların, mermer oyma masaların denizden görüntüsü bir cenneti

Mahmud Ata Bey Köşkü'nün deniz tarafından görünümü.

andırdı. Doktor, sabahlan ikinci katın doyulmaz manzaralı balkonunda kahvaltı yapar, iki beyaz Rus köpeği ona eşlik eder, tereyağı sürülmüş ekmek dilimlerini bu çok sevdiği hayvanlara kendi ellleriyle yedirirdi.

Bazı geceler bahçede bütün ışıklar yanar, devlet erkânı, İstanbul sosyetesi, memleketin ileri gelenleri, kordiplomatik davet edilirdi. Bu cennet bahçede geç saatlere kadar süren ziyafetler, partiler, müzik ve ışık cümbüşü arasında dolaşan, dans eden, kadınlı-erkekli şık bir kalabalık, Kalamış Koyu'nda sandalla gezenler için erişilmez bir dünya gibi görünürdü. Yaz geceleri bu tip toplantılar Mahmud Ata Bey'in bahçesinde çok sık görülürdü.

Mahmud Ata Bey zeki, çalışkan, sağlam yapılı, çok güzel ve esprili konuşan, değişik hikâyeler anlatan, hekimliği kadar sosyal tarafı da olan bir insandı. Hekim-hasta münasebetlerinin kritik yönlerini hemen yakalar, sırası gelince kendine has bir tarzda anlatırdı. Keyifli bir gününde şöyle bir hikâye anlattı:

"Bir gün siyah çarşaflı ve peçeli bir kadın, ayağı poturlu köylü kocasıyla muayene odama girdi. Kadın, kapının yanında ellerini çarşafın altına saklamış, ayakta duruyor, arkasında da kocası... Ben de, daha evvel çıkan hastadan sonra ellerimi yıkamış, havlu ile kuruluyorum.

Kadına döndüm, 'Donunu çıkar, şu masaya yat' dedim. Kadında hareket yok. Kapkara bir heykel gibi duruyor. Aynı lafı bir daha tekrarladım. Kadın yine kımıldamıyor. O zaman kocasına döndüm, 'Eşin muayene olmak istiyorsa dışarı çık ve onu ikna et' dedim.

Köylü mahcup, çekingen, karısını kolundan tutup dışarı çıkardı. Yarı açık kapıdan konuşmalar duyuluyor;

Köylü: – Be kadın, doktorun dediğini niye yapmıyorsun?

Kadın: – Ağam, bana soyun diyor.

Köylü: – Elbette soyunacaksın.

Kadın: – Bana donunu çıkar diyor.

Köylü: – Onlar büyük adam. Çıkar dediyse çıkaracaksın.

Kadın: – Gayn ben karışmam. Günah benden gitti.

dedi ve muayene odasına girip kapıyı kapattı. Peçesini açtı, hafifçe kırıtarak karşımda durdu. O utangaç kadın gitmiş, gözlerimin içine bakan bir başka kadın gelmişti. Doğrusu şaşırdım.

– Muayeneye hazır mısın? dedim.

Hafifçe gülerek "Evet" dedi.

– Tamam öyleyse soyun bakalım.

– Evvela sen soyun, demesin mi!"

Mahmud Ata Bey'in buna benzer çok hatırası vardı. Topluluklarda sırası geldikçe anlatır, herkese zevkle ve ilgiyle dinletirdi. Evin içinde ve dışında kalabalık bir personel kadrosu hizmet ederdi. Hudutsuz masrafı karşılayacak yüksek bir kazancı vardı.

Birinci eşi sanırım ölmüştü. Ondan Sermet isminde bir oğlu vardı. Yanında çalışan, güzel ve alımlı bir hemşire olan Samiye Hanım'la ikinci evliliğini yapmıştı. Samiye Hanım'ın ilk eşinden olan Sevim ismindeki kızını Ata Bey nüfusuna geçirmiş, öz evlat gibi kabul etmişti. Her nedense oğlu Sermet Türkiye'de kalmadı. Fransa'ya gitti. Lejyona girdi. Bir müddet sonra vurulup öldü. Elbiselerini babasına gönderdiler. Doktoru bu ölüm çok üzdü ve sarstı. Gümüş bir çerçeve içine koyduğu Sermet'in resmini ölünceye kadar çalışma masasının üstünde muhafaza etti. O çalışma masasında Mahmud Ata Bey sabahlara kadar oturur, tıp literatüründeki gelişmeleri yakından takip ederdi. Doktorluğu bıraktıktan sonra bile dünyadaki tıp alanındaki ilerlemeleri, keşifleri Avrupa ve Amerika'dan getirttiği mecmualardan okur, öğrenirdi. Ölünceye kadar da bu merakı devam etti.

Oğlunun ölümü, görkemli yaşantısının ilk kötü haberiydi. Bir müddet sonra üvey kızı Sevim, Mürşit adında bir gençle tanıştı. Evlenmek istedi. Mürşit iyi bir aileden gelmiş, Galatasaray Lisesi'nde okumuş fakat belirli bir işte tutunamamıştı. Mahmud Ata Bey'in arzusu dışında olmasına rağmen evlilik gerçekleşti. Yeni evliler kendi hayatlarını kazanıp kimseye müdana etmeyecekler, hele bu evliliğe sıcak bakmayan doktorun yardımını hiç istemeyeceklerdi. Nasıl aldılarsa bir taksi alıp Kadıköy Kaymakamlığı önünde diğer şoförler arasında sıraya girdiler. Direksiyon-

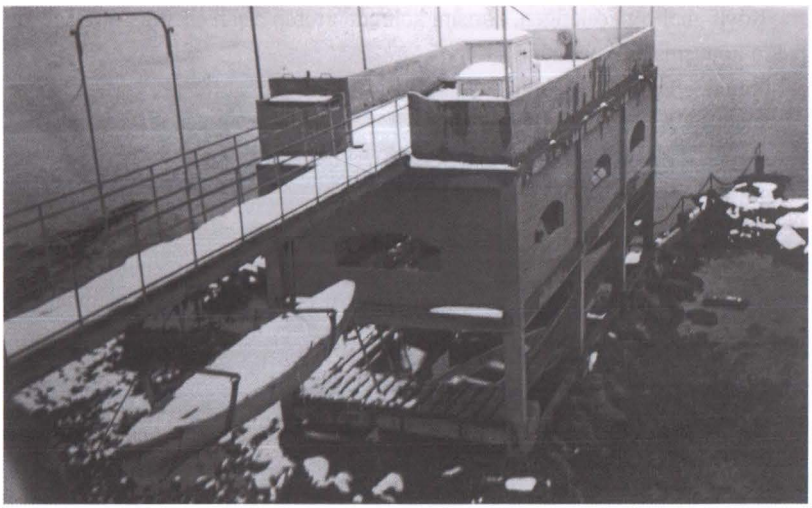

Mahmud Ata Bey Köşkü'nün kayıkhanesi. Bu güzel kayıkhane artık yok.

da Mürşit oturuyor, yanında kansı... Kadıköy şoförleri bu kan koca taksicilere hiçbir saygısızlık göstermediler. Hatta her işlerinde yardımcı oldular. Fakat arabanın ön koltuğunda oturup müşteri bekleyen bu çifte için için gülerlerdi. Öyle ya, her mesleğin kendine göre bir dış görüntüsü vardı. Vapurdan çıkanlar bu alışılmamış kan kocalı taksiye binmez, başkasını seçerlerdi. Ne taksicilik ne de evlilik yürüdü.

Daha sonra Sevim iki evlilik daha yaptı. Üçüncü kocası Seylan adında, yakışıklı bir gençti. Ata Bey'in evinde üç yıl kadar krallar gibi yaşadıysa da hiçbir işi yoktu ve madde bağımlılığı vardı. Nitekim eşinden ayrıldıktan sonra hâlâ Moda Çay Bahçesi'nin bulunduğu yerdeki ağaçlardan birinin kovuğuna serdiği gazetelerin üstünde yatıp kalkmaya başladı. Anlatılmaz bir sefalet ve yalnızlık içindeydi. Bir gün Moda Deniz Kulübü'nün o zamanlar boş olan arsasında ölü bulundu.

Doktorun ailesi bir türlü huzura kavuşamıyordu. Kendisi yaşlanmış, eskisi gibi çalışamıyor, Kadıköy'deki kadın-doğum uzmanlarının adedi de yıldan yıla artıyordu. Artık Mahmud Ata Bey tek tabanca olmaktan çıkmış, geliri azalmış fakat masrafı hiç eksilmemişti.

Yaşantısını kazanıp harcamaya bağlamış olan doktorun, çalışamayacağı günler için bir yatırımı olmadığı anlaşılıyordu. Hem mali sıkıntı, hem de ailedeki dengesiz evlilikler Ata Bey'in köşkündeki neşeli ve mutlu günleri silmiş atmış, sonu pek parlak görünmeyen bir yola girilmişti. 1963'te hekimliği bıraktı. Dillere destan yaşantısı ve güzelliği olan köşkünü Yaşar ve Pakize Trak'a sattı. Onlar da binayı 1965'te Özel Moda Koleji olarak eğitime açtılar.

Mahmud Ata Bey eline geçen parayla yine Şifa Çıkmazı'nda Celiloğlu Apartmanı'nın en üst katında deniz tarafında bir daire ve Moda'da bir başka daire satın aldı. Evine kapandı. Bir daha da sokağa çıkmadı. Hatta sattığı muhteşem köşkünü görmemek için pencerelerin önüne bile gitmedi. Eski canlılığından, asabiyetinden ve nüktedanlığından eser kalmamıştı. Gülmüyor, hiçbir şeyden zevk almıyordu. Bir tek zevki kalmıştı. Devamlı okumak... Derin bir keder ve depresyon içinde 1967'de öldü. Cenazesi önce köşküne getirilip orada bir merasim yapıldıktan sonra muhteşem bir törenle defnedildi.

Ancak, evinde inanılmaz geceler geçiren, yiyip içen dostlarından hemen hiçbiri düşkün ve yaşlı döneminde gelip hatırını sormadı, gönlünü almadı. Bir müddet sonra eşi Samiye Hanım da öldü. En sonunda kızı Sevim konuşamaz, derdini anlatamaz bir durumda hastalandı ve perişan bir halde o da hayattan ayrıldı.

Mahmud Ata Bey'in ailesi pek az insana nasip olan görkemli bir hayat sürdürdükten sonra feci bir şekilde çökmüş, geride hiç kimse kalmadan yok olup gitmiştir.

Ne gariptir ki, zaten bir süredir değişmeye başlamış olan; köşkleri, tek katlı villaları, çam ve ceviz ağaçlı şahane bahçeleri, eski sakinleri, romantizmi ve tarihiyle Kadıköy'ün en güzel sokağı Şifa Çıkmazı (bir zamanların Âşıklar Yolu) Mahmud Ata Bey'in ölümüyle beraber sıradan bir sokak olup çıktı.

Şimdi o eski günlerin hasretiyle yaşayan bu sokağı terk edememiş birkaç aile de Şifa Çıkmazı'nın yeni görüntüsü ve yabancıları arasında eriyip gidiyor.

ESVAPÇIBAŞI İLYAS BEY'İN EVİ

Sarayın esvapçıbaşısı İlyas Bey'in Şifa Sokağı'nda ve Ziverbey'de birer evi vardı. İlyas Bey'in vefatından sonra eşi Şifa'daki köşkü Mühendis Fevzi Kaçala'ya satmıştır.

Ev satılırken İlyas Bey'in eşi "Bu ev tarihidir. Evvelce burada Troçki oturdu" demişti.

Evin yeni sahipleri uzun yıllar burada oturduktan sonra ev yıkılıp yerine apartman yapılmıştır.

Köşkün bulunduğu sokağın adı aslında İlyas Bey Çıkmazı olmasına rağmen kim tarafından değiştirildiği bilinmeden Şifa Çıkmazı yapılmıştır.

Troçki Rusya'dan ayrıldıktan sonra bu evde kiracı olarak oturmuş, Kalamış Koyu'nda balık tutmuştu. Troçki'nin yazın da Büyükada'da oturduğu bilinmektedir.

HAMAMİZADE AKİF BEY EVİ

Kurbağalıdere'nin denize döküldüğü yerin sağ tarafına dönen burunda denize karşı oldukça büyük bir bahçe içindeki ahşap bina Hamamizade Akif Bey'e aitti. Her cins meyve ağacıyla, çiçeklerle dolu olan havuzlu bahçe her zaman bakımlı tutulurdu.

O yıllarda Şifa Sokağı'nda fazla ev olmadığı için Akif Bey'in bahçesi Yoğurtçu Park yokuşundan denize kadar uzanırdı.

Tarihi Gedikli Hamamı'nın sahibi olan Akif Bey'in ailesi Horasan'dan gelmiş, Bulgurlu'da muhteşem bir köşk, Büyükada'nın Tepeköy, Karanfil ve Cami mahal-

Sağ baştaki kısmen harabe olan ev Hamamizade Akif Bey'in eviydi.

lelerinin bulunduğu yerde geniş araziler satın almışlardı. Hamam sahibi oldukları için aileye Hamamizadeler denirdi. Hamamlar Vehram Pamukçuyan tarafından işletilir, Aşet adında diğer bir Ermeni kendisine yardım ederdi. Aşet sonraları Kadıköy'deki Ağabey Hamamı'nı işletmiştir.

Kadıköy'ün varlıklı ailelerinden olan Akif Bey'in evine gelen mektup zarflannda "Hamamizade Akif Bey Sahilhanesi" adresi yazılı olurdu. Aile fertleri iyi yetişmiş, Akif Bey'in kızı Moda'daki Dame de Sion'da okumuştu. Fakat inanılmaz bir kaderle ailenin bütün bireyleri o yılların çok yaygın hastalığı olan vereme yakalanmış, Kadıköy'ün varlıklı Hamamizadeleri kısa aralıklarla bu dünyadan ayrılmaya başlamış, sadece en gençleri olan İlhan Baltaoğlu hayatta kalmıştı.

Hamimazade Akif Bey'in denizden başlayarak Şifa Sokağı'na kadar uzanan arazisine II. Dünya Savaşı yıllarının sonuna doğru hava saldırılarına karşı son derece ilkel sığınaklar yapılmıştır. Yıllarca bu toprak sığınaklar Şifa Sokağı çocuklarının tehlikeli bir oyun sahası olmuş, sonradan semt sakinlerinin gayretiyle doldurulmuştur.

Hamamizade Ailesi hastalıklar ve ölümlerle pençeleşirken Akif Bey'in büyük serveti adeta kapanın elinde kalarak, Gedikpaşa hamamları elden çıktı, Bulgurlu'daki konak Emniyet Sandığı'na olan borç yüzünden icrayla satıldı ve Ada'nın Maden yöresindeki arazileri Yani Todori adındaki Rum tarafından metre karesi beş liradan kapatıldı. Şifa Sokağı'nın burnundaki Akif Bey Sahilhanesi de satılarak yıkılıp o muazzam araziye altı katlı bir apartman yapıldı.

Bugün o civarda Hamamizade Akif Bey'i tanıyan hiç kimse kalmamıştır.

HAÇİK ERKMAN VE BEKİR NUMAN KÖŞKÜ

Altıyol Meydanı'ndaki boğa heykeline yüzünüzü döndüğünüz zaman solunuzda kalan dar sokağın başında Eczacı Haçik Erkman ve Bekir Numan'a ait dört katlı, iki bölümlü bir bina bulunuyordu.

Haçik Efendi'nin eczanesinin bulunduğu bina büyük bir olasılıkla konut olarak yapılmış, kısa sürede iş yeri olarak kullanılmaya başlanmıştı. Haçik Efendi'nin işlettiği eczaneye Kadıköy halkı "Sallabaşın eczanesi" derdi. Aynı binada Dr. Fatma Atasagun, Dr. Radyolog Ümit Songar, diş tabibi Bedri Gürsoy, Foto Venüs ve Zeki Bey'in işlettiği biçki-dikiş yurdu bulunurdu.

Foto Venüs'ü İzmirliyan adında bir fotoğrafçı açmıştı. Orta boylu, toplu vücutlu, daima yuvarlak kenarlı gözlük takan İzmirliyan bir süre sonra fotoğrafhaneyi Kevork ve Marten adındaki iki oğluna bırakarak meslekten ayrıldı. Kadıköy'ün gençleri Foto Venüs'e çok itibar eder ve en güzel resimlerini orada çektirdiklerine inanırlardı.

Haçik Efendi'nin oğlu Rober kimyager oldu ve ahşap binanın ikinci katında Rober Erkman Tahlil Laboratuvarı'nı açtı. Kimyager Rober son derece dikkatli ve güvenilir tahliller yapar, yanına yardımcı almaz, yalnız çalışırdı. Minyon yapılı olan Rober az konuşur, pazar ve perşembe günleri çalışmazdı. Tahlil raporlarını o yıllarda elle yazan meslektaşlarına mukabil Rober daima daktiloyla ve son derece muntazam hazırlar, anormal bulguların altını çizerek gözden kaçmasını önlerdi. Fazla iş almaz, aldığı işi de hatasız neticelendirirdi. Rober hastalanınca laboratuvarını kapattı ve 1992'de bu dünyadan ayrıldı.

Binanın öbür bölümünde, sahibi Kadıköy'ün eskilerinden Talat Apo olan Foto Alev adında bir fotoğrafhane daha vardı.

Mürver Çiçeği Sokağı'nın içindeki binanın biraz yüksekçe olan giriş kapısının sahanlığında oturup devamlı nargile içen Bekir Numan Bey Kadıköy'ün yegâne

bankeriydi. Faizle para veren Numan Bey her nedense halk arasında "Köfteci Bekir" diye meşhur olmuştu.

Ahşap bina bir süre Kadıköy Adliyesi, bir süre de postane olarak kullanıldı, daha sonra yıkılarak yerine bir iş hanı yapıldı.

Haçik Erkman ve Bekir Numan Köşkü.

ALTIYOL'DA DANİŞ BEY KÖŞKÜ

Daniş Delen Bey Kızıltoprak'ta konağı olan Esat Toptani Paşa'nın eşi Fatma Şadiye Hanım'ın erkek kardeşiydi. Ziraat tahsili yapmak için Paris'e gitmiş, orada tanıştığı bir Fransız olan Jorjet Tur ile evlenmişti.

Annesi Mürvet Hanım'a bu evliliği ve tahsilini tamamladıktan sonra Türkiye'ye döneceklerini bildirince o yıllarda Üsküdar'da oturan Mürvet Hanım Fransız gelinine uygun bir ev yaptırmak için arsa aramaya başlamış, Altıyol'da Kırtasiyeci Sokağı'ndaki çamlık bir araziyi beğenerek satın almıştı. İnşaat başlamış, temeller kazılırken bir insanın ayakta rahatça yürüyebileceği yükseklikte ve Moda'ya doğru giden çok sağlam tonoz bir tünel meydana çıkmış, bu yüzden inşaat bir süre durmuştu. Resmi makamlardan gelenler olmuş, Bizans veya Roma dönemine ait olduğu söylenmiş, sonunda bu tonoz kemerlerin üzerine 3 katlı, 16 odalı ahşap bir bina inşa edilerek Daniş Bey Fransız eşiyle konağa yerleşmişti. Tarih 1900...

Bu köşkte Daniş Bey, Saffet adını alan eşiyle 1968'e kadar oturdu.

Saffet Hanım Türkçeyi bir İstanbul hanımefendisi kadar güzel ve aksansız konuşurdu. 1960'ın sonlarına doğru Kadıköy'deki ahşap köşkler süratle yıkılıyor, kat karşılığı anlaşmalarla betonlaşma sürüyordu. Daniş Bey Köşkü de bu furyadan kurtulamayınca ahşap bina yıkıldı. Yerine yapılacak apartmanın temelleri kazılırken tarihi tünel tekrar ortaya çıktı. 68 yıl evvelki gibi gene müzeden arkeologlar, eski eserler uzmanları, belediyeden memurlar gelip tünele tekrar tekrar girdiler, içinde yürüdüler. Hızla yayılan betonlaşma esnasında apartmanların derin temelleri tüneli bir yerde tıkamış, üstteki binalardan sızan sular zemini çamur haline getirmişti. 68 yıl evvel çok uzun olan tüneli daha fazla takip etmek imkânı olmadı, dönüldü.

Janin'e göre Bizans döneminde Haydarpaşa'da hiç saray yapılmamıştı. Buna rağmen Kadıköy'de Altıyol ağzında III. Konstantinos'un bir sarayı vardı. Evin te-

meli kazılırken meydana çıkan bu tonoz kemerli kanallar büyük bir olasılıkla III. Konstantinos'un sarayına aitti.

İnşaat başladı. Tonozları kırmak şöyle dursun, bir tuğlasını bile oynatmak mümkün olmadı.

Daniş Bey Apartmanı bu horasan kavislerin ve 1500 yıllık bir tarihin üzerinde yükseldi. Gerçekten bu binanın bildiğimiz türde temeli yoktur.

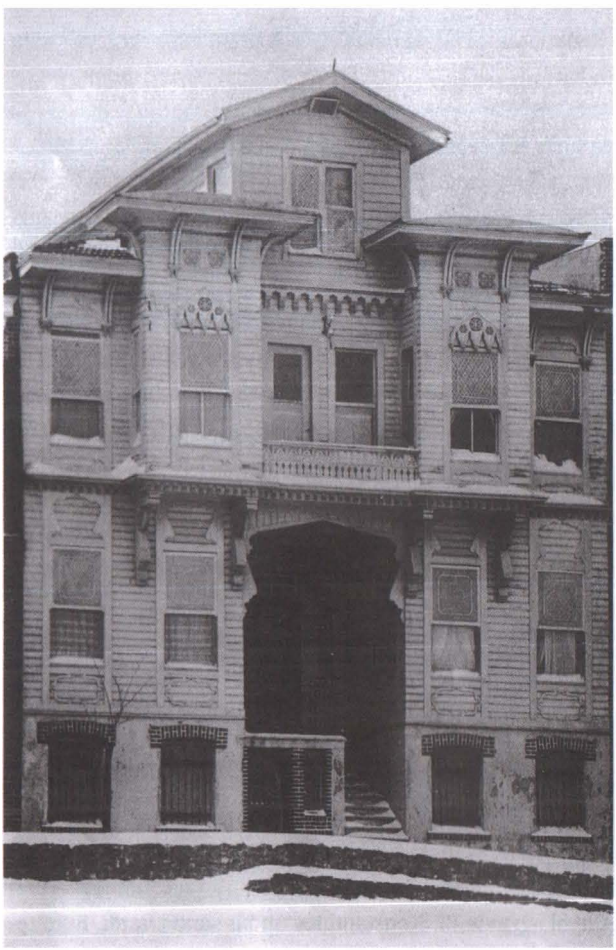

Kırtasiyeci Sokak numara 46 olarak kayıtlara geçen Daniş Bey Köşkü.

ÜNLÜ OYUNCU ABDÜRREZZAK ABDİ EFENDİ'NİN EVİ

Bahariye Caddesi'ndeki 18 numaralı ahşap ev, Altıyol'dan Süreyya Sineması'na kadar uzanan güzergâhtaki yerini çağdaş üslupta apartman bloğuna terk eden geleneksel örneklerin sonuncusu olmuştur.

Cephenin üst yanında caddeye açılan iki kanatlı demir kapıdan girilen, sol tarafında boydan boya ortancalar ve defne ağaçlarıyla bezenmiş bir koridor, arkada çeşitli meyve ağaçları barındıran geniş bir bahçede nihayet buluyordu.

Üç kat ve bir de bodrum katından oluşan binanın esas girişi de sağda söz konusu koridorun ortalarına rastlıyordu. Sekiz adet odasıyla bir hayli azametli bir görünüşe sahip bu ilginç ev, planı ve cephe anlayışıyla geleneksel İstanbul konut mimarisinin belirleyici niteliklerine sahipti.

Ev, ünlü tuluat oyuncusu Abdürrezzak Efendi (1831-1914) tarafından 20. yüzyılın başında yaptırılmıştı. Abdi Efendi, Zuhuri Kolu'nu yöneten Kavuklu Hamdi Bey'in çırağı olarak yetişmiş, Küçük İsmail Efendi'yle bir süre çalışmış, ünü İstanbul'a yayılınca Yıldız Sarayı'ndaki Mızıkai Hümayun'a alınmıştı.

Bir gün sarayın tiyatrosunda tuluat yaparken rol icabı karşıki evde oturan arkadaşına dışarı çıkması için seslenir, cevap alamayınca bir kere daha seslenir, arkadaşının hâlâ çıkmadığını görünce Abdi Efendi "Sen memur maaşı mısın ki, bir türlü çıkmıyorsun?" der.

Oyunu seyreden Sultan Hamid bu espriye kızar, Abdi Efendi'nin sarayla alakasını keser.

1908'e kadar Abdi Efendi'nin malı olan ev her sene kış mevsimini Aksaray'daki konaklarında geçiren merhum Cerrah Bekir Bey'in hanımı, oğlu ve kızlarından oluşan ailesi tarafından sayfiye evi olarak alınmıştır. 1911 Aksaray yangınından sonra aile temelli olarak buraya taşınmıştır. Binanın mülkiyeti 1960'lı yılların ikinci yarısında ailenin bir kolunu oluşturan Salih-Atıfet Özer çiftine geçmiş-

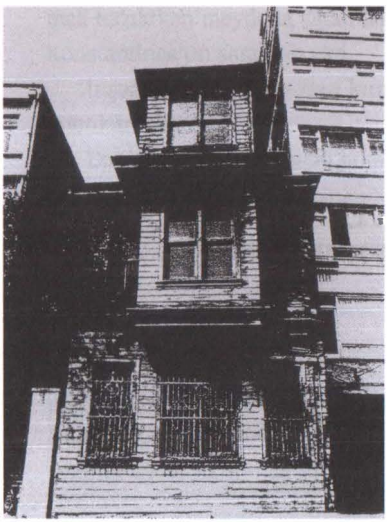

Abdi Efendi'nin Bülent Özer Ailesi'ne intikal eden Bahariye'deki evi.

tir. Ancak, geçmişi koruma anlayışını hiçe sayan bir imar düzeniyle ev adeta caddeyi işgal eder hale gelmiş, bütün etrafı işyeri olunca Özer Ailesi'nin mülkü de 1970'de yıkılıp yerine çok katlı beton bir bina yapılmıştı.

Abdi Efendi'nin evinin yanındaki evin oldukça hareketli bir yaşantısı olmuş, tiyatromuzun ünlü sanatkârı Bedia Muvahhit Hanım kiracı olarak oturmuş, Yakup Kadri Bey'in hanımı Leman Hanım bir süre ikamet etmiş, sonra Dr. Müfide Küley Hanım'ın mülkü olmuştur. Diş tabibi Hüseyin Rahmi Bey uzun yıllar bu ahşap evde diş doktorluğu yapmış, daha sonra da Ürolog Ziya Çağlar Bey'e satılmış, sonunda yıkılarak apartman yapılmıştır.

ARMENAK ŞEKERCİYAN'IN EVİ

Bahariye Caddesi'nde, Adliye binasının karşısındaki Ziraat Bankası'nın yerinde İtalyan uyruklu Armenak Şekerciyan Efendi'nin iki buçuk katlı kâgir, yola paralel konumda olan binası bulunmaktaydı. Derinliğine inşa edilmiş, oldukça büyük bir yapıydı. Binanın önündeki havuzlu bahçe her zaman çiçekli ve bakımlıydı. Sokaktan geçenler havuzdaki rengârenk balıklan rahatlıkla görebilirlerdi.

Asıl büyük bahçe evin arkasında olup meyilli araziden alt yola kadar iner ve pek çok meyve ağacı bulunurdu. Şekerciyan Efendi kısa boylu, şişman, bir kumaş tüccarıydı. Yazıhanesi Büyük Postane'nin yanından çıkan yolun sonundaki Alyanak Hanı'ndaydı. Hanın karşısında bir cami vardır, han yolun solundaydı.

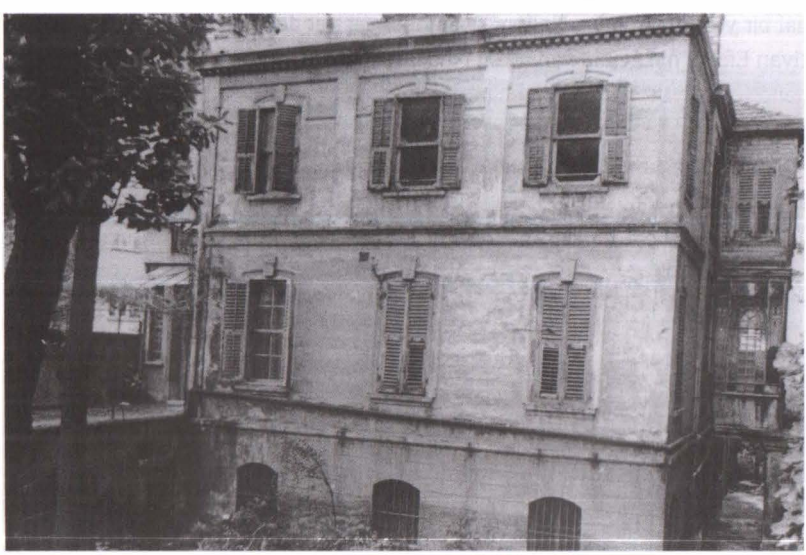

Armenak Şekerciyan Efendi'nin evi.

Şekerciyan Efendi'nin bahçesinden evin görünüşü.

Şekerciyan Efendi İtalyan uyruklu olduğu için Varlık vergisi ödememişse de Mussolini iktidardan düşünce, takdir edilen vergi kendisinde alındı. Bu olaydan sonra ev ve bahçe çok bakımsız kalmış, esasen hiç güneş almayan ön bahçeyi tuhaf bir yosun bürümüş, binanın sıvalan da yer yer dökülmeye başlamıştı. Şekerciyan Efendi'nin evinin yanındaki binada Sıvacıyan isimli bir doktorun muayenehanesi vardı. Bir kürtaj olayından mahkûm olmuş, tababet hayatı sekteye uğramıştı.

Şekerciyan Efendi'nin ölümünden uzun süre sonra o sıradaki evler yıkılıp apartmanlara dönüşmüş, Şekirciyan'ın evinin yerine de Ziraat Bankası'nın bulunduğu apartman yapılmıştır.

HARİCİYE NAZIRI REŞİT PAŞA'NIN KÖŞKÜ

Bahariye Caddesi Kuzukestanesi Sokağı'nda hâlâ Kaymakamlık binası olarak kullanılan bej renkli, etrafı demir parmaklıklarla çevrili olan ahşap konak Hariciye Nazırı Reşit Paşa'nın köşküydü.

Bir ara da Bahariye İlkokulu olarak kullanılan güzel bina sonradan Kaymakamlık ve Milli Eğitim Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir.

Kaymakamlık binası olarak kullanılan Reşit Paşa Köşkü'nün girişi.

KURBAĞALIDERE KÖPRÜSÜ'NÜN BAŞINDAKİ KÖŞK

Kurbağalıdere üzerindeki bu ahşap köprünün eski adı Tahta Köprü'ydü. Hatta üzerinden geçen yolun bu kısmına Tahta Köprü Caddesi adı verilmişti.

Köprünün başında görülen üç tam bir çatı katından oluşan ahşap konak 1970'lere kadar ayaktaydı. Boyaları dökülmüş olmasına rağmen eskiden renginin beyaz olduğu anlaşılıyordu. 1970'li yıllarda oldukça harap olan bu evin içinde Kadıköy'ün tanınmış bir ailesi yaşardı. Günün birinde aile evi boşalttı ve bina yıktırıldı. Arsa tam 30 yıl boş kaldı.

2000 yılında yeni bir inşaata başlardı. Eski haline benzetilmeye çalışılan yapı, tam olmasa bile geçmişini hatırlatan bir köşk olarak meydana çıktı. Hâlâ restoran olarak kullanılıyor.

1940'lardaki görüntüsüyle Kurbağalıdere Köprüsü'nün başındaki köşk.

REŞİT PAŞA KÖŞKÜ

Kurbağalıdere'nin kenarında, Yoğurtçu Parkı'nın karşısında Reşit Paşa'nın üç katlı, ahşap, beyaz boyalı büyük bir köşkü vardı. Aynca derenin tam kenarına tek katlı bir de selamlık yapılmıştı.

Reşit Paşa, Göztepe İstasyonu'nda trenden inip arabasına binerken Ali Şamil Paşa'nın adamları tarafından vurularak öldürülen Şehremini Rıdvan Paşa'nın kardeşiydi.

Sultan Hamid döneminde yaşayan Reşit Paşa askeri savcıydı ve mirimiran rütbesini taşıyordu.

Fenerbahçe Spor Kulübü kurulunca sonradan halife olan Mecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi de kulübün onursal başkanı yapılmıştı.

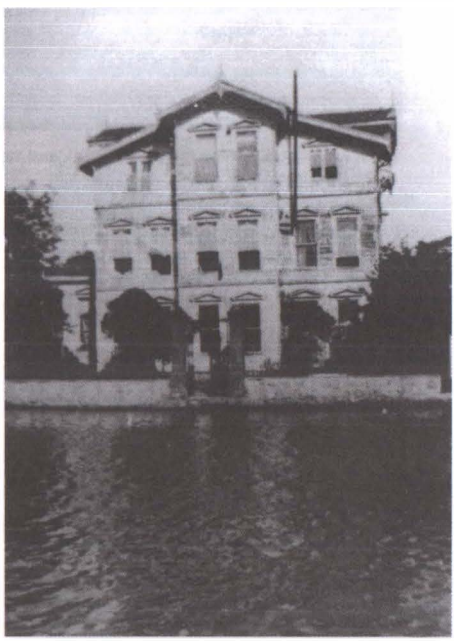

1940'ta yanan Reşit Paşa Köşkü.

İttihat ve Terakki Fırkası meşrutiyet ideallerine göre teessüs ettiği için sarayla aralarında devamlı gizli bir sürtüşme oluyordu. Bir şehzadenin halka malolmuş Fenerbahçe Kulübü'ne onursal başkan olması İttihat ve Terakki Fırkası'nın reisi olan Talat Paşa'yı düşündürmüş, o da bir kulüp kurarak halk arasında yerini sağlamlaştırma yoluna gitmişti.

İşte bu amaçla Talat Paşa Altınordu ismini verdiği futbol kulübünü Reşit Paşa

Yanan Reşit Paşa Köşkü'nün yerine 1997'de aynısı yapılmıştı.

Köşkü'nün selamlığında kurdu ve bu selamlık yıllarca kulüp merkezi olarak herkes tarafından bilindi ve tanındı. Daha sonraki yıllarda aynı sırada ve gene derenin kenarında yapılan tek katlı bir binaya taşındı.

Bir yaz günü çok şiddetli bir yağmuru takiben Kurbağalıdere'nin sulan yükselerek hızla akmaya başlamış, köprünün yanında bağlı olan bir mavna ipini kopanıp sulara kapılarak Reşit Paşa Selamlığı'nın dereye bakan penceresini kırmıştı.

Reşit Paşa köşkü 1955'te gündüz vakti yandı. Reşit Paşa Köşkü'nün arsası hâlâ boştur.

BERBERBAŞI ŞÜKRÜ BEY'İN EVİ

Sarayın başberberi Şükrü Bey'in Yoğurtçu Polis Karakolu karşısındaki üç katlı evinin ön yüzü caddeye, arka yüzü Kurbağalıdere'ye bakar.

Vaktiyle Şükrü Bey Ailesi'nin oturduğu bu ev sonralan birkaç el değiştirerek sırayla kulüp, kafe, restoran olarak kullanılmıştır.

Binanın üstüne sık sık değişik tabelaların asılması hiçbir kuruluşun uzun ömürlü olamadığını gösteriyor. Ev bir iki kere tamir edilip boyandı.

Şükrü Bey'in evinin sağ tarafındaki ahşap, boyasız ev yıllar önce yandı, sol tarafındaki gene ahşap, boyasız ev yıkılıp yerine otopark yapıldı.

Şükrü Bey'in Tahta Köprü yanındaki evi.

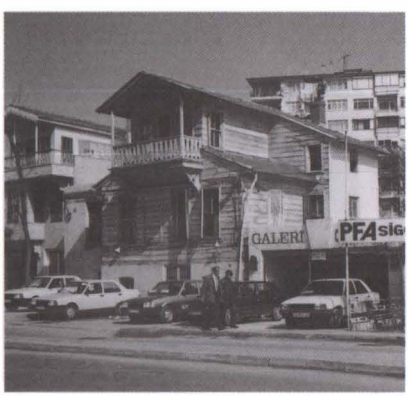

Şükrü Bey'in evinin yanındaki, yanan ve yerine otopark yapılan ev.

AHMET ZÜHTÜ PAŞA KÖŞKÜ

Kızıltoprak tren istasyonu ile Bağdat Caddesi arasında kalan geniş arazinin ortasındaki 4 katlı ahşap, boyasız büyük köşk 1929'da Kadıköy Kız Ortaokulu olarak kullanılıyordu.

Kızıltoprak'ta trenden inip Kadıköy yönüne gitmek isteyenler çamlık bir araziden, ekin tarlalan arasından ve Kadıköy Kız Ortaokulu'nun yanından geçip caddeye çıkarlardı.

Bu büyük köşk Sultan Mecid, Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid dönemlerini yaşamış, müteaddit defalar vezirlik görevlerinde bulunmuş olan Ahmet Zühtü Paşa'nın yazlık köşküydü.

Zühtü Paşa Köşkü, köşkün önünde Paşa'nın oğlu Zahit Bey.

Paşa'nın aynı yerdeki köşkü yanmış, birkaç yıl sonra eskisinden daha büyük olan bu köşkü, elli dönümlük arazinin ortasına yaptırarak, bahçesini nadide ağaçlar ve çiçeklerle süsletmişti. Bir rivayete göre köşk kasıtlı çıkanlmış bir yangın sonucu yanmıştı.

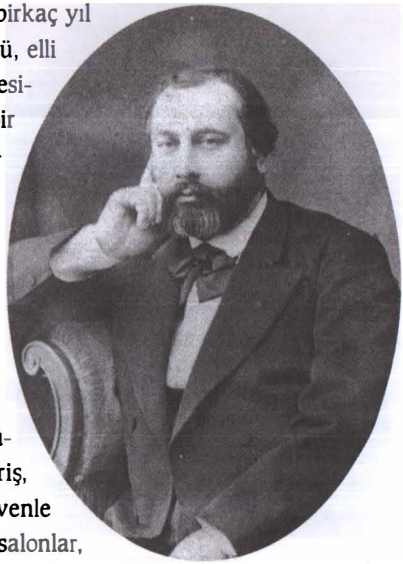

Zühtü Paşa'nın Paris'te çekilmiş bir fotoğrafı.

Zühtü Paşa Köşkü'nün etrafı alçak bir duvarla çevrilmişti. Çift kanatlı demir bahçe kapısı caminin sırasındaydı. Köşke ön cephedeki mermer holden girilince kapının karşısında kaskatlı bir mermer havuz görülürdü. Bu kapı sizi harem dairesine götürür, binanın solundaki kapıdan ise selamlık bölümüne geçilirdi. Köşkün arka tarafındaki giriş, halayıklara tahsis edilmişti. Üç ayrı merdivenle üst katlarına çıkılan binanın ikinci katında salonlar, yemek odaları, üç ve dördüncü katlarda yatak odaları bulunuyordu. Tavanları altın yaldız işlemeli olan salon ve odalar büyük bir itina ve zevkle döşenmişti. Çatıdaki büyük camlı bölüm binanın ortak kısmını rahatlıkla aydınlatırdı.

Bu kadar büyük bir köşkün ortaokul olarak kullanılması hayli garip olmakla beraber Eğitim Bakanlığı öyle uygun görmüştü. Gerçi lise yapmak tasavvuru vardı ama 1929'da ortaokul olarak açılmış, uzun süre öylece kalmıştı. Tabelasında Kadıköy Kız Ortaokulu yazmasına rağmen civar halkı Zühtü Paşa Okulu demeyi tercih ederdi. Bunun bir hakikat ve geçerlilik payı da yok değildi. Zühtü Paşa Camii, Zühtü Paşa İlkokulu, Zühtü Paşa Karakolu ve Zühtü Paşa Konağı çok evvelden isim yapmıştı.

Yöreye ismini veren Ahmet Zühtü Paşa 1833 yılında İstanbul'da doğmuş, Hoca Mehmed ve Ayaşlı Mustafa Tevfik efendilerden ders almış, kısmen Fransızca öğrenmişti. Babası Lübnan'da çıkan Vahhabi harekâtı sırasında şehit olan süvari zabiti Mehmet Rıfat Bey'dir. Zühtü Paşa çok genç yaşlarda devlet memuru olmuş, muhtelif kademelerde görev yapmış, 1896'da Bankı Osmani muhasebeciliğine, daha sonra Maliye Nezareti müsteşarlığına, Saruhan mutasarrıflığına, 1901'de Maliye Nazırlığı'na atanmış, aynı yıl Maarif Nezaretini de yönetmişti. Kızıltoprak'ta bir cami, bir ilkokul, bir karakol yaptırmış, cami ve okulun masraflarını karşılamak için arazi ve emlak bağışında bulunarak bir de vakıf kurmuştu.

Zahit Bey'in Viyana'da çekilmiş bir fotoğrafı.

Bu vakfiyeden öğreniyoruz ki cami ve okula yapılan masraflardan artan paranın belirli bir nispeti ailesine verilecek, gerisi vakfa irat getirecek mülke yatırılacak, bundan da para artarsa Medinei Münevvere'deki fakir, yetim ve dullara dağıtılacaktı. Fakat sonraki yıllarda vakfiyenin hükümleri maalesef tatbik edilmeyerek, vakıf emlaki satılmıştır. Zühtü Paşa'nın kurduğu vakıf, Vakıflar Müdürlüğü'nde 1485-2270 sayılı, 1302 tarihli olarak kayıtlıdır.

Kızıltoprak'ta köşkün bulunduğu arazinin bir hududu Ihlamurlu Çeşme ve namazgâha, bir hududu Agopoğlu Kasaroğlu Serkiz'in bağına, bir hududu Bağdat Caddesi'ne, bir hududu da Fransız uyruklu Jean Lorando'nun eşine ait bostana kadar uzanıyordu. Jean Lorando, Sultan Aziz ve Sultan Hamid dönemi sarraflanndandı. Küçük Moda ona aitti. Bu arada Kalamış tarafında da arsalan vardı. Zühtü Paşa'nın bu geniş arazisine konak, cami, okul, karakol, ahırlar, arabalık binaları, mutfak ve personel odaları yapılmış, trenyolunun hemen alt tarafına düşen yapay bir tepenin üzerine küçük bir köşk inşa edilerek önüne kaskatlı şelaleler konmuştu. Bu harikulade güzel köşkün terasında Zühtü Paşa akşam aperatifini alırdı. Bahçenin suyu da buradan temin edilirdi. Zühtü Paşa Köşkü'nün bahçesinde pek çok çam vardı. Büyük bir kısım ise bostandı.

Zühtü Paşa Maarif Nazırlığı esnasında Kadıköy'deki taş mektepleri de yaptırmış, hâlâ Kenan Evren Lisesi olarak kullanılan bina erkek, onun karşısındaki ikizi ise kız okulu olarak inşa edilmişti. Bu okullardan dolayı Zühtü Paşa, maarifçi diye tanınmışsa da aslen maliyecidir. Maliye müsteşarlığı sırasında birkaç defa Fransa ve Londra'ya gitmiş, bu yıllarda pratik olarak bu iki lisana ait biraz bilgisi olmuştu. Fakat Arabi ve Farisiyi çok iyi bilirdi.

Zühtü Paşa uzun boylu, yapılı vücutlu, ela gözlü, beyaz tenli, siyah saçlı yakışıklı bir erkekti. Çok okuyan, Batı'yı daima örnek almış, nazik, bilgili, çekirdekten yetişmiş maliyeci olan bir Osmanlı paşasıydı.

Paşa'nın eşi Fatma Neyire Hanım çok genç yaşta ölünce, Hatice Vahide Kamer Hanım'la evlendi. İlk hanımından kızı Lütfiye, ikinci hanımından Asım, Zahit, Zühtü isimli oğulları ile kızı Sulhiye Hanım doğdu. Zahit Bey'in kızı Hatice

Zühtü Paşa Köşkü okul olduktan sonra ön yüzüne Atatürk'ün at üstünde bir resmi konmuştu.

Saadet Hanım da bir devrin başbakanı olan Şükrü Saraçoğlu ile evlenmiş, düğünleri Kızıltoprak'taki köşkte yapılmıştı. Paşa'nın üçüncü eşi Zeynep İffet Dilber Hanım'dır. Bu hanımdan Fatma Zehra ile Mehmet Rıfat ve Afife adındaki çocuklan olmuş, hepsi de çok iyi bir eğitim görmüşlerdi.

Paşa, 1902'de ayağından ameliyat oldu. Çok kan kaybettiği için bünyesi zayıf düşerek zatürreeye yakalandı ve aynı yıl Koska'daki konağında vefat etti. Kızıltoprak'ta yaptırdığı caminin bahçesine gömüldü. Ölüm yatağında kendisini ziyaret eden dostlan, o halinde bile kitap okuduğunu görerek şaşırmışlardı.

Nafia nazırlığı sırasında Kızıltoprak'taki büyük köşkünde otururken, 1888'in bir yaz günü derviş kılıklı birinin geldiğini ve ısrarla kendisini görmek istediğini Paşa'ya haber verirler. Ahmet Nuri Sinaplı'nın *Ahmet Zühtü Paşa* kitabında anlattığı bu olay şöyle cereyan eder: Paşa bu derviş kılıklı adamın içeri alınmasını emreder. Adam gelir ve Paşa'nın kulağına eğilerek odada hiç kimsenin kalmamasını, çok gizli bir maruzatta bulunacağını fısıldar. İstediği yapıldıktan sonra abasını, takma sakalını çıkarır ve Ağabeyzadelerden Ahmet Bey olduğunu, kendisini veliaht Reşat Efendi'nin gönderdiğini, veliahtın paraya çok ihtiyacı olduğunu, bu yüzden kendisine mali yardım yapılmasını, ancak bu girişimin Sultan Hamid'den gizli tutulmasının gerektiğini anlatır.

Paşa evvela tereddüt eder fakat iki gün sonra Osmanlı Bankası müdürü Evyanidis'i görmesini, müdürün Reşat Efendi'ye bir aylık tutarındaki parayı verece-

Zühtü Paşa Camii Mezarlığı.

ğini söyler, adam gider. Olay planlandığı gibi gelişir ve Reşat Efendi'ye Osmanlı Bankası müdürü Maliye'nin hesabından bin altını gizlice gönderir.

Aradan 23 ay geçer, Evyanidis, Reşat Efendi'ye bin altın verdiğini Fransız sefirine söyler. Sefir bir cuma selamlığında olayı Sultan Hamid'e nakleder. Sultan Hamid bir gün Zühtü Paşa'dan mali işler hakkında bilgi aldıktan sonra tam odadan çıkarken birdenbire sertleşir ve "Sen, biraderim aptala fazla olarak bankadaki Maliye hesabından nasıl bir maaş ödersin? Hem de benden gizli olarak? Bundan maksadın nedir? Bana sormadan nasıl hareket ediyorsun?" diye çıkışır.

Zühtü Paşa Hünkâr'ın bu hiddetli hareket tarzına karşı serinkanlılıkla cevap verir, olayı izah eder. "Eğer zatı şahaneye layık bir vezir olmasaydım, beni üçüncü defa bu makama getirmezdiniz" der ve cesurca kendini müdafaa eder. Hünkâr, "Bu haller bir daha tekerrür etmesin, şimdi evinize gidip, istirahat ediniz" demişse de ertesi gün Maliye Nazırlığı'ndan azledilmişti.

Zühtü Paşa'nın Kızıltoprak'taki binbir itina ile yapılmış 40 odalı köşkü 1946'da yıkıldı. Köşk ve bahçesi sadece eski resimlerde kaldı.

HASAN AMİR BEY KÖŞKÜ

Kızıltoprak'ta Bağdat Caddesi'ne dik olarak tren istasyonuna giden yola Hasan Amir Sokak denir.

Hasan Amir Bey'in evi, eski Kızıltoprak Polis Karakolu'nun karşısında, etrafı duvarlarla çevrili, oymalı demir kapısı yola açılan, 27 odalı, ahşap, beyaz boyalı büyük bir köşktü. Bu köşke Çifte Köşkler denirdi.

Hasan Amir Bey kendi konağını yaptıktan sonra yakın dostu olan Taşcızade Hakkı Bey de onun evinin yanında büyük ahşap bir köşk yaptırmış ve böylece halk arasında Çifte Köşkler ismi yerleşmişti.

Hasan Amir Bey'in ailesi aslen Dağıstanlıydı. İstanbul'a yerleşen aile ticaretle uğraşmış, Hasan Amir Bey de eğitimini bitirdikten sonra genç yaşta bir Fransız şirketine memur olarak girmişti. Şirket armatörlük yapıyordu. Hasan Amir Bey bu şirkette çalışırken Zeyrek'te bir ev yaptırmış, ileriki yıllarda kendi işini kurarak İstanbul-İskenderiye-Marsilya arasında gemi işletmeye başlamıştı. Akıllı, uygar bir insan olan Hasan Amir Bey, ortakları Fransız olduğu için sonradan öğrendiği Fransızcayı iyi konuşurdu. İşleri daha da büyüyünce Zeyrek'teki konağını satmış, Kızıltoprak'ta Kuyubaşı'na doğru uzanan büyük bir araziyi satın alarak evvelce bahsedilen evini Amasya'dan getirttiği Zeynel Usta'ya yaptırmıştı.

Bahçesinde mutfağı, ahırları, arabalıkları, atları olan ve etrafa göre hayat standardı oldukça yüksek seyreden köşkün arazisi 1850'lerde Haydarpaşa-Pendik tren hattı yapılırken ikiye bölünmüş, bir kısmı hattın üst tarafında, diğer parçası da alt tarafında kalmıştı.

Evvelce sebze tarlası olarak kullanılan bahçenin demiryolunun üstünde kalan bölümü artık kullanılmaz olmuşsa da evle istasyon arasındaki kısmında sebze ve meyve yetiştirilmeye devam edilerek köşkün ihtiyacı karşılanıyordu. Aşçısı, işçisi, bahçıvanı ve mürebbiyeleriyle muhteşem bir hayat süren köşkün durumu Hasan Amir Bey'in işlerinin bozulmasıyla sarsılmış, mallar satılmaya başlanmış ve Ha-

san Amir Bey'e de bir hastalık gelmişti. Doktorların mutedil bir iklimde yaşama tavsiyelerine uyarak Marsilya'daki şubesine gitmeye karar vermişse de "Ben Hıristiyan bir ülkede yaşayamam, ölürsem beni defnedecek imam bulunmaz" diyerek bu seyahatten vazgeçmiş, "Nasıl olsa İskenderiye'de de bir şubemiz var" deyip oraya gitmişti. Hasan Amir Bey bir daha Kızıltoprak'taki köşküne gelemeden İskenderiye'de öldü.

Kuş seslerine, özellikle iskete kuşunun sesine daima hayranlık duyan Hasan Amir Bey, Kıbrıs'tan 50 kafes dolusu iskete kuşu getirterek bahçesine salmış, zamanla bu hayvanlar o kadar çoğalmıştı ki bütün komşu evlerin bahçelerinde cıvıltıları duyulurdu.

İstanbul'da üç cins kuş daima revaçtaydı: Saka, iskete, flurya... Etraf betonlaşmadan her evin bahçesi cins cins ağaçla doluydu. Kızıltoprak ve Feneryolu'ndaki bu ağaçlara konan isketeler ve fluryalar bülbül gibi öter, kuşbazlar kurduklan ağlarla veya ökselerle bu güzel hayvanlan yakalayıp meraklılara satardı. İsketelerin çoğalmasında ve bir dönem etrafa yayılan bu doyulmaz kuş musikisinde Hasan Amir Bey'in büyük katkısı vardır. Nur içinde yatsın...

Hasan Amir Bey'in torunlanndan yazar ve hariciyeci Sinan Korle, Kızıltoprak'taki köşkte yaşamış, uzun yıllar yurtdışında görev yapıp Kızıltoprak'a gelince çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği yöreyi tanınmaz bir halde bulmuş, betonlaşmadan kaçıp giden iskete seslerini de duyamamıştı.

Hasan Amir Bey'in oğlu Tevfik Amir Bey, Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra aynı okula Malumatı Vataniye (Yurt Bilgisi) hocası olmuş, Terkos Su Şirketi'nin komiserliğini yapmıştı.

Kızıltoprak'taki köşkünün tahtalarını İtalyan ustalara numaralatıp söktürdükten sonra Fenerbahçe'ye nakledip kurdurttu.

Zaman hükmünü gösterdi. Hasan Amir Bey'in Kızıltoprak'taki bahçesi apartmanlarla doldu. Tevfik Amir Bey'in Fenerbahçe'deki köşkü yandı. Bu kıymetli aileden geriye yalnızca Hasan Amir Bey'in sokak tabelasındaki ismi kaldı.

KIZILTOPRAK KARAKOLU

Hasan Amir Bey Köşkü'nün karşısındaki ahşap ev yıllarca Kızıltoprak Karakolu binası olarak kullanıldı. Sonra bu karakol eski Kuşdili Karakolu'nun bulunduğu binaya taşındı ve Kuşdili Karakolu tabelası indirilerek Kızıltoprak Polis Karakolu tabelası asıldı.

Bina hâlâ oldukça harap ve bakımsız durumdadır.

Kızıltoprak Hasan Amir Caddesi'nde görülen bu bina yıllarca Kızıltoprak Karakolu olarak kullanıldı, sonra karakol Kuşdili'ne taşınınca terk edildi.

NECMETTİN SADAK KÖŞKÜ

Kızıltoprak'ta eski ekmek fırının, bugün Pamukbank binasının arkasındaki üç katlı, önü balkonlu 8 odalı ahşap evde politika ve yazarlıkta isim yapmış olan Necmettin Sadak otururdu.

Köşkü Necmettin Sadak'ın hâkim olan babası Sadık Bey'le annesi Arife Hanım yaptırmışlardı. Önceleri köşkün ön bahçesinin Kızıltoprak'taki caddeye açılan bir demir kapısı vardıysa da sonraları bu kapı kaldırılmıştır.

Necmettin Sadak 1890'da Isparta'da doğmuş, Galatasaray Lisesi'ni, Lyon Üniversitesi Edebiyat Bölümü'nü bitirmiş, telif ve tercüme kurulunda çalışmış, toplumbilim öğretim görevlisi olarak Dârülfünun'da müderris muavinliği yapmıştı. Ziya Gökalp'in ölümünden sonra aynı kürsüye profesör olarak atanan Necmettin Sadak bir taraftan da *Akşam* gazetesine makaleler yazarak Kurtuluş Savaşı'nı destekliyordu. Daha sonraki yıllarda Sıvas milletvekili olarak meclise girecek ve 1926-1950 yıllarında bu görevi sürdürecektir.

Necmettin Sadak Cenevre Silahsızlanma Konferansı'nda ve Montreaux Boğazlar Toplantısı'nda Türkiye'yi temsil etmiş, Hasan Saka ve Şemsettin Günaltay hükümetlerinde Dışişleri Bakanlığı görevini başarıyla yürütmüştür (1947-1950).

Necmettin Sadak 1950'de politikayı bıraktı, *Akşam* gazetesinin başyazarlığını sürdürdü.

Necla ve Leyla adında iki kızı olan Sadak, viyolonselist Muhiddin Sadak'ın ağabeyi ve piyanist Gülseren Sadak'ın amcası olur.

Evvelce Fenerbahçe Kulübü'nde kalecilik yapan ve mükemmel bir atlet olan Necdet Erdem, maceralı bir süreçten sonra Necmettin Sadak'ın kızı Necla'yla evlenmiş, aralarındaki büyük sevgi Necla Hanım'ın vakitsiz ölümüne kadar hiç azalmadan sürmüştü.

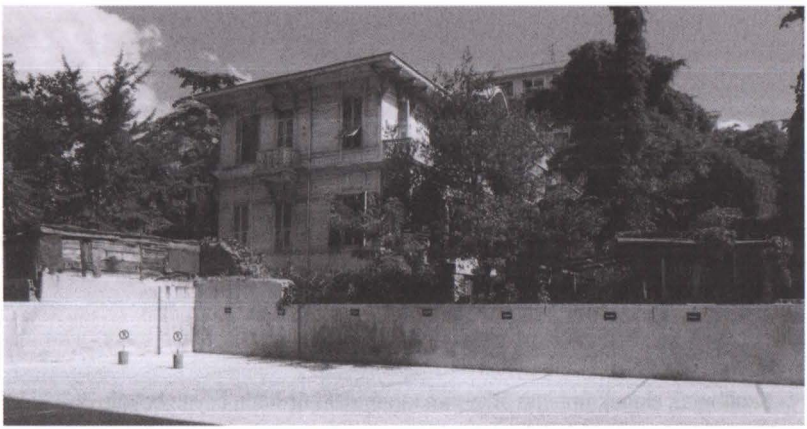

Kızıltoprak'taki Necmettin Sadak Köşkü.

Haydarpaşa Lisesi'ni bitirdikten sonra spor aktivitelerinde büyük başarılar kazanan ve bu nedenle üniversiteye gidemeyen Necdet Erdem'in bu eksikliğini dile getiren kayınpederinin bir sözü üzerine Hukuk Fakültesi'ne girmiş ve mezun olmuştur.

Necmettin Sadak 1953'te New York'ta ölünce evi satıldı. Köşk hâlâ ayaktaysa da eski ihtişamını kaybetmiştir.

HASAN EDİP PAŞA KÖŞKÜ

Kızıltoprak ekmek fırınının arka yan tarafındaki üç katlı, beyaz boyalı, önü balkonlu, pencereleri panjurlu büyük köşk Hasan Edip Paşa'ya aitti. Bahçesindeki havuzun ortasına, yoldan da görülebilen beyaz bir leylek heykeli yerleştirilmişti.

Hasan Edip Paşa'nın varisleri 1925'te köşkü okul olarak kullanan bir madama kiraya verdiler ve Madam'ın Mektebi olarak tanındı.

Köşkün bahçesinin hem Bağdat Caddesi'ne hem de hâlâ Hasan Amir Sokağı olarak isimlendirilen yollara açılan demir kapıları vardı. Köşkün etrafı duvarla çevrilmişti. Madama ait okulunun bu köşkteki ömrü fazla olmadı, kapandı. Seneler sonra köşk yıkıldı. Bahçesi bir süre yazlık sinema olarak kullanıldı. Daha sonra otomobil parkı oldu. Bir süre sonra da yerine apartman yapıldı.

Yıkılıp yerine apartman yapılan bir başka köşk daha: Hasan Edip Paşa Köşkü.

ESAT TOPTANİ PAŞA KÖŞKÜ

Kızıltoprak'ta Hasan Amir Sokağı'ndan tren köprüsüne doğru giderken sağ tarafta, setin üstünde, geniş çamlık bahçenin içindeki beyaz ahşap köşk Esat Toptani Paşa'nın Köşkü'dür.

Esat Paşa Sultan II. Abdülhamid dönemi ordu kumandanlarındandı. Arnavut asıllı olan Paşa, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Yanya kumandanıyken Sultan Hamid tarafından paşalığa yükseltilmişti.

Ne yazık ki, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Draç mebusu seçilen Esat Toptani Paşa 1909'da Abdülhamid'i tahttan indirme fermanını tebliğ etmek için saraya giden biri Musevi, biri Ermeni, biri Gürcü, biri Arnavut olan heyetin içindeydi. Esat Toptani Paşa, heyetteki okuma yazma bilmeyen tek kişiydi.

Sultan Hamid tahttan indirilmiş, 1911'de Balkan Savaşı çıkmıştı. Esat Paşa gönüllü redif kuvvetleri kumandanı olarak İşkodra savunması sırasında kale kumandanı Hasan Rıza Paşa'yı evinde verdiği bir yemekten son-

Esat Toptani Paşa Köşkü'nün sonbaharda görüntüsü.

ra öldürtmüş, kalenin Karadağlıların eline geçmesine yardımcı olmuştu. Amacı bağımsız bir Arnavut devleti kurulması, kendisinin de kral olmasıydı. Bu sebeple I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı düşmanlarının tarafını tutmuş ve Osmanlıyla savaşmıştı. Savaşın sonunda Arnavutluk yöresinde Osmanlı hâkimiyeti sona erince bir süre Arnavutluk'u yönetmişse de kral olarak Wilhelm gelince Esat Paşa Paris'e gitti.

Paris'te yaşarken 1919'da Avni Rüstem adında bir Arnavut tarafından vurulan Paşa'nın 1862'de Tiran'da başlayan hayatı 1919'da Paris'te son buldu.

Esat Toptani Paşa'nın Kızıltoprak'taki köşkü Erzurum ordu kumandanı Ali Şefik Paşa tarafından 1900'lü yıllarda yaptırılmıştı. Paşa'nın çok şişman olan hanımı bir gün aniden ölmüş, çok geçmeden Paşa köşkte yaşayan 12-13 yaşlarında henüz çocuk sayılan çağdaki Zeliha adında bir kızla evlenmişti. Zeliha gerçekten çok güzel bir kızdı. Trenle gelip geçen genç erkekler köşke el sallamaya başlayınca Paşa'nın huzuru kaçmış, evi gözden çıkararak Esat Toptani Paşa'ya satmıştı.

Paşa bu köşkte sadece yazları, o da pek az süre oturmuş, evvelce de bahsedildiği gibi Arnavutluk krallığı amacı güttüğünden ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlıya karşı hainçe davrandığından tekrar bu köşke gelmemişti. Paşa'nın eşi Fatma Şadiye Hanım 1917'den itibaren eşi Esat Toptani Paşa'yla beraber yurtdışında kalmış, bu süre esnasında köşkte Fatma Şadiye Hanım'ın erkek kardeşi Daniş Bey Fransız eşiyle beraber oturmuştu.

Esat Toptani Paşa'nın ölümünden sonra Fatma Şadiye Hanım Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllara kadar Nice'te yaşamış, ancak Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'ye dönebilmişti.

Esat Toptapi Paşa ve kardeşi Gani Bey, Sultan Hamid döneminin en kavgacı, küstah ve sert paşalarından olmalarına rağmen, Esat Toptani Paşa ev hayatında son derece nazik ve kibardı. Esasen Kızıltoprak'taki köşkü çok hürmet ettiği ve sevdiği eşi Fatma Şadiye Hanım için almıştı.

Gani Toptani Bey, Sultan Hamid'in yaverlerindendi. Aralan açık olan Hafız Paşa adında bir hemşehrisi tarafından 1899'da Beyoğlu'nda vurularak öldürülmüş, bu iki kardeşin akıbetleri birbirlerinin aynı olmuştur.

Prof. Fahrettin Kerim Gökay, valiliği sırasında Fatma Şadiye Hanım'a müracaat ederek köşkü öğretmenlerin sosyal hizmetlerine hibe etmesini teklif etmiş ve istenilen amaç gerçekleşmişti. Esat Toptani Paşa'nın köşkünde ve bahçesinde hâlâ bu görevi başarıyla sürdüren güzel bir tesis vardır.

KIZILTOPRAK İSTASYONU'NDAKİ KÖŞK

Bir zamanlar çok bakımlı olan bu köşkün ilk sahibi Zühtü Paşa'nın kızı olarak bilinmektedir.

Uzun yıllar kiraya verilmiş, dönemin lastik kralı Fehmi Zorlu kiracı olarak oturmuştu.

Daha sonraki yıllarda el değiştirerek marangozluk, sinemacılık, gazinoculuk yapan Sabri Efendi almıştır.

Kızıltoprak İstasyonu'nda Zühtü Paşa'nın kızına ait olduğu bilinen köşk.

KULELİ KÖŞK

Kızıltoprak İstasyonu'ndan Söğütlüçeşme tarafına doğru giderken demiryolunun üst tarafında, yoldan biraz aşağıda, ön cephesinde görkemli iki kulesi bulunan büyük, siyah ahşap köşk, halk arasında Kuleli Köşk olarak anılırdı.

Bahçe içindeki bu köşk, bir roman yazarına ilham kaynağı olmuş, *Kuleli Köşk Faciası* adında hayali bir eser kaleme alınıştı.

İkdam gazetesinin 19 Ocak 1926 tarihli nüshasında köşkün sahipleri olan Fatma Zehra Hanım'la Refika Hanım'ın, Vecihe Hanım'dan aldıklan ve ödeyemedikleri 9 bin lira nedeniyle 12 dönümlük arsası olan iki kuleli köşkün satılacağı bildiriliyordu.

Zemin katında büyük bir taşlık, kurnalı hamam, mutfak, çamaşırhane, bir ve ikinci katlarda birer salon, birer sofa, dörder oda, ikişer sandık odası, üçüncü katında bir sofa ve üç odası olduğu anlatılıyordu.

O yıllarda Kuleli Köşk'ün etrafında apartmanlar yoktu. Büyük bir tarlanın içindeki simsiyah köşk, biraz da bahsi geçen romanın etkisiyle insana perili köşk duygusu verirdi.

1930'lu yıllarda Kuleli Köşk'te Kara Vasıf Bey oturmaktaydı.

Kara Vasıf Bey (1872-1931) orta boylu, ağırbaşlı, daima siyah takım elbise giyen, rengi buğdayımsı olduğu için (Kara Vasıf Bey) diye anılan emekli bir kurmay albaydı.

Vaktiyle İttihat ve Terakki Fırkası'na girmiş, Osmanlı devletinin muhtelif yörelerindeki ordu birliklerinde görev yapmış, 31 Mart Olayı'nı bastırmak için Selanik'ten İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'ndaki birliğine kumandanlık etmişti. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu mağlup olunca, Kara Vasıf Bey İstanbul'daki işgalcilere karşı ilk direniş topluluğu olan Karakol Cemiyeti'ni kurmuş ve başkanlığını yapmıştı.

Karakol Cemiyeti son derece gizli çalışmalar yapıyor, Anadolu'ya devamlı ha-

berler sızdırıyordu. Kısa süre sonra Sıvas'tan mebus seçilen Vasıf Bey, İstanbul'da toplanan Meclis'e gönderildi.

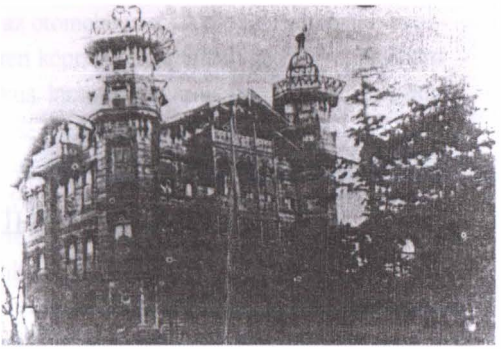

Romanlara ilham veren Kuleli Köşk.

16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'u resmen işgalinden sonra Kara Vasıf Bey yakalanarak diğer mebuslarla birlikte Malta'ya sürüldü. Vasıf Bey, Türkiye'nin savaş sonunda uğradığı kıtlık ve yokluk felaketinden kendi çabasıyla kurtulmasına imkân olmadığı görüşündeydi. Bazıları gibi o da Amerikan mandasının tek kurtuluş yolu olduğunu düşünüyor, bu yüzden daha başından itibaren Mustafa Kemal'e ters düşüyordu.

Vasıf Bey Malta'dan döndükten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal'e muhalif olan Terakki Perver Fırkası'na girdi. İleriki yıllarda Mustafa Kemal'e düzenlenen İzmir suikastinde dahli olduğu iddiasıyla İstiklal Mahkemesi'ne verildiyse de suçsuz olduğu anlaşılarak serbest bırakıldı.

Kara Vasıf Bey her ne kadar mahkemeden beraat karan aldıysa da oturmakta olduğu Kuleli Köşk devamlı tarassut altındaydı. Kendisi de ailesi de nereye gitseler takip edilirlerdi. O yüzden olacak ki, Vasıf Bey pek az sokağa çıkar, daima evde kalmayı tercih ederdi.

Bir gün Kuleli Köşk'ten çıkmış, evin önündeki tren raylarının üzerinden karşıya geçerken Kızıltoprak İstasyonu'ndan kalkan trenin altında kalarak rayların üzerinde parçalandı. Vasıf Bey'in kulakları ağır işittiğinden trenin geldiğini duymaması hayatına malolmuştu.

Bu faciadan sonra fısıltı gazetelerinde Vasıf Bey'in ölümünün bir kaza değil, bir cinayet olduğu haberleri çıkmışsa da hakikatle alakası olmadığı anlaşılmıştı.

Vasıf Bey Ailesi daha birkaç yıl Kuleli Köşk'te oturduktan sonra evden ayrıldı. Daha sonraki yıllarda köşk yıkıldı, yerine apartmanlar yapıldı.

PRENSES TEVHİDE KÖŞKÜ

Zeynep Kâmil Hastanesi'ni yaptıran Prenses Zeynep'in yeğeni Prenses Zehra, Koca Reşid Paşa'nın oğlu Nureddin Bey'le evlenmiş ve bu evlilikten Ali Haydar ve Tevhide isimli çocukları olmuştu. Her ikisi de Kızıltoprak'ta oturur, Ali Haydar Bey daima atla gezer, akşamlan arkadaşlarıyla Kalamış'taki Todori'nin bahçesinde buluşup, çok kere oradan kalkıp Ali Haydar Bey'in Kızıltoprak'taki evinde geç saatlere kadar sohbetlerini sürdürürlerdi.

Ali Haydar Bey'in kız kardeşi Prenses Tevhide, Kızıltoprak trenyoluna çok yakın ahşap, beyaz boyalı, iki buçuk katlı, önü balkonlu, son derece bakımlı bahçesi olan bir köşkte yaşardı. Tevhide Hanım hiç evlenmemişti.

Prenses Tevhide Hanım'ın Kızıltoprak'taki köşkü.

1920'li yıllarda Kadıköy'de pek az otomobil vardı. Tevhide Hanım Ford marka bir otomobil almıştı. Kızıltoprak tren köprüsünün altından geçince, sağa doğru dönüp Prenses'in evine giden dik yokuş, bir arabanın rahat inip çıkabileceği şekilde düzeltilmişti.

Aşçısı, işçisi, bahçıvanı, evin içindeki hizmetkârlarıyla diğer Mısır hanedanı mensupları gibi muhteşem bir hayat yaşar, siyah elbiseli, beyaz eldivenli şoförün kullandığı arabasında her zaman aynı hanım arkadaşıyla birlikte görülürdü. Esmer, kısa boylu, toplu vücutlu, varlıklı, çok iyi piyano çalan bu hanım Prenses Tevhide'nin evinde kalırdı. Prenses Tevhide Mısır vakfiyesinden para almak için yaptığı Mısır yolculuğunu da bu hanımla beraber yapmıştı.

Prenses Tevhide iyi Fransızca konuşan, kültürlü, otoriter, daima erkek elbiseleri giyen, arabadan ve motorlardan çok iyi anlayan ufak tefek bir kadındı. Arabasında bir arıza olunca şoförden evvel kendi müdahale eder, arızayı bulup giderirdi.

Tevhide Hanım'ın arka bahçesi, bir taraftan Hüseyin Paşa Köşkü'ne, bir taraftan da Prof. Mehmet Ali Ayni Bey'in bahçesine bitişikti. Hüseyin Paşa'nın iki buçuk katlı ahşap köşkü ilkokul olmuş, biz de bu evde üç yıl okumuştuk. Okulun çocukları, Prenses Tevhide'nin ve Mehmet Ali Ayni Bey'in evlerindeki yaşantının, civardaki komşularına göre çok daha üst seviyede olduğunu hisseder, Mehmet Ali Ayni Bey'in evinden gelen, Leyla Saz Hanım'ın çaldığı piyano seslerini duyarlardı.

Prenses Tevhide ilköğrenimini İsviçreli bir hanım olan Madam Adrien'in Feneryolu'nda açtığı bir nevi Fransız okulunda yapmıştı. Sınıf arkadaşlarının daha sonraki yıllarda verdikleri bilgiye göre daha ilkokul yıllarında bile oldukça haşin bir mizacı, sert hareketleri vardı. Bu yaradılışından dolayı olacak ki, Kızıltoprak'taki komşulan ile pek anlaşıyor sayılamazdı.

Prenses Tevhide hayatta kaldığı süre Kızıltoprak'taki köşkü, beyaz podime çakıllı bahçesi, ilk siyah Ford'undan sonra bej renkli Fiat arabasıyla muhteşem bir yaşantı sürmüş, vefatından sonra her şey bakımsız kalmıştır.

Evvela biraderi Ali Haydar Bey, sonra Prenses Tevhide bu dünyadan ayrıldılar.

SPLANDİT PALAS

Kızıltoprak'ta, cadde üzerinde, Mobil benzin istasyonunun sol tarafında evvelce üç katlı, büyük ahşap bir bina vardı. Köşk, yoldan yüksek bir setin üstüne yapılmış, setin ön tarafına da birkaç dükkân sıralanmıştı.

Köşk, Zühtü Paşa'nın damadı Hakkı Paşa'ya aitti. Daha sonra oğlu Nureddin Bey'e kaldı.

Kalamış'ın ve Belvü Gazinosu'nun yaz aylannda pek rağbette olduğu 1928-1930'lu yıllarda Hakkı Paşa'nın köşkü Büyükada'daki Splandit Palas'ın bir şubesi olarak kullanılmış, büyük bir tabelaya "Splandit Palas Hoteli" yazılarak binanın cephesine asılmıştı.

Bahçe parmaklıklannın etrafına branda bezi gerilerek geceleri sinema oynatılmaya başlandı.

Sahibinin bütün çabasına rağmen bu otelin ömrü uzun olmadı. İki-üç sene sürdü ve kapandı. Binayı Hulusi Yolaç Bey aldı. Aile uzun yıllar burada oturdu. Sonra 1969'da yıkıldı. Set, yol seviyesine kadar kazılıp boşaltıldı. Yerine apartman ve dükkânlar yapıldı.

KÂZIM PAŞA KÖŞKÜ

Kızıltoprak Depo Durağı'nda, Bağdat Caddesi'nin deniz tarafına paralel yapılmış, üç katlı, beyaz boyalı, ahşap ev Kâzım Paşa'nın köşküydü.

Demir bir kapıdan girilen bahçeye beyaz çakıllar döşenmişti. Köşke dokuz basamak mermer bir merdivenden çıkılarak gene mermerden yapılmış antresine girilir, oradan da iki tarafında odaları ve alışılmamış derecede geniş karşılıklı tuvaletleri bulunan salona geçilirdi. Odaların tavanları yüksek ve desenliydi. Gerek cadde, gerekse deniz tarafında dantel gibi işlenmiş, geniş ve uzun balkonları vardı. İkinci kata fındık renginde cilalanmış ahşap bir merdivenle çıkılırdı. Salon ve odaların konumu birinci kattaki gibiydi. Bu katta ayrıca bir de ofis vardı. Çatı katı rahattı ve burada da odalar bulunuyordu. Zemin katına dört büyük oda ve hol yapılarak personelin kullanımına ayrılmıştı. Mutfak da bu kattaydı. Mutfaktan birinci kata bir yemek asansörü yapılarak büyük bir kolaylık sağlanmıştı.

Köşkün bahçesinde Kadıköy tarafındaki ahşap, kırmızı renge boyalı selamlık, caddeden biraz aşağıda kalacak şekilde inşa edilmişti. Güzel bir yapıydı.

Kâzım Paşa Feneryolu'nda oturan Dinibütün Mustafa Paşa'nın akrabası oluyordu. Paşa'nın eşi Müzeyyen Hanım terbiyeli, nazik, özellikle çocuklara karşı son derece şefkatli ve ilgili bir hanımefendiydi. Yaşlı devirlerinde bile her zaman bakımlı, saçları dikkat çekecek kadar itinalı, gerçekten güzel bir hanımdı. Köşkün karşısındaki, son yıllarda restore edilerek beyaza boyanmış büyük köşkte Müzeyyen Hanım'ın kız kardeşi oturur, fakat hiç görüşmezlerdi. Sebebi çeşitli dedikodulara dayanan bu dargınlık hiç yumuşamadan bütün bir ömür sürdü.

Nereden ve nasıl çıktığı bilinmeyen, fakat 1922'li yıllarda Kızıltoprak ve Feneryolu'nda zaman zaman dolaşan bir söylenti, Kâzım Paşa'nın iki hanımı olduğu, bunların karşılıklı iki köşkte yaşadığı şeklindeydi. Bizim kuşağın çocukluk dönemlerinden hafızalarda kalan bu dedikodunun ne derece gerçek olduğu bilinmezdi. Herhalde iki kardeşin dargınlığı bu söylentiye neden olmuştu.

Paşa öldükten sonra Müzeyyen Hanım yeniden evlendi. Fakat ikinci eşi onun mallarını ve bütün servetini tüketerek, büyük maddi sıkıntılara sebep olmuş, neticede bu evlilik yürümemiş ve Müzeyyen Hanım ayrılmıştı. Maddi hasan telafi etmek için evvela köşkün kıymetli antika eşyaları müzayedeyle satıldı, sonra sıra köşke geldi.

Köşkün bir bölümünde ilk yıllarda Dr. Server Kâmil Bey otururdu. Daha sonra Ali Naci Karacan satın aldı. Ali Naci Bey, köşkün bir bölümünü çocuk doktoru Mahmut Gönenç Bey'e, selamlığı da Erenköylü fırıncı Mehmet Efendi'ye sattı. Böylece Müzeyyen Hanım'ın köşkle alakası kalmadı ve Kıbns'a gidip, bir daha da dönmedi, orada öldü.

1933'te, gerçekten güzel bir yapı olan Kâzım Paşa'nın köşkü yıkıldı, yerine apartman yapıldı.

Kâzım Paşa Köşkü'nün Dr. Mahmut Gönenç Bey'e satılan bölümünün yerinde bugün altında Demirbank'ın bulunduğu apartman vardır.

Kâzım Paşa Köşkü.

BEZMİGÜL DİLBER HANIM KÖŞKÜ

Kâzım Paşa'nın köşkü yapıldıktan sonra, hemen onun karşısında Kâzım Paşa'nın hemşiresi Bezmigül Dilber Hanım için de bir köşk inşaatına başlanmış, Paşa'nın köşkünden artan malzemeler bu yapıda kullanılmıştı.

Caddeden dört metre kadar yüksek bir arazi üzerine yapılan, ilk katı kâgir, ikinci ve üçüncüleri ahşap üç katlı köşkün bahçesine çift kanatlı demir bir kapıdan girilir, birkaç basamak merdivenle ön bahçeye çıkılırdı. Ahşap binanın ön ve yan taraflarında balkonları, bir de çatı katı vardı.

Bezmigül Dilber Hanım'ın köşkünün hem büyük hem de caddeden dört metre

Bezmigül Dilber Hanım'ın Kızıltoprak'taki köşkü.

Yol genişletme çalışmasından sonra köşkün ön bahçesinin bir kısmı gitmiş, önüne bir duvar çekilerek giriş yandan verilmişti.

kadar yüksek bir arazi üzerine yapılışı nedeniyle Kızıltoprak'taki binaların en görkemlisi olarak görünürdü ki bu özelliğini hâlâ muhafaza etmektedir. Aslında iki köşk yapılmışsa da ikincisi yıllar evvel yıkılmıştı. Ön bahçedeki palmiyeler dikkat çekecek kadar boy atmış, adeta köşkle bütünleşmişti. Arka bahçe trenyoluna kadar uzanıyordu. 1980'den sonra cadde genişletildi ve köşkün demir bahçe kapılarını kaldırılıp yerine bir duvar çekildi ve böylece caddeden giriş kalmadı.

Bezmigül Dilber Hanım'ın vefatından sonra köşk birkaç el değiştirdi. Hemen hemen hiç tamir görmedi ve arka bahçesi parsellenerek yerine apartmanlar yapıldı. Koca köşk ümitsiz bir yalnızlık ve bakımsızlığa gömüldü. Kapalı panjurların arkasında hiçbir hayat belirtisi sezilmiyordu.

1933'ün sonunda köşk yıkıldı. Bulunduğu arazi cadde seviyesine kadar kazıldı ve alt kısımlarına dükkânlar yapıldı. Köşk, beton olarak yeniden inşa edilip dış yüzeyi ahşap kaplandı. Ufak tefek farklar dikkate alınmazsa, Bezmigül Dilber Hanım'ın köşkü bugün yeniden dünyaya gelmiştir.

TAŞCIZADE HİLMİ BEY KONAĞI

Kızıltoprak ile Feneryolu arasında, Bağdat Caddesi'nin deniz yönünde etrafı yüksek duvarlarla çevrili, çift kanatlı, tahtadan bahçe kapısı olan 144 numaralı büyük, ahşap, beyaz köşk Taşcızade'nin Konağı olarak bilinirdi.

Taşcızadeler Hilmi, Hakkı ve Reşat Bey olmak üzere üç kardeştiler. Konak Hilmi Bey'e aitti. Hilmi Bey evini bundan bir asır evvel satın almış, aile konağa yerleşmişti. Aynca Marmara Adası Taşcızadeler'indi. Adadaki ocaklardan mermer çıkarılıp satılırdı. Bu sebeple aile Taşcızade lakabıyla tanınmıştı.

Üç katlı binanın zemin katı, o dönemin mimarisinde âdet olduğu gibi taşlıktı ve yemek odası olarak kullanılırdı. Yemekler bahçedeki mutfaktan saharılarla getirilip yansı açık, yansı kapalı döner bir dolaba konur, dolap çevrilerek yemek odasından alınırdı. Böylece ne içerdekiler dışarısını ne de dışarıdakiler içeriyi görürdü.

Konağın girişi Bağdat Caddesi tarafındaydı. 12 mermer basamakla çıkılıp bir hole, oradan da 10 ahşap basamakla salona girilirdi. Salonun karşısından ikinci ve üçüncü katlara çıkılan çift merdivenin trabzanlan gerçek bir sanat eseriydi. Salonlann etrafındaki odaların değişik bir mimarisi vardı. İki odanın arasına sandık odası yapılmış ve bir tuvalet yerleştirilmişti. Böylece her katta iki tuvalet, bir banyo bulunuyordu. Banyoların Fransa'dan getirtilen aksesuarları gerçekten pek zevkli ve güzeldi. 12 odalı konağın pencereleri giyotin tipinde olup panjurluydu. Üçüncü katın deniz tarafında büyük, geniş bir balkon vardı. Altı dönümlük bahçe Bağdat Caddesi'nden Kalamış-Fener Caddesi'ne kadar uzanır, Kalamış Caddesi tarafında, ortası havuzlu çok güzel bir bina selamlık olarak kullanılırdı. Bahçeye küçük bir bağ yapılmış, bir kısmı sebzelik olarak ayrılmıştı. Öyle ki dışarıdan sebze alımına hiç ihtiyaç duyulmazdı. Bahçenin diğer kısımlarına incir, dut, erik, nar ağaçlan dikilmiş, aileye yetecek kadar da zeytinlik yapılmıştı. Garaj, mutfak ve personel odaları gene bu bahçedeydi.

Taşcızade Hilmi Bey'in kızı Bedia Hanım Esat Paşa'yla evlenmiş, daha sonraki yıllarda Paşa, bahçedeki selamlık binasını satın alınca burada oturmaya başlamışlardı. Esat Paşa bir müddet İstanbul Emniyet amirliği, valilik görevlerinde bulunmuş, daha sonra Amasra kömürlerini işletmeye başlamıştı. Güzel bir teşebbüs olmasına rağmen, İnönü döneminin devletçilik politikası ön plana çıkınca kömür işletmeleri Paşa'nın elinden alınmış ve iflasa itilmişti. Kadıköy'deki arabaların parmakla sayılacak kadar az olduğu yıllarda Paşa'nın arabası vardı. Hayat seviyesi olduğu kadar, ailenin kültür düzeyi de yüksekti. Fakat artık devir değişmeye başlamış, bazı malların satılması gerekmişti.

Taşcızade Konağı'nın Bağdat Caddesi tarafındaki çift kanatlı tahta kapısının üzerinde bir halka vardı. Halkayla bağlı ip çekilince içerde bir çıngırağı çalar, Bilal Efendi adındaki haremağası gelip kapıyı açardı. Yaramaz çocuklar Bilal Efendi'yi kızdırmak için çıngırağı çalıp kaçarlar, haremağası da onları birkaç sokak kovalardı. Yıllar geçmiş, emektar Bilal Efendi çoktan ölmüştü.

Hilmi Bey'in ölümünden sonraki yıllarda, Paşa'nın oturduğu selamlık binası armatör Osman Kaptan'a, büyük konak da emekli binbaşı Namık Bütün Bey'e 1936'da satılmıştı. Namık Bey, Feneryolu'nda büyük bir ahşap konağı olan Dinibütün Mustafa Paşa'nın oğluydu.

Namık Bey Ailesi Taşcızade Hilmi Bey'in konağında 1950'ye kadar oturdu. Günden güne zorlaşan ekonomik şartlar, yanında bazı tedbirleri getirmeyi zorunlu kıldı ve konağın Kızıltoprak tarafındaki arsası evvela Yusuf Akçura'ya, sonra da Süleyman Bey'e satıldı. Feneryolu tarafındaki parseli ise nalbur Raif Bey satın aldı.

Konak yıkıldı, apartmanlar yapıldı, birkaç yıl sonra onlar da yıkılıp daha yüksekleri, daha fazla daireli olanları inşa edildi ve böylece bir yörenin simgesi olan Taşcızade Konağı'ndan ne bir iz ne de varlığını hatırlayan kaldı.

DEPO DURAĞI'NDAKİ EV

Depo Durağı'nda, resimde görülen üç katlı ahşap, beyaz ev 65 yıl evvel boyasız, siyah eski bir yapıydı. Alt katın sol tarafındaki küçük pencere olan yerde bir kapı vardı. Akşamlan kapı açılır, bir at arabası içeri konur, at başka yere götürülürdü. Bu durum birkaç yıl devam etti. Sonra arabanın yerine otomobil konmaya başladı. O yıllarda Kadıköy'de otomobil sayısı pek az olduğu için evin altından çıkan, akşamlan giren bu araç daima dikkati çekerdi. Sonraları bu garaj iptal olup ev tamir edildi, beyaza boyandı. Zamanla çürüyüp tehlikeli bir hal alan balkonu söküldü, yerine balkon yapılmadı. Garajın yeri oda oldu. Daha ileriki yıllarda alt kat emlak ofisi olarak kullanıldı. Bahçesinde Rum bir demirci atölye açtı. 1990'da ahşap ev yıkıldı, yerine apartman yapıldı.

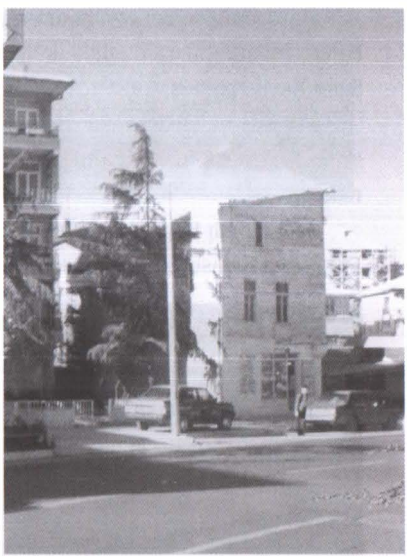

Depo Durağı'ndaki evin 1989'da çekilmiş fotoğrafı.

NACİ MORALI KÖŞKÜ

Kızıltoprak ile Feneryolu arasında, Bağdat Caddesi'nin alt tarafında yüksek bahçe duvarlarının ardındaki iki katlı, kâgir güzel binayı Maliye Nazın Hüseyin Sabri Bey yaptırmış, 1925'te Naci Moralı Bey'e satmıştı.

Bahçede büyük bir sakız ağacı vardı. Sabri Bey bu ağaca bir merdiven ve üzerinde oturacak yerler yaptırmıştı. Ev halkı zaman zaman çıkıp buradan yolu seyrederdi.

Naci Moralı Bey, Moralı İbrahim Paşa'nın çocuklanndandı. İttihat ve Terakki Fırkası'na mensuptu. Politik sebepten dolayı Bekirağa bölüğünde hapsedilmişse

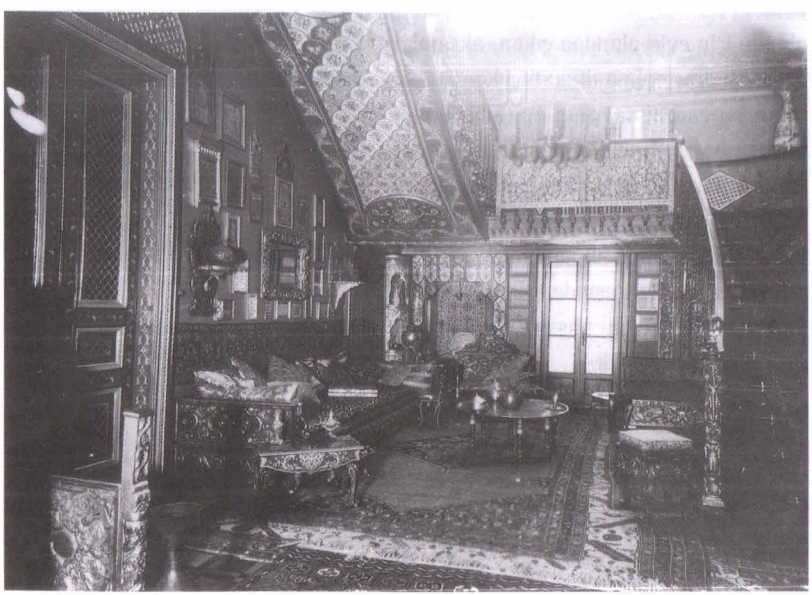

Naci Moralı Köşkü'nün salonu.

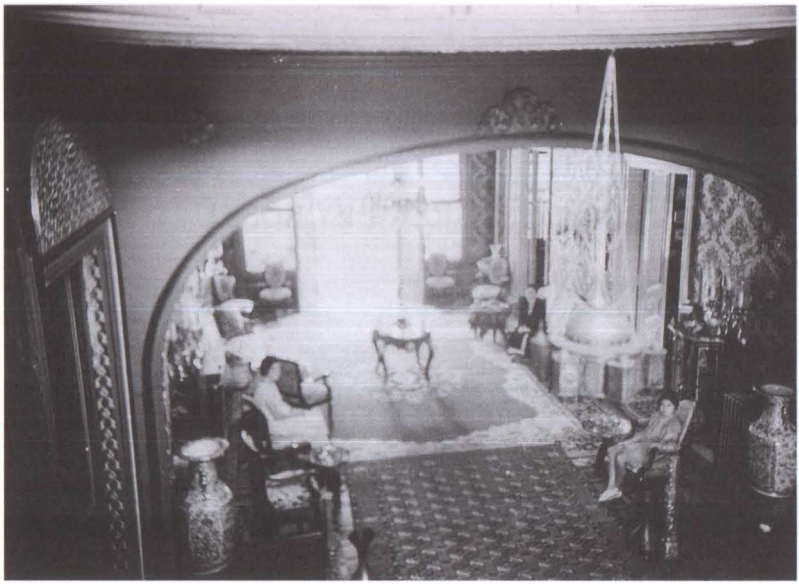

Naci Moralı Köşkü'nün salonunun bir başka açıdan görünüşü.

de uzun sürmemiş, kurtulmuştu. Halk Partisi'nin Kadıköy'deki kurucuları arasında yer alan Naci Bey çok terbiyeli, kültürlü, efendi bir insandı. Eşi Prenses Vicdan Hanım, Kavalalı Mehmet Ali Paşa soyundan Abbas Halim Paşa'nın kızıydı.

Çallı İbrahim, Prenses Vicdan Hanım'ın bir portresini yapmış ve resme "Yeşilli Kadın" ismini vermişti. 1973'e "Yeşilli Kadın" portresi posta pulu olarak Romanya'da basıldı.

Otomobilleri, şoförleri, bahçıvan, aşçı ve hizmetkârları ile Moralı Ailesi'nin gıpta edilecek bir yaşantısı vardı. Çocuklarını çok iyi yetiştirmişlerdi.

Köşkün cadde tarafındaki yüksek duvarları yıkılmış, İtalyan ustalar tarafından, açıklığı yukarı bakan yarım aylar şeklinde yeniden örülerek, bu ayların içine güzel motifli demir parmaklıklar yerleştirilmişti. Böylece beyaz çakıllı bahçenin çiçekleri, ağaçlan yoldan bakılınca bütün ihtişamıyla görünür ve caddeye ayn bir özellik katar oldu.

1956'da Naci Moralı Bey, 1966'da Prenses Vicdan Hanım vefat etti. 1970'te köşk yıkıldı, arazisi parsellendi, apartmanlar yapıldı. Eski günleri bilenlere hatıra olarak sadece büyük sakız ağacı kaldı.

ALİ MÜBAREK BEY KÖŞKÜ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Mısır'da bir paşanın yanında Ali Mübarek adında açıkgöz bir fellah çocuk çalışıyordu. Çocuğu akıllı ve zeki bulan Paşa, onu kendi oğluyla beraber Fransa'ya tahsile gönderdi. Tahsil süresi sonunda bu iki genç Kahire'ye döndüklerinde Paşa'nın oğlu Paris'in bütün parfümlerini, Ali Mübarek ise aldığı diplomayı getirdi. Ali Mübarek zamanla Mısır'ın Maarif Nazın oldu ve paşalığa kadar yükseldi.

Ali Mübarek Paşa'nın oğlunun adı da Ali Mübarek'tir. Paşa oğlunu Fransa'ya gönderir, tıpkı kendisi gibi okumasını ister. İstediği de olur. Genç Ali Mübarek ziraat mühendisi diplomasıyla Mısır'a döner. Daha sonra Mısır'dan Feneryolu'na

Feneryolu'ndaki Ali Mübarek Bey Köşkü.

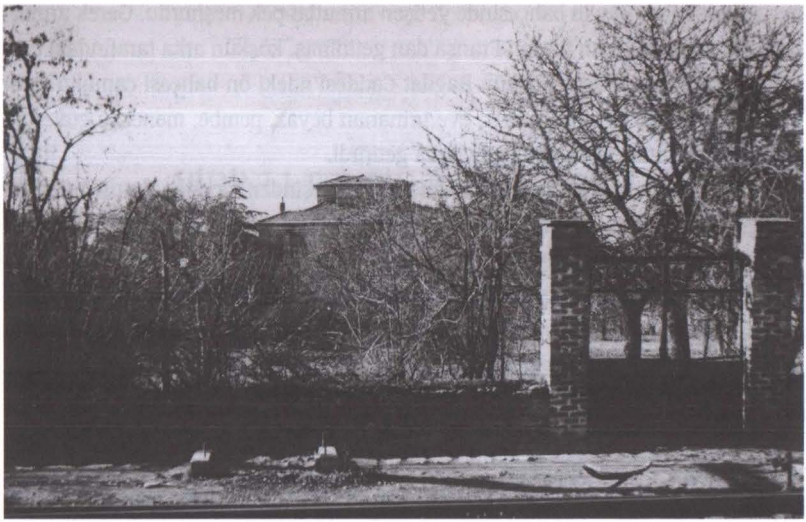

Ali Mübarek Bey Köşkü'nün trenyolu tarafından görünüşü.

gelir ve Pembe Köşk olarak isim yapmış bir yapıyı satın alır. Evin ilk sahibi Ahmet Bey adında bir zattı.

Köşk 1860'tan evvel inşa edilmiş, 1860'ta Anadolu-Bağdat hattı yapılırken köşkün bahçesini ikiye bölmüştü. Hattın üst tarafında kalan kısım parsellenerek satılmış ve buralara pek çok köşk yapılmıştı.

Ali Mübarek Bey, köşkü 1905'te satın aldığı zaman, evvelce pek güzel olan ahşap bina son derece harap ve bakımsız bir haldeydi. Restorasyon gördükten sonra inanılmaz bir görüntüye kavuşmuş, son derecede de kullanışlı olmuştu. Restorasyon için gerekli malzemenin bir kısmıyla cadde ve trenyolu tarafındaki güzel motifli dökme demir bahçe parmaklıkları bloklar halinde Fransa'dan getirilip monte edilmişti. Köşkün hamamı ve mutfağı bahçede bulunuyordu. Demiryolu tarafına içinde kahve, çay, şerbet içmek için önü havuzlu bir oda yapılmıştı. İki büyük kuyudan çekilen suyla havuz dolar, bütün bahçe bu havuzdan sulanırdı.

Bağdat Caddesi ile demiryolu arasındaki Ali Mübarek Bey Köşkü'nün bahçe uzunluğu 110 metreydi. Prof. Şükrü Baban Bey'in bahçe duvarı tarafında bahçıvan odaları, karşı tarafındaysa selamlık binası vardı. Demiryoluna dikey inşa edilmiş ve sırtını batı tarafına vermiş oldukça büyük bir serada çiçek, mandalina, portakal, limon, turunç yetiştirilirdi. Ortasından geçen yolla bahçe ikiye ayrılmış, bir tarafı beyaz bir tarafı siyah üzüm veren bağa tahsis edilmişti.

Ali Mübarek Bey'in bahçesinde yetişen armutlar pek meşhurdu. Gerek armutların gerekse elmaların fideleri Fransa'dan getirilmiş, köşkün arka tarafındaki parsel meyvelik yapılmıştı. Köşkün Bağdat Caddesi'ndeki ön bahçesi çamlıktı. Mor salkımlar hevenk hevenk sarkar, eve tırmanan beyaz, pembe, menekşe güller ise seyrine doyulmaz bir cümbüş meydana getirirdi.

Ali Mübarek Bey'in, Seniye Hanım adındaki eşinden bir oğlu olmuş, tuhaf bir inançla onun adı da Ali Mübarek konmuştu. Böylece ailenin geleneğinde üç nesil Ali Mübarek yer almış oluyordu.

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği binbir felaket ve sıkıntının yanında ekonomik bunalımlar da had safhayı bulmuştu. O zamana kadar tedavüldeki para altın liraydı. Savaş ilerleyince altın stoklan erimiş, liranın yerine kâğıt para çıkartılarak, adına "kaime" denmişti.

Ali Mübarek Bey biraz altın para çekmek için bankaya gider, istediği miktarı vezneye söyler. Veznedar altın yerine aynı adette kâğıt verince Ali Mübarek Bey'i büyük bir üzüntü sarar. Ne kadar ısrar ettiyse de altınlarını alamaz, elindeki kâğıtlarla Feneryolu'ndaki köşküne döner, burnundan boşalan kanla hastalanır, iyileşemez ve 1919'da köşkte ölür.

Bundan sonraki yıllarda üçüncü nesil Ali Mübarek Bey köşkte oturdu. Fakat bakımsız kalan köşk seneden seneye yıprandı ve 1950'de yıkılarak yerine apartmanlar yapıldı.

VİDİNLİ TEVFİK PAŞA KÖŞKÜ

Feneryolu'nda, cadde üzerindeki büyük köşk Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa'ya aitti.

Bugün Tevfik Paşa Sokağı olarak bilinen ve Bağdat Caddesi'nden Kalamış Fener Caddesi'ne inen yolun sol tarafı boydan boya Tevfik Paşa'nın bahçesinin yan hududunu teşkil ederdi.

Üç katlı büyük köşkün bahçe girişi ve köşkün etrafı yumurta büyüklüğünde siyah ve beyaz renkli Rodos taşlan ile desenler verilerek döşenmiş, bütün bahçe çam, manolya, ıhlamur ağaçlanyla süslenmişti. Geniş bahçenin Kalamış tarafında sebze tarlalan, Egemen Sokak tarafında ahır ve arabalıklan vardı. Evin arka tarafına külhanlı büyük bir hamam, hamamdan çıkanlann dinlenmesi için küçük bir daire yapılmıştı. Hamamın aynı zamanda ana binayla irtibatı vardı. Bahçedeki serada en nadide çiçekler yetiştirilirdi.

Üç katlı ahşap, beyaz köşk geniş odalan, yüksek tavanlan, muhteşem salonlanyla bir saray gibiydi. Yaldızlı möbleleri Fransız malı olup tavana kadar yükselen etrafı oymalı, altın yaldızlı kalın aynalan, çapraz oturulacak şekilde yapılmış salon koltuklan belki de başka hiçbir köşkte yoktu. Renkli kristal avizeler insanın başının üstünde gökkuşağı gibi parlar, yerdeki halılann, pencerelerdeki kalın goblen perdelerin renkleriyle güzel bir şekilde kucaklaşırdı.

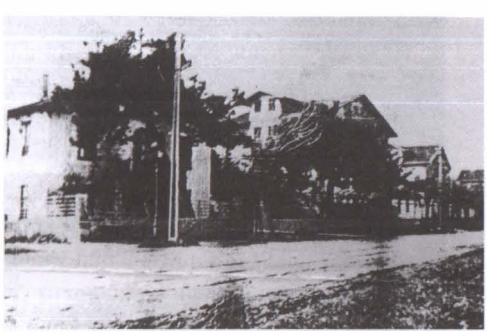

Sağdan üçüncü köşk Vidinli Tevfik Paşa'ya aitti. Yanındaki kâgir yapıysa Alexandre Yenidünya isimli bir Rum mimar tarafından yapılmıştı.

Yirmi dönümlük araziye inşa edilen köşke geniş bir antreden girilir, alt katta iki oda ve biri büyük diğeri küçük iki yemek odası yer alırdı. Büyük yemek odası misafirler ve önemli ziyafetler için kullanı-

lırdı. İkinci katta dört oda ve çok büyük bir salon vardı. Üçüncü kata beş oda bir salon, çatı katına ise dört büyük sandık odası yapılmıştı.

Köşk yazlan kullanılır, Vidinli Tevfik Paşa Ailesi kış aylarını Şehzadebaşı'nda, Feneryolu'ndakinden daha büyük bir konakta geçirirdi. Bu sebeple Feneryolu'ndaki köşke kalorifer tesisatı yapılmamıştı. Tevfik Paşa, bahçesinin sağ tarafındaki arsayı alıp ev yapması için Sultan Reşad'ın yaveri, Ertuğrul yatının kaptanı Amiral İbrahim Paşa'ya tavsiye etmiş, biraz daha küçük olmakla beraber oraya da ahşap bir köşk yapılmıştı. Aşçısı, işçisi, seyisi, Gülfidan ve Agâh isimli iki siyahi kadınıyla Tevfik Paşa Köşkü'nde gerçek bir Osmanlı yaşantısı sürer, evin önündeki caddeye sık dikilmiş ıhlamur ağaçlan, mevsiminde mis gibi kokardı.

Köşkün caddeye bakan yüzünün çatı katında bir balkon vardı. Bu balkonda duran papağan kafesi yoldan görülmezdi. Evde çalışan iki Arap hizmetkârdan dolayı papağan, "Arap" diye bağırmasını öğrenmişti. O yıllarda Feneryolu ve civarındaki köşklerde kadın-erkek pek çok Arap çalışırdı. Caddeden bir siyahi geçince bütün yolu çınlatan bir "Arap" sesi duyulur, babalan tutan Arap da köşkten birisinin kendisiyle alay ettiğini sanıp hışımla bahçe kapısını yumruklardı.

Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa cebir, geometri ve astronomiyle uğraşan bir bilim adamıydı. 1832'de Vidin'de doğmuş, Harbiye'yi bitirdikten sonra aynı okulda cebir dersi vermişti. 1868'de Paris'e giderek balistik tüfekler üzerinde araştırmalar yaptı ve College de France'a devam etti. 1872'de ısmarlanan tüfeklerin üretimini denetlemek maksadıyla ABD'ye gönderilen Tevfik Paşa, daha sonra Washington'a orta elçi görevine atandı. ABD'de bulunduğu sırada *Linear Algebra* isimli cebir kitabını İngilizce olarak yazıp bastırmıştır.

1901'de 69 yaşında, Şehzadebaşı'ndaki konakta vefat etti ve Eyüp Sultan'a gömüldü.

Tevfik Paşa'nın eşinin yeğeni Ahmet Bey, köşkün bitişiğine ev yaptıran Amiral İbrahim Paşa'nın kızı İffet Hanım'la evlenmiş, Tevfik Paşa'nın vefatından sonra bu iki aile Osmanlı-İstanbul örf ve âdetinin, terbiye ve nezaketinin bütün inceliğini son kuşaklar olarak yaşatmıştı.

Değişen hayat şartlan, 1960'ta bu iki köşkün yıkılmasına, yerlerine apartmanlar yapılmasına sebep oldu. Tevfik Paşa Köşkü yıkılınca içini süsleyen o muhteşem, yaldızlı ve yüksek aynalar hiçbir apartmana sığmadı, bodrumlarda, ardiyelerde yan yatmış bir vaziyette yıllarca kaldı.

Vidinli Tefik Paşa'nın Köşkü'nün yanındaki, Alexandre Yenidünya adında bir Rum mimarın yaptığı kâgir köşkü Yavuz Celasin Bey'in babası satın almış, sonra el değiştirmişti. Bu ev de yıkıldı. Hepsinin yerine dükkânlar, apartmanlar yapıldı, yoldaki ıhlamur ağaçları kesildi. Bahçelerdeki çam, ıhlamur, manolya ağaçları zaten apartmanlar yapılırken yok edilmişti.

MÜBECCEL BEY'İN EVİ

Feneryolu Bağdat Caddesi'nde yolun kenarındaki ahşap, iki katlı evde Vagonli'nin müdürü Mübeccel Gökpınar otururdu.

Evin ilk sahibi Kırkanahtar lakabıyla anılan Hüseyin Rahmi Paşa'ydı. Burası aslında altı ahır, üstü de seyislerin yatması için iki oda olarak yapılmıştı.

Hüseyin Rahmi Paşa'nın ölümünden sonra bütün emlaki satılmaya başlanmış, son olarak bu ahır ve seyis odalarından oluşan bina kalmıştı. Binada tadilat yapılarak ev haline getirildi ve kiraya verildi.

Mübeccel Bey bir yıl bu evde kiracı oldu, 1924'te satın alarak ailesiyle yerleşti.

Mübeccel Bey'in vefatından sonra yıkılan evin yerine 1972'de Gökpınar Apartmanı yapıldı. Bugün bu binanın altında Türk Ticaret Bankası bulunmaktadır.

Mübeccel Gökpınar'ın evi.

NUSRET BEY'İN EVİ

Mübeccel Gökpınarlı'nın evinden sonra gelen ahşap, üç katlı, önü balkonlu ev Nusret Bey'e aitti. I. Dünya Savaşı'nda Doğu'da valilik yaparken 1915'te vuku bulan Ermeni tehciri ile alakalı bulunmuş, savaş sonunda asılarak idam edilmişti.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra bu idamın tamamıyla haksız olduğu gerçeği meydana çıkmış, Atatürk, Nusret Bey'in çocuklarına ve ailesine yardım olarak mübadele mallarından hisse ayırmıştı. Nusret Bey'e verilen ev, onun bitişiğindeki Altıparmak Ailesi'nin akrabası olan bir Ermeniye aitti. Feneryolu tren istasyonunun arka tarafındaki sokağın eski adı Fındık Noyan Bedros'tu. Sokak, bu Ermeni ailenin bahçesinin arka hududunu teşkil ederdi. Büyük bir olasılıkla, sokak ismini bu aileden almıştı. Hâlâ Selçuk Sindal Sokağı olarak geçmektedir.

Nusret Bey'in Tank, Nasuhi ve Mazlum adındaki çocukları Feneryolu'ndaki 7 dönümlük bu bahçedeki ahşap evde yaşarlardı. Bugün Çim Apartmanı'nın bulunduğu yerde üç kardeş bir tenis kortu yapmış, spor faaliyetleri için akranlarını toplamışlardı. Neşeli, hareketli, oldukça mutlu bu yaşantı çok sürmedi, üç kardeş art arda hayattan ayrıldılar.

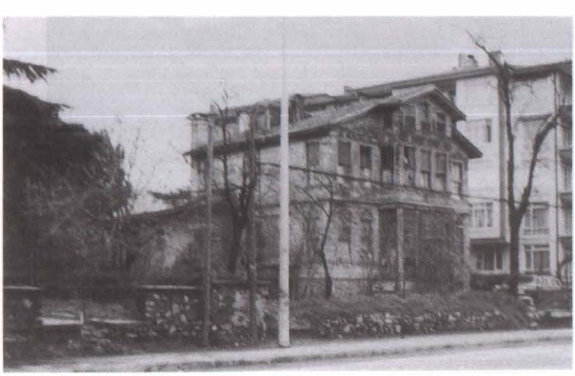

Nusret Bey'in evi.

Nusret Bey'in evinin yerine Nusret Bey Apartmanı yapıldı. Tenis kortunun yerine yapılan da Çim Apartmanı oldu.

ALTIPARMAKLAR'IN EVİ

Nusret Bey'in evinden sonra Altıparmak isimli Ermeni bir ailenin evi gelirdi. İki tam, bir çatı katından ibaret bina itinayla yapılmış bir evdi. Feneryolu tren istasyonunun arka tarafından başlayan bahçesi, Bağdat Caddesi'ne kadar uzanan bir araziyi kaplardı. Evi, Karnik Ağa yaptırmıştı.

Ön taraf bahçe, arka taraf sebze ve meyvelikti. Evin içi oldukça kıymetli eşyalarla döşenmişti. Deri ticareti yapan Sağnak Altıparmak Ailesi'nin babası, kızı, damadı, torunları bu ahşap binada yaşar, içeride ve dışarıda yardımcı personel hizmet görürdü. Yaz akşamları büyükbaba arkasına aldığı ceketle kuyudan su çekip bahçeyi sulayan motorun başında oturur, hiç gülmez, az konuşur, karşısındakine dik dik bakar, gözünü bahçede çalışan, bahçeyi sulayan bahçıvan ve yamağından ayırmazdı. Ailenin yakın komşularla samimi bir münasebeti olduğu söylenemezse de, küçük torunları yanına alarak, akşamüstleri Feneryolu İstasyonu'nun banklarında oturmaya gelen şişman, daima siyah elbiseler giyen Ermeni dadı etrafıyla daha içten ilgilenir, kendisi gibi hava almak için istasyona çıkan diğer ailelerin çocuklarıyla ahbaplık ederdi.

Altıparmaklar'ın kültür düzeyleri iyi olmasına rağmen, kendi içlerinde yaşayan, Feneryolu halkıyla komşulukları pek görülmeyen bir aileydi. Hekimleri de Dr. Sakızyan'dı.

Bu kapalı yaşantı biçimi torunlara da geçecekti.

Altıparmak Ailesi 1965'te evi satarak Feneryolu'ndan ayrıldı.

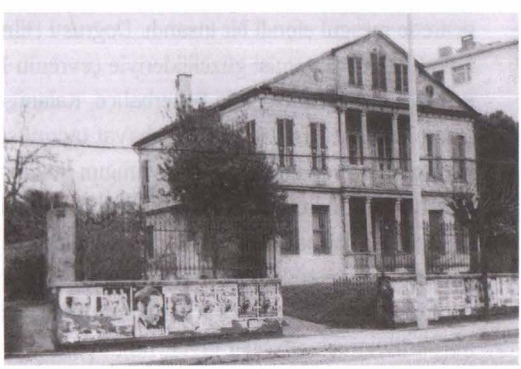

Altıparmaklar'ın Feneryolu'ndaki köşkü.

MAVİ PARMAKLIKLI EV

Bir tarafı Bağdat Caddesi, bir tarafı Gazi Muhtarpaşa Caddesi, diğer yönü trenyolu, dördüncü tarafı da Karnik Ağa'nın bahçesiyle hudutlanan iki katlı, yan kâgir, bahçeli köşkün etrafı alçak bir duvarın üstüne yerleştirilmiş olan mavi boyalı demir parmaklıklardan dolayı dikkat çeker, herkes bu köşke "mavi parmaklıklı ev" derdi.

Evin ilk sahibi, Mişon adındaki Selanikli bir Musevinin avukat olan oğlu Batalis Perahi'ydi. Batalis Perahi'nin yazdan yaza oturduğu bu bahçeli ev, 1920'de Saide ve Emine hanımlarla Hasan Fehmi Bey'e intikal etmiş, onlar da Katerin ve Aristidi (Ernest), Rene ve Füresi Simha isimli kadınlara satmışlardı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Hazine'ye intikal eden evi 1929'da İbrahim Hilmi Nural Bey 14. 551 TL. karşılığında Hazine'den satın alarak ailece yerleşmişti.

Aslen Giritli olan Hilmi Bey, ailesiyle Girit'ten Türkiye'ye gelip bir müddet Tepegöz Sokağı'nda Rukiye Sultan Köşkü'nde kiracı olarak oturmuş, sonra da Feneryolu'na yerleşmişti.

Hilmi Bey ortadan uzun boylu, temiz giyinen, parlak san saçlı, çok yakışıklı, ticaretle meşgul efendi bir insandı. Doğrusu Hilmi Bey'in eşi, kızı ve oğlu da zarafetleri ve Allah vergisi güzellikleriyle çevrenin hayranlığını kazanmışlardı. Hilmi Bey her fırsatta arabasıyla Fenerbahçe, Kalamış ve Kadıköy'de dolaşır, evinin dışında kendine yarattığı değişik hayat tarzını sürdürmekten geri kalmaz ve fizik yapısının avantajlarını, parasal varlığını kullanmaktan çekinmezdi. Bunda da oldukça başarılı olurdu. O dönemin gençleri uzaktan uzağa Hilmi Bey'i seyreder, onun imkânlarına sahip olmayı hayal ederek kendi eksikliklerinin burukluğunu hissederlerdi. Kadıköy'de araba sayısının az, yollarda trafiğin rahat olduğu dönemde, Hilmi Bey güzel bir arabanın direksiyonunda görülür, pahalı İngiliz kumaşlarından şık elbiseler giyer, rahat para harcardı. Ailenin yaşantısını da civar halka göre kalburüstüydü.

Hilmi Bey oldukça fazla sigara içer, sabahlan sadece bir bardak sütle yetinirdi.

Yıllar böylece geçip giderken, Caddebostan yolunda arabasıyla bir elektrik direğine çarpan oğlu bu kaza sonucu hayattan ayrıldı. Bu feci ölüm aileyi derin bir kedere boğdu. Hilmi Bey bütün neşesini kaybetti. Bu arada senelerdir tanıdığı kalp hastası bir hanımın ölümü de bu acılara eklenince Hilmi Bey adeta çöktü. Az konuşuyor, eskisi gibi gezmiyor ve dünyadan hiçbir zevk almıyordu. Birden yaşlanmış, yaşamaktan bıkmış gibiydi.

Bir gün Haydarpaşa Numune Hastanesi'ne geldi. Ayakta duramayacak kadar bitkin olduğunu gören bir hademe kendisine bir iskemle verdi. Muayene olmak için doktor bekliyordu. Omuzlan düşmüş, tıraşı uzamış, o cevval, hayat dolu, yakışıklı insandan geriye adeta bir enkaz kalmıştı. O günden kısa bir süre sonra Hilmi Bey bu dünyadan ayrıldı. Bahçe parsellenerek ev yıkıldı ve "mavi parmaklıklı ev" içindekileri de alıp gitti.

BÖLÜKBAŞI APARTMANI

Feneryolu, Bağdat Caddesi, 174 numaralı üç katlı, 23 odalı ahşap ev iki dönümlük bir arsa üzerine yaklaşık 1900'lü yıllarda yapılmıştı. Ahırı ve arabalığı olan evin ilk sahibi Bedros Bekleyan Efendi'ydi. Onun yanındaki iki katlı ahşap evde 1928'de Aram adında bir oğlu olan Ermeni bir aile daha yaşardı.

Bedros Bekleyan'ın evi 1930'da Kaymakam Ali Galip Bey'in eşi İkbal Hanım tarafından satın alınmış, fakat İkbal Hanım bu mülkü İhsan Kalıpsız ve Saliha isimli çocuklarının üzerine tescil ettirmişti.

Ali Galip Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra o yıllarda Osmanlı idaresinde bulunan Girit Adası'na kaymakam tayin edilmişti. Ali Galip Bey, Girit Adası'ndaki görevi sırasında tanıştığı İkbal Hanım'la evlendi ve İstanbul'a gelen aile Feneryolu'na yerleşti.

Nedendir bilinmez, Ali Galip Bey halk arasında Koca Kaymakam diye anılır, çok iyi Rumca konuşan eşi İkbal Hanım'ın Türkçe konuşurken kullandığı aksanlı kelimelerinden dolayı da civar komşuları tarafından bu aileye Giritliler denirdi.

O yıllarda caddeye çok yakın olan ahşap köşkte oturan aile Kadıköy-Bostancı tramvay hattı yapılınca gürültüden oldukça rahatsız olmuşsa da zamanla alışmıştı.

Saliha Hanım Şükrü Bölükbaşı'yla evlendi ve yeni evliler de bu evde oturmaya başladılar. Şükrü Bey Selanik'te doğmuş, genç yaşta ticarete atılarak Ankara'da bir alüminyum fabrikası kurmuştu. Zamanla bu işi bırakarak Zühal Tül Fabrikası'nı tesis etmiş, başarılı bir tüccar olan Şükrü Bey halk arasında fabrikatör olarak tanınmıştı. Uzun boylu, ağırbaşlı, terbiyeli, oldukça gösterişli bir adam olan Şükrü Bey'in Zühal, Nural ve Tülay adında üç kızı vardı. Evin arka tarafındaki bahçede sebze ve meyve yetiştirilir, çocuklar bu bahçede oynarlardı.

1965'te 23 odalı ahşap köşk yıkıldı, Bağdat Caddesi genişledi, yoldan oldukça geriye de Bölükbaşı Apartmanı yapıldı. 1968'de Şükrü Bölükbaşı bu dünyadan ayrıldı.

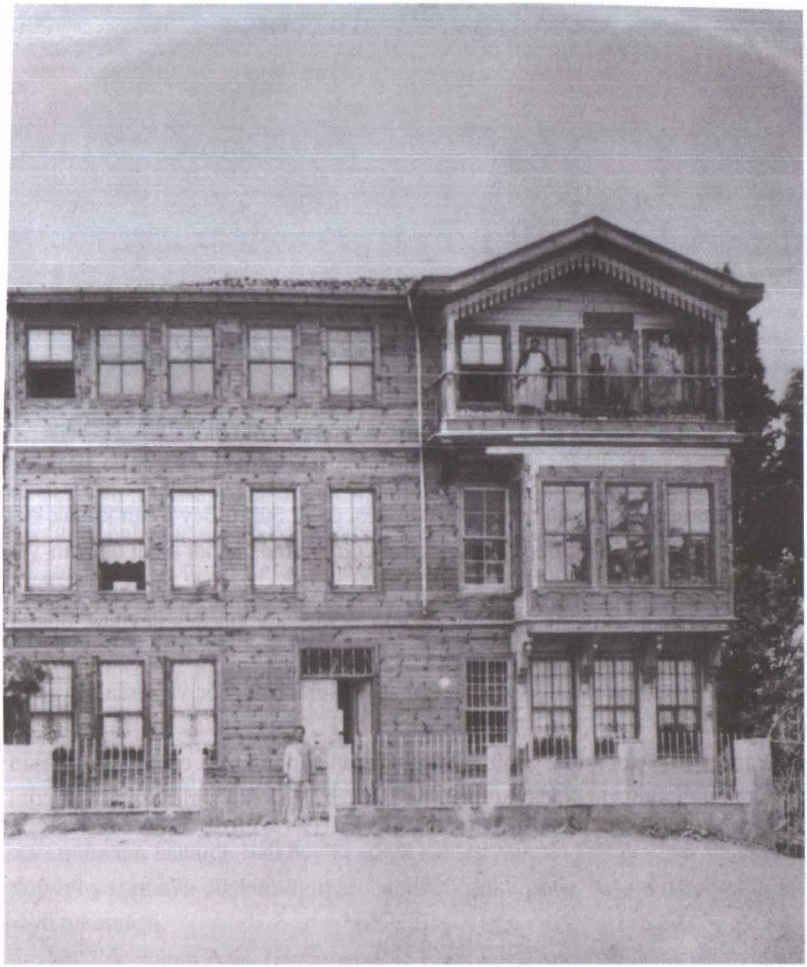

Feneryolu'nda Kaymakam Ali Galip Bey'in kızı Saliha Hanım'a ait olan köşkün yıkılıp Bölükbaşı Apartmanı olmasından bir süre evvelki fotoğrafı.

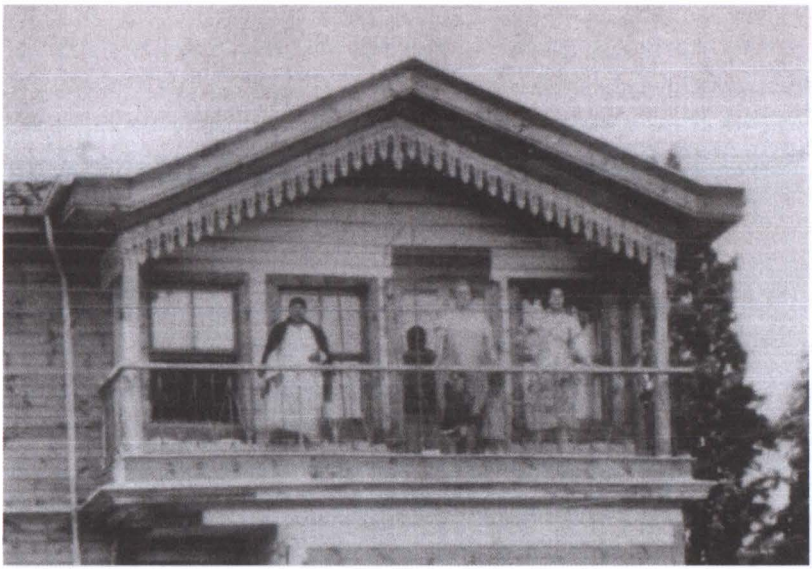

Saliha Hanım'ın evinin balkonu.

Evin altına yapılan dükkân Pelit Eczanesi oldu. Şükrü Bey'in en küçük kızı Eczacılık Fakültesi'ni bitirince Pelit Eczanesi'nin yerinde kendi adını taşıyan Tülay Eczanesi'ni açtı.

Tülay Hanım bu meslekte üç yıl kaldı ve eczanesini Yalçın'a devretti. Bugün bu eczanenin yerinde bir kafe bulunmaktadır.

Şükrü Bölükbaşı'nın üç kızından Zühal ve Nural çok genç yaşlarda hayattan ayrıldılar.

Yardım derneklerinde, gönüllü kuruluşlarda kendini feda edercesine çalışan Zühal Hanım aynı zamanda duygulu bir insandı. Hislerini şiirleştirmiş, şiirlerini de kitaplaştırmıştı.

NAİL BEY KÖŞKÜ

Feneryolu'nda Bağdat Caddesi'nden Ayanoğlu Caddesi'ne sapan yolun sağ köşesinde iki sokağa cephesi bulunan büyük, bej renkli, üç katlı ahşap köşk Nail Bey'in Köşkü olarak tanınmıştı. Aslında köşkü yaptıran Sultan Aziz'in levazım dairesi reisi Divrikli Hafız Hasan Paşa'dır. Hasan Paşa'nın Nail, Mustafa Sait isimli iki oğlu, Nuriye Hanım adında bir kızı vardı.

Nail Bey Midilli'de mutasarrıflık yapmış, son yıllarını Feneryolu'ndaki köşkte geçirmişti. Hasene, Bahriye, Hayriye adında üç kızı ve Hüsnü isimli bir oğlu vardı. Nail Bey'in kız kardeşi Nuriye Hanım, Bedirhanlar'dan Murad Bey'le evlenmiş, aynı bahçe içinde, fakat Bağdat Caddesi üzerinde evvelce selamlık olarak kullanılan yerde oturmaya başlamıştı.

Nail Bey, kızı Bahriye Hanım'ı evlendirince Ayanoğlu Sokağı'na paralel, uzunlamasına iki katlı bir ev yaptırmış, kızı ile damadını oraya yerleştirmişti.

Divrikli Hasan Paşa'nın köşkü büyüktü. Yüksek tavanlı odaları, geniş merdivenleri, kırmızı kadife kaplı yaldızlı möbleleriyle küçük bir sarayı andırırdı. Paşa, bu köşkü yazları oturmak için yaptırmıştı.

Bağdat Caddesi ile Deli Fuad Paşa'nın bahçesi arasındaki geniş arazide bulunan Hafız Hasan Paşa'nın köşkü, selamlığı ve geniş bahçesi, Feneryolu'nda herkes tarafından bilinirdi. Nail Bey'in erkek kardeşi Musafa Sait Bey şair ve ressam olup iyi yaşamaya düşkünlüğüyle babası Divrikli Hafız Paşa'nın servetini bir hayli tüketmişti.

1872'de Sultan Aziz, Haydarpaşa ile Fenerbahçe arasında demiryolu yaptırmış, yazları tren işlemeye başlamıştı. Tren Haydarpaşa'dan kalkar, Feneryolu İstasyonu'nun arkasında durur, buradan kalkınca istasyon olmamasına rağmen Nail Bey'in evinin önünde de dururdu. Buraya Nail Bey Durağı diye bir de isim takılmıştı. Buradan sonra trenyolu Fenerbahçe'deki iki katlı ahşap istasyonun önünde sona ererdi. Feneryolu'nun müdürü de Antuvan Efendi'ydi. Levantenler

çok defa Feneryolu adını kullanmazlar, Pendik ve Fenerbahçe tren yolları Feneryolu'nda çatallaşıp ayrıldığı için "bifürkasyon" derlerdi.

Evinin önünde tren duran Nail Bey, Feneryolu'nda geniş ailesi, köşkü ve yaşantısıyla isim yapmış bir İstanbul beyefendisiydi.

Nail Bey'in bahçesinin alt tarafında, sarının köşkün müştemilatı olarak yapılmış bir ev vardı. 1928'de, bu ahşap, iki katlı, boyasız, bahçesi bakımsız, pencereleri perdesiz olan evin üst kat odalarında dolaşan, kır saçları dağınık, kendi kendine konuşan orta yaşlı bir kadın görülürdü. Ara sıra açık pencerelerin birinden dışarı bakar, yoldan geçenlerle ilgilenmez, gözlerini uzaklarda bir noktaya dikerek, mevcut olmayan biriyle konuşur, elleriyle hareketler yapardı. Mahallenin küçük çocukları "delinin evi" diye isim takmışlardı ve her fırsatta Ayanoğlu Caddesi'ne gidip onu kızdırmak için türlü muziplikler yapar, hatta arada eve taş bile atarlardı. O yaşta çocuklar bilmeden bazen çok acımasız olurlar. Zavallı kadının sinir feryatlarını büyük köşkten duyanlar çıkar, çocukları kovalarlardı.

İşte bu talihsiz kadın Nail Bey'in kızı Hasene Hanım'dı. Hasene Hanım, Emin Paşa'yla evlenmiş, fakat bu evlilik sürerken Paşa, Evrenos Ailesi'nden bir kıza daha nikâh kıyınca Hasene Hanım büyük bir üzüntüye kapılarak akli dengesini kaybetmişti. Herkesten, hatta ailesinden bile kopmuş, bahçedeki ahşap evde, kendi acılı dünyasında içine kapanık olarak uzun yıllar yaşadı ve öldü.

Nail Bey orta boylu, şişman, terbiyeli bir adamdı. Son yıllarda bunama alametleri göstermeye başladı. Arkasında beyaz bir gecelik, başında takkesiyle yollara çıkar, aileden birisi kolundan tutup eve getirirdi. Birkaç sene kendisi büyük köşkte, kızı Hasene Hanım bahçedeki ahşap evde şuur bozukluğu içinde yaşadılar ve öldüler.

Köşk 1958'de yıkıldı. Yerine ve bahçesine apartmanlar ve dükkânlar yapıldı.

Bir zamanlar evinin önünde trenlerin durduğu Nail Bey'in ismi ve anısı belki de sadece bu yazıda kaldı.

LÜTFİYE HANIM KÖŞKÜ

Lütfiye Hanım'ın babası, Ayanoğlu Caddesi'nin köşesinde, aşağıya doğru daralan bir arsa üzerine 1910'da, iki bölümlü, iki buçuk katlı ahşap bir ev yaptırmıştı. Bu eve Keresteciler'in Evi denirdi. Dar olan ön bahçenin iki demir kapısı, binanın da iki girişi bulunuyordu. Ayanoğlu Caddesi boyunca devam eden bahçe duvarında iki kapı daha varsa da bunlardan köşke yakın olanın açıldığı hiç görülmemişti. Bu kapıların önünden 1872'de Sultan Aziz tarafından yaptırılan Fenerbahçe tren hattı geçerdi.

Bahçenin alt ucundaki iki katlı kâgir yapı bahçıvan eviydi. Evin bahçesinde ufak bir bağ, meyve ağaçlan ve sebzelik vardı. Kalabalık olmayan ailenin sebze ve meyve ihtiyacı buradan karşılanırdı.

1970'ten itibaren Lütfiye Hanım evin bir bölümünde yalnız yaşamış, diğer kısmı her zaman olduğu gibi kiraya vermişti. Bahçıvan odası olarak kullanılan küçük yapıysa uzun senelerden beri kiradaydı.

Lütfiye Hanım beyaz saçlı, daima acele yürüyen, alçak sesle konuşan, fazla kalabalık olmayan akrabalarından başka evine girip çıkanı bulunmayan son derece nazik bir insandı. Yaşlılık günleri gelip çatınca civarda yalnız yaşayan bir kadını can yoldaşı gibi evine almıştı. Ev kaloriferli değildi. Kış günleri bu iki yaşlı kadın mangal başında oturur, konuşacak bir şeyleri olmadığı için sıkıcı bir suskunluk sürüp giderdi.

Feneryolu'ndaki Lütfiye Hanım Köşkü.

Evvela can yoldaşı Ayşe Hanım, birkaç yıl sonra da Lütfiye Hanım öldü. Varisleri evin kiremitlerini kaldırıp kısa sürede kendiliğinden yıkılmasını hazırladılarsa da binayı aynen yapmak zorunluluğu hasıl oldu ve betonarme inşa edilerek üzeri tahta kaplandı, kısmen eski halini aldı. Evin bahçe duvarları ve kirada olan bahçıvan evi yerle bir edildi. İki katlı dükkânlar ve UPS binası yapıldı. Köşk ise bir bankaya kiraya verildi. Bankadan sonra Dünya Göz Sağlığı Merkezi oldu.

Lütfiye Keresteci Köşkü'nün arka taraftan görünüşü ve Ayanoğlu Caddesi'ndeki bahçe duvarı.

Lütfiye Hanım'ın köşkü yıkılırken...

ŞAMLI HANIM'IN EVİ

Feneryolu Bağdat Caddesi'nde 1990'larda restore edilip beyaza boyanan üç katlı, ahşap, bahçeli köşkün ilk sahibi bir Rumdu.

1900'lü yıllarda belki de biraz daha evvel yapıldığı tahmin edilen binayı Rum aile Cemal Bey'e satmıştı. Cavide Hanım'la evli olan Cemal Bey subaydı. Kemal ve Selahattin isimli oğullarından Kemal Bey Munime isimli Şamlı bir hanımla evlenmişti. Munime Hanım ortadan uzun boylu, yaz aylarında ipek sadakor maşlah giyen, ağır ağır Arap aksanıyla konuşan, sokakta hiçbir zaman yalnız başına görülmeyen, daima bir iki akrabası veya ahbabıyla dolaşan otoriter bir hanımdı.

Muhitte eşi Kemal Bey'in adı ikinci planda kalmış, Şamlı Hanım herkes tarafından tanınır olmuştu. Bu sebeple olacak ki evin adı da Şamlı Hanım'ın evi olarak anıldı.

Şamlı Hanım'ın iki kızından biri olan Rıfkiye Hanım, Feneryolu eczacısı Şevket Korol'un eşiydi. Rauf ve Fadıl adında iki oğlu vardı.

Şamlı Hanım'ın evi. Sağ başta görülen de Lütfiye Keresteci Hanım'ın evi.

Atatürk bir gece Fenerbahçe'deki Belvü Gazinosu'na gelmiş, Rıfkiye Hanım'la dans etmişti. Bu olay Rıfkiye Hanım'a öyle büyük bir itibar kazandırdı ki bütün yaz ağızdan ağıza dolaşıp durdu.

Şamlı Hanım'ın diğer kızı Seniye Hanım rejide müfettiş olan Trablusgarp'ın (Libya) Derne vilayeti doğumlu Ragıp Bey'le evlenmiş, Ümran ve Handan isimli iki kızlan olmuştu.

Ragıp Bey şişmanca, orta boylu, Arap aksanıyla konuşan, terbiyeli, milliyetçi, düşünce ve konuşmalarında daima isabet bulunan efendi bir insandı. Şamlı Hanım'ın diğer çocuğu yazar ve gazeteci Refik Kemal Erduran'dır.

Şamlı Hanım'ın evi restore edildikten sonra iç kısmı iki bağımsız bölüm haline getirildi. Bir bölümünde Ümran Hanım ve kızı Birgül diğer bölümünde başka bir aile oturmaktadır.

NURİ PAŞA KÖŞKÜ

Feneryolu'nda Bağdat Caddesi ile trenyolu arasında kalan 10 dönümlük arsaya yapılmış, üç katlı, beyaz boyalı, 14 odalı ahşap köşke Nuri Paşa Köşkü denirdi. Birçok köşkte olduğu gibi bahçesinde havuzu, bahçıvan odası, ahın, bağı, meyve ağaçlan varsa da asıl dikkat çeken yanı uzaklardan bile görünen rüzgâr tulumbasıydı. O yıllarda bazı bahçelerde olduğu gibi Nuri Paşa Köşkü bahçesinde de büyük bir bostan kuyusu, üzerine yerleştirilmiş demir kulenin tepesinde rüzgârla dönen bir pervane kuyudan çektiği suyu havuza doldurur, bahçenin su ihtiyacı buradan karşılanırdı. Feneryolu'nda evvelce yüksek apartmanlar olmadığı için Nuri Paşa Köşkü pek heybetli görünür, rüzgâr pervanesi evin simgesini teşkil ederdi.

Mustafa Nuri Paşa (1848-1930)

Köşkün ilk sahibi ve yapılış tarihi bilinmemekle beraber, Paşa onu 1903'te satın almış, aile 1933'e kadar burada yaşamıştı.

Nuri Paşa'yı 1892'de Selanik 3. Ordu Reisi olarak görüyoruz. Buradan Edirne'ye tayin edilen Paşa, Mirliva rütbesine yükselmiş, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı çıkıncaya kadar Edirne'de kalmıştı. Paşa, Yunan Savaşı'na iştirak edince, ailesini Feneryolu'nda Ahmet Eyüp Paşa Köşkü'ne göndermişti. Ahmet Eyüp Paşa'nın hanımı Ayşe Hanım, ufak tefek bir hanım olan Nuri Paşa'nın hanımı Behiye Hanım'la kardeşti.

Mustafa Nuri Paşa'nın hanımı Behiye Emine Hanım.

Nuri Paşa Ailesi Feneryolu'ndaki köşke yerleştikten sonra Paşa'nın Sait ve Fevzi isimli çocukları kızamık hastalığına yakalanmış, o yıllarda Kadıköy'de hekimlik yapan ve evvelce ordu mensubu olan Opr. Dr. Artin Devletyan Efendi sık sık köşke gelmeye başlamıştı. Artin Devletyan Efendi'nin oğlu Kevork Devletyan sonralan Kadıköy'deki Merkez Eczanesi'ni işletecek ve bir Türk hanımla evlenerek Kemal Devletoğlu adını alacaktı.

Ahmet Eyüp Paşa'nın oğlu Fuat Bey yaşça Sait ve Fevzi'den oldukça büyüktü ve Sultan Hamid'in kızı Refia Sultan'la evlenmişti.

Yunan Savaşı sona ermiş, Nuri Paşa ferikliğe yükselmiş, aile Feneryolu'ndan ayrılıp yeniden Edirne'ye dönmüş, oradan da Mitroviçe'ye gitmişti.

Nuri Paşa'nın oğlu Fevzi Bey'in anılarından öğrendiğimize göre 1900'e kadar Nuri Paşa'nın iki çocuğu evde Fransızca ve Türkçe dersleri almışlarsa da sonuç hiç tatminkâr olmamıştı.

1900'de Paşa, Basra vali ve kumandanlığına atanır, 1903'e kadar bu görevde kalır. Yine Fevzi Bey'in anılarından öğrenildiğine göre Basra'daki halkın yaşantısı içki ve kumardan ibarettir. Dolayısıyla kendisi de kumara alışmış, eğitim orada da sonuçsuz kalmıştır.

1903'te Nuri Paşa İstanbul'a gelmiş, sonralan Nuri Paşa Köşkü olarak bilinen binayı satın almıştır. Paşa bundan sonra İşkodra vali ve kumandanı olarak Arnavutluk'a, 1905'te de 5. Ordu Kumandanlığı göreviyle Şam'a gönderildi ve 1908'deki Meşrutiyet ilanına kadar burada kaldı.

Fevzi Bey'in anılarından Şam halkının yaşantısının Basra'dakinden farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Paşa İstanbul'a döner ve askerlikten ayrılır.

Nuri Paşa'nın ecdadı Ankaralı Karaosmanoğulları'ndan, eşi Behiye Hanım'ınki ise Mengenli Sarıkadıoğulları'ndan gelmekteydi. Paşa, büyük oğlu Sait'i ve küçük oğlu Fevzi'yi Kuleli Askeri Lisesi'nde okutmuş, Sait süvari, Fevzi piyade olarak orduya katılmışlardı. Daha sonraki yıllarda Sait Bey Fransa'ya gidecek, öğrenimini ve stajını orada yapacak, dönüşte Hünkâr Yaveri olacaktır. 1887'de doğan

Sait Bey orta boylu, son derece terbiyeli, sessiz, kibar, efendi bir insandı. Ut ve keman çalar, esas mesleği olan süvarilikten gelme at ve atçılık merakını askerlikten ayrıldıktan sonra da tatmin etmek için açtığı Atlı Spor Kulübü'nde devam ettirdi.

Ayanoğlu Caddesi'nde iki katlı, ufak, kâgir çok güzel bir bina vardı. Bu bina Deli Fuad Paşa'nın inzibat erlerinin vaktiyle oturdukları bir yerdi. Bu binadan sonra Fuad Paşa bahçesi başlardı.

Feneryolu'ndaki beyaz köşkte yaşayan Nuri Paşa Ailesi herkes tarafından iyi tanınmış ve daima saygı görmüştür. Fakat aile arasındaki bazı olaylardan dolayı köşk 1933'te 9000 liraya Osman Paşa Ailesi'ne satılmış, 1950'de de yıkılarak arazisi parsellenmiştir.

Sait Bey, cadde tarafına yapılan apartmanın bir dairesinde son yıllarını geçirdi ve 1972'de 72 yaşındayken bu dünyadan ayrıldı.

Süvari zabiti Sait Bey, Sultan Hamid'in yaverliğini yaptığı günlerde.

SALİHA SULTAN KÖŞKÜ

Selamiçeşme'de Shell benzin istasyonu ve Ziraat Bankası ile sıra apartmanların bulunduğu yerde, Sultan Aziz'in Emine, Nazime ve Saliha isimli üç kızından Saliha Sultan adında olanının iki katlı bir köşkü vardı. 20 dönümlük bahçenin bir yönü Bağdat Caddesi'ne, diğer yönü Hacı Mehmet Sokağı'na bakardı. Saliha Sultan'ın Köşkü Bağdat Caddesi tarafındaydı. Üç katlı ahşap selamlığı ise Hacı Mehmet Sokağı tarafına yapılmıştı.

Köşk büyük değildi. Alt katta iki oda, büyük bir taşlık ve sarnıç, üst kattaysa iki oda ve geniş bir salon vardı. Ahşap köşkün malzemesi çok kaliteli seçilmiş, giyotin tipi pencere kasaları cevizden yapılmıştı. Oda ve salon tavanları altın yaldızlıydı. Bahçede çam, çınar, kestane ağaçları ve mazı ormanı vardı. Evin önünde ve

Saliha Sultan Köşkü.

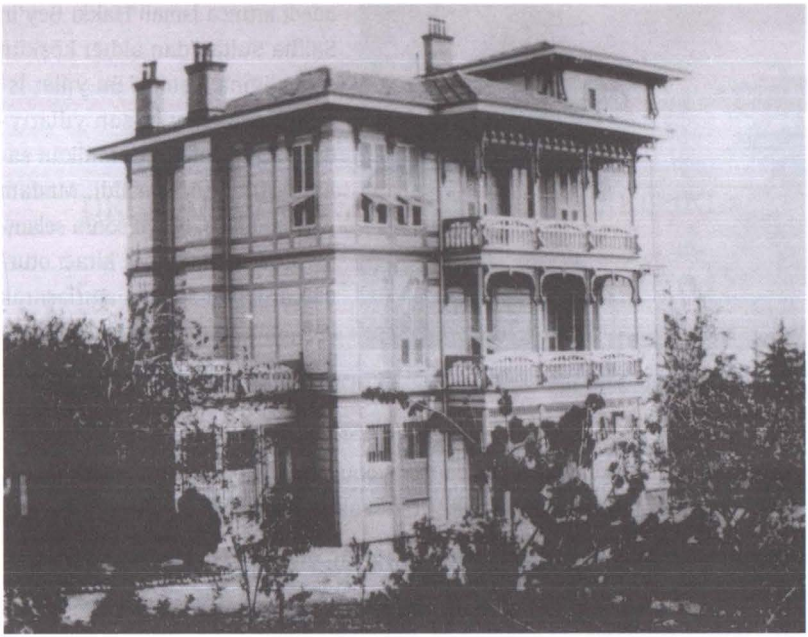

Saliha Sultan, köşkünden daha gösterişli olan selamlığı.

yanında iki adet güzel havuz, bahçede iki tane bostan kuyusu bulunuyordu. Bir tanesinin üzerine konan dönme dolabı at çevirir, çıkan suyla bostanlar sulanırdı. Evlerin etrafı yüksek duvarlarla çevrilerek her iki sokağa da demir kapılar açılmıştı. Selamlık kısmı daha muhteşemdi. İşlemeli balkonlan, kafesli, panjurlu pencereleri, değişik döşenmiş dış kaplamalanyla eşsiz ahşap mimarisinin çok güzel bir örneğini sergilerdi.

Feneryolu'ndaki köşkünde yazlan oturan Saliha Sultan, köşkünü 1900'de Sultan Hamid'in Mabeyn Kâtibi olan İsmail Hakkı Bey'e satıp oradan ayrıldı. Saliha Sultan şanssız sultanlardandı. Babasının sağlığında Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa ile nişanlanmış, Sultan Aziz tahttan indirilip II. Sultan Abdülhamid Padişah olunca bu nişanı bozmuştu. Daha sonra 27 yaşında Ahmet Zülküfl Paşa ile evlenen Saliha Sultan, hanedan yurtdışına çıkarıldığı zaman eşiyle beraber Mısır'a gitmiş ve büyük bir sefalet içinde 80 yaşında orada ölmüştür.

Köşkün yeni sahibi binanın Kızıltoprak tarafına ilaveler yaparak oda sayısını artırdı. Vaktiyle bir Türk yüzbaşı ile evlenip İstanbul'a gelen İsviçreli Madam Adrian, Saliha Sultan'ın bahçesine bitişik olan Bekir Şasa'nın evinde özel bir okul açmış, civarın kalburüstü ailelerinin çocuklarına ders vermeye başlamıştı. Öğrenci

Saliha Sultan Köşkü'nün ön tarafı.

adedi artınca İsmail Hakkı Bey'in Saliha Sultan'dan aldığı köşkün selamlığına taşındı. Bu yıllar İsmail Hakkı Bey'in son yıllarıydı, 1925'te vefat etti. Mülkün sahibi artık ikinci nesildi. Madam Adrian ölmüş, bir yıl sonra selamlık binasında iki ayrı kiracı oturmaya, hayat şartları ağırlaşarak bahçenin bakımı bozulmaya başlamıştı. Her eski köşkün akıbetine Saliha Sultan Köşü de uğradı ve 1865'te büyük itinayla yapılan bu eşsiz yapı ve selamlığı ne yazık ki yıkıldı. Arazi parsellendi. Köşesine Shell benzin istasyonu yerleşti. Daha sonra apartmanlar, dükkânlar, restoranlarla dolan köşk yeri tanınmaz hale geldi.

DR. MAHMUD CELALETTİN PAŞA KÖŞKÜ

Dr. Mahmud Celalettin Paşa Köşkü, Selamiçeşme'nin tam karşısındaydı. Üç katlı, beyaz boyalı ahşap köşk çok itinalı yapılmıştı. Dr. Mahmud Celalettin Paşa evvela Kadıköy'de Saint Joseph Lisesi'nin karşısında bir evde oturmuş, 1900'de Selamiçeşme'deki köşkü yaptırmıştı. Paşa'nın bahçe merakı; çamları, meyveleri ve özellikle her yıl müzayedeyle satılan bağının üzümleriyle dikkat çekerdi. Etrafı yüksek duvarlarla çevrili bahçenin içindeki köşk saray yavrusu gibi görünürdü. Paşa ihtisas yapmamış, daima devlet memuriyetinde bulunmuş, fakat aileden çok varlıklı doğmuştu. Eyüp Sultan'da oturan, İstanbul'un her tarafında emlakı bulunan Kırkanahtar Halit Ağa'nın dört çocuğundan biriydi. Halit Ağa öldükten sonra çocuklarına yüklü bir miras bırakmış, Celalettin Paşa hekimlikten kazanç bekler duruma hiç düşmemişti.

Celalettin Paşa'nın ilk eşinden olan Nazmiye isimli kızı çok iyi yetişmiş, mükemmel Fransızca öğrenmiş ve Beyrut'ta Refik Halit Bey'le evlenmişti. Geçirdiği bir sancıdan sonra morfine bağımlı kalmış, Paşa bu yüzden daima üzüntü duymuştu.

Celalettin Paşa ikinci evliliğini çok genç bir hanımla yaptı. 65 yaşındayken sahip olduğu kızının adını Melek koydu.

O yıllarda Selamiçeşme civarı yaz aylarında bile tenhaydı. Kadıköy'den Selamiçeşme'ye gelen parke yol, çeşmeden sonra ince, bozuk, yarı toprak olarak Bostancı'ya doğru uzanır, bu dar yoldan iki araba yan yana güç geçerdi. Bu tenha yerde birkaç soygun vakası

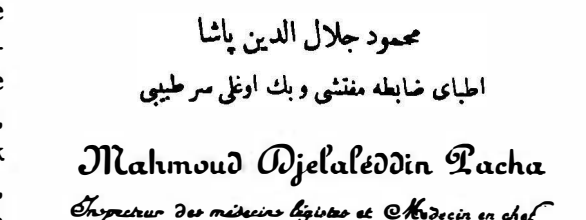
محمود جلال الدين پاشا

اطباى ضابطه مفتشى و بك اوغلى سر طبيبى

Mahmoud Djelaléddin Pacha

Inspecteur des médecins hygiénistes et Médecin en chef de Cour

Dr. Mahmud Celalettin Paşa'nın kartviziti.

Aileden varlıklı olan Dr. Mahmud Celalettin Paşa'nın Köşkü, Selamiçeşme'de, bugün üzerinde bir mahalle olan büyük bir arazi üstündeydi.

olmuş, Paşa da Selamiçeşme'nin tam arkasına tek odalı bir polis noktası koydurmuştu.

Köşkün bahçesi Nomico'nun çamlıklı, çok büyük bahçesiyle hudut komşusuydu. Nomico köşkünde oturmaz, İstanbul telefon şirketi müdürü Mr. Thomson'a kiraya verirdi. Thomson bahçeye bir tenis kortu yaptırmış, üstü mermer masalar, demir sandalyeler, büyük çamların dibine salıncaklar yerleştirmişti. Etrafı yüksek duvarlarla çevrili bahçenin Yoğurtçu Mehmet Efendi Sokağı'ndaki iki kanatlı demir kapısından girip, sağ ve soluna sık kestane ağaçları dikili yoldan ahşap köşke giderken insan kendini İngiltere'deki bir malikânede sanırdı. Mr. Thomson ve ailesi, İngiliz arkadaşlarıyla toplumdan uzak, kendi aralarında sürdürdükleri dostlukla Nomico'nun bahçesinde yaşardı. Sokakta yürüdükleri görülmez, gidecekleri yere hep arabayla giderlerdi. Bitişik komşuları Dr. Celalettin Paşa ve ailesiyle olan dostlukları pek sınırlıydı.

Duvarların arkasında bir sır gibi sürüp giden bu İngiliz yaşantısı civar halkı çok ilgilendirmiş olacak ki; zamanla asıl mülkün sahibi olan Nomico'nun ismi unutuldu, İngilizin Bahçesi denmeye başlandı.

1934'te Dr. Mahmud Celalettin Paşa 72 yaşında ölünce onun evi de telefon şirketinde çalışan başka bir İngilize kiralandı. Bu iki İngiliz aile iç içe yaşamaya devam etti. Fakat Paşa'nın özenle yetiştirdiği mevye ağaçları, leziz üzümler her yıl biraz daha verimsizleşmeye, bağın üzümleri şekil, renk ve tatlarını kaybedip yamru yumru kütüklere dönüşmeye başlayınca, her yıl müzayedeye gelen üzümcüler artık uğramaz oldular. Üzüm satan esnafın hiçbir zaman Dr. Mahmud Celalettin Paşa dediğini kimse duymamıştı. Onlar hep Celal Paşa'nın bağı derlerdi. Ne yazık ki, Celal Paşa'nın bağı artık yoktu.

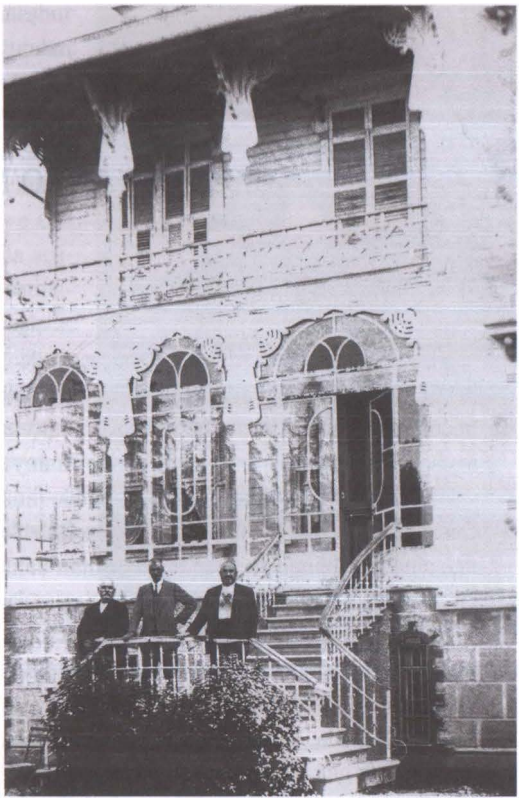

Mahmud Celalettin Paşa Köşkü'nün ön yüzü.

1963'te güzelim köşk yıkıldı, arazisi parsellendi. Telefon idaresi çoktan Türklere geçmişti. Komşu İngilizler de Nomico'nun evinden ayrıldı. O köşk de yıkıldı. Bahçesine bir süre Andon ve Nikola isimli iki Rum sebze ekti. Sonunda orası da parsellendi. Evvela ikişer katlı villalar yapıldı. Sonra onlar da yıkılarak yüksek apartmanlar inşa edildi. Bugün Dr. Mahmud Celalettin Paşa'nın ve Nomico'nun mülkü olan iki köşkün yerinde adeta büyük bir mahalle bulunmaktadır.

Dr. Mahmud Celalettin Paşa'nın biyografisi 1934 yılı *Poliklinik* mecmuasında yayımlanmıştır.

ŞİŞMAN YANKO'NUN EVİ

Bağdat Caddesi üzerinde, Selamiçeşme ile Çiftehavuzlar arasında, etrafı üstü demir parmaklıklı duvarlarla çevrili, 7 dönümlük bir arsa üzerinde yapılmış, iki buçuk katlı, ahşap, beyaz boyalı köşk, Bahçekapı'da tuhafiye mağazası olan ve Şişman Yanko olarak ün yapmış Yanko Ananyadis isimli bir Ruma aitti.

Şişman Yanko her cins yünlü, pamuklu fanila, kilot, peştamal, Amerikan bezi, çarşaf ve buna benzer malzeme satar, özellikle Selanik yünlü fanilalarını herkes ondan alırdı. Ev hanımları "Ben bunu Şişman Yanko'dan aldım" dedikleri gibi sadece "Şişmandan aldım" deyince de Şişman Yanko'dan başkası hatıra gelmezdi.

Yanko Ananyadis, Selamiçeşme'de aldığı arazi üzerine 1900'lü yıllarda Romanya kerestesinden yaptırdığı fazla gösterişli olmayan fakat çok sağlam bir bina yaptırmıştı. İki buçuk katlı evin ilk katında üç oda, bir kiler, büyük bir salon, ikinci katında dört oda, bir banyo gene büyük bir salon vardı. Çatı katında boydan boya uzanan sofa gibi büyük bir oda, iki tarafında çatı aralığı olarak kullanılan tavanları meyilli mekânlar bulunuyordu. Evin ve bahçenin su ihtiyacı Bağdat Caddesi'ne yakın açılmış bir kuyudan temin edilirdi. Kuyunun üzerine elle çevrilen kocaman çarklı su tulumbası yerleştirilmişti. Bahçıvan odası, büyük bir sera vardı. Evin arka tarafındaki iki buçuk dönümlük kısım, bağa tahsis edilmişti. Çeşitli, leziz üzümler yetişirdi. O yıllarda bahçeli Rum evlerinde daima bir şaraphane bulunurdu. Aileler şaraplarını kendileri yaparlardı. Yanko da bahçesine bir şaraphane yaptırarak içine büyük fıçılar yerleştirmişti. Bağdaki üzümlerden şarap yaptırırdı.

Yanko Ananyadis bu köşke yazdan yaza gelir, özel olarak anlaştığı adamlara veya balıkçılara Dalyan'dan ve Caddebostan'dan balık tuttururdu. Bazen de kendisi balığa çıkardı. Yanko'nun balık merakı herkes tarafından öğrenilmişti.

1930'a kadar Şişman Yanko'nun Selamiçeşme'deki yazlık yaşantısı kesintisiz olarak bu minval üzere sürdü. Cumhuriyetin ilanından sonra İstanbul Rumlarında bir tedirginlik başlamış, işgal yıllarında yaptıkları taşkınlıklardan artık kendileri de korkmuş, gizliden gizliye mallarını satıp Yunanistan'a göç etmek yolunu tutmuşlardı.

Şişman Yanko Ailesi 1930'da evlerini Tevfik Sabuncu Bey'e satarak Selamiçeş-

me'den gitti. Tevfik Sabuncu Bey meşhur Hacı Şakir Sabuncu'nun dört çocuğundan biridir. Aslen Kazanlı olan aile Rus baskısından kaçıp İstanbul'a geldiği vakit, sonradan Hacı Şakir olarak ün yapan Şakir küçük bir bebek olarak annesinin kucağındaydı. Zamanla Süleymaniye Camii'nin alt tarafındaki Kantarcılar'da açtığı ufak bir fabrikada sabun üretip satmaya, gün geçtikte şöhret olmaya başladı. Daha sonraki yıllarda Hacı Şakir'in ilk sabun fabrikasını kurduğu Kantarcılar Sokağı, Sabunhane Sokağı adını alacaktır.

Hacı Şakir'in oğlu Tevfik Sabuncu Bey'e intikal eden Şişman Yanko'nun Selamiçeşme'deki evi yeniden eski rengi olan beyaza boyandı. Bahçesine azami itina gösterildi. Arnavut Muharrem Ağa'nın bahçeye ve bağa verdiği emekle her şey eskisinden güzel oldu. Fakat artık şaraphane kullanılmıyordu.

Merhum Tevfik Sabuncu'nun kızı Handan Hanım. Şişman Yanko'nun evi çatısı görünen köşktür. Handan Hanım da vefat etmiştir.

Tevfik Sabuncu Ailesi'nin çocukları bilgili, kültürlü yetişiyor fakat Tevfik Bey'in oğlu Orhan gırtlak tüberkülozudan dayanılmaz acılar çekiyor, hiçbir şey yiyemiyor, yutamıyor hatta konuşurken bile rahatsız oluyordu. Haydarpaşa Numune Hastahenesi'nin Kulak-Burun-Boğaz doktoru Ali Haydar Bey haftada bir gelip Orhan'ın boğazına anestezi yaptıktan sonra ancak bir iki lokmayı güçlükle yutabiliyordu. Bir gün Orhan, bahçenin cadde tarafındaki duvarın üstüne oturmuş, bizimle konuşuyor daha doğrusu tek tük kelimelerle konuşmaya çalışıyordu. "Ah," dedi. "Kurbanda kavurmalar mis gibi kokar, hiç olmazsa bir iki lokma yiyebilseydim." Hepimizi sessiz bir keder sarmıştı. Bu konuşma 1946 yılının bir yaz gününde oluyordu ve Streptomycin henüz keşfedilmemişti. Orhan o yıl bu dünyadan ayrıldı. İki üç ay sonra Streptomycin tıp alanına girdi. Fakat artık Orhan için çok geçti. Orhan çok tatlı, terbiyeli, canayakın bir arkadaşımızdı.

Tevfik Sabuncu Köşkü'nde hayat devam ediyordu. 1964'te Tevfik Bey öldü. Birkaç sene sonra Şişman Yanko'nun evi de diğer köşklerin kaderinden payını alarak yerini üç blok apartmana bıraktı. Şişman Yanko'nun evinin yanında Konak Mobilya ve Mavi Köşe Apartmanı vardır.

ABDÜLKADİR EFENDİ KÖŞKÜ

Feneryolu ile Kızıltoprak arasında trenyolunun üst tarafında yüksek duvarların çevirdiği 7 dönümlük bahçenin içindeki köşk, Sultan Hamid'in oğlu Abdülkadir Efendi'ye aittir.

Köşkün ilk sahibi avukat Tevfik Bey'di. 1900'de bu köşkü yaptırmış, bir müddet oturduktan sonra yazları kiraya vermeye başlamıştı.

Sultan Hamid'in esvapçıbaşısı İsmet Bey'in oğullarından, Meşrutiyet'in ilanından sonra Bursa'da linç edilen Fehim Paşa bu köşkte birkaç yaz kiracı olarak oturmuştu. 1910'da avukat Fevzi Bey'in köşkü Abdülkadir Efendi'ye satıldı.

Sultan Hamid'in oğlu Şehzade Abdülkadir Efendi.

Abdülkadir Efendi'nin eşi Meziyet Hanım.

Üç katlı, on dört odalı, iki büyük salonlu köşke yemek odası, hamam ve balkon ilave edildi.

Abdülkadir Efendi çok iyi bir viyolonselciydi. Müzik çalışmaları için bahçeye tek katlı, ahşap bir oda, bir de garaj yaptırdı.

İki kanatlı demir bahçe kapısından girince, sağdaki renkli camlı şık kapıcı odasında Arnavut Şaban Efendi ve eşi Sabiha Hanım oturur, Şaban Efendi bahçeye, Sabiha Hanım köşke bakardı. Sabiha Hanım'ın gelini Fethiye Hoca Hanım Feneryolu'ndaki ilkokulun öğretmenlerindendi.

Köşkün bahçesi bakımlı, ağaçlık, yeşil çayırlı ve renk renk çiçeklerle doluydu. Büyük bir havuz yapılmış, kenarına demir konstrüksiyonlu güzel bir kameriye yerleştirilmişti. Havuzdan sonra trenyoluna açılan fakat seyrek kullanılan bir demir bahçe kapısı daha vardı.

Abdülkadir Efendi beşinci evliliğini Meziyet Hanım'la bu köşkte yaptı. O sırada Osmanlı tahtında oturan Sultan Vahideddin her ne kadar bu evliliğe karşı çıkmışsa da mani olamamıştı. Bu bir aşk izdivacıydı. Gerek Meziyet Hanım gerekse Abdülkadir Efendi çok güzel insanlardı. I. Dünya Savaşı esnasında aile bu köşkte oturuyordu. Hanedan 1924'te yurtdışına çıkanlınca Abdülkadir Efendi evin anahtarını sekreteri ve avukatı olan zata teslim etti. En kısa zamanda vatanına dönmek ümidiyle İstanbul'dan aynlarak önce Paris'e daha sonra Macaristan'a gitti.

Abdülkadir Efendi Köşkü.

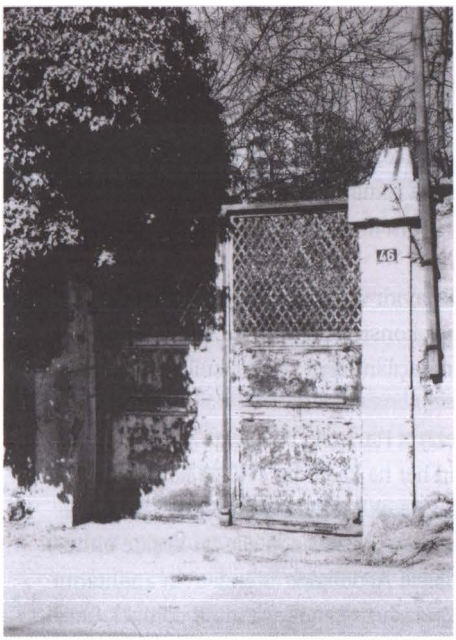

Abdülkadir Efendi Köşkü'nün trenyoluna açılan bahçe kapısı.

Türkiye Cumhuriyeti kanunları yurtdışına sürülen hanedanın Türkiye'deki mallarını iki yıl içinde satabilme hakkını tanımıştı. Abdülkadir Efendi'nin sekreteri ve avukatı olan zat Macaristan'a giderek Feneryolu'ndaki köşkün satışını yapmak üzere bir vekâletname aldı. Bununla da kalmadı. "Sattım ve parasını da tam olarak aldım" diye bir kâğıt imzalatıp İstanbul'a döndü.

Köşk aynı yıl içinde Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın eşi İkbal Hanım'a 18.000 liraya satıldı ise de bu paradan Abdülkadir Efendi'ye bir kuruş bile gönderilmedi. Uzun beklemelerden sonra Abdülkadir Efendi Atatürk'e çektiği bir telgrafla durumu bildirdi. Atatürk, Abdülkadir Efendi'nin avukatını çağırıp izahat istedi. Avukat "Aman Paşa'm, bunlar dejenere insanlar, sattım, parasını verdim. İşte parayı aldığına dair imzası" dedi. Atatürk inanmadığı halde hukuken yapabileceği bir şey olmadığı için olayın üstüne gidemedi.

Sürgündeki yokluk yılları başlamış, aile maddi sıkıntı içinde düşmüştü. Abdülkadir Efendi'nin keman çalarak geçimini temin etmeye çalıştığı günlerden birinde Musevi asıllı dişçi Sami Gürzberg Macaristan'a çıkageldi. Bu buluşmayı Abdülkadir Efendi'nin eşi Meziyet Hanım 1985'te bana şöyle anlatmıştı:

"Sami geldi. Bizim efendiye sonsuz hürmet ve saygılarını ifade ettikten sonra; biliyorsunuz ki, ben sizin pederiniz cennetmekân Sultan Abdülhamid Han'ın dişçisiyim. Bütün aileye son derece hürmet ve minnet bağlarıyla bağlıyım, İstanbul'da büyük bir servete sahip olduğunuz halde burada maddi sıkıntı çektiğinizi öğrendim ve size minnet borcumu ödemek, bir yardımda bulunabilmek için Macaristan'a kadar geldim. Bana bir vekâletname veriniz, İstanbul'daki emlakinizin gelirini muntazaman göndereyim. Feraha çıkınız, dedi.

"Ben ise bilmem nasıl bir duygunun etkisiyle bu teklifleri samimi bulmadım. Daha evvelce de köşkün satılması için vekâletname verilmiş fakat parası gelmemişti, dişçi Sami evden ayrıldıktan sonra böyle bir vekâletname vermemesi için

Şehzade Abdülkadir Efendi'nin köşkün bahçesinde müzik çalışmalarını sürdürdüğü yer.

efendiye ısrar ettim. Fakat olmadı. Sami geniş kapsamlı umumi bir vekâletnameyi alıp Macaristan'dan ayrıldı. Gidiş o gidiş...

"Dişçi Sami'nin insancıl, yardımsever ve samimi görünüşünün perde arkası bambaşkaydı. Abdülkadir Efendi'nin Çamlıca'da çok geniş arazisi vardı. Sultan Hamid'in Musul petrollerindeki hisseleri vefatından sonra ailesine kalmıştı ve dişçi Sami bunları biliyordu. Nitekim Çamlıca'daki arsaları satmış, mal sahiplerine bir kuruş göndermemişti. Sami, Gülbenkyan ile anlaşarak büyük paralar karşılığında hisseleri American Petroleum Co.'ya devretmişti. American şirketi galiba biraz daha insaflı çıktı ve hisse sahiplerinden erkeklere senede yüz, kadınlara ellişer sterlin tutarında bir meblağı on yıl süreyle ödedi."

Abdülkadir Efendi Feneryolu'ndaki köşke bir daha dönemedi. II. Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'da bulunuyordu. Alman uçakları şehri bombalarken sığınağa indiler ve orada kalabalığın arasında sıkışarak hayatını kaybetti. Yıl 1944'tü.

Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın eşi İkbal Hanım'a 1924'te satılan Feneryolu'ndaki köşkün tapu muamelesi Doktor Moro tarafından gerçekleştirildi. Dr. Moro kısa boylu, her zaman Panama şapka giyen bir İsviçreliydi. Köşk bomboştu. Abdülkadir Efendi'nin sekreteri ve avukatı olan zat köşkten daha evvel antika eşyaları yok etmişti. Bu yüzden İkbal Hanım bir süre Bristol Oteli'nde kalarak köşkün tefrişini bekledi. Sonra taşındı.

Köşkün bahçesindeki havuz.

Bir müddetten beri bakımsız ve kimsesiz olan köşke yeni sahibiyle beraber canlılık gelmiş, boyanmış, bahçesine bakan bahçıvanlar, evde çalışan kadınlar, mutfaktaki aşçılar içteki ve dıştaki hayatı tamamen değiştirmişlerdi.

Hidiv Abbas Hilmi Paşa Avrupa'da, boşadığı eşi İkbal Hanım Feneryolu'nda hiçbir para sıkıntısı çekmeden yaşıyorlardı. İkbal Hanım uzun boylu, mütenasip vücutlu, dimdik bir yürüyüşe sahip, her zaman koyu lacivert ipekli bir yeldirme giyen, başını gene lacivert ince bir başörtüsüyle hafifçe örten, köşkteki otoritesini sesinden çok mevcudiyetiyle yürüten 65 yaşlarında Çerkez asıllı bir hanımefendiydi. Köşkün bahçesine çıktığı zaman personel arasında hemen bir kıpırdanma olur, saygılı tavırlar alırlardı. Sofrada yemek yerken herkesin yeri muayyendi. İskemlelere her zaman aynı şahıslar oturur, İkbal Hanım'ın ara sıra söylediği birkaç cümle dışında kimse konuşmazdı.

Kral naibi olan Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu Prens Münim de her yaz Mısır'dan gelip köşkte kalıyordu. Prens Münim, Abdülkadir Efendi'nin yaptırdığı garajın yanına bir garaj daha yaptırmış, arabalarını oraya koymuştu.

II. Dünya Savaşı'nın ortalarında İkbal Hanım Kudüs'e gitti. King David Oteli'nde yaşamaya başladı. Sinir sistemi ileri derecede bozulmuştu. İçindeki önüne geçilmez korkular günden güne artıyor, insanlardan ürküyordu. 1940'ta bir gün kendini otelin üçüncü katından atarak hayatına son verdi.

Feneryolu'ndaki köşkte Hidiv'in prenses kızı Atiye ve oğlu Abbas Vlora otu-

ruyorlardı. Ama Mısır'daki Nasır İhtilali'nden sonra büyük gelir kaynağı kurumuş, yaşantıya bazı kısıtlamalar getirmek zorunlu olmuştu. Buna rağmen misafirler geliyor, mutfakta aşçı çalışıyor ancak personel kadrosunda her geçen yıl biraz daha azalma olduğu görülüyordu. Bahçenin bakımı kalmamış ancak doğal güzellik hâkim olmaya başlamıştı. Havuz kurumuş, kameriyenin demirleri paslanmış, etrafındaki çiçek tarhlan çoktan yok olmuş, kapıdan eve giden yolun dışında her yeri adam boyu ot kaplamıştı. Evin içinde de bu bakımsızlık her an göze çarpıyordu. Bütün bu değişimin ortasında Prenses Atiye, otoritesi, görgüsü, bilgisi ve geçmişten gelen asaletiyle her şeye meydan okuyarak dimdik ayakta duruyordu.

1869'da Haydarpaşa-İzmit trenyolu tek hat olarak yapılmıştı. Abdülkadir Efendi Köşkü'nün demiryolu tarafındaki çift kanatlı bahçe kapısının önünden tren hattına paralel yol geçer, ana kapı bu yola açılır, köşk halkı bu kapıyı kullanırdı. Demiryolu çift hatta dönüşünce yaya yolu kalmadı ve bu kapı bir daha açılmamacasına kapandı. Cami Sokağı tarafındaki kapı kullanılmaya başlandı.

Yıllar birbirini kovaladı. Prenses'in sağlık durumu bozulmaya, zaman zaman içine kapanarak evinden, bir süre sonra da yatağından çıkmamaya başladı. Artık çok az konuşuyor, oturduğu yerde öne arkaya sallanarak iç âlemindeki anlaşılmaz sıkıntıyla kendi kendini kemiriyordu. Bir gece, 1971'te, tıpkı annesi İkbal Hanım gibi evin üst katından merdiven boşluğuna atlayarak yaşamına son verdi.

Annesinin bu trajik ölümünden sonra oğlu Abbas Vlora köşkte bir müddet daha oturduysa da koca köşkün sadece bir odası kullanılıyor, Abbas Vlora'nın devamlı Fransa'yı dinlemek için kullandığı portatif radyosu yatağın kenarında tahta bir iskemlenin üzerinde duruyordu. Her şey, herkes dağılmış, evin eşyası azalmış, bahçeyi otlar bürümüştü. Prenses'in yetiştirdiği emektar bir kadın Abbas Bey'e hizmet ediyor, bej renkli iri bir çoban köpeği başıboş dolaşıp duruyordu. Artık köşkün kaderi belli olmuştu.

Alarko İnşaat bahçede çalışmaya başladı. Tarihi duvarlar yıkıldı, trenyolu ile bahçe arasından yol geçirildi. Gökdelenler yükseldi. Bir zamanlar debdebe ve saltanatın, asalet ve zenginliğin muhteşem yıllarını yaşayan Abdülkadir Efendi Köşkü, etrafındaki beton felaketinin arasında adeta küçülerek, bakımsız, boyasız, kendi haline terk edilmiş olarak duruyor ve sanının yaşam mücadelesi veriyor.

DİNİBÜTÜN MUSTAFA HİLMİ PAŞA KÖŞKÜ

Feneryolu Sokağı'nda Şehzade Abdülkadir Efendi Köşkü'ne bitişik, 12 dönümlük bir arsa içine inşa edilmiş, ilk katı kâgir, diğer katı ahşap ev, civar halkı arasında Dinibütün Mustafa Paşa Köşkü olarak tanınırdı.

Şehzade Abdülkadir Efendi'nin Köşkü'nden sonra Paşa'nın bahçe duvan devam eder, iki kanatlı tahta bir kapıyla bahçeye girilirdi.

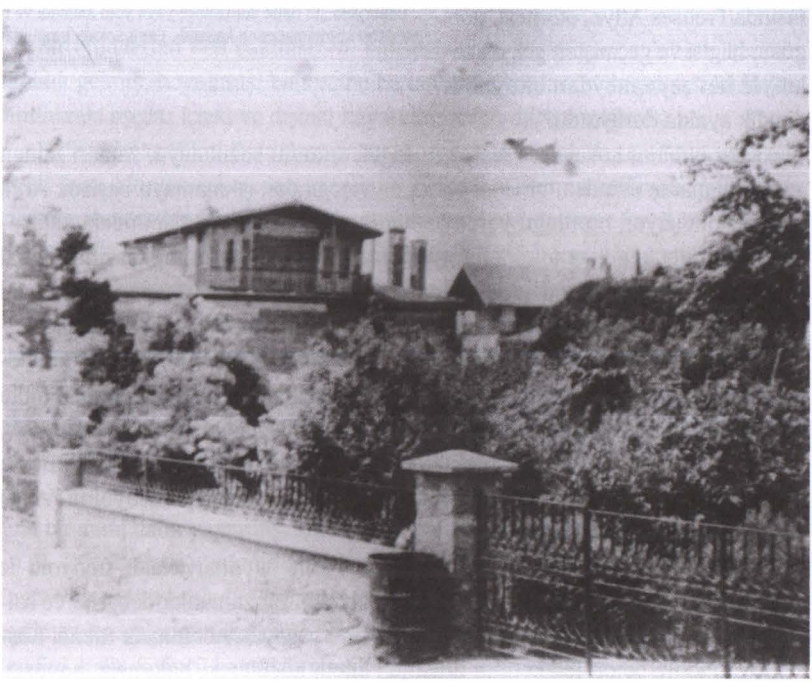

Dinibütün Mustafa Hilmi Paşa Köşkü'nün bahçe dışından görünüşü.

Kimyager Halit Bey'in köşkü.

Duvarın hemen arka tarafında mutfak, arabalık, ahır ve ahırın üstünde seyis odası yer alıyordu. Bahçenin büyük bir kısmı bağa tahsis edilmiş, bir de derin bostan kuyusu kazdırılmıştı.

Ev iki bölüm olarak kullanılırdı; bir kısmı selamlıktı. İki büyük salon, altı geniş odadan meydana gelen köşk, 1880'li yıllarda Mustafa Hilmi Paşa tarafından yaptırılmıştı. Köşk yapılırken bahçede açılan taşocağından çıkarılan taşlar hem evin inşaatında hem de bahçe duvarlarının yapımında kullanılmıştı. Köşk bitmiş, Mustafa Hilmi Paşa Ailesi köşke yerleşmiş fakat her nedense taşocağı çukuru doldurulmamıştı. Açık çukur kışın yağmur ve karla dolar, adeta küçük bir göl meydana gelirdi. Bir gün bu göle bir askerin düşerek boğulması herkesi çok üzmüştü.

Mustafa Hilmi Paşa Kayseri'nin Tavlusun köyünde doğmuş, askeri okulları bitirdikten sonra saraydaki şehzadelere hocalık yapmıştı. İyi bir kumandan olduğu bilinen Paşa savaşlara girmiş, eşkıya takiplerinde bulunmuş, Dârüşşafaka'nın kuruluşunda katkılan olmuştu. Paşa'nın Divanyolu'nda bugün İş Bankası'nın bulunduğu yerde büyük bir köşkü daha vardı.

Dinibütün Mustafa Hilmi Paşa üç defa evlenip altı çocuk sahibi oldu. Son hanımı Behice Hanım Reşat Paşa'nın kız kardeşiydi. Paşa'nın oğlu Dr. Sadık Bey çok genç yaşta vefat etti. Paşa'nın evlatları olan Namık ve Faik beyler, Halide, Nimet ve Belkız hanımlardan Nimet Hanım Dr. Burhanettin Bey'le evlendi.

Dr. Burhanettin Bey ortadan kısa boylu, terbiyeli, sessiz, kış aylarında daima bej renginde palto giyen, iki tarafa sallanarak yürüyen, Atatürk döneminde mebusluk yaptığı için hekimliğinden daha ziyade "Mebus Burhan Bey" diye anılan, son derece kibar bir insandı. Dinibütün Mustafa Paşa Köşkü'ne damat olarak girmiş ve aileye intibak etmişti. Sadullah, Nurullah, Hamdiye, Tiraje, Jale ve Duşize adındaki çocuklarından Tiraje çok genç yaşında kısa süren ateşli bir hastalık sonucu bu dünyadan ayrıldı. Bu hazin ölüm olayı aileyi tanıyan herkeste büyük bir üzüntü yaratmıştı. Tiraje gerçekten çok güzel bir kızdı ve ölüm ona hiç yakışmıyordu.

Dr. Burhanettin Bey'in oğlu Sadullah Bey eczacı oldu ve Kızıltoprak'ta eczanesini açtı. O yıllarda Kızıltoprak, Göztepe ve Erenköy'de sadece birkaç doktor vardı. Dr. Burhanettin Bey her gün oğlunun eczanesine gelir, camın önünde oturur, çok geçmeden belediye doktoru Rafet Bey, Dr. Selahattin Sadık ve üstünden çıkarmadığı siyah redingotuyla Dr. İhsan beyler gelirlerdi. Sohbetleri tıptan çok günlük politikadan oluşur, bu arada bir hasta gelirse Dr. Rafet Bey onu hemen tezgâhın arkasında muayene edip reçetesini yazardı.

Eczacı Sadullah Bey Validobromin isimli bir sinir ilacı çıkarmıştı. İlaç, başlangıçta Dinibütün Mustafa Paşa'nın Feneryolu'ndaki evinin bahçesinde evvelce ahır olarak kullanılan yerde imal edilirdi. Ahır bir ilaç imalatına uygun olacak şekilde değiştirildi ve imalata başlandı. Gerçekten Validobramin çok tutuldu, her evde bir şişe Validobramin mutlaka bulunuyordu. Birkaç yıl sonra imalat Kızıltoprak Eczanesi'nde yapılmaya başlandı. Eczacı Sadullah Bey'in oğlu Sadun Bey de Eczacılık Fakültesi'ni bitirerek Erenköy'de bir eczane açmıştı. Dinibütün Mustafa Paşa'nın ailesinde iki husus dikkati çeker: Birincisi, Eczacı Sadullah Bey'in oğlu Sadun Bey eczacı olmuş, Jale Hanım'ın Ahmet-Aydın-Ayhan adındaki çocuklarından Aydın da eczacılık mesleğini seçmişti. Ailede üç eczacı ve her birinin de eczaneleri vardı. İkincisi, Dr. Burhanettin Bey'in oğlunun, torununun ve onun da oğlunun isimleri; Sadullah, Sadun, Seyhun ve Sağanak olarak "S" harfiyle başlıyordu.

Dinibütün Mustafa Hilmi Paşa Feneryolu'ndaki köşkte öldü. Paşanın küçük kızı Belkız Hanım kimyager Halit Bey'le evlenmiş ve bahçenin bir bölümüne kâgir bir ev yaptırmıştı. Ahşap köşk 1973'te yıkılarak yerine apartman yapıldı. Kimyager Halit Bey'in ve eşinin vefatından sonra Belkız Hanım'ın kâgir evi de yıkılıp, Paşa'nın ismini taşıyan Mustafa Hilmi Paşa Apartmanı inşa edildi.

SARAYLI HANIM'IN KÖŞKÜ

Nüzhet Feza Hanım, Maşukiye köyünden getirilip Sultan Hamid'in sarayına satılan bir Çerkez kızıydı. Şehzadelerden birinden oğlan doğunnuş fakat çocuk kısa bir süre sonra ölünce Nüzhet Feza saraydan çıkanlıp Feneryolu'nda o zamanlar Cami Sokağı, hâlâ Feneryolu Sokağı denilen yerde Şeker Ahmet Bey'e ait dört katlı ahşap bir köşk satın alındıktan sonra Esat Efendi adında bir devlet memuruyla evlendirilmişti. Saraydan kendisine maaş bağlandığı da söylenirdi.

Nüzhet Feza Hanım'ın yeğeni olan Hasan Aslan Bey Dârüşşafaka'da okumuş, askere alınmış, I. Dünya Savaşı'nda Van'da çıkan Ermeni isyanına gönderilen birliğe katıldıktan sonra bir daha kendisinden haber alınamadığı için kayıp lis-

Feneryolu'ndaki Saraylı Hanım Köşkü.

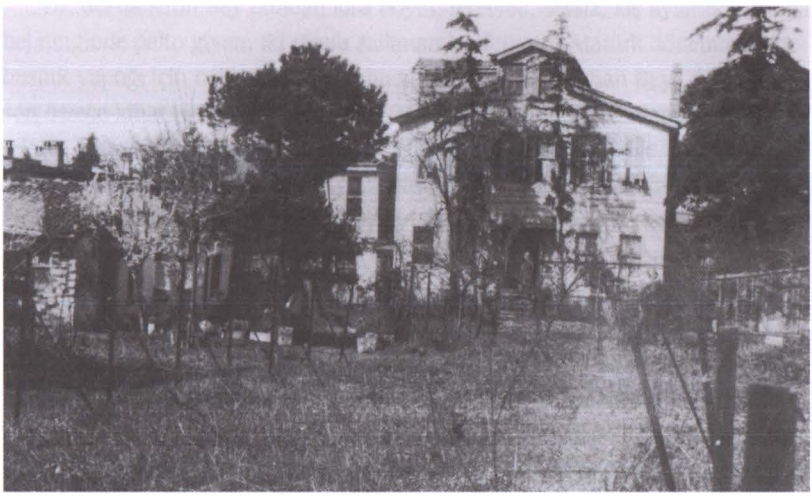

Sonraları Gönül Arslan Evi olarak bilinen Saraylı Hanım Köşkü.

tesinde adı çıkmıştı. Günün birinde çıkagelen Hasan Bey'i Nüzhet Feza Hanım büyük bir özlemle bağrına basarak oturduğu konağın mülkiyetini Hasan Bey'e devretti. İleriki yıllarda bu devir muamelesi ailenin diğer fertleri arasında çekişmelere sebep olacaktı.

Saraylı Nüzhet Hanım, yeğeni Hasan Bey'i Aliye Hanım'la evlendirdi. Bu evlilikten Gönül adında bir kızları oldu, Gönül Amerika'da müzik eğitimi yaptıktan sonra piyanist olarak yurda döndü.

Köşk muhtelif zamanlarda onarıldı, ilaveler yapıldı, dört dönüm iki evlekten oluşan bahçesinde çamaşırlığı, bahçıvan odası, atı, arabası, ahırı ile bir ünite teşkil eden ev, Saraylı Hanım'ın Köşkü olarak isim yaptı. Köşkün civarında şimdiki gibi yüksek apartmanlar olmadığı için etrafı duvarlarla çevrili demir kapılı bahçe ve köşk çok görkemli görünürdü. Bahçedeki bağı, üç cins şeftali, üç cins armut, üç cins erik, kayısı, muşmula, ayva ağaçları devamlı bakımlı, meyvelerin lezzeti emsalsizdi.

Sekiz büyük oda, iki büyük sofa, çatı katında dört küçük çatı arası odalarından meydana gelen köşkün balkonundan İstanbul tarafı, Marmara Adaları, Üsküdar semti rahatlıkla görülürdü.

Bahçede büyük bir servi ağacı vardı. Dibinde bir evliyanın yattığı, bazı geceler servi ağacına nur indiği evde yaşayanlar tarafından görülür, zaman zaman Saraylı Nüzhet Hanım'ın rüyasına giren evliya hazretleri evde ve bahçede yapılması icabeden değişiklikler için direktifler verirdi. Evliyanın arzusu her ne olursa olsun

derhal yerine getirilir, işler tamamlanınca ev halkı büyük bir huzur bulurdu. Bahçenin bu bölümü mukaddes bir alan kabul edilmişti. Bu sebeple özel bir itina gösterilirdi. O kadar ki, saygıda kusur edenlerin başına küçük veya büyük bir sıkıntının geleceğine inanılır, geçmişte yaşanmış bazı misaller dilden dile dolaştırılarak olaylar daima canlı tutulurdu.

Köşk bu atmosfer içinde yıllarca ayakta kaldı. Saraylı Hanım 100 yaşında hayata veda etti. Bir süre sonra Hasan Aslan Bey de öldü. Eşi Aliye Hanım müteahhitlerin hücumuna uğradı; biri gitti, biri geldi. Neticede Saraylı Nüzhet Feza Hanım Köşkü yıkıldı. Yerine bir apartman yapıldı.

Köşkün civarına o kadar çok apartman yapıldı ki, Saraylı Hanım'ın Köşkü'nün yerini tayin etmek bile güçleşti. Servinin dibindeki evliyaya gelince; Belediye İmar İşleri'nde ne olduysa, müteahhit bütün çabalarına rağmen dört dönümlük koca arazi için sadece bir apartmanlık inşaat izni alabildi. Geri kalan kısım belediyeye geçti. Servi ağacı da bu bölümde kaldı ve kesilmekten kurtuldu. Civar halk ve Saraylı Hanım'ın hayatta kalan ahfadı bu işi yatırın kudretine bağlayıp mutlu oldular.

Dârüşşafakalı Hasan Aslan Bey'in vasiyeti üzerine eşi Aliye Hanım'ın mal varlığının büyük bir kısmını bu büyük kuruluşa hibe etmesi üzerine uzak varisler arasında bazı çekişmelere sebep olmasına rağmen zamanla tesirini kaybedip unutuldu.

ORD. PROF. İSMAİL HİKMET BEY KÖŞKÜ

Feneryolu Sokağı, Tuğlacıbaşı Camii'nin karşı tarafındaki üç katlı, önü direkli beyaz köşk Ord. Prof. İsmail Hikmet Bey'e aitti. 1900'lü yıllardan sonra yapılan bu evin ilk sahibi, eşi bir Macar hanımı olan bir Türktü. Söylendiğine göre yapının malzemeleri Macaristan'dan getirilmiş, itinayla inşa edilmişti.

Giriş katında büyük bir salon, dört oda ve onun üstündeki iki katta da dörder oda bulunmaktaydı. On iki odalı köşkün mutfağı ve kömürlüğü giriş katının altında olup yemekler bir yemek asansörüyle birinci kata çıkartılırdı.

İlk sahibinden sonra iki el değiştiren köşkü edebiyat profesörü İsmail Hikmet Bey 1947'de satın aldığı zaman, kendisiyle aynı üniversitede gören yapan Afgan kralının kardeşi olan diğer bir profesör, kiracı olarak oturuyordu. Ev satılınca bu profesör çıktı ve İsmail Hikmet Bey taşındı.

İsmail Hikmet Bey 1967'de bu evde vefat etti. Üç yıl sonra 1970'te de bina yıkıldı, yerine Murat Apartmanı yapıldı.

İsmail Hikmet Bey Köşkü yıkılırken...

ÇERKEZ HANIM'IN EVİ

Feneryolu tren istasyonunun arkasında altı kâgir, üstü ahşap iki katlı ev Çerkez Hanım adında bir hanıma aitti. Her nedense bu uzun boylu, ince yapılı, orta yaşı geçmiş hanıma ismiyle hitap eden kimse olmadığı için Çerkez Hanım olarak tanınırdı. Hukuk'u bitiren oğlu Hayri Bey savcı oldu ve şiddetli geçen kışlardan birinde Edirne'ye bir araştırmaya giderken donarak öldü. Böylece Çerkez Hanım tamamen yalnız kaldı.

Çerkez Hanım, oğlunun bu acı ölümünden sonra evine kapandı ve güldüğü hiç görülmedi. Nadiren sokağa çıkardı. Oldukça uzun yaşadı ve öldü.

Çerkez Hanım'ın ölümünden sonra varisleri evi yıktırdı, yerine Köşem Apartmanı yapıldı.

Çerkez Hanım'ın evi.

BABANZADE ŞÜKRÜ BEY'İN EVİ

Feneryolu'nda Babanzade Şükrü Bey'in evi olarak bilinen ahşap ev, daha evvel Hüsnü Bey ile Saadet Hanım'a aitti. Hüsnü Bey levazım subaylığından emekli bir askerdi. Saadet Hanım şişman, yuvarlak yüzlü, ağır ağır yürüyen, iki çocuk anası bir ev hanımıydı. Aile bu evde uzun yıllar oturdu. Saadet Hanım ani bir beyin kanamasından ölünce Hüsnü Bey evi sattı ve Kurbağalıdere Köprüsü'nün başındaki eve taşındı.

Bundan sonra evin sahibi Prof. Şükrü Baban Bey olmuş, annesiyle beraber gelip yerleşmişti. Şükrü Bey evli değildi, hiçbir zaman da evlenmedi. Zeki, ince,

Şükrü Baban Köşkü.

zarif nükteleri olan Prof. Şükrü Bey Sorbonne'da okumuştu. İstanbul Üniversitesi'nde iktisat dersleri verir, gazetelere başmakale yazar, özellikle dış politika hakkında araştırır ve fikirlerini bildirirdi.

Şükrü Bey'in annesi kalın kemikli, kalın sesli, hasta yatağındayken bile son derece otoriter, kızıl kıvırcık saçlı, hafif çilli yüzlü bir hanımdı. Şükrü Bey annesiyle oturur, ona büyük bir saygı gösterirdi. Annesinin ölümünden sonra da evinde yalnız oturmaya devam etti. Bahçesinde bahçıvanı, evinde bakıcısı varsa da yalnız bir insandı.

Son derece ölçülü bir kişiliği olan Şükrü Baban, evi ile Kalamış İskelesi arasındaki mesafenin kaç adım olduğunu bilir, sabahları denize girmek için Kalamış'taki sandalcıdan "Gül" adındaki sandalı kiralar, o olmazsa başkasına binmez, çektiği kürek adedini, attığı kulaçları mutlaka sayardı. Üniversiteye gitmek için evden çıkarken yakasına daima kırmızı karanfil veya gül takardı. Evinde otururken çok eskiden kalma bir radyodan Fransız neşriyatını takip eder, kısa cümlelerle espriler yapar, hiçbir konuyu detayıyla konuşmaz, sadece ana hatlarını belirtir ve geçerdi. Bu kültürlü, zeki, varlıklı profesörün garip bir alışkanlığı vardı. Daha evin kapısından girerken ağır bir sarmısak kokusu insanın genzini yakardı. Şükrü Bey kilolarla sarmısak aldırır, durduğu oturduğu yerde nane şekeri gibi sarmısak yerdi. Bu bilgili ve zeki insanın birikiminden istifade etmek için yanında geçirilen saatler bir işkence olur, sarmısak kokusuna güç tahammül edilirdi.

Şükrü Bey'in son yılları pek perişanlıkla geçti. Felç olup yatağa düştü. Candan kimsesi yoktu. Bahçıvanıyla kansı ellerinden geldiği kadar baktılarsa da bu varlıklı insanın serveti ne kaderini değiştirdi ne de son günlerinin perişanlığına çare oldu.

NASUHİ KAPTAN'IN FENERYOLU'NDAKİ EVİ

Kızıltoprak-Feneryolu arasında, demiryolunun üst tarafında üç katlı, trenyolu ile evin arasında, bahçeli, ahşap, boyasız köşkte, Nasuhi Kaptan, Hıfzı ve Galip adındaki oğullarıyla beraber otururdu.

Nasuhi Kaptan uzun boylu, terbiyeli, oldukça sessiz bir insandı. Mimar olan Hıfzı'da deniz ve sandal merakı vardı. Kalamış'taki sandalı, titiz bir ev hanımının evi kadar temizdi. Sandalına nadiren yakın arkadaşlarından birini davet edecek olsa, mutlaka ayakkabılarını çıkarttırır, öyle sandala bindirirdi.

Hıfzı'nın kardeşi Galip ise Hukuk Fakültesi'ni bitirerek avukat olmuştu. Aynı evde ailenin bir akrabası olan Muharrem de oturur, üç genç beraber yaşarlardı.

Evden en erken ayrılan Muharrem oldu. Karamürsel'e giderek benzin istasyonu işletip aynı zamanda çiftçilik de yaptı.

Hıfzı Kaptan'ın babası Nasuhi Kaptan'ın evi.

Boşnak olan Nasuhi Bey'in çalıştığı hiçbir zaman görülmez, emlakinin geliriyle geçinir, o yıllarda Kızıltoprak'ta berberlik yapan İsmail Efendi'nin dükkânında otururdu. Konuşması aksanlı olup tam bir Rumeli şivesiydi.

Nasuhi Bey'in vefatından sonra, Hıfzı Kaptan evin yerine bir apartman yaptırdı ve deniz tutkusundan dolayı binaya Kaptan Apartmanı adını koydu.

Kalp hastası olan Hıfzı'nın vefatından sonra kardeşi Galip de aynı şekilde Kıbrıs'ta denizde geçirdiği kalp krizi sonucu bu dünyadan ayrıldı.

HACI BEKİR'İN EVİ

Feneryolu İstasyonu'nun hizasında üç katlı, beyaz boyalı ahşap ev Hacı Bekir Ailesi'ne aitti. Güzel ve oldukça büyük bir köşktü. 1924'te çok kısa bir süre okul olarak kullanıldı. Daha sonraki yıllarda yazdan yaza kiraya verilir, kışları çok kere boş kalırdı.

Bir yaz, döneminin ünlü bevliye mütehassıslarından Dr. Behçet Sabit Erduran Bey kiralamıştı. O yıllarda bir Voronov aşısı modası çıknuş, maymunlardan alınan testisler insanlara nakledildiyor, sözde gençlik aşılıyordu. Her nedense bu transplantasyona aşı ismi verilmiş ve gençlik aşısı olarak tababette kullanılması istenmişti. İşte bu maksatla olacak ki, Hacı Bekir'in evini kiralayan Dr. Behçet Sabit Bey, kafes içinde bir maymun getirip bahçeye koydu. O yıllarda sirkler yoktu. Maymunu görmek için halk akın akın geliyor ve hayvanı seyrediyordu. Mevsim sonunda Dr. Behçet Sabit Bey maymunuyla gitti. Esasen maymun testisinin insana aktarılamayacağı anlaşılmış, Voronov aşısının ismi bile kalmamıştı.

İleriki yıllarda Hacı Bekir'in evi satıldı. Daha sonra yıkıldı. Yerine apartmanlar, dükkânlar yapıldı.

AHMET EYÜP PAŞA KÖŞKÜ

Ahmet Eyüp Paşa.

Feneryolu'nda tren köprüsünün altından geçip yokuşu çıkınca sağ tarafta üzeri yan yuvarlak, çift kanatlı, kalın tahtalardan yapılmış yüksek bir kapı vardı. Yere monte edilmiş yanm daire şeklindeki demirlerin üzerinden ufak tekerleklerin kaymasıyla açılan bu kapılar yoldan içerlek olup bahçe duvarlan hafif bir kavisle onlan kucaklardı. Aynı cadde üzerinde 30 metre ileride birincinin aynısı ikinci bir kapı daha vardı. İlk kapıdan girince hemen sağında sivri damlı, küçük pencereli, kuş kafesi gibi, beyaza boyalı bekçi kulübesi bulunur, cepkenli, sırmalı elbisesi olan bir Arnavut kapıyı açar, kapardı.

İlk giriş; iki tarafına kestane ağaçlan dikilmiş yoldan, birinci katı kırmızı tuğladan, ikinci katı ahşap olan beyaza boyalı selamlığa ulaşırdı. Selamlık binası büyük köşkün etrafını çeviren harem bahçesinin duvarlan dışında kalır, hemen onun yanındaki kapıdan iç bahçeye geçilirdi.

Cadde üzerindeki ikinci büyük kapıdan sonra da, birincisinde olduğu gibi iki tarafına kestane ağaçlan dikilmiş olan yoldan başka bir harem kapısına ulaşılırdı.

İlk girişle trenyolu arasında kalan dış bahçede geniş bir bağ, ayva, erik, armut ağaçlan bulunur, ikinci girişin sol tarafında büyük bir mutfak, arabalık, ahırlar, personel odalan yer alırdı. Bahçeye, yerden yanın metre yükseklikte kavisli beyaz bordür taşlanyla son derece güzel bir havuz yapılmış, ortasındaki sütunun üzerine kanatlarını açmış nefis bir melek heykeli yerleştirilmişti.

Köşkün Mustafa Mazhar Bey Sokağı'na bakan duvannda, ilkleri kadar heybetli olmayan bir tahta kapı daha vardı. Bu kapı ile harem bahçesi arasındaki yo-

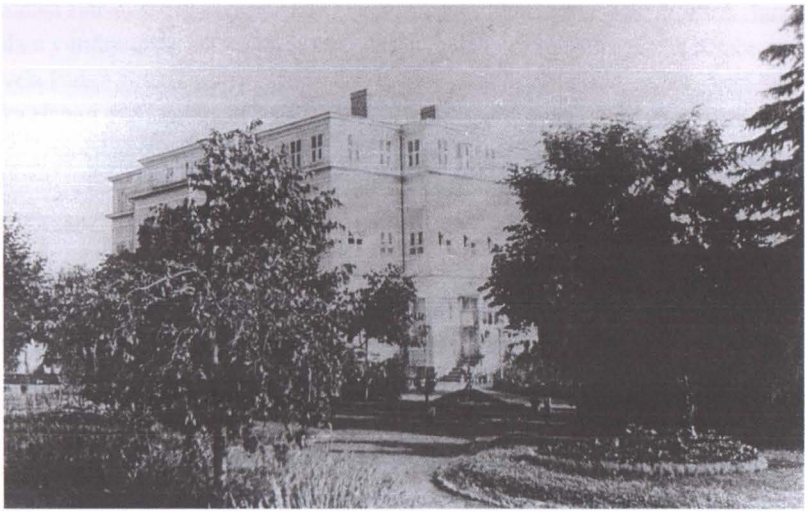

Ahmet Eyüp Paşa Köşkü.

lun iki tarafı kestane ve ıhlamur ağaçlanyla süslenmişti. Ortasındaki yol yemyeşil çimendi. Bu kapının açıldığı hiç görülmemiş, sanki köşke gitmek için bu çimenli yolu kimse kullanmamıştı.

Feneryolu ile Göztepe arasındaki köprünün üstünden bakınca köşk, duvara asılmış nadide bir yağlıboya tablo gibi dururdu. Dış bahçeden geçip harem kapısından girince yollara serilmiş çakıllarla uyum sağlayan beyaz boyalı bu muhteşem köşk bütün güzelliği ve görkemiyle insanın karşısında belirirdi.

Köşkü çevreleyen duvann içindeki bölüme, o dönemde "Harem Bahçesi" demek âdetti. Bu bahçedeki üç katlı, simetrik görünüşlü, koyu bej rengine boyanmış ahşap binaya "İç Selamlık" denirdi. Hanım misafirlere tahsis edilmişti. Kadife kaplı, üç bölümlü bir hamam ve harem mutfağı da bu iç bahçede bulunuyordu. Serpantin şeklindeki iki güzel havuzun üzerine betondan ahşap taklidi küçük köprüler yerleştirilmişti. Çam, çitlembik, ıhlamur, manolya, kırmızı yapraklı erik ağaçlan ve bunlann aralanna yerleştirilmiş çiçek tarhlan, Osmanlı eserlerinin o eşsiz zevkinin timsali gibi dururdu.

1205 ada, 151 paftadaki 100 dönümlük arazinin ortasındaki bu köşk, Sultan II. Abdülhamid'in kız kardeşi Cemile Sultan tarafından yaptınlmıştı. Cemile Sultan, 1843'te doğmuş, 15 yaşında Mahmud Celalettin Paşa'yla evlendirilmişti. Çok mutlu bir evlilik hayatı olduğu bilinen Cemile Sultan'ın eşi. Sultan Hamid tarafından Mithat Paşa'yla beraber Taif'e sürülmüş, Cemile Sultan'ın bütün ricalan

Ahmet Eyüp Paşa Köşkü'nün selamlığı.

cevapsız kalmış, bir süre sonra gerek Mithat Paşa'nın, gerekse Mahmud Celalettin Paşa'nın boğularak öldürüldüğü haberi İstanbul'a gelince Sultan büyük kedere ve yasa kapılmıştı. Aynca kızının ölümü de acı üstüne acı eklemiş, özenle inşa ettirdiği Feneryolu'ndaki köşkünü 1890'da Ahmet Eyüp Paşa'ya satarak Erenköy'de yaptırdığı köşke taşınmıştı.

Padişahın kız kardeşi Sultan tarafından yaptınlan üç katlı, üç büyük salonlu, on büyük odalı, yüksek tavanlı köşke civar halkı tarafından Saray denmişti. Ahmet Eyüp Paşa'ya satıldıktan sonra da aynı unvanı korumuş; saray, sarayın bahçesi, sarayın kapıcısı gibi deyimlerin dışına çıkılmamıştı. Feneryolu'ndaki diğer paşa köşklerinin hepsinden haşmetliydi. Bahçesinde istimle çalışan büyük bir makine geniş bir kuyudan su çeker, saray halkını ve bahçenin su ihtiyacını karşılardı.

Ahmet Eyüp Paşa Dömeke Muharebesi'ne iştirak etmiş, ordunun sevilen bir kumandanıydı. Eşi Ayşe Sıdıka Hanım'dan Fuat, Münire, Kerime, Kesire ve Hayriye isimli çocuklan olmuş, o zamanki varlıklı aile çocuklan gibi hepsinin eğitimi özel yapılmış, mükemmel Fransızca öğrenmişlerdi. Fuat Bey Sultan Hamid'in yaveriydi ve Padişah'ın Refia Sultan adlı kızıyla evlenip babasının Feneryolu'ndaki köşkünde oturmaya başladı. Fuat Bey'in Rabia ve Hamide isimli iki kızı oldu, Hamide Hanım ilerki yıllarda Paris'te havagazından zehirlenerek öldü.

Ahmet Eyüp Paşa, 1890'da satın aldığı bu sarayda çok yaşamadı. 1893'te bir sabah yatağından kalktı ve hemen oraya düşüp öldü. Paşa öldükten sonra eşi Aysel

Sıdıka Hanım aynı bahçe içindeki büyük selamlık binasına taşındı. Osmanlı Hanedanı yurtdışına çıkarılınca, o da gelini Refia Sultan ve oğlu Fuat Bey'le beraber evvela Paris'e gitti. Gelini ve oğlu kısa süre sonra Beyrut'a gidip yerleştiler. Ayşe Sıdıka Hanım 1931'de Brindizi'de, bir süre sonra da Refia Sultan Beyrut'ta öldüler.

Hanedan mensuplarına vatana dönme izni çıkınca Fuat Bey İstanbul'a geldi. Kalamış'ta kız kardeşi Münire Hanım'ın yanında bir müddet oturdu. Tekrar Beyrut'a döndü ve 56 yaşında öldü. İstanbul'da kaldığı süre esnasında bir kere bile Feneryolu'ndaki köşke gelmedi, görmek istemedi. Geçmişteki güzel anılan bozacak her türlü olaydan kaçındı. İyi ki de görmedi. Artık her şey bozulmaya, eskinin muhteşem yaşantısı her gün biraz daha yok olmaya başlamıştı. Sırma elbiseli kapıcı gitmiş, kulübesi boş duruyor, her zaman kapalı duran büyük kapı zorlukla kapanıyor, yan aralıktan gölge gibi girip çıkanlar oluyordu. Ortasında kanat açmış bir melek heykeli bulunan havuzun dibindeki iki üç parmak kirli suyun içinde sadece kurbağalar zıplıyordu. Renkli ve güzel balıklar yok olmuştu. Aşçılar, işçiler dağılmış, Ahmet Eyüp Paşa öldükten sonra yaldızlı arabası müzeye gönderilmişti.

Nuri Paşa'nın oğlu Sait Bey tarafından kiralanmış olan mutfak evlere yemek servisi yapan bir kuruluş haline getirilmişti. Küçük selamlık, büyük selamlık değişik şahıslara kiraya veriliyor, onlar da sık sık çıkıyor, yerlerine yenileri taşınıyordu. Ahırdaki atların hepsi satılmıştı. Ahırda, Feneryolu'nda at meraklısı Galip Bey'in atları bannınyordu. Bahçeye bakan yoktu. Bağdaki üzümler çoktan siyah, güdük, hastalıklı kütüklere dönmüş, meyve ağaçları verimsizleşmiş, iri ayvalar ancak ceviz kadar olgunlaşabiliyordu. Sarayda ise akrabalar oturuyordu. Ahmet Eyüp Paşa'nın torunu, Münire Hanım'ın kızı Sabiha Hanım sonradan, civar gençlerinin sevip saydığı ve Edip Ağabey diye çağırdıkları deniz subayıyla evlenmiş, iç güvey olarak köşke yerleşmişti. Aile geniş, fakat eski yaşantıyı canlandırıp devam ettirmek için gereken masrafı karşılayacak durumda değildi.

1928'de köşkle trenyolu arasındaki bağ ve meyvelik olan büyük bir arazi parsellendi. Ortalama 1,5 dönümlük parseller biner liraya satıldı. Hemen ikişer katlı kâgir evler yapılmaya başlandı. Ahırların, arabalıkların bulunduğu yerler de satıldı. Köşke ait ne varsa yıkıldı. Üzerinde melek heykeli bulunan havuz bir anda parçalandı. Yerine apartman yapıldı. 1943'te sıra Eyüp Paşa'nın Cemile Sultan'dan aldığı köşke geldi. Sökülen tahtalardan çıkan çivi gıcırtılarıyla koca köşk yok edildi. En sonunda iç selamlık yıkıldı, güzelim ağaçlar kesildi. Bahçenin ortasından geçen yola Eyüp Paşa Sokağı ismi verildi. Güzelliği dillere destan koca saraydan sadece geriye bu isim kaldı.

PROF. DR. MAZHAR OSMAN BEY'İN EVİ

Mazhar Osman Hoca Kadıköylü değildi, fakat yazlan Feneryolu'nda tren istasyonuna çok yakın olarak kendi yaptırdığı iki katlı, kâgir, kırmızı renkli bir evde otururdu. Bu evin yerinde daha önceleri tek katlı, ahşap, eski bir bağ evi vardı. Evin etrafında kısmen körlenerek verimsiz hale gelmiş bağ kütükleri bulunurdu. Bahçenin alt kısmında büyük ceviz ağaçlan vardı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgal kuvvetleri İstanbul'a girmiş, pek çok yerde olduğu gibi bu arazinin de bir kısmına barakalar kuran İngiliz ordusunun Hintli askerleri yerleşip etrafını yüksek tel örgülerle çevirmişlerdi.

Bağ evinde Abbas Efendi oturur, Feneryolu'nda açtığı bir dükkânda kalem, kâğıt sattığı gibi, akşamlan dükkâna gelen kısa etekli İskoç neferlerine şarap da satardı.

İşgal ordusu iki yıl bu arazide kaldıktan sonra bir sabah baktık ki; tel örgüler sökülmüş, üstü kavisli barakalar kaldırılarak Hintli askerler, kısa etekli İskoçlar yok olup gitmiş, terk edilen garnizonda sadece barakaların dikdörtgen izleri kalmıştı. Civar halk bu olayı büyük bir sevinçle karşıladı. Bir zamanlar korkarak ve çekinerek geçilen tel örgünün önünden artık herkes rahatça ve gururla geçiyor, işgal ordusunun iki yıl kaldığı yasak mıntıkada çoluk çocuk oynuyordu.

Birkaç gün sonra Refet Paşa'nın ordusunun Kadıköy'e girişini Bağdat Caddesi'nden seyrettik. Bu sevinç ve gururu ancak o günleri yaşayanlar bilebilir.

İşgal ordusunun Feneryolu'ndaki taburunda Hintli bir asker vardı. Her akşam garnizon kapısında bekler, o yıllarda ilkokul olan, sonradan yıkılıp yerine Feneryolu Apartmanı yapılan eski ahşap binadan çıkarak evlerine dağılan talebelerin içindeki ufacık bir çocuğu gözlerdi. Çocuk elinde minik çantası ve sefertasıyla yürürken Hintli nefer koşarak yolun ortasına gelir, çocuğa çikolata ve bisküvi verirdi. Bu olay her akşam aksamadan tekrarlanırdı. Hintli askerin nasıl bir duyguyla çocuğu memnun etmek istediği bilinmemekle beraber çocuk da Hintli de çok mutlu görünürlerdi. İnsan her yerde insandı.

Düşman ordusunun İstanbul'u terk edişinden birkaç yıl sonra Mazhar Osman Hoca bu arazinin dörtte üçünü satın aldı. Abbas Efendi'nin oturduğu bağ evinin yerine iki katlı, kırmızı renkli bir köşk yaptırdı. Bahçenin bir kısmını bağ, sebzelik

ve meyvelik olarak tanzim ettirdi. Taşçılar geldi, altı köşeli taşlar yontularak duvarlar yapıldı. Bahçe kapısının üstüne, üzerinde büyük kızının ismi olan "Tuba" yazılı bir levha asıldı.

Hoca akşamlan Babıâli'deki muayenehanesinden çıkar, arabayla eve gelir, Arap Lala Tevfik Efendi, Hoca'nın çantasını taşır, şoför bahçe kapısını açar ve Hoca ağır adımlarla kapıdan girerdi. Kapının iç tarafında, başta Hoca'nın eşi olmak üzere beş çocuğu sıra halinde beklerler, eşi dahil olmak üzere hepsi elini öperdi. O âna kadar bahçede çadırlar kurarak her türlü oyunu oynayıp eğlenen çocuklar evin bir tarafına çekilir, gıkları çıkmazdı. Hoca ve eşi üzerinde bir şişe soğuk su bulunan bahçedeki masanın başında otururlar, alçak sesle sohbet ettikten sonra akşam yemeği için eve girerlerdi.

Mazhar Hoca sabahları erkenden çocuklarıyla beraber Feneryolu İstasyonu'na gelir, çocuklardan biri eğer evden zamanında çıkmamışsa, hemen istasyonda, babasının elini öper, akşam merasimi sabahleyin de aynen tekrar edilirdi.

Çocuklarına çok iyi eğitim veren Mazhar Osman Bey hiçbir konferansı kaçırmaz, derslerine muntazaman devam eder, Reşadiye kışlasını Akliye-Asabiye Hastanesi yaptığı için duyduğu mutluluğu her zaman iftiharla anlatırdı.

Daima siyah takım elbiseler giyen, kolalı beyaz yaka takan, tıp alanında ve halk arasında büyük bir üne kavuşan Hoca dobra konuşur, dalkavuklardan nefret eder, dalkavukluk yaparılan fütursuzca her yerde ismen açıklar, bu yüzden o dönemin politikacıları tarafından pek sevilmezdi.

Çocuklarına kısa boylu, bir ayağı sakat bir İngiliz ders verir, Hoca zaman zaman bu İngilizle bahçede tavla oynardı. Bir gün bana "Ben bu adamla İngilizce öğrenmek için tavla oynuyorum" diye açıklamıştı.

Aşçısı, işçisi, şoförü, Arap hademesi, bahçıvanıyla muhteşem bir yaşantı sürdüren Mazhar Osman Bey Ailesi, Hoca'nın 1951'deki vefatından sonra Feneryolu'ndaki evde oturmadı. Kısa süre sonra bahçesi parsellendi, bağı bozuldu, ağaçlan kesildi, oraya da sıra sıra apartmanlar dizildi. Hoca'nın itina ile yaptırdığı İtalyan stili evi bu gökdelenlerin arasında ufacık ve bakımsız kalmıştı. Bir ara çıkan söylenti halkı sevindirdi: "Hoca'nın evi müze olacak". Bu sevinç çok sürmedi. Yıkıcılar geldi, bina kısa zamanda yerle bir oldu. Sıra bahçe duvarlarına gelmişti.

Bir gün arabayla oradan geçerken, her akşamüstü ailenin önünde Hoca'yı karşıladığı kapının yıkıldığını, üzerinde Tuba yazılı bronz levhanın yolun ortasına fırlatıldığını gördüm. İçim sızladı ama trafikten dolayı durup alamadım. Dönüşteyse yok olmuştu. Bütün aramalarıma rağmen bulamadım.

Halk arasında ünü hâlâ dillerde dolaşan Mazhar Osman Hoca'nın ne evinden ne de bahçesinden bir iz kaldı. Kader midir, kaderin oyunu mudur, yoksa kadir bilmezlik midir? Bir türlü anlaşılamadı.

GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA KÖŞKÜ

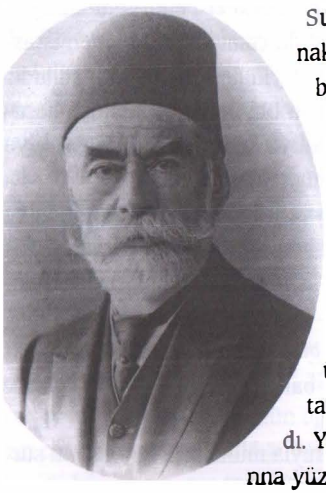

Gazi Ahmet Muhtar Paşa.

Sultan Hamid döneminin üç önemli paşasının konaklan, Feneryolu tren hattının üst tarafında ve birbirlerine oldukça yakın inşa edilmişti. Bunlardan Başkâtip Tahsin Paşa, Yıldız Sarayı'nda çalışan sivil bir paşaydı. Ahmet Eyüp Paşa ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa ordunun her hususta isim yapmış iki kıymetli kumandanıydı.

Feneryolu'nda tren köprüsünün altından geçen yolun karşısında çift kanatlı büyük demir kapı Gazi Ahmet Muhtar Paşa Köşkü'nün üç bahçe kapısından biri olup, kapıdan girince iki tarafı kestane ağaçlanyla süslenmiş bir yol başlardı. Yolun sağındaki odaya Fener Odası denirdi. Raflarına yüzlerce fenerin, renkli kandillerin özenle yerleştirildiği bu yapı, Padişah'ın cülus günlerinde kapılara, sütunlara ve ağaçlara asılan ışık malzemesine depoluk yapardı.

Yolun sol tarafındaysa bahçıvan odaları, mutfak ve biraz ileride ahırlar bulunuyordu.

Ana kapıdan başlayan yol, bir dörtyol ağzına gelince sağa gideni selamlığa, oradan da gene iki kanatlı bir kapıyla caddeye çıkardı. Düz giden yol ise çam, ardıç, defne ağaçlarından oluşan ormanlık bir tepeye ulaşırdı. Sola giden yol, iki sıra kestane ağaçlarının gölgesinde köşkün harem kapısına varırdı.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Köşkü üç katlı, beyaza yakın krem renginde boyalı, ahşap bir yapıydı. Yaklaşık olarak 1875-1877 senelerinde Rum bir kalfa tarafından yapılmıştı. Binada kalın, sağlam Romanya keresteleri kullanılmış, devamlı olarak boyanıp onarılmıştı. Birbirinin eşi giriş kapısının biri doğuya diğeri batıya

bakardı. Ufak bir sahanlıktan sonra iki büyük salona geçilir, simetrik merdivenlerle orta kata çıkılırdı. Aile bu katta oturur, alt kat salonlan misafir kabulünde kullanılırdı. En üst kat ise yaşlı kalfaların ve hizmet eden kızların odalarına ayrılmıştı. Çatı katının bir bölümüne iki büyük su tankı yerleştirilmişti. Bahçedeki kuyularda çalışan makineler bunları da doldururdu. On iki oda, üç büyük salondan oluşan binaya sonradan bir yemek odası ilave edildi. Odaların ve salonların zemini Mısır'dan getirilmiş özel bir hasırla döşendikten sonra, üzerine duvardan duvara zarif desenli halılar kaplanmıştı. İnce, uzun, renkli işlemeli camlarla süslenmiş salon kapılarının tokmakları bronzdan yapılmıştı. Odalannki ise yuvarlak billurdandı. Evin dört köşesine yerleştirilmiş dört büyük küpte yağmur sulan toplanır, çamaşırlar bu an suyla yıkanırdı. Köşk ve bahçe havagazı lambalanyla aydınlatılırdı. Buna mukabil her tarafta elektrik tesisatı bulunuyordu. Paşa, jeneratör koydurmuş, dev makineler getirilmiş fakat lambalar bir kere bile yanmamıştı. O yıllann teknolojisi, bütün mali fedakârlıklara rağmen köşkteki elektrik lambalarını yakmaya yetmemiş, tekrar havagazına dönülmüş, sonuna kadar da öyle kalmıştı.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa askeri üniformasıyla Kahire'de...

Köşkün iç bahçesinde külhanlı bir hamam, harem mutfağı, sera, çamaşırhane ve Paşa'nın büyük bir kütüphanesi yer almıştı. Dış bahçede limonluk denilen yüksek serada dev saksıların içinde limon, portakal, turunç, mandalina yetiştirilirdi. Altı kâgir, üstü ahşap selamlık çok güzel yapılmış, üst kattaki salonun her tarafı aynalarla kaplanmıştı. En alt katta erkek misafirler için zemini beyaz mermerden bir yemek odası vardı. Selamlığın arka tarafında bahçe içindeki tek oda Paşa'nın silah odasıydı. Gençliğinden beri silaha ve ava çok meraklı olan Paşa, ileri yaşlarında bile keskin bir nişancı olduğunu ispatlayacak atışlar yapardı. Silah odasında Paşa'nın kıymetli silah koleksiyonu muhafaza ediliyordu.

63 dönümlük bahçenin üst tarafında köşk halkının Tepe diye isimlendirdiği yuvarlak kameriyenin yansı su haznesi olup, diğer yanındaki dört adadan birisi demirhane, birisi makine dairesi, ikisi de sirke yapımı için kullanılırdı. Yuvarlağın ortasındaki büyük bir kuyudan çekilen su hazneyi doldurur, bütün bahçe buradan sulanırdı. Buna benzer bir kuyu ve su makinesi de selamlığın önünde bulu-

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın bahçesinde köşke giden yol.

nuyordu. İki büyük kuyudan su çeken ve hâlâ hiçbir yerde eşi bulunmayan bu makineler havagazıyla çalışırdı. Üzerlerindeki bronz plaketlerde "Paris" yazısı bulunmaktaydı.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1883-1908 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır fevkalâde komiseri olarak Kahire'de bulunmuş, bu esnada Viyana'ya yaptığı seyahatte gördüğü bir kameriyenin aynısını, planlarını İstanbul'a göndererek kendi köşkünün bahçesinde yaptırmıştı. Tepenin çevresine çok nadide çamlar dikilmişti. Kameriyenin ortasındaki boşluğa karşıdan karşıya birbirlerini merkezde kesen kalın teller gerilmiş ve üzerine şimdi nesli tükenmiş olan keçi memesi, tırnak üzümü denilen, çiğnenirken kütür kütür ses çıkaran, sularının dudak kenarından sızmasına güçlükle engel olunabilen üzümle erik arası bir tür asma üzümüyle donatılmıştı. Aşağıdan bakınca adeta sarkıtları hatırlatan ve insanın başının üzerinde hevenkleşen bu üzüm cümbüşüne ancak merdivenle ulaşılır, günün her saatinde çeşit çeşit kuşlar tepenin etrafındaki ağaçlarda cıvıldaşır, ilkbaharda bülbül sesleri her tarafa yayılırdı. Bahçenin geri kalan kısmı bağlık ve meyvelikti.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın bağının üzümleri gerek cins gerekse lezzet bakımından pek meşhurdu. Yarısı pembe yarısı açık yeşil, ince kabuklu, nefis esanslı Pembe Çavuş üzümleri; Müşküleler, Yuvarlak Çavuşlar, iri salkımlı fakat küçük sık taneli Çekirdeksizler, Hacı Balballar önce olgunlaşır, onları hafif morumsu seyrek taneli Nurinigâr veya Ruyinigârlar takip ederdi. Bunlar bitince

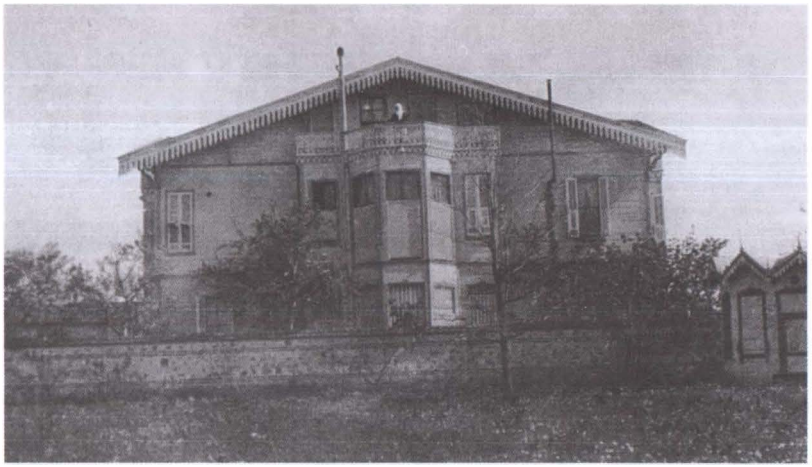

Gazi Muhtar Paşa Köşkü.

Erenköy Siyahı, Şam Üzümü, Yuvarlak Siyah denilen kışüzümleri olgunlaşmaya başlardı. Hele çardakta yetişen bir tür; iri, yuvarlak, kırmızı-mor renkli, hafif yumuşak ve Çilek Üzümü denilen fakat çileğe hiç benzemeyen, tarifi imkânsız bir rayihayla ağızda dağılırdı. Bu yuvarlak tanelere güneş vurunca şeffaf birer mercana benzerlerdi. Dayanıklı siyah üzümler uzun çubuklarıyla kesilir, içine kömür tozu doldurulmuş büyük saksıların kenarına çubuklarıyla daldırılır, arada su verilerek yeni üzüm mevsimine kadar taze olarak saklanırdı. Gazi Ahmet Muhtar Paşa Köşkü'nde yılın her mevsiminde taze üzüm bulmak mümkündü. Ayvanın her cinsi vardı. Kolayca ortasından ikiye ayrılabilen yumuşak ve sulu Ekmek Ayvaları, içi sapsarı Altın Ayvaları, bütün kış dayanan Limon Ayvaları hep bu bahçede yetişirdi. Her cins erik ve incir bulunurdu. İğde ağaçları, kuzu kestaneleri bahçeye yayılmıştı. Kocayemiş denilen bir ağacın meyveleri yiyeni hafifçe sarhoş ederdi. Çilek büyüklüğünde olan bu meyveler ağacın dallarında ufak, kırmızı kandiller gibi dururdu.

Köşkte yaşayanlar kirazlara isim takmışlardı. Sarıkiraz gerçekten sarımtıraktı. Elifli kirazın üstünde kendi renginden biraz daha koyu ince bir çizgi vardı. Siyaha yakın koyu mor renkli kiraza Karakiraz, ağızda çiğnenirken hafif bir ses çıkaran kiraza Kütürkiraz derlerdi. Bunların her birinin tat ve usareleri değişikti. Bahçenin her tarafında yükselen ıhlamur ağaçları mis gibi kokar ve ayrı bir özellik taşırlardı. Mevsiminde toplanır, kurutulup Amerikan bezi torbalara doldurulur, bütün kış kaynatılıp içilirdi.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Kahire'deyken kaldığı İsmailiye Sarayı.

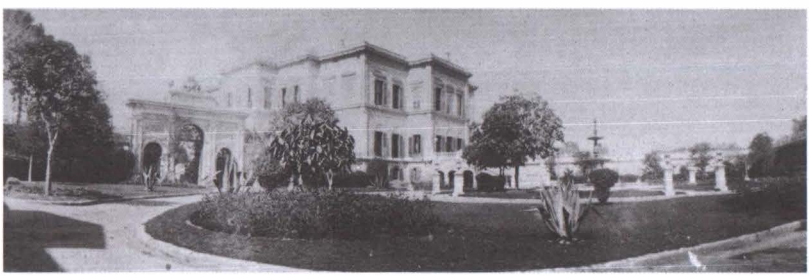

İsmailiye Sarayı.

Her cins fındık, her cins dut, çok leziz armutlar vardı. Büyük bir parsel ise zeytinlikti. Zeytinler mevsiminde toplanır, Kartal'da bir zeytin değirmenine gönderilir, elde edilen saf zeytinyağı tenekelere doldurulup köşkün büyük mutfağında kullanılmak üzere depolanırdı.

Zeytinliğin yanında Sultan Selim ve Kavak incirlerinden oluşan geniş bir incirlik yer alıyordu.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Kimdir?

Paşa'nın ilk bilinen ecdadı Kastamonu'nun dağlık bölgesinde yaşayan ve zengin bir çiftlik sahibi olan Hasan Ağa'dır. Oğlu Mehmet, o yıllarda ünlü bir eşkıya reisi olan Kel Ahmet'in çetesine katılır. Kel Ahmet bir çatışmada ölünce Mehmet çetenin reisi olur. Bundan sonra kendisine Şah Mehmet lakabı takılır ve gene bir eşkıya reisi olan Gürcü Nebi ile beraber çalışır.

Zamanla Şah Mehmet, Katırcıoğlu Mehmet diye tanınmaya başlamış ve Anadolu'da çıkan birçok isyanda Katırcıoğlu Mehmet ile Gürcü Nebi'nin isimleri ön planda görülmüştür. 1648'de Gürcü Nebi ile Mehmet'e ait 60.000 kişilik bir çete

İstanbul'a yürümüş ve Kayışdağ civarında Osmanlı ordusuyla muharebeye tutuşmuşsa da Osmanlı ordusu galip gelmiştir. Bu olaydan sonra Katırcıoğlu Mehmet ile Gürcü Nebi arasında bir anlaşmazlık çıkar ve birbirlerinden ayrılırlar. Gürcü Nebi'yi İshak Paşa mağlup eder ve başını Padişah'a gönderir. Katırcıoğlu daha şanslı çıkmış, sarayla bir anlaşmaya vararak, kendisine Karaman valiliği verilmiş, 1649'da bu göreve başlamıştır. Saray bununla da kalmaz Katırcıoğlu'na bir de Paşalık unvanı verir.

Katırcıoğlu Mehmet daha sonraki yıllarda Buda'ya vali tayin edilir. Buda valiliği sırasında kanunları çok titizlikle tatbik etmiş, okul ve hastane yaptırmıştır. Kendisi hakkındaki son bilgiler 1669'da Girit Adası'nın Kandiye şehrindeki muhasaradan gelmiştir. Kandiye Kalesi'ni büyük bir kahramanlıkla korursa da kalenin burcunda aldığı bir yara sonucu şehit olur ve öldüğü yere gömülür.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın torunu Prenses Emine Fuat Tugay, bu bilgileri büyükbabasından öğrendiğini, Paşa'nın da kendi büyükbabası olan Bursalı İbrahim Ağa'dan dinlediğini bildirir.

İbrahim Ağa, oğlu Halil Ağa ile beraber Uludağ'dan getirdikleri odunu şehirde satan orta halli bir kereste tüccarıdır. Halil Ağa genç yaşta ölünce onun çocuklarını İbrahim Ağa büyütür.

Gazi Muhtar Paşa'nın vefatından bir gün önce.

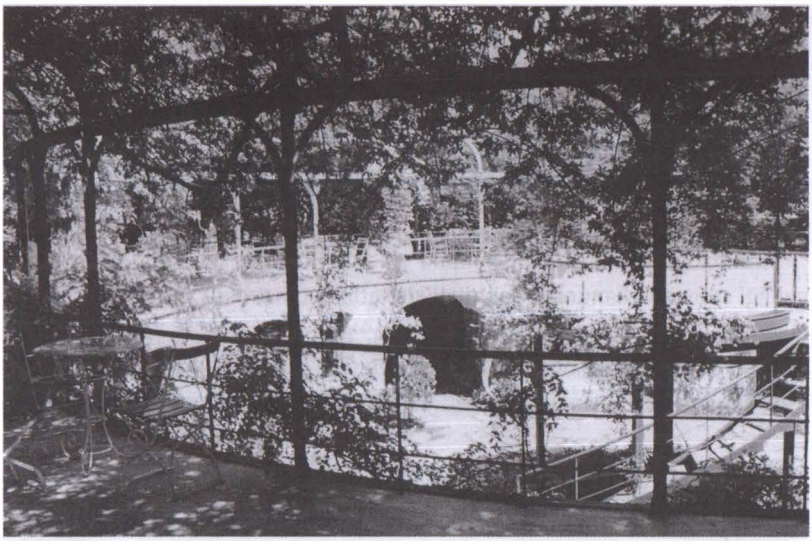

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Köşkü'nün kameriyesinin Çelik Gülersoy tarafından restorasyonu yapıldıktan sonra.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa 31 Ekim 1839'da Bursa'da doğmuş, 12 yaşında Bursa Askeri Okulu'na girmiştir. 1856'da Harbiye'ye başlayan Gazi Ahmet Muhtar Paşa dört yıl sonra 140 öğrenci arasından birinci olarak teğmen olarak diplomasını alır. 1862'de de kurmay yüzbaşı olur. Henüz teğmenken İstanbul'daki dükkânlarda çalışan çıraklann çok cahil olduğunu, hesaplan daima başkalanna yaptırdıklannı görerek birkaç arkadaşıyla beraber çare arar. İlk girişim, bir kasap dükkânı üzerinde tuttuklan odada çıraklara gece dersleri vermek olur. Masraflan aralannda bölüşürler. Kısa zamanda çok rağbet gören bu teşebbüs daha geniş bir yere taşınmayı gerektirir. İşte bu mütevazı başlangıçtan ileride Türkiye'nin bugün en iyi eğitim veren ve çağdaş bir kuruluşu olan, ülkenin en parlak beyinlerini bünyesinde toplayan Dârüşşafaka Lisesi doğacaktır.

Paşa orta boylu, geniş omuzlu, kahverengi saçlı, kestane rengi gözlü, etrafındakilerde daima saygı uyandıran bir şahıstı. 1863'te kurmay yüzbaşıyken Harbiye'ye astronomi ve askeri bilgi öğretmeni tayin edilmiş, bu arada astronomide zaman kavramı üzerinde çalışmaya başlamıştı. 1860'a kadar devam eden ay takvimi Batı ile ilişkileri aksatıyor, ayların 28-30 gün, senenin 355 gün olarak hesaplanması birçok uyuşmazlığa neden oluyordu. Paşa bu aksaklıkları gidermek için araştırmalar yapmış, ileride yayınlanacak olan *Riyâzü'l El-Muhtar* ve *La Réforme du Calendrier* isimli kitaplarını hazırlamaya başla-

mıştı. Paşanın birkaç arkadaşı ile beraber Latin harfleriyle Türkçe yazılmış mecmua çıkarma girişimi toplumun böyle büyük bir reforma hazır olmaması nedeniyle gerçekleşemedi.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Atatürk'ün gerçekleştirdiği harf inkılabını göremeden öldü, fakat hayatının sonuna kadar aynı inancı korudu. Paşa, Bosna-Hersek, Karadağ, Kozan, Yemen isyan ve savaşlarında bulunmuş, 1877'de Rusya'yla savaşmak üzere Erzurum'a gönderilmiştir. Tarihimize 93 Savaşı olarak geçen bu muharebe Paşa'nın eşsiz savaş tabiyesi ve yararlıklanyla meşhurdur.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1875'te Molla Gürani'deki konağını satmış, Feneryolu'ndaki 63 dönümlük araziyi Yaver Ağa isimli bir şahıstan satın almıştı. Arazinin kuzey tarafında Yaver Ağa'nın tek katlı ahşap bir bağ evi olduğu, meyve ağaçları ve bağının olduğu söylenirdi.

Tapu kayıtlannda Sultan Selim Vakfi'na ait olan bu arazinin hudutları; bir tarafta Sarkis'in bağı ve çıkmaz yol, bir tarafı gene çıkmaz bir yol, bir tarafı da Merkom ve Regator vereseleri, diğer tarafı Hacı Mustafa Efendi ve kısmen merhum Fevzi Bey'in vereselerinin arsalarından oluşuyordu. O yıllarda Feneryolu'nda oldukça fazla Ermeni mülkü vardı.

Paşa, Yaver Ağa'dan arsayı satın aldıktan sonra bağ evini yıktırmış, açtırdığı taşocaklannndan çıkarılan taşlarla bahçenin etrafını duvarlarla çevirtmişti.

Paşa, daha sonra, Mısır'ı işgal etmiş olan İngilizlerin Mısır'dan çekilme gün ve şartlarını görüşmek üzere Fevkalâde Komiser olarak Kahire'ye gönderilir. Bu gidiş 23 yıl sürmüş, ancak 1908 Meşrutiyeti'nden sonra İstanbul'a gelerek Feneryolu'ndaki köşke yerleşmişti. Paşa, evvela âyan azası, sonra da âyan reisi oldu. 12 Temmuz 1912'de sadrazamlığa tayin edilerek Büyük Kabine'yi kurdu. Bu kabinenin ömrü kısa oldu ve bünyesinde üç eski sadrazamın bulunduğu, bu sebeple Büyük Kabine denen teşekkül, 29 Ekim 1912 tarihinde feshedildi. Paşa bu olaydan sonra Feneryolu'ndaki köşküne eğildi, bağı, bahçesiyle uğraştı, ömrünün sonuna kadar dünyanın bütün astronomi ve matematik merkezleriyle devamlı olarak haberleşti ve 21 Ocak 1919'da 82 yaşındayken bu dünyadan ayrıldı. Cenazesi Kalamış'tan vapura konarak karşı tarafa geçirildi, asker ve sivillerin, itfaiye ve polisin, ayrıca saray mensuplarının katıldığı görülmemiş bir merasimle Fatih Camii'nde daha evvel vefat eden eşi Zehra Hanım'ın yanına defnedildi.

Paşa'nın ölümünden sonra Feneryolu'ndaki köşkte bir otorite boşluğu başladı. Paşa'nın ikinci hanımı Duhter Hanım Said Hikmet Bey'le evlenince ortalık karıştı. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın oğlu Mahmut Muhtar Paşa ile Duhter Hanım arasında başlayan miras davaları yıllar boyu sürdü. Sonunda Duhter Hanım

köşkten ayrıldı. Bu olaylardan sonra Mahmut Muhtar Paşa'nın Mühürdar'daki Mermer Konak'ı ile Feneryolu'ndaki baba evi iç içe yaşamaya, eski mutlu günler geri gelmeye başladı. Hal böyleyken umulmadık bir olay Mahmut Muhtar Paşa Ailesi'ni derinden yaraladı.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa 1912'de sadrazam olunca oğlu Mahmut Muhtar Paşa'yı Bahriye Nazırı yapmış, daha önce de sözü edildiği gibi, o da İngiltere tezgâhlarına Reşadiye ve Sultan Osman adlarında iki savaş gemisi ve üç tane de yolcu gemisi ısmarlamıştı. O yıllarda Seyri Sefain İdaresi Bahriye Nazırlığı'na bağlıydı. Gemiler yapılmış fakat İngilizler gemilerin parasının tamamını almış olmalarına rağmen teslim etmemişlerdi. Daha sonra I. Dünya Savaşı çıkmış, Osmanlı Devleti mağlup olmuş ve yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Yaver Ağa hakkında tam bir bilgi edinilemedi. Bu zat için haremağası diyenler bile çıkmışsa da inandırıcı olamamıştır. Fakat bugün Gazi Muhtarpaşa Caddesi ile Gazi Muhtarpaşa Çıkmazı olarak bilinen sokakların o zamanki isimleri Yaveraga Sokağı ve Yaveraga Çıkmazı'ydı. Sokağa adı verilecek kadar önemli olan şahsın kimliğini meydana çıkaramamak bizim için bir eksikliktir.

Yeni devlet, 1912'de sipariş edilen, fakat İngilizlerin mahut politikaları nedeniyle teslim etmedikleri gemilerin parasını Paşa'dan talep ediyordu. Hem de altın olarak.

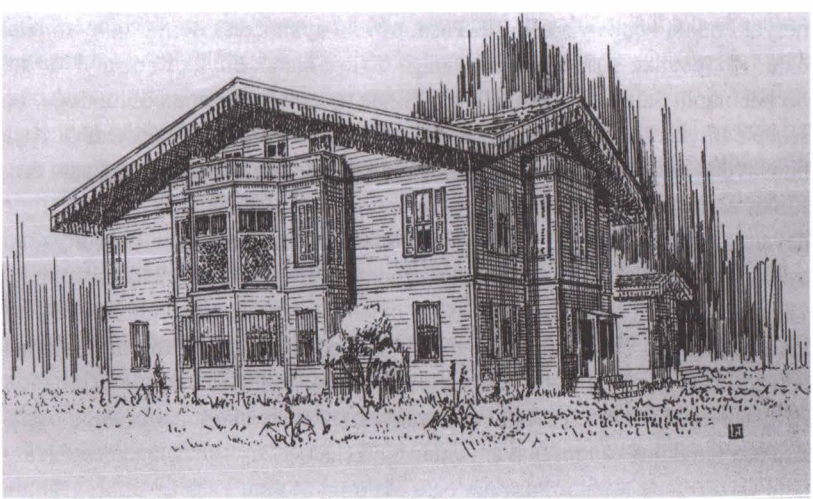

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Köşkü'nün Mimar Fatin Uluengin tarafından yapılmış çizimi.

Divanı Âli'ye verilen Paşa tarafsız hukukçuların kanaatine göre adil olmayan bir hüküm sonucu mahkemeyi kaybetti ve bütün malı haczedildi. Bu olay Paşa'yı çok üzdü ve Mısır'a gitti. 1935'te vefat etti ve Feneryolu'ndaki köşk 1937'de yıkılarak arazisi parsellendi. O muhteşem köşkün yerine apartmanlar yapıldı.

Bahçenin ortasından geçen yola Mazhar Osman Sokağı dendi. Nasıl bir zihniyetle yapıldığı bilinmez ama, Mazhar Osman Bey'in bahçesinden geçen sokağa ise Kumbaracılar Sokağı adı verilmiştir.

Bin bir itinayla yetiştirilmiş ağaçlar, nesli hiçbir yerde bulunmayan üzüm ve meyve türleri yok edildi. Geriye sadece her gün biraz daha harap olan, demirleri çalınan kameriye kalmıştı. Büyük bir hizmet, anlayış ve zevkle Turing Kulübü'nün başkanı Sayın Çelik Gülersoy işe el attı, eskisine tam olarak uyan bir restorasyon yaptı. Geçmiş günlerden geriye sadece bu kameriye ile Paşa'nın kurduğu ilim yuvası Dârüşşafaka müessesesi kaldı.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın ailesi, köşkteki yaşantı, Paşa'nın eserleri ve Mısır'daki hayatı, teferruatıyla *Bir Konak-Bir Ömür-Bir Devir* (Müfid Ekdal) isimli eserde anlatılmıştır.

GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA'NIN KARDEŞİ FETHİYE HANIM'IN KÖŞKÜ

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın bahçesinin kuzey tarafındaki iki kanatlı büyük demir kapı ancak bir araba geçecek kadar genişlikte, her zaman çimenlerle kaplı bir yola açılırdı.

Yolun sağ tarafında Paşa'nın kız kardeşi Fethiye Hanım'ın üç katlı, ahşap, siyah köşkü bulunuyordu. Paşa'nın köşkünde yaşayanlar bu eve Hala Hanım'ın Köşkü derlerdi.

Hala Hanım'ın evinin bahçesi boyunca devam eden ince yol da Fethiye Hanım'a aitti.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa kendi köşkünü yaptırınca kuzey tarafındaki arsayı da alıp kız kardeşine bir ev inşa ettirmişti. Paşa zaman zaman demir kapıdan geçip kardeşini ziyarete giderdi. Paşa'nın ilk hanımı Zehra Hanım da o yıllarda Kuyubaşı, Ziverbey Caddesi ve Acıbadem tarafındaki yazdan yaza oturan dostlarını ziyaret için arabayla bu demir kapıdan çıkar, dar yoldan geçerek Ziverbey Caddesi'ne ulaşırdı. Esasen bu yol, büyük köşkün kuzeye çıkışını temin ettiği için Paşa tarafından parsellenmişti.

Paşa'nın hanımı Zehra Hanım bir gün yanına her zaman hizmetini gören kalfasını almış, arabasına binmiş, demir kapı açılarak araba bu yoldan Ziverbey Caddesi'ne çıkmıştı. Zehra Hanım yanındaki kalfasının yüzüne hayretle bakarak:

"– Ayol sen ne kadar çirkinmişsin... Sürüver ayol, yüzüne gözüne bir şeyler sürüver." demiş, arabacıya da "Dön arabacı! Dön!" demiş ve köşke geri gelmişlerdi. Zehra Hanım diabetikti. Son zamanlarda gözleri az görüyor ve şuuru da gidip geliyordu.

Fethiye Hanım'ın Refik ve İnayet adında iki çocuğu olmuş, İnayet Hanım'ın Bedia ve Sabiha isimli kızlarından Sabiha Hanım bir süre Türkiye'nin İsviçre Konsolosluğu'nda çalışmıştı.

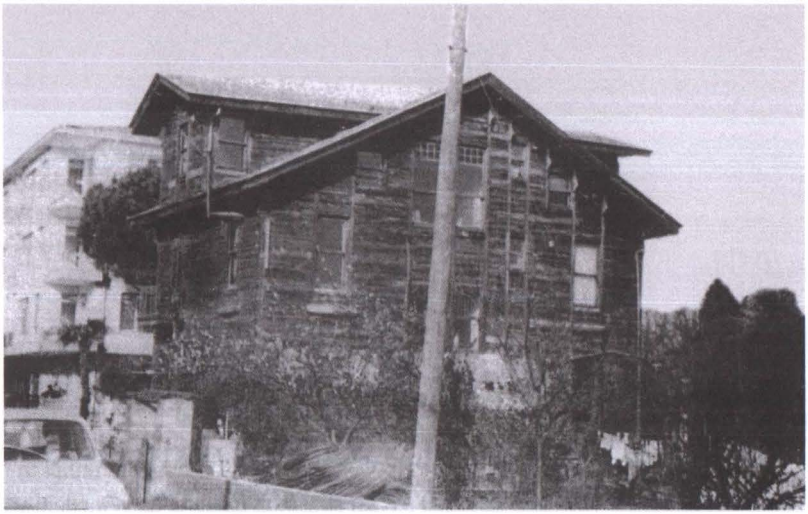

Gazi Muhtar Paşa'nın kız kardeşi Fethiye Hanım'ın köşkü.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın ikinci hanımı Duhter Hanım, Paşa Mısır'dayken Bedrettin isimli çocuğunu Hala Hanım'ın evinde doğurmuştu.

Paşa'nın ölümünden sonra Hala Hanım'ın köşküne bakan büyük demir kapı hemen hemen hiç açılmamıştır. Günün birinde köşk, Mahir Bey adında Bağdatlı bir şahsa satıldı. Mahir Bey'in vefatından sonra ahşap ev yıkıldı, arazi parsellenip bir sıra apartman yapıldı. Dar yol da genişletilip trafiğe açıldı.

SALİH BEY KÖŞKÜ

Gazi Muhtarpaşa Caddesi'nde Madam Uskuk'un evinin karşı tarafında, bahçe içindeki iki buçuk katlı, ahşap, beyaz bina Salih Bey'in eviydi.

Salih Bey'in oğlu Yavuz İsmet Bey Tıp Fakültesi'nde okurken hem futbol oynamış hem de boks yapmıştı. Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçıran sporcular arasında yer almış, Fenerbahçe Kulübü'nde top oynamış, bir süre de kulübün başkanlığını yaparak, milli formayı da giymişti. Sporculuğun etkisiyle olacak İsmet Bey'in gençler tarafından pek takdir edilen özel bir yürüyüş stili de vardı.

İsmet Bey göz doktoru olduktan sonra Anadolu'da çalıştı. Emekli olunca İstanbul'a gelip Bahariye Caddesi'nde bir muayenehane açtı, fakat İstanbul'dan çok uzak geçirdiği yılların tesiriyle hekimlik alanında tutunması güç oldu, bu sebeple muayenehanesini kapattı. Feneryolu'nda oturan annesini sık sık ziyaret ederdi. Annesinin vefatından sonra ev yıkıldı yerine apartman yapıldı.

İsmet Bey 27.8.1975 tarihinde vefat etti.

Feneryolu'ndaki Salih Bey Köşkü.

MADAM USKUK'UN EVİ

Madam Uskuk'un Evi.

Feneryolu, Gazi Muhtarpaşa Caddesi'nde kimine göre Halepli kimine göre Bağdatlı olduğu söylenen, daha ziyade Bağdatlı olduğu bilinen Madam Uskuk'un bahçe içinde, ahşap, ön taraftan iki katlı görünen, yandan bakılınca üç katlı olduğu anlaşılan, 1920'li yıllarda beyaz boyalıyken sonraları boyaları dökülmüş, kaplamaları meydana çıkmış bir evi vardı. Madam, eşi, oğlu yazdan yaza gelirler, etraftaki ailelerle samimi komşuluk yaparlar, iyi Fransızca bilirlerdi. Hatta Madam Uskuk'un oğlu bazı ailelerin çocuklarına Fransızca dersi verirdi. Bu Ermeni aile havalar soğumaya başlayınca evi kapatır, memleketlerine, muhtemelen Bağdat'a giderlerdi.

Madam Uskuk ileriki yıllarda evini Beyoğlu'nda terzilik yapan Petris Efendi isimli bir Süryaniye satarak gitti ve bir daha dönmedi.

Petris Efendi yazdan yaza gelip oturuyor, kışın İstanbul tarafında yaşıyordu. Milli İstihbarat Teşkilatı, Petris Efendi'nin Ermeni Taşnaksutyun İhtilal Cemiyeti'ne mensup olduğunu meydana çıkarınca Petris Efendi her şeyi bırakıp kaçtı. Ev senelerce boş kaldı ve Milli Emlak'e intikal etti.

Nihayet yıkılarak, aynısı, fakat biraz daha geriye yapıldı. Boş kalan ön tarafa bir ilkokul inşa edildi.

MASRAF NAZIRI RIZA BEY KÖŞKÜ

Halk arasında Masraf Nazırı olarak tanınan Rıza Bey'in Feneryolu, Gazi Muhtarpaşa Caddesi'nde büyük bir köşkü vardı. Oldukça geniş olan bahçeye iki kanatlı demir bir kapıdan girilir, etrafına kestane ağaçlan dikilmiş kırk-elli metrelik bir yoldan sonra köşke varılırdı.

Köşkün çatısı, civanndaki köşklerden tamamen değişik olarak yapılmıştı. Dik çatı, kiremit yerine arduvaz taşlarla döşenmiş, evin tepesine bir sivrilik vermişti. İçine ancak bir kere girebildiğim köşkün kaç odası olduğunu hatırlamamakla beraber tavanlannın yüksek, odalannın geniş, kapılannın orta kısımlannın camlı olduğunu hatırlıyorum. Mobilyalannın oldukça kıymetli olduğu hemen göze çarpıyordu.

Çevresindeki yapılardan sivrilerek yükselen çatısıyla farklılık gösteren Masraf Nazın Rıza Bey'in köşkü.

Bahçesinde bağ, meyve ağaçları, çamlar ve havuz vardı. Doğu tarafına büyük bir sera yapılmıştı. Bahçenin Gazi Muhtarpaşa Caddesi tarafındaki alçak duvarının üstü demir parmaklıklı, diğer tarafları yüksek duvarlarla çevrilmişti.

Masraf Nazırı Rıza Bey, aslında Dairei Askeriye Muhasebat Dairesi II. Şube müdürüydü. Vefatından sonra eşi Seniye Hanım bu köşkte uzun yıllar oturdu. İnce, uzunca boylu, hafif bir sesle konuşan çok nazik bir hanımefendiydi.

Seniye Hanım öldükten sonra varisleri evi yıktırttı, arazi parsellendi. Köşkün yerine pek çok apartman yapıldı.

İSKEÇELİ YUSUF ZİYA BEY KÖŞKÜ

Feneryolu, Gazi Muhtarpaşa Caddesi'nde alçak demir parmaklıklı bahçesi olan üç katlı, ahşap ev İskeçeli Yusuf Ziya Bey'e aitti.

Bahçe kapısından girince köşke kadar iki tarafı kestane ağaçlı bir yoldan geçilerek dört beş basamaklı mermer bir merdivenle eve girilirdi.

1935'te, kestane ağaçlarının altında, tekerlekli iskemleye mahkûm olmuş bir adam yalnız başına oturur, bazen yoldan geçenlere boş nazarlarla bakar, bazen de tamamen kendi içine kapanık bir halde hiçbir şeyle ilgilenmeden hareketsiz dururdu.

Yusuf Ziya Bey İskeçe'nin varlıklı bir ailesinden geliyordu. Mükemmel Fransızca öğrenmiş, müzikle meşgul olarak iyi piyano çalmayı da başarmıştı.

İskeçeli Yusuf Ziya Bey Köşkü.

Yusuf Ziya Bey'in evinin bahçesinde görülen bisikletli çocuk, torunu Yusuf.

Reji'de müdürlük yapan Yusuf Ziya Bey 1922'de, Batı Trakya Müdafai Hukuk Cemiyeti tarafından Batı Trakya halkının durumunu izah etmek, haklarını korumak maksadıyla, İbrahim Bey ve Dr. Tevfik Bey'le beraber bir heyet olarak Paris, Londra ve Roma'ya gönderilmişti.

Çok güzel bir kız olan Melek adındaki kızını Muş mebusu ve Tayyare Cemiyeti reisi vekili Muhiddin Nami Bey'le evlendirmiş, oğlu Ahmet'i Galatasaray Lisesi'ne vermişti.

İyi bir aile reisi, şefkatli bir baba olan Yusuf Ziya Bey, geçirdiği bir beyin kanaması sonucu, o kestane ağaçlarının altında ve başka bir dünyada yaşamaya mahkûm olmuştu.

1936'da Yusuf Ziya Bey vefat etti. Aile aynı köşkte birkaç yıl daha oturmayı sürdürdüyse de ev harap olmuş, bakımı zorlaşmıştı. Civardaki ahşap evlerin akıbeti Yusuf Ziya Bey'in köşküne de el uzattı, yıkılarak yerine apartman yapıldı.

TÜCCAR NECİP BEY KÖŞKÜ

Gazi Muhtarpaşa Caddesi'nin Ziverbey Caddesi'yle birleştiği yerin sağ köşesinde, her iki sokağa da cephesi olan, etrafı yüksek duvarlarla çevrili büyük bahçenin içindeki dört katlı, bej renkli, ahşap köşk, Tüccar Necip Köşkü olarak tanınırdı.

Köşkü ilk yaptıran zatın ismi unutulmuş, mahalle sakinlerinin aklında Şehbender'in Köşkü olarak kalmıştı. Bu Şehbender kimdi? Nerede görev yapmıştı? Kimse bilmezdi.

Sultan V. Murad'ın sarayı veya yazlık konağı Fikirtepesi'ndeydi. Oğlu Selahaddin Efendi civardaki Hüseyin Hüsnü Paşa'nın selamlığında birkaç yaz kiracı olarak oturduktan sonra Şehbender'in köşkünü satın almıştı.

Sultan V. Murad üç ay Osmanlı tahtında oturmuş, akli dengesi bozulunca yerine Sultan II. Abdülhamid geçmişti. Bundan sonra V. Murad'ın hayatı Çırağan Sarayı'nda gözaltında geçecek, fakat oğlu Selahaddin Efendi kalabalık maiyetiyle birlikte yazdan yaza Feneryolu'ndaki köşkte oturacaktı.

Sultan V. Murad Çırağan Sarayı'nda vefat etti, daha sonra Sultan Hamid tahttan indirildi. Bu olaylan takiben I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu topraklarında başlayan Milli Mücadele kazanılarak Cumhuriyet ilan edildi.

1924'te Osmanlı Hanedanı yurtdışına çıkarılınca Selahaddin Efendi Beyrut'a gitmişti. Köşk yeniden el değiştirdi. Mülkün yeni sahibi Erzurumlu bir zahire tüccarı olan Necip Kotan Bey'di.

Köşkte yıllarca süren saltanat hayatı değişmişse de, Necip Bey'in ve kardeşi Nafiz Bey'in kalabalık aileleri Selahaddin Efendi günlerini pek aratmadılar. Necip Bey'in oğlu Lütfü Bey babasıyla çalışırdı. Kızı Memduha Hanım ise Narmanlı Ailesi'ne gelin gitti.

Nafiz Bey o yılların önemli bir müteahhidi olup Ankara'yı imar edenlerdendir. Milli Mücadele sırasında Atatürk'e birçok bakımdan yardımlarda bulunmuş, iki

tane de uçak satın alarak Nafiz I ve Nafiz II isimlerini vererek orduya hediye etmiştir.

Nafiz Bey çok kere kardeşinin köşkünde kalır; Şerafettin, Alaettin, Sabahattin ve Turgut adındaki çocukları esasen amcalarıyla beraber yaşarlardı.

Necip Bey Köşkü, aşçısı, işçisi, bağ bahçesi ve meyvelikleriyle muhteşem bir hayatın sürdüğü bir evdi. İşler her bakımdan yolunda giderken, ticaret hayatının cilvesi bu aileyi de vurdu ve Necip Bey iflas edince köşk İş Bankası'na satıldı. Necip Bey ve Nafiz Bey aileleri İstanbul'un değişik yörelerine dağıldı. 1940'ta köşk bir yangında kül olup gitti; arsaya İş Bankası'nın ikramiye evleri yapıldı, daha sonra bunların da bazıları yıkılıp yerine daha yüksekleri yapıldı. Ne Necip Bey'i ne de Türk Ordusu'na iki uçak hediye eden Nafiz Bey'i tanıyan kaldı.

Feneryolu'ndaki Necip Bey Köşkü, Koranların Köşkü olarak da bilinirdi.

MUSTAFA MAZHAR BEY KÖŞKÜ

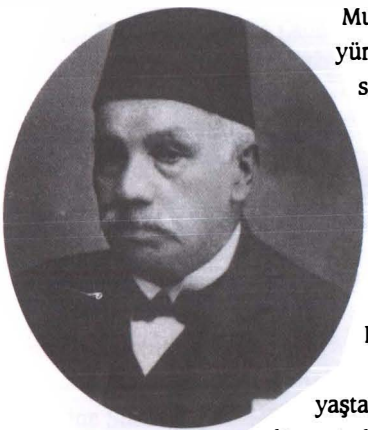

Mustafa Mazhar Bey.

Mustafa Mazhar Bey orta boylu, şişmanca, ağır ağır yürüyen, kelebek gözlük takan, daima temkinli ve son derece terbiyeli konuşan, herkesin saygısını kazanmış bir İstanbul-Osmanlı efendisiydi.

Babası Mehmet Salih Bey, Bursalı Emir Sultan ahvadından olup Çuhacı Hacı Paşa diye anıldığından 1934'te soyadı kanunu çıkınca Mazhar Bey, Çuhacıoğlu soyadını almıştı. Annesi Mora'dan gelme eski bir aileye mensup olan Heybetullah Hanımefendiydi.

Mustafa Mazhar Bey 1847'de doğmuş, küçük yaşta devlet hizmetine girerek, zamanla Sultan Hamid döneminde Hazinei Hassa ile ilgili çeşitli görevlerde bulunmuş ve Sultan Hamid'in takdir ve teveccühünü, özellikle sarayın matbah müdürlüğünü yaptığı dönemde kazanmıştı.

Mustafa Mazhar Bey'in ilk zevcesi Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın hanımı Zehra Hanım'ın yakın akrabasıydı. Bu eşinden biri kız ikisi erkek üç çocuğu olmuşsa da muhtelif yaşlarda hepsi ölmüş, eşi de bir doğum esnasında vefat edince Sultan Hamid'in isteğiyle Saraylı Fatma Nazperver Hanım'la ikinci evliliğini yapmıştı. Mustafa Mazhar Bey'in bu evliliğinden biri erkek, dördü kız beş çocuğu olmuşsa da erkek evladı yaşamamıştı.

Mustafa Mazar Bey saraya mensubiyeti nedeniyle Serencebey Yokuşu'nda inşa ettirdiği konakta uzun süre oturmuş, Feneryolu'nda oldukça geniş arsalan bulunan Gök Mehmet Ağa'dan 1903'te 9,5 dönümlük bir parseli satın almıştı. Bahçede bulunan eve değişik zamanlarda ilaveler yaptırarak genişletmiş, personel odaları, yemek salonu ekletmiş, iki katlı ahşap evi boyatmıştı.

Mustafa Mazhar Bey kışları Beşiktaş'taki konakta oturuyor, yazları Feneryolu'nda geçiriyordu. Kestane ve meyve ağaçları, oldukça büyük bir bağı, kuyudan su çeken makinesi, beyaz çakıllı bahçesiyle bu gösterişsiz fakat iç açıcı ev insana huzur verirdi. Girişi kırmızı çini döşemeli olup sağlı sollu odaları, sağ tarafındaki odada bulunan kızlarına ait piyanosu, beyaz badanalı duvarları, holün sonundan kıvrılarak üst kata çıkan ahşap merdiveni ve her tarafa sinmiş beyaz rengin rahatlatıcılığıyla insanı çeker, ahşap evlerin kendisine has çıralı tahta kokusu hemen hissedilirdi. Üst katın sofasına kurulmuş salamandra soba bütün katı ısıtırdı.

Mazhar Bey'in evinin bahçesine kızlarına yaptırttığı evlerden Medlha Hanım'a ait olan köşk.

Mustafa Mazhar Bey'in köşkünden geriye kalan küçük kapılardan biri.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Mustafa Mazhar Bey Beşiktaş'taki konağı bırakarak Feneryolu'nda oturmaya başlamıştı. Artık sarayla ilgisini kesmiş, Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın vekilliğini yapıyor ve Sultanhamam'daki yazıhanesine muntazaman gidiyordu. Akşam dönüşünde trenden iner, Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Feneryolu'ndaki bahçesine uğrar, hem kontrol eder, ödemeler yapar hem de çok sevdiği Nurinigâr isimli üzümden bir salkım yedikten sonra pek yakın olan evine giderdi.

Mustafa Mazhar Bey matematiği çok kuvvetli, alışverişteki pazarlığı çok çetin, son derece dürüst bir insandı. Yemek hususunda pek titizdi. En güzel, en lezzetli yemekler onun evinde yenirdi. Bir aşçı değişikliği olunca yeni gelen aşçıya ilk verdiği emir bir pilav ve bir börek yapması olur, çünkü bu iki yemeği iyi yapan aşçının mutlaka usta olduğuna inanır, ona göre işe alır veya yol verirdi.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın takdir ve itimadını kazanan Mustafa Mazhar

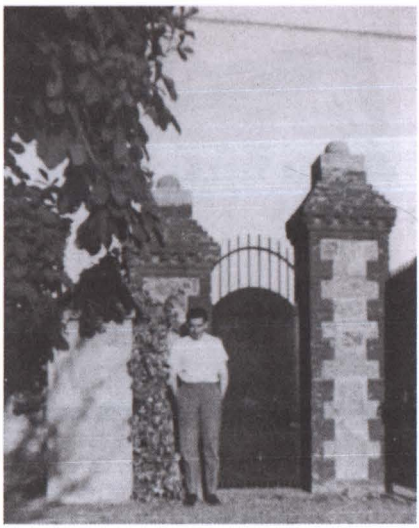

Mustafa Mazhar Bey'in bahçesindeki yan yana olan üç kapıdan ikisi. Kapıda duran Mustafa Mazhar Bey'in, ileride isim yapmış bir doktor olan torunu İlhami Nasuhioğlu.

Mazhar Bey Köşkü'nün önü.

Bey, Paşa'nın vefatından sonrada bütün ailenin vekâletini üstlenmiş, son derece dürüstlük ve büyük bir sadakatle görevini vefat edene kadar sürdürmüştü.

Ömrünün son yıllannda evin üst katındaki odasını büro olarak kullanıyor, 61 numaralı telefonuyla işlerini yürütüyordu. Bahçenin bağ kısmını üç kızına parsellemiş, onlann üç ev yapmalannı sağlamıştı.

Evin asıl girişi hâlâ kendi ismini taşıyan ve Bağdat Caddesi'ni Ziverbey yoluna bağlayan Mustafa Mazhar Bey Sokağı'ndandı. Ortada iki kanatlı büyük bir araba kapısı, iki tarafta tek kanatlı demir kapılar bulunuyordu. Sağlı sollu bağ parsellerinin bulunduğu yoldan köşke gelinir, daha bahçe kapısından girince sessizlikle intizamın, asaletle saygınlığın varlığı hemen hissedilir, etrafı duvarlarla çevrili bu bahçede insan bambaşka duygulara kapılırdı.

Aile fertlerinin konuşmasında, hareketlerinde, sofra adabında bir başkalık, insanı büyüleyen bir hava vardı.

Yıllar böylece sürüp giderken önce Mustafa Mazhar Bey'in Eylül 1941'de 94 yaşında, daha sonra da eşinin vefatı ve etrafta yükselen beton bloklar, hele trenyolu üzerine yapılan zevksiz köprü inşaatı bir dönemi yok etti. Mazhar Bey'in bahçesi parsellendi, apartmanlarla doldu. Ev yıkıldı.

Bugün geriye üç demir bahçe kapısından sadece bir tanesi kalmıştır.

MUSTAFA MAZHAR BEY SOKAĞI'NDAKİ ARAP SAMİ BEY KÖŞKÜ

Arap Sami Bey'in köşkü, eski asma fidanlığı, yeni Belediye Parkı olan yerin karşısında bulunuyordu. Bahçe içinde ve etrafı duvarlarla çevrili olan ahşap yapı Şurayı Devlet memurlarından Arap Sami Bey'e aitti.

Aslen Musul Türklerinden olan Sami Bey'e Arap lakabı Musullu olması sebebiyle intikal etmişti. Hukuk mezunu olan Arap Sami Bey valilik de yapmış ve iki defa evlenmişti. İlk hanımından bir, ikinci eşi Emine Hanım'dan üç kızı oldu.

Son yıllarında Feneryolu'ndaki köşkte yaşayan Sami Bey 1918'de vefat etti. Sami Bey'in erkek evladı yoktu.

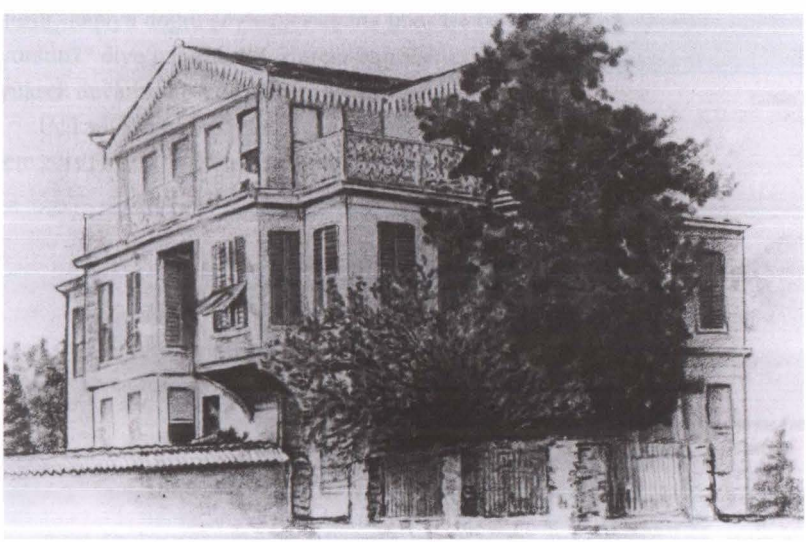

Arap Sami Bey Köşkü.

Arap Sami Bey.

En küçük kızı bir gün bahçede oynarken boynundaki çok ince altın zinciri düşürmüş, otların arasına karışan zinciri uzun müddet aramış bulamamıştı. Büyükler de çocuğun oynadığı yerleri ne kadar taradılarsa da bulamadılar, zincir adeta kayıplara karışmıştı.

Öğleden sonra bahçeye çıkanlar dut ağacının dalında bir şeyin parladığını fark edip dikkatle bakınca zincirin küçük bir yılanın ağzında sallandığını görüp hayretler içinde kaldılar.

Arap Sami Bey vefat ettikten sonra kızları, torunları bu evde oturdular. Daha sonra köşk yıkılıp yerine apartmanlar yapıldı.

BAŞKÂTİP TAHSİN PAŞA KÖŞKÜ

Feneryolu ile Göztepe arasında, trenyolunun üst tarafında, uzun yıllar Ziraat Bakanlığı Numune bağı olarak kullanılan arazide Başkâtip Tahsin Paşa'nın köşkü vardı.

Ana bahçe, trenyolu, Mustafa Mazhar Bey Sokağı, Perçem Sokağı arasında kalan büyük bir araziye yerleşmişti. Mustafa Mazhar Bey Sokağı'na açılan çift kanatlı demir kapıdan girince iki tarafında kestane ağaçlarının sıralandığı yoldan köşkün harem kapısına varılırdı. Bahçe kapısında cepkenli Arnavut kapıcılar durur, kapıya doğru şöyle bir bakana bile "Ne bakıyorsun?" diye bağırırlardı. Harem bahçesinin etrafı yüksek duvarlarla çevriliydi.

Tahsin Paşa.

Üç katlı köşk aşı boyalı olup o yıllardaki söylentilere göre Fransa'da bulunan bir sarayın küçük bir mo-

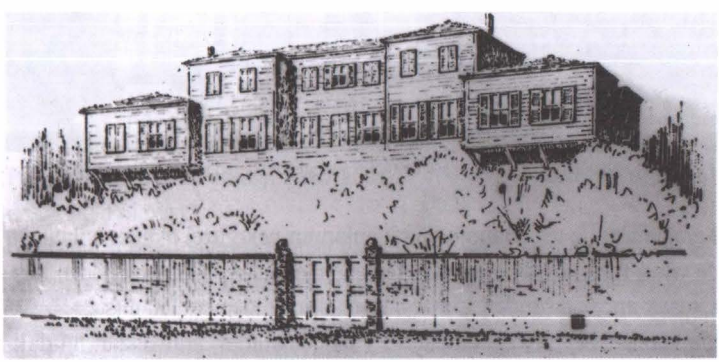

Mimar Fatin Uluengin tarafından aslına uygun olarak çizilmiş Tahsin Paşa Köşkü.

Tahsin Paşa Köşkü'nün selamlık binası. Tahsin Paşa ömrünün son yıllarını burada geçirmiştir.

deli olarak yapılmıştı. İç tezyinatının ve tavanlarının pek güzel olduğu anlatılırsa da 1938'de yıkıcı Rıza Efendi tarafından temellerine kadar yıkılıp yok edilen köşkü, bizim kuşak ancak dışarıdan görmüş, içine girmek kısmet olmamıştı.

Mustafa Mazhar Bey Sokağı'na paralel yapılmış ahırlar, arabalıklar, mutfak,

personel odaları ve iki kapı daha vardı. Yerden üç metre kadar yüksek büyük bir havuza kuyulardan çekilen su dolar, bahçe ve bostan buradan sulanırdı. Havuzun üstüne muntazam yapılmış bir merdivenle çıkılır ve kenarında oturulurdu.

Tahsin Paşa orta boylu, daima siyah elbise veya redingot giyen, fesli, teni esmer olduğu için Kara Tahsin Paşa olarak tanınan, ciddi, son derece terbiyeli bir insandı. II. Abdülhamid'in Mabeyn Başkâtipliği'ne atandıktan sonra kendisine paşalık rütbesi verilmişti. Sultan Hamid'in tahttan indirilmesini takip eden günlerde Tahsin Paşa da diğer birçoklan gibi tutuklanmış, gözaltına alınmış, sürgün edilmişti.

Tahsin Paşa Köşkü bahçesinden geriye kalan tek yapı olan selamlık restore edildikten sonra (1990)

Paşa son günlerini Feneryolu'ndaki o muhteşem saray yavrusu köşkte parasal yönden büyük bir sıkıntı içinde geçirmiş, komşularından borç para isteyecek durumlara düşmüştü. Tahsin Paşa'nın bu köşkte pek mutlu bir hayat sürmediği söylenebilir. Paşa'nın hanımının bir tür ruh hastalığı olduğu bilinirdi. Yıkanmış çamaşırlan giymediği için bir defa giyip çıkarılan çamaşırlar evin bir köşesine kümelenir, kesinlikle kimseye verilmezdi. Paşa'dan evvel öldü.

1980'de fotoğrafı çekilen ve artık olmayan bu yol, Tahsin Paşa Köşkü'nün selamlığına giderdi.

Paşa'nın kızı Fahire Hanım Galip Paşa'nın oğluyla evlenmiş, Şakir adında bir oğlu olmuştu.

Daha sonraki yıllarda Fransa'ya yerleşen Şakir, bazı seneler yaz aylarında İstanbul'a gelir, bozuk bir Türkçe konuşurdu.

Fahire Hanım eşi ölünce büyük bir kedere kapılmış, günlerce kendine gelememiş, neticede tüberküloz teşhisi konmuştu.

Paşa I. Dünya Savaşı'ndan sonra inanılmaz para sıkıntılarına uğradı, o kadar ki, gaz lambasında gaz bittiği için karanlıkta kalan Tahsin Paşa evinin karşısındaki bir ahbabından para almış, ertesi gün bir vazo satarak borcunu ödemişti. Bu sıkıntıya daha fazla tahammül edemeyen Paşa, muhteşem köşkünü Abdurrahman Naci Demirağ'a sattı. Mülkün yeni sahibi Paşa ve kızının ömür boyu köşkün selamlığında oturmalarına müsaade ederek büyük bir hayırseverlik yaptı ve baba kız hâlâ Parlamenterler Köşkü olarak bilinen selamlığa taşındılar.

Aradan çok zaman geçmemişti ki, 1932'de büyük köşk yıkılmaya başladı.

Köşk yıkılırken Tahsin Paşa evin karşısında Arap Sami Bey'in bahçe duvarına dayanmış, tahtalar sökülürken çivilerden çıkan hazin sesleri sonsuz bir acı ve üzüntüyle dinlemiş, yıkımı seyretmişti.

Tahsin Paşa 1933'te selamlık binasında öldü ve ölüm ilanı *Milliyet* gazetesinde çıktı.

Tahsin Paşa'nın kızı Fahire Hanım ortadan uzun boylu, siyah dalgalı saçlı, son derece terbiyeli bir hanımefendiydi. Babasından sonra selamlık binasında bir müddet yalnız yaşadı ve bu dünyadan ayrıldı.

Bundan sonra yıkılan köşkün arka bahçesi Davut Ağa'ya kiraya verildi. Sebze yetiştirilip satılmaya başlandı. İnek ahırları ve uşak odaları da kiralandı. Trenyolu ile köşk arasındaki büyük bahçe tam bir bakımsızlık içindeydi, bağlar sökülmüştü. 1927'de Feneryolu'nda açılan Ümit Kulübü'nün futbol sahası olmuştu. Kulübün gençleri bir zamanlar nadide ve leziz üzümlerin yetiştiği bu alanda maç yaparlardı. Bu esnada koca köşk sessiz, bakımsız ve kimsesiz olarak ayaktaydı. Futbol sahası olarak top koşturulan yer ileriki yıllarda Ziraat Bakanlığı tarafından asma fidanlığı ve üzüm türleri üzerinde araştırmalar yapılmak maksadıyla kullanıldı. Hatta bazı barakalar yapıldı ve mahkûmlar çalıştırıldı.

1983'ten itibaren bu kuruluşun çalışmalarına son verildi ve Kadıköy Belediyesi tarafından Özgürlük Parkı olarak düzenlendi. Bir kısmına da Trafik Amirliği yerleşti.

Selamlık binası da Parlamenterler Köşkü olarak anılmaya başlandı.

Tahsin Paşa Köşkü bahçesinin artık olmayan kapısı. (1986)

HÜSEYİN HÜSNÜ PAŞA KÖŞKÜ

Feneryolu ile Göztepe arasındaki Yıldıray Sokağı'na dikey olarak başlayan ve Fahrettin Kerim Gökay Caddesi'ne açılan yola Hüseyin Hüsnü Paşa Sokağı denir.

Etrafında 25 tane apartmanın bulunduğu bu yörede 1939'a kadar ayakta kalan Hüseyin Hüsnü Paşa'nın köşkü bulunuyordu.

Köşk 1860'lı yıllarda Serasker Sadi Paşa tarafından yaptırılmış, I. Meşrutiyet'in ilanı yıllarında Yusuf İzzettin Efendi kiracı olarak oturmuş ve 1912'de Ahi Çelebi Hüseyin Hüsnü Paşa'ya satılmıştı.

Hüseyin Hüsnü Paşa.

Üç katlı, ahşap ve simetrik olarak planlanmış, pencereleri panjurlu köşkün iç bahçesi bir tahta perdeyle çevrilmişti. Eski köşklerdeki bu iç bahçeye Harem Bahçesi demek âdetti.

Harem bahçesinde bir çamaşırhane, havuz ve kameriye vardı. 36 dönümden oluşan bahçe aynca bir dış duvarla çevrilmiş, kuzey tarafta kalan kısmı iki büyük parsel bağa tahsis edilmişti. Güney tarafında selamlık, hemen onun yanında kahve ocağı vardı. Arabalık, mutfak, uşak odaları, ahır yine bu bölümdeydi. Sokak kapısından, etrafında çınar ve dişbudak ağaçlan bulunan yumuşak kavisli bir yolla köşkün harem bahçesine gidilirdi. Aynca bağa ayrılmış parselin ortasından geçen ve iki tarafında at kestaneleri sıralanmış bir yol diğer caddeye ulaşır, burada da ikinci bir selamlık bulunurdu.

Ahi Çelebi Hüseyin Hüsnü Paşa sivil paşalardan olup, cüsseli bir yapıya sahip olduğu aile arasında söylenirdi. Aslen Filibeli olan Hüseyin Hüsnü Paşa Bulgaristan'daki Osmanlı Türk ailelerinin en zenginlerinden birine mensuptu. Elinde 150

Hüseyin Hüsnü Paşa'nın eşi Mestizer Hanım.

parça arazinin tapusu vardı. Bir sebeple Osmanlı ordusuna mensup büyük bir birlik mahsur kalmış, Hüseyin Hüsnü Ailesi o birliği üç ay beslemiş, kendisine bu nedenle paşalık rütbesi verilmişti. Ahilik teşekkülüne bağlı olan Paşa, ilk Batı Trakya Cumhuriyeti'ni kuranlardandı. Paşa bu köşkte fazla yaşamamış, 1917'de 63 yaşındayken ölmüştü. Kızından olan torununa da Hüseyin Hüsnü ismi verilmişti.

İlkokuldayken benimle yaşıt olan Hüseyin Hüsnü ile zaman zaman bu köşkte buluşup ders çalışırdık. Koca köşkün büyük bir kısmı boş, panjurları kırık, boyaları dökülmüş, tamir görmeyen güzelim yapıya yılların tahribatı çökmüştü. Köşkün vaktiyle pırıl pırıl olan yaldızlı aynalarının yer yer yaldızları dökülmüş, sandalyeler, masalar azalmış, kapı tokmaklarından bazıları yok olmuştu. Evvelce pek değerli olduğu anlaşılan oda eşyalarına, rengi solmuş fersude goblen perdelere hüzünlü bir görüntü sinmişti.

Dış bahçe bir harabeydi. Sonu gelmiş Osmanlı köşklerinin sokağa açılan bahçe kapılarında garip bir benzerlik vardır; ne tam açıktır ne de tam kapalı durur. Hüseyin Hüsnü Paşa Köşkü'nün kocaman iki kanatlı kapıları da hep aralıktı.

Bütün bu çöküntü içinde bizim Hüseyin Hüsnü'nün annesi terbiye, asalet ve samimiyetin canlı bir heykeli gibi aileyi yönetirdi. Eski köşkün kendi gibi yaşlı misafirleri de vardı. Üsküdar'dan Abdülhalim Ağa, Bostancı'dan Hayrettin Ağa, Göztepe'den Nadir Ağa gelerek Paşa'nın hanımı Mestizer Hanımefendi'yi büyük bir nezaket ve saygıyla ziyaret ederlerdi. Osmanlı devletinin ve saraylarının protokolünde yetişmiş bu haremağalarının oturuşunda kalkışında, incecik sesleriyle evin hanımefendisiyle ve birbirleriyle konuşmalarında değişik bir tavır vardı. Daha evvel yaşadıkları saray veya köşke göre aralarındaki mertebe farkı hemen fark edilirdi. Mesela Nadir Ağa, Haydarpaşa Numune Hastanesi'nin kapıcısı olan Yaver Ağa'yı sık sık ziyarete gelir; Nadir Ağa otururken Yaver Ağa ayakta bekler, Nadir Ağa ona Yaver der fakat öteki ancak "Birader" diye hitap ederdi. Çünkü Nadir Ağa Sultan Hamid'in Sarayı'ndan, Yaver Ağa ise Yusuf İzzettin Efendi'nin köşkünden gelmişlerdi.

Selamlık

Hüseyin Hüsnü Paşa Köşkü'nün selamlığı usta bir mimarın elinden çıkmış son derece güzel bir yapıydı. Köşk halkı buna Bağ Köşkü adını takmıştı. İki buçuk kat-

lı ahşap, beyaz yapıya mermer bir merdivenle girilir, o katta bir salon iki oda bulunurdu. Üst kat da aynıydı. Çatı katında da odalar vardı.

Binanın etrafı balkonla çevrilmiş, tavanları ve duvarları yaldızlı, pencereleri, balkonları renkli vitraylarla zevkli şekilde süslenmiş, etrafına pek çok fındık ağacı dikilmişti.

Renkli camlarıyla yoldan geçen herkesin dikkat ve hayranlığını çeken selamlık binası Ziverbey yolunun kenarında, bahçe duvarlarının içinde, hâlâ nasılsa ayakta kalmış olan Sultan V. Murad'ın Fikirtepe'deki köşküne su veren su terazisinin tam karşısındaydı. Bu su terazisinin hemen önünde Vecihi Hürkuş İstanbul'da ilk uçağını yapmış, uçak tamamlanıp havalanmadan evvel de rüzgârın istikametini belirleyen, bezden boru gibi bir aygıtı su terazisinin tepesine yerleştirmişti.

Ziverbey yolu evvelce son derece tenha ve bakımsız, ancak mevsiminde iki mandanın çektiği kömür arabalarının gelebildiği, serserilerin soygunlar yaptığı tehlikeli bir yerdi.

Sultan V. Murad'ın ve Hüseyin Hüsnü Paşa köşklerinin muhteşem yaşantılı, kalabalık personelli döneminde ne bu tenhalık ne de can tehlikesi hissedilirdi. Ne vakit ki bu iki köşkteki yaşantı bitmiş, personel dağılmış, ancak sahiplerinden birkaç kişi oralarda kalmıştı, işte o zaman yolun çirkinliği de tenhalığı da yaşayanları huzursuz etmeye başlamıştı.

Hüseyin Hüsnü Paşa'nın damadı Mehmet Bey vaktiyle Sultan V. Murad'ın oğlu Selahaddin Efendi'nin kiracı olarak oturduğu selamlık binasına bir polis karakolunun taşınmasına izin verdi. Birkaç sene sonra karakol başka bir yere nakle-

Hüseyin Hüsnü Paşa Köşkü.

dilince vitraylı selamlık yeniden boş kalmış, Ziverbey Caddesi tekrar sessizliğe gömülmüştü. Aile yeniden tedirgin olunca Mehmet Bey bu sefer bir polisi ailesiyle birlikte oturtmak için hayli dil dökecekti.

1950'de bir sanat eseri kadar güzel olan bina yıkıcıya verilmiş, yok edilerek arazi parsellenmişti. Büyük köşk daha evvel yıkılmıştı.

Hüseyin Hüsnü Paşa Köşkü'nün beş odalı, tek katlı olan diğer selamlığı ise bir müddet evvel yanmıştı.

1930-40'lı yıllar gelip yıkım ve inşaat furyası başlayınca Hüseyin Hüsnü Paşa Köşkü de yıkıldı. Arazi parsellendi, yollar açıldı. 25 tane apartman yapıldı. Açılan yollardan birine Hüseyin Hüsnü Paşa Sokağı dendi.

Ne yazık ki, o ihtişamdan sadece bu isim kaldı.

Hüseyin Paşa Köşkü ihtişam devrini yaşadığı yıllarda bir gün mahallenin bekçisi belinden aşağısı tutmayan bir kadını Hüseyin Paşa Köşkü'ne getirdi. Bekçi kucağında taşıdığı kadını Hüseyin Paşa'nın hanımı Mestizer Hanım'a gösteriyor, kimi kimsesi olmayan bu kadının köşkte barınması için ricada bulunuyordu. O dönemin Osmanlı âdetlerine göre tereddüt edilmeden kadıncağız köşke yerleşti. Hareket edemeyen, her ihtiyacı için başkasına muhtaç olan sakat kadının bakımı güçtü ama köşk kalabalık, imkânlar hudutsuzdu.

İsmi Cevaheran olan bu sakat kadının Osmanlı ordusu subaylarından merhum Abdullah Paşa'nın kızı olduğu, Beyoğlu'nda bir araba kazasından sonra sakat kaldığı, Abdullah Paşa'nın da Arabistan kralı Büyük Suud'un kardeşi olduğu anlaşılmıştı. Suud'dan güzel bir cevap geldi. Suud "Oğlum Faysal'ı İskenderiye'ye gönderiyorum. Oraya gel seni Riyad'a getirecek" diyordu. Diyordu ama, belinden aşağısı tutmayan bu Cevaheran Hanım'ı İskenderiye'ye kim götürecekti? Suud gereği kadar altın da göndermişti.

Anadolu vilayetlerinden birinde Cevaheran Hanım'ın erkek kardeşinin İffet adında bir kızı vardı. Ona haber ve gelmesi için para gönderildi. Kısa süre sonra Cevaheran Hanım'ı İskenderiye'ye götürecek olan İffet geldi. İffet bir güzellik timsaliydi. Parlak sarı saçlı, pembe beyaz tenli, mütenasip vücutlu bu genç kızı her gören hayran olurdu.

Hüseyin Paşa Köşkü'nde kısa süre kalan İffet, Cevaheran Hanım'ı alıp Suudi Arabistan'a gitti. Bundan sonra köşke gelen haberler gerçekten mutluluk vericiydi.

Kral Suud, kardeşi Abdullah Paşa'nın kızına büyük saygı ve sevgi göstermiş, Cidde'de onun ismine Cevaheran Camii'ni yaptırmış, oğlu Faysal da ilk gördüğü anda büyük bir aşkla bağlandığı İffet'le evlenmişti. İleriki yıllarda İffet'in beş çocuk doğurduğu, çok mutlu bir hayatı olduğu öğrenilecekti. Fakat bu güzel haberlerin geldiği yıllarda Hüseyin Paşa Köşkü artık yoktu.

ÇİFTEHAVUZLAR

Cemil Topuzlu Paşa Köşkü'nün karşısında, yoldan hafifçe yüksek bir zemin üzerindeki araziye iki tane havuz yapılmış, etrafına kestane ağaçlan dikilerek demir bir parmaklıkla çevrilmişti. Nereden geldiği belli olmayan fakat bir ayazmadan kaynaklandığı söylenen bol ve içilebilir nitelikte su, evvela kenarında aslan başı heykeli bulunan havuzu doldurur, oradan çok daha büyük olan diğer havuza akar, bu havuzun suyu da Bizans'tan kalma künklerle yolun altından geçerek karşı taraftaki Cemil Topuzlu Köşkü'nün bahçesindeki havuzu da doldurduktan sonra köşkün önünden denize akardı.

Çiftehavuzlar'ın bulunduğu arazinin ilk sahibi Uranya adında bir Rumdu. Sakız Adası'ndan gelen Nikola, havuzların bulunduğu yeri Uranya'dan kiralamış, eşi Andon ve Panayot isimli iki oğluyla beraber bahçenin içindeki tek katlı binaya yerleşerek, gazinoculuk yapmaya başlamıştı. Nikola'nın asıl mesleği inşaatçılık olmasına rağmen sonradan gazinoculuğu seçmişti.

Nikola ufak bir kayık yaptırmış, isteyene beş kuruşa büyük havuzda kürek çektiriyordu. Ayrıca bir nevi laterna olan ve piyanola adını verdiği müzik aletiyle de gazinosuna renk katardı.

Nikola burada hem meyhanecilik yapıyor hem de beslediği tek inekten elde ettiği sütü satıyordu. Bu tek inek daha sonraki yıllarda başlayacağı sütçülüğün başlangıcı olacaktır.

Nikola'nın yazdan yaza çalıştırdığı Çiftehavuzlar Gazinosu Cemil Topuzlu Paşa Köşkü yapılmadan evvel vardı. Sonraları Paşa'nın zaman zaman gelip bir kadeh rakı içtikten sonra dostlarıyla sohbet ettiği gibi, romancı Refik Halit Karay da sık sık Nikola'nın yerine uğrardı.

İleriki yıllarda Nikola ve kardeşi, Büyük Kulüp'ün karşısındaki 5 dönümlük araziyi satın almış, burada inekçilik ve sebzecilik yaparak uzun yıllar çalıştıktan sonra yerine apartmanlar yaptırmışlardı.

Çiftehavuzlar Gazinosu'nu bir süre İspiro işletmiş, sonra bir Türk aynı işi devam ettirmiş, sonunda gazino terk edilerek, havuzlar kurumuş, etrafındaki kestane ağaçlarından sonbaharda dökülen yapraklarla dolup havuzluktan çıkmıştı. Nikola zamanında içinde kayıkla gezilen havuz ve bahçe tam bir harabe halinde yıllarca durdu ve Kadıköy'ü saran inşaat furyası buraya da el atıp dükkân ve apartmanlarla doldurdu.

Çifte havuzlardan hatıra olarak yalnızca bir isim kaldı.

KURUKAHVECİ İHSAN BEY KÖŞKÜ

Selamiçeşme'den deniz tarafına doğru giderken yolun dönemecinde tam karşıya gelen çok güzel, beyaz, ahşap köşk Kurukahveci İhsan Bey'e aitti. 20 dönümlük bir arazi üzerine yapılmış olan ve hâlâ bakımlı bir şekilde muhafaza edilen bina, İhsan Bey'in babası Osman Efendi tarafından yaptırılmıştı.

Evvelce köşkün doğu tarafında birisi pembe, diğeri beyaz iki ahşap ev ve ikisinin arasında da birkaç asırlık muhteşem bir çınar ağacı vardı. Geniş bir alana gölge veren dallarından birine kurulan salıncağın görüntüsüne civar halk çok alışmıştı.

Kurukahveci İhsan Bey Köşkü.

Kurukahveci İhsan Bey Köşkü'nün denize bakan tarafı.

Pembe Köşk, Osman Efendi Ailesi'nin yazlığıydı. Daha küçük olan beyaz binanın üst katı selamlık, alt katı mutfak olarak kullanılırdı. Ailenin Vefa'daki kışlık konağı yanınca, Osman Efendi, Pembe Köşk'te devamlı oturmaya başlamış, 1894'te de büyük beyaz köşkü yaptırmıştı.

Köşkün alt kısmı kâgirdir. Üzerindeki üç kat ahşap olarak yapılmış, kuzey ve batı tarafından, geniş, beyaz mermer merdivenlerle girilen binanın kavisli balkonu, ferah, çift kapılı, yüksek tavanlı odaları cidden zevkli ve ihtiyaca göre düşünülmüştü. Alt ve orta kat salonlarına açılan dörder odası vardı. Dördüncü kattaki küçük odalar ise evde çalışan kadınlara tahsis edilmişti. En alt kattaki büyük taş-

lığın bir tarafında ve bahçede birer mutfak vardı.

Geniş bahçede koyun, inek, at beslenir, evin süt ihtiyacı bu ineklerden temin edildiği gibi komşular da yararlanırdı. Köşkten yüz metre ileride denize ulaşılır, küçük bir kayıkhanede sandal ve balık takımları dururdu. Köşkle deniz arasında, bugün apartmanlarla dolu olan sahada, lezzetine doyulmayan çeşitli üzümlerin yetiştiği bağ, sebzelik, her cins meyve ağacı yer alırdı. Köşkün etrafı fırdolayı pembe, beyaz, mavi ortancalıktı.

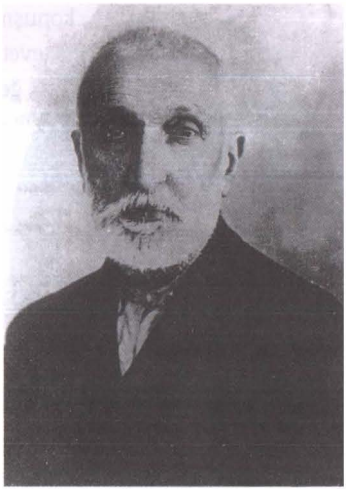

Kurukahveci Mehmet Efendi.

Osman Efendi'nin ölümünden sonra oğlu İhsan Bey'e intikal eden ev aynı itina ve bakımla yaşantısını sürdürmüştü. İhsan Bey Ailesi'nin her zaman altında oturduğu beyaz yapraklı akçıra ağacı evin beyaz bir güvercin görüntüsüyle uyum sağlardı.

Baba Osman Efendi ile kardeşi Mehmet Efendi yıllar evvel Tahmis'te ufak bir dükkân açıp kahve satmaya başlamışlar, satışın başında daima Mehmet Efendi bulunmuştu. Dükkân o kadar küçüktü ki, Mehmet Efendi oturduktan sonra çırağa yer kalmaz, sokakta durur, müşteriye buradan hizmet ederdi. Fatura vermek icabederse, Mehmet Efendi kalın bir kalemden süzülen bol mürekkepli yazıyı kurutmak için bir tutam kahveyi kâğıdın üzerine serper, kahveyi mh yerine kullanırdı.

Mehmet Efendi, her akşam ağabeyi Osman Efendi'yi ziyaret eder, son derece saygılı ve dürüst tutumuyla günlük hesabı teslim ederdi. Osman Efendi'nin vefatından sonra işin başına geçen oğlu İhsan Bey, uzun boylu, kalın kemikli, irice burunlu, siyah saçlı, sert bakışlı fakat yumuşak kalpli, rahat Fransızca konuşan, evine ve ailesine düşkün bir aile reisiydi. Sık sık ava gider, köşkün önündeki denize ağ attırıp balık tutar, bahçedeki personele, inekçiye, aşçıya otoriter fakat müşfik davranır, bu arada eğlence için gittiği Paris seyahatlerini hiç ihmal etmezdi. En şık ve modern bir şekilde Avrupa'dan, özellikle Londra'dan giyinirdi.

İhsan Bey, köşkü, bahçesi, personeli, süt ve besi hayvanlanyla Çiftehavuzlar'ın bir bölümünde adeta dükalık kurmuş, civar halkın sevgi ve saygınlığını kazanmıştı. Seneler böyle geçip giderken kendisinde bir hastalık baş gösterdi. Her sene yürümesi, konuşması, etrafla ilişkisi, iş hayatındaki başansı daha da bozuldu. O kral gibi İhsan Bey, çok kere durgun, zaman zaman fevri bir karaktere büründü. Yaz aylannda gene akçıra ağacının dibinde oturuyor, gelen ziyaretçilerin

Kurukahveci İhsan Bey.

konuşmalarını sessizce dinliyor, sorulan suallere nadiren evet-hayır gibi kelimelerle cevap verip yeniden sessizliğe gömülüyordu. Bu sağlık durumunda bile bahçede çalışan personeli gözleriyle takip eder, onlara bir iki kelimelik direktifler verirdi. Sanki geçmiş günlerin hareketli ve ihtişamlı yaşantısından kendisine sadece bahçesi kalmıştı. Bir gün bu da bitti. 1957 Haziran'ında İhsan Bey hayattan ayrıldı.

İhsan Bey'in vefatından sonra Osman Efendi'nin oturduğu Pembe Köşk yıktırılmış, selamlık binası ise yanmıştı. Bunların yerinde hâlâ sıra sıra apartmanlar bulunmaktadır. Beyaz köşk bu yeni yapıların arasında sıkışmış gibi durur. Artık denizle de alakası kalmamıştır, ama hâlâ bakımlı, küçük bahçesi çiçekli, akçıra ağacı yerindedir. Buna rağmen güzelim konak kebapçı restoranı olmuş, geçmiş yıllardaki ihtişamıyla pek de uyum sağlamayan bir yaşantıya bürünmüştür.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul düşman kuvvetlerince işgal edilerek, göze batan köşklerin sahipleri evlerinden çıkartılmış; buralara İngiliz, Fransız ve İtalyan askerleri yerleştirilmişti. Kurukahveci İhsan Bey'in evine de İngilizler gelmiş, aileden evin derhal boşaltılması istenmişti. Evin alt katına etekli İskoç neferleri, orta katına idari işlerle meşgul subaylar, üst katına da kumandanlar taşındı. Üç sene süreyle kaldıklan bu evde İskoç neferleri civar halka oldukça sıkıntılı günler yaşatmış, işgal kuvvetleri İstanbul'u terk ederken Kurukahveci İhsan Bey'in evini ateşe vermişlerdi. Yangın üst katta kumandanların kaldığı odalardan başlatılmıştı. O yıllarda modern bir itfaiye teşkilatı olmamasına rağmen civar halkın gayretiyle ev tamamen yanmadan söndürülmüştü. Ne tuhaf bir rastlantıdır ki, Mühürdar Köşkü'nü üç yıl işgal eden İngilizler de evi terk ettikleri gün yakıp kül etmişlerdi.

YOĞURTÇUBAŞI AHMET EFENDİ'NİN EVİ

Ahmet Efendi, Cemil Topuzlu Caddesi'nin Yoğurtçubaşı Sokağı'yla kesiştiği yerin sol alt tarafındaki iki katlı bir evde oturur, koyun ve inek beslerdi. Günlerden bir gün II. Sultan Mahmud, tebdili kıyafet, birkaç adamıyla Selamiçeşme'den geçerken Ahmet Efendi'nin mandırasına uğrar. Ahmet Efendi misafirlerine yoğurt ikram eder. Padişah yediği yoğurdu pek beğenir ve Ahmet Efendi'ye "Sen bize her gün yoğurt yapar mısın?" der. Ahmet Efendi "Senin kim olduğunu, ne-

Yoğurtçubaşı Ahmet Efendi'nin köşkü.

Yoğurtçubaşı Ahmet Efendi'nin evi yıkılırken.

reye yoğurt göndereceğimi ne bileyim!" diye cevap verir. Fakat sonradan bu tuhaf misafirin Sultan II. Mahmud olduğu öğrenilir. Ahmed Efendi hazırladığı yoğurt bakraçlarını her gün saraya göndermeye başlar, kendisine de Yoğurtçubaşı unvanı verilir.

II. Mahmud, Yoğrutçubaşı Ahmet Efendi'ye geniş bir arazi hibe eder. Mandıra büyür, yıllar böyle geçip giderken II. Mahmud'un tüfekçibaşısı Hüseyin Ağa'nın oğlu, Harbiye Nezareti Baş Hazinedarı Hacı Mehmet Efendi gelip Yoğurtçubaşı Ahmet Efendi'nin çiftlik evinde iki yaz kiracı olarak oturur. Üçüncü sene Yoğurtçubaşı Ahmet Efendi evini ve 20 dönümlük arazisini Hazinedar Mehmet Efendi'ye satar.

Hazinedar Mehmet Efendi İstanbul'da doğmuş, 65 yıl veznedarlık yapmış, yazlan hep Çiftehavuzlar'da oturmuş, bahçesini havuzlar, tarhlar, çiçekler, ağaçlarla süslemiş, 1918'de Üsküdar'da kirayla oturduğu evde 105 yaşında ölmüştü. 1918'de çıkan *Tasviri Efkâr* gazetesinde Mehmet Efendi'nin memuriyet hayatı anlatılmış ve övgüyle bahsedilmiştir.

Hazinedar Hacı Mehmet Efendi'nin Fatma Hayriye ve Sadberk isimli iki kızı oldu. Oğlu olmamıştı. Fatma Hayriye Hanım'ın Lebibe ve Sabite isimli iki kızı Sadberk Hanım'ın ise Mümtaz adında bir oğlu dünyaya geldi. Mümtaz Bey, Sabite Hanım'la evlendi ve kızlan Tekrime babasını pek tanımadan Mümtaz Bey Çanakkale'de şehit düştü. Sabite Hanım'la kızı Tekrime, büyükbabalan Hacı Meh-

met Efendi'nin Yoğurtçubaşı Ahmet Efendi'den satın aldığı iki katlı ahşap evde uzun yıllar oturdular. Artık devir değişmiş, gelir kaynakları kurumuştu. Bir zamanlar cennet gibi olan bahçeyi otlar bastı, havuzlar kurudu, ev ömrünü tamamladı ve her taraf harabeye döndü.

Cemil Topuzlu Caddesi'nin alt tarafında yol boyunca uzanan üzeri demir parmaklıklı duvar, bahçenin hududunu teşkil eder, paslı parmaklıklı duvarın iç tarafında insan boyu otlar görülürdü. Bu terk edilmiş, bakımsız eski bahçede, hesaplanan yaşlarına göre Bizans'tan önce mevcut oldukları tahmin edilen beş büyük sakız ağacı bütün haşmetiyle gökyüzüne uzanırdı. Çok geç büyüyen ve son derece dayanıklı olan bu yabani sakız ağaçları bir ihtimale göre, vaktiyle burada bulunan Rufinianai Manastın'ndan kalmışlardı. Rufinus, Doğu Roma döneminde Çiftehavuzlar'da yaşamış ve 395'te öldürülmüş bir devlet adamıydı. Bu sebeple evvelce Çiftehavuzlar'a Rufinianes denirdi.

Rufinus buraya bir manastır ve kilise yaptırmış, büyük ihtimalle bu yabani sakız ağaçlarını da diktirmişti. Hâlâ iki tanesi durmakta olan bu eşsiz ağaçların etrafı apartmanlarla doludur.

1950'lerden itibaren Hazinedar Hacı Mehmet Efendi'nin 20 dönümlük arazisi parsellenip satılmaya başlandı. Evvela iki katlı beton binalar yapıldı, sonra onlar da yıkılıp yerlerine gökdelenler inşa edildi.

Eski günlerden sadece iki tane sakız ağacı, bir sokak tabelasında Yoğurtçubaşı ve bir binada da Hazinedar Mehmet Efendi Apartmanı isimleri kaldı.

MISIRLILAR'IN KÖŞKÜ

18 Mart Sokağı'ndaki dört katlı büyük beyaz köşk, Türk asıllı fakat Mısır uyruklu Behice Rıda Hanım'a aitti.

Bu beyaz köşkün önünde, aynı bahçe içindeki kâgir bina da Behice Hanım'ındı. Daha önünde, deniz kenannda, meşhur çocuk doktoru Ali Şükrü Bey'in evi vardı.

Behice Hanım'ın Avni, Halil, Suat ve Ayda adındaki çocuklanndan Avni Rıda, Sultan Hamid'in torunu Neslişah Sultan'la evlenmiş, Salih ve Ömer adında iki oğlu olmuştu.

Aile her yıl Mısır'dan gelir, beyaz köşkün önündeki kâgir binada kalırdı. Dr. Ali Şükrü Bey'le iyi bir komşuluk yapar ve öndeki denizden faydalanırlardı.

Mısırlılar'ın Köşkü.

Aile beyaz köşkte hiç oturmaz, daima kiraya verirdi. Üst katta bir avukat, alt katta da Kömür İşletmeleri müdürü Zeki Bey uzun yıllar kiracı olmuşlardı.

Rıda Ailesi'nin 1952'ye kadar devam eden yaşantısı sekteye uğramış, Neslişah Sultan İstanbul'a gelerek ecdat toprağına yerleşmişti. Birkaç yıl sonra ahşap köşk satıldı, iki defa yangın geçirdi ve sonunda çok iyi bir şekilde restore edilerek yeniden el değiştirdi. Aslında köşk bugünkü haline göre çok daha küçüktü. Yangınlardan sonra yapılan ilavelerle eskisine göre tanınmayacak kadar büyütülmüştür.

Beyaz köşkün karşısındaki ahşap köşk de, gene Mısır hanedanından Prenses Emine'ye aitti. Bu ev de yıkılmıştır.

18 Mart Sokağı'nda, son 50-55 yıl içinde inanılmaz değişiklikler olmuş, yeni apartmanlar dikilmiştir.

CEMİL TOPUZLU PAŞA KÖŞKÜ

Çiftehavuzlar'daki Cemil Topuzlu Paşa'nın köşkü hâlâ Büyük Kulüp olarak kullanılan binanın bahçesine bitişikti.

Paşa 1900'de köşkün planını Hristaki Pasajı'nda bir şekerlemecinin oğlu olan, Fransa'ya gidip mimarlık tahsili gören Vallaury'ye yaptırmış, 1901'de de köşkü inşa etmişti.

Köşk o yıllarda çok moda olan Art Nouveau tarzında ve pek güzel yapılmış, bahçesine nadide çamlar, süs ağaçları dikilerek heykellerle süslenmişti. Köşkün içindeki döşemelerde Fransa'dan getirilen kalın, enli parkeler kullanılmış, yüksek kapıların renkli camları pek zevkli seçilmişti. Binanın yanında yükselen sivri damlı kulesi asimetrik bir güzellik veriyordu.

Ahırları, arabalığı, mutfağı yola dikey olarak inşa edilmiş, deniz tarafına kalın demirlerden güzel, sağlam bir iskele yapılmıştı. Paşa buradan çatanayla İstanbul'a geçerdi. Yol tarafında alçak bir duvar vardı. Buna mukabil üzerine yüksek, oymalı demir parmaklıklar yerleştirilmişti. Sokaktan geçenler rahatlıkla bahçeyi görebilirlerdi. Çift kanatlı demir kapının üzerindeki yan kıvrılmış yılan motifleri, Paşa'nın hekimlik mesleğini sembolize ederlerdi.

Cemil Topuzlu Paşa'nın köşkünün güzelliği, bahçe tanziminin özelliği onun İstanbul Şehremini makamına gelmesine neden olmuştur. Bu olayı Paşa şöyle anlatır:

"Gazi Ahmet Muhtar Paşa sadrazam olmuştu. Paşayı öteden beri iyi tanıyordum. Hastamdı. Bir gün gene beni çağırdığını haber verdiler. Rahatsızlandığını zannettim. Çantanın içine aletlerimi koydum. Paşa'nın Feneryolu'ndaki köşküne gittim. Beni pek beşuş bir sima ile kabul etti. Tahminimin hilafına, hasta olmak şöyle dursun, sıhhi durumu pek mükemmeldi.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa: 'Bir ay önce Göztepe, Feneryolu tarafında geziyordum. Senin Çiftehavuzlar'daki köşkünü o zamana kadar görmemiştim. Binanın mimari tarzı, bahçenin tanzim şekli o kadar dikkatimi çekti ki, Avrupakâri köşk kimin diye meraklandım. Senin olduğunu söylediler. O zaman düşündüm ki, evinin içinde ve dışında küçücük bir Avrupa yaratan adamı şehremini yaparsam İs-

Cemil Topuzlu Paşa Köşkü.

tanbul'u imar eder. İşte sadrazam olur olmaz da seni bu makama getirmeyi düşündüm. Haydi bakalım, nazı bırak da bir ayak evvel işe başla.'"

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın teklifini Cemil Paşa kabul etmiş ve 21 Ağustos 1912'de şehremini görevine başlamıştı.

Cemil Topuzlu Paşa, Çiftehavuzlar Caddesi'nden denize kadar uzanan son derece bakımlı bahçesinin ortasında yükselen muhteşem köşkünde 30 sene oturdu.

Paşa'nın kızı bir albayla evlenerek köşke yerleşmişti. Her nedense damatla kayınpeder arasında çıkan sürtüşmeler gittikçe büyüdü ve Cemil Paşa özenle yaptırdığı mülkünü iş adamı Hayri İpar'a satarak Çiftehavuzlar'dan ayrıldı.

Mülkün yeni sahibi binaya ve bahçeye ilk zamanlar çok itina ettiyse de, ölümünden sonra her yıl biraz daha bakımsızlığa terk edildi. Daha sonra bir bankere satılıp bahçesine apartmanlar inşa edildi.

Evvela, içinde yöreye adını veren çifte havuzların bulunduğu kestane ağaçlı yer parsellendi, kestane ağaçları kesildi. Apartmanlar yükseliverdi. Sonra Cemil Paşa'nın bahçesi aynı akıbete uğradı. Güzelim çamlar yok edildi. Birbirinin içine geçmiş apartmanların arasında tarihi köşk görünmez oldu.

Bu yörenin coğrafi yapısı öylesine değişti ki, eski halini iyi bilenler bile bugün Çiftehavuzlar'ı tanıyamıyorlar.

Cemil Paşa'nın köşkü sanki yerinden sökülüp betonların arkasında bir yere götürülmüş gibi durmakta, yoldan geçenler artık onu görememektedirler.

HACI BEKİR KÖŞKÜ

Çiftehavuzlar'da hâlâ Circle d'Orient (Büyük Kulüp) olarak kullanılan binanın bahçesinde beyaz boyalı, ahşap, güzel bir köşk vardır.

Bu köşk ve bahçesi, meşhur Hacı Bekir'in oğlu Muhiddin Bey'e aitti. Deniz tarafında bir kayıkhane, kayıkhanenin üstünde de selamlık binası bulunuyordu. Selamlıkla köşk arasında mutfak, personel odaları yapılmış, Muhiddin Bey'in nadide atları için çok güzel bir ahır inşa edilmişti. Muhiddin Bey'in kendi kullandığı Brik arabası da burada dururdu.

Muhiddin Bey'in eşi Reski Melek Hanım'ın okuması yazması yoktu. Fakat Fenerbahçe Kulübü'nün kurucularındandı. I. Dünya Savaşı'nda Fukaraperver Cemiyeti'nin başkanlığını yapmış, birçok gazetede röportajları çıkmış ve hayır işlerinde faal olan bir İstanbul hanımefendisiydi. 1932'de vefat etti.

Muhiddin Hacı Bekir Köşkü.

Köşk bir sebeple 1935'te o dönemin meşhur tüccarlarından Uncu Akif Bey'e satılmışsa da Akif Bey burada oturmamış, iki yıl sonra Celal Bayar'ın oğlu Refii Bayar'a satmıştı.

Refii Bayar Circle d'Orient'e kiraya verdi, daha sonra da kulübe devretti.

Hacı Bekir Ailesi'nin üç katlı bir ahşap köşkü de Feneryolu tren istasyonunun arkasındaydı. El değiştirmiş, yazları kiraya verilmiş, daha sonra yıkılarak yerine altında dükkânlar bulunan apartman yapılmıştır.

Muhiddin Hacı Bekir'in eşi Reski Melek Hanım.

HASAN RAMİ PAŞA KÖŞKÜ

Hasan Rami Paşa.

Hasan Rami Paşa (1842-1923) Mora eşrafından Ferhat Efendi'nin oğluydu. Askeri mühendislik eğitimi görmüş, Osmanlı döneminde Akdeniz filo kumandanlığı yapmış, 1897'de Bahriye Nazın olmuştu.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra görevden alınıp sürgün edilen Paşa'nın *Manevra-i Bahri* isimli bir kitabı vardır. Bu kitapta İngiltere'de katıldığı manevralan anlatır.

Çiftehavuzlar'da alt katı kâgir, diğer üç katı ahşap bir köşk yaptırmış, denize kadar inen bahçesini çok güzel bir şekilde tanzim ettirerek ağaçlandırmış, fakat sadece yazları burada oturmuştu.

1921'de köşk Amerikan Koleji olarak işletmeye açıldı. Köşkün yanındaki ahşap, büyük bina da kiralanarak yatılı öğrencilere aynlmıştı. Binada kalorifer yoktu. Bahçeye konan bir cihaz koridorlara sıcak hava verir, bazı odalardaysa soba yakılırdı. Eğitimin çok sıkı ve ağır olduğu söylenmezdi ama İngilizce öğrenmek, spor yapmak, sosyal faaliyetlerde bulunmak bakımından oldukça çekici bir okuldu. Özellikle hoca-öğrenci ilişkileri gayet samimi seyreder, bir arkadaşlık havası okul hayatını pek cazip kılardı. Sabahlan sınıflara girmeden sanşın, uzun boylu, manken gibi bir kadın olan Miss Grif Black piyano çalar, öğrenciler hep bir ağızdan İngilizce şarkılar söylerlerdi

Okulun marangozhanesinde pratik tatbikat, deniz kenanndaki fitalar suya indirilerek su sporlan, okulun karşı tarafındaki boş tarlada bazı günler tertiplenerek atletizm müsabakaları yapılırdı. Şimdi apartmanlarla dolu olan bu spor sahasında

Hasan Rami Paşa'nın sonradan Amerikan Koleji olan köşkünün denizden görünümü.
Ağaçların arasından kısmen görünen yapı okul, tam olarak görünen yapıysa yatakhane bölümüydü.

her yıl tribünler kurulur, misafirler davet edilir, hatta Robert College'den de hocalar gelir, bütün Amerikan okullarında olduğu gibi kraliçeler seçilerek, ödüller dağıtılırdı.

Köşk, Hasan Rami Paşa'nın yazlan oturduğu günlere göre çok daha değişik ve hareketli bir dönem yaşardı. Öğrenciler, Kadıköy'de Kilise Meydanı'ndan kalkan okula ait bir servis otobüsüyle okula getirilirdi. O yıllarda Kadıköy'de otomobil adedi 10'u geçmediği için, Amerikan mektebinin otobüsle öğrenci taşıması pek lüks gözükürdü. Okulun öğrencilerinden Feneryolu'nda oturan Nafi, bir gün şoföre rica etmiş, direksiyonuna geçmişti. Yolun kenarına korkuluk olarak dikilen tren rayına çarptı ve otobüs kullanılmaz hale geldi. Bundan sonra okula taşıma görevini Kadıköy'le Moda arasında işleyen Dikran isimli şoförün otobüsü üstlendi. Muavini Boris'ti. Otobüse arka taraftan binilir, iki yana konmuş tahta sıralara karşılıklı oturulurdu.

Hasan Rami Paşa Köşkü'ndeki Amerikan Koleji, öğrencilerine güzel bir talebelik hayatı yaşatarak eğitimi sürdürüyordu. Okulun müdürü köşkün selamlığında kalır, diğer hocalar okul binasında yatarlardı. Çiftehavuzlar'daki kolej, Amerika'da büyük bir teşkilat olan "Bible House"un parasıyla açılan misyoner okullarından biriydi. Amaç din propagandası yapmak olduğundan, okulun bütün masrafları bu teşkilat tarafından karşılanır, özellikle fakir Ermeni öğrenciler parasız okutulurdu. Vartan İhmalyan, Jirayr Merdunyan bunlardan sadece ikisiydi. Vartan, daha sonra Rusya'ya giderek Rus Radyosu'nda spikerlik yapmıştır.

Okulun son derece zengin kütüphanesi her an öğrencilerin istifadesine açık şekilde hazırdı.

Hasan Rami Paşa Köşkü.

Bu misyoner okulları ilk defa 1823'te, o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Beyrut ve Suriye'de faaliyete başlamış, Doğu Anadolu'ya girmişti. Başlangıçta İncil'i öğretmek gibi bir sebep gösterilerek Teoloji mektepleri diye açılan okullar, uzun bir süre gerçek amaçlarını gizlediler. Her okulun "istasyon" tabir edilen ve okula bağlı bir teşkilatı, onun önünde de "uç istasyon" denilen ve iki kişiden oluşan görevlisi vardı. Zamanla bu teşkilat Anadolu'yu bir ağ gibi sarmış, sayıları 400'e ulaşmıştı. Protestanlığı yaymak için Anadolu'ya giren misyonerlerle Katolik teşkilatı arasında çıkan çekişme kısa zamanda tatlıya bağlanarak her ikisi de kendi alanlarında yollarına devam etmişlerdi.

Dr. Uygur Kocabaşoğlu'nun büyük bir titizlikle yapmış olduğu araştırma, 1823'te *"İncil'i* öğreteceğiz" diye misyoner faaliyetinin Anadolu'ya nasıl yayıldı-

ğını, daha sonraki yıllarda İncil öğreten okulların ne müthiş birer silah deposu haline geldiğini bütün detaylarıyla göz önüne serer.

Çiftehavuzlar'daki Amerikan Koleji'nin öğretmenleri her yıl mutlaka Doğu'ya gider, tatillerini orada geçirirlerdi. Bu arada matematik öğretmeni Nikilis de aynı maksatla gitmiş, Toroslar'da kayak yaparken düşüp ölmüştü.

1932'de Amerika'da meydana gelen büyük ekonomik kriz Çiftehavuzlar'daki koleje de hemen tesir etmiş, para yardımı kesilmişti. O yıl kolej kapandı. Kütüphanedeki kıymetli eserler kapanın elinde kaldı. Okul talan edildi.

İleriki yıllarda Zonguldak tren hattını yapan müteahhitlerden Emin Tanan Bey'e satılan Hasan Rami Paşa Köşkü çok geçmeden yıkılıp bahçesi apartmanlarla dolduruldu.

1611'den sonra İzmit'in Akmeşe ve Bahçecik mıntıkalarına Anadolu'nun değişik yerlerinden gelen Ermeniler yerleşmeye başlar. 1872'de Bahçecik'te Amerikalılar bir Protestan Erkek Okulu açarlar. 1860'ta Amerika'dan gelen Rahip J. W. Parsons 1872'de bir de kız Proteston Okulu kurar. 1884'te bu okul Adapazarı'na nakledilir ve Bithinia American High School ismini alır. Konu edilen bu okullarda sadece Ermeni öğrenciler okumakta, zaten Bahçecik ve Akmeşe halkı Ermenilerden oluşmaktadır. 1915'te Ermeni tehciri olunca Bahçecik ve Akmeşe'de Ermeni kalmaz. Okullar kapanır. Bithinia American High School'u İstanbul'a gelir. Adapazarı'ndaki bu kız okulu Üsküdar'da bulunan "Home School" ile birleşerek Üsküdar Amerikan Kız Koleji olur.

CAFER PAŞA KÖŞKÜ

Tütüncü Mehmet Efendi Sokağı'nın Cemil Topuzlu Paşa Sokağı'yla birleştiği yerin sol köşesindeki üç katlı ahşap, beyaz boyalı 19 odalı 4 numaralı köşke Cafer Paşa Köşkü denir.

Köşkü Paris sefiri Tevfik Paşa yaptırmaya başlamışsa da yanda kalmış, bu binayı Cafer Paşa'nın eşi Fitnat Hanım satın alarak 1897'de tamamlamış, aile içinde oturmaya başlamıştı.

Yıllar geçmiş, ölümler olmuş Cafer Paşa'nın torunu Kâmile Kerimoğlu Hanım yalnız başına emektar bir yaşlı adamıyla köşkte yaşamaya başlamıştı. Kâmile Hanım'ın dayısı olan Hasan Bey Veliaht Yusuf İzzettin Efendi'nin yaverliğinde bulunmuştu.

1989'da Kâmile Hanım ikinci katın penceresinde oturur, hemen hiç hareketsiz sokağa bakardı. Vaktiyle hareketli bir yaşantısı olduğunu Kâmile Kerimoğlu Hanımefendi'den öğrendiğimiz köşke tam bir sessizlik çökmüş, gelen giden pek kalmamıştı. 1996'da Kâmile Hanım vefat edince köşk tamamen terk edilmiş bir vaziyette kaldı.

2001'de köşkün arka bahçesi parsellendi ve bir apartman yapılmaya başlandı.

Cafer Paşa Köşkü.

ABDÜLLATİF SUPHİ PAŞA KÖŞKÜ

Çiftehavuzlar, Cemil Topuzlu Caddesi, numara 128'deki dört katlı, ahşap, kısmen harap görünüşlü bina 1998'de restore edilmeye başlandı. Bütün bina örtüyle kapatılmış, tamirat işi biraz gözlerden uzak sürdürülmüştü.

Günün birinde bu örtü kaldırılınca gerçekten zevkli ve bilinçli bir çalışmanın eseri olan muhteşem bir köşk meydana çıktı.

Köşkün ilk sahibi Sultan Hamid'e hem Adliye hem de Maarif nazırlığı yapmış olan Abdüllatif Suphi Paşa'ydı. Paşa bu konakta yaz aylarını geçirir, kış gelince Horhor'da Taşkonak olarak bilinen, hiç çivi kullanılmadan yapıldığı söylenen çok güzel bir binaya taşınırdı.

Abdüllatif Suphi Paşa'nın vefatından sonra Çiftehavuzlar'daki köşk, Paşa'nın altıncı oğlu olan Hamdullah Suphi Tannöver'e intikal etmiş, Hamdullah Bey bir süre bu köşkte oturmuştu. 4,5 dönümlük bir arsa üzerine yapılan Abdüllatif Suphi Paşa Köşkü, Hamdullah Suphi Tannöver'den sonra pek çok el değiştirmiş, evvela Fatma İpekçi Hanım'a, ondan Ahmed Fuat Bey'e, sonra sırayla Üç M Taahhüt Ticaret Sanayi Yatırım A.Ş.'ye, Garanti Bankası'na, Doğuş Holding A.Ş.'ye ve Özkanlar Turizm Sanayi ve Ticaret Şirketi'ne intikal etmişti.

Bahçesi ve içi son derece güzel, görkemli köşk, hâlâ İkiler Et Lokantası tarafından restoran olarak kullanılmaktadır.

Abdüllatif Suphi Paşa Köşkü.

MR. THERON DAMON KÖŞKÜ

Caddebostan'da üç katlı, tavanları yaldızlı ve renkli işlemeli, her katta geniş sofaları bulunan ahşap binanın her haliyle bir Osmanlı yapısı olduğu anlaşılmaktadır.

Bahçedeki sekiz köşeli, tek oda, bir tuvaletten ibaret olan gene ahşap ve kuş kafesi gibi zevkli yapılmış, saçaklan oymalı yapı selamlık olarak kullanılırdı. Ancak gece misafirleri için değil, gündüz gelenlerin oturup çay, kahve ve meşrubat içmelerine tahsis edilmişti. Yatak odası yoktu. Sekiz köşeli odanın duvar kesitlerine uygun sedirler yerleştirilmişti.

Köşkte kalorifer sisteminin olmayışı, hatta odalarda soba için baca delikleri bulunmayışından yazlan oturulduğu, kış aylarında boş kaldığı anlaşılıyor.

Theron Damon Köşkü.

Theron Damon Köşkü'nün selamlığı.

Yıllar evvel bina, Amerikalı Theron Damon tarafından satın alınarak Amerikan Board teşkilatına verilmiş, onlar da Y.W.C.A' nın hizmetinde kullanmışlardı.

Köşkün Caddebostan Caddesi'nden denize kadar uzanan asırlık ağaçlarla dolu bahçesinde her yıl yaz aylannda Üsküdar Amerikan Kız Koleji kamp yapardı.

Mr. Theron Damon 1970'te öldü, fakat köşkü ve bahçesini Amerikan Koleji 1980'e kadar kamp olarak kullandı.

Köşk ve büyük bahçesi "Gençlik Kültür ve Hizmet Vakfı"na devredilmiş ve vakıf da sekiz yıllık ilköğretim eğitimi verecek olan bir ilkokul inşaatına başlamıştı. Son yıllarda okul idaresinden aynlan köşkte bir restoran açıldı.

TEVHİDE HANIM KÖŞKÜ

Sultan Hamid'in mabeyincilerinden Ragıp Sanca Paşa Caddebostan'daki saray misali köşkünü yaptırdıktan sonra aynı sırada, Adalar'a bakan dört katlı büyük köşkü, kızı Tevhide Hanım'ı Hasan Tosun Bey'le evlendirirken düğün hediyesi olarak inşa ettirmişti.

Tevhide Hanım 19 yaşındayken bu köşkte evlenmiş, doğum esnasında hayatını kaybetmişti. Forsepsle alınan çocuğa Ayşe Tevhide adı verildi. Büyük bir şanssızlık eseri olarak forsepsin kafatasında sebep olduğu ezilme sonucu zavallı Ayşe Tevhide bütün hayatı boyunca sakat kaldı.

Hasan Tosun Bey'in ölen eşi Tevhide Hanım'dan hatıra kalan ve devamlı bakıma muhtaç olan kızı Ayşe Tevhide'nin Gülşen adında oldukça güzel ve genç bir dadısı vardı. Hasan Tosun Bey, dadı ve Ayşe Tevhide muhteşem köşkte yaşarlarken, Ragıp Sanca Paşa'nın bir kızı daha oldu ve tuhaf bir rastlantıyla onun da adını Tevhide koydular. Paşa'nın diğer bir hanımdan olan, iyi yetiştirilmiş, kolejde okutulmuş Nahide isimli bir kızı daha vardı. Bir dönem geldi ki Paşa'nın bütün kızlan Tevhide Hanım Köşkü olarak tanınan köşkte oturdular, fakat Nahide Hanım'la Tevhide Hanım'ın yıldızları hiçbir zaman barışmadı.

Tevhide Hanım Moskova sefiri Şevki Bey'le evlendi. Sonralan Sefir Bey de bu köşkte oturdu.

1936'da köşk Yusuf Ziya Demiriz'e satıldı ve Ragıp Sanca Paşa'nın kızlan buradan ayrıldılar.

Köşkün sahibi ilk senelerde eski günlerin ihtişamını aratmayacak bir yaşantı sürdürmüşse de zamanla köşk bölüm bölüm kiraya verilmeye başlandı ve devrin tanınmış kişilerinden Vehbi Koç, Gafur Soylu, Abidin Dino, Dr. Behçet Sabit Bey'in eşi, Prof. Ali Eşref Gürsel, Ömer Yüksel ekseriya yazdan yaza kiracı olarak oturdular.

Çocukluk ve gençlik yıllarını Tevhide Hanım Köşkü'nde geçiren Yıldız Demiriz, Caddebostan'ın bir daha asla geri gelmeyecek olan bu güzel yıllarını kitaplaştırmıştır.

Tevhide Hanım Köşkü.

Köşk Doğu Anadolulu bir şahsa satıldı. Aradan yıllar geçti ve köşk tekrar satılığa çıkanldı.

Ragıp Sanca Paşa'nın kızlan ne oldu?

Nahide Hanım kışlan babadan kalan Beyoğlu'ndaki Rumeli Hanı'nda oturuyor, yazlan Cemil Topuzlu Caddesi'nde iki katlı kâgir evine taşınıyordu. Birkaç evlilik yapmıştı.

Tevhide Hanım'ın Moskova sefiri olan eşinden hâlâ yurtdışında yaşayan Güzin ve Şermin isimli kızlan olmuş, eşi öldükten sonra Suadiye ile Bostancı arasında Dr. İhsan Sami Garan Bey'in evinde kiracı olarak oturmuştu. Tevhide Hanım'ın tuhaf bir alışkanlığı vardı. Yanında devamlı bir tabancı taşırdı, lakin kullandığı hiç görülmedi.

Hasan Tosun Bey'le evdeki dadı Gülşen evlenmişler ve Erenköy'e taşınmışlardı. Doğarken sakatlanan Ayşe Tevhide ise Caddebostan'da, bugün Migros'un bulunduğu binaya yakın bir apartmana yerleştirilmiş, yanına bir bakıcı konmuştu. Bütün hayatı talihsizliklerle geçen Ayşe Tevhide'nin son günleri daha da hazin oldu. Önüne konan havuç ve pırasaları soyar, dilimler, bunlarla avunarak herkesten uzak, dünyaya yabancı bir yaşam sürerdi. Hasan Tosun Bey'in hanımı Gülşen gelir, hasta kıza pek hoş olmayan bir şekilde davranır hatta hırpalardı.

Ragıp Sanca Paşa'nın kızlan ve onların eşleri bu dünyadan ayrıldı.

Bu köşkte yaşayan Sanca Paşa Ailesi'nin hayatlan, bu muhteşem yapının görüntüsüne uygun bir şekilde mutlu geçmedi.

RAGIP SARICA PAŞA KÖŞKÜ

İki tarafını sık meşe ağaçlarının süslediği taşlı bir yoldan Caddebostan Plajı'na doğru gidilince sağ yanındaki yüksek duvarla deniz arasında kalan 27 dönümlük bahçe içindeki saray yavrusu beyaz köşk Ragıp Sanca Paşa'ya aitti.

Paşa'nın ecdadından olan Sarıca Paşa, Kosova savaşlarında Beşinci Gruba kumanda etmiş, orada 1811'de ölmüştü. Türbesi Kosova'dadır.

Ragıp Paşa, iki metreye yakın boyuyla dikkat çeken sivil bir Paşa'ydı. Uzun yıllar Sultan Hamid Sarayı'nın mabeyinciliğini yapmıştı. Paşa, hâlâ Yunan hudut-

Ragıp Sarıca Paşa Köşkü.

Ragıp Sarıca'nın köşkünün Cemil Topuzlu Paşa Caddesi'ne açılan bahçe kapısı.

lan içinde bulunan Eğriboz'da 1857'de doğmuş ve mülkiye mektebini bitirdikten sonra devlet hizmetlerine girmişti. 1908'e kadar Yıldız Sarayı'nın güvenilir bir mensubu olan Ragıp Paşa, devlet memuriyeti yanında ticaretle de uğraşmış, Beyoğlu'nda birbirine yakın Anadolu, Rumeli, Afrika hanlarını yaptırmış, Umurca Rakı Fabrikası'nı kurmuştu. Debdebeli yaşantısı, büyük bir serveti vardı. Son derece zevkli ve bilgili olan Paşa, yaptırdığı büyük binalarda zevkini ve kültürünü simgelemiştir.

Caddebostan'daki köşkünü 1906'da kâgir olarak inşa ettirmiş, üzerini ahşap kaplattırmıştı. Köşkün mimarisi çok değişik ve kaliteli olup o nispette pahalıydı. Odaların döşemeleri önce 10 santim kalınlığında pres edilmiş kömür plaklarıyla kaplanmış, üzeri kalın bir mantar tabakasıyla örtülmüş, en üstü de Viyana'dan getirilen çok kaliteli bir parkeyle döşenmişti.

Tavanlar ince altın varaklarla süslüydü. İleriki yıllarda bu altın malzemenin satıldığı öğrenildi. Bina 40 bin altına mal olmuş, dört katlı köşkün Adalar tarafına bir de kule yapılmıştı. Mehtaplı gecelerde Paşa içkisini bu kulede alırdı. Bu bilgileri aktaran Nahide Sanca, binayı A. Jasmund isimli bir mimarın yaptığını söylemişti.

Köşkün geniş salonları, renkli camlan, aradan yüz yıl geçtiği halde bütün ihtişamını koruyan kapılan vardı. Binanın iç ve dışındaki mermerlerin hepsi İtalya'dan gelmişti.

Bahçedeki arabalıkta birbirinden güzel ve şık Landon arabaları, ahırlarda ise çok kıymetli İngiliz atlan bulunuyordu. Bahçedeki tarhlar her mevsim renkli çiçeklerle dolar taşar, en güzel çam, çınar ve kestane ağaçlan tabii bir orman görüntüsü verirdi. Buna rağmen Göztepe ve Erenköy'deki köşk bahçelerinde anane haline gelmiş olan üzüm bağlan Ragıp Paşa Konağı'nda yoktu.

Paşa, Çiftehavuzlar'a özel istimbotla gelir bazen de arabayı tercih ederdi. Ragıp Paşa özenerek yaptırdığı köşkte senenin pek az ayında sadece ilk ve sonbaharda kalır, daha çok Sanyer'de sonradan yanmış olan yalıda ve Yıldız'da otururdu.

Köşkün Caddebostan yoluna açılan çift kanatlı büyük, oymalı demir kapısı, deniz tarafında en şiddetli lodosların bile bozamadığı beyaz mermerden yapılmış sağlam bir nhtımı vardı. Bahçe kapısının karşısında hâlâ duran iki güzel bina yapılmıştı. Selamlık olarak kullanılanı son yıllarda yıkılıp yerine apartmanlar yapıldı. Yaverlerin oturmasına mahsus olanıysa hâlâ durmaktadır. Köşkün bitişiğindeki büyük beyaz köşkse Ragıp Paşa'nın kızı Tevhide Hanım'a aittir. Bugün hâlâ bakımlıdır. Gerek Ragıp Paşa'ya gerekse Tevhide Hanım'a ait olan köşklerin içerlek oluşu, etraflarının yüksek duvarlarla çevrili bulunması nedeniyle caddeden iyi görünmemesine rağmen denizden bakılınca muhteşem bir manzara arzetmektedir.

Sultan Hamid döneminin bu varlıklı ve zevkli paşası 1908 Meşrutiyeti'nden sonra Padişah'ın Selanik'te Alatini Köşkü'ne gönderilmesini müteakip Rodos'a sürgün edilmiş, orada hastalanarak mide kanserine yakalanmıştı. Tedavi için İsviçre'ye gitti. Dönüşte çok yaşamadı, Çiftehavuzlar'daki köşkünde 1920'de vefat etti.

Ragıp Sarıca Paşa'nın ölümünden sonra köşk evvela avukat İbrahim Ali Bey'e, daha sonra Sait Çiftçi'ye satıldı. Bir süre yat kulübü, bir süre de Askeri Nekahethane olarak kullanıldı. Caddebostan yolu genişletilince duvarların ve kapının yeri değişti. Bahçenin bir bölümü parsellendi, bazı ağaçlar kesildi. Buna rağmen Ragıp Paşa Köşkü, Çiftçi Ailesi'nin mülkiyetinde bütün güzelliğini korudu.

ÇİFTE KONAKLAR

Tütüncü Mehmet Efendi Caddesi'nin sol tarafında, oldukça geniş bir arazi üzerinde yola paralel yapılan, harem ve selamlıktan oluşan iki binayı birbirine bağlayan köprüden dolayı bu eve Çifte Konaklar adı verilmişti.

Ahşap binaların ilk sahibi geçen asrın sonunda yaşamış Kassam Şükrü Bey'dir.

Çifte Konaklar.

Merhum Prof. Dr. Bedii Şehsuvaroğlu'nun titiz araştırmalarından elde edilen bilgiler, Osmanlı İmparatorluğu'nda kassamlık, kazasker ve kadı emrinde çalışan, miras paylaşmalarında görevlendirilen şer'i bir makamdır.

Çifte Konaklar'ın bahçesi, Tütüncü Mehmet Efendi Caddesi'nden Tanzimat Sokağı'na kadar inerdi. İtfaiye Sokağı'ndaki İtfaiye garajı Çifte Konaklar'ın ahırlanıydı.

Zamanla el değiştiren Çifte Konaklar, Mabeynci Bekir Bey'e, Müşür Kâzım Paşazade Selami Bey'e, Trabzonlu Böğrüzadeler'e ve ondan sonra da Londra büyükelçisi Ferid Bey'e satılmıştı. Selami Bey ufak tefek bir kadın olan Fatma Sultan'ın kocasıydı. Oğlunun adı Yavuz, kızınınki Bilul idi. Hayfa'da, istasyon karşısındaki han bu ailenindi. Adadaki Splendid Palas Kâzım Paşa'ya aitti. Sonralan çok güzel bir kadın olan kızı Neyire Hanım'a intikal etmiştir.

I. Dünya Savaşı sırasında Maarif Nazın maslup Şükrü Bey'in kiracı olarak oturduğu köşkün arazisi sonralan Ferid Bey tarafından parsellenerek elden çıkarılmış, selamlık kısmı Prof. Dr. Müfide Küley Hanım'a, harem kısmı da Mersinli bir tüccara satılmıştı. Harem kısmı kiraya verilmiş, bakımsız kalmış, harap olmuş gene Mersinli olan başka bir tüccara satılıp 1963'te esaslı bir tamir görmüşse de selamlık ve harem binalarını birleştiren köprü yıkılmış, böylece Çifte Konaklar özelliğini kaybetmişti.

1968'de Prof. Müfide Küley'in sattığı selamlık kısmı da yıkılarak yerine apartman yapıldı.

CAMGÖZ OSMAN PAŞA KÖŞKÜ

1924'te yurtdışına sürülen Osmanlı Hanedanı'nın hayatta kalanları 1952'de çıkarılan af kanunuyla yurda dönmeye başlamışlardı. Aynı yıl, Yeşilköy havalimanında Avrupa'dan gelecek bir misafirimi bekliyordum. O senelerde havalimanına inen, kalkan uçakların sayısı pek az olduğundan alan tenhaydı.

Ben uçağı beklerken hemen yanımda yaşlıca bir haremağasıyla aynı yaşlarda bir kadın heyecanlı hareketlerle dolaşıyor, inecek uçağı bekledikleri her hallerinden anlaşılıyordu.

Nihayet uçak indi. Haremağasıyla siyah mantolu kadın çıkan yolcuların arasında ilerleyen ortadan uzun boylu, saçları kırlaşmış, lacivert elbiseli bir zata doğru yürüdüler ve derin bir saygıyla misafirin önünde eğildiler. Ancak, lacivert elbiseli bey, bu saygılı karşılama karşısında sessiz, biraz ürkek, adeta onları güç tanırmış gibiydi. Elindeki çantayı haremağası aldı ve yanındaki kadınla beraber saray terbiyesiyle yürümeye başladılar. Üçlü kafile yanımdan geçerken haremağasının kadına alçak bir sesle söylediği şu cümleyi işittim: "Efendi Hazretlerinin gözleri hep aynı, hiç değişmemiş."

Aradan birkaç yıl geçti. Hanedan mensuplarının bir araya geldiği bir toplantıda havaalanında gördüğüm beyle karşılaştım. Bu zatın Camgöz Osman Paşa'nın oğlu Hami Bey ve eşinin de Sultan V. Murad'ın oğlu Selahattin Efendi'nin kızı Atiye Sultan olduğunu o gün öğrendim. Haremağasının yanındaki kadının eski kalfalardan biri olduğunu anlattı. Sonraları pek çok defa Hami Bey ve Atiye Sultan'la toplantılarda beraber olduk. Her ikisi de son derece saygılı ve gayet ölçülü insanlardı. Evvela Atiye Sultan sonra da Hami Bey bu dünyadan ayrıldılar.

Camgöz Osman Paşa Köşkü'nün ön cephesi.
(M. Burak Çetintaş Arşivi)

Camgöz Osman Paşa'nın eşi Fahire Hanım, kız kardeşi Nurses Hanım ve kızı Cahide, hizmetkârlarıyla birlikte Göztepe'deki köşkün merdivenlerinde.
(M. Burak Çetintaş Arşivi)

Göztepe'deki köşkün bahçesinde Osman Hami Bey lalası ve seyisiyle beraber. (M. Burak Çetintaş Arşivi.)

Camgöz Osman Paşa Kimdir?

Tütüncü Mehmet Efendi Caddesi'nde Göztepe İstasyonu'na giden yolun sol tarafında, Çifte Konaklar'ın karşısında, büyük bir bahçe içindeki ahşap, dört katlı, otuz odalı köşkü, Camgöz Osman Paşa'nın babası Sır Kâtibi Mustafa Paşa, 1888'de yaptırmıştı.

Camgöz Osman Paşa'nın iki oğlu ve bir kızı vardı.

Paşa, daha genç bir subayken İttihat ve Terakki Fırkası'nın Avrupa temsilcisi olan Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşi Fahire Hanım'la nişanlanmış, fakat hemen Osmanlı-Yunan Savaşı başlayınca cepheye gitmişti. Savaş, her ne kadar Osmanlı'nın zaferiyle sonuçlandıysa da hem Yunan bağımsızlığı tanınmış hem de Yunanistan'a tazminat ödenmişti.

Bu savaşta bir gözünü kaybeden Osman Bey İstanbul'daki nişanlısı Fahire Hanım'a bir mektup yazıp bir gözünü kaybettiğini bildirerek sakat bir adamla hayatını sürdürmeye mecbur olmadığını anlatmıştı. Fahire Hanım'sa "Ben gözünle değil seninle nişanlayım" diyerek büyük bir âlicenaplık göstermiş ve sonunda evlenmişlerdi.

İleride paşa olan Osman Bey, kaybettiği gözünün yerine camdan bir göz taktırmış ve halk arasında Camgöz Osman Paşa olarak anılmaya başlamıştı. Paşa'nın, Osman Hami, Osman Hilmi ve Nahide adında üç çocuğu olmuş, yaz aylarında Göztepe'deki köşkte lalaları, da-

dıları ve hizmetkârlarıyla muhteşem bir hayat sürmüşlerdi.

Osman Hami Bey, V. Murad'ın oğlu Şehzade Selahattin Efendi'nin kızı Atiye Sultan'la, Sultan'ın Ortaköy'deki konağında evlenerek Osmanlı Hanedanı'na damat olmuştu. Camgöz Osman Paşa'nın kızı Nahide Hanım da Halep Valisi Bekir Paşa'nın oğlu Fuad Bey'le evlenmiş, yaz mevsimini Göztepe'deki köşkte geçirmeye başlamışlardı.

Osman Hilmi Bey ise çok genç yaşta geçirdiği ruhi bir bunalımdan dolayı daima annesiyle beraber oturmuştu. Bir devlet memuru olan Osman Hilmi Bey, 31 Mart olaylarına karışan suçluların Eminönü'nde kurulan sehpalara asıldıklarını gördükten sonra ruhi dengesini kaybetmiş, belleğinde kalan bu görüntü onu bütün ha-

Camgöz Osman Paşa'nın oğlu Osman Hami Bey damat gittiği Ortaköy'deki köşkte silah arkadaşlarıyla. (1916) (M. Burak Çetintaş Arşivi)

Osman Hami Bey ve eşi Atiye Sultan Avrupa'da sürgünde. (M. Burak Çetintaş Arşivi.)

Camgöz Osman Paşa.
(M. Burak Çetintaş Arşivi)

yatı boyunca rahatsız etmişti. İş bununla da kalmamış, annesiyle beraber oturduğu Göztepe'deki köşkün penceresinden bakar "Eyvah, gene geldiler, sehpalar kurdular beni de asacaklar!" diyerek başka odalara kaçardı. Osman Hilmi Bey'in evdeki bu huzursuz hayatı dışanda başka türlü sürerdi. Her gün yakasına kırmızı bir gül takıp Beyoğlu'na çıkar, Löbon'da kimseyle konuşmadan oturur, Göztepe'deki eve dönerdi.

Osman Hami Bey'in eşi Atiye Sultan'ın yurtdışında kaldığı yıllarda Osman Hilmi Bey ve annesi Fahire Hanım Göztepe'deki köşkün bir bölümünde, kardeşi Nahide Hanım da diğer bölümünde oturmuş, Osman Hilmi Bey'in tedavisi ve ailenin geçimi için gerekli olan para ancak köşkün bahçesini parselleyip satarak temin edilmişti. Evvela Osman Hilmi Bey, kısa süre sonrada annesi Fahire Hanım bu dünyadan ayrıldılar.

Osman Hami Bey ve eşi yurtdışından döndükten sonra Göztepe'de hiç oturmadılar.

Hami Bey 1963'te köşkü yıktırdı. Yıkılan köşkün alt tarafında Cavit Paşa Sokağı'na kadar uzanan bahçesini tüccar Mustafa Yalman Bey satın alarak apartman yaptırmış, bir kısmını da Cerrahpaşa Hastanesi eski başhekimlerinden Op. Dr. Şaban Erdem Bey alıp ev yaptırmıştı. Şaban Bey'in vefatından sonra bu ev yıkıldı, yerine apartman yapıldı.

Vaktiyle büyük bir personel kadrosu olan ailenin, Camgöz Osman Paşa'nın lalalarla, dadılarla yetiştirilen çocuklarının atla dolaştığı bahçeden, meyve ağaçlarından, üzüm bağlarından hiçbir iz kalmadı, onun yerine sekiz tane blok dikildi.

ZÜLÜFLÜ İSMAİL PAŞA KÖŞKÜ

İkinci Orta Sokağı'nın Tütüncü Mehmet Efendi Caddesi'yle kesiştiği köşede dört katlı, cihannümalı, ahşap, bahçe içindeki beyaz köşk Zülüflü İsmail Paşa'ya aitti.

1900-1905 yıllan arasında yapılan muhteşem binanın, 1926'da geçirdiği yangınla üst kısmı büyük hasar görmüşse de sonradan tamir edilerek kısmen eski haline dönüştürülmüştü. Köşk ileriki yıllarda el değiştirmiş, Ekmekçioğlu Ailesi'ne intikal etmiştir.

İsmail Paşa'ya gür ve güzel saçlarından dolayı "Zülüflü" lakabı takılmış fakat kendisi bu yakıştırmadan asla hoşlanmamış ve hiçbir zaman duymak istememişti.

Zülüflü İsmail Paşa (1856-1924) Sultan İkinci Abdülhamid'in mabeyincilerinden Ali Bey'in iki oğlundan biridir. Annesi ise gene bir saraylı olan ve Sultan Mecid'in sarayında yetişen Feleksu Hanım'dır. Zülüflü İsmail Paşa'nın ecdadının

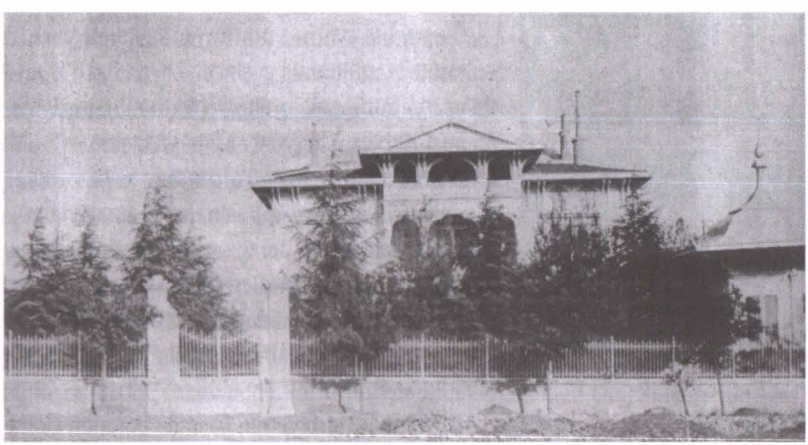

Zülüflü İsmail Paşa Köşkü.

Zülüflü İsmail Paşa eşi ve üç çocuğuyla.

Zülüflü İsmail Paşa'nın oğlu Celalettin Germiyanoğlu.

Rusçuklu bir aileye kadar uzandığı ve bu aileden olan Germiyanoğulları'ndan Ahmet İzzet Paşa'nın sarayda görev yaptığı bilinmektedir.

Feleksu Hanım diğer saraylılar gibi Çerkezdi. Küçük yaşta saraya getirilmiş, güzelliğiyle dikkat çekmiş, bu sebepten ileride bir hükümdar eşi olacak şekilde yetiştirilerek okuma, yazma ve piyano dersleri almıştı. Sonraki yıllarda Feleksu Hanım saraydan ayrılarak Zülüflü İsmail Paşa'nın babası olan Ali Bey'le evlendi. İsmail Paşa'nın doğumundan hemen sonra babası Ali Bey Rodos'a sürüldü. Kendisi 15-16 yaşında henüz genç bir Mühendishane-i Berri-i Hümayun talebesiyken Sultan Aziz tarafından mabeyincilik göreviyle saraya alınmış ve üsteğmen rütbesi verilmişti. Fakat hazin bir tesadüf eseri olarak Sultan Aziz, Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın tertiplediği bir ihtilalle tahttan indirilip yerine Sultan V. Murad getirilince, eski padişahın bütün yakınları ve bu arada İsmail Paşa da saraydan uzaklaştırıldı. İsmail Paşa bu dönemi boş geçirmemiş, daha evvel yarıda kalan tahsilini tamamlamak için Harbiye'ye girmiş ve kolağası rütbesiyle mezun olmuştu.

Sultan V. Murad tahttan indirilerek yerine Sultan II. Abdülhamid geçince yeni padişah İsmail Paşa'yı bütün askeri mekteplerin müfettişliğine atamış, rütbesini de yüzbaşılığa yükseltmişti.

Rahmetli Selim Sırrı Tarcan Bey bir anısında:

"İsmail Paşa, boylu boslu, tam manasıyla güzel bir erkekti. Son derece nazik, herkese karşı mültefitti. Fakat mektepler âleminde çok kötü bir şöhreti vardı. Hafiye olduğu söylenirdi" der.

Sultan II. Abdülhamid, İsmail Paşa'ya her zaman iltifat etmiştir.

O yıllarda Harbiye'nin başında bulunan Goltz Paşa'yla istediği diyaloğu kurmayan İsmail Paşa

Zülüflü İsmail Paşa Köşkü'nün restore edilmiş hali.

kendi arzusuyla bu görevden ayrılmış, Sultan Hamid de onu saray yaveri yapmıştı.

1905'te İsmail Paşa'yı yeniden mektepler müfettişi olarak görüyoruz. Ruhen inkılapçı olmakla beraber iyi bir idareci olan İsmail Paşa, mektepli subayların çoğaltılmasına, yetişenlerin daha bilgili olmasına gayret sarfetmiş ve onun telkiniyle II. Sultan Hamid, İstanbul'dakiyle beraber altı ordu merkezinde; Edirne-Manastır-Erzincan-Şam ve Bağdat'ta birer Harp Okulu açılmasını emretmişti.

1909'da Sultan Hamid tahttan indirilince İsmail Paşa da görevden uzaklaştırılmış, bununla da kalınmayarak bir süre hapsedildikten sonra Büyükada'da sürgün hayatı yaşamış, rütbesi de albaylığa indirilmiş; işler daha da ileriye götürülerek Divanı Harbe verilmiş, bütün rütbe ve nişanları alınıp Rodos'a sürülmüştü. Paşa, Rodos'ta sürgün hayatı yaşarken Osmanlı- İtalyan Savaşı patlak verince Rodos'tan Sinop'a nakledildi. Balkan Savaşı çıkınca Paşa'nın rütbeleri iade edilerek daha sonra emekliye sevdekildi.

Zülüflü İsmail Paşa, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın kız kardeşi İsmet Hanım'la evliydi. İkiz oğullarından Ali Haydar Bey, Sultan Vahideddin'in kızı Ulviye Sultan'la, diğer oğlu İ.E.T.T. müdür muavini Celalettin Germiyanoğlu ise Debreli İsmail Paşa'nın kızıyla evlenmişlerdi. Celalettin Bey'in oğlu İsmail Bey yüksek mühendisti. Kızı Noyan Hanım bir dönem Kadıköy'ün sayılı güzellerindendi. Kendisinden aldığım bilgilere göre Zülüflü İsmail Paşa Köşkü'nün iki odası sarayın mimarları tarafından tezyin edilmiş, bahçesinde yine sarayın Fransız bahçecisi Mösyö Deroin'nın zevkine göre muhteşem güzellikle planlanmıştı. Köşkün, tavanları ve duvarları saray mimarları tarafından tezyin edilen odalarından birisi girişin sol tarafında, diğeri ikinci kattadır. Binanın merdivenleri muhteşem yapıya uymayacak şekilde dar, dik ve betondur. Bu uyumsuzluk büyük bir ihtimalle yangından sonraki restorasyonda yapılan değişikliğe bağlıdır. Bu bilgilerin büyük bir kısmı Bedii Şehsuvaroğlu'nun *Göztepe* isimli kitabından alınmıştır.

ABİDİN PAŞA KÖŞKÜ

Tütüncü Mehmet Efendi Caddesi'nde, 19 dönümlük bir arsa üzerinde, dışı sade, içindeyse emsalsiz tavan tezyinatı ve muhteşem duvar panolan olan, odaları altın yaldızlı mobilyalarla döşenmiş, üç katlı, 32 odalı ahşap köşk Abidin Paşa'ya aitti. Servet Paşa Köşkü'yle Zülüflü İsmail Paşa Köşkü'nün arasında yer alıyordu.

Abidin Paşa, 1844'te İstanbul'da doğmuş, 1866'da Harbiye'den Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle mezun olduktan sonra Silistre kahramanı Müşir Rıfat Paşa'nın kızı, Servet Paşa'nın kız kardeşi olan Halet Hanım'la evlenmişti.

1909'da II. Meşrutiyet ilan edildiği zaman Abidin Paşa, Harbiye Nezareti Muhakemat Dairesi azası bulunuyordu. Abidin Paşa'nın kızı Kevser Hanım, Askeri Müze Müdürü Ahmet Muhtar Paşa'yla evlenmiş ve bu izdivaçtan ünlü yazarlarımızdan Sermet Muhtar Alus dünyaya gelmiştir.

Bir zamanlar Abidin Paşa Köşkü, döneminin edebiyatçı ve şairlerinin sık sık uğradıkları, yiyip içtikleri, sohbet ederek sabahladıkları bir mekândı. Masrafı çok fazla olan köşk, günün birinde sahiplerinin düştüğü mali sıkıntıdan dolayı yıkılıp arazisi parsellendi.

Bugün Abidin Paşa Köşkü'nün yerinde pek çok apartman bulunmaktadır.

Abidin Paşa Köşkü'nün kapısı önünde Ahmet Muhtar Paşa Ailesi toplu halde (1935). Köşkün yegâne varisi, Sermet Muhtar Alus'un kızı Elhan Türsan'dı.

SERVET PAŞA KÖŞKÜ

Tütüncü Mehmet Efendi Sokağı'na dik konumda olan Taşmektep Sokağı'nın başındaki üç katlı, cihannümalı, beyaz ahşap köşk Servet Paşa'ya aitti.

Öğrenildiğine göre bu köşk evvela küçük olarak inşa edilmişse de sonraları ilaveler yapılarak büyütülmüş ve bugünkü halini almıştır.

Orgeneral Servet Paşa (1850-1910) Silistre kahramanlarından Serdarekrem Müşir Rıfat Paşa'nın üç oğlundan biridir.

Servet Paşa 1868'de Harbiye'den mezun olduktan sonra, Sultan Hamid'e yaverlik yapmış, Harbiye Mektebi'nin müdürü olmuş, II. Meşrutiyet'ten sonra emekliliğini istemiş, iki yıl sonra da ölmüştür.

Servet Paşa Köşkü.

Servet Paşa Köşkü'nün sırasında büyük bir bahçe içindeki köşk Abidin Paşa'ya aitti. Servet Paşa'nın kız kardeşi Halet Hanım, Abidin Paşa'yla evlenmiş ve Kevser isimli bir kızları olmuştu. Ahmet Muhtar Paşa'yla evlenen Kevser Hanım'dan dünyaya gelen ünlü yazar Sermet Muhtar edebiyatımıza pek çok eser kazandırmıştır. Sermet Muhtar Bey'in yegâne kızı Elhan Hanım bir dönemin sayılı güzellerindendi.

Servet Paşa'nın kızlarından biri mebus Hamid Bey'le evlenmiş, Fatma adındaki kızlan ünlü cerrah Prof. Halid Dizay Konuralp'ın eşi olmuştu.

Abidin Paşa'nın evi yıkılmıştır. Servet Paşa'nın evinin büyük bahçesinde bugün apartmanlar bulunmaktadır.

BAĞDAT VALİSİ MECİD EFENDİ'NİN KÖŞKÜ

Göztepe tren istasyonundan Erenköy tarafına giden ve trenyoluna paralel sokağın üzerinde iki katlı, saçaklan ve balkonu oymalı, kısmen terk edilmiş, önündeki bahçesini yabani otlar bürümüş bir köşk vardı. Trenyoluna bakan cephesinin aşı boyası dökülmüş olan köşk dikkat çekecek kadar güzel ve zarifti.

Bağdat Valisi Mecid Efendi'nin Rıdvan Paşa Sokağı'ndaki büyük köşkü yıkılmış, trenyoluna bakan selamlık binası ayakta kalmıştı.

"Mecid Efendi köşkü Sultan Hamid'in küçük oğlu Şehzade Abdürrahim Efendi'nin, Kocabıçak ismiyle maruf Konyalı bir peynir tüccarının, nihayet Ab-

Bağdat Valisi Mecid Efendi'nin selamlığı.

Mecid Efendi Köşkü'nün selamlığının yıkılıp aslına uygun olarak yeniden yapılmış hali.

durrahman Naci Demirağ'ın mülkü olmuş, kendisi vefat edince oğlu Turgut Demirağ'a onun da vefatından sonra varislerine intikal etmişti." diye yazar Bedii Şehsuvaroğlu.

Ana bina yıkıldıktan sonra, nasıl olduysa selamlık ve trenyolu tarafındaki oldukça geniş arsası boş kalmıştı. 1998'de ev yıkılarak bir kat ilave edilip yolun kenarına aslına uygun şekilde aynen yapılmış; etrafına bir sıra apartman inşa edilmiştir.

GAZİ OSMAN PAŞA KÖŞKÜ

Gazi Osman Paşa.

Göztepe'nin kurucusu olarak bilinen Tütüncü Mehmet Efendi'nin nefes darlığına Adalar'ın havası daha iyi gelince, Göztepe'deki köşkünü bırakıp Büyükada'da yaşamaya başladı.

Uzunca bir süre boş kalan köşkü Gazi Osman Paşa'nın eşi Zatıgül Hanım satın almış, Gazi Osman Paşa da köşkün bahçesine yüzlerce gül fidanı diktirmişti. Paşa'nın gül meraklısı olduğu, güllere arız olan böcekleri temizleyen ev halkına altın vaad ettiği bilinmesine rağmen Sultan Hamid'in emriyle geceleri Yıldız Sarayı'na yakın bir konakta ikamet etmek zorunda olduğu, Göztepe'deki köşkünde ancak gündüzleri kalabildiği bir gerçekti.

Sultan Abdülhamid halk arasında şöhrete ulaşmış kimseleri ya daima gözünün önünde tutup her hareketini kontrol eder ya da bir görev vererek İstanbul'dan uzaklaştırırdı. Gazi Osman Paşa ve Gazi Ahmet Muhtar paşalar bu prensibin en güzel örnekleridir. Gazi Osman Paşa Yıldız Sarayı'nın hemen yakınında, Gazi Ahmet Muhtar Paşa ise 23 yıl Mısır'da yaşamak zorunda kalmışlardır.

Gazi Osman Paşa'dan sonra oğlu Nureddin Paşa annesinin Tütüncü Mehmet Efendi'den aldığı köşkü yıktırıp, harem ve selamlık olarak iki bina yaptırmıştı. Sultan Hamid, Gazi Osman Paşa'nın oğlu Nureddin Bey'e Zekiye Sultan isimli kızını, Naime Sultan adındaki diğer kızını da Nureddin Bey'in kardeşi Kemalettin Bey'e vermişti.

Nureddin Bey, Zekiye Sultan'la evlendikten kısa süre sonra gece yarısı Yıldız

Sarayı'ndan birkaç atlı asker gelerek evin kapısını çalmış, Nureddin Bey uyandırılmış, gelen subay Padişah'ın Nureddin Bey'e paşalık unvanını verdiğini tebliğ etmişti.

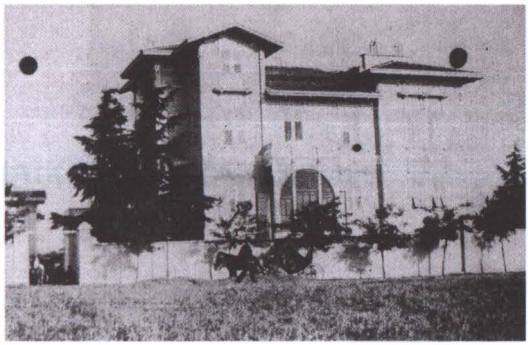

Gazi Osman Paşa Köşkü.

Sultan Hamid tahttan indirildikten sonra Nureddin Paşa Göztepe'de yaptırdığı köşkte yaşadı. Piyano çaldığını, İstanbul'un işgali sırasında Göztepe'deki köşkün karşısına yerleşen bir İngiliz birliğindeki neferin zaman zaman gelip odasına çıktığını, silahını piyanonun köşesine dayayıp müzik dinlediğini kendisi anlatmıştı. Nureddin Paşa'nın kardeşi Cemal Bey de çok iyi piyano çalardı. Aynı zamanda iyi bir müzik kültürüne sahipti.

Gazi Osman Paşa Köşkü'nün selamlığı.

1924'te Osmanlı Hanedanı yurtdışına çıkarılınca damat olması nedeniyle Nureddin Paşa da eşiyle beraber Nice'e gitti. Kendisini orada her zaman gören Prens Abbas Vlora şöyle anlatır:

"Paşa ortadan uzun boylu, kumral, çok güzel, pahalı sigara tabakaları ve kol düğmeleri kullanmasına rağmen fazla şık giyinmeyen, devamlı kumar oynayan bir zattı. Paşanın garip de bir huyu vardı. Bavulunda daima abdesthane ibriği taşır, onsuz bir yere gitmezdi. Ben bu ibriği pek çok defa görmüşümdür. /../ Henüz hanedanın yurda dönme affı çıkmamıştı. Ben, annem, Prenses Atiye ile beraber Nureddin Paşa'nın Göztepe'deki konağına gitmiştik. Konakta bazı ev eşyaları satılıyordu. Bizim amacımız soba almaktı. Binanın içinde çok kıymetli goblen perdeler, odalarda ve sofalarda bir insan boyundan daha büyük Rus malı, son derece güzel çini sobalar vardı. Ne oldu bilmem, biz bu sobaları almadık."

Nureddin Paşa Köşkü yıkıldıktan sonra, yerine Türk Ticaret Bankası'nın olduğu bina yapılmıştır.

MABEYİNCİ FAİK BEY KÖŞKÜ

Mabeyinci Faik Bey, Göztepe Tütüncü Mehmet Efendi Sokağı'nda, ahşap, iki buçuk katlı, boyasız bir köşk yaptırmış, fakat bir hukukçu olan Seniyeddin Bey'e satmıştı.

Seniyeddin Bey'in vefatından sonra oğlu Sinaeddin Başak bu evde yıllarca oturdu. Sonra evin arka bahçesine yapılan apartmana taşındı.

Ev hâlâ oldukça harap ve terk edilmiş vaziyettedir.

Mabeyinci Faik Bey Köşkü.

ÖMER FAİK PAŞA KÖŞKÜ

Ömer Faik Paşa Köşkü. (2001)

Göztepe, Nadirağa Sokak, numara 28'deki üç katlı, 10 odalı, ahşap köşk Sultan Reşad'ın yaverlerinden topçu generali Ömer Faik Paşa'ya aitti. Uzun süre Berlin'de kalan ve Birinci Ferik rütbesine yükselen Paşa, bir taraftan Sultan Reşad'ın, diğer taraftan da Hans Kampf Paşa'nın yaverliklerini yaptı. Hans Kampf Paşa 1887'de Çanakkale istihkâmlarını güçlendirmek için İstanbul'a gelen Goltz Paşa'nın yardımcılarındandı ve kendisi de bir istihkâm subayıydı.

Ömer Faik Paşa, Göztepe'de üç buçuk dönümlük bir arsa alarak yazdan yaza oturduğu köşkünü yaptırmış, bahçesinde de ahır, mutfak ve arabalık inşa ettirmişti. Kışlan Kocamustafapaşa'daki konağında geçiren Paşa, sarayda Mızıkayı Hümayun'u idare ediyordu. Kendisi aynı zamanda güzel keman çalardı.

Paşa'nın kültürlü bir insan olduğu, hâlâ kullanılan Osmanlıca-Almanca yazdığı sözlükten de anlaşılmaktadır.

Ömer Faik Paşa, Nuriye Hanım'la evlenmiş; Seniye ve Adil adında iki çocukları olmuştu. Ne yazık ki Adil çok genç yaşta hayata veda etti. Seniye Hanım eski CHP Bursa milletvekili Sadık Tahsin Arsal Bey'le evlenmiş, bu izdivaçtan doğan Duygu adındaki kızları, Göztepe Eczanesi'nin sahibi Müfid Erbay'la hayatını birleştirmişti.

Ömer Faik Paşa yakalandığı bir beyin rahatsızlığı dolayısıyla Alman Hastanesi'ne yatırıldı ancak kurtulamayarak 45 yaşında vefat etti. Paşa'nın vefatından sonra köşkün bahçesi parsellenerek mutfak, ahır ve arabalık yıkıldı, köşk ve 700 metre kare arazisi kaldı.

Köşk bir süre geri zekâlı çocuklar için okul olmuşsa da hâlâ boştur.

TEVFİK EFENDİ KÖŞKÜ

Yeşilbahar Sokağı'ndaki Yeşilbahar Hastanesi, bir zamanlar Tevfik Efendi'nin köşküydü.

Oldukça büyük, ahşap, üç katlı beyaz köşk, evvelce Cengiz Han Sokağı'nın başında ve ağaçlı bir bahçenin içinde bulunuyordu. Arazi parsellenip yerine apartman yapılmak istenince, yıkılarak bugünkü yerine aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir.

Bugün Yeşilbahar Hastanesi olarak hizmet veren yer, bir zamanlar Tevfik Efendi'nin köşküydü.

ALİ REFİK PAŞA KÖŞKÜ

1930'lu yıllarda Göztepe, Erenköy ve Kadıköy'de evvela motosikletlerle daha sonra her yıl değiştirdikleri üstü açık, tek kapılı spor arabalarla gezen şık giyimli, terbiyeli, her halleriyle iyi bir aileye mensup olduklan anlaşılan üç kardeş daima dikkat çekerlerdi. Ali Refik Paşa'nın torunlan olarak bilinen bu üç kardeş Göztepe'de çamlık bir bahçe içinde üç katlı, beyaz boyalı, zevkli yapılmış ahşap bir köşkte otururlar, gene kendileri gibi Göztepe'nin seçkin ailelerinin çocuklanyla arkadaşlık ederlerdi. O dönemin gençlerinin pek çoğuna göre bu üç kardeşin ekono-

Ali Refik Paşa, torunu Müşkât, eşi Emine Müşkât Hanım. Ayaktakiler soldan sağa: Müfide, Refika, Mehpare hanımlar. Ortadaki çocuk: İsmail.

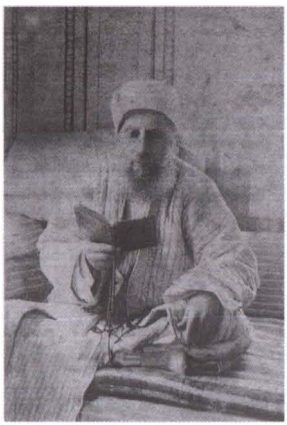

Emine Müşkât hanım'ın babası, Sütlüce Tekkesi Şeyhi Muhtar Efendi.

mik üstünlüğü de göze çarpardı. İsmail, Müşfik, Sabih isimli kardeşler, hiçbir zaman toplumdan kopmamış fakat kendi seviyelerinin altına inecek hareketleri de yapmamışlardı. Bir süre sonra Kadıköy'ün en ünlü hekimi olan Kadın-Doğum mütehassısı Dr. Mahmud Ata Bey'in üvey kızı Sevim'le evlenen Mürşit bu gruba katılmışsa da pek çok bakımdan onlardan geri kaldığı dengesiz yaşantısından anlaşılmıştı. Hatta bir gün Mürşit İsmail'in arabasını izinsiz ve habersiz olarak alıp gezmeye çıkmış, arabaya oldukça zarar verdikten sonra ortalıktan kaybolmuştu.

Ali Refik Paşa Ailesi'nin "Yumruğum taş" diyen başka fertleri ve ahbapları da vardı. Bunlar etrafa yayılmış, bir iki gün içinde Mürşit'i yakalayarak Göztepe'deki köşke getirmişlerdi. Mürşit alt kattaki bir odaya alınmış, kapı kapatılmış, ailenin gençleri toplanıp bir mahkeme kurmuşlardı. Mürşit'e verilecek ceza uzun tartışmalardan sonra saçlarının kesilmesi oldu. Bundan sonra suçlu, köşkün ahırına götürülerek bütün yalvarıp yakarmalarına, ağlayıp sızlanmalarına aldırış edilmeden saçları sıfır numara kesildi. Mürşit o yazı oldukça sıkıntılı geçirdi ve İsmail'in arabasına verdiği hasarın kefaretini böylece ödemiş oldu.

Ali Refik Paşa Kimdi?

Ali Refik Paşa (1856-1932) genç bir Osmanlı zabitiyken Sütlüce Tekkesi'nin şeyhi Muhtar Efendi'nin kızı Emine Müşkât Hanım'la evlenmiş, bir süre Sütlüce'de oturduktan sonra, Göztepe Tepegöz Sokağı'nda 6 dönümlük bir arsa alarak, bodrum katı hariç üç katlı, 21 odalı büyük ahşap bir köşkü, Apostol Kalfa isimli bir Ruma 1900 yılında inşa ettirmişti.

Binanın yerleşimi, odaların ferahlığı, yüksek tavan ve duvarların süslemeleri, hatta birinci katı ikinci kata bağlayan merdivenin genişliği ve çıkış rahatlığı iyi bir ustanın eseri olduğunu hemen belli ediyordu.

Tepegöz Sokağı'na açılan çift kanatlı büyük demir kapının yanına yapılan tek katlı gene ahşap bina Osmanlı konaklarının selamlığını hatırlatıyorsa da Paşa burada köşkün önemli ve saygın personelini oturtmuş, selamlık kısmını ana binanın ayn bir kapıdan girilen kuzey cihetine yerleştirmişti.

İtinayla yapılan muhteşem binaya taşınan Ali Refik Paşa Ailesi her nedense burada fazla kalmamış, Göztepe'de dört buçuk dönümlük bir arsayı satın alarak gene Apostol Kalfa'ya, bodrum katı hariç 22 odalı, dik çatılı, Rukiye Sultan'a satılan köşkten biraz daha küçük, güzel bir köşkü 1910'da yaptırıp yerleşmişlerdi.

Ali Refik Paşa Köşkü'nün müştemilatı.

Köşkte kalorifer sistemi yoktu. Büyük çini sobalar yakılır, kış aylan rahatça geçirilirdi.

Bahçede mutfak, arabalık, ahır ve personel binası bulunuyordu. Ali Refik Paşa Köşkü'nde kalabalık bir aile yaşardı: Ali Refik Paşa, eşi Emine Müşkât Hanım, oğullan Nâzım Bey, eşi Müfide Hanım, çocukları Müşkât, Ali Refik, Mualla, Melek, Ali Refik Paşa'nın Refika ve Mehpare isimli kızlan, Mehpare Hanım'ın eşi Şefik Paşa, Şefik Paşa'nın İsmail, Müşfik, Sabih isimli oğullan ve her ailenin içeride ve dışarıdaki ayn ayn hizmetkârları...

Ali Refik Paşa Köşkü'nde yaşayanların bazıları kışın İstanbul tarafına geçerlerse de yazın bütün aile Göztepe'de toplanır; mutlu, neşeli bir mevsim geçirirlerdi.

Şefik Paşa'nın büyük oğlu İsmail, Galatasaray Lisesi'ni bitirmiş, Paris'e giderek bir fakülteye girmek istemişse de arzusu olmamış, iki yıl sonra yurda dönüp Tıbbiye'ye devam ederek 1941'de diploma almıştı. İhtisas olarak Kadın-Doğun branşını seçen Dr. İsmail Türsan başarılı bir hekim olmuş, bu arada Göztepe'nin tanınmış ailelerinden yazar Sermet Muhtar'ın kızı Elhan'la oldukça uzun süren bir aşk macerasından sonra evlenmişti. O yıllan bilenler, Dr. İsmail Türsan'ın Ford marka, üstü açık, iki kapılı otomobilini, gerçekten güzel bir kız olan Elhan'ı daima haturlamışlardır.

Ali Refik Paşa Köşkü'nde muhteşem bir yaşantı sürüp gidiyor, Bolulu aşçı Tahir Ağa bahçede kendine tahsis edilen müştemilatta, adeta evin vekilharcı gibi hareket ediyordu. Tahir Ağa köyünde evliydi ama nasıl ayarttıysa genç bir kadını getirip müştemilatına yerleştirmişti.

Fakat Tahir Ağa'nın yeni yaşantısı uzun sürmedi, genç hanıma dayanamayan kalbi bir gün duruverdi. Bu olay köşkte yaşayanların diline pelesenk olmuş "Tahir Ağa sendromu" diye yıllarca anılmıştı.

Köşkün muhteşem yaşantısı Ali Refik Paşa'nın ölümünden sonra her yıl biraz daha özelliğini kaybetmeye başlamış, varisler hisselerini alıp başlarının çaresine bakma yoluna gitmişlerdi.

Köşkün dört buçuk dönümlük arazisine yeni apartmanlar yapılıyor, bahçenin ağaçlan kesilip personel daireleri, ahırlar, arabalıklar, mutfak yıkılıyor, yerlerine beton bloklar yapılıyordu. Köşkün tam önüne yapılan apartman bir zamanlar civann en yüksek köşkü olan Ali Refik Paşa Köşkü'nü adeta ufaltıvermişti.

Aileden sadece Dr. İsmail Türsan baba ocağını korumak istemiş, bunu başarabilmek için parasal sıkıntılara düşmüştü ve artık yalnızdı. Muhtelif hastanelerde çalıştıktan sonra Süleymaniye Doğumevi Başhekimliği'nden emekli olan Dr. İsmail Türsan bir taraftan eski ihtişamlı günlerini hayal ediyor, bir taraftan da bütün gençlik yıllarının geçtiği Ali Refik Paşa Köşkü'nün önünde yapılmaya başlanan büyük bir apartman inşaatının huzursuzluğunu yaşıyordu.

Ali Refik Paşa Köşkü. (1971)

İSHAK PAŞA KÖŞKÜ

Tepegöz Sokağı'nın Yeşilbahar Sokağı'na ayrıldığı köşede İshak Paşa Köşkü bulunuyordu.

İshak Paşa'nın eşi Münevver Hanım Deli Fuat Paşa'nın kızı olurdu. Münevver Hanım diğer kardeşleri gibi iyi eğitim görmüş, mükemmel Fransızca konuşan, son derece terbiyeli, asil bir insandı.

Önceleri Faruk Ayanoğlu Sokağı'ndaki büyük, ahşap, beyaz boyalı köşkünde oturmuş, sonra köşkü satarak Yeşilbahar Sokağı'ndaki gene ahşap, fakat boyasız eve taşınmıştı. Çocukları yoktu. Evlat olarak aldığı bir kızı yetiştirmek için çok uğraştı, onu evlendirdi. Fakat istediği sonucu alamadı.

Önce İshak Paşa, sonra Münevver Hanım öldüler. Evin yerine de apartman yapıldı.

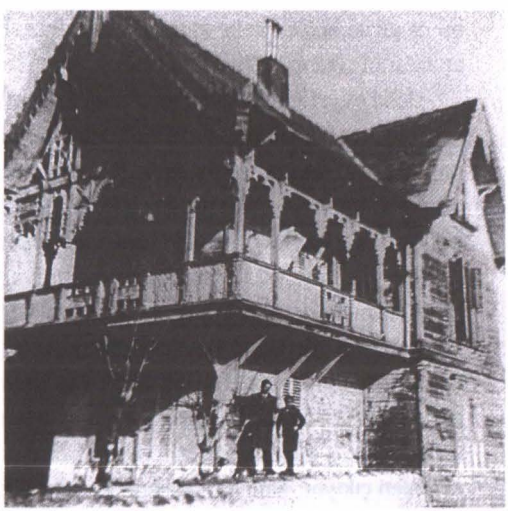

İshak Paşa Köşkü.

HASİP PAŞA KÖŞKÜ

Yeşilbahar Sokağı'nın sonuna doğru sağ tarafta etrafı duvarlarla çevrili, üç katlı, beyaz boyalı, 11 oda ve üç büyük salondan oluşan 12 numaralı köşk, Hasip Paşa'ya aitti. Dört dönümlük bahçesinde büyük bir selamlığı, ahırları, iki personel odası, köşkten ayrı yapılmış mutfağı, demir kameriyesi, kameriyenin ortasında kuyusu ve kaskatlı havuzu zevkli bir ünite teşkil eder, evin arka tarafındaki çamlar, büyük ceviz ağaçları bahçeyi süslerdi. Kurmay olan Hasip Paşa istihkâm subayı olup, Tophane'de inşaat komisyonu başkanlığı yaparken eşi Fulyater Hanım'la 1898'de bir gün Göztepe'de bir ahbaplarını ziyarete gelirler. O zamanki Göztepe'yi çok beğenen Fulyater Hanım "Paşa burası ne kadar güzel bir yer" der. Paşa sesini çıkarmaz, kısa zaman sonra eşinin beğendiği yerden dört dönümlük bir arsa satın alarak inşaata başlatır. İki yıla kalmaz köşkün yapımı tamamlanır. Paşa eşini alıp yollarını köşkün önüne düşürür, Fulyater Hanım "Aman paşam, bu ne güzel köşk. Acaba kimindir?" deyince, hazırlıklı olan Hasip Paşa cebinden anahtarını çıkarıp "Sizindir!" cevabını verir.

Daha evvel Eyüp Sultan'da oturan Hasip Paşa Ailesi yeni köşke taşınır.

Fulyater Hanım çok güzel bir Çerkezdi. Son derece güzel olan gözleri, kızlarına, onlardan da torunlarına kadar hiç değişmeden intikal etmiştir. Hasip Paşa ne yazık ki, Münevver, Mediha isimli kızları ve ilk hanımından olan oğlu Zeki ile bu köşkte çok yaşamadı. 1903'te henüz 51 yaşındayken vefat etti. Beğendiği yerde itinayla yaptırdığı köşkte sadece üç yıl yaşayabilmişti.

Bundan sonra kızı Münevver Hanım eşi Mühendis Vefik Bey'le köşkte oturmaya devam etti. Hasip Paşa'nın köşkünde hiçbir değişiklik olmayıp, her şey eski yaşantısını aynen sürdürürken Vefik Bey'in ani ve zamansız ölümü bütün gelenekleri kökünden sarstı. Huzursuz, sıkıntılı günler başlamış, bahçe bakımsız kalmış, diz boyu otlar bürümüştü. Evin Avrupa malı olan kapı tokmakları, kilitleri yerinden çıkıyor, kırılıyor, odaların bir köşesine yığılıyordu. Büyük köşklerin akı-

beti, değişmez kaderi artık Hasip Paşa Köşkü'ne de yansımıştı. Hissedarlar köşkü satışa çıkardı. Köşkün satışa çıkarılmasına rağmen ömürleri orada geçen, bahçesinde koşup oynayan, hatıralarla dolu bu köşke bağlı olan Hasip Paşa'nın torunları, yaklaşan kötü kadere inanmak istemiyor, evi satın almak için gelenlere, kapıyı aşındıran komisyonculara "Satılık değil!" deyip geri çeviriyorlardı. Bu ümitsiz direnme çok sürmedi ve 1900'de yapılan Hasip Paşa Köşkü, 1940'ta eşi Polonyalı olan Karadenizli bir beye satıldı.

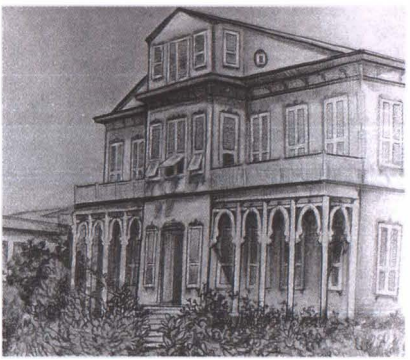

Göztepe'deki Hasip Paşa Köşkü.

Köşkün yeni sahibi binaya da, bahçeye de büyük emek sarfederek Hasip Paşa Köşkü'nün geçmişteki ihtişamını geri getirdi.

Köşk kendini yenilemiş fakat Hasip Paşa'nın son derece terbiyeli, iyi yetişmiş kızları yaşantılarını başka bir yerde, geçmiş günlerin ihtişamına hasret duyarak birkaç yıl sürdürdüler ve arka arkaya bu dünyadan ayrıldılar.

Köşk iki kez daha el değiştirdi. İnşaatçıya devredildi, bahçedeki çamlar, ağaçlar kesildi.

1972'de güzelim köşk de yıkıldı. Buldozerler geldi, büyük temeller açıldı ve betonlaşma başladı. Kısa zamanda Hasip Paşa Köşkü'nün yerinde üç tane apartman yükseldi. Eski günleri hatırlatan hiçbir iz bırakmadan koca köşk yok olup gitti.

RUKİYE SULTAN KÖŞKÜ

Göztepe, Tepegöz Sokağı'nda, tren hattıyla Bağdat Caddesi arasındaki yerde, aşı boyalı, büyük ahşap köşk, Rukiye Sultan Köşkü olarak isim yapmıştı. Halbuki köşkün ilk sahibi Ali Refik Paşa'ydı. Paşa 1900'de altı dönümlük bir arsa alarak, bodrum katı hariç, üç katlı 21 odalı, saray yavrusu ahşap bir binayı Apostol Kalfa'ya yaptırmıştı. Paşa bu köşkte ancak birkaç yıl oturduktan sonra Rukiye Sultan'a satarak Bakırköy'e taşındı.

Rukiye Sultan, Sultan V. Murad'ın oğlu Selahattin Efendi'yle Tevhide Hanımefendi'nin çocukları oluyordu. Rukiye Sultan 1912'de Şerif Abdülmecid Efendi'yle evlenmiş; yeni evlilerin oturması için Göztepe'deki köşk satın alınmıştı. Osmanlı Hanedanı 1924'te yurtdışına çıkanlınca, köşk yeniden satıldı. Köşkte Rukiye Sultan'dan başka, Abdülmecid'in ikinci kadınefendilerinden Saliha Naciye Hanım ile oğlu Şehzade Abid Efendi de oturmuşlardı.

Rukiye Sultan Köşkü. (1999)

Rukiye Sultan Köşkü'nün personel odası. (1990)

Etrafı yüksek duvarlarla çevrili bahçenin Tepegöz Sokağı'na açılan çift kanatlı demir kapısı ve kapının yanında selamlık olarak kullanılan iki katlı, ahşap, güzel bir binayla, selamlığın yanında, gene aynı sokağa açılan çift kanatlı ikinci bir demir kapı daha vardı.

Rukiye Sultan Köşkü'nün sırasında, Bağdat Caddesi'ne doğru uzanan duvarla çevrili büyük ahşap köşke Göztepe halkı Saray derdi. Bahçesine de Sarayın Bahçesi ismi verilmişti. Bu köşk, Rukiye Sultan Köşkü'nden daha büyük olup, Rukiye Sultan'la, annesi bir olan kız kardeşi Adile Sultan otururdu. Adile Sultan'ın kızı Nilüfer, Haydarabad Mihracesi'nin oğluyla evlenmiş fakat bu evlilik aynlıkla son bulmuştu.

Adile Sultan'ın sarayı yıkıldı, arazisi parsellendi ve yerine birçok apartman yapıldı. Rukiye Sultan'ın köşkünü mühendis ve müteahhit İlhan Bey satın aldı. Eşi İsviçreli olup, son derece terbiyeli, iyi Türkçe konuşan, Türkiye'yi öz vatanı olarak kabul etmiş bir hanımdı. Eşinin vefatından sonra köşkten aynldı, civarda bir apartmana taşındı. Büyük binanın masrafı artmış, bakımı güçleşmiş olmasına rağmen bahçesinde oturttuğu bir aile etrafı oldukça temiz tutuyor, bahçeye de itina ediyordu. Fakat yürümedi. Köşkün görüntüsünü bozmayan iki blok yapıldı ve bu arada Rukiye Sultan Köşkü tamir edilip boyandı, duvarlann bir kısmı yıkılarak yeni yapılan bloklann girişi temin edildi.

İZZET PAŞA KÖŞKÜ

Göztepe Hamam Sokağı'nda yirmi dönümlük bir bahçesi olan İzzet Paşa Köşkü, ilk katı kâgir, diğer üç katı ahşap, 16 oda ve 2 büyük salondan oluşuyordu.

Kalorifersiz köşk, sobalar ve iki metre çapında mangallarla ısıtılır, aile yaz ve kış mevsimlerine göre evin iki ayrı mekânında yaşardı.

Eski Osmanlı konaklarında hamamların genel olarak binaya yakın ve köşkün dışında inşası âdet haline gelmişken, İzzet Paşa Köşkü'nün kubbeli, kurnalı, külhanlı, beyaz mermer döşeli hamamı köşkün içinde yer almıştı.

Binaya giriş merdiveninin başında mermerden yapılmış iki arslan heykeli dururdu. Kırmızı Marsilya tuğlalarından örülmüş iki kolona asılı çift kanatlı demir bahçe kapısından girince üzüm bağları, meyve ve çam ağaçlarının arasında bahçeyi boydan boya geçerek yaz kış hiç kesilmeden akan bir su ile karşılaşılırdı. Kaynağının nerede olduğunu hiç kimse bilmezdi.

Köşkün yan tarafına yapay bir tepe üzerine kuş kafesi gibi tek katlı ufak bir köşk yapılmıştı. Köşkte yaşayanlar günün muhtelif saatlerinde buraya gelip çay, kahve, şerbet içerlerdi. Bu küçük köşkün önünde bir de ufak havuz vardı.

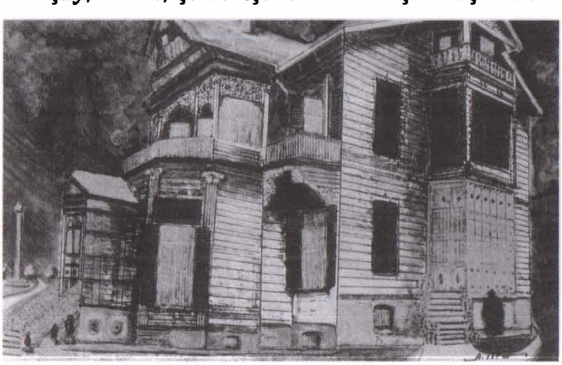

İzzet Paşa Köşkü.

Osmanlı konaklarının birçoğunun bahçelerine yapılmış böyle tek katlı evler vardı. Bütün dünyaları köşkün içi ve bahçesinden ibaret olan konak halkına değişik bir zemin hazırlayan bu odalara ekseriya ikindi vakti çıkılır, kendilerine bahçeden toplanmış meyveler, üzümler ikram

edilirdi. Her şeye rağmen burada çok uzun saatler kalınmaz, tekrar köşke dönülürdü.

İzzet Paşa, Sultan Hamid'in kayınbiraderi oluyordu. 1880'de yaptırdığı köşkte ilk yıllar zevkli fakat biraz israfa kaçan bir ömür sürmüş, Meşrutiyet'in ilanından sonra birçok paşanın uğradığı maddi sıkıntılara İzzet Paşa da düşmüştü. Zamanla ödeme imkânlarını çoktan yitirdiği inanılmaz borçlara girmiş, bu muhteşem köşkün masraflarını ödeyemez olmuştu. Köşkün 1880'de başlayan yaşantısı 1920'de noktalandı ve İzzet Paşa, köşkünü Ateş Ahmet Paşa'nın oğlu Galip Ateş Bey'e satarak buradan ayrıldı. İzzet Paşa'nın çocuğu yoktu.

Köşk, Galip Ateş Bey'den sonra kızı Melek Moralı Hanım'a intikal etmiş ve muhteşem ev 1978'de yıkılarak yerine bir apartman yapılmıştır. Kaynağı belli olmayan bahçedeki akarsu da bu yıkım ve yapım sırasında kaybolup gitmiştir.

III. ORDU KUMANDANI MÜŞİR HAYRİ PAŞA'NIN KÖŞKÜ

Göztepe'de, evvelce İstasyon Çayın ve Doktor Rıfat Hüsamettin Paşa Çayın olarak bilinen iki yeşilliğin arasında Selanik Valisi ve III. Ordu kumandanı olan Müşir Hayri Paşa'nın köşkü bulunur.

Kuleli, cihannümalı, ahşap, üç katlı köşkü Müşir Hayri Paşa'nın eşi Seniye Hanım yaptırmıştı.

Hayri Paşa'nın Nazmiye ve Dürnev isimli kızlarından Dürnev Hanım Galip Paşa ile evlenmişti. Nazmiye Hanım'ın Seniha isimli kızı ise kıymetli yazarlarımızdan Meral Gaspıralı Hanım'ın annesidir.

Köşk hâlâ beyaz boyalı olup bakımlı bir durumdadır.

Müşir Hayri Paşa Köşkü günümüzde hâlâ bakımlı vaziyette durmaktadır.

GALİP PAŞA KÖŞKÜ

Müşir Hayri Paşa Köşkü'nün yanında bulunan, önü balkonlu, iki buçuk katlı ahşap evin ilk sahibi Sultan Hamid'in mabeyincilerinden Hakkı Bey'di.

Hayri Paşa kızı Dürnev Hanım'ı Galip Paşa'yla evlendirince Hakkı Bey'den bu köşkü satın almış, Galip Paşa damat olmasına rağmen köşk Göztepe halkı tarafından Galip Paşa Köşkü olarak isimlendirilmişti.

Daha sonraki yıllarda Galip Paşa'nın oğlu diş tabibi Halit Galip Esgü Bey Göztepe'de Hilal Futbol Kulübü'nü kurarak yıllarca civarın gençlerine futbol oynama imkânını sağlayacaktı.

Galip Paşa Köşkü ile trenyolu arasında kalan köşkün bahçesi parsellenmiş ve Galip Paşa Apartmanı yapılarak arkada kalan ahşap ve zevkli binanın görüntüsü bozulmuştur.

Köşkün ilk sahibi olan Mabeyinci Hakkı Bey'e gelince; Atatürk'e yapılması istenilen İzmir suikastında dahli görülerek İstiklal Mahkemesi'nce suçlu tespit edildikten sonra asılarak idam edilmiştir.

Galip Paşa Köşkü.

NADİR AĞA KÖŞKÜ

Nadir Ağa.

1936'da Haydarpaşa Numune Hastanesi'nin açıldığı günlerde bahçe kapısının sol tarafındaki kapıcı dairesine bir harem ağası yerleşmişti. Kapıya gelip hastaneye girmek isteyenlere evvela şöyle bir bakar, incecik sesiyle sualler sorar, bir hayli imtihandan geçirdikten sonra yanında taşıdığı kocaman bir anahtarla kapıyı açıp ziyaretçiyi içeri alırdı.

Bu kapıcının adı Yaver Ağa'ydı.

Günler geçtikte Yaver Ağa'nın otoritesi öyle genişledi ki, onun izni olmadan dışarıdan içeriye kimse giremediği gibi içeriden de dışarıya kimse çıkamaz oldu. Çok geçmeden Yaver Ağa'nın yanına ara sıra bir başka harem ağasının daha geldiği, sıcak yaz günlerinde kapıcı odasının gölge yerine konan bir sandalyeye oturup yarenlik ettikleri görülmeye başladı.

Bu yeni gelen ağa, Sultan II. Abdülhamid'in musahiplerinden Nadir Ağa'ydı.

Nadir Ağa çok şık ve pahalı kumaşlardan yapılmış elbiseler giyer, davranışları ve konuşmalarındaki başkalık hemen dikkat çekerdi. İnce sesiyle kısa cümleli espriler yapar, her haliyle terbiyeli, nazik, görmüş geçirmiş bir insan olduğu anlaşılırdı.

Yaver Ağa Çamlıca'da oturan Sultan Aziz'in oğlu Yusuf İzzettin Efendi'nin konağında yetişmişti. Halbuki Nadir Ağa Sultan Hamid'in sarayında yetişmiş, onun itimadını kazanmış, harem dairesine rahatlıkla girip çıkmış bir insandı. Bu

Nadir Ağa Köşkü.

sebeple iki ağa arasındaki mesafe ve protokol ömürlerinin sonuna kadar muhafaza edilmişti.

1882'de doğan Nadir Ağa 31 Mart Olayı'nda Divanı Harbe verildi ve güçlükle ölümden kurtuldu. Yıldız Sarayı'ndan ayrılarak Göztepe'de Erenköy Lisesi'ne yakın Mirahur Faik Paşa Köşkü'nde bir müddet kiracı olarak oturduktan sonra ileride kendi adıyla anılacak olan çayıra nazır bir arazi satın aldı. Sonralan bu çayıra Nadir Ağa Çayın denecektir.

1912'de patlayan Balkan Savaşı sırasında bazı dükkânlarla Göztepe'deki köşkünü yaptırmış ve burada yaşamıştı. Nadir Ağa'yı bütün Göztepe halkı hem sever hem de sayardı. Nadir Ağa 1961'de öldü. Nadir Ağa'nın köşkü eski adliye vekillerinden Prof. Abdülhak Kemal Yörük'e intikal etti. Sonra da yıkıldı.

DR. RİFAT HÜSAMETTİN PAŞA KÖŞKÜ

Kadıköylü bir doktor olan Rifat Hüsamettin Paşa'nın Göztepe'de Rıfat Paşa Çayın denilen yerde günümüzde yıkılmış olan bir köşkü bulunuyordu.

Bedii Şehsuvaroğlu'nun aktardığına göre; 1886'da Tıbbiye'den mezun olan Rifat Hüsamettin Bey, evvela Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nde staj yapmış, sonra Anatomi-Pataloji muavinliğine atanmıştı. Bu görevdeyken bakteriyolojiye merak saran Rifat Hüsamettin Bey, ihtisas için Paris'e gitmiş ve uzun yıllar orada kalmıştır. Yurda döndükten sonra, Anatomi-Patoloji hocası Ohannes Bey'in vefatı üzerine bu kürsüye hoca olarak atanmıştır.

Rifat Hüsamettin Bey bir taraftan ders veriyor, bir taraftan da poliklinik yapıyordu.

O yıllarda İstanbul'da korkulu bir hastalık olan çiçek hastalığı için kurulan çiçek aşısı müessesesinin de müdürlüğünü üstlenmişti.

1904'ten sonra tümgeneral oldu fakat Meşrutiyet'in ilanıyla askeri ve sivil tıbbiyelerin birleştirilmesi üzerine Rifat Hüsamettin Bey hem kadro dışı bırakıldı hem de rütbesi albaylığa indirildi. Halbuki eşi Fransız olan Paşa, Fransızca ve İngilizceyi çok iyi biliyor, mesleki bilgisi dönemin en üst kademelerinde seyrediyordu. Uğradığı bu tatsız muamele Paşa'ya ağır gelmiş, emekliliğini istemişti. Bundan sonra ikinci defa Paris'e giderek araştırmalar yaptı. Yurda döndükten sonra hocalığı iade edilmediyse de tekrar çiçek aşısı müessesenin müdürlüğüne atandı ve aynca Meclisi Âlii Sıhhi üyesi oldu.

Rifat Hüsamettin Paşa terbiyeli, neşeli, güler yüzlü, müşfik ve bilgili bir hekimdi. Bütün bu meziyetlerine rağmen boğazına düşkün olduğu bilinirdi. Bu yüzden olacak ki, o yıllarda pek meşhur olan Beşir Kemal Eczanesi'nde yemek yerken 9 Şubat 1921 günü bu dünyadan ayrıldı.

RIDVAN PAŞA KÖŞKÜ VE ERENKÖY KIZ LİSESİ

İstanbul'da doğan Rıdvan Paşa, dönemin resmi ve özel eğitimini almış; Arapça, Farsça ve Fransızcayı öğrenmişti. Kaymakamlık, savcılık görevlerinde bulunmuş, Osmanlı Millet Meclisi'nde başkâtiplik, dahiliye müsteşarlığı yapmıştı.

Sultan II. Abdülhamid kendisine itimat ederek önce paşalık rütbesi vermiş, daha sonra 1890'da İstanbul Şehremini olmuştu. Prof. Bedii Şehsuvaroğlu'nun araştırmalarına göre; çalışkan ve başarılı bir şehremini olamamıştır. Buna rağmen dışarıdan gelen tiyatro truplarıyla ilgilenerek Tepebaşı'ndaki tiyatro binasını yaptırmıştır.

Sonradan Erenköy Kız Lisesi olan Rıdvan Paşa Köşkü'nün yanmadan önceki hali.

Sermet Muhtar Alus'un anlattıklarına göre; o yıllarda pek meşhur olan Taksim Gazinosu'na akşam üstleri gelir, en sevdiği meze olan domates ve salatalıkla rakısını içerdi.

Rıdvan Paşa (1855-1906) Göztepe'de hâlâ Rıdvan Paşa ismi verilen yerde maliye memurlarından Süleyman Efendi'ye ait olan ve içinde iki ahşap köşk bulunan araziyi satın alarak üç katlı ahşap bir köşk yaptırmıştı.

Rıdvan Paşa'nın şehremini olduğu yıllarda Ali Şamil Paşa da Üsküdar ve Kadıköy muhafızlığı yapar, Söğütlüçeşme Hamamı'nın karşısındaki hafif tepemsi yerde yaptırdığı üç katlı ahşap binada otururdu. Bir sebepten dolayı bu iki paşanın arası açılmıştı. 1906'da Rıdvan Paşa, Göztepe'de trenden inip evine gitmek üzere arabasına binerken vurulup öldürüldü.

Sultan Hamid bu ölümden Ali Şamil Paşa'yı mesul tutarak Fizan'a (Libya) sürdü ve Paşa bir daha İstanbul'a gelemeden orada öldü.

Bu olaydan sonra Rıdvan Paşa Köşkü Mabeyinci Faik Bey'e satılmış, 1911'de Maarif Nazırlığı'nca satın alınarak İnas Numune Mektebi adıyla tedrisata başlamış, dört yıl sonra Erenköy İnas Sultanisi ismi verilmişti. Okul, 1920'de ilk olarak üç mezun verdi. Cumhuriyetin ilanını takiben 1924-1925 yıllarında okulun ismi tekrar değiştirilerek Erenköy Kız Lisesi adını aldı.

Rıdvan Paşa Köşkü son derece güzel bir yapıydı. Okul yatılı olarak eğitim vermeye başladığından, bitişiğindeki Tapu Reisi Hacı Hüseyin Paşa Köşkü de okula ilave edilip yatakhane olarak kullanılmaya başlandı. Güzelim köşk 1945'te yandı ve okul geçici olarak Göztepe Ortaokulu'na taşındı. 1955'te Milli Eğitim Bakanlığı, yanan Rıdvan Paşa Köşkü'nün yerine bir bina yaptırdı. Evvelce yatakhane olarak kullanılan Hüseyin Paşa Köşkü yanmamıştı. Bakanlık onu yıktırdı ve yerine iki bina daha yaptırdı. Erenköy Kız Lisesi bu binalarda eğitime başladı. Evvelce lise binasıyken yanan Rıdvan Paşa Köşkü'nün yerine yapılan bölümse yatakhane oldu. Açıldığı 1911'den 1990'a kadar yatılı talebe almışsa da o tarihten sonra sadece gündüzcü öğrenci okulu olmuş, yatılı kısım kaldırılmıştır.

Erönköy Kız Lisesi eğitim, disiplin ve geçmişteki ünü yönünden isim yapmış, Türkiye'nin en güzel okullarından biridir. Şans eseri olarak edebiyatta, fende ve lisanda çok tanınmış ve kıymetli hocalar bu okulda ders vermiştir. Bunların arasında Reşat Nuri Güntekin de vardır. *Akşam Güneşi* adındaki meşhur romanını Erenköy Kız Lisesi'nden aldığı ilhamla yazmıştır.

HURŞİT MEHMET PAŞA KÖŞKÜ (MAZHAR ÇELEBİ)

Göztepe Çimenzar Sokağı, numara 26'daki beyaz köşk 2026 metre kare arsa üzerine Roma Başkonsolosu İbrahim Samih tarafından yaptırılmıştı. Konsolosun bu evde ne kadar oturduğu bilinmiyor.

Köşk II. Meşrutiyet'ten sonra Mehmet Hurşit Paşa'ya satılmış, Paşa bu binada yazdan yaza oturmuştu. Mehmet Hurşit Paşa, Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde yaşamış, Hariciye Mektupçuluğu kaleminden yetişmiş, Büyük Fuat Paşa ile Suriye'ye gitmiş ve Kudüs mutasarrıflığında bulunmuştu. Sayda ve Erzurum'da da valilik yaptıktan sonra Maliye Nazırı olan Paşa, Edirne valiliğine atanmış, Evkaf Nazırı olmuş, Hicaz ve Sivas valiliğine getirilmiş, iki defa da Dahiliye Nazırlığı yaptıktan sonra bir süre de Sadaret müsteşarlığı görevinde bulunmuştu.

Üç katlı ahşap evde 2 büyük salon, 9 oda vardı. Paşa'nın odası Çimenzar So-

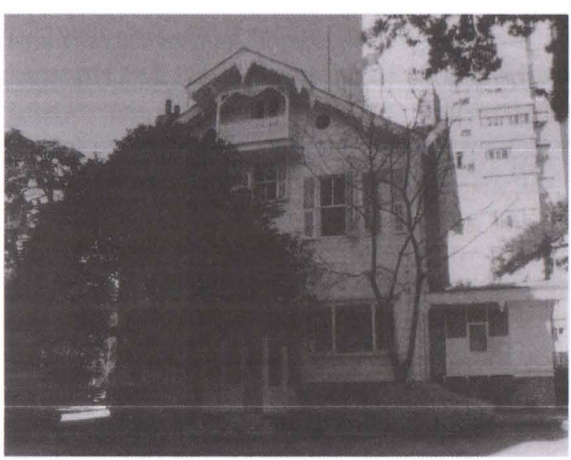

Hurşit Mehmet Paşa Köşkü.

kağı'na bakan balkonlu, oldukça büyük bir odaydı. Hurşit Mehmet Paşa'nın vefatından sonra köşk Dr. Galip Göker Bey'e satılmış, ondan sonra da 1954'te Mazhar Çelebi'ye intikal etmişti. Ticari bir kabiliyetle doğmak bir Allah vergisi ise Mazhar Çelebi bu özelliğe tam olarak sahipti.

Mazhar Çelebi 1911'de Isparta'da doğmuş, daha ilkokuldayken ticarete başlamıştı. O yıllarda büyük ambalajlar halinde gelen çayları küçük paketler yaparak satmış, ortaokulu geçince pazarcılığa başlamıştı. Lisede kitap satıcılığına el atmış, bu arada kitap alamayan fakir çocuklara bedava kitap vererek sosyal itibarını artırmıştı. Liseyi bitirince Mazhar Çelebi Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuş fakat ikinci sınıfta hukuk öğrenimini bırakıp diş tabibi olmak için PCN'ye girmiş, öğrencilik sırasında bu alanda da ticari bir potansiyel fark ederek Perşembe Pazarı'ndan sac levhalar alarak, küçük parçalara ayırıp yüksük şeklinde diş kalıplarında kullanılmak üzere bu sacları fakülteye satmıştı. Ticari kazanç burada üstün gelmiş, Mazhar Çelebi diş tabibi olmaktan vazgeçerek Almanya'dan ithal ettiği fizik aletlerini üniversiteye satmaya başlamıştı. Bu arada işler de büyümüştü. Penisilin yeni çıkmış, büyük rağbet gören bu ilacın da ithalatına el atmıştı. Piyasada üne kavuşan Mazhar Çelebi, Mısır Hava Yolları'yla çalışmaya başlamış, bunu KLM Hava Yolları acentalığı takip etmiş, bu işten sonra ilkokuldan beri yürüttüğü ticari hayatını noktalayarak köşesine çekilmişti.

Hurşit Paşa Köşkü 1996'da yeniden el değiştirdi. Mazhar Çelebi evini gümrük komisyonculuğu yapan Cem Marçak Bey'e sattı.

Bütün bu geçen yıllar esnasında köşkün bahçesi parsellenmiş, bir kısmı yola gitmiş, yeni parsele Çelebi Apartmanı yapılmıştır. Her ne kadar Hurşit Mehmet Paşa Köşkü ayakta kalabilmişse de bahçesi ufalarak eski ihtişamını kaybetmiştir.

SADRAZAM SALİH PAŞA KÖŞKÜ

Göztepe'de Prof. Fahrettin Kerim Gökay Caddesi'nden Sahrayıcedit'e doğru giderken yolun sağ tarafında özenle yapılmış dört katlı ahşap köşke Sadrazam Salih Paşa Köşkü denirdi (1864-1939). 2000 yılının başlarında yıkılmıştır.

Köşk yoldan biraz içerlek yapılmış, önündeki büyük bir kuyunun üzerine yerleştirilen demir kulenin tepesine bir rüzgâr tulumbasının pervanesi monte edilmişti. Çekilen su âdet olduğu üzere bir havuzda toplanırdı. O yıllarda inşa edilen pek çok evin bahçesinde rüzgâr tulumbalarının gıcırtıyla dönen büyük kanatlı pervanelerini görmek mümkündü.

Osmanlı döneminin son sadrazamlarından olan Salih Paşa İstanbul'da doğmuş, Harbiye'yi bitirdikten sonra üç buçuk yıl Almanya'da kalmış, dönüşünde Harp Okulu'nda öğretmenlik yapmıştı. Osmanlı-Yunan Savaşı çıkınca Kolordu Kumandanı olarak savaşa iştirak etti.

Salih Paşa, Deli Fuad Paşa'nın damadı oluyordu. Bir jurnal nedeniyle Deli Fuad Paşa, Sultan Hamid tarafından Şam'a sürgün edilince damadı Salih Paşa da aynı akıbete uğrayarak Sıvas'a sürüldü. 1908 Meşrutiyeti'nden sonra pek çok kimse gibi Salih Paşa da İstanbul'a gelerek sırayla önce Hakkı Paşa kabinesinde bahriye nazırı, Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinde de nafia nazırı oldu.

Balkan Savaşı'ndan sonra sulh müzakereleri için Londra'ya gönderilen Salih Paşa, bir süre sonra Ali Rıza Paşa'nın sadrazamlığı döneminde tekrar Bahriye Nazırlığı'na getirildi. 1919'da Atatürk ile müzakere için Amasya'ya gönderilen Salih Paşa'nın bir protokol imzaladığı bilinmektedir.

Ali Rıza Paşa'nın istifası üzerine Salih Paşa sadrazam olmuşsa da kısa süre sonra Sultan Vahideddin, Salih Paşa'nın yerine Damat Ferid Paşa'yı sadrazam yapmıştı. Damat Ferid Paşa, Milli Mücadele'nin aleyhinde çalışıyor, halbuki Salih Paşa bu harekete destek veriyordu. Zıtlaşma başlamış, Ferid Paşa, Salih Paşa aleyhinde faaliyete geçmişse de Damat Ferid Paşa'nın sadaretten düşüp, yerine

Tevfik Paşa'nın sadrazam olmasıyla Salih Paşa Divanı Harbe verilmekten kurtulmuştu.

Sadrazam Tevfik Paşa'nın kurduğu kabinede Salih Paşa yeniden bahriye nazırı olmuş, Ahmet İzzet Paşa'yla beraber Ankara'ya gönderilmişti. Çok kritik geçen toplantılar üç ay sürdükten sonra ancak İstanbul'a dönebildiler.

1922'de Büyük Millet Meclisi'nin aldığı kararla saltanatın kaldırılmasından sonra Salih Paşa ve arkadaşlan görevlerinden istifa ettiler.

Sadrazam Salih Paşa Köşkü.

GÖZTEPE'DE YAPILAN İLK İSTASYON

1872'de Haydarpaşa-Pendik hattı yapıldığı zaman Feneryolu'ndan kalkan tren Erenköy'de dururdu. Bir süre sonra Göztepe civanna saraya mensup paşalar yerleşmiş, muhteşem köşkler yapılmış ve yörenin önemi artmıştı. Böylece, bir istasyon yapmak zarureti doğunca, hâlâ lojman olarak kullanılan ahşap yapı inşa edildi.

Feneryolu'ndan kalkan tren Göztepe'ye gelirken oldukça dik bir rampayı tırmanır, ıslak ve karlı havalarda lokomotifin tekerlekleri raylar üzerinde olduğu yerde dönerek tren yolda kalırdı. Bu durum karşısında rampayı düzeltmek zorunlu olmuştu. Neticede yol kazılarak seviyesi 11 metre kadar indirildi, fakat bu sefer

Göztepe tren istasyonu.

de istasyon setin üstünde kaldı. Yolcuların inip binmesindeki zorluk göz önüne alınınca 1915'te, hâlâ kullanılmakta olan kâgir istasyon binası inşa edildi. Bu binanın yapılmasında evvelce tek hat olan Haydarpaşa-Pendik hattının çift hatta dönüşmesinin de rolü vardır.

Yeni yapılan istasyona, halk hemen Yeni İstasyon, ilkine de Eski İstasyon adını vermişti ve bu deyimler civarın yaşlıları arasında yakın senelere kadar kullanıldı.

Şehremini Rıdvan Paşa, Göztepe'nin Eski İstasyonu'nda trenden inip evine gitmek üzere arabasına binerken Ali Şamil Paşa'nın adamları tarafından vurulup öldürülmüştür.

Haydarpaşa-İzmit hattı yapıldığı yıllarda bütün istasyonlara Levanten müdürler tayin edildi. Feneryolu İstasyonu'nun müdürü de Antuvan Efendi'ydi. Sermet Muhtar Alus'un yazdığına göre Göztepe İstasyonu'nda Tekgöz Miltiyadi yıllarca biletçilik yapmıştır.

CAVİT PAŞA SOKAĞI'NDA CEVAT PAŞA KÖŞKÜ

Bazı sokaklara yanlış isimler konmuştur. Cavit Paşa Sokağı'nda köşkü olan Cevat Çobanlı Paşa (1870-1938) İstanbul'da doğmuş, Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Harbiye'ye girmiş, 1893'te yüzbaşı olarak orduya katılmıştır. Yetenekleri nedeniyle kısa sürede korgeneralliğe yükselmişse de Meşrutiyet'in ilanından sonra birçoklan gibi rütbesi yarbaylığa indirilmişti. Harp Akademisi'nde müdürlük yapmış, Balkan ve I. Dünya savaşlarında muhtelif cephelerde çarpışmış, tekrar korgeneralliğe yükselmişti. Özellikle 5-18 Mart 1915 Çanakkale'de savaşların zaferle sonuçlanmasında müstahkem mevkii komutanı olarak büyük başarılar göstermiş, bu nedenle ömrünün sonuna kadar Atatürk'ün saygı ve sevgisini kazanmıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında Filistin ve Galiçya cephelerinde çarpışan Cevat Paşa, mütareke yıllarında Harbiye Nazırlığı'na getirilmiş, bu sırada Anadolu'da bulunan Mustafa Kemal'e gizliden yardım ettiği İngilizler tarafından öğrenilince Malta'ya sürülmüştü.

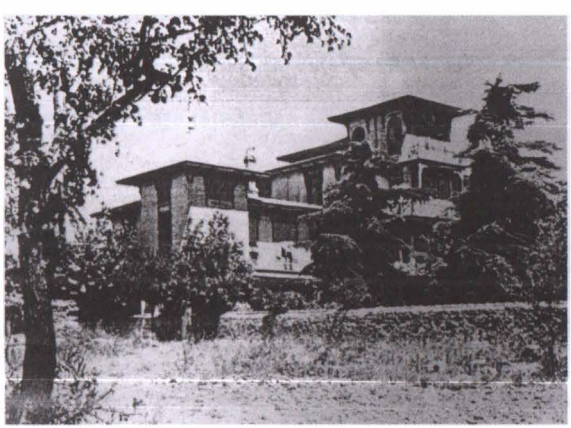

Cevat Paşa Köşkü.

Yurda döndükten sonra faal hizmetlere atanan bu vatansever asker 1926'da orgeneral olmuş, 1935'te emekliye ayrılmış, askeri şura üyesi olarak yeni görevine devam etmiş, 1938'de vefat edince Erenköy'deki mezarlığa gömülmüştür.

Cevat Paşa, Göztepe'de Tütüncü Mehmet Efendi Sokağı'yla Yeşilbahar Sokağı'nı birleştiren ve kendi adı verilmiş olmasına rağmen yanlışlıkla Cavit Paşa Sokağı olarak tanınan yerde otururdu. Köşk 1912'de Cevat Paşa'nın babası Şakir Paşa tarafından yaptırılmışsa da, Paşa bu köşkte fazla oturmamış, görevi nedeniyle hep İstanbul tarafında kalmıştı.

Evin bir İtalyan mimar tarafından tanzim edilen bahçesi köşkün arka tarafında olup, gerçekten büyüktü. İçinde kayıkla gezilen havuzu, bağı ve meyvelikleri vardı. Tam olarak bilinmemekle beraber Cevat Paşa Köşkü de bir İtalyan mimar tarafından yapılmıştı. 1912'de yapılan köşk 1956'da yıkıldı. 1978'de arka bahçeye yapılan apartmana Anıl adı verildi. Betonlaşma devam etti ve Cevat Paşa Köşkü'nün yerine 1980'de yapılan apartmana Cevat Paşa, 1988'de yapılan apartmana da Ersan isimleri kondu. Böylece köşkün yerine iki apartman yapılmış oldu.

Sokağın adı hâlâ Cavit Paşa Sokağı'dır.

ZÜRAFALI KÖŞK

Erenköy tren istasyonunun arka tarafında, trenden rahatça görülebilen, önünde büyük, beyaz bir zürafa heykeli bulunan köşk, Sultan Abdülhamid'in Maarif Nazın Antepli Münif Tahir Paşa'ya aitti.

Paşa, yaptırdığı bu güzel köşkte hemen hemen hiç oturmamıştı. Köşkün önündeki zürafa heykeli o kadar ilgi çekerdi ki, tren Erenköy İstasyonu'nda durunca bütün yolcular pencerelere gelir, heykeli seyrederlerdi. Heykel, İtalya'da heykeltraş Rozette tarafından yapılmış, özel olarak İstanbul'a getirilmişti. Köşkün büyük bahçesine, içinde sandalla gezilen bir de havuz yaptırılmıştı.

Paşa'nın Çubuklu'daki yalısı daha da ilginçti. Bir ağaca merdiven yaptırmıştı. Üzerine kule gibi çıkılır, hiç eksik olmayan ecnebi misafirler bu ağaçta resim çektirmeye pek heves ederlerdi. Bu yalı sonralan Hidiv Abbas Hilmi Paşa tarafından satın alınmıştır.

Paşa Almanya'da öğrenim görmüş, lisana çok önem veren, evinde daima İngiliz mürebbiyeler bulunan entelektüel bir insandı. Son yıllarında ne yazık ki melankoliye tutuldu. 1828'de Antep'te doğan Paşa, 1910'da Erenköy'de öldü.

Münif Tahir Paşa Köşkü okul olarak kullanıldığı yıllarda.

Münif Tahir Paşa'nın Çubuklu'daki yalısının bahçesindeki merdivenli ağacın önünde yabancı misafirler.

Zürafalı Köşk, I. Dünya Savaşı'nda askeri hastane, daha sonraki dönemde okul oldu. Bakımsız kaldı. Camı çerçevesi harap oldu. Yirmi odalı Zürafalı Köşk tam bir yalnızlığa itildi. Bahçesinde bir köşk daha vardı. Fakat önünde zürafa heykeli bulunan bina daha büyüktü.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bir gün Kâzım Karabekir Paşa gelip köşkü satın almak istediğini söyledi ve aldı. Bundan sonra Kâzım Karabekir Paşa'nın köşkü olarak bilindi.

I. Dünya Savaşı yıllarında askeri nekahethane olarak kullanılan Zürafalı Köşk.

DR. CELAL İSMAİL PAŞA KÖŞKÜ

Dr. Celal İsmail Paşa, Divitçi lakabıyla meşhur Trabzonlu İsmail Paşa'nın oğludur. Babasının memuriyeti dolayısıyla İşkodra'da bulunduğu sırada doğmuş, İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra 1889'da Paris'e giderek Peter, Charcota ve Dieulafoy'un yanında ihtisas yapmış, 1891'de yurda dönmüştü.

O yıllarda Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nde Lübnan asıllı bir Hıristiyan olan Dr. Zoeros Paşa dahiliye hocasıydı. Celal İsmail Paşa evvela Zoeros Paşa'ya muavinlik yapmış, sonra dahiliye hocası olmuştu.

Paşa, Erenköy'de üç katlı ahşap bir köşk yaptırmış, köşkün bahçesine inşa ettirdiği tek katlı müştemilatı da uzun yıllar muayenehane olarak kullanmıştı.

Paşa'nın eşi Ayşe Hanım'ın kız kardeşi, Şemseddin Sami Bey'le evlenmişti. Şemseddin Sami Bey de Celal İsmail Paşa'nın köşküne oldukça yakın olan kâgir

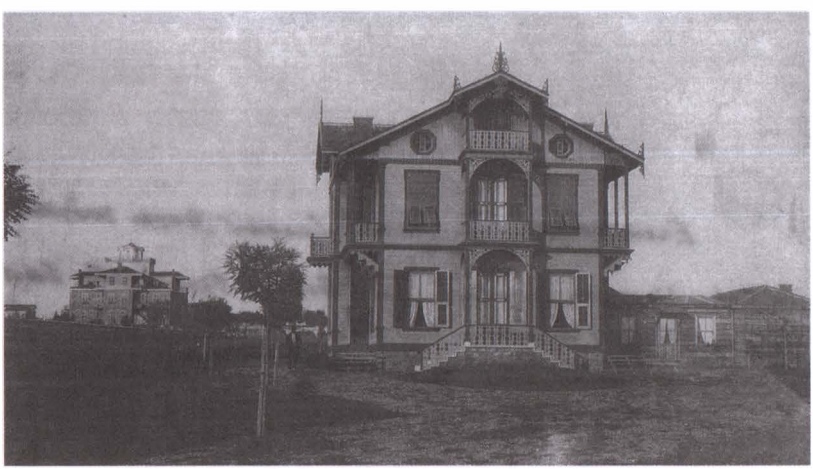

Celal İsmail Paşa Köşkü'nün ilk yapıldığı yıllarda denize bakan tarafından görünümü.
Sol taraftaki taş bina Şemseddin Sami Bey'in evidir.

köşkünü Galippaşa Camii'nin diğer köşesine inşa ettirmiş. Daha açıkçası bu iki ünlü kişinin köşkleri aynı yıllarda, 1895'lerde yapılmıştı. İleriki yıllarda Şemseddin Sami Bey'in köşkü birkaç el değiştirip yıkıldığı ve arsası parsellendiği zaman bu arazilerde Celal İsmail Paşa Ailesi'nin hissesi çıkmıştı.

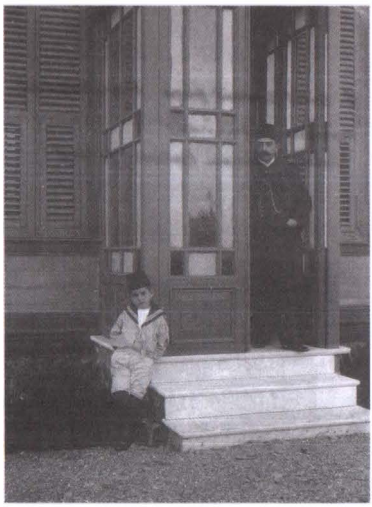

Celal İsmail Paşa Erenköy'deki evinin kapısında. Merdivende oturan çocuk Yusuf.

Paşa yavaş yürür, altın çerçeveli mai camlı gözlük takar, avniye kaput giyerdi. Varlıklı, ciddi çehreli, heybetli bir hocaydı. Paşa'nın tıp bilgisi daha yeni olmasına rağmen, halk Zoeros Paşa'ya inanırdı.

Paşa yaz kış Erenköy'deki köşkünde otururdu. Bütün yaşamı süresince tüberkülozdan korkmuş, ne gariptir ki bu hastalığa yakalanarak ölmüştür.

Paşa'dan sonra torunu Tevhide Hanım köşkte oturdu, binaya bazı ilaveler yapılarak büyütüldü ve ilk özel tenis kortu köşkün bahçesine yapılarak büyük bir ilgi topladı.

Köşkte Tevhide Hanım ve oğlu Mahir Ülken oturmuştur. Biraz bakıma muhtaç olsa bile muhteşem köşk her haliyle geçmişteki şaşaalı hayatı hatırlatmaktadır.

2000 yılında, Celal İsmail Paşa Köşkü'nün kuzey cephesi.

ŞEMSEDDİN SAMİ BEY KÖŞKÜ

Şemseddin Sami Bey.

Yanya'nın bir nahiyesi Fraşer'de doğan Şemseddin Sami Bey (1850-1904) lise tahsilini Zossimaia Skoli isimli bir Rum okulunda yaptıktan sonra 1871'de İstanbul'a gelerek Matbuat Kalemi'ne girmişti.

Daha sonra *Sirac* isimli gazetede çalışmış, *Hadika* gazetesinin yazı işlerini idare etmişti. 1873'de Trablusgarp'ta çıkan *Trablusgarp* gazetesini yönlendirmeye memur edilerek Libya'ya gönderilmişse de 1875'te tekrar İstanbul'a dönen Şemseddin Sami Bey *Sabah* gazetesini çıkarmaya başlamıştı. 1877'de Sava Paşa'nın mühürdarı olarak Rodos'a gitti. Aynı yıl Osmanlı-Rus Savaşı çıkınca Yanya'da kurulan Sevkiyatı Askeriye kuruluşunda kâtip olarak çalışmış, kısa süre sonra İstanbul'a dönerek *Tercümanı Şark* isimli gazeteyi çıkarmaya başlamıştı. 1878'de cep kütüphanesi için küçük kitaplar hazırlarken bir taraftan da *Hafta* dergilerini çıkarıyordu.

1881'de Mabeyin'de kurulan Teftişi Askeri Komisyonu'na Sultan Hamid tarafından kâtip olarak atanan Şemseddin Sami Bey bu dönemde *Sefiller*'i tercüme etti.

Şemseddin Sami Bey 1878'de Berlin Kongresi'nden sonra Balkan politikasıyla çok yakından ilgilenmiş, Arnavutluk topraklarının bazı komşu devletlere verilmesine ağabeyi Abdül Bey karşı çıkarak Arnavutluk İttihadı cereyanlarında birinci derecede rol oynamıştı.

1879'da Sultan Hamid'in müsaadesi alınarak İstanbul'da bir Arnavut Cemiyeti İlmiyesi kuruldu. Bu cemiyete Şemseddin Sami Bey de girmiş, Arnavut dilinin Latin harfleriyle alfabesini ve gramerini yapmıştı. Bundan sonraki dönemde Erenköy'deki köşkünde oturacak, bir söylentiye göre oturmaya mecbur edilecektir. Misafir kabulü de kısıtlanmıştı. Şemseddin Sami Bey'in Erenköy'deki dönemi devlet memuriyeti hayatına göre çok daha verimli olmuş, Fransızcadan Türkçeye lugatlar yazmış, Osmanlıcanın en güvenilir lügatını hazırlamış, *Kamusu Arabi*'yi yazmıştı. Arnavutça dil bilgisi kitapları, Türkçe grameri, coğrafya tarihi hep bu yıllarda kitaplaşmış, Orhun yazıtları Türkçeye çevrilmiş, Homer'in *İliada*'sı ilk defa Şemseddin Sami Bey tarafından dilimize aktarılmıştı.

Ali Sami Yen'in babası olan Şemseddin Sami Bey Türkçenin sadeleşmesi için gayret sarfetmiş, tiyatro eserlerinin yanında zorla yaptırılan evliliklerin iyi sonuçlar vermeyeceğini anlatan *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat* isimli bir de roman neşretmişti. Yazarın 54 yıllık ömrüne sığmayacak kadar çok olan eserleri onun son derece geniş bir bilgiye, inanılmaz bir enerjiye sahip olduğunun kanıtıdır.

Şemseddin Sami Bey Rumca, eski Yunanca, İtalyanca, Fransızca, Arapça ve Farsça bilmekteydi. Kendisi iki defa evlenmiş, ilk hanımından Saniye, Sadiye, Ali; ikinci hanımından İskender ve Emine isimli çocukları olmuştu. Ahmet İhsan Bey'in *Serveti Fünun* mecmuasında yazdığına göre Şemseddin Sami Bey'in evi Caddebostan İskelesi civarında ve Bağdat Caddesi üzerindeydi. Üç katlı ev taştan yapılmış, en üstüne de altı köşeli bir kule oturtulmuştu. Planlarını kendisinin yaptığı bu bina Bağdat Caddesi'ndeki o güzelim ahşap köşklerin sıcak, oymalı tahtalardan oluşan balkonlu, süslü saçaklı görüntülerine hiç benzemiyordu. Evin yeri, Galip Paşa Camii'nin sırasında bulunmaktaydı. Şemseddin Sami Bey bu köşkte hiç durmadan çalışmış, bu gayreti Sultan Hamid tarafından kâfi derecede ödemelerle karşılanmıştı.

Şemseddin Sami Bey en kalıcı eserlerini bu köşkte yazmış, en verimli çalışmalarını gene burada yapmıştı. Buna rağmen Sultan Hamid bazı kuşkuları sebebiyle onu daima göz hapsinde tutmuştu. Lügat yazdırıyor, ödenek veriyor fakat evinden çıkmasını istemiyordu.

Şemseddin Sami Bey'in kardeşleri olan Abdül ve Naim beylerin Arnavutluk'un istiklali için çalıştıkları biliniyordu.

27 eylül 1878'de Şemseddin Sami Bey'in editörlüğünü yaptığı *Tercümanı Şark* adlı gazetesinde İstanbul-Arnavut İhtilal Komitesi'nin hazırladığı ve Arnavut eyaletlerinin bağımsızlık isteklerini bildiren programını neşretti.

Bu programa göre:

1) Üç Arnavut vilayeti Arnavut Vilayeti adı altında toplanmalı,

2) Osmanlı memurları Arnavutça bilmeli,

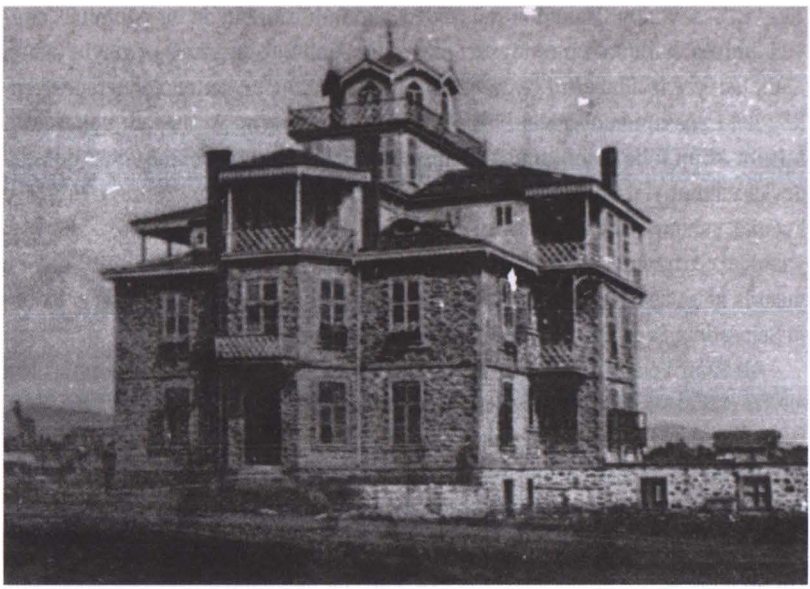

Şemseddin Sami Bey Köşkü.

3) Arnavut vilayetlerinde yılda iki defa umumi toplantı yapılmalı,

4) Okullarda ve resmi dairelerde resmi dil Arnavutça olmalı, Türkçe sadece İstanbul'daki hükümet merkeziyle yapılan yazışmalarda kullanılmalı,

5) Vilayetler için müstakil Arnavut milis teşkilatı kurulmalı.

İşte böyle bir program Şemseddin Sami Fraşeri'nin çıkardığı gazetede yayımlanınca saray kendisinden şüphelendi. İş bu kadarla da kalmıyor, Kuzey Arnavutluk'un dağlık kabileleri neşrettikleri beyannamede hem Arnavutluk için otonomi istiyor hem de Türk askerlerinin Arnavutluk'tan çekilmesini, Arnavut olmayan memurların yerine Arnavutların getirilmesini talep ediyorlardı. Bu beyannameyi hem Müslüman hem de Hıristiyan Arnavutlar imzalamışlardı.

Fraşeri Ailesi'nin Arnavutluk'u Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparmak istediği belli olmuştu. Bu yüzden Şemseddin Sami Fraşeri'nin evinden çıkmaması, misafir kabul etmemesi Sultan Hamid tarafından kendisine bildirilmiş, hatta romatizmalarının tedavisi için Bursa kaplıcalarına gitmek isteği de geri çevrilmişti.

Şemseddin Sami Bey'in evi Galip Paşa Camii'nin diğer köşesindeydi. Şemseddin Sami Bey vefat ettikten sonra bu bina Aydınlı Safi Bey tarafından satın alınmış, ondan Karamürsel Mağazası Müdürü Mehmet Ali Bey'e intikal etmiş, daha sonra yıkılıp arazisi parsellenerek apartmanlar yapılmıştır.

MİHRAN EFENDİ KÖŞKÜ

Mihran Efendi, Türk matbaacılığına ilk defa rotatif baskıyı sokan Kayserili Ermeni bir matbaacıdır. Sultan II. Abdülhamid'in takdir ettiği ve kendisine "ula" rütbesi verdiği Mihran Efendi, Sirkeci'de, sonradan Tan Matbaası olan binada *Peyam-ı Sabah* gazetesini çıkardı.

O dönemde Agop Keşişyan, Mihran ve Bogos efendiler matbaacılık mesleğinde ön plandaki isimlerdi. Piyasaya Ahmet İhsan Tokgöz çıkıp da, *Serveti Fünun* mecmuasını yayımlayıncaya kadar rakipsizdiler. Gerçi Ahmet İhsan Bey'in matbaacılık âlemine girişi Mihran Efendi ve arkadaşları için büyük bir rekabet ortamı

Gazeteci Mihran Efendi'nin köşkü.

doğurmamışsa da artık başkalarının da bu alanda söz sahibi olacağını haber veriyordu. Esasen Ahmet İhsan Bey gazete değil, mecmua çıkarıyordu.

Mihran Efendi'nin *Peyam-ı Sabah* gazetesinde neşrolunan gayet ateşli yazılarıyla Milli Mücadele'ye ve Mustafa Kemal'e karşı olan Ali Kemal Bey'in makaleleri, Milli Mücadele'ye inananların hem Ali Kemal Bey'e hem de bu yazıları basan *Peyam-ı Sabah* gazetesine karşı hiç de iyi duygular beslememesine sebep oluyordu.

Günün birinde bardak taştı, Ali Kemal Bey Beyoğlu'nda Melek Sineması'nın yanındaki bir berber dükkânında tıraş olurken alınıp götürüldü ve İzmit'te linç edildi. 1939'da Beyrut'ta Saint Jorj Oteli'ne yakın bir berber dükkânını orta boylu, şişman bir Rus Yahudisi işletirdi. Konuşkan, esprili bir adamdı. "Evvelce Beyoğlu'nda Melek Sineması yanındaki dükkânda berber kalfası olarak çalışırken, bir gün her zamanki müşterilerimizden olan Ali Kemal Bey gelmiş, tıraş olmak için koltuğa oturmuştu. Yüzü sabunlandı, tam tıraş başlarken kapıdan iki kişi girdi. Ali Kemal Bey'in kulağına eğilip alçak sesle bir şeyler söylediler. Ali Kemal Bey kızdı. Yüksek sesle 'Peki, geliyorum!' dedi. Ve havluyu alıp yüzünü sildi, iki kişiyle beraber çıkıp gitti. Bu tuhaf olayın farkına vardıksa da ne olduğunu anlayamadık. Halbuki Beyoğlu Caddesi'nde İngiliz inzibatları dolaşıyordu. Gaflete geldik. Onlara haber verseydik Ali Kemal Bey'i kurtarırdık."

Bu olaydan sonra Mihran Efendi İstanbul'da duramadı. 1922'de gazetesini kapattı, Paris'e gitti ve orada öldü.

Sabah gazetesinin yerinde Tan Matbaası açıldı, daha sonraki yıllarda da *Milliyet* gazetesi çıkmaya başladı.

Mihran Efendi'nin yazlık evi Erönköy'de deniz kenarına yapılmış, bahçe içinde kuleli bir köşktü. Hâlâ ayakta olan bu yapı, sahil yolu açıldıktan sonra denizin doldurulmasıyla oldukça içeride kalmıştır. El değiştirmiş olmasına rağmen bakımlı olup güzelliğini korumaktadır. Köşk hâlâ Dr. Neşet Osman Bey'in varislerine aittir.

ECZACIBAŞI KÖŞKÜ

Erenköy Ethem Efendi Caddesi'nde oldukça büyük bir arazi içindeki beyaz boyalı, üç katlı, ahşap köşkü, Nejat Eczacıbaşı'nın eşi Beyhan Hanım'ın anne tarafından büyük babası olan Dr. Ali Paşa yaptırmıştır.

Dr. Ali Paşa, hem Erenköy havalisini ağaçlandırmak hem de ne cins ağaçların bu iklime müsait olduğunu saptamak için Almanya'dan bir uzman getirmiş, o da yaptığı inceleme sonunda çam ağaçlarında karar kılmıştı. Bundan sonra Erenköy'de nadide çamlar yetiştirilmişti.

Köşk, 1956'da Mimar Kadri Eroğan tarafından restore edilmiş, bahçenin bir kısmına büyük bir apartman yapılmış, arazisi küçülmüştür. Fakat gerek köşk gerekse bahçe bakımlıdır. Bina hâlâ Eczacıbaşı Ailesi'nin mülküdür.

Nejat Eczacıbaşı Köşkü.

MÜFİT PAZARCI KÖŞKÜ

Erenköy Ethem Efendi Caddesi'nde etrafı yüksek duvarlarla çevrili, sokağa açılan iki kanatlı ağır demir bir kapısı olan ve 5050 metre karelik bir bahçe içine son derece zevkli yapılmış, beyaz, dört katlı ahşap binanın ilk sahibi Sultan Hamid'in amirallerinden Arif Hikmet Paşa'ydı.

Paşa, 1900'de, tamamıyla ağaçlık olan araziye bir İtalyan mimara Romanya kerestesinden, üç büyük salonu ve her katta dört odası bulunan binayı yaptırmış fakat burada fazla oturamadan vefat etmişti. Paşa'nın ölümünden bir süre sonra varislerine intikal eden köşk, 1924'te Hacı Tevfik Pazarcı Bey'e 9600 altına satılmış, Hacı Tevfik Bey'in ailesi bu binada uzun yıllar oturmuş, hatta oğlu Müfit Pazarcı bu evde doğmuş, Hidiv Ailesi'nden Prenses Nermin'in kızı Hoşyar Hanım'la burada evlenmişti.

Binanın iç tezyinatı, tavanların yüksekliği, kapıların ihtişamı küçük bir saray görüntüsü vermekte, caddeden oldukça içeride yapılmış olması ve bahçenin her zaman bakımlı bulundurulması bir asalet örneği gibi durmaktadır.

Yaklaşık 10 yıl evvel köşkün arka bahçesinden 2500 metrekarelik bir bölüm parsellenerek 15 katlı, 26 daireli bir apartman yapılmışsa da, köşkün arkasında kaldığı ve yeni yapılan binayla köşk arasından bir yol geçtiği için muhteşem ahşap yapının görüntüsünde gözü rahatsız edecek hiçbir değişiklik olmamıştır.

Pazarcı Ailesi bugün yeni yapılan apartmanda oturmakla beraber, köşkün içi, dışı ve bahçesi her zaman bakımlıdır. Köşk her ne kadar boş ise de yerdeki halılar, kıymetli mobleleri, yaldızlı ayna ve masaları, salonları süsleyen kollu avizeleri, hatta kitaplıktaki kitapları korunmaktadır. Pazarcı Ailesi burada saygın konuklarını kabul etmekte, dost toplantıları yapmaktadır.

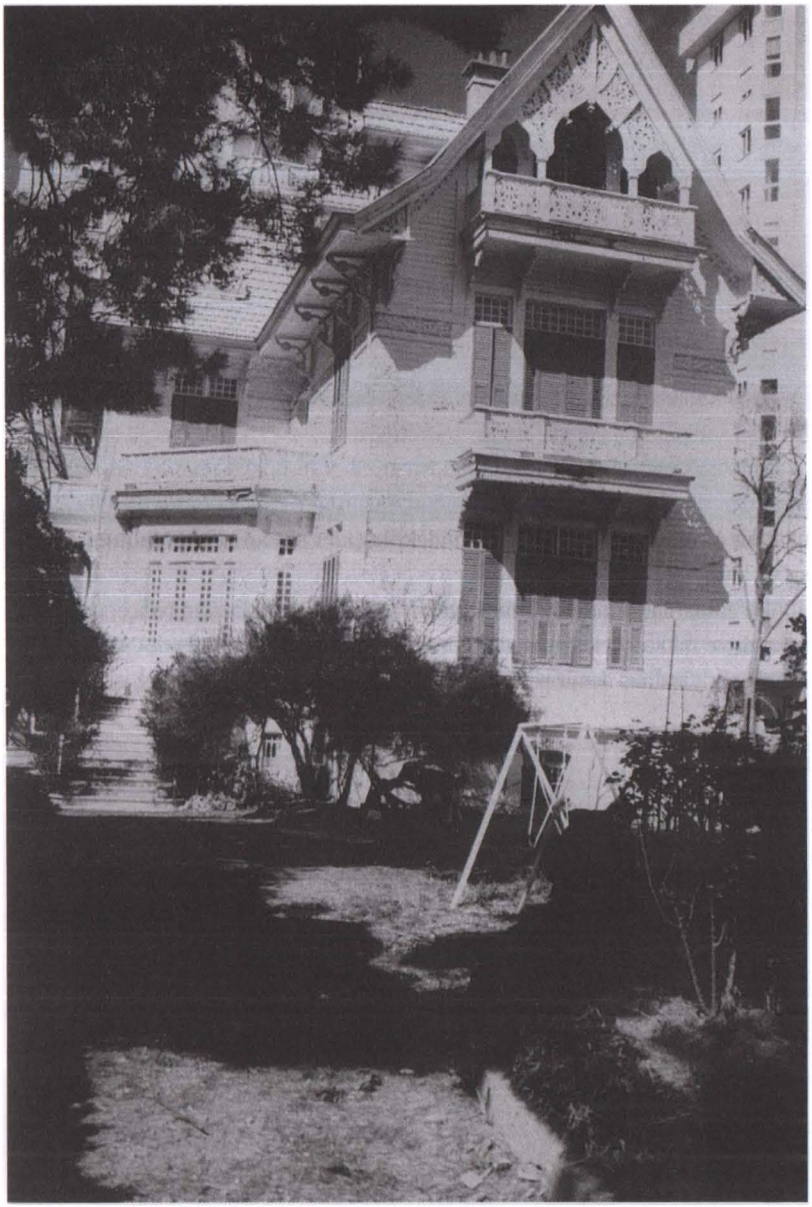

Müfit Pazarcı Köşkü.

AVUKAT KÂMİ NÂZIM BEY KÖŞKÜ

Eski konakların, köşklerin ortak kaderi olacak ki, çok kere ilk sahipleri unutulur, son sahiplerin adlarıyla anılır.

Herkes tarafından Avukat Kâmi Nâzım Bey'in köşkü olarak bilinen ve Ethem Efendi Caddesi'nin sağ tarafından başlayıp Erenköy İstasyonu'na kadar uzanan 32 dönümlük bahçenin içindeki köşkler süvari zabiti Mehmet Ali Paşa'ya aitti.

Bir zamanlar çam, meyve ağaçlan ve sebzeliklerle dolu olan bahçe, gerçekten bakımlı ve dikkati çekecek kadar güzeldi. Bahçenin Ethem Efendi Caddesi tarafı özenilerek yapılmış demir parmaklıklarla çevrelenmişti.

Kâmi Nâzım Bey Köşkü bir zamanlar Mehmet Ali Paşa'ya aitti. Köşk, daha sonra Vedat Örfi'ye geçti. Örfi'nin eşi Piraye ile sonradan Nâzım Hikmet'in evlenmesiyle köşke Nâzım da gidip geldi.

Kâmi Nâzım Bey Köşkü'nün bahçesindeki tek katlı ev.

Sultan Hamid döneminde, Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın tavsiyeleriyle hünkâr yaverliğine atanan genç Mehmet Ali Bey yakışıklılığı ve çok iyi Fransızca konuşmasıyla üne kavuşmuştu. Daha sonraki yıllarda Paşa'nın bu ününe çapkınlığı da ilave edilecekti.

I. Dünya Savaşı bitip Anadolu'da Milli Mücadele başlayınca Paşa da orduya iltihak etmiş, gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle kendisine İstiklal Madalyası verilmişti.

Paşa'nın oğlu Vedat Örfi Bey de iyi eğitim görmüş, Fransızcayı çok iyi öğrenmiş, fakat ailesinin rızası hilafına artist olmayı tercih etmişti. Bu arada Piraye adında bir hanıma âşık olmuş ve onunla evlenmişti. Bu evlilikten Memet Fuat isimli oğlu oldu.

Vedat Örfi Bey evliydi ama artistlik tutkusu onu daima evinden uzak tutuyor, Mısır'da, Avrupa'da, Anadolu'nun uzak köşelerinde film çevirdiği için bazen bir yıl köşke uğramıyordu. İşte bu sıralarda ne olduysa eşi Piraye Hanım'la Nâzım Hikmet arasında bir ilişki başladı. Olay dallanıp budaklanınca Piraye Hanım'la Vedat Örfi Bey 1932'de boşandılar ve Piraye Hanım Nâzım Hikmet'le evlendi. Bundan sonraki yıllarda Mehmet Ali Paşa Köşkü'ne Nâzım Hikmet'in yaşantısı da karışıyor.

Mehmet Ali Paşa, 1940'ta kalp hastalığından vefat ettiği zaman artık köşkün ihtişam devri gölgelenmiş, harcamalarda gözle görülür kesintilere gitmek zarureti

doğmuştu. Hatta Paşa'nın son yıllarında artan mali sıkıntıları karşılanmak için bahçenin bir bölümü Avukat Kâmi Nâzım Bey'e satıldı.

Paşa'nın ölümünden sonra da Vedat Örfi Bey ve kardeşleri mülkün geri kalan kısmını da Kâmi Nâzım Bey'e sattılar ve böylece Ethem Efendi Caddesi'nden Mehmet Ali Paşa adı silindi.

Kâmi Nâzım Bey ünlü bir avukattı. Taşınır ve taşınmaz büyük bir varlığa sahipti.

Mehmet Ali Paşa'nın evinin bahçesinde üç katlı büyük bir köşk, iki katlı ve tek katlı iki ev daha vardı. Evin bahçesinde havuz, evin dışında ve içinde pek çok heykel bulunuyordu. Köşkün yüksek tavanları altın yaldızlı olup kapıları desenliydi. Kâmi Nâzım Bey eşiyle birlikte büyük köşkte oturuyordu. Kâmi Bey köşkleri tamir ettirmiş, bahçeye azami itinayı göstermiş; böylece köşkte yeni bir hayat başlamıştı. Köşk, Kâmi Nâzım Bey'in dostlarının ve bazı politikacıların sık sık uğradıkları bir yer olmuştu.

Kâmi Nâzım Bey'in çocuğu yoktu. Bir kızı evlat edindiler. Bu kızın yaptığı evlilik Kâmi Nâzım Bey tarafından iyi karşılanmadı. Bir süre aralan açıldı. Fakat bu kız çok genç yaşta öldü. Kâmi Nâzım Bey'in ölümünden sonra da her şey dağıldı. Bahçenin bir kısmına apartman yapıldı. Sonra da köşkte Restoran 39 adında bir tesis açıldı.

ERENKÖY'DE ZİYA PAŞA KÖŞKÜ

Göztepe ile Erenköy arasında, Santral Sokağı'na yakın, Bağdat Caddesi'ne kadar uzanan büyük bir bahçesi olan iki buçuk katlı ahşap, beyaz köşk, Ziya Paşa'ya aitti.

Prenses Atiye, ikinci eşi Kıbrıslı Şevket Bey'le beraber bu köşkte üç yıl kadar oturduktan sonra Nice'e gitmişti.

Köşkün varisleri binayı on bin liraya Prenses Atiye'ye satmak istemiş fakat eşi Şevket Kıbrıslı Bey o parayı bir köşke bağlamaktansa Nice'te muhteşem bir hayat yaşamayı savunarak Prenses Atiye'yi bu alışverişten vazgeçirmişti.

Hidiv Abbas Paşa'nın kızı Prenses Atiye ve kardeşi Mısır naibi ve Neslişah Sultan'ın eşi Prens Abdülmünim.

SOKULLU ABDÜLKERİM PAŞA KÖŞKÜ

Ethem Efendi Caddesi'nde etrafı yüksek duvarlarla çevrili, demir bahçe kapısı olan büyük, ahşap köşk Abdülkerim Paşa'ya aitti. Köşkün sahibi, Osmanlı döneminin sivil paşalarından olup, Sultan Hamid döneminde evinde ikamete mahkûm edilmiş, Sultan Reşad tahta çıkınca bu yasak kaldırılmıştı.

Paşa'nın oğlu İhsan Sokullu Bey, Sultan Reşad'ın oğlu Ziyaeddin Efendi'nin kızı Rukiye Sultan'la evlenmiş ve Ethem Efendi Caddesi'ndeki köşkte oturmuşlardı. Binanın ilk katı kâgirdir ve iki taşlık, beş oda, iki mutfak bulunur. Bundan sonraki üç kat ahşaptır. İlk kata dışardan mermer bir merdivenle çıkılır ve çok

Sokullu Abdülkerim Paşa Köşkü.

zevkli yapılmış iki kanatlı ahşap bir kapıdan sonra geniş bir salona girilir. Salonun sağ tarafında dört, solunda bir oda vardır. Salonun karşısından başlayan çift merdiven bir sahanlıkla birleşerek tek merdiven olarak ikinci kata çıkar. Bu katta büyük bir salon, sağlı sollu üçer oda, banyo bulunur. Çatı katının tavanları kırmızı-mavi geometrik desenlerle süslüdür. Köşkün kapı tokmakları mat bronzdan olup, işlemelidir. Trabzanların başına renkli billurdan küreler konmuştur. Köşkün mimarı cepheyi geniş tutmuştur. Büyük bahçe kestane, ıhlamur ve çam ağaçlarıyla doludur.

Bu, ancak rüyalarda rastlanacak kadar güzel olan köşk, Sokullu'ya ait bir vakıf tarafından idare edilmesine rağmen bakımsızdır.

FERİK SAİT PAŞA EVİ

Ferik rütbeli Menemenli Sait Paşa, kışlan Piyer Loti'de muhteşem bir konakta eşi, kızlan Saide ve Naciye hanımlarla beraber oturur, zevkli ve pahalı mobilyalarla döşenmiş olan konak oldukça kalabalık bir personel kadrosu tarafından daima bakımlı tutulurdu.

O yıllarda İstanbul tarafında oturan pek çok varlıklı ailenin yaptığı gibi Paşa da Erenköy, Kâşaneler Sokağı'da 14 dönümlük bir araziyi satın alarak etrafını yüksek duvarlarla çevirtmişti. Paşa'nın burada büyük bir köşk yaptırma fikri olduğu, fakat önce, yazdan yaza oturulacak küçük bir ev yaptırmayı tercih ettiği bilinmektedir.

Gerçekten bahçe duvarının iç tarafına, arkası duvara dayalı, iki katlı bir ev yaptırmış, bu binaya bitişik tek katlı bir ünite daha ilave ettirmişti. Aynca bahçenin Şerafet Sokağı'na rastlayan köşesine birkaç basamak merdivenle çıkılan, her tarafı camekân, son derece zevkli bir oda yaptırmış, etrafına sarmaşık gülleri diktirmişti. Paşa, özenle inşa ettirdiği bu kuş kafesi gibi mekânda gündüzleri misafirlerini kabul eder, çay, kahve, şerbet sunulurdu. Bahçenin Kantarcı Sokağı tarafında hizmetkârların kalması için bir müştemilat yapılmıştı.

Paşa yazdan yaza geliyor, hayalindeki köşkten evvel yaptırdığı, ileride selamlık olarak kullanmayı düşündüğü bu iki katlı, duvara yapışık, uzunlamasına yapılmış evde oturuyor, yaz sonunda Piyer Loti'deki konağına dönüyordu. Paşa, büyük köşkü yaptıramadan vefat etti.

1950'li yıllarda Yerli Mallar müessesesinde çalışan Sait Taşcı Bey, beni Erenköy, Kâşaneler Sokağı'nda oturan annesi Saide Hanım'ı muayene ettirmek için götürdü. Etrafı yüksek duvarlarla çevrili bahçeye bir kanadı yan açık demir kapıdan girdik. Bakımsız bahçeyi yabani otlar kaplamıştı. Etrafında ağaç biçiminde betondan yapılmış süsler bulunan harap ve kuru bir havuz dikkat çekiyor, hemen onun arkasında yıkılmış bir binanın temel taşları duruyordu. Duvara

bitişik iki katlı, oldukça harap eve girdik, pencerelerdeki goblen perdeler eskimiş, rengi solmuş, büyük bir olasılıkla Fransız malı masa ve sandalyeler tanınmaz bir hale gelmişlerdi.

Evin sahibi Saide Hanım son derece terbiyeli, nazik, minyon yapılı bir hanımdı. Konuşurken kelimeler ağzından çocuksu bir sesle çıkıyor, "R" harflerini yumuşatıp yuvarlayarak adeta saraylı Çerkezler gibi telaffuz ediyordu. Bu harap evde, her haliyle dış dünyadan ayrı bir yaşantının sürdüğü hissediliyordu. Oğlu Sait Taşcı Bey de annesine karşı son derece hürmetkâr davranıyordu. Yolda beraber geldiğimiz Sait Bey'in yerini, sanki bir asır evvel yaşamış bir Osmanlı efendisi almıştı.

Saide Hanım'ı muayene ettikten sonra bu evin ve geniş bahçenin kime ait olduğunu sordum. "Pederim Sait Paşa'nın" dedi. Evvela Sadrazam Küçük Sait Paşa zannettimse de, sonradan Menemenli Ferik Sait Paşa olduğu anlaşıldı.

Saide Hanım bu evde oğlu Sait Bey ve kızı Fatma Hanım'la birlikte oturuyor, kış gelince gene âdet olduğu gibi İstanbul tarafındaki konağa gidiliyordu. Sait Bey Mualla Hanım'la evlenince ana kız yalnız kalmışlardı. Kışın büyük konağa geçildiği zaman Erenköy'deki evde devamlı bir bekçi bırakılırmış. Bekçi bir gün sobayı devirmiş, çıkan yangında iki katlı ahşap ev kül olmuştu. Bundan sonra arazi parsellendi, İstanbul'daki konak yıktırıldı, Kâşaneler Sokağı'ndaki 14 dönümlük bahçeye apartmanlar yapıldı. Saide Hanım'la kızı Fatma Hanım yeni bir apartman dairesine geçtilerse de Saide Hanım perdeleri daima kapalı tutar, kendisinin ve kızının gözetlendiğini vehmeder, köşebaşında gördüğü herkesten şüphelenirdi. Durum böyle devam etti ve hiçbir şey değişmeden hepsi bu dünyadan göçtüler. Bugün ne o yüksek duvarlı Sait Paşa bahçesinden, ne de o yan açık demir kapıdan eser kaldı.

Her şey etrafta yükselen beton apartmanların gölgesinde yok olup gitti...

YUSUF PAŞA KÖŞKÜ

Erenköy, Kâşeneler Sokağı'nda ilk katı Marsilya tuğlalarından yapılmış, ikinci katı ahşap, iki salon ve sekiz odadan oluşan ev, Bağdat valisi Yusuf Paşa'ya aitti.

Köşkün ilk sahibi Marsilyalı bir tüccardı. Kapitülasyonların hudutsuz imkânlarından yararlanan diğer yabancılar gibi bu Fransız tüccar da Kâşaneler Sokağı'nda 1890'lı yıllarda beş dönümlük bir arsa alarak Fransız mimarisine uygun evini inşa ettirmişti. Evin yapımında çok iyi malzeme kullanılmış, pencere kasalarını gayet sert ve sağlam abanozdan, ikinci kata çıkan ahşap merdiveni kırmızı renkli yabani kiraz kerestesinden yaptırmıştı. Alt kattaki kurnalı hamam, tabandan geçen kalın, bakır borularla ısıtılıyordu. Oda ve salonlar kalın meşe parkesiyle zevkli olarak döşenmişti. Evin bodrum katına, bahçeden bir rampayla girilen şarap mahzeni yapılmış, yerleri kalın büyük taşlarla döşenmiş, içine özel yapılmış çok büyük şarap fıçıları yerleştirilmişti. Bu şarap mahzeninin ısısı yaz kış 10 derecede kalır, hiç değişmezdi. Evin bahçesinin büyük bir kısmı bağlıktı. Edinilen bilgilere göre Fransız burada şarap yapıp satmaktaydı. Evin mutfağı dışarıda olup, köşkün etrafı çok yüksek duvarlarla çevrilmişti.

Fransızın burada yazdan yaza oturduğu, evin kalorifer tesisatının olmayışından anlaşılmaktadır. İstanbul'da yaşayan pek çok Levanten'in yaptığı gibi bu Marsilyalı da evini günün birinde satıp Türkiye'den ayrıldı.

Yusuf Paşa, Bağdat'a vali olarak tayin edildiği zaman, Nezihe ve Nazire adındaki kızlarını eğitimleri için anneleriyle beraber İstanbul'da bırakmış, oradan sık sık para göndermişti. Gönderilen paraları biriktiren eşi, Yusuf Paşa İstanbul'a gelince, Fransızın özenle yaptırdıktan sonra sattığı köşkü ikinci elden satın aldı. Paşa, Bağdat'tan gelirken bir atla seyisini de beraber getirdiği için köşkün bahçesine bir ahır ve seyis odası yapıldı.

Aile bu köşkte yaz-kış oturuyor, kışın ortaya kurulan çok büyük bir mangal tandır gibi kullanılarak ev halkını ısıtıyordu.

Paşa, bahçenin bir köşesine alt katı salon, üst katı iki odadan meydana gelen bir selamlık binası yaptırmıştı. Bütün gününü dostları ve misafirleriyle beraber burada geçirir, öğle yemeğini de selamlıkta yer, ancak gün batarken eve dönerdi.

Yusuf Paşa Ailesi kalabalık ve iyi eğitim görmüş bireylerden oluşmuştu. Paşa'nın kızı Nezihe Hanım diplomat Salih Bey'le evlenmiş, Faysal ve Güzin adında iki çocuğu olmuştu. İleride doktorluk mesleğini seçen Faysal Bey'in üç çocuğundan ortancası Fatma Hanım uzun yıllar Londra'da yaşadıktan sonra annesiyle beraber köşke yerleşti.

Yusuf Paşa fazla yaşlanmadan öldüğü için torunlarının büyük dedeyi tanımak imkânları olmamıştır. Nazire Hanım'ın oğlu Suat Plevne Bey Perihan Hanım'la evlenmiş ancak çocuksuz bir hayat sürmüşlerdir.

Köşk restore edildikten sonra mahzendeki şarap fıçıları Tekel'e hediye edildi ve köşkün bahçesine iki büyük apartman yapılarak Paşa'nın yaptırdığı selamlık ve Fransızın köşkün etrafına çevirttiği yüksek duvarlar yıkıldı. Bu duvarlar yıkılırken malzemenin içinden çıkan yumurta kabukları duvarın Horasan tipinde olduğunu gösteriyordu. Bir biblo zarafetindeki köşkün bahçesinde iki apartman yükselmesine rağmen güzel görüntüsünde hiçbir üzücü değişim olmamıştır.

Kâşaneler Sokağı'ndaki Yusuf Paşa Köşkü.

GRANOVSKİLER

Erenköy'de, çamlık büyük bir bahçe içinde iki katlı, ahşap, boyasız, oldukça eski görünüşlü bir evde, çocuksuz bir Beyaz Rus Ailesi otururdu. Erkek uzun boylu, güleryüzlü, her zaman esprili fakat yavaş ve aksanlı Türkçe konuşan, orta yaşı geçmiş, gençliğinde yakışıklı olduğu her halinden belli olan bir adamdı. Kendisine arkadaşları tarafından Bahri Selim adı verildiğini gülerek anlatırdı. Bir gün vapurla Kıbrıs'a gitmesi gerekmiş, arkadaşları da "İnşallah aradaki denizi selametle geçersin" temennisinde bulunmuşlar ve kendisine Bahri Selim ismini kısmen bu yolculuğa uyar şekilde vermişler. O da bunu kabul etmiş.

Eşi de Türkçe konuşurdu. Hemen hemen aynı yaştaydılar. Ciddi, terbiyeli, biraz dolgun vücutlu bir Rustu. Granovskiler'in uzun zamandan beri Türkiye'de bulundukları belliydi. Fransızca ve İngilizce konuşurlardı. Ticaret yaptığı söylenen Bahri Selim Bey'in ne ticareti yaptığı hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber, görgülü ve her şeyden anlar bir hali vardı.

Evin içindeki eşyaların çoğu yaldızlı takımlardı. Fakat odalardaki mobilyalar oldukça az ve eskiydi. Ahşap köşkün kendisi de bahçesi de bakımsız görünürdü. Kalp damarlarından rahatsızlığı olan Granovski bu hastalığını gülerek kabullenir, hiç endişeli görünmez, halinde bir kadercilik sezilirdi.

Bir gün, evde genç bir adam belirdi. Sessiz, terbiyeli, itinalı giyimliydi. Daha sonraki günlerde sık sık gelmeye başlayan bu şahıs bir köşede oturuyor, ev sahiplerine azamî saygı gösteriyor, çok kere de yemekte kalıyordu. Gene böyle bir gün Granovski misafirini göstererek: "O bizim artık oğlumuz. Kendisi Bakırköy tarafında oturuyor ve müteahhitlik yapıyor. Bu evi yıkacak, yerine apartman yapacak. Bize de şu kadar daire verecek. Biz artık yaşlandık. Kaloriferli rahat bir katta oturacağız." dedi.

O yıllarda ahşap ev katliamı başlamış, betonlaşma almış yürümüştü. Ev yıkıldı. Genç müteahhidin sözünü ne kadar tuttuğu, anlaşmanın nasıl uygulandığı bilinmez fakat Granovskiler'in umduklarını bulamadıkları, sonsuz üzüntülere uğradıkları, her şeylerini kaybettikleri söylentisi etrafa yayıldı. Zaten kısa bir süre sonra da bu Rus karı koca art arda bu dünyadan ayrıldılar.

KABASAKAL MEHMET PAŞA KÖŞKÜ

Babam Tahir Ekdal anlatmıştı: 1900'lü yıllarda bir akşam üstü atlarına binmiş iki paşa Kadıköy tarafından Erenköy istikametine doğru giderler. Selamiçeşme'den geçerken yolda gidenler iki tarafa çekilir ve duvarların kenarında hareketsiz dururlar. Büyük bir azametle etraflarına bakarak giden paşalardan birinin son derece gür olan sakalı rüzgârın da etkisiyle yayılmış adeta bütün göğsünü kaplamış. Kabasakal Mehmet Paşa olarak bilinen bu zat, Sultan Hamid döneminin baş jurnalcisiymiş.

Kabasakal Mehmet Paşa, yazları Erenköy'de, Şemsettin Günaltay Caddesi'ndeki evinde otururdu. Üç katlı ahşap köşk ve yan sokağa bakan selamlık binası çok itinalı yapılmıştı. Bahçesinde havuzlar ve kameriyeler vardı.

Meşrutiyet'in ilanından ve Sultan Hamid'in tahttan indirilmesinden sonra Kabasakal Mehmet Paşa asılarak idam edildi. Paşa'nın idamından bir süre sonra köşk satıldı ve devrin tüccarlarından Ermeni Gezeryan Efendi satın aldı.

Tomik Gezeryan, Karaköy'de büyük bir mağazası olan, Avrupa'dan bahçe malzemesi ve aletleri ithal eden namlı bir tüccardı. Çividen kazma küreğe kadar her türlü demir malzemeyi satar, halk arasında "Keseryan" diye anılırdı.

Tomik Gezeryan kışları Şişli'de otururdu. Kabasakal'ın köşkünü aldıktan sonra yazları Erenköy'de oturmaya başladı. Köşk ile selamlık arasına sonradan yapılan ve ana köşkten biraz daha küçük olan binada

Kabasakal Mehmet Paşa Köşkü.

da Gezeryan'ın kız kardeşi yazlan geçirirdi. Debdebeli bir hayat süren Gezeryan'ın evinde İngiliz mürebbiyeler çocuklanna ders verir, kendilerine tahsis edilen dairelerde yaşarlardı. Erenköy'deki köşkün selamlığı yazlan hiç eksik olmayan misafirlere açılır, geniş bahçe son derece bakımlı tutulurdu.

Gezeryan Ailesi'nin bu muhteşem yaşantısı Varlık Vergisi'ne kadar sürdü. Bundan sonra ticari hayatlan sarsıldı. Erenköy'deki köşkü sattılar.

Şemsettin Günaltay Caddesi'nde bahçe içindeki üç bina, gördükleri iki aileye ait muhteşem ve eşsiz yaşantılardan sonra etraflannı otlar bürümüş halde ve hazin bir sessizlik içinde durmaktadır.

Kabasakal Mehmet Paşa Köşkü'nün selamlığı.

DR. VAMIK BEY KÖŞKÜ

Dr. Vamık İsvan.

Vamık Bey, Tıp Fakültesi müderrislerinden Celal İsmail Paşa'nın asistanlığını yaparak dahiliye mütehassısı olmuştu.

Suadiye'de cadde üzerinde, 397 numaralı ahşap, üç katlı, bahçe içindeki evi yaptırmış, üst katında kendisi oturarak alt katının bir bölümünü muayenehane olarak kullanmıştı.

O yıllarda Suadiye'de pek az insan yaşar, onların da büyük bir kısmı yazdan yaza gelip kışın İstanbul tarafına giderlerdi. Suadiye tren istasyonunun bile yapılmadığı günlerdi. Etraf göz alabildiğine uzanan tarlalardan ibaretti. Elektrik yoktu. Buna rağmen Dr. Vamık Bey evin her tarafına elektrik tesisatı yaptırmıştı. Fakat köşk petrol lambalarıyla aydınlatılırdı. O yöreye elektrik çok uzun yıllar sonra gelecekti. Kalorifer tesisatı ise yapılmamıştı. Yaz kış bu köşkte oturan Vamık Bey'in ailesi kışın sobalarla ısınırdı.

Vamık Bey bahçeye pek çok çam ağacı diktirmiş, evin arka tarafına ahır, arabalık yaptırmış, arabacının kalması için bir de müştemilat inşa ettirmişti.

Vamık Bey hastalarına at arabasıyla gider, gece çağırıldığı zaman arabacı uyandırılır, araba hazırlanırdı. Vamık Bey'in Aziz İsvan, Semiha Dural ve Danış İsvan isimli üç çocuğu da Robert Kolej'de okumuşlardı.

Aziz İsvan daha sonra Viyana'ya giderek ticaret tahsil etmiş, Semiha Hanım çok başarılı bir İngilizce öğretmeni olmuş, Danış İsvan ise ihracat işleriyle uğraşmıştır.

İstanbul Belediye Başkanlığı yapmış olan B. Ahmet İsvan, Aziz İsvan'ın oğludur.

Suadiye'de yıllarca hâkimlik yapan ve halk tarafından sevilip sayılan Dr. Vamık İsvan Bey 1937'de bu dünyadan ayrıldı. Birkaç yıl sonra köşk yıkıldı. Arka bahçeye yedi katlı Danış Bey Apartmanı, ön tarafa da beş katlı Eren Apartmanı yapıldı. Vamık Bey'in torunları hâlâ bu binada oturmaktadırlar. Eski köşkün kapı numarası da değişerek 465-467 olmuştur.

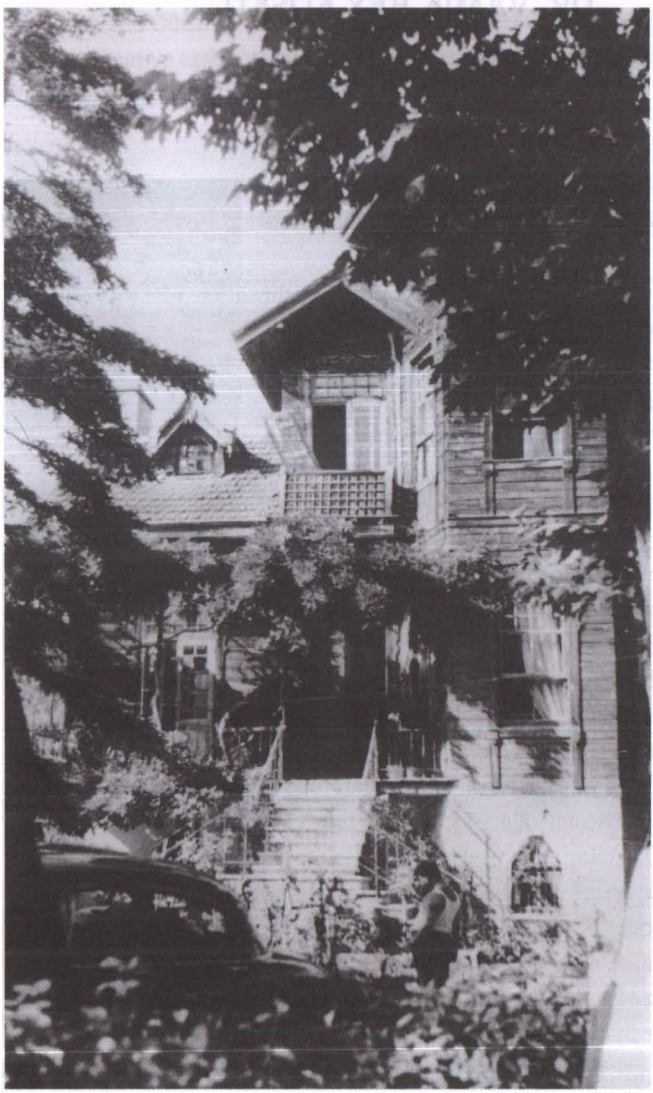

Vamık İsvan'ın Suadiye'deki yıkılan köşkü.

DR. İHSAN SAMİ GARAN'IN EVİ

Dr. İhsan Sami Garan'ın Atatürk'ün hastalığı sırasında onunla yakın münasebetleri olmuş, lüzumlu tahlillerini kendi laboratuvannda yapmış, bu nedenle sık sık Florya'daki köşke gitmişti.

İhsan Sami Bey, gene bir gün Florya Köşkü'nde Ata'yı ziyarete gider. Köşk yeni yapılmış, Atatürk de çok sevmiştir. Sohbet sırasında İhsan Sami Bey "Paşam köşk çok güzel oldu." deyince, Atatürk "Aynısını sana yapsınlar." demiş. İhsan Sami Bey de kâgir köşkü yapan mimar Prof. Seyfi Arkan'la temasa geçerek Suadiye'deki evini yaptırmıştı.

Prof. Seyfi Arkan ve kardeşi Dr. Baha Arkan ikizdiler. İkisi de gerçekten yakışıklı insanlar olup, Seyfi Arkan Prenses Nermin'le evlenmişti.

İhsan Sami Garan'ın köşkü 1937'te yapılmış; iki buçuk katlı, beyaz boyalı kâgir köşkün her yatak odasına bir banyo konmuş, bahçesine havuz yapılmıştı. Binanın arsası evvelce Mehmet Deveci'nin evinin yanındaki bağdı ve Mehmet Deveci'ye aitti. Mehmet Deveci'nin evi bugün Vakko'nun teşhir için kullandığı önü direkli, beyaz ahşap bakımlı binadır. İhsan Sami Garan, arsayı iki bin TL.'ye Mehmet Küçük Deveci'den satın alarak evini yaptırmıştı.

Garan Ailesi, bina yapılmadan evvel bir yaz Feneryolu'nda Sultan Abdülhamid'in oğlu Şehzade Ahmet Nureddin Efendi'nin eşi Fahriye Zişan Hanım'a ait ahşap köşkte oturmuştu. Suadiye'de yapılan Garan Köşkü'nün ömrü ortalama otuz yıl kadar sürmüş; 1937'de yapılan ev, 10 Ağustos 1967'de yıkılmış, iki yıl devam eden yapımdan sonra yerinde Garan Apartmanı yükselmiştir.

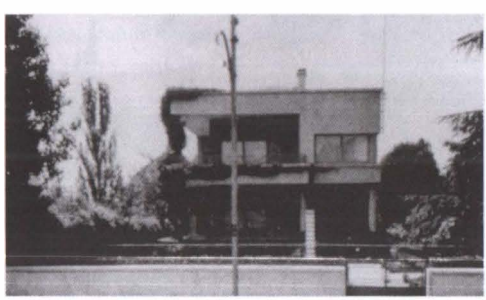

Suadiye'deki Dr. İhsan Sami Garan'ın evi.

RIZA URCUN PAŞA KÖŞKÜ

Bostancı-Çatalçeşme'nin karşısındaki etrafı duvarlarla çevrili, üç katlı büyük kâgir köşk Rıza Urcun Paşa'ya aitti. Üç dönümlük bahçesinde mavi çamlan, meyve ağaçlan olan binanın ilk sahibi sağlık nazın Ali Rıza Paşa olup, evi çok özenerek yaptırmıştı.

Köşk bir süre sonra el değiştirmiş, Afyonlu Nâzım Bey'e, daha sonraki yıllarda ise Devlet Demir Yollan Mali Müşaviri Salih Bey'e intikal etmiş, 1933'te de Rıza Urcun Paşa tarafından 5500 liraya satın alınmıştı. Evi alan Urcun Paşa'nın bir hayli borçlandığı, bu yüzden köşkün içinde tadilat yaptırarak bölüm bölüm kiraya verdiği, böylece borçlarını ödediği bilinmektedir.

Paşa, çok yüksek olan bahçe duvarlarını alçaltmış, daha sonralan daha da alçaltarak bahçenin dışarıdan rahatça görülmesini sağlamıştı. Civarda yıkılan bir köşkün çok güzel olan mermer basamaklı merdivenlerini alarak kendi evine monte ettirdi.

Paşa'nın ailesi bu evde yaşadı, kızlan bu köşkte büyüdüler. 1968'de köşk yıkılarak enkazı 17.000 liraya satıldı ve bu araziye Paşa'nın hanımına ve kendisinin anısına hürmeten isimleri Medine Urcun ve Rıza Urcun olan iki blok apartman ve aynca Mutlu Apartmanı yapıldı.

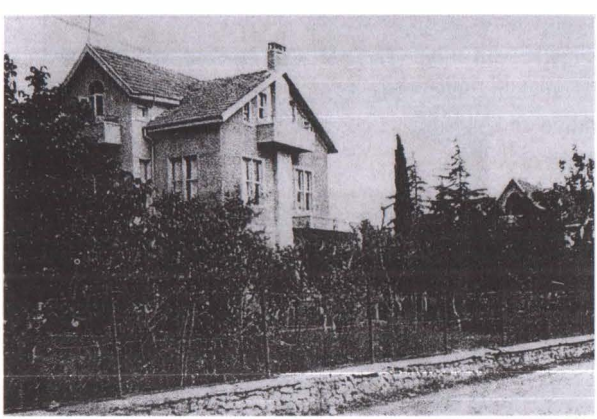

Bostancı'daki
Rıza Urcun Paşa Köşkü.

ATATÜRK'ÜN ZİYARET ETTİĞİ KÖŞK

Bostancı'da, Çatalçeşme'nin arkasında hâlâ kısmen harap durumdaki, iki tam, bir çatı katından oluşan beyaz boyalı ahşap köşk, önünde bulunan ağaçlardan dolayı caddeden tam olarak görünmez.

Atatürk bu köşke beş kere gelmiş, yemeğe kalmış; bu güzel yapı debdebeli, parlak bir dönem yaşamıştı.

Köşkün ilk sahibi Yıldız komutanı Cavit Paşa idi. Cavit Paşa öldükten sonra pek saygın bir hanımefendi olan eşi 1933 yılına kadar burada oturdu.

Atatürk, şapka devrimini Kastamonu'da gerçekleştirirken o dönemin aydın bir sarıklı hocası devrimi benimseyerek Atatürk'e yardım etmişti. Birkaç yıl sonra hoca efendi kızını ziraatçı Tahsin Coşkan Bey'le evlendirir ve Atatürk'e davetiye gönderir. Atatürk, Tahsin Coşkan Bey'i Gazi Çiftliği'ne müdür yapar. İşte bu sıralarda Bostancı'daki Cavit Paşa Köşkü satılırken, Tahsin Coşkan Bey evi satın alır. Viyana'dan getirilen bir ressam köşkün içini tezyin eder. Bahçesi düzenlenir, girişteki büyük salon önemli misafirler için hazırlanır.

Ankara, devlet merkezi olduğu yıllarda son derece çorak bir yerdi. O dönemi yaşayanlar "Kuş ve su sesine hasrettik" derlerdi. Atatürk Ankara'yı ağaçlandırmak için kurmayı düşündüğü, hâlâ Atatürk Orman Çiftliği olan yerin arazisini satın almış, burada nasıl ve ne cins ağaç yetiştirilebileceğini tespit emek maksadıyla İstanbul'dan mütehassıslar getirtmişti. Araştırmalar yapılmış, toprağın evsafı belirlenmiş ve bir rapor hazırlanmıştı. Raporda "Bu arazide ot bile yetişmez" deniliyordu. Atatürk ısrar etti. "Burası ağaçlandırılacaktır!" dedi. Ot bile yetişmeyeceğine dair verilen raporun altında Tahsin Coşkan Bey'in de imzası vardı. Atatürk, Tahsin Coşkan Bey'i Orman Çiftliği'ne müdür yaptı, akasya ağaçları dikildi, koca arazi kısa sürede yeşillendi ve bu başarısından dolayı daha sonraki yıllarda Tahsin Coşkan Bey Ziraat Bakanı yapıldı.

O dönemleri hatırlayan bir hanımefendi şöyle anlatıyor:

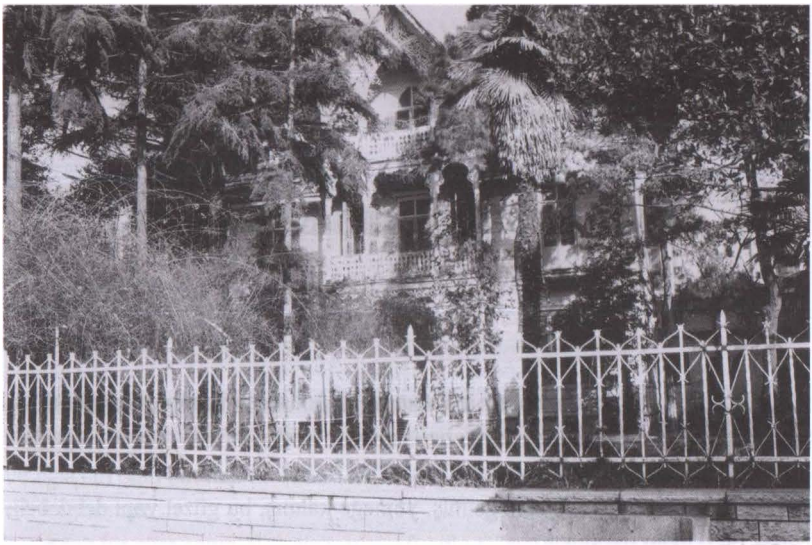

Atatürk'ün ziyaret ettiği köşk.

"Bizim köşk Tahsin Coşkan Bey'in evinin tam karşısındaydı. Bir gün, bütün köşeleri polislerin tuttuğunu gördük. Büyük bir emniyet tertibatı alınmış, sessiz fakat çok ciddi bir hazırlık başlamıştı. Merakla pencerelerde beklerken, kapıda arabalar durdu. Atatürk bir elinden tuttuğu Ülkü ile arabadan indi ve köşke girdi. Sanırım birkaç saat sonra, gene birlikte evden çıktılar. Ben Atatürk'ü ilk defa orada gördüm. Bundan sonra Atatürk dört defa daha bu evi ziyaret etti. Bir gün evvelden emniyet tertibatı alınıp polisler beklemeye başlayınca, biz Paşa'nın geleceğini anlar, geldiği zaman da balkona çıkıp alkışlardık. Atatürk de bize alışmıştı, her seferinde şapkasını çıkarır, bizi selamlardı.

Bir gün gene Atatürk'ün geleceği öğrenildi. Aynca biz çocukların arasında yayılan bir habere göre köşkün aşçısı Hüseyin Efendi, Paşaya kanepe yapacaktı. Aramızda biraz hayret ve biraz da takdirle aşçıbaşının aynca iyi de bir marangoz olduğuna inandık. 'Tabii' diyorduk. 'Aşçıbaşının yapacağı kanepe bahçeye konacak, bizler de rahatça Atatürk'ü seyredeceğiz'.

Bu haber etrafa süratle yayıldı, bütün yaşıtımız olan çocuklar bizim köşke ve balkona doldular. Atatürk geldi, biz alkışladık, o şapkasını çıkarıp bizi selamladı, içeri girdi. Biz bekledik. Ne aşçıbaşının yaptığı kanepe ne de Atatürk bahçede göründü. Ertesi gün bir tepsi içinde ziyafetten artan kanepeler komşulara dağıtıldı."

SAHİL YOLUNDAKİ PEMBE KÖŞK

Sahil yolunda Adalar'a bakan pembe renkli, balkonlu, üç katlı ahşap köşkün ilk sahibi Alemdağlar isimli bir aileydi. Daha sonra köşk kahve tüccarı Mükerrem Bey'e satıldı.

Kırım muhacirlerinden Yüksek Mühendis Yakup Pultar Bey hem İzmir'de hem de Bursa'da stadyumlar yapmış, bu arada kahve tüccarı Mükerrem Bey'in köşkünü de satın almıştı.

Yakup Pultar Bey iyi yetişmiş, kültürlü bir zattı. Eşi Leyla Hanım da Edebiyat Fakültesi mezunu bir hanımdı. Yakup Bey öldü.

Bundan yaklaşık on sene evvel bina yeniden el değiştirdi. Yeni sahibi Banker Zeki Bey köşke çok itina etti. Restore ederek güzel bir pembeye boyattı. Hâlâ etrafındaki beton yapıların arasında bütün güzelliğiyle durmakta, gerçekten iç açıcı bir görüntü sergilemektedir.

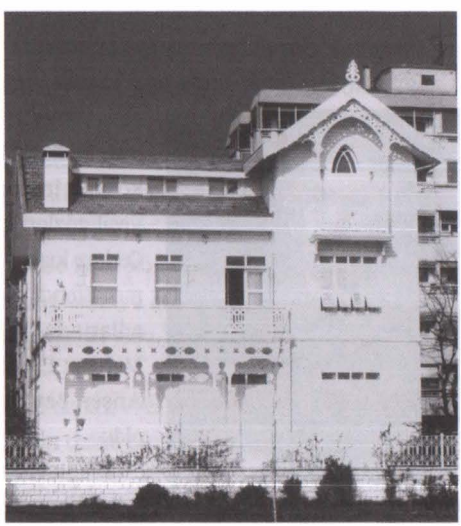

Zeki Bey'in köşkü.

PEMBE KÖŞK

Bostancı, Vükela Caddesi'ndeki alt katı kâgir, iki katı ahşap, on iki odalı, 31 kapı numaralı eve civar halkı Pembe Köşk ismini takmıştı. 1930'lu yıllarda pembe boyalı olan köşk, ileriki senelerde boyaları döküldüğü için eski görünümünü kaybetmiş olmasına rağmen "Pembe Köşk" adını korumuştu.

Köşkün büyük bir bahçesi vardı. 26 adet çam, ceviz, badem, dut, ayva, kızılcık ağaçları, her cins üzüm ve erik bulunan bahçede mis kokulu çiçekler de yetiştirilirdi.

Eve Pembe Köşk diyenler kadar Türbedann Köşkü diyenlerde vardı.

Evin sahibi Hacı Mehmet Efendi'ydi. Hacı Mehmet Efendi, Aksaray'da camisi bulunan Sultan Aziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın başkâtipliğini yapmış, onun mutemet adamı olmuştu.

Pertevniyal Valide Sultan, Aksaray'daki Valide Camii'ni inşa ettirdikten sonra kendisi için yaptırdığı türbeye bir türbedar aramış, bu işe başkâtibi Mehmet Efendi'yi layık görmüş, o da teklifi kabul etmişti. Valide Sultan türbedarını ödüllendirmek için istediği bir yerde bir ev yaptırmasını bildirmiş, Mehmet Efendi de Bostancı'yı seçmişti. 1889'da köşkün inşaatı bitince Valide Sultan'ın sarayından, yeşil gözleriyle dikkat çeken Vicdan adında genç bir Çerkez kızla Mehmet Efendi evlendirildi. Hacı Mehmet Efendi'nin bu evlilikten Memnune ve Saadettin adlarında iki çocuğu oldu. Memnune, babası Hacı Mehmet Efendi'nin köşkünde deniz yüzbaşısı Ahmet Arişen Bey'le evlendi; 1914'te Sadiye isimli bir kızı oldu.

Vicdan Hanım.

Sadiye, Şekerci Cemil Bey'in, gene kendisi gibi udi ve bestekâr olan oğlu Nureddin Cemil Sangan

Bey'le evlenmişti. Bu evlilikten doğan Ahmet Cemil Sangan da kıymetli bir müzisyen olup hâlâ eşiyle Bodrum'da yaşamaktadır. Hacı Mehmet Efendi'nin diğer çocuğu Saadettin Tangören ve onun çocuklan da bu köşkte büyüdüler. 1960'a kadar ayakta kalan Pembe Köşk, ailenin birçok bireylerini barındırdı. Yıkıldıktan sonra yerine üç tane apartman yapıldı. Köşkün bahçesindeki 27 adet büyük ve asırlık çam ağacı, özellikle çeşitli renk ve lezzette meyve veren dut ağaçlan, kızılcık, ayva, armut, ceviz ağaçlan apartmanlann inşaatı sırasında yok edildi. Pembe konağın üzümü ile meşhur bağlarından da eser kalmadı.

Perveriş Hanım, Şekerci Cemil Bey'in Kahire'de doğan, Fransız okullarında öğrenim gören çocuklanndan biriydi. Cemil Bey'in Mısır'da vefatından sonra çocuklann eğitimi bitinceye kadar aile Kahire'de kalmış, sonunda hepsi İstanbul'a gelmişlerdi.

Perveriş Hanım veteriner Ali Bey'le evlenerek, Moda Caddesi, Zühal Sokağı'nın köşesindeki apartmanda oturdu, bir yandan da Mısır'da öğrendiği terzilik mesleğini büyük bir maharetle yürüttü. Perveriş Hanım orta boylu, balık etli, daima yüksek ve keskin bir sesle konuşan, her haliyle etrafına hâkim, haddinden fazla otoriter bir insandı. Bulunduğu topluluklarda her zaman onun sesi yüksek perdeden duyulur, başkalan pek ağızlannı açma fırsatı bulamazlardı. Bu yapısından dolayı aile fertleri tarafından sevilmesine rağmen herkeste bir çekingenlik sürer giderdi.

Bir yaz günü Şekerci Cemil Bey'in çocuklan ve torunlan buluşup Bostancı'daki Pembe Köşk'te piknik yapmaya karar verdiler. Etler alınmış, zeytinyağlı yaprak dolmalan sarılmış, iri bademli irmik helvası büyük bir tencerede arabaya yerleştirilmiş ve kafile Bostancı'ya gelmişti. Yemek hazırlığı yapılıyor, ateş yakılıyor fakat Perveriş Hanım o gün her zamankinden fazla coşmuş, olur olmaz bütün işlere karışıyor, tenkitler yağdırıp kimseye ağzını açtırmıyordu. Etrafa hâkim olan bu inanılmaz otoriteden kaçan herkes bir tarafa sinmiş, yaşlılar bir köşeye çekilmiş, gençlerin neşesi kaçmıştı. Köfteleri kızartanlar adeta şuursuz hareket ediyor, acaba bana ne söyleyecek düşünce ve endişesiyle işlerini yapıyorlardı.

Perveriş Hanım ateşin yanına gitti, sevise hazır köftelerden birini ağzına atınca her zamankinden daha yüksek sesle haykırmaya başladı: Dilini kocaman bir an sokuvermişti. Dili bir anda şişip ağzına sığmaz oldu, konuşması kesildi, öylece kalakaldı ve bir köşeye çekildi.

Perveriş Hanım'ın ortadan çekilmesiyle daha evvel bir tarafa sinmiş olan büyük küçük herkes yemeğe oturdu ve köşkün tadını çıkardılar.

Pembe Köşk'ün bahçesi daha başka tuhaf olaylara da şahit olmuştur. Şekerci Cemil Bey'in oğlu Nureddin Sangan Bey'le Ahmet Arişen Bey'in kızı Sadiye Hanım'ın

Bostancı'daki Pembe Köşk.

düğünlerinin 8.11.1941 günü Bostancı'daki Pembe Köşk'ün bahçesinde yapılması kararlaştırılmış ve bütün davetliler gelmişti.

Nureddin Sangan Bey'in Tahsin adında, vücut yapısı pek gösterişli olan ve aile Mısır'dayken Mısır'ın ağır sıklet güreş şampiyonluğunu kazanmış bulunan bir kardeşi vardı.

Merdivenköy'deki Şahkulu Tekkesi'nin şeyhliğini yapan Tahsin Bey de davetliler arasındaydı. Kendine bahçenin en güzel yerini seçmiş, sanki biraz da etrafını umursamaz bir tavırla oturuyordu. Ailenin çok hatın sayılır bir büyüğü gelmiş, oturacak münasip bir yer için bakınıyordu. Yaşlı hanımlardan biri Tahsin Bey'e yaklaşıp "Evladım sen yerini şu büyüğümüze ver" deyince Tahsin Bey kızarak düğünü terk edip Bostancı'dan Merdivenköy'e kadar yürüyerek gitti.

Tahsin Bey'in düğünü terk etmesi, aile ve misafirler arasında bir burukluk yaratırken çok geçmeden ortalık başka bir olayla çalkalandı. Moda'da muhtarlık yapan Ali Bey üstüne başına pek itina etmez, fırsat bulunca da fazla içki alırdı. Ali Bey de düğüne gelmiş, içtikçe içmiş, yürümesi güçleşmiş, zerde kazanının yanından geçerken dengesini kaybedip kazanın içine düşmüştü. Evde oturan gelin adayı Sadiye Hanım'ın canı tam bu esnada zerde istedi, elinde bir tabakla zerde almak için bahçeye gelen bir hanım Moda muhtarı Ali Bey'in kazandan çıkarılışına şahit oldu. Böylece Nureddin Bey'in düğünü pilavlı fakat zerdesiz yapıldı.

HUGUENİN KÖŞKÜ

Bostancı'da, 13 dönümlük bir arazi üzerine inşa edilen, bodrum katı hariç iki tam katlı, dik çatılı, Alman mimarisine uygun taş bina Edouard Huguenin tarafından yaptırılmıştır.

Edouard Huguenin.

Huguenin Bostancı'da yaptırdığı evin arsasını aldığı zaman, burada 350 yıllık, Cizvit rahiplerine ait manastırın harap olmuş ve sadece birkaç yatak odasından başka bir şeyi kalmamış binası vardı. Rahipler gitmiş, manastırın faaliyeti durmuştu. Binanın ve arazinin sahibi bir Ermeniydi. Huguenin araziyi ve harap manastırı bu Ermeniden satın alarak 1903'te kendi evini yaptırdı. O yıllarda Kadıköy'de elektrik ve şebeke suyu olmadığı için evin altına bir sarnıç yapılmış, bahçesine de bir jeneratör konmuştu.

Huguenin, 1890'da Bağdat Demiryollan Direktör muavini olarak İstanbul'a gelmiş, direktör Helfferich'in (1872-1924) ayrılmasından sonra 1908'de bu görev Huguenin'e verilmişti. Helfferich'in 1904'ten 1908'e kadar kullandığı Haydarpaşa'daki direktörlük ofisinde Huguenin 1908'den 1917'ye kadar kalmış, I. Dünya Savaşı'ndan sonra da Almanya'ya dönmüştü.

Huguenin İstanbul'da kaldığı dokuz sene içinde renkli bir hayat yaşamış, Haydarpaşa garının üst katında kendine tahsis edilen büroya her gün trenle muntazaman gitmişti.

Huguenin sabahlan evinden çıkar, Bostancı'dan trene biner, çok kere cebinden saniyeli saatini çıkararak trenin hareket halinde tekerleklerinin iki rayın bir-

Huguenin Köşkü.

leştiği yerden çıkardığı seslerle zamanı ölçer ve trenin saatte kaç kilometre gittiğini hesaplardı. Akşamüstleri de Beyoğlu'na çıkar, Tokatlıyan'da camın önüne otururak çayını veya birasını içerdi. Dostlan ve ahbaplanyla çok kere Tokatlıyan'da buluşurdu.

O yıllarda Mühürdar'da, deniz kenannda özel iskelesi olan ahşap bir evin sahibi ve Galata'daki yazıhanesinde pazarlamacılık yapan Zaharof adında bir Levanten vardı, doğru veya yanlış Zaharof'un eşiyle Huguenin arasında bir ilişki olduğu söylentisi çıkmışsa da kapanıp gitmişti.

Huguenin'den sonra köşk ve manastır Gürcistan'dan gelen bir Rus aileye satıldı.

Mülkün yeni sahipleri manastır binasında tadilat yaparak yerleşti ve yıllarca burada yaşadılar.

Aile reisi olan Borkar şişmanca, kırmızı yüzlü bir zattı. Eşi Madam Tamara ortadan uzun boylu, terbiyeli, nazik bir insandı. Rusya'da yaşarken prenses titri ol-

Huguenin Köşkü'nün bahçesindeki eski manastır.

duğu söyleniyordu. Kızlan Eteri bir zamanlar Kadıköy ve Bostancı'da oldukça hareketli bir hayat yaşamış, kültürü ve fizik yapısıyla sükse yapmıştı.

Borkar öldükten sonra herhalde ekonomik bir sıkıntı başlamıştı ki, bahçenin bir kısmı parsellenip apartman yapıldı. Kısa sürede mülkün tek sahibi kalan Bayan Eteri manastırdan tadil edilerek mükemmel bir bina haline getirilen evi ve Huguenin Köşkü'nü de fındık tüccarı Nihat Gürer Bey'e satarak ayrıldı.

Vaktiyle ayn ayn dönemlerde iki aileyi barındırmış, iki emsalsiz devir yaşamış binalar, her gün biraz daha harap olarak yalnızlığa terk edilmiş bir vaziyette, ışıksız ve kimsesiz ayakta durmaya çalışmaktadır.

Sultan Hamid döneminde Reji müdürlüğü yapmış olan Louis Rambert, anılarında, Huguenin'in bir muş göndererek kendisini Bostancı'daki evine aldırdığını, bahçesinin eski taşlarla süslü olduğunu, akşamüstü aynı muşla geri gönderdiğini yazmaktadır.

NEZAHAT-NURETTİN EGE KÖŞKÜ

Suadiye'de hâlâ Güneş Koleji olarak kullanılan bina ve köşkün bahçesine çift kanatlı demirden yapılmış kapıdan girdikten sonra iki tarafı kestane ağaçlı yol, doksan derecelik bir kavis yaptıktan sonra sizi köşkün önüne getirir. Dört katlı, üç büyük salonlu, 12 odalı, ilk katı kâgir, diğer katlan ahşap olan beyaz boyalı köşkün ilk sahibi Anadolu Şimendiferi Serkomiseri Hayri Bey'dir. Hayri Bey 1903'te Meclis-i Maliye Evrak Müdürü Kadir Bey'den 12 dönümlük arsayı, 1904'te de bitişikteki Boruzan Mustafa Ağa'nın 10 dönümlük arsasını da satın aldıktan sonra 1905'te köşkü inşa ettirmişti. 1905'te binbaşı Ali Rıza Bey'den de 11 dönümlük bağ yerini satın alan Hayri Bey, köşkün bahçesini 33 dönüme çıkarmış, bahçenin

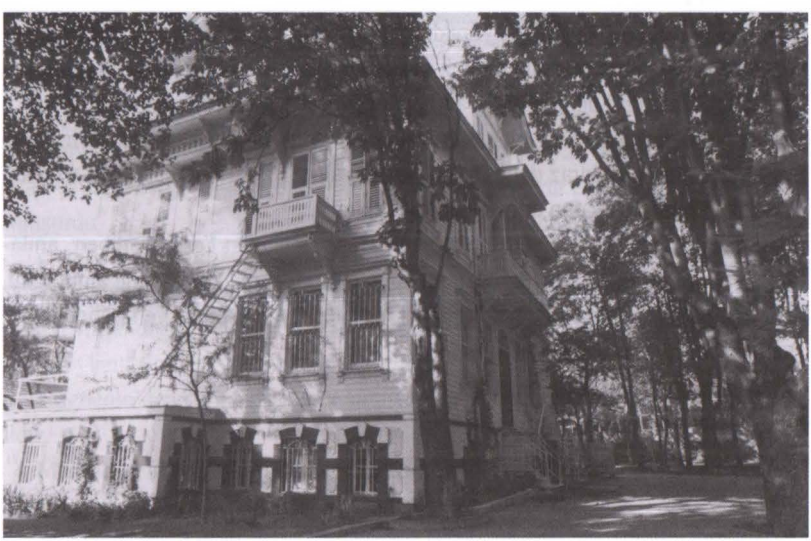

Bir zamanlar Hayri Bey'e ait olan köşkü Nezahat Nazmi Hanım ve Ragıp Nurettin Bey satın almış, çift burayı Özel Güneş Koleji olarak bir eğitim yuvası haline getirmişlerdir.

hudutlarından birisi Mediha Sultan Bağı'yla komşu olmuştur. Tapu kayıtlarında Mediha Sultan arazisinde 1927'de bir Amerikan yetimhanesinin bulunduğu görülmektedir.

Hayri Bey Köşkü'nün bulunduğu toprakların 1935 yılından evvelki mazisi araştırılmış, 1903 tarihli tapularda bu bahçe ve çevresinin Kanuni Sultan Süleyman'ın (1495-1566) Hürrem Sultan'dan tek kızı ve Sadrazam Rüstem Paşa'nın eşi Mihrimah Sultan Vakfı olduğu, fakat aradan 300 sene geçtikten sonra vakfın terkin edilmesiyle arazinin bir kısmının Sultan Mehmed Vahideddin'in (1861-1926) annesi Gülcemal Kadınefendi ve ablası Mediha Sultan'a, bir kısmının da Sultan 5. Murad'ın (1840-1904) kızı Hatice Sultan'ın uhdesine geçtiği anlaşılmıştır.

Divanyolu'nda oturan Nezahat Nazmi Hanım'ın ailesi Osmanlı döneminin son yıllarında Anadolu yakasına geçmiş ve Hatice Sultan'ın Göztepe'deki evinde oturmaya başlamıştır. Nezahat Nazmi Hanım ve kardeşi Mefharet Hanım bu muhiti tanımış, Mefharet Hanım'ın eşi Hüsrev Münif Kocaolçum bu emlakı 1931'de Hayri Bey'den satın almıştır.

Mefharet Hanım, Gedik Paşa Amerikan Okulu'nu bitirmiş, çok iyi bildiği İngilizcesiyle İngiliz ve Amerikan klasiklerini tercüme etmiştir. Hüsrev Bey Amerika'da modern tavukçuluk tahsil etmiş, dönüşte eşiyle müşterek olarak aldığı Hayri Bey Köşkü'nün bahçesinde tavukçuluk yapma girişiminde bulunmuştur.

Etraftaki köşkler gibi bu bahçe de üzüm bağları, ıhlamur, yabani kestane, çam, badem, ceviz, nar, erik, dut, kiraz, incir, fındık ağaçlarıyla donanmış, mebzul sebze veren bostanlar oluşturulmuş, ayrıca tavuk kümesleri için büyük bir alan tahsis edilmiştir.

Fakat her nedense tavukçuluk işi istenildiği gibi yürümemiş, köşk ve 33 dönümlük arazisi 1943'te el değiştirmiş, Ragıp Nurettin Ege'ye intikal etmiştir.

Ragıp Nurettin Ege, 1882'de İstanbul Tıbbiyesi'nden mezun olan doktor Abdurrahman Nurettin Bey'in oğludur. Annesi Kırım Müslüman cemaati reisi Çubukçuzade Hacı Hüseyin Efendi'nin kızı Saliha Hanım'dır.

Ragıp Nurettin Ege (1888-1964) İstanbul'da doğmuş, Vefa İdadisi'nden mezun olduktan ve iki sene Tıbbiye'de okuduktan sonra 1909'da Tabiiye ilmi tahsil etmek için Lozan'a gitmiş, Lozan'da Talebe-i Osmaniye Cemiyeti ile Lozan-Türk Talebe Yurdu'nu kurmuştur. Balkan Savaşı çıkınca yurda dönen Ragıp Nurettin Ege, kısa bir öğretmenlik döneminden sonra Paris Talebe-i Osmaniye müfettişliğine tayin olmuşsa da I. Dünya Savaşı çıkınca yurda dönmüş, ihtiyat zabiti olarak Doğu Cephesi'ne gönderilmiştir.

Ragıp Nurettin Ege İstanbul'da ağabeyi Tevfik Bey'le beraber Türk Yurdu Kütüphanesi'ni tesis ederek çıkardığı *Çocuk Dünyası* adlı mecmuayla Türkiye'de ilk

Hayri Bey Köşkü'nün giriş kapısı.

çocuk neşriyatını başlatmıştı. Ragıp Nurettin Ege, Türk Ocağı'na katılmış, köylülerin hayat standardını yükseltmek için Köycüler Teşkilatı programını hazırlamıştı.

15 Mayıs 1919'da Yunanlılar'ın İzmir'e çıktığı bu kara günde İzmir Müdaafai Hukuki Osmani Cemiyeti kâtibi umumisi sıfatıyla halkı galeyana getiren Reddi İlhak Heyeti Milliyesi ismi altında İstiklal Savaşı'nın ilk mukavemet hareketinde bulunmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra Adana Lisesi müdürü, Adana maarif emini, maarif vekâleti tedrisat umum müdürü, başmüfettişi, Amerika talebe müfettişi, Kadıköy 1. Ortaokulu tabiiye muallimi olmuş, nihayet yazının konusu olan köşkte Erenköy Güneş Koleji'ni kurup hayatı boyunca eğitime ve milletine hizmet ederek 1960'ta bu dünyadan ayrılmıştır.

Ragıp Nurettin Ege'nin eşi Nezahat Nazmi Hanım, Osmanlı İmparatorluğu'nun Harbiye Nezareti'nde muhasebat ve levazımat dairesinde görevli, aynı zamanda edip, şair ve mutasavvıf olan Mustafa Nazmi Bey'in kızıdır. Annesi Bahriye Nezareti nakkaşhane ve matbaai bahriye müdürlerinden Binbaşı Fethi Bey'in kızı Dilşat Hanım'dır.

Nezahat Nazmi Hanım, Bezmiâlem Valide Sultanisi'nden 1918'te mezun olduktan sonra Himayei Etfal Cemiyeti'nde çalışırken üniversiteye devam etmiş ve Türk Ocağı faaliyetlerine katılmıştır. I. Dünya Savaşı sona ererken Prens Sabahaddin'in *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir* isimli eserini okumuş, vatanperver ve mü-

Hayri Bey Köşkü'nün selamlığı.

tefekkir bir sosyolog olan Prens Sabahaddin Bey'e duyduğu hayranlığı bütün hayatı boyunca sürdürmüştür. Prens Sabahaddin, Sultan Hamid'in kız kardeşi Seniha Sultan'ın oğluydu. Ademimerkeziyetçi olduğu için İttihat ve Terakki Partisi'yle ters düşmüş, yurtdışına kaçmış, İsviçre'de büyük mali sıkıntılar içinde ölmüştür. Onun bu durumunu takip eden Nezahat Hanım Türkiye'de topladığı paralan zaman zaman İsviçre'ye göndermiş, hayatta kalmasını sağlamıştır.

Nezahat Nazmi Hanım 1930'da Ragıp Nurettin Bey'le evlenmiş, Seyhan ve Güneş isimli çocuklan doğduktan sonra talebe müfettişi olarak New York'a gönderilmiş, altı yıl orada kalmışlardır. II. Dünya Savaşı çıkınca yurda dönen aile, Kazasker'deki köşke yerleşmişlerdir. Ragıp Bey emekli olunca idealleri birbiriyle kusursuzca örtüşen bu entelektüel çift, Amerika'da gördükleri geniş bahçe içinde yapılan kampuslu kolejler gibi bir eğitim kompleksi yapmak fikrinde birleşmiş ve Özel Erenköy Güneş Koleji'ni, 5 Ekim 1953'te 20 öğrenciyle bu köşkte açmışlardır. Nezahat ve Nurettin Ege çiftinin bütün amaçlan iyi lisan bilen, bütün dünyayla entegre olacak öğrenciler yetiştirmek olmuş ve Nezahat Hanım bu hususta büyük gayret sarfetmiştir. Nezahat ve Ragıp Nurettin Ege'nin çocuklan Seyhan ve Güneş bu köşkte dünyaya geldiler. İleride her ikisi de profesör olan çocuklan Seyhan N. Ege ile Güneş N. Ege-Akter'i eğitim için Amerika'ya gönderdikten sonra açtıkları Erenköy Güneş Lisesi hakkında Amerika'daki çocuklarına yazdıkları mektuptan, okulun ilk bünyesini anlamak mümkün oluyor:

"Güneş Koleji 5 Ekim 1953'te 20 talebe ile derslerine başladı. Şimdi iki tane Türkçe, bir tane de İngilizce hocamız var. Bir Wolkswagen tipindeki otomobil çocukları kapılarından alıyor, akşamları yine evlerine bırakıyor. Bir de erkek aşçımız var. Hem dershaneleri siliyor, hem de güzel yemekler yapıyor. Öğrencilere öğle yemeği veriyoruz. Aşçımız aynı zamanda bahçeye de bakıyor. Bugün bir öğrenci daha geldi, 21 oldu. İşte hal ve keyfiyet böyle."

Hayri Bey'in köşkü Ragıp Nurettin Ege ve Nezahat Nurettin Ege ailesine geçtikten sonra bir ilim ve irfan yuvası olarak devam etmiş, Nezahat Hanım'ın sadece eşi Nurettin Bey'le beraber senelerce hayalini kurup geniş bir bahçe içinde yarattıkları bir eğitim müessesesi olan Erenköy Güneş Koleji öğrenci, veli ve öğretmenlerine değil aynı zamanda yazarlığı, eğitimciliği, idealizmi, hayırseverliği hayatının sonuna kadar geniş bir çevreye ilham kaynağı olmuştur.

Nezahat Hanım babasının namını bir camiyle yadetmek arzusuyla köşkün bahçesinin bir bölümünü buna tahsis etmiş ve 1986'da başlayan inşaat 1994'te tamamlanarak Mustafa Nazmi Ersin Camii ismi verilmiştir. Caminin yapılışına her hususta büyük katkıda bulunan Nezahat Nurettin Ege Hanım 1994'te bu dünyadan ayrılmıştır. Mülkün varisleri Prof. Dr. Seyhan N. Ege, Prof. Dr. Güneş N. Ege-Akter, Züleyhan Kocaolçum, Turgut A. Akter ve Zeynep Sadıkoğlu mekânın eğitim için kullanılması ve bahçenin, tarihi köşkün korunması amacıyla 1 Mart 1999 tarihinde Fevziye Mektepleri Vakfı'na bağışlanmasına karar vermişlerdir.

Binanın içinde ve arka tarafındaki selamlıkta ufak tefek tadilatlar yapılmasına rağmen özenle işlenmiş ön cephesi, panjurları, balkonları ilk halini korumakta, bahçesindeki küçük fakat zevkli yapılmış mermer havuzla bütünleşen köşk, bir sanat ve güzellik abidesi gibi durmaktadır. Aynca bahçeye yapılan bir adam boyundan biraz yüksek, dört köşe mermer anıtın dört tarafına ailenin ve köşkün geçmişini bildiren dört plaket yerleştirilmiştir.

Köşk hâlâ müze olarak kullanılmakta, arka tarafa yapılan beton binada eğitim sürmektedir.

Öğrenci adedi arttıkça ihtiyaca göre yeni binaların yapılması bir zarurettir. Fakat bu genişlemenin köşkün ve bahçenin görüntüsünü bozmayacak şekilde seçilmesi, ona göre çok titiz planlanması gerekmektedir. Aksi halde bir beton yığını arasında kalan tarihi köşk sahiplerinin ruhunu taciz edecektir.

Bana bu bilgileri veren ve çocukluğunun geçtiği köşkü birkaç kez gezdiren Prof. Dr. Güneş N. Ege-Akter'e şükranlarımı sunarım.

MEHMET KÜÇÜK DEVECİ BEY KÖŞKÜ

Suadiye'de, cadde üstündeki 422 numaralı, önü direkli, iki buçuk katlı beyaz boyalı köşk Mehmet Deveci Bey'in mülküdür.

Köşkün yanındaki bağ 1936'da Dr. İhsan Sami Garan Bey'e satılmış, o da kendi evini yaptırmıştı.

Bugün Vakko müessesesine kiralanmış olan köşk iyi restore edilmiş olup Bağdat Caddesi'nin en bakımlı binalarından biridir.

Vakko'nun kiracısı olduğu Mehmet Küçük Deveci Bey Köşkü.

REŞAT PAŞA KONAĞI

II. Abdülhamid'in Maliye Nazırlarından Reşat Paşa.

Reşat Paşa (1848-1927) Sultan Hamid döneminde maliyecilik yapan kültürlü ve saygın biriydi.

Erenköy'deki köşkünü o devrin gözde mimarlarından Mimar Mehmet Efendi'ye yaptırmıştı. Alt katı kâgir, diğer iki katı ahşap olan binanın yapımına 1886'da başlanmış, dört yıllık bir emekten sonra 1900'de büyük bir merasimle açılmıştı. Reşat Paşa Ailesi'nin bu köşkte yazdan yaza oturduğu bilinmektedir. Paşa'nın kızı Suat Hanım tutulduğu bir hastalıktan kurtulamamış, genç yaşta hayattan ayrılmıştı. Reşat Paşa, kızının adını taşıyan bir cami yaptırmış, Suadiye Camii adını taşıyan bu mabed nedeniyle yöreye de Suadiye adı verilmiş. 1980'li yıllarda köşk bir perişanlık içindeydi. Boyalan dökülmüş, bahçesini otlar bürümüş, bahçe duvarları yan yanya yıkılmıştı.

Reşat Paşa Konağı.

1980'de Işıklar Holding işe el altı. Üç yıl süren bir restorasyondan sonra köşk restoran olarak faaliyete geçti.

Binanın dış yapısı, mimarisi çok zevkli planlanmış, iç kısmında tavanlar, duvarlar en güzel renklerle işlenmiştir.

Bu restorasyondan sonra hem tarihi bir güzellik meydana çıkmış, hem de Kadıköy kaliteli bir restorana kavuşmuştur.

PAŞA KORUSU'NDAKİ KÖŞK

Suadiye'de, Reşat Paşa Konağı'na giden Sinan Ercan Caddesi'nin sağ tarafında, büyük bahçe içine derinliğine yapılmış blok apartmanlara Paşa Korusu Apartmanları denir.

Vaktiyle yoldan elli metre kadar içeride büyük bir köşk vardı. Hangi paşanın olduğu bilinmeyen bu köşk el değiştirmiş, bir Museviye intikal etmiş, daha sonraları da yoksul çocukların ikametine tahsis edilmişti.

Günün birinde muhteşem köşk yıkıldı. Yerine 9-10 katlı blok apartmanlar yapıldı.

Yolun kenarında eski köşkün benzeri gibi projelendirilen, pek de geçmişteki ihtişamını yansıtamayan bir köşk yapıldı.

Paşa Korusu'ndaki apartmanların arasına, eskisinin benzeri olarak yapılan köşk.

KILIÇ ALİ BEY KÖŞKÜ

Atatürk döneminin en gözde şahıslarından biri olan Kılıç Ali Bey 1888'de doğmuş, Küçük Zabit Mektebi'ni bitirdikten sonra I. Dünya Savaşı'nda binbaşı olarak Nuri Paşa'nın yaverliğini yapmıştı.

Kurtuluş Savaşı sırasında Maraş-Antep bölgesi kumandanı olarak görev yapan Kılıç Ali Bey o yörede çıkan isyanları bastırmış ve teşkilat kurmuştu.

1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Antep mebusu olarak girmiş, kısa süre sonra Ankara'dan ayrılarak tekrar Antep'e dönüp Fransızlarla yapılan çarpışmaya katılmıştı.

İstiklal Savaşı ve Ağrı İsyanı sırasında kurulan İstiklal Mahkemesi'nde üye olarak görev yapan Kılıç Ali Bey 1920-1938 yılları arasında Antep mebusluğunu sürdürmüştü. Atatürk'ün vefatından sonra Yeni Türkiye Partisini'ne geçmiş, 1971'de vefat etmiştir.

Kılıç Ali Bey orta boylu, toplu vücutlu, temiz yüzlü biriydi. Birinci hanımından sonra seramik sanatında ün yapmış olan Füreya Hanım'la hayatını birleştirmişti. Füreya Hanım Şakir Paşa'nın Hakkiye Hanım isimli kızından doğmuştu. Babası Denizyollan'nda idare meclisi reisliği yapan Emin Paşa'ydı.

Kılıç Ali Bey Kıbrıslı Şevket Bey'in yakın dostuydu. Herhalde onun teşvikiyle olacak hep beraber Paris'e gitmişler, orada ticaret yapmayı denemişlerse de başarılı olamamışlardı. Bu arada Füreya Hanım akciğerlerinden hastalanmış, İsviçre'nin Liezen şehrindeki bir sanatoryuma yatırılmıştı. Kılıç Ali Bey ve Kıbrıslı Şevket Bey sık sık sanatoryuma giderek Füreya Hanım'ı ziyaret etmişler, yalnız bırakmamışlarsa da bu evlilik yürümemiş Kılıç Ali Bey'le Füreya Hanım ayrılmışlardı.

Kılıç Ali Bey yazdığı anılarının bir süre kimse tarafından bilinmesini istememiş, Kıbrıslı Şevket Bey'in Hollanda'daki banka kasasında saklamıştı. Şevket Bey ölünce kasa açıldı ve Kılıç Ali Bey'e ait olan evrak kendine verildi ve ilerideki yıl-

larda bunlar kitaplaştı. *Hatıralarını Anlatıyor*, *Atatürk'ün Hususiyetleri*, *İstiklâl Mahkemesi Hatıraları* isimli eserlerin üçü de 1955'te yayımlandı.

Bostancı'da Kılıç Ali Bey Köşkü.

Bostancı'da Kılıç Ali Bey Köşkü olarak bilinen iki katlı, önü balkonlu, ahşap, beyaz boyalı bina büyük bir bahçenin içindeydi. Bostancı tren istasyonunun biraz çaprazında, Vükela Caddesi'ne yakındı. Köşkün giriş katında bir antre, dört oda, ikinci katta gene dört oda, bir de salon vardı. Evin arka tarafı boş bir arsaydı. Bostancı'nın gençleri burada top oynarlardı. İleriki yıllarda pek meşhur bir futbolcu olan Kılıç Ali Bey'in büyük oğlu Gündüz Kılıç topla ilk defa bu tarlada buluşmuştu.

Kılıç Ali Bey Köşkü'nün ilk sahibi Ali Bey'in babası olan emekli albay Tevfik Bey'di. Anadolu'da Milli Mücadele başlamış, Atatürk yeni bir devletin kuruluşunu hazırlıyor, düşmanla çarpışacak orduyu topluyordu. Kılıç Ali Bey de bu teşkilatın içindeydi. Tam bu sırada İstanbul'dan gönderilen bir emirle Atatürk'ün idama mahkûm edildiği ve derhal tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesi isteniyordu. Bostancı'daki evinde oturan Kılıç Ali Bey'in babası emekli albay Tevfik Bey aldığı bu haberden dolayı çok üzülmüş ve aniden ölmüştü.

Böyle dramatik bir olaya tanık olan köşk, günün birinde *Yeni Sabah* gazetesi sahibi Cemalettin Saraçoğlu'na satılmış, birkaç yıl sonra da yanmıştı. Köşkün yerinde apartmanlar bulunmaktadır.

Kılıç Ali Bey'in büyük oğlu Gündüz Kılıç 17 Mayıs 1980'de vefat etti. Diğer oğlu Altemur Kılıç başarılı bir gazeteci olarak mesleğini sürdürmektedir.

ZİVER BEY KÖŞKÜ

Söğütlüçeşme tren istasyonuyla Kızıltoprak arasında, demiryolunun üst tarafında alçak bir tepe üstünde Sultan Aziz'in mabeyincilerinden Ziver Bey'in köşkü bulunuyordu. Köşkün bahçesi Bağdat Caddesi'ne kadar iner, bir tarafında Papazın Bağı'yla hudutlanırdı. Anadolu-Bağdat demiryolu yapılırken tren hattı bahçeyi ikiye bölmüş fakat her iki kısım da Ziver Bey'in mülkiyetinde kalmıştı.

Üç katlı ahşap köşk büyük ve boyasızdı. Bahçede çeşitli ağaçlar, iki sera, kameriye, havuzlar, selamlık, ahırlar, arabalık, uşak odaları ve geniş bir bağ vardı. Kuşdili'nden gelen yol Kurbağalıdere üzerindeki Taşköprü'yle devam ettikten sonra ikiye ayrılır, bir tanesi Kızıltoprak istikametine gider, diğeri kuzey yönüne kıvrılarak tren köprüsünün altından geçip bozuk, taşlı, geniş olmayan bir yokuşu tırmanırdı. İşte bu yola Ziverbey Yolu/Yokuşu denirdi. Köşk, tren hattıyla Ziverbey Yolu arasında kalan 18 dönümlük bir araziye yerleşmişti.

Sicill-i Osmani 2/438, 4/474 kayıtlarına göre; Ziver Mehmet Sait Bey, Tırnakçızade Mustafa Ağa'nın torunlarındandı. 1844'te Halep, 1860'ta Şam Mollası olmuş, daha sonra Mekke payesini almıştı. Aynı yılın Muharrem ayında Şuray-ı Devlet azası olan Ziver Bey bir yıl sonra da İstanbul Payesini aldı. 1873 tarihinde vefat etti. Haydarpaşa'da medfundur. Kendisi ince, nazik, ilimde söz sahibi bir zattır. Fakat Başkâtip Tahsin Paşa'nın hatıratında, Sultan Aziz'in pek çok lütuflarına nail olmasına rağmen o yıllarda Fikirtepe'deki köşkünde oturan şehzade Murad Efendi'ye Sultan Aziz'e ait bilgileri naklettiği kaydedilmektedir.

Ziver Bey'in yazlan oturmak için yaptırdığı Kızıltoprak'taki köşkte ne kadar yaşadığı bilinmiyor.

1900'lü yıllara gelindiğinde Ziver Bey'in ismi sadece taşlı, tozlu, bozuk bir yolda kalmış, muhteşem köşkü ise Mücevherci Acem'in Köşkü diye anılmaya başlamıştı. Sultan Aziz ve Sultan Hamid döneminde sarayın mücevhercisi olan Hüseyin Efendi Kafkasyalıydı. Acem olmamasına rağmen Isfahan'dan gelişi

böyle bir lakabı beraberinde sürükleyip getirmişti. Hüseyin Efendi aslında kuyumcu değil, kıymetli taşlar satan bir cevahirciydi. Büyük serveti, özellikle taşınmazlanyla ün yapmıştı. Veli Alemdar Hanı, Site de Fransez, Reji tütün deposu, Beşiktaş'ta bir yalı, Büyükada'da bir ev Hüseyin Efendi'nin emlakından sadece birkaçıydı.

Ziver Bey Köşkü Cevahirci Hüseyin Efendi döneminde aynı görkemli hayatını belki de daha fazlasıyla yaşamış, cevahirci isim ve zenginliğine yakışan bir hayat sürmüştü.

Hüseyin Efendi'nin iki hanımı vardı. Birincisinden Ferhunde adında bir kızı olmuştu. İkinci hanımıysa Dilber isminde bir Çerkezdi. Bu hanımdan olan Latif isimdeki oğluna Hüseyin Efendi'nin ölümünden sonra Cevahirci denmeye başlanmıştı. Latif Bey'in Azade adındaki kızı oldukça şişman bir zat olan Ziya Karamürsel Bey'le evlenmiş ve Ann, Alın, Unay isimli kızlan doğmuştu. İlk ikisi müzik ve heykel dalında isim yapmış, Unay Hanım'sa iyi bir ev hanımı olmuştur.

Aradan üç kuşak geçmiş ve Cevahirci Hüseyin Efendi'nin gayrimenkulleri hemen hemen satılıp bitmişti. Trenyolunun üst tarafındaki büyük köşk siyah gövdesiyle duruyor, eve ve bahçeye yalnızlık ve bakımsızlığın belirtileri bütün hüznüyle çökmüş görünüyordu.

Derken 24 Ocak 1919'da *İkdam* gazetesinin 7886 sayılı nüshasında çıkan ilan, köşkün akıbetini tayin ediyordu. İlan şöyleydi: "Kızıltoprak istasyonuna beş dakika mesafede, Demiryolu ile Alemdağı Caddesi arasında kâin 18 dönüm bağ ve bahçeyi havi Ziverbey Köşkü denilmekle maruf Harem-Selamlık 22 odalı bir bab köşk satılıktır. İçindekilere müracaat. Telefon Kadıköy 88". Aynı mealde bir ilan daha önce 9 Ocak 1918'de 10439 sayılı *Sabah* gazetesinde dahi intişar etmişti. Bu ilandaysa müracaat mercii olarak Şişli'de Kastelli Apartmanı No: 3'te Latif Bey olarak gösterilmişti.

Bu ilanlardan anlaşıldığına göre Ziver Bey Köşkü 1919'da da alıcı bulamamıştı. 1928'de bakımsız bir durumda hâlâ ayakta duruyordu. İlerleyen yıllarda Cevahirci Hüseyin Efendi'nin köşkünün bulunduğu yere o kadar çok apartman yapıldı ki, eski günleri hatırlatacak hiçbir iz kalmadı.

ESVAPÇIBAŞI İLYAS BEY KÖŞKÜ

Esvapçıbaşı İlyas Bey Köşkü.

İlyas Bey'in evinin bahçesindeki selamlık.

Ziverbey'de beyaz boyalı, üç katlı, panjurlu, büyük beyaz köşk, Mısırlı Prenses Nimet Hanım'ın yazlık köşküydü. Geniş bahçesinin etrafı yüksek duvarlarla çevrilmişti. Yol tarafındaki iki büyük demir kapıyla bahçeye girilir, kapının sağ tarafındaki iki katlı, uzunlamasına yapılmış binalar selamlık ve personel için kullanılırdı. Ahırların çatısına yakın yerlere tahtadan yapılmış at başı heykelleri yerleştirilmişti.

Prenses Nimet Hanım'ın bazı borçlan sebebiyle köşk, sarayın esvapçıbaşısı İlyas Bey'e intikal etmişti. İlyas Bey de burada yazları otururdu. Yıldız Sarayı'ndan gelen İlyas Bey akşamları Kızıltoprak tren istasyonunda trenden iner, eve yürüyerek giderdi.

İlyas Bey ölünce köşk oğlu Fazıl Tırak Bey'e, Fazıl Tırak Bey'den Kadriye Hanım'a, ondan da oğlu Razi Tırak Bey'e kalmıştı. Razi Tırak Bey müteahhitti.

Köşkün etrafındaki yüksek duvarlar yıkıldı. Ahşap yapı bütün güzelliğiyle meydana çıktı. Fakat altı yıl evvel bahçesine yapılan gökdelenlerin arasında kalarak adeta ufaldı ve eski ihtişamını kaybetti.

MÜJDAT GEZEN SANAT EVİ

Ziverbey Caddesi'nde, Esvapçıbaşı İlyas Bey Köşkü'nün sırasında Müjdat Gezen'in sanat evi bulunmaktadır.

Evin ilk sahiplerinden olan Mısırlı Prenses Nimet Hanım borçlanma nedeniyle köşkü elden çıkardıktan bir süre sonra üç katlı ahşap bina bakımsız kaldığı için günden güne biraz daha harap olmaya başladı. Nihayet içinde oturulmaz hale gelince cephesine "Satılıktır" ilanı asıldı. 1975'te köşk tam bir harabe halindeydi.

1988'de Müjdat Gezen binayı satın alarak temeline kadar yıktırıp eski mimarisinde hiçbir değişiklik olmadan yeniden yaptırdı. İnşaat iki yıla yakın sürdü ve 1991'de "Müjdat Gezen Sanat Evi" adıyla açıldı.

Günümüzde Ziverbey Caddesi'nin en bakımlı, en gösterişli, sanat çalışmaları bakımından verimli, geçmişin güzelliğini bizlere taşıyan bu emsalsiz köşkünü Kadıköy'e kazandırdığı için Müjdat Gezen'e ne kadar teşekkür edilse azdır.

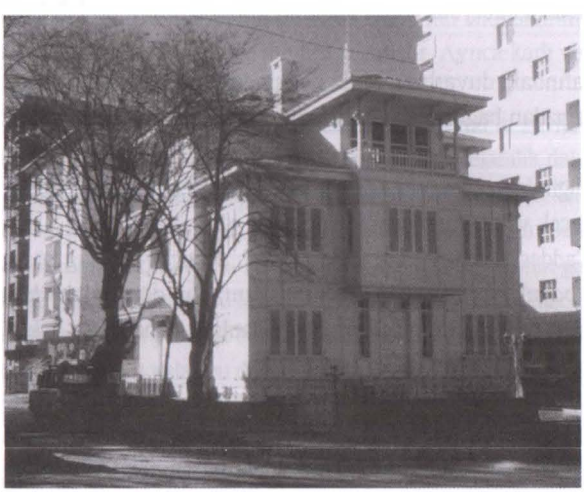

Ziverbey'deki Müjdat Gezen'in aslına uygun olarak restore ettirdiği ve sanat evi olarak hizmet veren köşk.

SULTAN V. MURAD KÖŞKÜ

Kuyubaşı, Kayışdağ yolunun üst tarafındaki hafifçe yüksek tepenin üzerine V. Murad'ın köşkü yapılmış, etrafı yüksek duvarlarla çevrilmişti. Bahçesindeki çam, çınar ve kestane ağaçlan boy atmış, köşkün çatı hizasını geçmiş, yoldan bakılınca duvarların dışındaki geniş ve çorak tarlalar ortasında sık ağaçlardan oluşan bir orman görünümü yaratınıştı.

Kayışdağ yolunun kenarında geniş ve derin bir kuyu vardı. Üstüne su çekmek için büyük bir makine monte edilmiş, kuyu ve makine bir çatı altına alınmıştı. Makine dairesinin yanındaki su terazisi, kuyudan köşke giden suyun basıncını ayarlardı. Bu kule, yanından geçen yolun yükselmesi, zirvesinin zamanla tahribata uğraması sonucunda, boyu kısalmış olarak hâlâ durmaktadır.

1925'te köşkün etrafındaki geniş araziye buğday ekilmişti. Selimiye Kışlası'ndan her gün talim için gelen askerler bahçe duvarlarında atış talimi yaparlardı. Buradan seken bir kurşun Feneryolu'ndaki kasabın önünde duran arabacı Tahir'in baldırına girmişti.

Köşkün kuzey tarafındaki duvarların biraz ilerisinden Kurbağalıdere geçer, yaz aylarında hep bir ağızdan bağrışan kurbağaların sesleri tenha yörenin sükûnetini bozardı.

V. Murad, şehzadeliğinde yazlan burada oturmuş, üç ay süren padişahlık dönemindeyse köşke gelecek vakti olmamıştı.

Gazi Muhtarpaşa Caddesi'nin Kayışdağ Caddesi'yle birleştiği yerin sağ köşesindeki dört katlı, san boyalı büyük ahşap köşkte V. Murad'ın oğlu Selahaddin Efendi otururdu. Sonralan bu köşk tüccar Necip Bey'e satılmış daha sonra askeri nekahathane olmuş ve 1940'ta yanmıştı.

Feneryolu'nda cadde üzerinde Feneryolu Apartmanı'nın bulunduğu yerde dört katlı, önü direkli, balkonlu ahşap bir köşk vardı. 1925'te bu bina okul olmuş "Muradı Hamis İptidai Mektebi" ismiyle eğitim yapmaya başlamıştı. Aslında bu

okul Deli Fuad Paşa'nın kızı Münevver Hanım'ın o civardaki ahşap konağından Feneryolu'na taşınmıştı. Feneryolu'ndaki Tuğlacıbaşı Camii'nin sırasında açılan karakola Muradiye Karakolu denirdi. Cumhuriyet ilan edilmişti ama V. Murad'ın ismi, okulu, köşkü, karakolu geçmişten gelen varlığını sürdürüyordu. O yıllarda Murad Efendi'nin köşkü bakımsızlığa itilmiştir.

Fikirtepe'deki Sultan V. Murad Köşkü'nün uzaktan görünümü.

11 Nisan 1927'de merhum Profesör Süheyl Ünver hocamız köşkü gezmiş, evin ve bahçedeki binaların durumu hakkında bazı notlar almıştı.

Bu bilgilere göre: "Müstakil bir hamam dairesi vardır. Hamamın istikametindeki panjurlu yapı muhtemelen harem halkının oturması için yapılmıştır. Bu bir dairedir ve odaları vardır. Hamamın karşısında ahşap bir binaya başlanmış, üç kat çıkılmış, etrafına tahtalar çakılmış, birinci katın döşemesi tamamlanmış fakat o vaziyette kalmıştır. Bu yarı kalmış yapının ilerisinde kâgir bir köşk mevcuttur. Alt ve üst katlarında birer salon, salonların yanlarında ikişer oda vardır. Eşyaları kaldırılmıştır. Burası Sultan Murad'ın özel dairesiymiş. Tahir Efendi'nin hattı olan bir levha da bulunmaktadır

Moltke'nin resmi ve etrafına yazılmış methiye bir başka çerçeve içinde durmaktadır. Silistre Kalesi'nin ve Tuna Nehri'nin bir kısmının planı yapılarak Sultan Murad'a ithaf olunmuş ve duvara asılmıştır. Ayrıca karlı ve çamlı güzel bir gravür renkli olarak yapılmıştır.

Alt katta limonluk vardır. Bina Sultan Murad'ın zevkine uygun olarak yapılmış denemez. Buna mukabil üç kattan oluşan selamlık dairesi muhteşemdir.

Selamlığın orta ve üst katları aynı şekilde olup salonların yanlarında karşılıklı üçer oda vardır. Selamlık çok zevkli şekilde döşenmiştir. Salon ve odalar tezyinatlıdır. Üst kat salonundaki mefruşat aynı tarzda olup, zemin gayet güzel, mozaik şeklinde saatler, avizeler ve kıymetli eşyalar vardır. Sultan Mecid ve Sultan Aziz'in tuğralarını taşıyan pek çok eşya görülmektedir. Kaplan üzerinde Sultan Murad'a ithaf edildiği yazılı notalar bu dairede durmaktadır. Üç laleden oluşan bir çift vazo vardır.

Yan taraftaki küçük, döşeli odalarda çok güzel karyolalar vardır. Her odanın möblesi ayrı ayrı seçilmiş olup hepsi Lui Sez biçimindedir. Hiçbir oda şark tarzında veya arabesk olarak döşenmemiştir. Kıymetli halılar azdır, tavanlar rokoko

Murad Efendi şehzadeyken.

tarzında işlenmiş, tablolar muhtelif manzaraları göstermektedir.

Bu ahşap dairenin alt ve üst katlarındaki döşeniş tarzının birbirinden farkı yoktur. Üst kattaki odaların birinde muhtelif şekilleri havi ve bir camekân içine konmuş 408 adet ok vardır. Bu okların yeleleri çeşitlidir. Helezonvari yapıştırılmış ve kullanılabilir haldedir. İnceleri ve kalınları görülmektedir. Sultan Murad'ın oğlu Selahaddin Efendi'nin torununun fotoğrafları, güzel bir domino masası, birkaç piyano gene bu dairededir.

Alt kat salonunda fevkâlade kıymetli ve Avrupa seyahatinde bizzat Sultan Murad tarafından satın alınan dört gravürde muhtelif Avrupa manzaraları görülmektedir. Bir domino iskemlesi, zarif kâğıtlıklar yine bu kattadır.

Sultan Mecid'in tabii cesametteki yağlı boya tablosu pek muhteşemdir. Sultan Murad'ın profilden çekilmiş, altında Febus imzası okunan gençlik resimleri duvarlarda asılıdır. Ayani ve müzeyyenat burada pek çok olup, nefis şekilde döşenmiştir.

Ahşap bina çok sağlam yapılmıştır. Merdivenleri çok güzeldir. Trabzanları, tokmakları tamamıyla billurdandır. Eğer bina Sultan Murad tarafından döşenmiş ise pek ince bir zevke sahip olduğu anlaşılıyor. Vaktiyle bahçede mevcut olan havuzlar hâlâ harap vaziyettedir."

Prof. Süheyl Ünver'in 1927'de metruk vaziyette tespit ettiği bu köşkün Osmanlı dönemindeki yaşantısı pek muhteşemdi. Esasen civar halkı burayı "Sultan Murad'ın Sarayı" olarak isimlendirmişti. Atları, arabaları, geniş personel kadrosuyla Fikirtepe'ye bir Osmanlı yaşantısı kazandıran köşk, Osmanlının çöküşünden sonra bile yıllar boyu ismini sürdürmüş, geçmişten günümüze bir efsane gibi intikal etmiştir.

Sultan Hamid dönemi bankerlerinden Koçoğlu Agop Efendi'nin Acıbedem'de hâlâ duran, bir bahçe içinde iki adet yazlık köşkü vardı. Köşklerden biri kısmen harap olmasına rağmen salonunun tavanında yağlıboyayla işlenmiş bir kadın resmi görülmekte ve Agop Efendi'nin kızının resmi olduğu tahmin edilmektedir.

Bizlerden bir evvel yaşamış olan neslin yaşlı insanlarından intikal eden fakat hiçbir vesikaya dayanmayan söylentilere göre; Murad Efendi gençlik yıllarında

Fikirtepe'deki köşkten atla veya arabayla Koçoğlu Agop Efendi'nin köşküne gider, orada kızıyla müzik yaparlarmış. O kuşak buna bir de gönül macerası ilave etmeyi ihmal etmemişti.

Fikirtepe'deki hareketli, debdebeli Sultan Murad Köşkü yaşarken, Feneryolu'nda, istasyonun karşısında iki göz odadan ve alçak bir çatı katından oluşan, Acem Maksut Ağa'ya ait bir mahalle kahvesi vardı. Tavanından paslı bir lüks lambası sallanan ve zemini beton olan kahveye üst kısımlan camlı, çift kanatlı dar bir kapıdan girilirdi. Birkaç eski tahta masa, alçak arkalı hasır iskemleler, duvara asılmış Gazi Mustafa Kemal ve Mareşal Fevzi Çakmak paşaların üniformalı ve mübalağalı renklendirilmiş büyük boy resimleri bu mahalle kahvesinin yegâne varlığıydı. Bacakları gevşemiş, tahtalarını kurtlar yemiş, üzeri engebeli masalar sanki iflah olmaz bir hastalığa yakalanmış gibi görünürlerdi.

Sabahtan gece yarısına kadar içilen sigaranın dumanı, ocakta devamlı kaynayan çay suyu, eski bir gaz tenekesinin dibine takılan musluktan akan suyla yıkanan kahve telvelerinden çıkan kokular, kalın, kesif bir macun gibi duvarlara, peykelere öyle bir sinmişti ki dikkatlice bakılsa sanki görülebilirdi. Akşamlan civardaki bahçelerde çalışan bahçıvan çıraklan gelince, kahveye bir de ekşi ter kokusu eklenirdi.

Yaz aylarında müşterilerin çoğu bahçede oturur, kışın içeride kullanılan masa ve sandalyelerin bir kısmı dışarıda dururdu. Maksut Ağa bahçenin etrafına gece sefası, kahkaha çiçekleri diker, birkaç paslı gaz tenekesinde de ortanca yetiştirirdi. Akşama kadar pişen çayın posalarını bu çiçeklerin dibine dökerek bir nevi gübre gibi kullandığından hep çürük ve tuhaf bir koku duyulurdu.

Bahçede dar, derin bir kuyu vardı. Maksut Ağa bir sepete doldurduğu Olimpos gazozlarını bu kuyuya sarkıtıp soğutur, isteyen olursa yavaş yavaş ipi çeker, bir şişe çıkartır, kapağını açıp beş kuruş mukabilinde verirdi.

Maksut Ağa çok uzun boylu, ağır hareket eden, yavaş konuşan, terbiyeli bir adamdı. İki kızı ve eşiyle kahvenin üstündeki çatı katında yaşar, bu kadar boyla bu tavan arasına nasıl sığdığı insanın kafasına takılırdı. Kahvenin diğer bölümündeyse bir berber çalışırdı. Ramazan gelince bu bölüm teravi namazı için temizlenir, hasırlar yayılır, bir de imam tutulurdu.

Kahvenin önünden geçen yola yol demek mümkün değildi. Bugün Fenerli Ahmet Bey Sokağı olarak bilinen yol o zamanlar tam bir bataklıktı. Beyaz bir elbiseyle bu bataklığa düşüp çamur içinde kaldığımı, kahvede oturan biri tarafından eve getirildiğimi çok iyi hatırlarım.

Akşamüstleri Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Ahmet Eyüp Paşa, Başkâtip Tahsin Paşa köşklerinde çalışan memur, işçi ve aşçılar kahveye gelir, yaş, mevki ve yöre özelliklerine göre ayn ayn gruplar halinde bahçede oturur konuşurlardı.

Kuyubaşı'ndaki Murad Efendi Köşkü'nün sakinleri de her fırsatta bu kahveye uğrardı. Köşkün gece bekçisi bir Arnavut vardı. Kalın bir sesle dobra konuşan, daima köşkün resmi gece bekçisi kıyafetiyle dolaşan, ırkına has kabadayı hareketleri olan bu Arnavut bekçi de Maksut Ağa kahvesinin akşamüstü müdavimlerindendi. Gelir, çayını ısmarlar, etrafına toplananlara bazı geceler V. Murad'ın köşkünde zuhur eden olaylan kısa cümlelerle anlatırdı. Olayların sonuçlarında mutlaka kendisi zafere ulaşır, hafif bir gülümsemeyle sözü bitirirdi. Ya bir hırsız yakalamış, yahut müstahdemlerden birinin icabına bakmış olurdu. Ne de olsa o bir saray bekçisiydi. Maksut Ağa kahvesinde giyinişi, parası, mevkii kendilerinden üstün olan Arnavut bekçiyi hayranlıkla ve ağzının içine bakarak dinleyenler mevcuttu.

Bekçi bir akşamüstü gene gelmiş, etrafında toplananlarla sohbet ediyordu. Sultan Murad Köşkü'nden koşarak gelen bir seyis, köşkte beslenen büyük bir erkek geyiğin ahırdan kaçtığını, bahçede herkesi kovaladığından ortada kimse kalmadığını heyecanla anlatmıştı.

Arnavut bekçinin kudret ve cesaretini gösterecek bir ortam doğmuştu. "Yürü gidelim. Ben şimdi onu boynuzundan tutar, ahırına kapatırım!" deyip yerinden fırladı.

Bekçiyle seyis köşkün demir kapısından girince çamlar arasında dolaşan muhteşem boynuzlu, iri gövdeli geyik bekçiye ve seyise şöyle bir baktı. Seyis sıvışıp bir odaya girdi. Fakat Arnavut fütursuzca hayvana doğru yürüdü. Kendince bir şeyler de söylüyordu. Çok yaklaşıncaya kadar hayvan hareketsiz durmuş hatta başka taraflara bakmıştı. Birden döndü, saldırdı, çatallı boynuzlarını bir anda bekçinin karnına geçirdi, havalandırıp yere çaldı ve yerdeki şikârını tekrar tekrar boynuzladı. Kimse yardıma gelemedi ve bekçi o gün, orada öldü.

V. Murad Köşkü'nde meydana gelen bu elim olay her tarafta duyuldu ve günlerce konuşuldu. Verilen emirle katil geyik ertesi gün kesildi. Etini köşkte kimse yemedi. Civarda oturan, çok kere V. Murad'ın mutfağından geçinen fakir evlerine dağıtıldı.

Sultan V. Murad 28 Mayıs 1875-31 Ağustos 1876 arasında Osmanlı tahtında çok kısa bir dönem kalmış, akli dengesindeki bozukluk nedeniyle yerine II. Sultan Abdülhamid getirilmişti.

V. Murad'ın hastalığını ve o dönemin tedavi yöntemlerini anlayabilmek için Sultan Murad'a özel hekimlik yapmış olan İtalyan asıllı Dr. Capoleone'nin kitabından bazı kısımlar almakta fayda vardır.

Capoleone, Napoli Tıp Fakültesi'nden diploma almış, Osmanlı Donanması'nda doktorluk yaparken Sultan Mecid'in takdirini kazanarak oğlu Murad Efendi'ye tavsiye edilmişti. Dr. Capoleone'ye Sultan Aziz de bir nişan vermiş, Osmanlı büyükleri tarafından benimsenmişti. Dr. Capoleone kitabında Sultan Murad'a telkinler yaptığını, servetini çarçur etmemesini, özellikle etrafında toplanan işsiz güçsüz

kimselere para kaptırmamasını söylediğini, bu yüzden birçok kimsenin kendisine cephe aldığını anlatıyor.

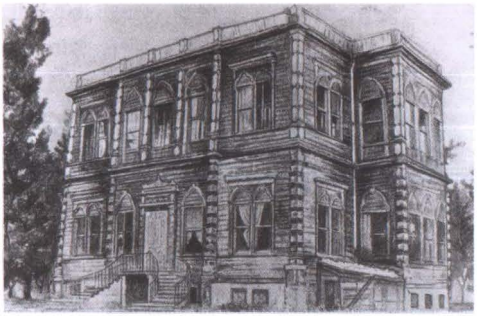

Sultan V. Murad Köşkü.

Capoleone şöyle devam ediyor:

"5 Haziran 1877 tarihinde Sultan Murad çok eksite bir vaziyete girmişti. Morfin yapıldı. Ertesi gün araba ile bir gezinti tertip edilerek Yıldız Köşkü'ne gidildi. Bir sonraki gün ise gene sinirleri çok bozuktu. Sultan Murad'ın annesinin doktoru olan Arif Paşa ile yapılan konsültasyonda bromür de potasium verilmesine ve tedaviye on gün devam edilmesine karar verildi. Bu arada İstanbul Alienes akıl hastahanesinin başhekimi olan Dr. Mongeri Sultan Murad'ın akli dengesinin yerinde olmadığına dair bir rapor verdi. Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa bu raporu kabul etti. Mehmet Rüştü Paşa Mongeri'ye verdiği emirle Yıldız Sarayı'na gidip Sultan Murad'ı muayene etmesini ve kimseye söylememesini bildirdi.

16 Haziran'da, Dr. Mongeri Sultan Murad'ı muayene etti ve ayaklarındaki aşık kemikleri hizasına on altı adet sülük yapıştırdı. Saray halkı bu tedaviye her ne kadar cephe aldıysa da sonunda kabul edildi. 27 Haziran'da ayaklanna yirmi yedi sülük daha kondu. Temmuz ayının sonuna kadar tatbik edilen ilaç tedavisinden Sultan Murad istifade etmedi. Sinir bozukluğu geçmedi."

Dr. Capoleone kitabında bu tedavi tarzının aleyhinde olduğunu, bundan dolayı Viyana'dan Profesör Leidesdorf'un getirildiğini bildiriyor. 16 Ağustos 1876'da Prof. Leidesdorf, Sultan V. Murad'ı muayene etti. Eksite oldukça morfin yapılmasına, bromür de potassium verilmesini, bu tedaviye dört hafta devam edilmesini, diyabet rejiminin uygulanmasını, demirli ilaçlar verilmesini tavsiye etti:

"10-25 Ağustos günleri arasında profesörün tavsiyeleri aynen tatbik edildi. Bu tarihlerde Fransa'da çıkan bir gazete Sultan Murad'ın beyninde Ramoliman bulunduğunu bundan dolayı deli ve paralitik olduğunu bildiriyordu. İstanbul'da basılan *La turki* gazetesiyse Sultan Murad'ın gayri kabili tedavi bir hastalığa tutulmuş olmasına rağmen Dr. Capoleone'nin niçin bugüne kadar gizlediğini soruyordu.

Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa 'Sultan Murad'ın hastalığı yalnızca bizi ilgilendirir. Avrupa İstanbul'da bir padişah var mıdır, yok mudur sadece bununla meşguldür. Onun dışında bir şeyle alakadar olmaz' kanaatindeydi.

Sultan Abdülhamid tahta geçince bir iki gün bekledi. Sonra beni çağırdı kardeşi Sultan Murad'ın tedavisine devam etmemi, ailenin bana itimadı olduğunu

Sultan V. Murad Köşkü'ne su veren su terazisinin bugünkü hali.

söyledi. Tekaüdiye hakkı tanıdı ve bir de nişan ihsan etti.

1877 yılının Ağustos ayı başında ailevi bir mesele için Atina'ya gitmiştim. Sultan Murad'ın annesinden aldığım mektup hemen İstanbul'a dönmemi icap ettiriyordu.

7 Eylül günü İstanbul'a geldim. Sultan Murad'la karşılaşınca beni öptü ve o günü beraber geçirmemi istedi. Fakat 9 Eylül 1877 tarihinde kimin emri ile olduğunu bilmediğim bir sebeple Çırağan Sarayı'nın kapıları bana kapandı. Aylığım, ev kiram, tekaüdiye hakkım elimden alındı."

Dr. Capoleone'nin bu izahatından Sultan V. Murad'ın şeker ve sinir hastası, mizaç itibanyla hassas ve biraz da müsrif olduğu anlaşılıyor.

Sultan Murad 1904'te Çırağan Sarayı'nda hayata gözlerini kapadı. Fikirtepe'deki köşkü eskisi gibi olmamakla beraber ihtişamını Cumhuriyet dönemine kadar sürdürdü. 1928 yılında yapılan bir müzayedeyle içinde kalan kıymetli eşyalar satıldı. Daha doğrusu kim vurduya gitti. Zamanla billur trabzan ve tokmaklan sökülerek çalındı. Bir ara Dârüleytam'ın bir kısmı yerleştirildi. Bazı aileler gelip bahçedeki binalara oturdu. Ağaçlar kesildi, kurudu. Burasını korumakla yükümlü olan mercilerden ne ses ne de seda çıktı. Yüksek duvarlann içindeki binalar hem yalnızlığa hem de sahipsizliğe terk edilmişti. O yıllar Kuyubaşı ve civan çok tenhaydı. Sultan Murad döneminin hareketli, şatafatlı yöresinden değil gece, gündüz bile geçmek tehlikeli bir hal almıştı. Güpegündüz adam soyarlardı.

Gazi Muhtarpaşa Caddesi'nin Kayışdağ yoluyla birleştiği yerin sol tarafında, yukarda da sözü edildiği gibi bir kuyu vardı. Yerden bir metre kadar yükseklikteki ağzına mermerden yapılmış yuvarlak bilezik konarak üstüne su çekmek için demirden bir çıknk yerleştirilmişti.

Zamanla çıknk paslandığından kuyudan su çeken hiç görülmedi. Esasen kuyunun demir kapağı bir asma kilitle kilitlenmişti. Eski yıllarda herhalde gelip geçene faydalı olmuş, bulunduğu yere ismini vermişti: Kuyubaşı...

Kışlan büsbütün tenhalaşan Kuyubaşı'na kurtlar inerdi. Bir gece zavallı bir sütçü kurtların hücumuna uğrayarak parçalanmıştı. Dışarıda tipi ve karın anaforlar meydana getirdiği kış gecelerinde bu kurt ve sütçü hikâyesi yeniden hatırlanır,

hemen her ailenin soba ve mangal başı sohbeti olurdu. Zamanla kurt masalı halini almışsa da olay bir hakikatti.

Ziverbey'den Kayışdağ'a giden dar ve taşlan yerinden oynamış yol son derece bozulmuştu. Büyük küfelerle kömür taşıyan çift mandalı kaba arabalar bile bu yolu kullanamaz olmuşlardı. Sultan Murad Köşkü'ne ulaşan tek yol da buydu. Köşkü, yolu ve civarıyla bu yöre tam bir perişanlık yaşıyordu.

Yıllar böyle geçti. Nihayet Sultan Murad Köşkü önüne Sigorta Hastanesi yapıldı. Köşkün bahçesine Eğitim Fakültesi inşa edildi. Köşk ve müştemilatı yıkıldı. Daha sonraki yıllarda civar arsalar parsellenip satıldı. Türkiye'nin her yöresinden gelen insanlar yerleşti. Yeni bir semt meydana çıktı. İsmine de Fikirtepe Mahallesi dendi.

Geçmişin muhteşem yıllarından bugüne sadece bir isim ulaşabildi. V. Murad'ın bahçe duvarlarının Kurbağalıdere tarafından geçen yola verilen Sarayarkası Caddesi...

Zamanında V. Murad Köşkü 1876'da av köşkü olarak yapılmıştı. İlk zamanlar Namık Kemal ve Şinasi'yle yakın arkadaşlık kurmuş olan V. Murad'ı bilinmeyen bir sebepten dolayı Şinasi terk etmiş, bir daha da semtine uğramamıştı. Namık Kemal ise her yerde eşi bulunmayan bir hürriyetçi olarak Murad'dan bahsetmeye devam etti.

Dr. Capoleone'nin dediği gibi V. Murad'ın etrafında sevilmeyen bazı insanlar vardı. Bunlardan biri de Çemişkezekli Topal Süleyman'dı. Dış hizmetlerde kullanılan cahil, kurnaz, herkesi idare etmenin yolunu bulmuş, değişik karakterli bir insandı. Fesatlığı Sultan Hamid tarafından anlaşılarak Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın maiyetine gönderildi. Bir müddet sonra bilinmeyen bir sebepten ötürü İsmail Paşa, Topal İsmail'i Nil'e attırarak timsahlara parçalattı.

V. Murad'ın etrafındaki sevilmeyenlerden birisi de Mabeyinci Seyit Bey'di. Seyit Bey cahil, basit fikirli, buna mukabil son derece azametli ve kibirli bir adamdı. V. Murad'ı her çeşit safahat ve israfa bu adamın alıştırdığı söylenirdi.

Dr. Capoleone hatıralannda isim vermeden bu tip insanlardan bahseder.

1868'de İstanbul'da Prodes isimli bir Mason locası kuruldu. 1872'de bu locanın başkanlığını Fransız avukat Louis Amirable yapmıştı. Louis Amirable Kadıköy'de oturuyordu. Sultan V. Murad bu evde Mason'lara katılmıştı.

KİLERCİBAŞI OSMAN BEY KÖŞKÜ

Sultan Hamid'in kilercibaşısı Osman Bey.

Feneryolu'nda Ziverbey Yolu'na yakın, büyük üç katlı, simetrik görünüşlü aşı boyalı ahşap köşk Sultan Hamid'in Kilercibaşısı Osman Bey'e aitti.

Köşkün bahçe girişi Ziverbey yolu tarafında olup, çift kanatlı demir bahçe kapısının söyeleri Marsilya'nın kırmızı tuğlalarından yapılmış, iki tarafına kalın ferforje havagazı fenerleri yerleştirilmişti. Bu fenerler her gece yakılarak oldukça tenha ve karanlık olan sokağı aydınlatırlardı.

Bahçede uşak odası, ahır, arabalık, mutfak bulunuyordu. Yirmi dönümden fazla olan bahçenin arka hududu Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın bahçe duvannda biterdi.

Kilercibaşı Osman Bey yazlan bu köşkte oturur, kışları ise Ortaköy'deki muhteşem konağında geçirirdi.

Osman Bey orta boylu, toplu vücutlu, kalın kemikli, yuvarlak çehreli, terbiyeli bir insandı. Başkâtip Tahsin Paşa'nın bildirdiğine göre namuslu bir karaktere sahipti. Daha evvel Abdülaziz'in sarayında görev yapmakta olan Ömer Paşa, yeğeni Osman'ı 7 yaşında Boyabat'tan getirip saraya sokmuş, o sıralarda çocuk yaşta olan Şehzade Abdülhamid'le beraber büyümüşlerdi. Ömer Paşa ve Osman Bey Kastamonu'nun Engineken köyündendiler.

Abdülhamid padişah olunca bu dostluğu devam ettirerek Osman Bey'i Kilercibaşı yapmış, çok da itimat etmişti. Yemeğini yemeden evvel Osman Bey'e yedirir,

zararlı bir şey olmadığını anladıktan sonra kendi yerdi. Bu dostluk yıllarca sürmüş, Osman Bey 33 yıl sarayda kalmıştı.

Sultan Hamid sık sık açtığı değişik konularla etrafındakileri sınar, onların dışarıda cereyan eden olaylarla ilgileri olup olmadığını araştırırdı. Bir gün Osman Bey'e de böyle bir konu açmış, Jöntürkler hakkındaki fikrini sorar gibi yapmıştı. Osman Bey de boş bulunup bu gençleri tasvip eder şekilde bir cümleyi ağzından kaçırınca hemen kilercibaşılıktan azletmiş, Ortaköy'deki köşkünü en ücra köşelerine kadar didik didik arattırarak kendi aleyhine bir faaliyeti olup olmadığını tahkik ettirmişse de hiçbir şey bulamamıştı. Buna rağmen Osman Bey'i yeniden kilercibaşılığa getirmedi ve bundan sonra Sultan Hamid'in kilercibaşılığını daha evvel ikinci kilerci olan Hüseyin Efendi yaptı, onun yerine de Hakkı Bey ikinci kilerci oldu.

Kilercibaşı Osman Bey'in Feneryolu'ndaki evi harap halde.

Kilercibaşı Osman Bey 1907'de vefat etti.

Osman Bey üç defa evlenmiş, ilk eşi Hasene Hanım'dan Şaziye ve Seryer isimli kızları olmuştu. Hasene Hanım 1863'te vefat ederek Bursa'da defnedildi. Osman Bey'in ikinci eşi İkbal Hanım'dı. Bu hanımdan Nazmiye isimli bir kızı, üçüncü eşi Cemile Hanım'dan da Hikmet, İhsan ve Yusuf adında üç oğlu oldu. Osman Bey'in vefatından sonra 1928'de Feneryolu'ndaki köşk Sultanhamam'da manifaturacılık yapan Bedros Efendi isimli bir Ermeniye satıldı.

Bedros Efendi orta boylu, toplu vücutlu, efendi bir insandı. Eşi herhalde ölmüştü. Feneryolu'ndaki köşke kızı ile gelip yerleşti. Daha evvel senelerce bakımsız kalmış olan köşke büyük itina gösterdi, tamir ettirdi. Bahçesini, mevye ağaçlarını, bağını en iyi şekilde yaşattı.

Bedros Efendi varlıklı bir tüccardı. Komşularıyla samimi bir diyalog kurmuş, etraftaki fakirlere yardım etmiş, Kilercibaşı Osman Bey'in son eşi olan Cemile Hanım'ı bahçedeki bir müştemilatta ömrünün sonuna kadar oturtarak maddi yardımda bulunmuştu. Bedros Efendi komşularıyla ne kadar yakınlık kurduysa da kızı olarak bilinen Zaruhi aşikâr Türk düşmanıydı. Bir rivayete göre Zaruhi, Bedros Efendi'nin kızı da değildi. Nesi olduğu bilinmezdi. Bedros Efendi'nin gündüz gelip gideni olduğu kadar gece yatısına kalanları da eksik değildi. Osman Bey tarafından yazlık olarak yapılan ahşap köşkün kalorifer tesisatı yoktu. Bu yüzden

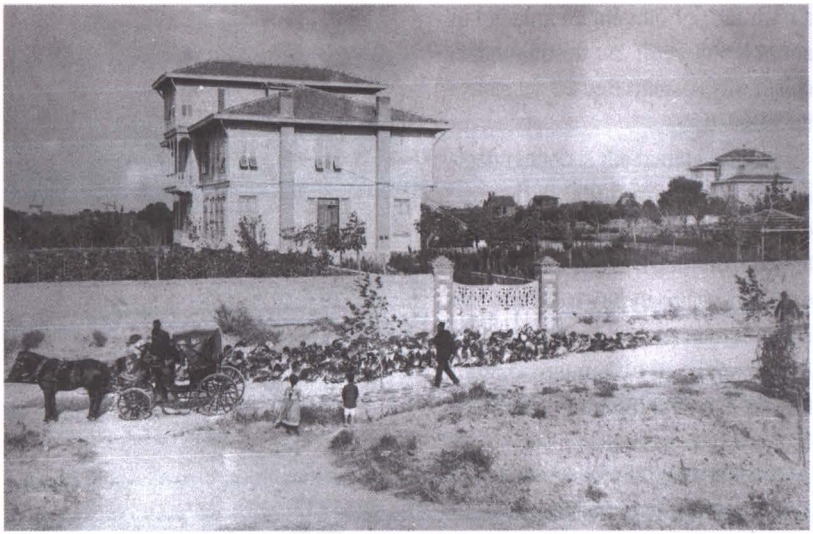

Kilercibaşı Osman Bey'in Ortaköy'deki muhteşem konağı.

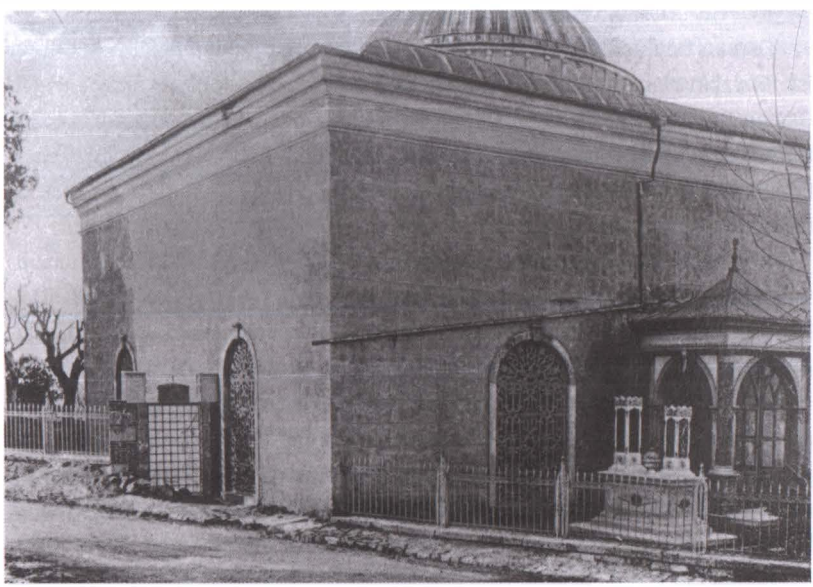

Kilercibaşı Osman Bey'in hanımının Bursa'daki mezarı.

Bedros Efendi köşkü sobalarla ısıtır, bahçesinde yetiştirdiği meyve ve sebzeleri komşularıyla paylaşırdı. Fakir fukaraya karşı da eli açıktı. Bedros Efendi 1937'de şeker hastalığından öldü. Birkaç sene sonra Zaruhi Kadıköy'de arpacılık ve kerestecilik yapan Stepan Malli'yle evlenip köşkte yaşamaya devam etti. Seneler böyle geçti, sırayla ikisi de öldü. Çocuklan olmamıştı. Fakat daha evvel köşkün arsası satılıp parsellenmiş ve apartmanlar yapılmıştı. Hâlâ koca köşk yalnızlığıyla baş başa, başına gelecek kaçınılmaz felaketi sabırla beklemektedir.

Kilercibaşı Köşkü hâlâ Kadıköy nhtımında işhanı sahibi olan Bayraktar Ailesi'ne aittir. Köşkün on iki odası, bir büyük salonu, sobayla ısınan mermer hamamı vardı.

Binaya girince, karşınıza uzun bir koridor çıkardı. Koridorun sağında üç büyük odadan ikincisi Osman Bey'in hanımı Cemile Hanım'a aitti. Büyük pembe bir çini sobayla ısınırdı.

Koridorun solunda sırayla tuvalet, oda, yemek salonu, mutfak vardı. Aynca bahçede bir başka mutfak ve özel misafirler için tek katlı bir yemek salonu daha yapılmıştı. Yatak odaları binanın ikinci ve üçüncü katında bulunuyordu.

Köşkün bahçesi büyüktü. Hâlâ mevcut bahçe kapısının batı yönünde iki kanatlı tahta bir kapı daha vardı. Buradan girince karşınıza tek katlı ahşap bir yapı çıkardı. Osman Bey ölüp köşkün eski muhteşem yaşantısı tarihe karışınca Cemile Hanım bu evde oturmuş, kıymetli eşya ve mücevherlerini satarak geçinmişti.

Daha sonraki yıllarda bu tahta kapı ile köşkün arasındaki bahçeden Yazıcıbaşı Sokağı geçirildi ve bahçenin batı tarafı parsellenerek apartmanlarla doldu.

PROF. DR. FAHRETTİN KERİM GÖKAY'IN OTURDUĞU EV

Göztepe'de Çimenzar mevkiinde etrafı demir parmaklıklarla çevrili, caddeye açılan çift kanatlı demir kapısı olan büyük bir bahçenin içindeki üç katlı, beyaz boyalı ahşap köşk evkaf muhasebecisi Canip Bey'e aitti.

Köşkün yapılışını aile 1880'den evvelki yıllara götürmekte, Canip Bey'in çocukları ve torunlarından oluşan üç kuşağın bu köşkte yaşadığı öğrenilmektedir.

Köşk, bahçenin ortasına yapılmış, hem ön hem de arka tarafta oldukça büyük arazi kalmıştı. Bahçede selamlık, ahır, arabalık, müştemilat, çalışanlar için kahve ocağı, mutfak ve limonluk vardı. Evin arka kısmına düşen parselde bağ ve meyve ağaçları bulunuyordu. Binanın önünde demirden yapılmış kameriye, kameriyenin yanındaki kaskatlı havuz güzel dekore edilmişti.

Canip Bey kızı Cemile Hanım'ı evlendirmiş, yeni ailenin oturması için, evin mimari görüntüsü ve ünitesi bozulmadan arka kısmına oldukça büyük bir ilave yapılmıştı. Böylece 18 odalı ve iki büyük salonlu Canip Bey Köşkü'nde yazdan yaza oturulur, kış gelince aile Şehzadebaşı'ndaki konağa göç ederdi. Cemile Hanım bir kız doğurmuş; Nilüfer adı verilmişti. İleriki yıllarda Nilüfer Hanım Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'la evlenecek, onlar da yazdan yaza bu köşkte oturmaya başlayacaklardı.

O yıllarda Canip Bey Köşkü'nün bulunduğu yöre son derece tenha olup bahçeli seyrek evlerden başka bir şey yoktu. Canip Bey'in evinin yanında Şirketi Hayriye müdürlerinden bir zatın gene ahşap, beyaz boyalı bir evi vardı. Sonraları bu evi Bekir Bey almıştı. Bekir Bey'in Nebil isimli bir oğlu, Leyla adında son derece güzel bir kızı vardı. Leyla'nın çok genç yaşta ölümü civar halk arasında yıllarca süren bir üzüntü yaratmış, Bekir Bey de evini bir müteahhite satmıştı. Başlangıçta müteahhitin işleri iyi gitmiş, üç çocuğu ve ailesi kalburüstü bir hayat yaşamışlarsa da durumu bozulmuş, ev satılarak yerine apartman yapılmıştı.

Fahrettin Kerim Gökay Köşkü.

Evkaf muhasebecisi Canip Bey'in torunu Nilüfer Hanım'la evlenerek köşke damat olan Dr. Fahrettin Kerim Bey'in tıbbi çalışmalan yanında renkli bir sosyal hayatı vardı.

10 Ocak 1900'de Eskişehir'de doğan Hoca kısa boylu, yuvarlak başlı, zeki ve son derece hareketli bir insandı. 1922'de İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Emrazı Akliye ve Asabiye dalında mütehassıs olmuştu. Almanya'da meşhur Kraepelin'in yanında psikiyatri öğrenimi görmüş, Viyana'da tecrübei ruhi laboratuvar çalışmalan yapmış, yurda dönünce İstanbul Emrazı Akliye Hastanesi'nde şef olmuştu. 1933'te akıl hastalıkları profesörlüğüne terfi eden Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay 1941'de ordinaryüslüğe yükselmiş ve nöroloji kliniği rektörlüğüne atanmıştı.

Hoca, 1949'da üniversiteden ayrılıp İstanbul Vali ve Belediye Reisi oldu. 1958'de Bern Büyük Elçisi, 1962'de de İstanbul milletvekili seçilerek Meclis'e girdi. Bir yıl sonra İmar ve İskân Bakanı olan Hoca, aynı sene Sağlık Bakanlığı'na atandı. Meclis üyeliklerinde, nüfus komisyonunda görev alan Hoca yurtdışı faaliyetlerinde çok başarılı olmuş, Avrupa konseyine üye seçilmiş, Münih Üniversitesi'ndc Honoris Cause rütbesine ulaşmış, A.W.R şeref madalyasına layık görülmüştü. 1950'de Atina Üniversitesi kendisine fahri profesörlük unvanı verdi.

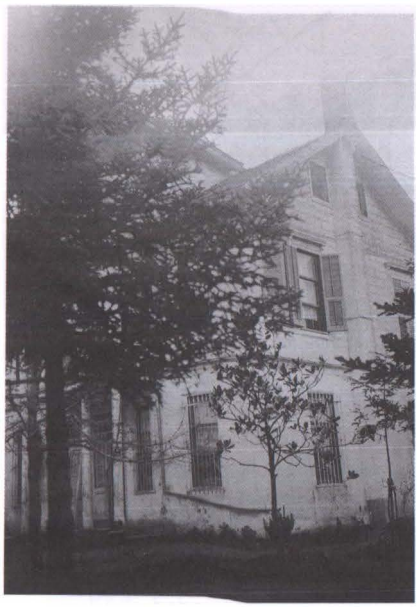

Fahrettin Kerim Gökay'ın evinin yanındaki köşkün yıkılmadan önceki hali. Babaları müteahhit olan Nahit ve İbrahim kardeşler bu evde otururdu.

Dr. Fahrettin Kerim Bey durmadı dinlenmedi; Uluslararası Sosyal Psikiatri Derneği'ne başkan oldu, Beynelmilel İçki Düşmanları Derneği'nde çalıştı, pek çok araştırma yaptı. 180 tane makale yazdı, Yeşilay Derneği'ne başkan seçildi. Hoca'nın kartviziti yukarıda yazılı unvanlardan dolayı kitap gibi olmuştu. Hekimliğini yürüttüğü dönemlerde muayenehanesine getirttiği vibrasyonlu bir diatermi aletiyle hastaları tedavi eden bu cihaz sadece kendisinde olduğu için Anadolu'dan gelen hastalar, özellikle köylüler muayenehaneyi doldurur, bir kısmı da binanın merdivenlerine otururak sıra beklerdi. Hastadan aldığı vizite ücretini yanı başında duran bir sepete atar, yüksek sesle konuşur, bütün apartman tanınan sesini duyardı. Büyük bir faaliyet halinde olduğu her halinden anlaşılırdı.

Hekimliği ve devlet işlerini bıraktıktan sonra kendisini gayrimenkul almaya adamış, her gün bir tapu dairesinden diğerine koşmaya başlamıştı. Böylece Hoca inanılmaz sayıda bir gayrimenkul varlığının sahibi oldu. Devamlı olarak oradan oraya koşar, hiç durmaz "Yorulmuyor musunuz?" diye soranlara "Beni ayakta tutan bu koşuşmadır" derdi. Hoca yazdan yaza oturduğu Göztepe'deki hanımına ait köşkün limonluğunu daire haline getirmiş, 1967'de burada Ruh ve Sinir Hastalıkları Dispanseri açmıştı. Bu arada köşkün selamlığı da satılarak apartman yapıldı.

Doğrusu Hoca'nın eli çok sıkıydı. Mal varlığını günden güne artırması herhalde bu hasletinden ileri geliyordu. Hesaplarında kılı kırk yarar, mal alır, para biriktirir ama hiç harcamazdı. Bu huyundan olacak, güvendiği bankalarda büyük paralar birikmişti.

1948'de Vakıflar Bankası'nın Kadıköy şubesine gelerek, Müdür Ferid Cıvaoğlu'nun odasına girdi, âdet olduğu üzere, bankalar mevduatı fazla olan müşterilere özel ihtimam gösterir; hem titri hem de parası olan Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'a karşı protokolde kusur edilmemeye azami gayret sarf edildi. Hoca elindeki çantadan 25 kadar vadeli mevduat cüzdanı çıkarıp faizlerinin hesaplanmasını is-

tedi. Hemen iki tecrübeli memur büyük bir titizlikle hesapları yaptılar. Sonuç hocaya bildirilince hocanın tavırları birden değişti ve kendi hesaplarına göre memurların bir lira eksik hesapladıklarını söyledi. Bunun üzerine müdür dahil memurlar yeniden işe koyuldularsa da sonuç aynı çıktı. Hoca'nın cinleri tepesine çıktı, bankanın kendisini aldattığını haykırdı ve bütün parasını çekip çantasına doldurdu gitti. Bankadan yüksek bir meblağın çekilmesi, hele mevduat sahibinin Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay gibi ünlü bir şahsın oluşu Ankara'daki genel müdürlüğün dikkatini çekti. Sorular soruldu. Belki de Hoca şubeyi şikâyet etmişti. Son derece kibar ve sevilen bir şahıs olan, her yönüyle gerçek bir bankacı niteliklerine sahip Müdür Ferid Cıvaoğlu gerçekten sıkıntılı günler geçirdi.

Aradan iki ay kadar bir süre geçmişti ki, Hoca elinde büyük bir çantayla tekrar bankaya geldi ve çektiği paradan daha büyük bir meblağı gene vadeli olarak yatırdı. Hoca aylar sonra kendi hesaplarını tekrar tekrar kontrol etmiş, bankanın hesabının doğru olduğunu anlamış, yeniden hesap açmıştı. O zamanlar çok genç olan iki memur hanımdan da kibarca özür dilemişti. Bütün bu çekişme ve üzüntünün nedeni sadece 1 Türk lirasıydı.

Prof. Fahrettin Kerim Gökay'ın çocuğu olmadı. Büyük bir titizlikle hazırladığı ve hazırlattığı vakıf senediyle bir vakıf kurdu. Hudutsuz varlığını hayır işlerine adadı.

Hoca bütün hayatı süresince beyin hastalıklarıyla uğraşmış, bu alanda öğrenci yetiştirmiş, ne yazık ki kendi sonu beyin fonksiyonlarını kaybetmesiyle gelmiş ve 1986'da bu dünyadan ayrılmıştır. Göztepe'de açtığı dispanser muntazam bir şekilde çalışmaktadır. Ruhu şad olsun.

ZİYAEDDİN EFENDİ KÖŞKÜ

Ziyaeddin Efendi.

Ayrılık Çeşmesi'nin karşı tarafında etrafı duvarlarla çevrili 320 dönümlük büyük bir arazi ve içindeki köşk Sultan Reşad'ın oğlu Ziyaeddin Efendi'ye aitti.

Sultan Reşad, evvelce Haydarpaşa Kasrı'nın bulunduğu yere 1910'da kadın efendisi Kâmres Hanım için bir köşk yaptırmış fakat Kâmres Hanım bu yapıyı beğenmeyince oğlu Ziyaeddin Efendi'ye vermişti.

Dış bahçeye, hâlâ Ayrılık Çeşmesi'nin bulunduğu caddeden, iki kanatlı büyük yüksek bir kapıdan girilir, etrafı çınar ağaçlı meyilli bir yoldan ikinci bir kapıya ulaşılırdı. Bu kapı köşkün 15 dönümlük harem bahçesinin kapısıydı. Köşkün etrafı yüksek bir duvarla çevrilmişti. Dış bahçenin sol tarafında mutfak, müştemilatlar ve çok geniş bir alanı kaplayan bostan vardı. Girişin sağ tarafı

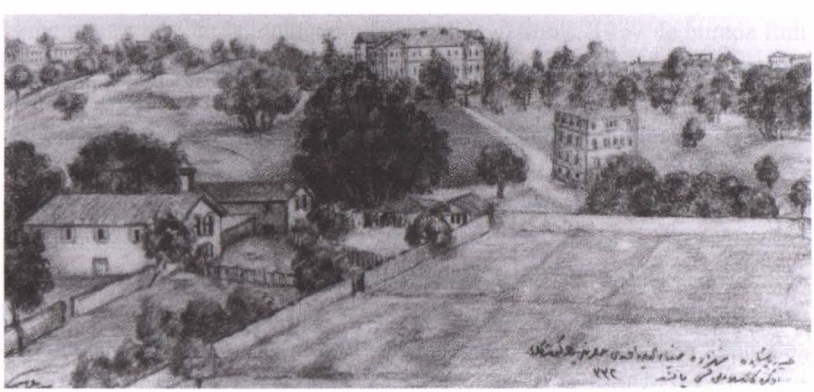

Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün 1916'da bahçesi.

bağ ve çayırlıktı. Burada evvelce mevcut olan büyük bir selamlık ve yaverlerin oturduğu köşk yanmıştı.

Haydarpaşa'dan Acıbadem ve Koşuyolu'na kadar uzanan arazinin içinde personel binaları, su kuyuları, yüzlerce meyve ve çam ağaçları vardı. Üç ayrı kapısı olan harem bahçesinde de çeşitli meyve ağaçları bulunuyordu. 32 odalı Ziyaeddin Efendi Köşkü'nün yoldan iki metre kadar yüksek giriş katında hizmetlilere tahsis edilmiş 8 oda vardı.

Ziyaeddin Efendi Köşkü.

1982'de Ziyaeddin Efendi'nin oğlu Nazım Efendi'yle köşkü gezerken bana, bu kattaki odalardan birinde kuş beslediği için Kuş Odası dendiğini söylemişti. Bunun üstündeki kat çok geniş bir salondu. Soldaki oda Ziyaeddin Efendi'nin yatak odası olup salonun sonundaki odada Şehzade'nin eşi Ünsiyar Hanım yatardı. Yandaki odada ikinci eşi Perizad Hanım, arkadaki odaysa üçüncü hanımı Melekseyran Hanım'a aitti. Perniyan ve Neşemend isimli hanımlar da bu kattaydılar. İkinci kat boydan boya salondu. Misafirler burada kabul edilirdi. Üçüncü kat tamamen yatak odalarına tahsis edilmişti. En üst kat çocukların yatak odalarından oluşurdu. Ziyaeddin Efendi'nin sekiz çocuğu burada yatardı. Zemin katın üstünde iki, en üst katta dört adet hamam vardı.

Harem bahçesine beş tane ıhlamur ağacı dikilmiş ve köşk halkı tarafından Beş Kardeşler diye isimlendirilmişti. Sultan Mecid'in beş oğlunun beraberce diktikleri bu ağaçların her biri Murad-Hamid-Reşad-Vahideddin ve Süleyman efendilere aitti. 1976'da bu ıhlamur ağaçları kesildi.

Köşkte yazın oturulur, aile kışın Dolmabahçe Sarayı'na giderdi. Sultan Reşad öldükten sonra bu köşkte devamlı oturuldu. Hanedan yurtdışına sürüldüğü zaman Ziyaeddin Efendi bu köşkten sürgüne gitti ve yurtdışında öldü.

Köşk özel bir jeneratörle aydınlanır, kışlan odalara ve salonlara kurulmuş sobalarla ısıtılır, su bahçedeki kuyulardan temin edilirdi.

Ziyaeddin Efendi doktor diploması almış fakat hiçbir zaman doktorluk yapmamıştı. Ziyaeddin Efendi'nin kedilere karşı büyük bir sevgisi vardı. Otururken kucağına daima bir kedi alır, şefkatle okşardı. Ziyaeddin Efendi müzikle de meşgul olmuştu.

Aile yurtdışına gidince köşk uzun müddet boş kaldı. Bir ara Anadolu Lisesi ismiyle okul yapıldı. Arazi parsellendi, ahırlar, mutfak ve personel odaları yıkıldı. Selamlık daha evvelden yanmıştı. Etrafı apartman doldu. Köşk hâlâ ayakta durmasına rağmen etrafındaki beton yığınları yüzünden görülmemektedir.

MISIRLIOĞLU KÖŞKÜ

Kadıköy'de bir semte ismini veren Mısırlıoğlu Ailesi, Mısır'dan gelip İstanbul'a yerleşen geniş bir ailedir. İstanbul'da ailenin ilk bilinen mensubu Rahip Andon Mısırlıyan olup 1779'da İstanbul'daki Katolik cemaatinin ruhani reisliğini yapmış ve 2 Eylül 1824'te vefat etmiştir. Ailenin diğer fertlerinden biri olan Mardiros Mısırlı'nın oğlu Bedros Mısırlı, 1804'te muhtemelen İstanbul'da doğmuş, Hazine-i Hassa ve Valide Sultan'ın sarraflığını yapmış, 30 Ekim 1862'de vefat etmiştir. Mardiros Mısırlı'nın diğer oğlu olan Bogos Mısırlı da Valide Sultan'ın sarraflığını yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda asıl üne kavuşan da Bogos Bey olmuştur. 1812'de doğan Bogos Bey 1865'ten önce Bey unvanını almış, aynı yıl temmuz ayında Avusturya İmparatoru Franz Joseph, Demirhaç nişanının 3. derecesiyle, 1866'nın temmuz ayında da Osmanlı Padişahı tarafından Ula Evveli rütbesiyle üçüncü sınıf Osmani nişanıyla kendisini taltif etmişlerdir.

Bogos Bey, Şirketi Hayriye'de Meclisi İdare Reisliği yapmış, 1868'de Şurayı Devlet azalığına atanmıştır. 1870 yılının mart ayında Valide Sultan'ın hazine müdürü olmuş, 1872 yılının mart ayında da balâ rütbesine yükselmiştir.

Bogos Bey, yaptığı hayrat sebebiyle de üne ulaşmış, 1866'da Samatya'da çıkan büyük yangından sonra iki ev satın alarak, birini Gregoryen, diğerini Katolik Ermeniler için Kız Okulu olarak hazırlamıştır.

Bogos Mısırlı, 1870'te, Kadıköy'de Halitağa Caddesi'yle Söğütlüçeşme Caddesi arasında kalan büyük araziye çok güzel bir köşk, bahçesine mermer havuzlar ve birkaç müştemilat yaptırmıştır. Burası Bogos Mısırlı'nın yazlık köşküdür. Yukarıda isimleri geçen birbirine paralel iki caddeyi birleştiren Yavuztürk Sokağı'nın sol tarafı boydan boya Mısırlıoğlu bahçesinin hududunu teşkil ederdi. Bir buçuk metrelik taş duvarın üzerine yüksek, kalın demir parmaklıklar dikilmiş, bu duvarın gerisine adeta ikinci bir duvar görüntüsünde sık taflanlardan meydana gelmiş bir setle bahçenin mahremiyeti korunmuştu. Bu yol üzerinde muhtemelen sonra-

dan açılmış küçük bir kapı varsa da, asıl çift kanatlı üzeri demir armalı iki büyük kapıdan biri Söğütlüçeşme Caddesi'ne diğeri Halitağa Caddesi'ne açılırdı. Bu kapıların Söğütlüçeşme Caddesi'ne bakanı elli yıl evveline kadar duruyordu. 1870'te büyük Beyoğlu yangınından zarar gören Anarad Higutyun (Fe. İmmaculee Conception) Ermeni Katolik Kız Mektebi bir süre için bu köşke taşınmıştı.

Bogos Bey'in Büyükdere'deki muhteşem yalısı daha sonralan Rus Sefareti'nin yazlığı olarak kullanılmıştır. Bogos Bey Kadıköy'deki köşkte fazla yaşamamış, 27 Nisan 1873'te 61 yaşındayken vefat etmiştir.

Bogos Bey, Galata'nın Ermeni asıllı bankerlerinden biriydi. Prof. Dr. Haydar Kazgan'ın araştırmalanna göre Société Générale Ottomane isimli bankanın başında bulunanlardandı. Bu bankada o dönemin diğer bankerlerinden A. Baltazzi (Baltacı), A. Ralli, Zarifi, Hristaki Zogrofos, Jocamode, Zafiropulos, Oppenheim, Alberti ve Ortaklan, S. Sulabach, Fruling ve bazı yabancılar da bulunuyordu. Abdülaziz döneminde bile faaliyet gösteren banka adeta hükümetin kasadan durumuna gelmişti.

Bogos Bey, Sultan Aziz'den önce bu işlere başlamış, onun devrinde de devam etmişti. Bu ünlü bankerler Saray'a hesapsız borç para vermiş, alamayınca Sultan Aziz'i devirip yerine V. Murad'ı tahta çıkarmak isteyen gizli örgütün yanında yer almışlardı. Lorando ve Tubini adındaki bankerlerin de devlete ödünç verdiği paraların bir kısmı yine Sultan Aziz'i devirmek için kullanılmış, bugün Çiçek Pasajı olarak bilinen binanın sahibi banker Hristaki Efendi'nin bu örgütü beslediği anlaşılmıştı.

Sultan Abdülhamid padişah olunca Hristaki yurtdışına kaçtı. Paris'e yerleşerek bir daha İstanbul'a dönemedi ve orada öldü.

Büyük bir servetin sahibi olan Bogos Bey'in Kadıköy'deki malikânesi, bahçesi ve sürdüğü hayat tarzı elbette muhteşemdi. Esasen bu bankerler dört mevsimi Kadıköy, Adalar, Tarabya ve Beyoğlu olmak üzere iklim şartlarının güzelliklerine göre İstanbul'un en mutena semtlerinde geçirirlerdi.

Bogos Mısırlı'nın oğlu Onnik Bey de baba mesleği olan sarraflığı devam ettirerek Valide Sultan'ın sarrafı olmuştur. Saray'a yakınlığı kendisine "ula sanisi" rütbesi verilmesini sağlamış, kısa süre sonra da Divanı Muhasebat azası olmuştur. Onnik Bey'in de balâ rütbesine yükseldiği bilinmektedir. 1853'te doğan Onnik Mısırlı 3 Şubat 1899'da 42 yaşındayken vefat etmiş, oğullarından Bogos Bey (1875-1917) Duyunu Umumiye'de müfettişlik yapmış, diğer oğlu Bedros Bey (1882-1952) ise mühendis olmuştur. Bogos Bey'in oğlu Edvard Mısırlı 1857'de doğmuş, Babıâli'de yardımcı hukuk müşavirliğinde bulunmuşsa da öldüğü tarih belli değildir.

Mısırlıoğlu Ailesi'nden Kirkor Mısırlı'nın oğlu Andon Bey 1814'te doğmuş, Beyrut gümrüğünün imtiyazını alarak sarraflık yapmış, 1865'te III. Napolyon kendisine Légion d'honneur nişanını vermişti. 1869'da Şirketi Umumiye-i Maliye-i Osmaniye'ye üye seçilmiş, şirketin sermayesi iki milyon altına yükselmiş, Galata'da merkez, Paris'te de bir şube açmıştı. Andon Bey'in 1888'de vefat ettiği bilinmektedir.

Kadıköy'de köşkü olan Bogos Bey'in 1873'teki ölümünden sonra bu muhteşem malikânede Mısırlı Ailesi'nden kimlerin oturduğu bilinmiyor. Köşk ve bahçe 1890'lardan itibaren gazino, birahane, yazlık sinema olarak kullanılmış, daha sonraki yıllarda köşk ve müştemilatlan yıkılarak arsası parsellenip yollar açılmış, apartmanlarla dolmuşsa da semtin adı Mısırlıoğlu olarak kalmıştır.

UDİ BESTEKÂR ALİ RIFAT ÇAĞATAY BEY

Bestekâr ve udi olan Ali Rıfat Çağatay Bey, Mısırlıoğlu Elmalı Çeşme Sokak'taki 38 numaralı, üç katlı, ahşap köşkte otururdu.

1867'de İstanbul'da doğan Ali Rıfat Bey, Türk musikisini yenileştirme çalışmaları yapmış ve bu amaçla Kadıköy Şark Musiki Cemiyeti'ni kurmuştu. Bir süre yurtdışında da kalan Ali Rıfat Bey, Batı'dan etkilenmiş ve Batı müziği enstrümanları kullanarak Türk musikisi için orkestra kurmak teşebbüsünde bulunmuşsa da başarılı olamayıp vazgeçmişti. Buna rağmen çalışmaları, besteleriyle Türk musikisinde isim yapmış, pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Udi, bestekâr Şerif Muhiddin Targan Bey de Ali Rıfat Bey'in talebelerindendi.

Ali Rıfat Bey'in ilk eşinden olan Vecdi, Ali Haydar ve Cafer adındaki çocuklarının üçü de iyi eğitim görmüşlerdi. Bestekârın ikinci eşi Prenses Zehra Hanım, Sadrazam Sait Halim Paşa'nın kız kardeşi oluyordu. Prenses Zehra Hanım'ın ilk eşi Koca Reşit Paşa'nın oğlu Nureddin Bey'di. Prensesin bu eşinden Prens Ali Haydar ve Prenses Tevhide isimli çocukları olmuş, her ikisi de Kızıltoprak'ta oturmuşlardı.

Ali Haydar Bey, köşkü, atları, fiziği ve asaletiyle her zaman dikkat çekmiş,

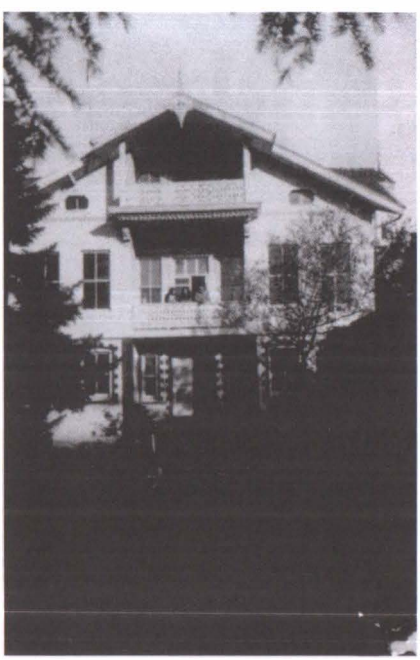

Ali Rıfat Bey'in Libadiye'deki köşkü.

Bestekâr, udi Ali Rıfat Bey'in Mısırlıoğlu'nda kiracı olarak oturduğu köşk.

saygınlık kazanmış bir beyefendiydi. Prenses Tevhide hiç evlenmedi. Kızıltoprak İstasyonu yakınında hâlâ duran, son derece bakımlı bir bahçesi olan beyaz, ahşap köşkte yaşardı.

Prenses Zehra Hanım'ın ikinci eşi Nedim Bey'di. Ali Rıfat Bey'le üçüncü evliliğini yapan Zehra Hanım yeni eşinin Libadiye'deki köşkünde yazlan yaşamaya başlamış, bu köşkte sık sık tekrarlanan musiki toplantıları yapılmıştı. Bu toplantıların devamlı müzisyenlerinden olan kemençe virtüozu Kemal Niyazi Seyhun Bey, Prenses'in kibarlığını, asaletini, Türk musikisine olan hayranlığını daima övgüyle anlatırdı.

Zehra Hanım hastalanarak tedavi için gitmiş olduğu Paris'te 1922'de vefat etti, İstanbul'a getirilen cenazesi Zeynep Kâmil Hastanesi'ni yaptıran halası Prenses Zeynep Hanım'ın ve eşi Kâmil Paşa'nın mezarlarının bulunduğu hastanenin bahçesindeki türbeye gömüldü.

Ali Rıfat Bey Prenses Zehra Hanım'dan sonra tekrar evlendi. Müzik ve beste çalışmalarına devam etti. İsmi memleket dışına taşan müzisyen olarak tanındı.

Akşam gazetesinin 9 Nisan 1939 tarihli nüshasında Sermet Muhtar Alus Bey şöyle yazar: "Galata'daki ud imalatçısı Meşhur Manol, yaptığı udlann göğüs tahtasını yapıştırmadan bestekâr ve musiki muallimi Ali Rıfat (Çağatay) Bey'i rica ve niyaz ile dükkânına çağırtır, udu muayene ettirir ve sesini ona dinletirdi. Bu udlardan Ali Rıfat Bey hangisinin sesini daha çok beğenirse içine kendi imzasını atardı. Ali Rıfat Bey'in imzasını taşıyan Manol udlan diğerlerinden makbuldü. Ali Rıfat Bey hangi uda imzasını atarsa o ud için Manol Usta'dan o zamanın parası ile beş san lira (Altın) alırmış."

Ali Rıfat Bey'in musikideki şöhreti Arabistan'da da bilinirdi. Araplar ona Rabbül Ud derlerdi. İmzalı udlar çok pahalı olduğu için daha ziyade saraylara, vükela konaklarına ve Mısırlı zenginlere satılırdı. Ali Rıfat Bey'in kurduğu Şark Musiki Cemiyeti, Hale Sineması'nın (bugünkü Reks Sineması) bir odasında çalışırdı.

Ali Rıfat Bey 3 Mart 1935'te vefat etti. Mahmut Baba Türbesi'nin bulunduğu mezarlıkta gömülüdür.

Ölümünden sonra bestekârın Mısırlıoğlu'ndaki köşkü yıkıldı. Yerine apartman yapıldı. Libadiye'deki köşk de aynı akıbete uğradı.

ZAMBOĞLU KÖŞKÜ

Söğütlüçeşme Caddesi'nden Halitağa Caddesi'ne sapınca sağda Halitağa Çeşmesi yer alır. Bu çeşmeden iki yüz metre kadar ileride ve gene sağda demir kapılı, etrafı duvarla çevrili bahçede ahşap bir köşk vardı. Bir zamanlar Zamboğlu Köşkü ve Zamboğlu Bahçesi olarak isim yapan bu mülkün sahibi bankerlikle uğraşan Zamboğlu adında bir Rumdu. Zamboğlu Bahçesi'nin biraz ilerisine ve aynı sırada Mısırlıoğlu Köşkü bulunurdu.

Sahipleri hayattayken çok bakımlı olan bu köşkler ve bahçeler sahipleri öldükten sonra inanılmaz değişikliklere uğradı. Zamboğlu Bahçesi kiraya verilmiş, gazino, restoran olarak kullanılmış, hatta Kadıköy'de ilk sessiz film Zamboğlu Bahçesi'nde oynatılmıştı.

Zamboğlu öldükten sonra oğlu kumar yüzünden hem babasının mülkünü hem de aileye ait birkaç evi kaybetti. Zamboğlu Bahçesi bahçelikten çıktı, boş kalan arazi bayram yeri olarak kullanıldı. Arsa parsellenerek yollar açıldı, apartmanlar dikildi ve açılan yollardan birine Zamboğlu Sokağı ismi verildi. Nedense sonradan o da değiştirildi.

HALİTAĞA CADDESİ'NDEKİ EV

Halitağa Caddesi'nde iki tam, bir çatı katından oluşan kâgir evin ikinci katıyla çatı katının arasını sınırlayan kırmızı tuğladan yapılmış bordürün üzerinde kabartma bir haç resmi vardır. Hâlâ kendisi de bahçesi de bakımsız olan binanın ilk sahibi Anadolu-Bağdat Demiryollan'nda çalışan bir Almandı. Almandan sonra oğlu ve gelini de bu evde yaşadılar.

1950'li yıllarda saçlan beyazlaşmış Alman çift evin bahçesinde yaptırdıklan sera gibi büyük, camlı kafeslerde çeşit çeşit kuşlar besliyor, bahçeyi çok bakımlı tutuyorlardı. Bu aile uzun yıllar Türkiye'de yaşadılar ve Türkiye'de öldüler. Alman çiftin ölümünden sonra İsviçre'de yaşayan oğullan geldi ve evi satıp döndü. Evin yeni sahibi binayı yıkıp apartman yapmak istediyse de yıkım izni alamadı, çünkü ev ikinci derecede eski eserler sınıfına giriyordu. Böylece bina kiraya verildi ve bahçesi otapark olarak kullanılmaya başlandı.

Bir iki yıl evvel genç bir Alman kan koca kısmen harap durumda olan evin içini gezmişler, genç kadın her odayı derin bir üzüntüyle dolaşmış ve için için ağlamıştı. Alman misafirlerle onları gezdiren kiracılar arasında lisan bakımından anlaşma olmamışsa da genç kadının çocukluğunun bu evde geçtiği, geçmişte kalan günlerin hasretiyle gözyaşı döktüğü açıkça belli oluyordu. Büyük olasılıkla vaktiyle bu evde yaşayan ailenin kızı veya torunuydu. Alman aileden hiç kimse kalmadığı için üzerinde haç bulunan bina hakkında daha geniş bilgi toplanamamıştır.

Halitağa Caddesi'ndeki Alman ailenin evi.

ALİ ŞAMİL PAŞA KÖŞKÜ

Söğütlüçeşme'de, kendisi yıkıldıktan sonra sadece kubbesi bir hatıra olarak bırakılan Söğütlüçeşme Hamamı'nın karşısında hâlâ Belediye Kütüphanesi ve Kızılay Dispanseri olarak kullanılan binalann bulunduğu yerde 1930'lu yıllarda boyası dökülmüş, iki buçuk katlı oldukça büyük ahşap eve Ali Şamil Paşa Köşkü denir ve o yıllarda Paşa'nın akrabalan bu binada otururlardı.

Bahçesinde personel odası, ahırları, kullanılmayacak kadar harap bir bekçi kulübesi vardı. Bir zamanlar Kadıköy'de tartışma kabul etmez despotluğuyla nam salmış Ali Şamil Paşa, eşi Nazire Hanım ve kalabalık bir aile kadrosuyla bu evde yaşarlardı.

Ali Şamil Paşa (1855-1908) Cizre hâkimi Bedirhan Bey'in oğlu olarak Cizre'de dünyaya gelmiş, babasıyla beraber Şam'da ve Girit'te bulunmuş, iştirak ettiği Rus Savaşı'nda yararlılıklar göstermiş, burada bacağı kırılmıştı. Yanlış kaynayan bacağındaki çarpıklığı görünce, sandalyenin arasına sıkıştırdığı bacağını kırarak yeniden sardırmıştı.

Rus Savaşı'nda gösterdiği gözüpeklik II. Abdülhamid'in takdirine mazhar olarak kendisine paşalık unvanı verilmiş, Selimiye Kumandanlığı, Üsküdar muhafızlığı görevlerine atanmıştı. Ali Şamil Paşa bu görevlerdeyken polisin ve Şehremaneti personelinin işlerine sebepli sebepsiz müdahale eder, çapaçul olaylar yaratır, astığı astık kestiği kestik bir hava içinde adeta terör estirirdi.

O yıllarda Kadıköy'ün mesire yerlerinden biri olan Fenerbahçe'ye kendisi gibi ata binmiş yaveriyle beraber akşamüstü gelir, etrafı şöyle bir dolaşır, güneşin batmasına yakın gür bir sesle "Evli evine, köylü köyüne" diye bağırırdı. Bu ikazı duyanlar hemen toplanıp aceleyle yola koyulurlardı. Doğrusu herkesi korkutmuş, bütün Üsküdar ve Kadıköy halkını sindirmişti. Onun bu otoriteyi çok aşan cerbezeliğine kimse ses çıkaramaz, sessizce Fenerbahçe'yi terk ederlerdi. Sadece Serasker Rıza Paşa'nın Süreyya, Şükrü ve Ziya isimli oğulları ona hiç aldırmadan ge-

zintilerini sürdürürlerdi. Bu kardeşlerden Süreyya Bey ileride paşa olacak ve Kadıköy'deki Süreyya Sineması'nı yaptırarak birçok hayır işlerinde adı geçecektir. Bu büyük insanı burada rahmetle anmak gerekir.

Ali Şamil Paşa'nın Üsküdar muhafızlığı ve Selimiye Kumandanlığı yaptığı dönemde Rıdvan Paşa da İstanbul Şehremini olarak görev yapıyor, Ali Şamil Paşa'nın hiçbir selahiyeti olmadığı halde Şehremaneti'nin işlerine karışması, bu kuruluşun adamlarına zaman zaman cezalar vermesi iki paşa arasında gittikçe artan bir nefret ve kinin oluşmasına sebep oluyordu. Bu kin duygusu günün birinde amansız bir düşmanlığa dönüştü.

Rıdvan Paşa ileride Erenköy Kız Lisesi olarak kullanılacak olan Göztepe'deki köşkünde oturuyor, o yıllarda başka vasıta olmadığı için trenle gidip geliyordu. Paşa gene bir akşam evine gitmek için Göztepe tren istasyonunda trenden inip arabasına binerken, daha önce sözü edildiği gibi, Ali Şamil Paşa'nın adamları Rıdvan Paşa'yı vurup öldürdüler.

17 yıl İstanbul Şehreminliği yapmış olan Rıdvan Paşa'nın böyle alçakça bir cinayete kurban gitmesi II. Sultan Hamid'i hem üzmüş hem de kuşkulandırmıştı.

Ali Şamil Paşa Yıldız Sarayı'na çağrıldı. Ne gibi sualler sorulduğu bilinmemekle beraber üstü kapalı bir mahkemeden geçtikten sonra evine gönderildi. Söğütlüçeşme'deki köşküne gelince aklandığını sanarak ahırdaki çok besili bir ineği kurban edip fakirlere dağıttı.

Fakat sevinci kısa sürdü. Birkaç gün sonra Saray'dan emirle Trablusgarp'a sürüldü. Eşi Nazire Hanım bu sürgüne gitmedi veya gönderilmedi. Paşa orada Melek isimli bir kızla evlendi ve bir daha İstanbul'a gelemeden iki yıl sonra sürgünde öldü.

Ali Şamil Paşa cesur, otoriter, atak bir yapıya sahip olmasına rağmen bulunduğu mevkileri iyi kullanamamış ve bir de cinayet işletmişti. Ölümünden sonra Söğütlüçeşme'deki köşkünde uzun süre akrabaları oturdu. Sonra yıkılıp yerine apartmanlar yapıldı. Kadıköy'de bir zamanlar isim yapmış olan diş tabibi Übeyt Şamil Bey, Ali Şamil Paşa'nın oğluydu.

ACIBADEM'DEKİ KÖŞK

Acıbadem yolu üzerinde Kuruçeşme'nin karşısındaki iki buçuk katlı beyaz boyalı köşkün 1930'lu yıllardaki sahibi Selim Bey'di.

1940'ta kum ve çakıl ticareti yapan Sait Bey'e satıldı. Sait Bey'in Duygu adında bir kızı vardı.

1987'de köşk tekrar el değiştirerek 16 milyon gibi oldukça düşük bir fiyata Acıbadem'deki Üsküp Hastanesi'yle ilişkisi olduğu bilinen Safter Bey'e intikal etti. Kapısında Safter Köşkü tabelası olan zarif bina Acıbadem yolu genişletilirken bahçesinden yola oldukça büyük bir kısım verildiğinden adeta caddenin tam kenarına çıkmış bir konumdadır.

Acıbadem'deki Safter Köşkü.

KÖÇEOĞLU AGOP EFENDİ KÖŞKÜ

Köçeoğlu ismini Kadıköy'de popüler hale getiren iki taşınmazın varlığıdır. Birincisi Bahariye Caddesi'nde, Süreyya Paşa Sineması'ndan kırk metre kadar ileride, hâlâ harap bir bahçe kapısından başka hiçbir izi kalmayan Köçeoğlu Hamamı, diğeri Acıbadem'de bir bahçe içindeki biri ahşap, diğeri kâgir iki köşktür.

Köçeoğlu'nun kim olduğunu bilmeden Kadıköylüler bu ismi bir asra yakın kullanmış, hele hamamında yıkanmayan pek az insana rastlanmıştır.

Köçeoğlu Ailesi Kafkasya'dan Artvin'in Ardanuş köyüne hicret etmiş, zamanla Osmanlı toplumunda bu sülalenin mühim simaları ön plana çıkmıştır. Bilinen ilk isimlerden biri Agop Köçeoğlu'nun oğlu Andon Köçeoğlu'dur. 1773'te doğan Andon Efendi, Sultan II. Mahmud'un şahsi dostluğunu kazanmış, Çengelköy'deki çiftliğini Osmanlı padişahı sık sık ziyaret etmiştir. Andon Efendi'nin gene Çengelköy'de muhteşem bir yalısı olduğu bilinmektedir. II. Mahmud, Andon

Köçeoğlu Agop Efendi'nin Acıbadem'deki köşkü. (1988)

Köçeoğlu Agop Efendi'nin Acıbadem'deki köşkünün bahçesindeki ikinci köşk.

Köçeoğlu'na beylik unvanını vermiş, Darphane'de müdürlük yaptırmış, fakat 1828'de bir ara Tire'ye sürgün edilmiştir.

Tophane'de oturan ve büyük bir şal tüccarı olan Andon Köçeoğlu 1832'de vefat ederek artık mevcut olmayan Pangaltı Ermeni Mezarlığı'na gömülmüştür.

Andon Köçeoğlu'nun oğlu Hevsep Köçeoğlu 1808'de doğmuş, 14 Şubat 1883'te Kadıköy'de vefat etmiştir. Bu aile 1836'da bilinmeyen bir sebeple, Sultan II. Mahmud tarafından taltif edildi. Hevsep Köçeoğlu'nun üç oğlu, iki kızı oldu. Kızlarından Nektar, Bahariye Caddesi'nde bir zamanlar pek meşhur olan Köçeoğlu Hamamı'nı yaptırmış, muhtemelen bekâr ölmüştür.

Hovsep Köçeoğlu'nun Kirkor adındaki oğlu 1845'te doğmuş, 1857'de Pangaltı'daki aslı Viyana'da olan Mekhitaristlerin mektebine devam etmiş, daha sonra Paris'te Muradyan okulunda eğitim görmüş, 1875'te ressam olarak çalışmaya başlamıştır. Hiç evlenmeyen Kirkor 1883'te Paris'te vefat etti. Kirkor Köçeoğlu'nun 1 Temmuz 1875'te İstanbul'un ikinci resim sergisine, 1880 yılının temmuz ayında Tarabya'daki Elifba Kulübü'nün açtığı ve 1881'de gene aynı kulübün Tepebaşı'nda düzenlediği diğer bir resim sergisine katıldığı bilinmektedir. Kirkor Köçeoğlu, Ahmet Mithat Efendi'nin, annesinin ve kız kardeşi Nektar'ın karakalem portrelerini çizmiş, kûfi yazıya merak sarmış, bu yazıyı İstanbul'da ihya edenlerden biri olmuş, aynı zamanda Kızıltoprak'taki Zühtüpaşa Camii'nin iç kitabelerini de o yazmıştır.

Köçeoğlu Ailesi'nin en ünlü siması Andon Efendi'nin oğlu olan Agop Efendi'dir. Agop Efendi 1818 veya 1822'de İstanbul'da doğmuş, genç yaşta Darpha-

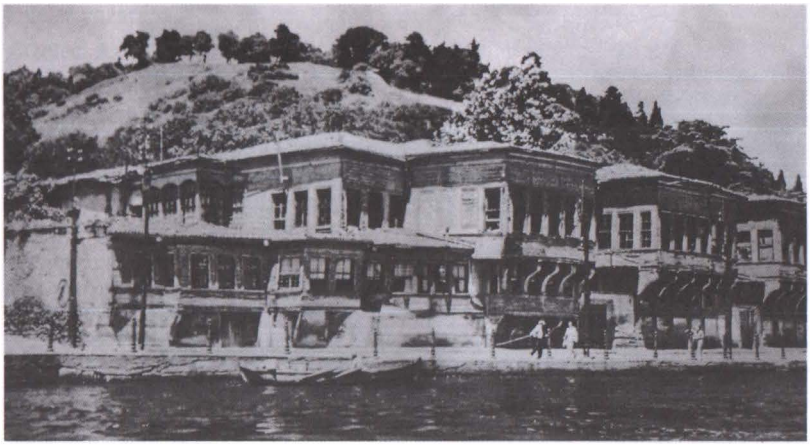

Agop Efendi'nin Tarabya'daki yalısı.

ne'de görev almış ve uzun yıllar bu hizmette kalmıştır. Sultan Abdülmecid döneminde sarayın kuyumcubaşılığını da yapan Agop Efendi 1864'te Şirket-i Umumiye-i Maliye-i Osmaniye'nin idare meclisine aza seçilmiştir. 1872'de ula evveli rütbesini almış, Mecidiye ve Osmaniye nişanıyla taltif edilmiştir. Agop Efendi bu sıralarda ünlü bir sarraf yani bankerdir. İstanbul'daki Crédit Général Ottoman'ın başlıca müessislerinden ve idarecilerinden olan ve 1870 yılının Mart ayında sadrazam sarraflığına atanan bu zat büyük bir servete sahip olmuş fakat 1870 Beyoğlu yangınında 80.000 altın zarar görmüştür. Köçeoğlu Agop Efendi'nin bu yangında yanan evi bugünkü Atlas Sineması'nın karşısındaydı. Kısa süre sonra çok daha muhteşemini, Atlas Sineması'nın bulunduğu binayı yaptırdı. Sonradan gördüğü pek çok tadilata rağmen girişi, sütunları, mekânı cidden şaheser bir mimari özellik taşıyan bu bina Banker Köçeoğlu Agop Efendi'nin kışlık ikametgâhıydı. 1875-1881 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu büyük bir mali krize düşer ve devlet tahvilleri ileri derecede kıymet kaybeder. Bu sırada Agop Efendi müstesna bir fedakârlık yaparak bütün tahvilleri satın alır ve bir tahmine göre 400.000 ile bir milyon altın zarar eder. Şehzadeliğinde V. Murad'a ödünç olarak büyük paralar veren Köçeoğlu Agop Efendi, Sultan Hamid tahta çıkınca mimlenir ve Varna'ya sürgün edilirse de beş ay sonra zevcesinin Rus, Fransız, İngiliz ve İtalyan sefirlerine ricası ve onların da araya girmesiyle geri gelir.

Agop Efendi 1856 ve 1864 yıllarında olmak üzere iki defa hastalanır. İlkinde Karlsbad'da tedavi olur. İkincisinden de şifa bulduktan sonra birçok mahkûmun borcunu ödeyerek serbest kalmalarını sağlar. İstanbul'un en büyük bankerlerin-

Agop Efendi'nin Acıbadem'deki köşkünün bahşesindeki havuz.

den olan Agop Efendi Galata'daki Köçeoğlu Hanı'nın ve Bebek'te 17. yüzyıldan kalma 70 odalı yalının da sahibiydi. Bugün bu yalıdan eser yoktur. Agop Efendi'nin yazıhanesi Galata Kara Mustafa Paşa Cd. No.: 65'te kendine ait olan Köçeoğlu Hanı'ndaydı.

Agop Efendi, Ermeni Katolik cemaati idare işlerinde bulunmuş, Surp Hovhan Vosgeperan Kilisesi mütevelliliğini yaparak hayır işlerinde de ismini duyurmuştu. Agop Efendi'nin iki oğlu ve kızı olmuştur. Agop Efendi Ocak 1893'te İstanbul'da öldü ve Şişli Ermeni Katolik Mezarlığı'na gömüldü. Büyük oğlu Andon Bey 1866'da doğmuş, 7 Aralık 1933'de Nice'te vefat etmiştir. Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın maslahatgüzarlığını yapan Andon Köçeoğlu'nun 1908'de Gümrükler Müdür Meclisi İdaresinin sabık üyesi olarak ula evveli rütbesini haiz görevliler arasında adı geçer.

31 Mart 1909 vakasından sonra Andon Köçeoğlu sürgüne gönderildi. Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın torunu Prens Abbas Vlora anlatmıştı:

"Annemin babası olan Hidiv Abbas Hilmi Paşa 1931'de Paris'teyken ben de yatılı olarak aynı şehirde okuyordum. Hafta sonlarında büyükbabamın villasına giderdim. Arif Paşa, hidivin vergi ve hükümet işleriyle meşgul olur, Andon Köçeoğlu da villanın alışverişlerini yapardı.

Andon Köseoğlu orta boylu, toplu vücutlu bir adamdı. Eşi Fransızdı. Gerek Arif Paşa gerekse Andon Köçeoğlu insana itimat hissi vermeyen, herkesin ağzından laf almaya çalışan, dedikoducu, mürai tipli insanlardı. Bunların arasına bir de Aziz Mahmud isimli Mısırlı bir gazeteci katıldı. Eşi Rustu. Kan koca ikisi de çok iyi Fransızca konuşuyorlardı. Büyükbabam Hidiv Abbas Hilmi Paşa İngiliz düşmanı, Alman hayranıydı. Mısırlı gazeteci bunu çok iyi bildiği için İngiltere aleyhine ma-

kaleler yazar, büyükbabamdan para çekerdi. Arif Paşa-Andon Köçeoğlu-Mısırlı gazeteci Aziz Mahmud, büyükbabam Abbas Hilmi Paşa'nın etrafında adeta bir sömürü çemberi kurmuşlardı. 1909'da İstanbul'dan sürülen Andon Köçeoğlu Türkiye'ye dönemiyordu. Büyükbabam Hidiv Abbas Paşa Jönev'e gidince bunlar da hep beraber gelirler, orada ne kadar kalırlarsa kalırlar sonra gene Paris'e dönerlerdi. Abbas Hilmi Paşa'nın etrafındaki bu tip insanlar beni olduğu kadar başkalarını da rahatsız ettiği için durumu validem Prenses Atiye'ye açtım. Annemin cevabı şu oldu:

– Hidivlik yapmış bir insanın etrafında olanları bilmemesine ve şahısları tanımamasına nasıl inanıyorsun? O, onları bilerek kullanır."

Acıbadem'de hâlâ resmi bir kuruluşun bahçesinde kalmış olan biri kâgir diğeri ahşap iki büyük köşk vaktiyle Köçeoğlu Agop Efendi'nin yazlan ailesi ve kalabalık maiyetiyle beraber oturduğu köşklerdi. Kâgir olanın salonunda tavan tezyinatı arasına Agop Efendi'nin kızının resmi yağlıboyayla yapılmıştı. Daha önce sözü edildiği gibi Sultan V. Murad'ın şehzadelik yıllarında Fikirtepe'deki köşkten, atla, Agop Efendi'nin evine gelip kızıyla müzik yaptığı söylentisini pek yadırgamamak gerekir. Çünkü Köçeoğlu Agop Efendi'nin V. Murad'a külliyetli miktarlarda borç para verdiği bilinmektedir.

Acıbadem'deki köşklerin bahçesinde çok büyük bir havuz vardır. Köşkler bakımsız olmasına rağmen havuz tamir görmüş, suyu daima temiz tutulmaktadır. Bu köşklerin civarındaki vâsi arazi vaktiyle Köçeoğlu'na aitmiş. Ankara Asfaltı'na inen, Otosan'ın bulunduğu yeri geçen topraklar Köçeoğlu'nun malıymış. Agop Efendi arazisinin bir kısmını Kadıköy'deki Gregoryen Ermeni Kilisesi'ne bağışladı. Geri kalanını Köçeoğlu'nun varisleri bir Erzincanlıya sattılar. Köçeoğlu'nun kızı olan Matmazel Nektar'ın Bahariye Caddesi'nde yaptırdığı hamam da sebepsiz yere yıkıldı ve yeri boş kaldı.

DOKSAN PENCERELİ KÖŞK

Kalamış-Fener Caddesi'nde bugün Apartman Oniki'nin bulunduğu yerdeki dört katlı, doksan pencereli ahşap köşk Anadolulu bir tüccar tarafından yaptırılmış fakat hanımı bu evde hastalanınca Ziraat Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürü Şevket Bey'e 1904'te satarak Fatih tarafına gitmişti.

Köşk harem ve selamlık olmak üzere iki bölümlü yapılmış, aynı binada iki bölüm olmasına rağmen bir taraftan diğerine bir kapı açılmamıştı. Zemin Malta taşı döşeliydi. Burada iki hizmetçi odası, mutfak ve çamaşırlık bulunuyordu. Üstündeki katlarda toplam 13 oda ve 4 sofa vardı. 4 dönümlük bahçesinde Arnavut bahçıvan Abdullah Efendi çalışır, müştemilatta yatar, serada çiçek yetiştirirdi. Her çeşit meyve, mevsimine göre ekilen sebzeler sadece köşke tahsis edilirdi.

Esasen Şevket Bey, Kalamış kıyısındaki bu doksan pencereli evi balık tutma ve bahçe merakıyla almış fakat bu köşkte uzun süre yaşayamadan ölmüştü. Ev Müfide ve Medide adındaki kızlarına, daha sonra da sadece Medide Hanım'a intikal etmiş; Medide Hanım bu köşkte 90 yaşını aşana kadar yaşadıktan sonra gene burada ölmüştü. Medide Hanım bembeyaz saçlı, müşfik, büyüklerle de küçüklerle de rahat diyalog kuran, buna mukabil hasta yatağında bile otoritesini bırakmayan son derece terbiyeli bir İstanbul hanımefendisiydi.

Köşk üç nesil gördükten sonra 1963'te yıkıldı. Köşkte doğan, orada büyüyen, geçmişini anılarıyla bugüne taşıyan Nuriment Ökten çok içten duygularla "Çok hayırlı bir evdi" diye köşkü anar.

Bugün yerinde Apartman Oniki'nin olduğu doksan pencereli köşk.

ERENKÖY CAMİİ'NİN İMAMINA AİT EVLER

Erenköy Camii'nin imamı, Kalamış-Fener Caddesi'nde, doksan pencereli evin karşısına üç ev yaptırmıştı.

Evlerin ilki ve en büyüğü olan ahşap köşk, BP benzin istasyonunun bulunduğu yerin doğu tarafındaydı. Benzin istasyonu ve köşeye kadar olan üçgen kısım köşkün bahçesini teşkil ederdi. Bu köşkte uzun seneler gazeteci Asım Us Bey oturmuştu, aynı sırada yaptırdığı kâgir eve taşındıktan sonra ev satılmış ve lastik fabrikatörü İskeçeli Fehmi Zorlu Bey alarak boyatmış, ileriki yıllarda bahçenin Kızıltoprak tarafındaki köşeye kızı için tek katlı kâgir bir ev yaptırmıştı. Zorlu Ailesi bu evde, kızı da sonradan yaptırılan tek katlı villada yıllarca oturmuşlar, zamanla köşk el değiştirmiş, yerine apartman yapılmıştı. Tek katlı villanın akıbeti de aynı oldu. O da yıkıldı yerine BP istasyonu kuruldu. İmam Efendi'nin ikinci evi Tahsin Bey'in kızı Handan Hanım'a satıldı. Üçüncü evde İmam Efendi'nin kendisi otururdu. O da satılarak yerine Güneş Apartmanı yapıldı.

Aynı sıradaki Esat Paşa'nın evini sonraki yıllarda armatör Osman Kaptan satın aldı. Yıkılan bu evin yerine de apartman inşa edildi.

Erenköy Camii imamının üç evinden biri: Burada Fehmi Zorlu Ailesi yaşamıştı.

ZÜHEYRZADE AHMET PAŞA KÖŞKÜ

Kalamış-Fener Caddesi'nde 28 numaralı, denize nazır, dört katlı, büyük, görkemli, beyaz köşkü Arap Paşa diye tanınan Züheyrzade Ahmet Paşa yaptırmıştı. Aslen Basralı olan Paşa, mirimiran rütbesiyle Şurayı Devlet azalığına yükselmişti.

Arap Paşa, Kalamış'taki köşkün önündeki denizin içine doğru taştan bir yol yaptırarak, en ucuna tek katlı camlı bir oda inşa ettirmişti. Paşa burada kahvesini ve çayını içer, denizi seyrederdi.

Dört katlı, 16 odalı ahşap köşkün ilk katı kâgirdi. Mutfak, odunluk, çamaşırlık bu kattaydı. Bundan sonraki katlarda büyük salonlar bulunuyordu. Kapılar ve pencereler ceviz ağacından yapılarak üzerleri oymalarla süslenmişti. Tavanlar da aynı şekilde oymalı motiflerle bezenmişti. Bu muhteşem köşkü ecnebi bir mimarın yaptığı söylenirdi. Eski köşklerde âdet olduğu gibi binanın batı tarafına bir selamlık, bahçeye de ahırlar ve arabalık yapılmıştı. Yol tarafındaki büyük kuyunun üzerine monte edilen rüzgâr perva-

Züheyrzade Ahmet Paşa'nın köşkünü Cavit Paşa, damadı Cemal Bey'den satın almıştı. Bu sebeple ev daha çok Cavit Paşa Köşkü olarak bilinir.

Muhteşem görünüşüyle Züheyrzade Ahmet Paşa Köşkü.

neli tulumba tatlı bir gıcırtıyla dönerek çektiği suyu geniş bir havuza doldurur, bahçe bu havuzla sulanırdı.

Basra mebusu Züheyrzade Ahmet Paşa, II. Abdülhamid'den aldığı özel bir müsaadeyle Kadıköy'e ilk otomobili getirmiştir. 1895 yılında yurtdışından getirilen otomobil, İstanbul tarafından Kadıköy'e bir mavnayla taşınmıştı. Tahta jantlı, dolma lastikli, üstü tenteli otomobille Paşa iki kızını sık sık Fenerbahçe'ye gezmeye götürmüştü. Atlar alışkın olmadıklanndan otomobilden ürkerler, bu yüzden arabacılar da hiç hoşlanmazlardı.

Köşk her ne kadar Züheyrzade Ahmet Paşa tarafından yaptınldıysa da bizim kuşak bu muhteşem yapıyı Cavit Paşa Köşkü olarak tanımıştı. Aslında Arap Paşa'dan ilk satın alan da Cavit Paşa değildi. Cavit Paşa iki kızından birini Fuat Köprülü, diğerini Albay Cemal Bey'le evlendirmişti. Cemal Bey, son Halife Mecid

Kalamış'ta denizin içindeki bu taş kümesinin üstünde bir zamanlar Züheyrzade Ahmet Paşa'nın yaptırdığı camlı köşk vardı.

Efendi'nin yaveri olup Osmanlı Halifesi yurtdışına çıkarılırken Ankara'nın emriyle Mecid Efendi'yi Edirne hududuna kadar götürmüştü.

Cemal Bey, Züheyrzade Ahmet Paşa'nın köşkünü satın aldı. O yıllarda Acıbadem'de oturan kayınpederi Cavit Paşa gelip köşkü görünce çok beğenerek damadından almış, Cemal Bey de selamlıkta oturmaya başlamıştı. Cavit Paşa'dan sonra gerek Cemal Bey, gerekse Fuat Köprülü aileleri köşkte yaşadılar. Atatürk'ün Yalova'da olduğu bir gün köşke gelen haberle Cemal Bey Yalova'ya çağrıldı. Bu ani çağrılış köşkte bir endişe uyandırdıysa da sonuç çok başka çıkmış, Atatürk Cemal Bey'i mebus yapmıştı.

Cemal Bey Ailesi bundan sonraki yıllarını Ankara'da geçirmeye, Fuat Köprülü'nün eşiyse Cavit Paşa Köşkü'nde kalmaya başladı. 1945 yılının kış ayında elektrik kontağından çıkan yangınla muhteşem köşk birkaç saat içinde yanıverdi. Kalamış-Fener Caddesi'nin simgesi olan bu eşsiz köşk yok olmuş ve yerinde günlerce dumanlan tüten kapkara bir enkaz kalmıştı. Birkaç yıl sonra köşkün yanmayan kâgir birinci katı üzerine tek katlı bir inşaat yapıldı ve Cemal Bey'in oğlu Prof. Turan Erener bu evde evlendi.

Zamanla Cavit Paşa Köşkü'nün arsalan da parsellendi. Sonunda o muhteşem köşkün yerinde apartmanlar yükseldi. Yaz aylarında kendine has gıcırtılarla dönerek su çeken pervane daha da evvel yok olmuştu. Böylece Kalamış'tan bir güzellik daha geri dönmemek üzere geçmişe kaydı.

İÇİNDE BİR FACİANIN YAŞANDIĞI EV

Cadde üzerinde iki katlı, önü camlı, cihannümalı ev Züheyrzade Ahmet Paşa'nın eviydi. Halk arasında Arap Paşa ismiyle anılan Züheyrzade'nin kızı Galatasaray Lisesi orta kısmının müdürü olan Rıdvan Bey'le evlenmiş, Süreyya adında bir oğullan olmuştu. Daha sonraki yıllarda bu ev Tahsin Yesari Bey'in kayınpederi Şükrü Bey'e satıldı. Tahsin Yesari Bey'in kızı Betül Hanım Necdet adında bir Bahriye subayıyla evlenir, Turgut isimli bir oğullan olur. Fakat Necdet genç denilecek bir yaşta ölünce Betül Hanım bu sefer Hataylı Avukat Kâzım Bey'le evlenir. Bu evlilikten Rüçhan adındaki kızlan doğar. Bir miras kavgası sonunda Kâzım Bey hem Turgut'u, hem de Betül Hanım'dan olan öz kızı Rüçhan'ı vurarak öldürür. İşlediği bu çifte cinayetten sonra sabaha kadar piyano çalar ve sabahleyin tabancasını şakağına dayayıp kendini de öldürür.

İşte, önü renkli camlı, cihannümalı ahşap köşk böyle bir drama sahne olmuş, ileriki yıllarda yıkılarak eskisine hiç benzemeyen içi kâgir dışı ahşap, altı dükkân bir bina yapılmıştır.

Züheyrzade Ahmet Paşa'ya ait bu ev el değiştirdikten sonra büyük bir drama tanık olmuştu. (Perihan Balcı Koleksiyonu)

ZÜHEYRZADE AHMET PAŞA'NIN KIZLARI İÇİN YAPTIRDIĞI EV

Tevfik Paşa Sokağı'nın Kalamış-Fener Caddesi'ne açılan sağ köşesinde simetrik, iki bölümlü evi Züheyrzade Ahmet Paşa kızları için yaptırmıştı. Bu iki hanım hakkında sahip olduğumuz bilgi çok erken öldükleridir.

İleriki yıllarda bir bölümünde Ali Çetinkaya oturdu.

Güzelim yapı daha sonra yıkıldı ve yerine altında dükkânlar olan bir bina yapıldı.

Kalamış-Fener Caddesi'nin deniz tarafındaki yapıların hemen hepsi yok olmuştur.

Ahmet Paşa'nın kızları için yaptırdığı köşkün giriş tarafı. (Perihan Balcı Koleksiyonu)

Deniz kenanna yakın olan Leon Efendi'nin kahvesinin bulunduğu yerde bugün Yolaçlann apartmanı vardır.

Leon Efendi'nin kahvesinden sonra gelen taşlık arsayı Hulusi Yolaç'ın akrabası olan Ömer Bey almış, çok emek sarfederek güzel bir çiçek bahçesi yapmıştı.

Bu bahçeden sonra Nazif Sururi Bey'in evi gelirdi. Sururi Bey öldükten sonra varisleri bu evi Kasım Gülek'in ağabeyi Hüseyin Gülek'e sattılar. Hüseyin Bey bu evde otururdu.

Züheyrzade Ahmet Paşa'nın kızları için yaptırdığı çifte köşk.

KOCABAŞ ARİF BEY KÖŞKÜ

Kalamış'tan Fener'e giden yolun ilk dönemecinin sol tarafında geniş bir arazi içinde Kocabaş Arif Bey'in üç katlı, beyaz, ahşap köşkü vardı. Köşk bahçenin gerisine doğru, biraz içerlek yapılmış, bina ile cadde arasındaki araziye çam, kestane, ıhlamur ağaçlan dikilmişti. Bir kısmına da mevsimine göre çiçek ekilirdi. Evin arka tarafında kalan bölüm bostan yeriydi. Kocabaş Arif Bey'in evinin önünden geçen Kalamış-Fener Caddesi'yle Kalamış Koyu arasında kalan arazi Varvara'nın bostanıydı. Ekseriya lahana ve pırasa ekilir, bostan kuyusundan dolapla çıkarılan suyla sulanırdı.

Arif Bey'in köşkü Makridi adında bir Rum kalfa tarafından yapılmış, kısa süre Rafet Paşa kiracı olarak oturmuştu. Arif Bey orta boylu, terbiyeli, varlıklı, sessiz, efendi bir insandı. Eşi Didar Hanım, toplu vücutlu, Bektaşi tarikatına mensup bir İstanbul hanımefendisi olup Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa'nın eşi Rafet Hanım'la aynı tarikattandılar. Bu iki hanın bir gün karşılıklı oturup ufak kadehlerle demlenirlerken Rafet Hanım'ın torunu Abbas Vlora Bey boşalan kadehleri doldurur ve şişenin mantarını yerleştirir. Didar Hanım hemen seslenir "Oğlum, mantarı çıkar, şişenin ağzı açık kalsın. Bereketi kaçar!" Meğer bu bir tarikat geleneğiymiş.

Arif Bey ve Didar Hanım'ın vefatından sonra ev yıkıldı, arazi parsellendi. Apartmanlar yapıldı. Kocabaş Arif Bey'in evinin bulunduğu Kalamış-Fener Caddesi'ne paralel bir yol bile geçti.

Köşkü ilk yapturan Abacıbaşı isimli bir aile olmasına rağmen bu isim hiç bilinmez, herkes tarafından Kocabaş Arif Bey Köşkü olarak tanınır.

DELİ FUAD PAŞA BAHÇESİ

Haydarpaşa'dan kalkan tren Feneryolu'nda makas değiştirdikten sonra istasyon binasının arkasından, bugünkü sabit pazarın bulunduğu yerden ve Bağdat Caddesi'nden geçip Ayanoğlu Caddesi'ni boydan boya takip ederek Fenerbahçe'deki tren istasyonuna ulaşırdı. Bu hatta Fenerbahçe trenyolu denirdi.

1850'li yıllarda Kadıköy'ün mesire yerlerinden biri olan Fenerbahçe'ye ancak yürüyerek veya at arabasıyla gidilebiliyordu. Varlıklı Levanten bir zümre bu yöreye yerleşmeye, yazdan yaza gelip oturduklan villalan yaptırmaya başlamışlardı. Bu ulaşım eksikliğini gören Sultan Aziz, daha önce de sözü edildiği gibi, 1872 yılında bir Avusturya firmasına Fenerbahçe demiryolunu yaptırarak sadece yazlan işleyen bu hattı halkın hizmetine açmıştı.

Ayanoğlu Caddesi'ni takip eden demiryolunun sağ tarafındaki dikdörtgen şeklindeki büyük bahçeye Deli Fuad Paşa Bahçesi denirdi. Bahçenin alt hududu Fener-Kalamış Caddesi'nde, üst hududu bugünkü *Kadıköy* gazetesinin çıktığı binanın batısında, diğer sının da sonradan Fuad Paşa adı verilen yola dayanıyordu.

Deli Fuad Paşa (1835-1931) İncirköylü Müşir Hasan Paşa'nın oğluydu. İlköğrenimini Mısır'da yaptıktan sonra ortaöğrenimini İstanbul'da tamamlayarak tekrar Mısır'a dönüp Harp Okulu'nu bitirmiş ve albaylığa kadar yükselmişti. İstanbul'a gelen Albay Fuad, Osmanlı ordusunda görev almış, 1872'de Arnavutluk ve Kerkük'te çıkan isyanlan bastırmış, Karadağ cephesinde ve Osmanlı-Rus Savaşı'nda kumandanlık yaparak müşirlik rütbesine yükselmişti. Bu yıllarda Osmanlı tahtındaki II. Sultan Hamid'e yaverlik yapan Fuad Paşa'nın Avusturya ve Rusya sefirliğine atandığını görüyoruz.

Paşa İstanbul'a döndükten sonra hiçbir zaman beğenmediği Sultan Hamid idaresini tenkit etmeye, bu kanaatlerini çekinmeden söylemeye başlayınca sarayın sıkı takibine alınmış ve adeta nefes alamaz bir hale gelmişti. Günün birinde jurnalcilerle Fuad Paşa'nın adamlan arasında çıkan silahlı bir çatışma dallanıp budaklanarak padişahı devirme şeklinde manalanmış ve Fuad Paşa mahkemeye verilmişti. Çıkan karar idamdı.

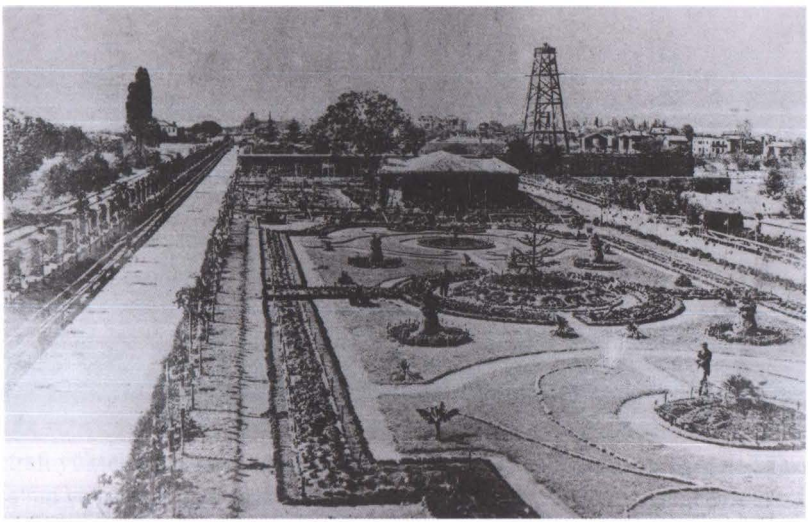

Fuad Paşa Bahçesi'nin 1902'deki hali. Projeksiyon kulesi ve solda demiryolu görünüyor. Ortada görülen siyah yapı, inşaatı bitirilemeyen yapıdır.

Ancak Sultan Hamid bu cezayı sürgüne çevirerek Fuat Paşa'yı Şam'a sürgüne gönderdi. Fuad Paşa'nın Şam'daki sürgün hayatı kesintisiz altı yıl sürdükten sonra ancak 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanıyla İstanbul'a dönebildi.

Fuad Paşa, Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda âyan azası olmuş ve Balkan Savaşı'nda Çatalca'ya kadar gelen Bulgar ordusuna karşı ikinci müdafaa cephesini kurmuştu.

Fuad Paşa milliyetçi bir insandı. Anadolu'da başlayan kurtuluş hareketini desteklemiş, Sıvas Kongresi'nin muhtırasını Sultan Vahideddin'e vererek Damat Ferid kabinesini düşürmüştü.

Hayat hikâyesine çok kısa olarak değindiğimiz Fuad Paşa evvelce sınırlarını çizdiğimiz araziyi 1900'de satın alarak hiçbir zaman bitmeyen, bitenlerin de bazılarını beğenmeyip yıktırdığı inşaatlara başlamıştı.

Üzeri demir parmaklıklı yüksek duvarlarla çevrilen Fuad Paşa bahçesinin birisi *Kadıköy* gazetesinin çıktığı binanın önünde, diğeri Fuat Paşa Caddesi'nde, üçüncüsü Fener-Kalamış Caddesi'nde olmak üzere çift kanatlı demir kapılan vardı. Yine Fuat Paşa Caddesi'ne açılan diğerlerinden biraz daha küçük, demirden yapılmış bir dördüncü kapısı daha vardı. Kapıların monte edildiği yerler taş işlemeli, kırmızı tuğla motifli, kalın, sağlam sövelerdi. Ağır demir kapıların altındaki küçük tekerlekler demirden yapılmış yarım dairelerin üzerinden dönerek açılırdı.

Feneryolu'na giden tren hattı yapılırken düşük olan arazi doldurularak seviye

Deli Fuad Paşa'nın bahçesindeki büyük havuzun üzerindeki köprülerden birinde Müfid Ekdal.

ayarlandığından Fuad Paşa'nın 1900'de aldığı arsa hattan biraz alçakta kalmıştı. Demiryoluna paralel yaptırılan parmaklıklı duvarın iç tarafındaki bahçeye iki sıra kestane ağacı dikilip ceviz büyüklüğünde taşlar dökülerek yol yapılmıştı.

Bahçeye yapılan serpantin biçimindeki çok uzun, kıvrımlı, ortasında bir adası olan ve son kısmındaki oldukça geniş havuza, yapay kayalardan sular akardı. Bu büyük ve uzun havuzun derinliği bir adam boyundan fazlaydı. Bazı yerlerine ağaç taklidi beton köprüler yerleştirilmiş, havuzun ortasındaki adaya renk renk mevsim çiçekleri dikilmişti. Paşa ve aile bireyleri havuzda motorla gezerlerdi. Fener-Kalamış Caddesi'ne yakın köşeye projektör kulesi yapılmıştı. Geceleri bir jeneratör çalışarak tüm bahçeyi ve civan aydınlatırdı.

Projektör kulesinin yanında bir Çin köşkü vardı. Ustaca yapılmış bu köşk bir mihver üzerine yerleştirilmişti. Her cephesi başka desenlerle süslü olan bu köşkü Paşa'nın adamları zaman zaman kalın sopalar sokarak kendi ekseni etrafında döndürürlerdi.

Arabaları, atları, ahırları, yan yana yapılmış personel odaları olan köşkte Fuad Paşa Ailesi yazdan yaza otururdu. Fransız bir bahçe mimarı ve yardımcıları bahçeyi düzenlemekle görevlendirilmişlerdi. Fuad Paşa bahçenin ortasına çok büyük bir bina yapmaya karar vermiş, taş bina ortaya çıktıktan sonra, bir sebeple yarım kalan üzeri geçici olarak bir çatıyla kapatılmıştı. Bahçe ve binalar kısmen tamamlanınca Paşa, civar halkı davet ederek dondurma, şerbet, limonata ve kurabiye ikram etti.

Mükemmel Fransızca ve Arapça bilen Fuad Paşa çocuklarını Saint Joseph Lisesi'nde okutmuştu. Savaşlarda gösterdiği cesaret ve ataklığı sebebiyle adı "Deli"ye çıkan Fuad Paşa aynı zamanda sözünü esirgemeyen bir adamdı. Halk ara-

sında "Hünkâra bile kafa tuttu!" diye söylenirdi. Kimse yalnızca Fuad Paşa demez, mutlaka lakabıyla anılırdı.

Bağdat Caddesi ile *Kadıköy* gazetesinin çıktığı, bir sanat eseri kadar güzel bina arasındaki yola hâlâ mevcut olan ve sayılan gün geçtikte azalan kalın çınar ağaçlarını Deli Fuad Paşa diktirmişti. Bahçe kapısının girişinde bulunan iki katlı, üstü teraslı binada ilk zamanlar askerler sonralan bekçiler oturtulmuş, böylece köşkün emniyeti sağlanmıştı. Binanın altından geçen borudan temin edilen su devamlı akar, bahçenin su ihtiyacını karşılar, havuzu doldururdu. Fakat bu suyun nereden geldiğini kimse bilmezdi.

Bahçe duvarının yanından geçen tren hattının sol tarafına Deli Fuad Paşa'nın kızı Münevver Hanım için yapılan, zemin katı hariç üç tam katlı, ahşap, beyaz boyalı bir ev vardı. Önü mermer merdivenli, pencereleri panjurlu, saçaklan ve balkon korkuluklan oymalı yapı küçük bir saray yavrusu görüntüsündeydi. Köşkün etrafı yüksek duvarlarla çevrilmişti. Civarda başka aile olmadığı için Fuad Paşa'nın ve İshak Paşa ile evli olan kızı Münevver Hanım'ın yaşantısı herkes tarafından ayncalıklı olarak bilinirdi.

Münevver Hanım son derece terbiyeli, görgülü, mükemmel Fransızca konuşan, piyano çalan dönemin en iyi yetişmiş hanımefendilerindendi. Doğrusu Deli Fuad Paşa'nın çocuklanna verdiği eğitim her hususta mükemmeldi. Kendisi de öyle yetişmişti. Hemen hepsi aldıklan eğitimi, edindikleri kültürü hazmetmiş insanlardı.

Burhan Felek'in arkadaşı olan Hasan Bey'in soyadı Amca idi. *Doğmayan Hürriyet* ve *Nizamiye Kapısı* isimli kitaplann yazan olan Hasan Amca şöyle bir olayı anlatarak Deli Fuad Paşa Ailesi'nin görgü farkını belirtmişti:

"Ben Tıbbiye'nin üçüncü sınıfında iken hürriyet ilan edildi. Diyebilirim ki, hürriyeti Tıbbiyeliler ilan etmiştir. Hürriyetle beraber öyle bir heyecan oluşmuş, öyle bir hava esmeye başlamıştı ki, bu reform içinde benim gibi birçok öğrenci de hürriyet fikrinin cazibesine kapılarak, okulu terk edip İttihat ve Terakki Fırkası'nın içinde yer almayı bir yaşam tarzı olarak seçmiştik. Bir heyecan, bir umut bizim kuşağı sarmış, adeta kıskacına almıştı. Sanki dünyayı biz yeniden kuracak, bu yeni dünyada en başta da bizlerin yeri olacaktı.

Ataklığı, cesareti, Sultan Hamid'e kafa tuttuğu için altı yıl Şam'da sürgün hayatı yaşadığını bildiğimiz Deli Fuad Paşa'yı aramıza almayı aklımıza koymuş, bir arkadaşımla Paşa'nın Feneryolu'ndaki evine gidip, biraz da yüksekten konuşmayı kararlaştırmıştık.

Bu düşünce ile Paşa'nın konağına gittik.

Kapıyı bir hizmetkâr açtı. Çok geniş, adeta salon gibi bir hole alındık. Burada bizi sonradan Paşa'nın oğullannan biri olduğunu öğrendiğimiz gayet şık giyimli, son derece terbiyeli, o derece vakur bir genç ayakta karşıladı. Ziyaret sebebimizi

anlatmaya başlamıştık ki, merdivenin üst basamağında Deli Fuad Paşa göründü. Oğluna Fransızca sordu. Oğlu son derece saygılı ve nazik bir şekilde Fransızca cevaplandırdı. Bulunduğumuz mekânın kıymetli ve zevkli möblelerle döşenişi baba oğul arasındaki saygılı diyalog, evin havası, bizden farklı, bizden üstün bir kültür ve yaşantı ile karşılaştığımızı hissettirmiş, bir iki dakika içinde tuhaf bir eziklik duygusuna kapılmıştık. Ne söyleyeceğimizi hem unuttuk hem de şaşırdık. Konağa gelirken gençliğin verdiği heyecan ve ataklık gitmişti. Her hususta bizden üstün olan insanlara söyleyecek şeyimiz kalmamıştı.

Savaşlara girmiş, ataklığı ile ün salmış, hünkâra karşı geldiği için altı yıl sürgün hayatı yaşamış Fuad Paşa'nın karşısında biraz ezilip büzüldükten sonra bir nezâket ziyareti için geldiğimizi söyleyip müsaadesini alarak kaçar gibi ayrıldık.

Dönerken benim ve arkadaşımın kafasında bu eğitim ve kültür farkının verdiği inferiorite hissi ön plana çıkmıştı. Halbuki bizim kuşak Hürriyet-Adalet-Müsavat teraneleri ile okulları bırakıp sokaklara düşmüştü. Benim de gönlümde bu kadar büyük bir ideal varken doktor olmayı, Tıbbiye'ye devamı bir daha başlamamak üzere terk etmiştim.

İşte Deli Fuad Paşa ile böyle bir temasım olmuştur."

31 Mart Olayı ile İstanbul'a gelen Hareket Ordusu Sultan Hamid'i tahttan indirmiş, hazırda bekleyen İttihat ve Terakki Fırkası memleketin yönetimine el koymuştu. Bundan sonra savaşlar birbirini izlemiş, I. Dünya Savaşı'nı müteakip Osmanlı İmparatorluğu parçalanmıştı. İşte bu günlerde Deli Fuad Paşa'nın İttihatçılara söylediği şu sözler çok düşündürücüdür:

"Ben, Sultan Hamid'in en çok hışmına uğrayanlardan biri olmama rağmen sizlere şunu söylemek isterim. Sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nun artık çökeceğini anlamış, hiçbir şeyin bunu durduramayacağına da inanmıştı. Fakat bu feci akıbetin kendi döneminde değil, sizlerin elinden olmasını istedi. Emrinde Birinci Ordu gibi iyi yetişmiş bir kuvvetin bulunmasına rağmen etrafındakilerin bütün yalvarmalarını dinlemedi ve Hareket Ordusu'na karşı koymadı. Adeta tahttan indirilmesini kendi istedi ve işin vebalini sizlere bıraktı."

Deli Fuad Paşa'nın çocuklarından biri olan Hulusi Fuad Togay, Saint Joseph Lisesi'ni ve Tıp Fakültesini bitirerek doktor olmuştu. Bir yıl kadar doktorluk yapan Hulusi Fuad Bey hariciye mesleğini seçip, hekimlikten ayrıldı. Mahmut Muhtar Paşa'nın kızı Emine Hanım'la evlenip önemli devletlerde Türk elçiliği yaparak kariyerinin zirvesine ulaştı. Eşi Emine Hanım da ana dili gibi beş lisan konuşurdu. Gittikleri ülkelerde Türkiye'yi en iyi şekilde temsil ettiklerine dair herkes tarafından bilinen bilgiler vardı.

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu yenilmiş, 16 Mart 1920'de İstanbul, İngiliz-Fransız ve İtalyan orduları tarafından işgal edilmişti. Daha önce

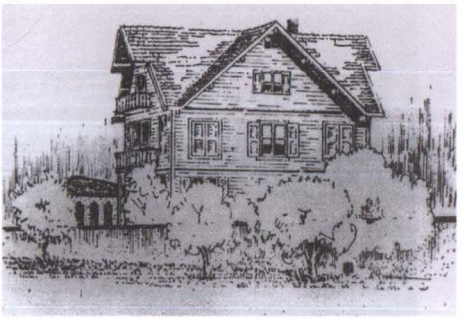

Deli Fuad Paşa'nın kızı Münevver Hanım'a ait köşk. İstanbul'un işgali sırasında ilkokul olarak kullanılmıştır. Resim, silik bir fotoğraftan yararlanılarak Mimar Fatin Uluengin tarafından çizilmiştir.

de sözü edildiği gibi, İngilizler Deli Fuad Paşa'nın bahçesini karargâh yapmış, etekli İskoç neferleri bütün binaları doldurmuştu. O yıllarda Paşa'nın kızı Münevver Hanım'ın köşkü, Muradı Hamis İptidai Mektebi, yani Beşinci Murad İlkokulu olarak kullanılıyordu. Okulun bahçe duvarlarının dışındaki arsaya barakalar kurularak Hintli askerler yerleştirilmişlerdi. Bu sarıklı askerler bahçe duvarlarına tırmanıp, çocukları korkutuyorlardı. Deli Fuad Paşa'nın bahçesinden devamlı gayda sesleri geliyor, demir kapıların önünde süngülü neferler nöbet tutuyorlardı. Askerlerin at eti yediğine dair söylentiler civar halkını rahatsız ediyordu. Esasen buradan geçmek yasaklanmıştı. Hâlâ *Kadıköy* gazetesinin çıktığı binaya da İngilizler yerleşmişti. Civar halkına huzursuzluk ve korku veren düşman kuvvetleri üç yıla yakın Deli Fuad Paşa'nın bahçesinde ve diğer birçok köşkte kalmış, 3 Ekim 1923'te İstanbul'u terk etmişlerdi. Yıllarca içinde yaşadıklan güzelim köşkleri yakıp geride kocaman birer harabe bırakarak...

İşgal kuvvetleri gittikten ve Cumhuriyet ilan edildikten sonra Fuad Paşa Ailesi bir daha Feneryolu'na gelmedi. Elde kalan binalar temizlenip kiraya verildi. At meraklısı kimseler de ahırlan kiraladılar. Bir süre böyle geçti. Bahçenin bir kısmını otlar bürüdü ve bunlar biçilip satıldı. Kapılar zincirlenip üzerine kocaman kilitler asıldı.

Böylece Fuad Paşa Bahçesi kendi kaderine terk edilmiş oldu. Kuş avlamak isteyen çocuklar duvardan atlayıp içeri giriyor, genç sevgililer de aynı yolu izliyorlardı.

Deli Fuad Paşa'nın başlayıp iki kat çıkıktan sonra terk edilen taş binası orta yerde bir türbe gibi duruyordu. Muhteşem havuzun suyu kurumuş, vaktiyle çeşitli çiçeklerle bezenmiş adanın üstünü otlar bürümüştü. Fırsat bulan, birkaç ağacı kesip götürüyor, kışlık odun yapıyordu. Projektör kulesi ve Çin köşkü çoktan yok olmuştu.

1950'li yıllar geldiğinde Deli Fuad Paşa Bahçesi'ni Mehmet Beyazıt'ın satın aldığı öğrenildi. Parselasyon başladı, yollar açıldı, tonlar tutan demir parmaklıklar, çift kanatlı kapılar sökülüp satıldı. Havuz yok oldu. Evvela tek katlı villalar, binalar yapıldı. Otuz yıl geçince bunlar yıkılıp yerlerine apartmanlar, dükkânlar, bankalar inşa edildi.

Deli Fuad Paşa'nın bahçesinden geriye sadece kapıcı köşküyle, sonradan kendi adının verildiği bir cadde kaldı.

BARON OPPENHEİM'IN EVİ

Fransız uyruklu bir Levanten olan Baron Oppenheim, İstanbul'a gelmiş, Fenerbahçe'de çok geniş araziler satın almış. Büyükçe bir kısmını Capucin papazlanna vererek üzerine inşa edilen tek katlı kiliseye de yardım etmişti. Baron Oppenheim bankerdi. Mesleğini Sultan Mecid ve Sultan Aziz dönemlerinde sürdürmüş, Société Générale Ottomane'ın başında bulunmuştu.

Oppenheim'ın Fenerbahçe'de, iki katlı, yazdan yaza kiraya verilen birkaç tane de küçük evi vardı. Bugün 63 numaralı apartmanın bulunduğu yere ise, dış görünüşü iddiasız olmakla beraber, içi son derece güzel bir ahşap tezyinata sahip, üç katlı kâgir binayı kendisi için yaptırmıştı. Bütün malzemesi Avrupa'dan getirilmiş olan malikânenin İtalyan bir mimar tarafından yapıldığı söylenir. Baron Oppenheim'ın bu binada kaç sene oturduğu pek bilinmezdi. Bodrum katında hamam, mutfak, kiler 3 tane de personel odası vardı. Birinci kata hem bodrumdan bir merdivenle çıkılır hem de bahçeden girilirdi. Bu katta büyük bir salon, yemek odası, ofis, üç basamakla çıkılan 2 yatak odası, ufak bir tuvalet mevcuttu. İkinci kat 6 oda ile banyodan oluşur, çatı katında ise bir oda bulunurdu. Ev kaloriferli, içi kullanışlı, kapılar ve ahşap dekorasyon cidden muhteşemdi. Hele bahçesindeki demir kameriye bir sanat eseri gibiydi. Çok geniş bir araziye inşa edilmiş bu bina o sıraya yapılan evlerin ilkiydi. 1880'lerde boş ve ıssız olan Fenerbahçe'de, Oppenheim binası küçük bir kasır gibi Kalamış Koyu'na bakar, evin arka tarafında gene Baron'a ait arsalar uzanır giderdi. Ondan sonra da devlet arazisi olan topraklar vardı.

Baron Oppenheim'ın ölümünden sonra malikâne Madam Antuanet Oppenheim ile üç kızı; Mari, Eleni ve Antuanet'e intikal etmişti. Bir müddet sonra aile Fransa'da yaşamaya başladı. Ev kısa bir müddet kapatılmışsa da Fenerbahçe Kilisesi'nin papazlan taşındılar ve Madam Antuanet'in ölümünden sonra bu çok hisseli araziler Osmanlı Bankası meclisi kâtiplerinden İtalyan uyruklu Mösyö Rene

Baron Oppenheim'ın evi.

de Somer'e verilen bir vekâletnameyle 1890 yılından itibaren gene Levantenler arasında el değiştirmeye başladı.

Yavuz Sultan Selim Vakfı olan Fenerbahçe'nin büyük bir kısmına Fransa'dan gelen bir adam az bir para ile sahip çıkmış, ölümünden sonra bu topraklarla hiç ilgileri olmayan yabancı uyruklu kimselere intikal etmişti. Kapitülasyonlar her şeyi mubah kılıyor, Osmanlı'ya da uzaktan seyretmek düşüyordu.

Papazlardan sonra ev yazlan kiraya verilmeye, dış görünüşü de her sene biraz daha bakımsızlaşmaya başladı. Yol tarafına bakan bahçede, her yıl biraz daha uzayan yaşlı palmiyelerin arkasındaki kâgir bina Akdeniz sahil yapılarını hatırlatırdı. Esasen 1895'ten sonra aynı sıraya başka binalar da yapılmış, Kalamış Koyu'na bakan sokakta cidden güzel bir manzara meydana gelmişti.

Ev ve 17 dönümlük arazisi CHP Tekirdağ milletvekili Cemil Uybadin tarafından 3 Nisan 1936 tarihinde satın alındı. Satış işlemlerini Oppenheim Ailesi'nin İtalyan asıllı avukatı yürüttü.

Cemil Bey eski bir askerdi. Kurtuluş Savaşı'na katılmış, 1926'da Çatalca kumandanlığı görevinde bulunmuştu. Yeni sahibiyle beraber eve bir canlılık geldi. Ziyafetler, misafirler birbirini takip ediyordu. Bahçıvan Leon Efendi tarafından düzenlenen bahçeyi, evin üst balkonunun sokak tarafına yerleştirilen dört heykel tamamlıyordu. Bir müddet sonra bu sıradaki evlerin arka taraflanndan Feneryolu Caddesi'ne paralel bir yol açıldı. Cemil Bey Dahiliye Vekili olunca daha çok Anka-

ra'da yaşamaya başlamıştı. Evde bir müddet aile fertleri oturduysa da, daha sonra Galatasaray Kulübü, 1947'de Münir Nurettin Selçuk ve İzzettin Ökte tarafından Kalamış Kulübü yapıldı. Daha sonra Yakamoz isimli başka bir işletme kuruldu. Hiçbiri de başanlı olamadı, ömürleri kısa sürüp kapandılar. Cemil Bey evin büyük arazisini parselletti. Yan taraftaki ve arkadaki parsellerden birisini Nurettin Teksan'a, diğerini Avukat Muzaffer Öztunç'a sattı. Gene arkadaki parsellerden birisini kızı Halide Hanım'a verdi, diğerini ise bakanlığının özel kalem müdürlüğünü yapmış olan Ekrem Sevencan'a sattı.

1957'de Cemil Ubaydin öldü. Hisseli olan bina bir müddet daha ömrünü sürdürdüyse de, kale gibi sağlam bina 1974'te yıktırıldı.

280 numaralı adanın 13 sayılı parseline isabet eden evin bulunduğu arazi bölüne bölüne 1093,5 metre kare kalmıştı. Oraya da sağında ve solunda bulunan villalann görüntüsüyle bağdaşmayan dört katlı 63 numaralı apartman yapıldı.

Baron Oppenheim'ın evinin yandan görünüşü. Balkonda görünen heykeller Cemil Bey tarafından sonradan konmuştur.

VİLLA MON PLAİSİR

Kotra Limanı'na bakan evlerin caddeye en yakın olanı 79 numaralı binadır. Yol tarafındaki demir parmaklıklardan iki-üç metre sonra hemen villanın üç mermer basamakla çıkılan kapısı gelir. Alt katı kâgir, üstü ahşap bina üç kattır. Ön taraftaki bahçe her nedense dar bırakılmış, giriş katının önündeki balkon binanın eni kadar uzun tutulmuştur. Bu dar bahçede çatıyı aşan bir çam ağacı yetişmiş, adeta bir kartpostal görüntüsü meydana gelmiştir. Tam ortada bulunan demir kapının iki tarafında üst hudutları kırmızı Marsilya tuğlası işlenmiş iki penceresi mevcuttur. İkinci katın ön tarafını boydan boya kaplayan ve dantel gibi işlenmiş balkon demirleri ahşap yapıyla çok güzel bir uyum sağlar. Balkonun kapılan bu-

Villa Mon Plaisir.

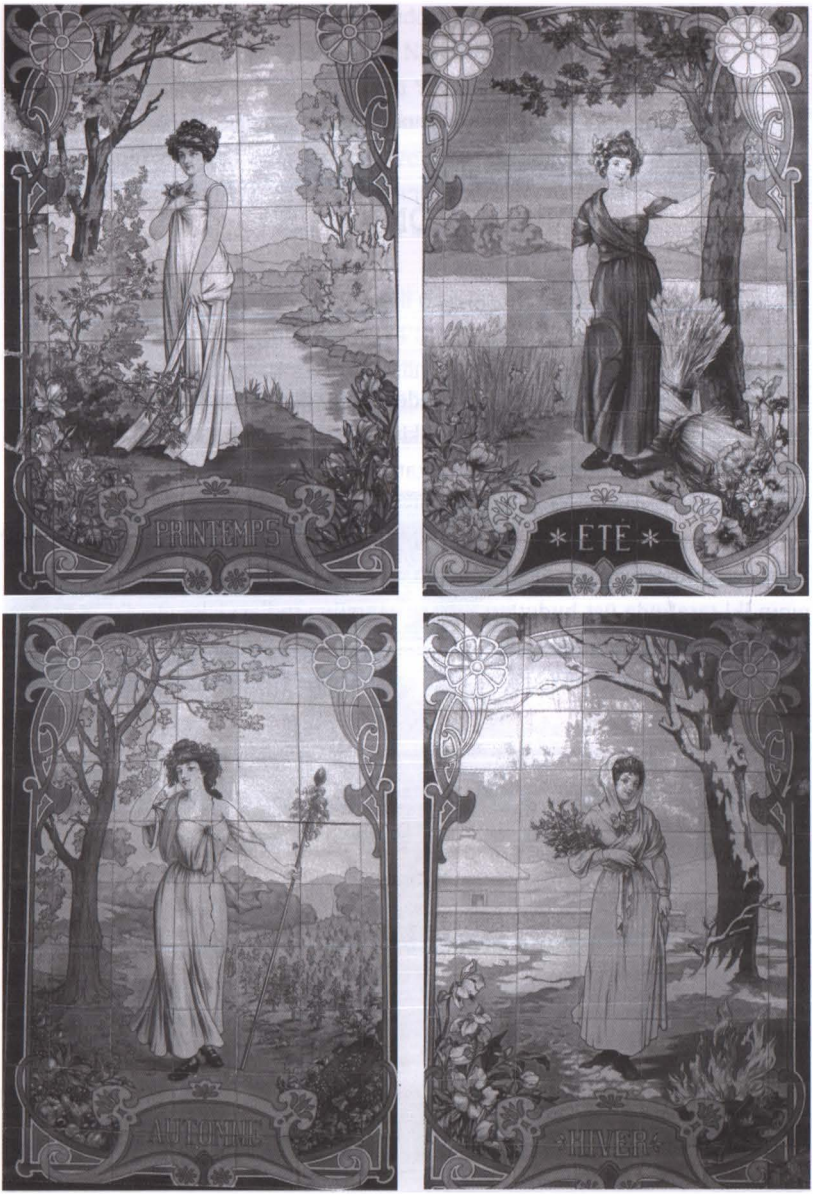

Villa Mon Plaisir'in duvarlarında, kış aylarında saçtan kapaklar örtülerek korunan, ilkbahar-yaz-sonbahar-kış mevsimlerini simgeleyen resimler.

raya açılır. Bu kattan sonra adeta güvercin yuvaları gibi oturtulmuş dört küçük köşk modeli çatı katını teşkil eder. Damda ise bir zamanlar mevcut olan altın yaldızlı rüzgârgülü artık yoktur.

Demir bahçe kapısının üzerinde hafif bir kavisle desen verildikten sonra yerleştirilmiş tabelada Villa Mon Plaisir yazar. Birinci katın ön cephesinde küçük renkli seramiklerden yapılmış dört büyük tablo yoldan geçen herkesin dikkatini çeker. Kış aylarında saçtan kapaklar örtülerek korunan bu güzel resimlerin altında ilkbahar, yaz, sonbahar, kış kelimelerinin Fransızca karşılığı olan Printemps-Été-Automne-Hiver kelimeleri yazılıdır.

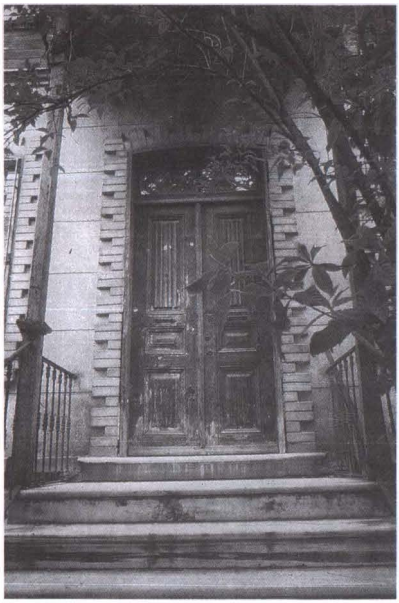

Villa Mon Plaisir'in arka bahçesindeki evin kapısı.

Beyoğlu'ndaki Löbon Pastanesi'nde de (sonradan Markiz Pastanesi oldu) bu tabloların eşi bulunmaktaysa da kış panosu yoktu. Aynı sanatkârın elinden çıktığı anlaşılan tablolardan bir tanesinin eksik oluşu ya kazaya uğradığını ya da koyacak yer bulunamayışını düşündürürdü.

Villa Mon Plaisir oldukça büyük bir evdir. Bodrum katı kalorifer dairesine tahsis edilmişti. Birinci katın ortasından geçen uzun koridorun sağında salon ve yemek odası, solunda ise bir oda tuvalet ve mutfak bulunur. İkinci katta 4 yatak odası, 1 salon, banyo ve tuvalet mevcuttur. Çatı katıysa 3 yatak odası ve 1 tuvalet ihtiva edecek şekilde büyük ve rahat tutulmuştur.

Bahçede aynca bir mutfak ve hamam göze çarpar.

Evin arka tarafında yine altı kâgir, üstü iki kat ahşap, kalorifersiz bir bina daha vardır. Bu binanın da bodrumunda 2 kiler odası, mutfak, hamam, orta katında 3 oda, banyo, tuvalet çatı katında ise 2 hizmetçi odası mevcuttur.

2160 metre karelik uzunlamasına bir arsa üzerine inşa edilmiş olan bu iki evin yeri de bitişikteki Degucis'in yeri gibi Baron Oppenheim'ın veresesine aitti. 1900'lerde Fransız uyruklu olan Jan Jorj tarafından satın alınmış, bu iki bina yaptırılmıştı.

Ön kapının üzerindeki tarih 1906'da inşa edildiğini gösterir. Hâlâ bu evlerin arkasından geçen yol o zamanlar mevcut değildi. Yolun bulunduğu yerler de Baron Oppenheim'ın arsalanydı. Mösyö Jan Jorj'un kalabalık ailesi ön taraftaki bina-

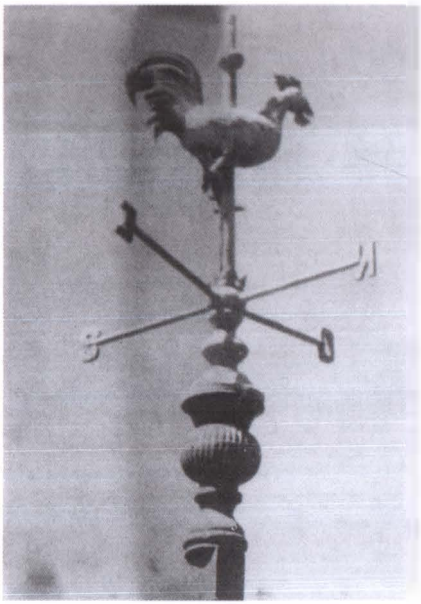

Villa Mon Plaisir'in çatısındaki altın yaldızlı rüzgârgülü.

da oturur, geniş personel kadrosu arkadaki evde kalırdı.

Fenerbahçe'deki Levanten evleri el değiştirmeye başlayınca Villa Mon Plaisir, Jan Jorj'dan sonra Jorj Jozef'e ferağan intikal etmiş ve yeni sahibi binaya yerleşmişti.

Jorj Jozef'in, Tophane rıhtımında bir gemi tamir atölyesi vardı. Yerli ve yabancı gemilerin bazı arızaları düzeltilebilirse de, büyük çaptaki tamirleri yapabilecek kapasitede bir iş yeri değildi.

Villa Mon Plaisir Ekim 1925'te yeniden satışa çıkarılmış, Şehremini Operatör Mehmet Emin Bey tarafından 17.000 lira karşılığında satın alınmıştı. Dr. Emin Bey bu evde çok kalmadı. Üç sene sonra Emlak ve Eytam Bankası'ndan 900 lira borç almış, bu borcu vadesinde ödeyememişti. 1 Nisan 1929 günü o zamanlar Tokatlıyan Oteli müdürü olarak tanınan Abdülvehap Bey ve eşi Seher Hanım, Dr. Emin Bey'in banka borcunu ödemişler ve bina ikisi tarafından satın alınmıştı.

Vahap Bey şişmanca, çıplak başlı, yuvarlak yüzlü, hoşsohbet, neşeli, efendi bir insandı. İlkbaharda panoların kapakları çıkarılır, seramikler temizlenir, dar olmasına rağmen yeşilliklerle dolu olan ön bahçe bakımlı tutulurdu. İkinci katın balkonuna sarılan morsalkımların rengi ve nefis kokusu bir rüya hissini verirdi. Akşamüstleri girişteki uzun balkona yerleştirilen kanepelere ev halkı oturarak, karşılarındaki Belvü Gazinosu'nun hareketli hayatını seyrederdi. Sıcak yaz günlerinde balkon kapıları dahil her yer açık tutulur, rahat, neşeli bir canlılık yolda gezinmekte olan hemen herkes tarafından hissedilirdi.

Villa Mon Plaisir, Fenerbahçe girişinin simgesi, yoldan geçenlerin mutlaka baktığı bir köşk olarak yıllarca güzelliğini ve cazibesini korudu. Vahap Bey'in ölümünden sonraki senelerde binaya bir gariplik, sessizlik çökmüştü. Kapının üstündeki Vila Mon Plaisir yazısı her yıl biraz daha silinerek, okunmaz oldu. Sonunda hiçbir iz kalmadı.

Yaz aylarında resimlerin kapakları gene açılıyorsa da ön balkondaki neşe kalmadı. Hele arkadaki ev tam bir harabeye döndü.

Zaman akıp giderken köşkte inanılmaz bir hareket başladı. Çürük demirler sökülüyor, aslına uygun olarak yenileri yapılıyor, güzel sanatlardan anlayan genç elemanlar iç tezyinatı elden geçirirken insana huzur veren bir çalışma sürdürülüyordu. Çalışmalar bir yıl sürdü ve köşk eski ihtişamına kavuştu. Bu işi benimseyen, hiçbir masraftan kaçınmayarak zevk ve sabırla inşaatı yaptıran Abdülvahap Bey'in torunu Fahire Hanım'la eşi Güner Frik Bey'di.

Arkadaki bina da aynı restorasyona tabi tutuldu ve eskisinden daha güzel oldu.

Zevkini ve maddi karşılığını koyarak köşke eski güzelliğini iade eden Fahire ve Güner Frik çiftine Fenerbahçe gerçekten şükran borçludur.

Köşkün yaşantısının eski günlerden yegâne farkı, ailenin eskisi gibi ön balkonda değil daima arka bahçede oturmasıdır. Sokağın fazla hareketli olması bunu icabettiriyor olsa gerek.

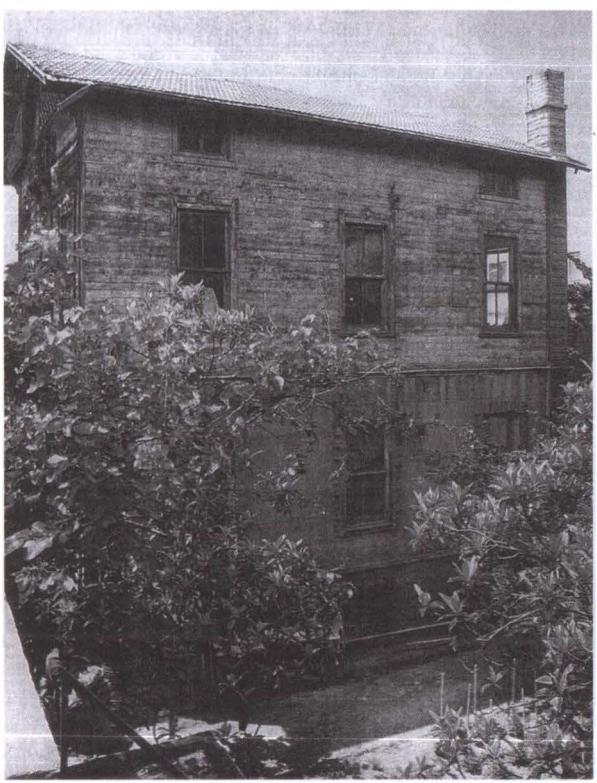

Villa Mon Plaisir'in arka bahçesindeki köşk.

BOTTER'İN EVLERİ

Hiç şüphe yok ki, Fenerbahçe'nin girişine özellik veren ve bir kartpostal görüntüsü yaratan villalar vaktiyle Botter'e ait olan dört evdir. Üçü ahşap, birisi kâgir fakat bahçe parmaklıklan bir örnek olan, dördü de ayn stil ve karakterdeki yapılar bir devri konuşur, bir ihtişamı anlatırdı. İkisi hâlâ durmaktadır.

Üzerleri yan kubbemsi şekil verilerek, dört köşe uzun demir çubuklardan yapılmış olan parmaklıklar, içerideki nefis tarhlann iyi görülmesi için alçak bir duvann üzerine yerleştirilmişti. Sonradan yol yükseltilince parmaklıklar zeminden başlar hale gelmiştir.

Cephedeki kapılar iki kanatlı ve geniş tutulmuştur. Yanlara tek kanatlı daha dar olanlar yerleştirilmiş, hepsine de bronzdan yapılmış beyzi tokmaklar konmuştur. Demir sanatının bu güzel örnekleri evvelce siyah boyalı, kelepçeleri altın yaldızlıydı. Şimşir bordürlerin güzel desenler çizdiği bahçeye rengârenk çiçekler ekilmiş, girişte olduğu kadar ara yollara da serili beyaz podime çakılları, gene beyaz renkli villalarla bir kuğu intibaı uyandırırdı.

Jean Botter'in evi.

Birinci köşk en büyükleriydi. Botter orada otururdu. Geniş bahçesinde biri şarap ilahı Baküs'ü, diğeri balıkçı kızını canlandıran normal cesamette iki heykel durur, geniş cepheli ve alt katı camekânlı olan evle pek güzel bağdaşırdı.

Beyazlığı, kavisli pencereleri, en üst katın cephesine yerleştirilmiş altın yaldızlı kadın başı motifiyle küçük bir saray hissi uyandırır, içinde yaşayanlan da esatiri bir havaya sokardı.

Ev kaloriferliydi. Bodrum'daki kalorifer kazanı alışılmamış bir biçimde olup yüksekçe bir demir sobaya benzer, tepesinden çıkan boru evi ısıtan suyu taşırdı. Köşkün büyüklüğüyle hiç de orantılı olmayan bu cihazın ısınmaya nasıl yettiğini anlamak oldukça güçtü. Mutfak bodrum katındaydı. Giriş katın ortasından geçerek arka bahçeye açılan koridorun sağında salon, solunda yemek odası mevcuttu. Ahşap bir merdivenle 4 yatak odası, bir banyo ve ofis bulunan ikinci kata çıkılır, bunun üstündeki katta da 5 oda, bir tuvalet yer alırdı. Sonradan yapılan bazı tadilat ve ilavelerle ilk mimari tarzından bir hayli kaybetmiştir. Bu evin dışında olduğu kadar içinde de beyaz renk hâkimdi.

Jean Botter'in evinin bahçesindeki balıkçı kız heykeli.

Bazılan çift kanatlı olan yüksek kapılar ve yaldızlı tavanlar son derece zevkli ve aydınlıktı. Odalannda bir ferahlık, dinlendirici bir rahatlık hissedilirdi. Botter kışın bu evde oturmazdı ama, uzun süren sonbahann bütün güzelliği süresince kalır, havalar soğuyunca kaloriferi yaktırır, ancak kış basınca aynlırdı. Bahann ilk günlerinde tekrar gelirdi.

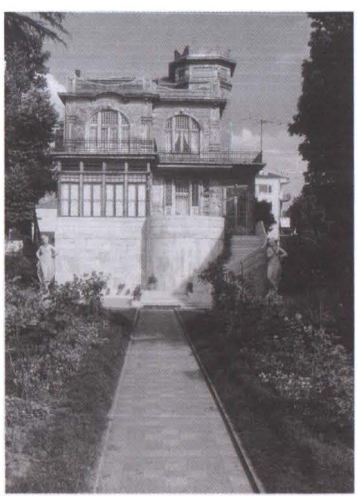

Botter'in kızı Louisa için yaptırdığı ev.

Her nedense Fenerbahçe halkı Botter'i Sultan Hamid'in terzisi ve İngiliz olarak tanımıştı. Halbuki Jean Botter Hollandalıydı. Sarayın resmi terzisi olmakla beraber sultana hiç giysi dikmemişti. Sultan Abdülhamid elbiselerini Paris'te La Paix Sokağı'ndaki Charvet'ye hazırlatırdı. Nitekim İzzet Hulu Paşa'nın Paris sefiri Münir Paşa'ya yazdığı mektupta, Jean Botter'in ismi geçmekte ve şehzadelere dikilecek elbiseler için kumaş göndermesi istenmekteydi.

Hollanda uyruklu olan Botter'e İngilizliğin yakıştırılması, kalfası İngiliz

Louisa Botter'in bahçesindeki heykeller.

Robert'ten gelirdi. Robert, Fenerbahçe'de Gazi Mehmetçik Sokağı'nda ahşap bir evde oturur, cadde üzerinde villası bulunan İngiliz Vilfred de Sein ile komşuluk yapardı. Bu ikisinden ötürü Botter de İngiliz sanılmıştı.

Botter, Fenerbahçe'ye yerleşmeden evvel Beyoğlu'nda Haşet Kütüphanesi'nin yanındaki yeri almış ve devrin gözde mimarlarından olan İtalyan asıllı D'Aronco'ya senelerce Botter Apartmanı olarak bilinen 745 numaralı binayı yaptırmıştı. Binadan Botter ismi kaldırılmıştır. Botter'in Fenerbahçe'deki evini yapan mimar büyük bir olasılıkla D'Aronco'dur. Botter kışın Beyoğlu'ndaki apartmanında otururdu.

Hollanda uyruklu olan terzi Jean Botter, Ağustos 1884'te Baron Oppenheim'ın varislerinden, içinde eski bir ev bulunan iki dönümlük bir arsayı 60.000 kuruş mukabilinde satın aldı ve Fenerbahçe'deki evini yaptırdı. Jean Botter ve eşi Marie Botter'in, Louisa, Josephine, Marie adında üç kızları vardı. Louisa'yı Fransız uyruklu Sezar Geoffredy, Josephine'i İtalyan uyruklu avukat Alfred Rizzo ve Marie'yi İngiliz uyruklu Smith-Lyte ile evlendirmiş ve gene Baron Oppenheim'ın vereselerinden alınan arsalara üç ev daha yaptırmıştı.

Botter'in Kızlarının Evleri

Botter'in evinin yanında yapılan ve bugün 68 kapı numaralı villada Sezar Geoffredy ile evli olan kızı Louisa otururdu. Evin cephesindeki mermer merdivenler sonradan ilave edilmişse de eski halinden fazla bir sapma olmamıştı.

Bu ev de Botter'in evi gibi kaloriferliydi. Zemin katında mutfak, kalorifer dairesi, çamaşırhane, birinci katta salon, yemek odası, ofis; çok güzel ve helezon şeklinde oymalı bir merdivenle çıkılan ikinci katta 4 yatak odası, tuvalet, banyo

ve son katta 2 yatak odası vardı. Bahçesi güzel tanzim edilmiş, bir de kadın heykeli konmuştu. Sezar Geoffredy, Galata Merkez Rıhtım Han 19 numaradaki yazıhanesinde Bahriye Sigorta acentalığı yapardı. Louisa Botter ve Sezar Geoffredy'nin 20 Mart 1900'de Mari Hertans isimli kızı, 30 Nisan 1905'te Charles Alfred isimli bir oğlu olmuş; aile yaz mevsimini daima Fenerbahçe'de geçirmişti. Geoffredy'nin Sea Wolf isimli kotrası evin önündeki koyda demirlenir, çocuklan ve eşiyle beraber Marmara'da gezerdi. Hepsi Fransız uyrukluydu.

Botter'in kızı Josephine için yaptırdığı ev.

Geoffredy'nin evinin yanındaki pembe renkli kâgir evde Botter'in ikinci kızı Marie Josephine, Galata Roman Han, kat II'de yazıhanesi olan İtalyan uyruklu eşi avukat Alfred Rizzo, kızı Vini ve oğlu Hute'la otururdu.

Kestane ağaçlan arasındaki villanın bütün pencereleri özellikle birbirinden farklı yapılmış renkli camlarla süslenmişti. Küçük balkonlan, renkli camlan, dik meyilli çatısıyla peri masallanndaki evleri andırırdı. Birinci katta geniş bir salon, yemek odası, ikinci katta 4 yatak odası, meyilli tavan arasında aynca 3 küçük yatak odası daha vardı. Sonradan yol tarafına bir teras ilave edilmişse de binanın estetiğine olumsuz etki yapmamıştır.

Bahçede yüksekçe bir kaide üzerine konmuş heykel, gömleğinin içine üzüm doldurup kaçarken paçasından bir köpek tarafından ısırılmış çocuğu temsil ederdi. Çocuğun korkusu, köpeğin vahşi saldırısı son derece güzel canlandırılmıştı. Yoldan geçen herkes bu küçük üzüm hırsızıyla ilgilenir, sanki evden birisi çıkıp onu yakalayacakmış gibi bir hisse kapılırdı.

Bu villa senelerce hayata küsmüş gibi pek ruhsuz kalmış, 1929'da Rizzo'nun eşi ve çocuklan Avrupa'da yaşamak isteyince satışa çıkanlarak Sabur Sami Bey tarafından kızı Emel Hanım için satın alınmıştı. Sabur Sami Bey, Pavlidis isimli bir Ruma kalorifer tesisatı yaptırarak, evi yaz-kış oturulur hale getirmişti. Fakat evin şansı gene gülmemiş, Emel Hanım burada hiç oturmadan çok genç yaşta hayata

gözlerini kapamıştı. Aileyi büyük kedere boğan bu hadiseden sonra villaya büsbütün gariplik çökmüştü. Daha sonra Sabur Sami Bey'in küçük kızı Nazan Hanım'a intikal etmişse de ev gene boş kalmıştı. Adeta yalnız kalmak için direniyor, direndikçe de daha kasvetli bir görüntü alıyordu. Hele sonbaharda, kestane ağaçları yapraklarını döküp bahçesi kahverengi örtüyle kaplanınca içi gibi dışı da hüzünlü bir manzaraya bürünürdü. Fenerbahçe'nin diğer evlerinde belli bir hareket varken bu villa sımsıkı kapalı yeşil panjurları, kapısına bağlanmış kalın zincirin üzerinde sallanan asma kilidiyle terk edilmiş bir şapel hissi uyandırırdı.

İleriki yıllarda Sabur Sami Bey'in bütün dostları yaz aylarında kiracı olarak oturmuş, çok kere kışları gene boş kalmıştı. Dahiliye vekili Şükrü Kaya Bey, Hamdullah Suphi Bey, Yakup Kadri Bey, Ali Naci Karacan Bey, terzi Calibe Hanım ve daha bazıları bu evden geçmişti. Sinemacı Kadri Cemali Bey'in evi satın almasıyla kaderi değişmiş, görülmemiş bir canlılık kazanarak bambaşka bir havaya bürünmüştü. O zamana kadar daima kapalı olan bütün kapıları, pencereleri açık durmuş, civarın bütün evlerinden daha fazla giren çıkanı olmuştu. İleriki yıllarda Altın Raket Kulübü olarak çalışan villa adeta geçmişindeki sessizliğini telafi edercesine kabına sığmaz bir yaşantı sürdürmüştü.

Alfred Rizzo'nun evinin yanında Botter'in üçüncü kızı Marie, eşi İngiliz uyruklu Smith-Lyte ile otururdu. Ev saray mimarlarından İtalyan uyruklu D'Aronco tarafından 1906'da yapılmıştı. Botter'in diğer üç evi de aynı yıllarda inşa edilmişti. Botter, Beyoğlu'ndaki iş hanını aynı mimara yaptırmıştı. D'Aronco 1892'de İstanbul'a gelmiş, Haydarpaşa Tıp Fakültesi'ni mimar Valleury ile beraber projelendirmiş, bilhassa binanın iç tezyinatını çok zevkli bir şekilde işlemişti. 1908 Meşrutiyeti ile görevine son verilen saray mimarı elindeki işleri bitirinceye kadar bir sene daha kalmışsa da 1909'da İtalya'ya dönmüştü.

Fenerbahçe'deki ahşap yapı cidden çok gösterişli ve asil görünümlüydü. Yanı başındaki kulesi, o zamanlar birçok İstanbul evinde de mevcut olmasına rağmen binayla orantısı pek uyumlu düşmüştü. Zemin katı kalorifer dairesi, mutfak, çamaşırhane ve bir oda ihtiva eder, bodrum katında kömürlük ve tuvalet bulunurdu. Birinci katta salon, yemek odası ve ofisin ışıklandırılması, kulenin çıkıntısı ve bu katın etrafına yapılan geniş camekânla rahatça temin edilmişti. Usta mimar, ikinci kata 3 yatak odası, banyo, çatı katına da 3 yatak odasıyla kuleyi yerleştirmiş, ikinci katın ön ve yan cephesini güzel bir balkonla sarmıştı.

Mr. Smith-Lyte, eşi ve Boy diye çağrılan Hanri Vilfred isimli oğluyla bu güzel binada oturur, arka tarafa yapılmış olan kortta yazları tenis oynanırdı. O zamanlar pek az kimsede telefon olmasına rağmen Smith-Lyte'ın evinde 543, bacanağı Sezar Geoffredy'nin evindeyse 541 numaralı telefonlar vardı.

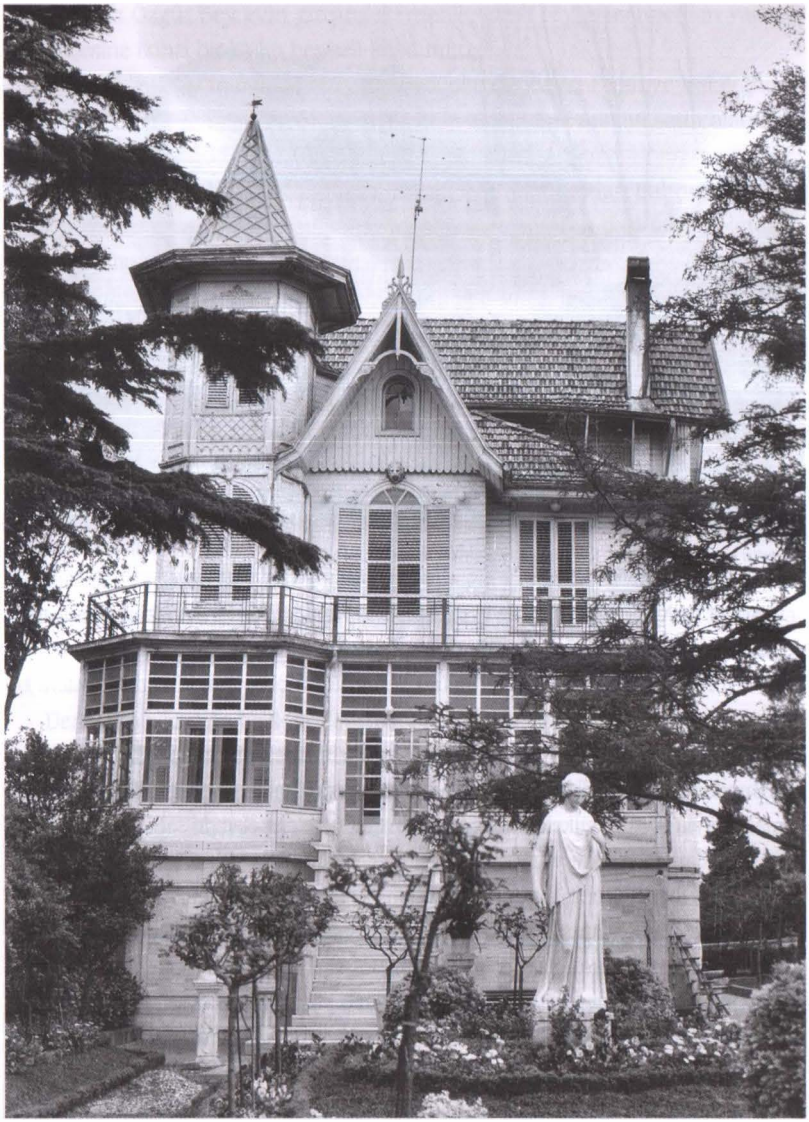

Botter'in kızı Marie Smith-Lyte için yaptırdığı ev. (Perihan Balcı Koleksiyonu)

Botter'in kızı Marie'nin evi, Nuh Naci Bey'e intikal ettikten sonra yıkılırken.

Botter'in kendi oturduğu evle üç kızı için yapılan bu dört villanın bütün malzemesi İtalya'dan gelmişti. İçinde oturanların hepsi de yabancı uyrukluydu. Hiç kimse Türkçe konuşmaz, Yavuz Sultan Selim Vakfı olan arazi üzerinde adeta bir Botter imparatorluğu sürüp giderdi.

Botter, 18 Şubat 1917'de tedavi için gittiği İsviçre'nin Lozan şehrinde öldü.

Bundan sonraki yıllarda kızlarının çocuklan büyümüş, gerek tahsil için, gerekse iş maksadıyla Avrupa ülkelerini seçmişlerdi. Çok kere anneleri de senenin büyük kısmını çocuklanyla birlikte yurtdışında geçiriyor, İstanbul'da yalnız kalan Sezar Geoffredy, Alfred Rizzo, Smith-Lyte ancak yazlan Fenerbahçe'ye gelebiliyorlardı. Yeni kuşak Türkiye'den kopmuş, yurtdışına yerleşmeye başlamıştı. Böylece ilk satılan ev Alfred Rizzo'nun oturduğu ev oldu. Fakat Botter'in eşi Marie Botter kendi evinde oturuyor, eski ihtişamı sürdüremezse bile anılarla yaşamak mücadelesi veriyordu.

Madam Marie Botter, son derece otoriter ve huysuz bir kadındı. Daima Fransızca konuşur, Botter'in hükümranlığını yürütmek isteyen haliyle yazlan Fenerbahçe'de kalırdı. Fakat artık işin sonu gelmiş, devir değişmişti. 1931'de evi Nurullah Sami Bey'e 17.000 liraya sattı ve kısa zaman sonra öldü. Smith-Lyte'ın oturduğu evi Kayseri tüccarlarından Nuh Naci Yazgan Bey, Sezar Geoffredy'nin oturduğu eviyse Adanalı bir tüccar ve Nuh Naci Bey'in ortağı olan Mustafa Özgür Bey satın aldı. Alfred Rizzo'nun evi bunların içinde ilk satılan oldu ve Nurullah Sami Bey'in kardeşi aldı.

Mustafa Özgür Bey evin girişindeki merdivenleri beyaz mermerden yaptırdı ve bahçesine ikinci bir kadın heykeli koydurdu.

Sabur Sami Bey'in evinde bir yaz kiracı olarak oturan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, Smith-Lyte'ın büyük çınarlı evinin arasındaki araziyi satın alarak ev yaptırdı.

Villaların yeni sahipleri evleri hemen tamir ettirip boyattılar. Bahçeler yeniden tanzim edildi. Adeta bir güzelleştirme yarışı başlamış, çok da başarılı olmuştu. Akşamlan bu yeni komşular evlerinin önündeki küçük kare mozaik döşeli yolda beraberce dolaşırlardı. Gayesiz, rahat, rehavet verici fikirler teati edilerek, sık sık duraklayan küçük adımlarla yürürler, bu güzel köşklerin, iç açıcı bahçelerin hududunun dışına çıkmak istemezlerdi. Arada bir birbirlerinin malikânelerini göz ucuyla süzer, espriler yaparlardı. Tabiatın bu nadir köşesinde doyulmaz bir masal diyarı sergilenmiş, cennetten bir parça meydana getirilmişti.

Botter'in köşkleri ikinci ihtişam devrini yaşıyordu. Köşklerin yeni sahipleri olan orta yaşı geçmiş bu insanlarla Fenerbahçe'de yeni bir dönem başlamış, hiç olmazsa yörenin bir kısmında Türklük simgelenmişti.

Bu yıllarda Umur Bey isimli kotra, mendireğin içinde demirler, geceleri güvertesinde gemici feneri ışığında Celal Bayar devamlı okurdu. Konuları çok kere siyasi tarihten ve hatıralardan seçer, arada kotraya misafir gelen bir iki dostuyla sohbet ederdi.

Denizde ve karada belli bir değişme olurken, Belvü Gazinosu'nda yeri göğü inleten hoparlörlerden devamlı Rumca şarkılar çalınır, pek çokları da kendilerini melodiye kaptırır, Rumca mırıldanırlardı. Bu kozmopolit hava Belvü Otel ve gazinosu kapanıncaya kadar senelerce sürüp gitti.

Botter'in Evlerinin Sonu

Binaların ömür ve ikballeri çok kere sahiplerinin hayatına bağlıdır. Onlarla beraber yaşar, onlardan sonra gözden düşerler. Yangından ve kazmadan kendini kurtarabilenler ise etraflarında yükselen beton yığınları arasında adeta ufalmış ve harap görüntüleriyle sanki bir kurtarıcı beklerler. Bu değişmez kaidenin dışında kalabilenler parmakla gösterilecek kadar azdır.

Botter'in oturduğu ev Nurullah Sami Bey'in 1961'deki ölümünden sonra Garanti Bankası'na satılmış, banka da restoran yapılmak üzere kiraya vermişti. Restoran olarak kullanılmayıp müzikli bir işletme oldu. Evvela bahçenin binbir itinayla yapılmış ve 1900'lerden beri duran şimşir bordürlü tarhları söküldü. Bacchus ve

Marie'nin evi yıkıldıktan sonra yerine apartman yapıldı. Bahçede daha geriye evin benzeri yapıldı.

balıkçı kız heykelleri bir kenara itildi. Ön bahçe beton yapıldı. Yakıt tankları girip çıkacak şekilde geniş bir parmaklık kısmı söküldü. Binanın girişine portatif bir sahne yapıldı. İş bununla da kalmayıp evin arka cephesine yapışan ve direkler üzerine oturtulmuş eski Boğaziçi vapur iskelelerini andırır bir de kışlık salon ilave edilince tarihi bina iki tarafından da asrın darbesini yedi. İlk ve ikinci sahiplerinde ikbal devrini yaşamış olan köşk üçüncü sahibinin elinde içten ve dıştan oldukça hırpalandı.

Alfred Rizzo'nun oturduğu kâgir evin son sahibi Kadri Cemali Bey'di. Ölümünden sonra Altın Raket isimli restoran oldu. Birkaç sene işletildi. Yangın tehlikesi de geçirdi. Fakat nasıl olduysa akşamdan mevcut olan güzelim bina sabahleyin temeline kadar yıkılmış bulundu. Yıkım hususundaki kabiliyet ve sürat bir rekor kabul edildi. Yerine apartman yapıldı.

Nuh Naci Bey'in köşküne gelince; bu varlıklı insanın çocuğu yoktu. Ekim 1947'de ölümünden sonra köşk, eşi ve iki kız kardeşine, sonradan yapılan bir anlaşmayla yalnızca hanımına intikal etti. Hanımının vefatından sonra yerine apartman yapılmak üzere yıkıldı.

Mimar D'Aronco'nun bütün bilgi, zevk ve sanatının ürünü olan, Botter'in kızı Marie Lyte'ın köşkü gördüğü bu kadar ihtişamdan sonra ve henüz çok bakımlı bulunduğu bir devrede insafsızca yıkıldı. Güzelim bahçesi de yangın yerini andıran hazin bir görüntüye terk edildi.

Bu dört evin içinde şu ana kadar en talihlisi Sezar Geoffredy'nin oturduğu evdi. İkinci sahibi Adanalı Mustafa Özgür Bey'in 7 Mayıs 1953'teki ölümünden sonra köşk eşi ve yeğenine kalmıştı. Mustafa Özgür Bey'in de çocuğu yoktu. Bazı ihtilaflı olayları takiben yeğeni Kemal Bey'e intikal etti. O da tamir ettirerek oturmaya başladı. Hâlâ, oldukça bakımlı halini idame ettirmekte, geçmişle olan bağını koparmamaya çalışmaktayken Divan Pub isimli restorana dönüştü.

DEGUCİS'İN EVLERİ

Belvü Gazinosu'nun tam karşısında, caddeye bakan yüzü dar olmasına rağmen derinlemesine oldukça uzun, arkadaki yola kadar devam eden bahçede, Alptekin Sokağı'na paralel olarak yapılmış iki ev vardı. Öndeki tek katlı bir villaydı, seneler evvel yıkıldı. Bunlara Degucis'in evleri derlerdi.

Arsanın ilk sahibi olan Baron Oppenheim ölmüştü. Paris'te yaşamakta olan eşi Antuanet Oppenheim ve çocuklan, 1889'da Fenerbahçe'deki parsellerden hisselerine düşenleri satmak istediler. Bu iş için avukatı olan Fransız uyruklu Mösyö Eme de Birindiz'i görevlendirmiş, o da 3572,5 metre kare olan bu araziyi 30.000 kuruş karşılığında, 8 Haziran 1889'da Hipolit Degucis'e satmıştı.

Degucis'in evinin bahçesine yapılan Sapmaz Allesi'ne ait ev.

Degucis'in torunu Madam Galet Groson'un yıkılan evi... Tarihi ve estetik bir özellik taşımasa da Degucis Ailesi'nin ihtişam döneminden kalma bir yapıydı.

Degucis, Fener Caddesi'ne bakan tek katlı, onun arkasına da iki katlı kâgir binalar yaptırdı. Öndeki villada yazdan yaza kendi oturur, arkasındakindeyse torunu Madam Galet Groson ve bazı yakın akrabaları kalırdı. Bahçe son derece güzel tanzim edilmiş, nadide çiçek ve ağaçlarla süslenmişti. Her iki villada da bulunan çardaklar yemyeşil bitkilerle sardırılmıştı.

Degucis kısa boylu, zayıf, ufak tefek bir adamdı. Aslen Fransız olup kibar ve nazik bir karakteri vardı. Roza Karolin adında bir kızı, Henri Hipolit adında bir oğlu vardı. İstiklal Caddesi 473 numaralı dükkânda kıymetli antika porselen, cam eşya satar, bu konudaki bilgisiyle herkes tarafından tanınırdı. Yazlan Fenerbahçe'ye gelir, mütevazı görünüşlü villasının bakımlı bahçesinde mevsimi geçirirdi. Kışlarıysa Beyoğlu Kaymakamlığı'nın yanındaki Nergiz Sokağı'nın köşesinde devrin gözde mimarı Vallaury tarafından birinci katı yontma taştan yapılmış üç katlı güzel bir evde otururdu.

Vallaury, Beyoğlu Hristaki Pasajı'nda şekerci dükkânı işleten bir adamın oğluydu. İstanbul'da bazı mühim binaları yapmıştı. Çiftehavuzlar'daki Operatör Cemil Topuzlu Paşa'nın köşkü, hâlâ Marmara Üniversitesi olarak kullanılan eski Tıp Fakültesi, Haydarpaşa Numune Hastanesi, Bankalar Caddesi'ndeki Merkez Bankası, bugün İstanbul Lisesi'ne ait olan eski Düyunu Umumiye binası onun eserleriydi. Degucis'in Tünel'deki evinin panjurları binaya tuhaf bir görüntü veren demir kepenklerden yapılmıştı.

Ailenin yaz aylarında Fenerbahçe'deki ikameti sırasında, Degucis'in oğlu Henri Hipolit Lui, Belvü Gazinosu'nu her yıl işletmekte olan Aleko'nun kansına gönlünü kaptırdı. Rus asıllı olan kadın, herkesin dikkatini çekecek kadar güzel ve havalıydı. Platonik olarak başlayan bu ilişki önüne geçilmez bir aşk halini alınca,

Hipolit'in ailesi aradaki sosyal farkı ileri sürerek önlemeye çalışmış, fakat her şeye rağmen başarılı olamamışlardı.

Ne terk edilen kocanın feryadı, ne aileler arasındaki seviye farkı hadiselerin gelişmesini önleyebilmiş, genç Hipolit, Aleko'nun kansıyla evlenmişti. Bu mutlu sonuçtan yeni evlilerin bir çocuğu olmuş, Aleko ise bu ıstıraba dayanamayarak, belki başka sebeplerin de etkisiyle 1964'da Yunanistan'a kaçmıştı. Çok geçmeden de ölüm haberi duyuldu.

Ne garip tesadüftür ki; Degucis'in evinin sırasındaki malikânede oturan bir çiftin eşi de Fenerbahçeli gençlerden birine gönlünü kaptırarak yuvasını terk etmiş, bu gönül bağı da evlilikle sona ermişti. Eski kocanın akıbetiyse Aleko'nunki gibi ölümle sonuçlanmıştı.

Bu güzel tabiat köşesinde fırtınalı aşklar, mutlu sonlar, ıstırap ve ölümler bundan sonraki dönemlerde de görülecekti.

Eşi öldükten sonra, Degucis'in son yıllan içine kapanık, insanlardan kaçar bir şekilde derin bir kederle geçti. Bir yas alameti olarak Tünel'deki evinin demir kepenklerini kapattı ve bir daha da açmadı. Bu matem havası iki sene sürdü ve 1942'de Degucis öldü. Degucis'ten sonra oğlu Henri Lui Degucis, Beyoğlu'ndaki antika porselen dükkânını başarıyla yürüttü. 6-7 Eylül hadiselerinde onun da dükkânı büyük zarar görmüştü. Kapısına çakılan çapraz tahtalarla uzun müddet kapalı kaldı ve bir daha açılmadı.

Fenerbahçe'deki villanın caddeye bakan kısmıyla arka yola bakan bahçesi parsellenerek satıldı ve apartmanlar yapıldı. En öndeki bölüme Sapmaz Ailesi güzel bir bina yaptırdı. Kendi evinin bulunduğu yere yapılan apartman sonradan Petek Oteli oldu. Degucis'in torununun oturduğu iki katlı kâgir ev, her geçen gün biraz daha harap hale geldi ve sonunda yıkılıp yerine apartman yapıldı. Çok geçmeden Sapmaz Ailesi'nin evi de aynı akıbete uğradı.

Otel Pansiyon Petek

Arka bahçesi Atlıhan Sokağı'na kadar uzanan Degucis'in evinin sağ tarafında Villa Mon Plaisir bulunur, bahçenin son sınırını boydan boya Alptekin Sokağı teşkil ederdi. Bahçenin sonuna Degucis'in torunu Madan Galet Groson için iki katlı kâgir bir ev yapılmıştı. Yazlan hiç eksik olmayan misafirlerin bazıları bu evde kalırdı.

Degucis öldükten sonra bahçenin Alptekin Sokağı ile Fener Kalamış Caddesi'ne bakan köşesi parsellenerek Sapmaz Ailesi'ne satılmış, onlar da iki katlı, içer-

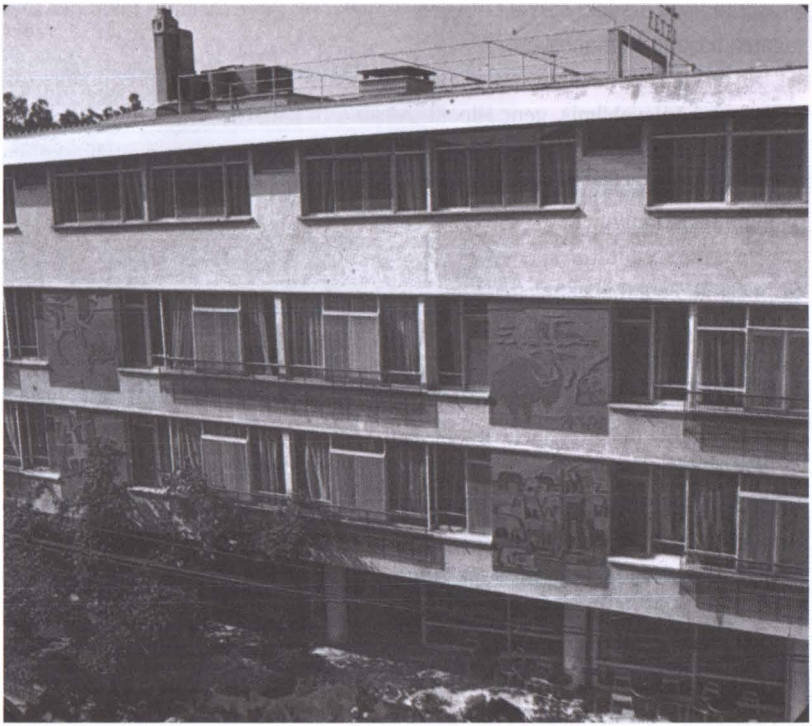

Otel Pansiyon Petek.

lek balkonlu, kâgir bir ev yaptırarak yıllarca oturmuşlardı. 2000'de aynı evin yerine Bekir Sapmaz'ın dört katlı apartmanı inşa edildi.

1965'te Degucis'in evinin bulunduğu yere Petek Oteli yapıldı. Daha evvelki yıllarda Sebastiyan ve Belvü otelleri Fenerbahçe'de büyük ün yapmış, fakat sonra ikisi de Fenerbahçe'nin tarihinden silinmişti. Bu eksiği gören İzzet Enön Bey, Otel Pansiyon Petek'i yaptırmış, özellikle yaz aylarında verdiği hizmetle isim kazanmıştı.

2000'de Madam Galet Groson'un evi de yıkıldı ve yerine iki apartman bloğu yapıldı. Gerçi bu iki katlı ev ne tarihi ne de estetik özellik taşıyordu ama Degucis Ailesi'nin ihtişam döneminden kalan bir yapıydı.

DEGUCİS'İN DAMADI TEODORİDİS

Eski Belvü Oteli'nin karşısında ve tam yolun ortasında iki ayn kökten çıkmış kalın bir sakız ağacı vardır. Bu asırlık ağacın doğu tarafında geniş bir arazi içinde iki katlı, kâgir, kırmızı renkte, yola paralel yapılmış bir bina bulunurdu. Geniş bahçenin cephe hududunu Kalamış-Fener Caddesi, bir yanını Alptekin Sokağı, arkasını Atlıhan Sokağı, diğer yanını da Fransız Saint İrene Mektebi'nin duvan teşkil ederdi. Dört dönümlük arazinin içindeki bina yoldan epeyce geriye, Atlıhan Sokağı'na yakın yapılmış, iki set halinde olan ön bahçe oldukça büyük bırakılmıştı. Kalamış-Fener Caddesi'ne bakan yüzü, alçak bir duvar üzerine yerleştirilmiş, iki metreden yüksek demir parmaklıklarla süslenmişti. Bahçede fazla ağaç yoktu. Yemyeşil çimenlerin gerisindeki kırmızı malikâne, herhalde İngilizlerin "country" tipi evlerini hatırlatmış olmalı ki, birçok kimse buraya İngilizin Evi derdi. Oysa bu mülkün tapusu Degucis'e aitti. Teodoridis evin damadıydı.

Degucis'in damadı Teodoridis'in oturduğu ev.

Rum asıllı, Fransız uyruklu olan Teodoridis, ortadan uzun boylu, sakallı, nazik görünmeye çalışan, daima sarı deri eldiven giyen, ince baston taşıyan, ne iş yaptığı bilinmeyen bir adamdı. Bilinen bir işi yoktu ama eşi Karolin, babası Degucis tarafından çok varlıklıydı. Bu sebeple demir parmaklıklı bahçenin içindeki kırmızı yapının sosyal yaşantısı oldukça yüksek düzeydeydi. Alptekin Sokağı'nın bir tarafında

Teodoridis'in oturduğu evin farklı bir açıdan görünümü.

Degucis, diğer tarafında Teodoridis oturur, bu iki aile iç içe bir hayat yaşarlardı.

Teodoridis, Fransa'da mimarlık eğitimi almış olmasına rağmen bu konuda hiç çalışmamıştı. Kendi ifadesine göre mesleğini tatbik sahasına koyamamış olması onu son derece üzer ve adeta bir kompleks yaratırdı.

Günün birinde Gülizar Sokağı'nda yapılacak olan bir inşaata gönüllü olarak talip oldu.

Neticede bir inşaat garibesi meydana geldi ki, ne mal sahibinin ne de Teodoridis'in yüzü güldü.

Teodoridis'in evinin yerinde evvelce gene iki katlı, kâgir bir ev vardı. Bu ev, Baron Oppenheim'ın Fenerbahçe'deki evlerinden biriydi. Fenerbahçe'de bakkallık yapan Ohannes Efendi bu evde kiracı olarak otururdu. Günün birinde Oppenheim'ın varisleri olan Madam Antuanet Oppenheim ve çocukları bu evi ve geniş arazisini satmak istediklerinde Degucis almıştı. Yeni mal sahibi ile kiracısı Ohannes Efendi arasında ufak bir sürtüşme olduysa da ev neticede boşaltıldı ve yıkıldı. Bahis konusu olan iki katlı, kâgir, kırmızı ev yapıldı.

Her nedense Teodoridis Ailesi'nin bu evdeki yaşamı çok sürmedi. Sami Bey'e satarak Fransa'ya göç ettiler. Sami Bey'in eşi Almandı. Bahçenin ve binanın bakımı itinayla sürdü. Hele iki büyük kurt köpeğinin yemyeşil çimenler üzerinde dolaşmaları yoldan geçen herkesin dikkatini çekerdi. Sami Bey de bu evde çok kalmadı. Binayı satarak, Bebek'e yerleşti.

Bundan sonra arazi parsellendi. Teodoridis'in evi yıkıldı. Üç yola cephesi olan bahçeye üç sıra apartman ve dükkânlar yapıldı.

1960'ta Fransa'ya giden Teodoridis ve ailesi Fenerbahçe'deki ihtişamı bir daha bulamadı. Seneler sonra Teodoridis amansız bir hastalığa yakalandı. Fenerbahçe'nin hasretini belirten Feneraki ismini ana ana bu dünyadan ayrıldı.

Satışlar, yıkımlar, yapımlar, tekrar yıkılıp inşa etmeler elli seneden az bir zaman içinde cereyan etti. Kırmızı mâlikanenin bulunduğu bahçede şimdi yirmi kadar apartman vardır. Eskiyi hatırlatan hiçbir şey kalmamıştır. Sadece yolun ortasındaki sakız ağacı bu süratli istihalenin en yakın şahidi olarak durmaktadır.

DR. ÖMER LÜTFÜ BEY

Fenerbahçe'ye ilk yerleşen Türkler üç ailedir. Tevfik Amir Bey, Ekrem Kozikoğlu ve Dr. Ömer Lütfü Bey.

Dr. Ömer Lütfü Bey 1882'de doğmuş, Askeri Tıbbiye'yi bitirdikten sonra ortopedi ihtisası yapmıştı. 1926-1944 yılları arasında Gureba Hastanesi başhekimlik görevinde bulunduğu sıralarda, 1926-1936 yıllarında bir taraftan da Kızılay Hemşire Okulu müdürlüğünü yapıyordu. Başarılı bir hekim olduğu kadar üstlendiği idari işlerde de çok iyi bir isim olarak bilinirdi. Gureba Hastanesi'nde bir koğuş hâlâ onun adını taşımaktadır.

Dr. Ömer Lütfü Bey, 1919'da Kuyu Sokağı'ndan girişi olan ve Rahibe okulunun karşısında bulunan, İtalyan Bankası müdürü Rossi'nin evini satın aldı. Ev 1900'lü yıllarda Baron Oppenheim'ın varislerinin Rossi'ye sattığı 600 metre karelik bir araziye yapılmış, bahçesinin etrafı duvar ve üzerine konan parmaklıklarla çevrilmişti. Köşkle Fener Caddesi arasında oldukça geniş bir tarla vardı. Yan kurumuş, körleşmiş birkaç üzüm kütüğü burasının evvelce bağlık olduğunu, zamanla bakımsız kaldığını gösteriyordu.

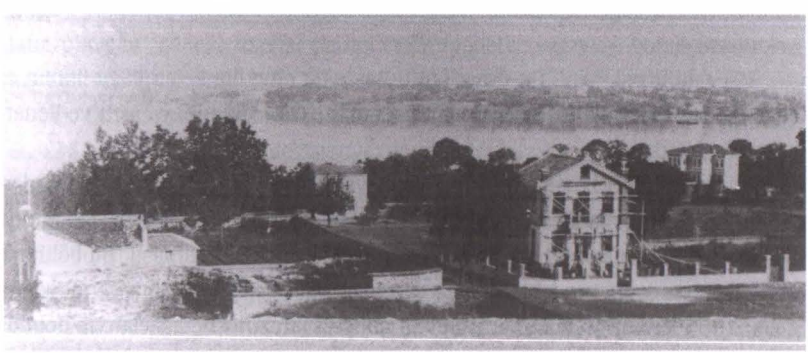

Rossi'nin evi inşa halinde.

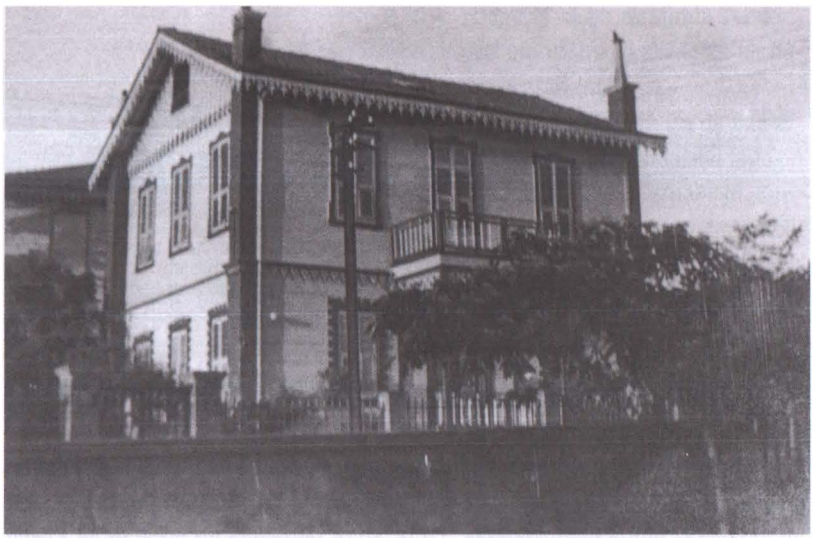

Rossi'nin Dr. Ömer Lütfü Bey'e sattığı ev.

Bankacı Rossi'nin köşkü belki lüks bir yapı değildi ama, her haliyle özenilerek yapıldığı, iyi malzeme kullanıldığı belliydi. Kırmızı kare çinilerle döşenmiş olan zemin katında mutfak ve bir oda vardı. Binanın ilk katı taştan yapılmıştı. Zeminin üstünde Fener Caddesi'ne paralel konumda ve binayı baştan başa kaplayan çok geniş bir salon vardı. Tavanı kartonpiyerle adeta oya gibi ve çok zevkli bir şekilde işlenmişti. Hangi usta yaptı ise, bu sanatın bütün inceliklerini inanılmaz bir zevkle tavana yansıtmıştı. Aynı katta yemek odası, bir de banyo tuvalet bulunuyordu. Üçüncü katta 4'ü büyük, birisi küçük 5 odayla 2 balkon, çatı katına da 2 hizmetçi odası yapılmıştı. Birinci katı kâgir, diğer katlan ahşap olan üç katlı ev kalorifersizdi.

1919'da Rossi evini, Dr. Ömer Lütfü Bey'e bir altın lira ile bir kâğıt liranın eş değerde olduğu ve kaime ismi taşıdığı dönemde 1000 kâğıt liraya sattı ve Fenerbahçe'den gitti.

Dr. Ömer Lütfü Bey ilk yıllarda sadece yazlan oturduğu bu köşkte sonradan tadilat yaptı ve devamlı kalmaya başladı. 1933'te evle Fener Caddesi arasında kalan 1200 metre karelik araziyi de satın alarak bahçesine katmıştı. Bu bölümde etrafı duvarla çevrilince köşkle cadde arasında oldukça uzun bir bahçe meydana geldi. 1935'lerde Dr. Ömer Lütfü Bey'in bahçesi kiraz, vişne ağaçlarıyla dolmuş ve geri kalan kısımları geniş gül tarhlarıyla bezenmişti. 1940'tan sonra caddeye

Dr. Ömer Lütfü Bey'in evinin caddeden görünümü. Soldaki büyük köşk bir Yugoslava aitti, sonra Ekrem Kozikoğlu'na satıldı. Şimdi onun da yerinde apartmanlar var.

bakan duvar yıkılarak alçaltılmış, gerisine de bir kameriye inşa edilmişti. Emeklilik hayatına intibak etmiş olan Dr. Ömer Lütfü Bey akşamlan bu çardağın altında eşi Mediha Hanım'la oturur, sadece haftanın muayyen günlerinde hareketlenen caddeyi seyrederdi. Duvar alçaltıldıktan sonra bahçenin güzelliği, ağaçların yeşilliği sokaktan bile seçilen iri vişnelerin koyu kırmızısı meydana çıkmıştı. Kuyu Sokağı'nın sol tarafı boydan boya Dr. Ömer Lütfü Bey'in mülkü olmuştu.

Dr. Ömer Lütfü Bey'in köşkünün sırasındaki bir Yugoslava ait olan ev de Ekrem Kozikoğlu tarafından satın alınarak onun da bahçesi itinayla tanzim edildi. Bu iki evle cadde arasında kalan kısım adeta bir malikânenin geniş arazisini hatırlatır, güneşin caddede hareler çizdiği sıcak saatlerde yemyeşil bahçe insana manevi bir serinlik verirdi.

Dr. Ömer Lütfü Bey'in 1952 yılındaki vefatına kadar köşk ve bahçe bakımlıydı. 1952'den sonra şartlar değişmeye, arazi değer kazanmaya, arsa sahiplerine de cazip teklifler yapılmaya başlandı.

Kuyu Sokağı'nın sol tarafını kaplayan Dr. Ömer Lütfü Bey'in bahçesi ve köşkü de bu istiladan kurtulamamış ve ön bahçeye bir apartman yapılmıştı. Çok geçmeden, 1968'de köşk yıkılarak yerine bir diğer apartman daha yükseldi.

FENERBAHÇE CAMİİ

18.2.1995 yılında Fenerbahçe'de bir cami inşaatına başlandı. Civar halkı bu caminin yapımına karşı isteksiz davrandıysa da neticede güzel ve zevkli bir cami meydana çıktı.

Aslında Yavuz Sultan Selim Vakfı olan Fenerbahçe'de Fenerbahçe Camii'nden 400 metre ileride Yavuz Sultan Selim tarafından umuma açık olmayan bir mescit inşa ettirilmiş, büyük çınarın dibinde bir namazgâh yaptırılmıştı. 1928-30 arasında bu namazgâh hâlâ durmaktaysa da üzerini otlar bürümüş, kıble taşı yosun tutup çarpılmış, çeşmesi harap olmuş, suyu kesilmiş; mescit ise Patrona Halil İsyanı sırasında yok olmuştu.

Fenerbahçe Camii'nin yapılışı tarihin geri dönüşünü hatırlatıyordu.

Fenerbahçe Camii nasıl yapıldı, yerinde daha önce ne vardı?

Papaz Maksimos Vaporidis Kadıköy'deki Süreyya Sineması'na bitişik, bakımlı bir bahçesi olan, etrafı demir parmaklıklı duvarlarla çevrili, beyaz boyalı, iki buçuk katlı, ahşap metropolitlik binasında görev yapardı. Kendisi Kadıköy metropolitiydi. Günün birinde terfi eden Maksimos patrik oldu.

Maksimos Fener Patrikhanesi'nde çalışıyor, yazları da Serkidoryan (Cercle d'Orient) Kulübü'nün bahçesindeki ahşap Hacı Bekir Köşkü'nde kalıyordu. Bir iki mevsim bu köşkte kiracı olarak oturan Patrik Maksimos Vaporidis'in hayatında kötü bir değişiklik olmuş, patriklikten azledilerek yerine Amerika'dan getirilen Athenegoras, Fener Patrikhanesi'ne yerleştirilmişti.

Samsun doğumlu ve Heybeliada Ruhban Okulu mezunu olan Maksimos varlıklı bir insan değildi. O zamanki duyumlara göre, Fenerbahçe Camii'nin yerindeki

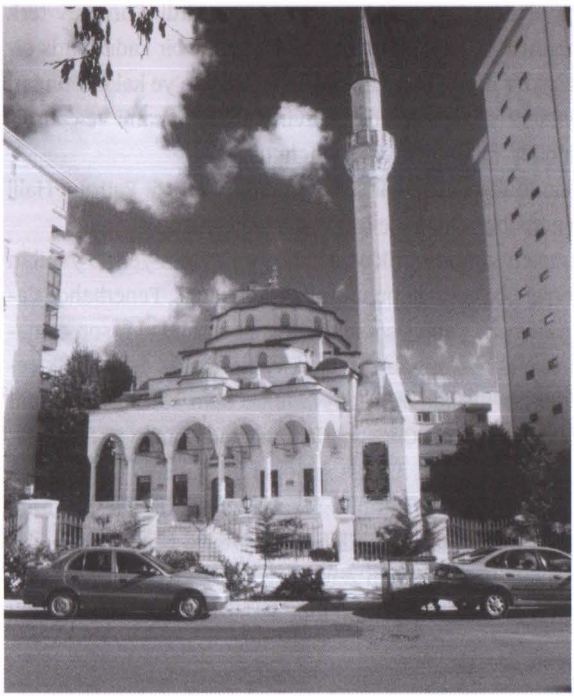

Fenerbahçe Camii.

iki katlı ahşap yapı bir Ermeniye aitti ve Patrikhane veya bir başkası tarafından satın alınarak Maksimos'un ikametine tahsis edilmişti. Her ne kadar Partrikhane'nin satın aldığı lafı ortalıkta dolaşmışsa da bu mümkün değildi.

Maksimos, Mari, Anastasia, Yani adındaki kardeşleriyle Fenerbahçe'deki eve yerleşti. Yani, kısa süre sonra Selanik'e gitti ve orada yaşadı.

Patrik Maksimos Vaporidis iri yarı, giyimine önem vermeyen, etrafındakilere pek hoş gelmeyen kokular süren, elinde bastonuyla devamlı Fenerbahçe'de dolaşan, çok kere Kızıltoprak'taki Pastacı Koço'nun dükkânında hayattan bezmiş bir halde oturan bir insandı.

Pastacı Koço, Maksimos'un işleriyle yakından ilgilenir, bazen de akşam yemeklerinde Koço'nun evinde sohbet edilirdi. Şeker hastası olan Maksimos'un iki kız kardeşiyle beraber oturduğu yer kullanışlı bir ev değildi. Önündeki bahçeden çok daha büyük bir arka bahçesi olan ahşap evin, ilk katında büyük bir salon, ufak bir oda ve mutfak vardı. Salonun sonundaki dimdik ve zevksiz bir merdivenle ikinci kattaki yatak odalarına çıkılırdı.

Maksimos bu evde ölmüş, kardeşleri evi Neşvet isimli birine kiraya vermişlerdi.

Neşvet burada bir çay bahçesi açtı. Birkaç yıl devam ettirdi. Sonra ev terk edilmiş harap vaziyette uzun süre kaldı. Yunanistan'dan gelen bir kadın varis olduğunu söylediyse de yasal bir neden bulunamadı ve ev Hazine'ye kaldı. Bundan sonra B. Yusuf Özal büyük bir gayret sarfederek evin yerine bir cami ve camiye ait apartman yaptırdı. Caminin miman Fatin Uluengin'dir.

Yavuz Sultan Selim tarafından Fenerbahçe'de yaptırılan mescit Patrona Halil İsyanı'yla yok olmuş, Fenerbahçe Camii'yle tarih yeniden canlandırılmıştı.

Halkın garip benzetmeleri vardı: Patrik Maksimos'un evinin yerine yapılan mabede Kilise Camii diyenler olmuşsa da bu tabir kalıcı olmamış, Fenerbahçe Camii ismiyle ibadete açık kalmıştır. Cami Osmanlı mimarisi tarzındadır, son cemaat yeriyle birlikte 450 metre kare alanı kaplamakta ve normalde 400 kişilik cemaati alabilmektedir. Caminin altında aynı büyüklükte olan subasman kısmı, mahfeller ve son cemaat mahalliyle 900 kişiyi alabilmektedir. Camide 10 m çapında, tabandan 21 m yükseklikte orta ana kubbe olup bu kubbeyi destekleyen 4 yarım kubbeyle son cemaat yerinin üstünde 5 kubbeyle örtülüdür. Caminin önünde, kalabalık olduğu zamanlarda namaz kılmaya elverişli büyükçe bir avlu vardır. Sağ tarafta tek şerefeli minaresi olup zeminden yüksekliği 41 m'dir. Minarenin caddeye bakan gövdesinde çerçeve içinde kabartmalı harflerle yazılı ayet ve hadisler vardır.

Caminin içindeki 4 adet ana kolonla minber, mihrap, kürsü ve parmaklık beyaz Afyon mermerinden ustalar tarafından işlenmiştir. Duvar ve tavan nakışlan mimar ve nakkaş Semih İlteş tarafından yapılmıştır. Çiniler yine aynı ekip tarafından caminin estetiğine uygun çizimler yapılarak Kütahya'dan sipariş edilmiştir. Caminin vitray camlan da usta kişiler tarafından yapılmıştır. Neticede bu küçük camii özenle yapılmış güzel bir örnek teşkil eder.

CEHA'NIN EVLERİ

Fenerbahçe ve civarının bağlık olduğu dönemlerde İsviçreli bir Levanten olan Semadeni, Iğrıp Sokağı'yla Gülizar Sokağı arasındaki araziye evler yaptırmıştı. Yazlan kiraya verilen bu evlerin altındaki mahzenler şarap imalathanesi olarak kullanılırdı. Evleri toprak altından birbirine bağlayan tüneller, turkuvaz renkli çinilerle döşenen büyük ve muntazam şarap mahzenlerini bir labirent gibi kucaklamıştı. Üretilen çok kaliteli şarapları piyasaya süren Semadeni öldükten sonra çocukları şarapçılığı bir müddet daha devam ettirdilerse de, sonradan bu mesleği terk ederek yurtdışına gittiler.

İtalyan uyruklu avukat Rigodius, Semadenilerden aldığı vekâletnameyle Fenerbahçe'deki evleri ve arsalan satışa çıkarmıştı. 1920'de Semadeni'nin yedi evini İlyas Ceha ile Rum asıllı Avramidis yan yarıya hisselere sahip olarak satın aldılar.

Aslen Lübnanlı olan Ceha Ailesi Halep'e yerleşmiş, İlyas Ceha Halep'te doğmuştu. Katolik olan aile Melkit mezhebindendi. Dünyadaki mevcutlan 200 bin olan Melkitler Suriye'de yaşar, Katolikliğin bir kolu oldukları için Papa'ya bağlı bulunurdu.

İlyas Ceha manifatura ticareti yapardı. İşlerini Halep'ten Konya'ya nakleden Ceha, kendi adını taşıyan bir banka kurmuş, Karaman'da şubesini açarak işini büyütmüştü. O yıllarda

İlyas Ceha'nın Gülizar Sokağı'ndaki evi.

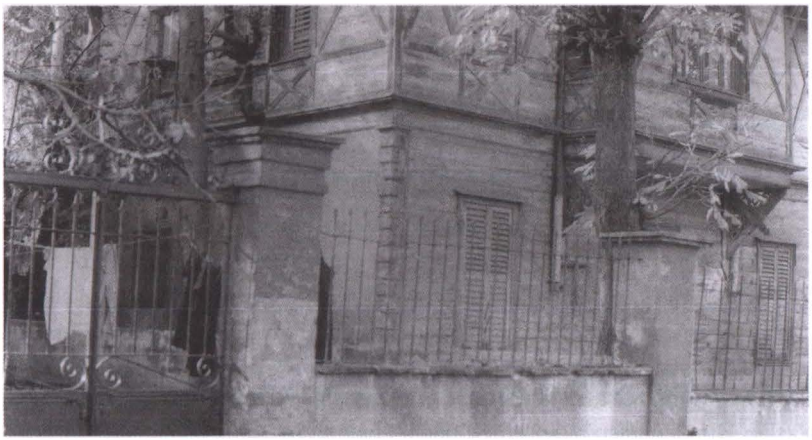

Villa Sans-Soucis.

Villa Sans-Soucis'in restore edilmiş, bir kat ilave edilmiş hali.

Konya'da bulunan Osmanlı Bankası, geç saatlere kadar çalışan, müşteriye daima kolaylık gösteren Ceha Bankası yüzünden oldukça sıkıntıya düşmüştü.

1914'te I. Dünya Savaşı çıkınca Ceha İstanbul'a göçmüş, Konya'daki bankayı da kapatarak evini Osmanbey'e, iş yerini de Sultanhamam'daki Katırcıoğlu Hanı'na nakletmişti. Gene manifatura ticareti yapıyor, çok beğendiği Fenerbahçe'de mülk edinmek arzusunu duyuyordu.

Avusturya konsolosu Kunçeviç'in eşi Rumdu. İlyas Ceha, bu hanım aracılığıyla Semadeni Ailesi'ne ait yedi evin yarı hissesini satın aldı.

Iğnp Sokağı'nın sağ tarafındaki, üç güzel ahşap evin ilkine Villa Selva, ikincisine Villa Sans-Soucis, üçüncüsüne de Villa Angadin denirdi. İlyas Ceha, Villa Angadin'i bu alışverişin komisyonu olarak Bayan Kunçeviç'e bırakmıştı. Villa Selva'nın ismi bir Ermeni adı olarak

Villa Selva.

bilinirdi. Villa Sans-Soucis gamsız manasını taşırdı. Villa Angadin'in adıysa İsviçre'de turistik bir bölgeden esinlenerek konmuştu.

Evler yazdan yaza 400-600 lira arasında kiraya verilir, kiraya verilmeyende Ceha Ailesi yazı geçirirdi. Tuhaf bir tesadüfle ekseriya Villa Sans-Soucis boş kalır, Cehalar burada oturur ve yaz sonunda tekrar Osmanbey'e dönerlerdi.

Yıllar böyle geçip giderken yedi evin yarı hissesine sahip olan Avramidis Yunanistan'a gitmiş, iki hissedar arasında hukuki bir sürtüşme doğmuştu. İlyas Ceha Avramidis'in yarı hissesini satın almak istemişse de, anlaşma olamadığından izalei şüyu yoluyla ve 18 bin lira karşılığında bu hisseler Ceha'ya intikal etmişti.

1930'da bütün dünyada ekonomik bir kriz vardı. Kimse sattığının parasını alamıyor, senetler, bonolar ödenmiyor, birçok işyeri kapanıyordu. İlyas Ceha da bu çemberden kurtulamamış, Katırcıoğlu Hanı'ndaki dükkânını kapatarak ticari hayattan ayrılmıştı.

1948'de Ceha öldükten sonra artık bu yedi evin kaderi Fenerbahçe'nin diğer

Villa Angadin harap halde.

ahşap evlerinin akıbetinden kurtulamayacak, vaktiyle mahzenlerinde çok kaliteli şaraplar üretilen binalara yıkıcılar hücum ederek, beton yığınları yükselecekti.

Cehalann ilk yıkılan evleri Gülizar Sokağı'ndaki üç villa oldu. Caddeye en yakın olanında uzun seneler semtin tek doktoru olan İhsan Bey oturmuş, eşinin Fransız olması sebebiyle Fenerbahçe'nin Levanten halkıyla pek iyi kaynaşmıştı. Bu bina ve ondan sonra gelen iki bölümlü ahşap bina müteahhide verildi. Evvela yıkıcılar girdi. Evlerin kiremitleri indirildi, çiviler söküldü, tahtalar ayrıldı. Pencere kasalan, kapılar, tahtalar, direkler kimi yatık, kimi dikine yolun iki tarafına yığıldı. Yıkım işi bitip evler yok olduktan sonra buldozerler girdi. Toprak altüst edildikçe yerin altından tüneller çıkıyor, şarap mahzenlerinin yeşil çinileri küçük-büyük bloklar halinde aletin kepçesinde görülüyordu. Kazanlar da, seyredenler de toprağın altından çıkanlara şaşıyorlardı. Halbuki, vaktiyle bu evlerde oturanlar villadan villaya geçerken hep bu tünelleri kullanmışlar, bu gidiş-gelişi daha rahat bulmuşlardı.

Temel açma işlemi bittiği zaman Semadeni'nin şarap mahzenleri, Ceha'nın çocuklarının koşuştuğu yeraltı koridorları buldozerlerin iri, sivri, çelik dişleri arasında yok olmuş, Fenerbahçe'de bir devir daha silinip gitmişti.

Şimdi bu villaların yerinde uzunlamasına yapılmış olan Gülin Apartmanı vardır.

Iğrıp Sokağı'ndaki villalara gelince: Cehalardan sonra el değiştirmiş, Villa Selva, Diana yünlerinin sahibi Bay Rodrik'e, Villa Sans-Soucis ise bir Ermeniye satılmış, onlardan da başkalarına geçmişti.

1986'da bu iki villa yıkıldı. Villa Sans-Soucis eski eserlerden sayıldığı için dış görünüşü ilk şekline uygun olarak yeniden yapıldı. İskeleti beton olmasına rağmen ahşap kaplandı, beyaza boyandı, panjurları ve balkonuyla çok zevkli bir villa oldu. Villa Selva'nın da böyle bir onarım görmesi beklenirken yerinde gökdelen yükseldi. Aynı yıllarda yan yana yapılmış, aynı mimari karakteri taşıyan bu iki evin biri eski eserlerden sayıldığı halde diğeri nasıl olmuş da apartman ruhsatı almıştı! Kıstas neydi? Fakat olan olmuş, Iğrıp Sokağı'na özellik veren bu güzel villa bir beton yığınına dönüşmüştü. Sonradan bu hata düzeltilerek yeni inşa edilen apartmanın arka bahçesine Villa Selva yeniden yapılabildi.

Villa Angadin'e gelince: Tuhaf bir tesadüfle bu yapı bayan Kunçeviç'in varislerinde kalmıştı. Bayan Kunçeviç ve ondan seneler sonra da oğlu ölmüş, ev üç torununa intikal etmişti. Ne hissedarlar ilgilenmiş ne de içinde oturan kiracılar bir onarım yapmaya yanaşmıştı. Yapı perişanlık içinde ayakta durmaya çalışırken günün birinde içinde yaşayan aile bu binadan gidince camı, çerçevesi, kapısı, tahtaları bilinmez kişiler tarafından sökülüp satılmaya veya yakılmaya başlanmıştı. Sekiz on sene süren bu talandan sonra ev yeniden eskisine uygun şekilde yapılarak Iğrıp Sokağı'na tarihi bir eser kazandırılmıştır. Evi restore eden şahıs Kunçeviç Ailesi'ndendi.

VİLLA GAETTA

Gülizar Sokağı'nda ilk şekli hiç değiştirilmeden restore edilen kuş kafesi gibi güzel ahşap, minik bir villa vardır. Bu ev de Semadeni'nin arsalan üzerine kurulmuştur. Senelerce konut, çocuk yuvası olarak kullanıldıktan sonra hâlâ kulüp olarak çalışmaktadır.

İtalyan gemici Freo Kaffiero, Akdeniz limanlarıyla İstanbul arasında işleyen İspanyol gemilerinde çalışırdı. Zamanla İstanbul'u, özellikle Fenerbahçe'yi çok sevmiş, burada bir ev sahibi olma arzusuna kapılmıştı. O yıllarda Fenerbahçe'de birkaç İtalyan ve İtalyan uyruklu Levanten de vardı. Kaffiero'nun Fenerbahçe'ye yerleşme fikrinde bunlann da etkisi olsa gerekti.

Kaffiero, 1860'lı yıllarda Türkiye'ye iltica etmiş, Fenerbahçe'de bir katlı yazlık evini yapmıştı. Kaffiero gemilerde çalışırdı ama inşaat kalfalığı hakkında bilgisi de vardı. Birkaç sene sonra eve ikinci katı ilave etti ve neşeli manasına gelen Villa Gaetta ismini koydu.

1860'larda Türkiye'ye iltica eden denizci Freo Kaffiero'nun evi Villa Gaetta.

1930'lu yıllarda Kaffiero ismi çoktan unutulmuş, civar halk tarafından "tatlı su frenginin evi" denmeye başlanmıştı.

Köşk bir zamanlar beyaz renkteydi. Sonradan boyalan dökülmüş, tahtaları meydana çıkmış, bakımsız bir görüntü almıştı. Buna rağmen mimari güzelliği her zaman çekici olmuştu.

Villa Gaetta, istimlake tabidir diye Kaffierolar tarafından satıldı. Daha sonra bir kere daha el değiştirdi. 1985'te eski haline sadık kalınarak pek güzel onarıldı.

GAZİ MEHMETÇİK SOKAĞI

Fenerbahçe'deki ara sokaklann san, beyaz papatyalarla dolu olduğu, tek tük geçen insanlardan başka hiçbir vasıtanın girmediği sessiz, sakin, hatta yaz aylan dışında tenha olduğu yıllarda, evlerin bahçelerinde verilen ziyafetler bu ara sokaklara kadar taşardı.

Gazi Mehmetçik Sokağı da böyle hareketli birkaç yaz yaşamış, Dilman kardeşlerin bahçelerinde düzenledikleri yemekli partiler bu ara yolla bütünleşmişti. Ellerinde kristal içki kadehleriyle kadınlı, erkekli misafirler bahçede ve sokakta, taşkınlığa varmayan neşeli tavırlarla dolaşırlardı. Hatta, bir defa Gazi Mehmetçik Sokağı'na mükellef bir sofra kurularak davetliler ağırlanmıştı. Hemen hepsi Türkiye'de yaşayan ecnebi uyruklu kimselerdi, hiçbir zaman Türkçe konuşmaz, Fransızca sohbet ederlerdi. Botter'in evlerinin bir zamanlar dillere destan ihtişamını hatırlatan yaşantı bir iki yaz da Gazi Mehmetçik Sokağı'nda sürmüş, Dilmanlar'ın parlak günleri bitince burası da gözden düşmüştü.

Erkek ve kadın iki kardeşten oluşan Dilmanlann yaşadığı 7 numaralı ev hâlâ duruyor. 5 numaralı ev ise yıkılmıştır. Gazi Mehmetçik Sokağı'ndaki bu iki ahşap evin 1900'lü yıllarda yapıldığı bilinmektedir. 7 numaralı olanı biraz daha büyüktür.

Mösyö Dilman, İstanbul'da doğmuş olmasına rağmen İsviçre uyruklu bir mühendisti. Galata Köprüsü'nün yapımında görev aldığı söylenirdi. Yaz aylarını Gazi Mehmetçik Sokağı'nda geçirir, 7 numaralı evde kız kardeşiyle

Gazi Mehmetçik Sokağı'nda Mr. Hunter'ın 5 numaralı evi.

Gazi Mehmetçik Sokağı'ndaki Mr. Hunter'ın 7 numaralı evi.

Mr. Hunter'ın yıkılıp iki kat eklenerek yeniden yapılan 7 numaralı evi.

beraber otururdu. O zamanlar sokak bile denemeyecek bu toprak yol Dilmanlar'ın yıldızı parlak olduğu dönemde cidden tantanalı bir devir yaşamıştı. Ziyafetler, misafirler, değişik kıyafetler bu ara sokakta boy göstermiş, Fenerbahçe'nin bazı semtlerinde olduğu gibi burası da devrini tamamlayarak sönmüştü.

Gazi Mehmetçik Sokağı'nda bulunan bu 5 ve 7 numaralı evlerin asıl sahibi İngiliz uyruklu Mr. Hunter'dı. Mr. Hunter her nedense erkek kardeşine kızmış 7 numaralı evini Dilmanlar'a satmıştı. Mr. Hunter öldükten sonra Madam Hunter bir müddet 5 numaralı evde oturmuş, yalnız ve yaşlı duruma düşünce İsviçre'den kızıyla damadı gelerek yurtdışına götürmüşlerdi. Madam Hunter bir daha Türkiye'ye gelmedi ve orada öldü. Ev uzun müddet boş kaldı. Son günlerde yıkılarak yerine apartman yapılmaya başlandı.

1954'te Dilmanlar'ın 7 numaralı evini Artin Ohanyan isimli bir deri tüccan satın aldı.

5 numaralı ev son günlerinde pek bakımsız bir durumdaydı. Madam Hunter öldüğü için tam anlamıyla sahipsiz kalmış, yanında ve arkasında yükselen apartmanlann arasında ufalmıştı. Artık her iki evde de geçmişteki renkli günlerden hiçbir iz kalmamış, o ihtişamı bilenler bile bu dünyadan göçmüştü. 5 numaralı ev de sahipleri gibi yok olup gitti.

1990'da 7 numaralı ev yıkıldı. 1991'de yıkılan evin benzeri, iki kat daha ilave edilerek yeniden yapıldı.

DİŞ HEKİMİ KARAKO'NUN EVİ

Kalamış Fener Caddesi'nde Rum ve Arnavutların sadece lahana ve pırasa diktikleri bostanı geçince, Fuatpaşa Sokağı'nın caddeyi kestiği yerin tam karşısında, demir parmaklıklı, ön bahçesi çok dar olan ahşap bir ev vardı. Sokağa paralel duran panjurlu beyaz binanın her şeyi ufaktı. Kapısı, penceresi hatta yüksekliğiyle adeta oyuncak bir ev hissini uyandırırdı. Derinliği belli olmaz, yalın cephesiyle duvara asılmış bir tablo gibi dururdu. Çatı sivrisinin hemen altında yaldızlı bir at nalı üzerine çapraz yerleştirilmiş süvari kırbacı motifi, ev sahibinin mesleği konusunda kuşku yaratırdı.

Halbuki villanın ilk sahibi o zamanlar çocuk doktoru olarak pek isim yapmış olan Karako'nun kardeşi Diş Hekimi Karako'ydu.

Fenerbahçe'nin Levantenler için çok revaçta olduğu dönemde İngiliz uyruklu Diş Hekimi Jan Karako da buraya yerleşmiş, iki katlı ahşap binayı yaptırmıştı. Kendisi Türkiye'de doğmuş olmasına rağmen İngiliz pasaportu taşırdı. Karako buraya yazlan gelir, kışın ev kapalı kalırdı. Yolun hemen kenarında olan binanın arka bahçesi deniz tarafına doğru inerse de ensiz ince, uzun bir toprak parçasından oluşurdu. Yanı başındaki bostanın devamı gibi durur, pek bakımlı bir görüntü vermezdi. Ön bahçeyse ne dikilse göstermeyecek, bahçe mimarisi uygulanamayacak kadar dardı.

1930'lu yıllarda villa Burhanettin Bey tarafından satın aldı. Burhanettin Bey ortadan uzun boylu, şişmanca, ağır hareket eden, her zaman baston taşıyan, et ticareti yapan terbiyeli bir insandı. Eşi Hidayet Hanım, uzun boylu, kocası gibi ağırbaşlı, topluca, oldukça gösterişli bir hanımdı. Melike, Nemika, Fatma isimli kızları, Sıtkı adında bir de oğulları vardı.

Aile Fenerbahçe'ye yerleşmeden kısa bir müddet evvel Melike Tarabya'da nişanlısı tarafından vurularak öldürülmüştü. O zamanki gazetelerde sürekli yazılar ve tahkikat haberleri yer almış, aile Fenerbahçe'ye bu üzgün hava içinde gelmiş-

Diş Hekimi Karako'nun evi.

lerdi. Fatma büyük, Nemika küçüktü. Sıtkı'ysa en küçükleriydi. İki kız kardeş, orta boylu, şişman denecek kadar toplu, kıvırcık saçlı ve çok hareketliydiler. Fenerbahçe'nin nispeten tenha olduğu, ancak cumartesi pazar günleri dolup taştığı devrelerde Fatma ile Nemika beraber dolaşır, günün her saatinde sokakta görünürlerdi. Mehtaplı gecelerde mendireğin üzerinde gezer, başkalarının yanında Fransızca konuşurlardı. Bazı akşamlar Belvü Gazinosu'na gelerek ailece oturur, dans edenleri büyük bir dikkatle seyreder, fakat kendileri pistte görülmezlerdi. Daima Fenerbahçe ve civarında dolaşmalarına rağmen iki kardeş birbirlerine yeter, erkek arkadaşlarıyla gören olmazdı. İkisi de çok terbiyeli kızlardı. Gençliğin verdiği arzularla bir iki flörtleri olmuşsa da ciddi bir sonuca bağlanamayacağını hissedince hemen alakayı kesmişlerdi. Kısaca Fenerbahçe'nin yerli halkı bu iki kardeşi tanır, yabancılar da buraya her gelişlerinde onlara rastlarlardı.

Bu değişmez tablo yıllarca sürdü. Sonra hazin bir alın yazısı insafsızca hükmünü icra etmeye başladı. Sıra ile Burhan Bey, eşi Hidayet Hanım, Fatma, Nemika ve Sıtkı arka arkaya öldüler ve bütün aile inanılmaz bir süratle yok oldu.

Satılan evi Yusuf Bey aldı. Nedense bu kuş yuvası gibi villa yıktırıldı. Fakat yerine eskisine çok benzeyen gene iki katlı fakat kâgir bir bina yapıldı. Cadde yükseltilince evin dar olan bahçesi yol seviyesinin altında kaldı. Yanındaki bostan parsellendi, sokaklar açıldı ve apartmanlar doldu. Her ne kadar yeni yapılan iki katlı kâgir bina eskisini hatırlatıyorsa da, eski ahşap villa içindekileri de alıp hiçbir iz bırakmadan dünyadan göçtü.

ŞAPKACI DOPOLA'NIN EVİ

Burhan Bey'in evinden sonra yoldan biraz içerlek inşa edilmiş, önünde büyük çam ağaçlarının daima loş bir gölgelik bıraktığı bahçede alt katı kâgir üstü ahşap iki buçuk katlı çok güzel bir villa vardı. Çamlarla villa öyle uyuşmuş, birbirini tamamlamıştı ki, birisini ötekinden ayrı düşünmek mümkün değildi. Fener-Kalamış yolunun sol tarafı villaların yapılması bakımından tercih edilmiş, sağ tarafına daha az ev yapılmıştı. Sağ taraftaki en muhteşem ve göz alıcı binalardan birisi bu villaydı.

1800'lü yıllarda bütün Fenerbahçe ve civarının bağ olduğu bilinmektedir. Bu villanın yeri de bir bağlıktı.

Fener-Kalamış yolu yükseltilmeden villanın bahçesi sokak seviyesinde olmasına rağmen, sonradan biraz aşağıda kalmış, hafif bir meyille girilmeye başlanmıştı. Ön bahçeye hiçbir zaman renkli çiçekler dikilmezdi. Çamın, çimenin, çiçeksiz iri yaprakların yeşili daima hâkim görüntü olmuştu. Belki bu sebepten evin önü hafifçe loştu. Yeşilden gayri tek renk; çimenlerin arasından gülerek sokağa bakan kırmızı külâhlı, sivri sakallı, omuzdan askılı mavi tulumlu cüce bir bahçıvan heykelinin renkleriydi.

Alçak duvarın üzerine yerleştirilmiş demir parmaklıklardan görünen bahçe daima bakımlı tutulur, raylar üzerinde açılan çift kanatlı demir kapı malikâneye ayrı bir haşmet verirdi. Çamların gerisindeki İtalyan stili yapının meşe ağacından oymalı kapısı sarı, yeşil, mor camlarla süslenmişti. Antresi mermer döşeli olan binada salonlar hariç 8 oda mevcuttu. Kalorifer tesisatı yapılmamıştı. Panjurlu evin önünde ve arkasında geniş balkonları vardı. Arka bahçe daha büyüktü ve çeşitli meyve ağaçlarıyla doluydu. Merdivenle inilen bodrum katını son zamanlarda kışları su basardı. Kalamış-Fener Caddesi yükseltilince sokak üzerinde inşa edilmiş olan pek çok evin bu yüzden huzuru kaçmış, sahiplerini bezdirmişti.

Şapkacı Dopola'nın evi.

Villanın ilk sahibi âyan azalığına kadar yükselmiş olan Sakızlı Rumlardan Mavrokordato Paşa'ydı. Bu evde ne kadar oturduğu bilinmemekle beraber 5 dönüm, 2 evlek, 21 ziralık arazisini ilk elde çok güzel tanzim ettirmiş, bilhassa arka bahçeyi daha ferah ve güneş alır şekilde ağaçlarla donatmıştı.

Mavrokordato Paşa'dan sonra ev İtalyan uyruklu Stefani'nin oğlu Dominiko Danduria'ya satılmıştı. Bu villadan sonra gelen binaya Stefani Oteli denirdi. Otelin sahibi, Mavrokordato Paşa'nın villasını satın almış ve 28 Temmuz 1921 tarihine kadar oturmuştu.

Bu tarihten sonra Stefani Oteli her nedense çalıştırılmamış, Dominiko'nun oturduğu villa da Beyoğlu'nda şapkacılık yapan Fransız uyruklu Simon Dopola'ya 900 lira mukabilinde satılmıştı.

Şapka ticaretiyle o zamanlar pek meşhur olan Simon Dopola bu evde pek az oturdu, aynı sene öldü. Villa Dopola'nın eşi Madam Dübaz Dopola'ya intikal etti. Madam Dübaz'ın gözleri görmezdi. Çam ağaçlarının altında bakıcısıyla beraber oturur, çay içer, karanlık dünyasında bahçenin yeşilinden villanın zarafetinden habersiz yaşardı.

Madam Dopola'dan sonra bu gayri menkul 28 Şubat 1932'de Türkiye Cumhuriyeti uyruklu bir Rum olan Yorgi Kalafati ve eşi Eleni'ye satıldı. Dopola'nın evinin bitişiğinde 1880'li yıllarda İtalyan uyruklu Vitali'nin eşine ait bir dönümlük bir arsa daha vardı. 15 Mart 1888'de Fransız uyruklu Alfonis, Antuan Cingrialar'a satılmış, 1919'da Alfonis'in ölümünden sonra da eşine ve çocuklarına intikal etmişti. 21 Eylül 1929'da arsanın sahibi Emeli, Şarl, Aleksandros Cingria'ydı. 22 Haziran 1930'da Yorgi Kalafati ve eşi evvela bu arsayı, iki sene sonra da Simon Dopola'nın villasını satın almışlardı. İleriki yıllarda villayla beraber el değiştirecek, binanın ve arsanın yeni sahipleri de dört sene sonra buradan ayrılmak zorunda kalacaktı.

Yorgi Kalafati, Madlen isimli bir kadından 7.500 yüz lira borç almış, ödeye-

mediği için 23 Kasım 1936'da icrayla satılan mülkü gazeteci ve yazar Mehmet Zekeriya Sertel satın almıştı. Villa yeni sahibinde de çok az kaldı ve kısa zamanda el değiştirerek 1939'da Moiz Tekin isimli bir Museviye intikal etti.

Moiz Tekin'in asıl adı Moiz Kohen'di. İttihat ve Terakki devrinde çıkan *Genç Kalemler* isimli mecmuaya dört ayrı isimde yazı yazan Moiz Kohen çok kere Tekin Alp müstear ismini kullanmış, Ömer Seyfettin ve Ali Canip beylerle dostluk kurmuştu. Türkçülük fikrinin önderi olan Ziya Gökalp Bey'e Batı'nın sosyal gelişmelerini ve fikriyatını aktarır, bu arada aynı konulan *Genç Kalemler* mecmuasında değişik isimlerde işler, Türk Ocaklarına devam ederdi.

Tekin Alp, oğlu İzak Tekin ve gelinini oturmak için Burhan Bey'in eviyle kendi villasının arasına iki katlı bir bina daha yaptırmıştı. Bu yapının mimari görüntüsü hiç de asıl villayla uygun düşmemiş, onun yanında pek hafif kalmıştı. Kohen Ailesi Fenerbahçe'nin diğer sakinleri gibi yazdan yaza gelirdi. Moiz Kohen'den sonra ev, oğlu İzak Tekin'e kaldı. 1949'da villa Lütfü Doruk Bey'e, sonradan yapılan müştemilat da Nedim Bey'e satılarak İzak Tekin Ailesi Fenerbahçe'den ayrıldı.

Lütfü Doruk Bey 1967'ye kadar villayı eski haliyle muhafaza etti. Fakat yazlıkta bulunduğu sırada evin bütün kurşun boruları sökülmüş, tahrip edilerek oturulmaz hale getirilmişti. Bu infialden mi, yoksa kış aylarında bodrum katını basan suyun verdiği huzursuzluktan mı bilinmez, 1967'de villa yıktırıldı. Yerine Yelken Apartmanı yapıldı.

Moiz Tekin tarafından yaptırılan müştemilatın yerine ise Müge Apartmanı inşa edildi.

VİLLA MELİTE

Şapkacı Dopola'nın evini geçince, yol kenarında birinci katı kâgir, diğer iki katı ahşap bir ev vardı. Kalamış-Fener Caddesi yükseltilip genişletilince evin kâgir olan ilk katı kısmen yol seviyesinden aşağıda kalmış, ön bahçesi de pek daralmıştı. Bir merdivenle çıkılan sahanlık balkon olarak kullanılır, evin kapısı da buraya açılırdı. Ön cephesi gül ve sarmaşıklarla sanlı olan binanın arka cephesi yoldan görülmez, kendinden evvel ve sonraki binaların arasında sıkışıp kalmış gibi dururdu. Üzerinde bir yazı yoktu ama civar halkı evi Villa Melite olarak bilirdi.

Sıcak yaz günlerinde öğleden sonra güneş devrilip de, Kalamış-Fener Caddesi'nin sağ tarafına gölge düşünce, Villa Melite'in kapısı önündeki balkonda ayak ayak üstüne atmış bir adam oturur, uzaklarda bir yere boş nazarlarla bakarak, pipo içerdi. Eve giren çıkan olmazdı. Çocukları da yoktu. İngilizin evi denilen bu villada İngiliz uyruklu Vilfred de Sein, Rum bir kadınla beraber otururdu. Marika Fenerbahçeliydi. Evli olmadıklan ilk zamanlar dedikodu mevzuu olmuşlardı. Vilfred daha evvel bir başkasıyla evli miydi? Bunu da kimse bilmezdi. Villa Melite'te bu iki insandan başka bahçeyi bekleyen kocaman bir kurt köpeğinden başka canlı yoktu.

Telefon idaresi bir İngiliz şirketinin tekelindeyken Vilfred de Sein bu kuruluşun müdür muavinliğini yapardı. Orta boylu, ince, minyon, beyaz saçlı, mavi gözlü, çok sessiz ve insanlardan uzak kalmak isteyen bir İngilizdi. Az konuşurdu. Esasen fazla arkadaşı da yoktu. Evin içinde oturmaktan sıkılır, günün büyük bir kısmını kapının önündeki balkonda pipo içerek geçirirdi. Eşi Marika arada bir fincan kahve getirerek, Vilfred'ın yanına bırakır, bir gölge gibi sessizce tekrar içeri girerdi.

1900'lü yıllarda 280 metre kare bir arazi üzerine ev yaptırarak Fenerbahçe'ye yerleşmiş olan Vilfred çok güzel Türkçe bilir, Osmanlıca kelimelerin bütün aksanını tam olarak telaffuz ederdi. Ayrıca mükemmel Fransızca ve İtalyanca da bilen bu İngilizin Saray'la da ilişkisi vardı. Yıldız Sarayı ve Dolmabahçe'ye muntazam aralıklarla giderdi. Halk arasında ders vermeye gittiği söylenirse de ne dersi verdiğini kim-

se bilmezdi. Buna karşılık Saray tarafından kendisine "Ser Fotografi-i Hususi-i Hazret-i Şehriyârî Vilferd Karavenedi Saim Bey" ismi verilmişti. Ne gariptir ki, onu yakından tanıyanlar fotoğrafla uğraştığını ve böyle bir dalda ihtisası olduğunu bilmedikleri gibi de Sein soyadının da İngiltere'de kullanılan bir isim olmadığını ima ederler, büyük ihtimalle Fransız kanı taşıdığını söylerlerdi. Halbuki Vilfred Maltalıydı.

Vilfred de Sein, vakarı, soğukluğu, az konuşması, fazla arkadaş edinmemesi, hatta piposu ve köpeğiyle tam bir İngiliz ruh ve yaşantısına sahipti.

Bir salon ve 5 odadan oluşan Villa Melite'te kalorifer yoktu. Buna mukabil Vilfred Fenerbahçe'nin diğer sakinleri gibi sadece yazın gelmez, bütün sene otururdu. Vilfred'ın hayatında üç defa mali sıkıntı olmuştu.

1908'de, komşusu Salibe Lauigi'nin eşi Madam Karolina'dan aldığı 320 Osmanlı altını karşılığı evini ipotek etmiş, bir sene sonra faiziyle birlikte 350 altın ödemişti. Sıkıntısı devam etmiş, 1910'da paraya yeniden ihtiyacı olmuştu. Bu sefer Deutsche Orient Bankası müdür muavini olan Katolik Ermeni Çarls Devlet Bey'den yüzde dokuz faizle 392 Osmanlı altını alarak evi yeniden ipotek etmiş, 1912'de parayı ödeyip, ipoteği kaldırmıştı.

Vilfred de Sein telefon şirketinde çalıştığı yıllarda ticarete heveslenmiş, Galata Sen Piyer Hanı'nda açtığı yazıhanede İngiltere'den ağır yağlar ve üstüpü ithal ederek toptan satışlara başlamıştı. Fakat işlerinin pek iyi gittiği söylenemezdi. Yeni mesleği çok uzun sürmedi ve yazıhaneyi kapattı. Bütün bu dönemlerde yaşantısının dış görünüşünde hiçbir değişiklik olmamış, yaz aylarında aynı yerde piposunu içerken, uzaklarda bir noktaya bakmaya devam etmişti.

Villa Melite.

Yeniden borçlandığı anlaşılan bu içine kapanık İngiliz, 1940'ta evi Dr. Talat Başsipahi'ye sattı ve Iğrıp Sokağı'nın sağındaki üç ahşap evden ikincisinde kiracı olarak oturmaya ve kapısının önüne koyduğu bir iskemlede eskisi gibi pipo içmeye başladı.

Vilfred'ın Iğrıp Sokağı'ndaki kiracılığı çok sürmedi. Feneryolu'nda Mustafa Mazhar Bey Sokağı'nın Numune Fidanlığı karşısına düşen yerde bir arsa alarak tek katlı bir villa yaptırdı. Mülkün tapusu Marika'nın üzerine çıkarıldı. Kısa zamanda bu villanın etrafı gül, sarmaşık ve ortancalarla doldu. Hatta tek katlı bina birkaç sene sonra yoldan görülmeyecek kadar yeşilliklerin arasına gömüldü.

Yıllar geçtikçe, gerek Vilfred, gerekse Marika ileri derecede yaşlanmış, yollarda birbirlerinin koluna girerek, sadece alışverişe çıkmaya başlamışlardı. Aldıklan malzemeyi ufak çantalannda taşırken bile zorlandıklan hissedilirdi.

Vilfred de Sein 9 Aralık 1970'te öldü. İngiliz Konsolosluğu tarafından kendisine muhteşem bir cenaze töreni yapıldı. İki sene sonra da Marika öldü. Feneryolu'ndaki villa Marika'nın, bir tanesi Karmelit rahibesi olan iki kız kardeşine kaldı. Ev bir müddet kapalı durdu. Çiçekler kurudu, etrafını yabani otlar bürüdü. Nihayet 1983'te o da yıkılarak yerine apartman yapıldı.

Villa Melite'e gelince; 1940'ta Dr. Talat Başsipahi tarafından satın alındıktan sonra az çok tamir edilip boyatıldı. Cephesini saran sarmaşık gülleri budanıp ufaltıldı. Evin yüzü gözü açıldı. Giren çıkan artarak bir hareket geldi. Yolun kenarında beyaz bir martı gibi görünmeye başladı. Vilfred de Sein villanın sessiz sırrını adeta karşı sokaktaki eve götürmüştü.

Dr. Talat Bey'in o zamanlar bir tıp talebesi, sonra da doktor olan oğlu Ertuğrul Başsipahi her nedense bu evi hiç sevmedi. Devamlı şikâyet ve tenkit eder, esaslı bir sebep göstermeden atar tutardı. "Ben bu evde yatmak istemiyorum!" dediği de olurdu. Daha o zamandan evin geleceğinin ne olacağı belli olmuştu. Nitekim, Dr. Talat Bey'den sonra ev yıkıldı, esasen çok küçük olan arazisi bitişik apartmana katılarak, İngilizin evi Fenerbahçe'den silindi.

Vilfred de Sein gerek Fenerbahçe'de, gerekse Mustafa Mazhar Bey Sokağı'nda oturduğu müddetçe kötü bir suçlamadan kurtulamamış, her iki muhitte de casus olarak tanınmıştı. Kimin casusu olduğunu bilen yoktu ama bu ağır suçlama onu bütün hayatı müddetince takip etmiş, hatta Fenerbahçe'de oturan azınlıklar bile bu iki kişilik aileyle yakın münasebet kurmaktan çekinmişlerdi.

İçine kapanık yalnız yaşantısında belki de bu suçlamanın psikolojik etkisi vardı. Onu bir nevi karamsarlığa iten suçluluk duygusu mu, yoksa çaresizlik miydi? Hiçbir zaman arılaşılamadı. Fakat geriye ne Vilfred ne Marika ne de Villa Melite kaldı.

TEVFİK AMİR BEY KÖŞKÜ

Tevfik Amir Bey orta boylu, esmer, astımı sebebiyle nefes alıp verirken hafif bir hışırtı çıkaran, terbiyeli, nazik bir Osmanlı ve İstanbul efendisiydi. Galatasaray Lisesi'nde o zamanların deyimiyle Malûmatı Vataniye (Yurt bilgisi) dersi verir, şehir meclisinde azalık yapardı. Sultan Reşad'ın sarayında da kendisine bir görev verilmişti. Çok iyi Fransızca bilirdi. Esasen Galatasaray Lisesi'nden mezundu.

Tevfik Amir Bey'in evi; İskele Sokağı'nın Kalamış-Fener Caddesi'yle kesiştiği yerde, Kutolar'ın evinin karşısıdaydı. Evin ilk katı taştan yapılmış olup çok geniş bir mutfak, kurnalı hamam, ev halkının taş oda diye isimlendirdiği müstahdem odası zemin katını teşkil eder; birinci kata buradan çıkıldığı gibi oymalı korkulukları olan beyaz mermer bir merdivenle dışarıdan da girilirdi. Önemli misafirler için kullanılan bu merdiven geniş bir hole açılırdı. Yemek salonu bu kattaydı. Aynca bir oda daha vardı. İkinci katta, bugünkü mimari ölçülerle kıyaslanmayacak kadar geniş bir salon ve 4 oda bulunuyordu. Tevfik Amir Bey'in odası, kütüphanesi, 389 numaralı telefonu da bu kattaydı.

Üçüncü katta iki ayn cepheye bakan balkonlu odalar ve çatı katında da aynca küçük odalar mevcuttu. Ev kalorifersizdi. Geniş bahçenin ön kısmı çiçeklik, arka tarafı meyve ve sebzelikti. İskele Sokağı'na bakan duvara o zamanlar pek moda olan, hemen hemen İstanbul evlerinin pek çoğunda bulunan kaskat şeklinde suni kayalar yapılmış ve önüne havuz yerleştirilmişti. Arka bahçeye ahır, arabalık, bahçıvan odası ve bir de ser yapılmış, arabanın girmesi için yan sokağa geniş bir kapı açılmıştı.

Kalamış-Fener Caddesi'ne hâkim bir ihtişamla yerleşen beyaz boyalı bu ahşap ev cidden zevkli ve güzeldi. Esasen binanın garip bir öyküsü de vardı: Köşk evvela Kızıltoprak'ta inşa edilmiş, sonradan Fenerbahçe'deki yerine getirilmişti. Tevfik Amir Bey ve eşi Münevver Hanım bir gün Çamlıca'ya çıkmışlar, oradan

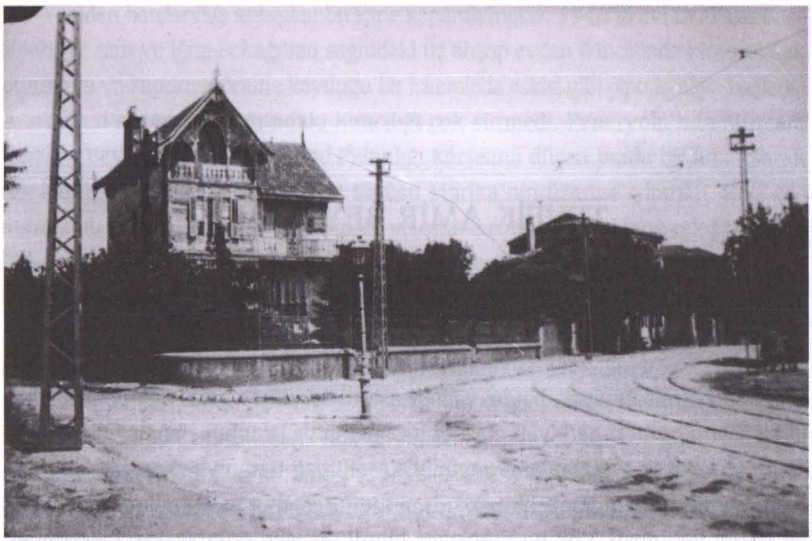

Tevfik Amir Bey Köşkü'nün yoldan görünümü.

Fenerbahçe'nin son derece güzel manzarasını görünce "Keşke evimizi Fenerbahçe'de yaptırsaydık!" diye hayıflanmışlar. Zamanla bu istek gittikçe kuvvetlenmiş ve Fener-Kalamış yolundan bostan olarak kullanılan bir arsayı satın almışlar. Fakat içinde bir kulübe varmış, oturanlar çıkmamakta ısrar etmişler, ne kadar ikna edilmeye çalışılmışsa da diretmişler. Günün birinde iş kavgaya kadar varmış ve Tevfik Amir Bey'in adamlarıyla inatçı bostancı arasında ciddi bir kavga kopmuş, sonunda arsa tahliye edilmiş. Bu olaydan sonra İtalyan ustalar, Kızıltoprak'taki evin her bir tahtasını evvela numaralamışlar, sonra söküp yeni alınan arsaya 1912-1913 yılları arasında monte etmişler.

O devri yaşayanlar bu olayı bir efsane gibi kendilerinden sonrakilere anlatmış olacaklar ki, ne zaman Tevfik Amir Bey'in köşkünden söz edilse bu garip "nakil" dile gelir, "Biliyor musunuz, o köşk Kızıltoprak'tan getirildi" diye anlatılırdı.

Tevfik Amir Bey geniş muhiti olan kültürlü bir insandı. Ailesi de oldukça kalabalıktı. Yaz günlerinde caddeye bakan odada oturur, elinde bir dürbünle etrafı seyretmekten zevk alırdı. Aynı sokaktaki Kuto Ailesi'yle ahbaplık yapardı. Fakat zaman ilerleyip şartlar değiştikçe kalabalık personelin masrafı külfetli gelmeye. evin hanımefendisi de gelip giden misafir trafiğinden bunalmaya başlamıştı. Belki

Tevfik Amir Bey Köşkü'nün yakın plan görünümü.

başka sebeplerin de hazırladığı ortam nedeniyle Tevfik Amir Bey 1946'da, akraba ve iş ortağı olan iki Ermeniye 66.000 liraya bu güzelim köşkü satıp Taksim'e taşındı ve 1953'te öldü.

Köşkün yeni sahipleri her nedense burada fazla oturmadı ve Nuh Naci Bey'in yeğeni olan Fatma Ülkümen Hanım'a devrettiler. Birkaç sene sonra bir yaz günü köşk yanm saat içinde yanıverdi. Tam karşısındaki M. Piere Hulbach'ın Amil Çelebi'ye sattığı köşk de seneler evvel aynı şekilde yanmış, Kalamış-Fener Caddesi'nin bu iki güzel yapısını uğursuz bir ateş acımasızca yok etmişti. Yangından sonra evin yeri uzun müddet boş kaldı. Nihayet 1970'li yıllarda 102 numaralı Koru Apartmanı yapıldı.

ÇINGIRLI'NIN BAHÇESİ

Kalamış İskelesi'nin sol tarafında denize kadar tatlı bir meyille inen geniş çamlık, yüksekçe bir duvarlı kıyıda sonlanır, duvarın Fenerbahçe tarafına uzanan sahil siyah ve sivri görüntülü kayalarla devam ederdi. Buralara kimse sandalla yanaşmak istemez, denize de girilmezdi. Geniş kavisli bir burunla Belvü Gazinosu tarafına dönünce kayalıklar kaybolur, koyun bu kısmı Rali'nin evine kadar kumluk bir plaj halini alırdı. Çamlığın deniz tarafına bir zamanlar pek moda olan suni kayalardan mağaramsı dekorlar yapılmış, adeta denizdeki manzara arazinin içine doğru devam ediyor hissi uyandırılmıştı. Pek denize giren olmazdı ama kayaların arasına betondan bir de soyunma kabini yerleştirilmişti. Deniz tarafındaki hududu bu olan bahçenin kara tarafını Kalamış-Fener Caddesi'yle İskele Sokağı teşkil eder, 40 dönümlük arazi geniş bir üçgen içinde kalırdı. Sık ağaçlı olan bu güzel toprak parçasının üzerinde biri eski, diğeri nispeten daha yeni iki bina vardı. Büyük ve ahşap olanı İskele Sokağı'na giden yolun duvarına yapışık durur, kapalı panjurları hiç açılmazdı. Yoldan ancak ikinci katından sonrası görülürdü. Aşı boyalı yapı kışın boştu ama yazları da pek hareket görülmez, geleni gideni olmazdı.

Yüksek bahçe duvarının Kalamış-Fener Caddesi'ne bakan köşesinde çift kanatlı, geniş tahta kapı yapıldığından beri hiç açılmamış hissini verirdi. Ağaçlar arasında görülen beton bir sütun vaktiyle üzerinde heykel taşıyormuş gibi başlıklıysa da aslında itinalı yapılmış mutfak bacasıydı. Sessizliğiyle bir evden çok manastır intibaı verir, hakiki hüviyetini pek az insan bilirdi. Senelerce değişmeyen görüntüsünü herkes olduğu gibi kabul etmiş, kime ait olduğunu araştırmamıştı.

Bu evin ilk sahibi, Galata rıhtımını yapmak için İstanbul'a gelen mühendislerden Mösyö Cingria isimli bir Levantendi. Kendisi Belçikalı olarak bilinirdi ama eşi Madam Anna Cingria Fransız uyrukluydu.

Yavuz Sultan Selim Vakfı'na ait olan 40 dönümlük arazi 1873-74 tarihli bir

Çıngırlı'nın köşkü. (2001)

temessük senediyle Madam Anna Cingria'ya satılmıştı. O zamanlar kadastro mevcut olmadığı için satış muameleleri temessük senediyle yapılırdı.

Cingria'nın iki katlı ahşap evi içinde yaşayanların hüviyetine uymayacak şekilde Osmanlı mimari tarzındaydı. Alt katı dikdörtgen büyük Malta taşlarıyla döşenmişti. Ahşap merdivenle çıkılan sofada sağlı sollu geniş odalar bulunurdu. Her odada yatak koymak için çift kapılı yüklükler ve dolaplar vardı. Odaların zeminiyse parke yerine enli Romanya keresteleriyle döşenmişti. Mutfak bahçedeydi.

Bu kadar geniş arazi varken evin Kalamış İskelesi'ne giden yolun hemen kenarına yapılmış olması bu sokağın sonradan açıldığını, yolun binayı sıyırarak geçtiğini gösteriyordu. Hakikaten bu yolun öteki tarafı da başlangıçta Cingrialar'a aitti.

Fener'e giden caddenin kenarındaki iki katlı diğer bir ahşap ev gene Cingrialar'ındı. Sonradan bu evde Karmelit rahibeleri oturmuştu. Cingria Ailesi yazlan Fenerbahçe'de, kış aylarında Beyoğlu Alleon Sokağı'ndaki evlerinde otururdu. Alleon Sokağı o yıllarda İstanbul'un kalburüstü tüccar, banker ve Osmanlı Bankası memurlarından bazıları ile isim yapmış doktorların kaldığı bir yerdi. Sokağa adı verilen Antuvan Alleon Efendi Fransız uyruklu bir bankerdi. Aynı zamanda o yılların pek meşhur kuruluşlarından biri olan Naum Tiyatrosu'nun hissedarlarındandı.

Çıngırlı'nın bahçesine sonradan yapılan ikinci köşk. (1986)

Cingria'nın malikânesi heybetli görünüşüne rağmen kalorifersiz olup pek konforlu sayılmazdı. Herhalde temiz havası, denizi, ormanıyla yazlık bir köşk olarak pek münasipti.

Cingria'nın ismi kısa zamanda Fenerbahçe'nin eski halkı tarafından evvela Çıngır, daha sonrada Çıngırlı'ya dönüşmüş ve öylece kalmıştı. Daha garibi tapu kayıtlarına da Madam Anna Çıngır olarak geçmişti. Seneler ilerleyip mülk el değiştirdikten sonra bile Çıngırlı'nın Bağı, Çıngırlı'nın Bahçesi, Çıngırlı'nın Evi olarak bilinmiş, böylece anılmıştı.

Madam ve Mösyö Çıngırlar'ın İsviçre uyruklu Albert, Fransız uyruklu Alfons isimli iki oğlu, Difin isimli bir kızı vardı. Anne ve baba Çıngırlar ölmüş, mülk üç evlada kalmıştı.

Albert'in Aleksandr ve Şarl isimli iki oğlu İsviçre uyrukluydu. Kızı Anna İtalyan uyruklu Şarl Zanola ile evlenmişti. Alfons'un eşi Madam Ameli ve kızı Difin'di. Albert daha evvel ölmüştü. Alfons da 1919'da ölünce 1920'de Çıngır Ailesi'nin Fenerbahçe'deki evleri ve arazisi Aleksandr, Şarl, Anna Zanola, Difin isimli torunlarla Alfons'un eşi Madam Ameli'ye kalmıştı.

Arazinin ilk sahibi olan Cingrialar'ın mali ve hukuki işlerine Belçikalı bir Levanten olan Güstav Kuto bakardı. Kutolar, geniş bir ailcydi. Selanik şehri caddelerinin kaldırım taşlan müteahhitliğinden vapur acentalığına kadar pek çok iş sa-

halannda isim yapmışlardı. Güstav Kuto'nun Mühürdar'da kâgir ve çok güzel bir evi vardı. Avukatlığı yanında para alır satar, bir nevi bankerlik de yapardı.

Çıngırların emlaki 100 sehim olarak hesaplanmış, bunun 80 sehmini 1922'de 1000 Osmanlı altını mukabilinde Güstav Kuto satın almıştı.

Güstav Kuto yazlan Fenerbahçe'de oturmaya başladı. Ev bir ara boyanıp tamir ettirildi. Kuto, Çıngır Ailesi'nin 100 hissesinden 80'ini satın almış, geriye 20 hisse kalmıştı. Bu hisselerin sahibi olan Şarl ve Anna Zanolalar 1934'e kadar satış yapmadılar. 1934'te arazi ikiye ifrat edildi ve iki tane harita yapıldı. İki numaralı haritadaki 38.596 metre karelik parsel Güstav Kuto'nun uhdesinde kaldı. Anna Zanola'ya ait olan bir numaralı haritadaki parselden 3007 metrelik kısım Güstav Kuto'ya ve Zanolalann, aynı zamanda Güstav Kuto'nun kız kardeşinin kocası olan Fransız uyruklu avukatları Jozef Rikodias'a verilen vekâletnameyle 16 Temmuz 1936'da 3758 liraya Emel Dilman Hanım'a, 2871 metre karelik bir parseli Kimyager Mustafa Nevzat Bey'in eşi Nimet Pısak Hanım'a 4500 liraya satıldı. Mühendis Ziya Bey, İstanbul valisi Muhittin Üstündağ da Cingria'nın arazisinden arsa aldılar, ev yaptırdılar.

Esasen seksen sene evvel Belvü Gazinosu'nun ve Rali'nin evlerinin yeri de Cingria'nın veresesi tarafından satılmıştı. İlk sahibinden bu yana yüz yıldan fazla zaman geçmiş, araya birkaç nesil girmişti. Değişik dönemlerde kısmen mandra, kısmen gazino olarak kullanılan Cingria'nın bahçesine apartmanlar yapılmaya, sahil kısmı da yol yapılmak üzere doldurulmaya başladı. Betoniyerler geldi, inşaat malzemeleri yığıldı, asırlık ağaçlar kesildi. Yaz kış bir kuş cenneti olan ormanlar yok oldu. Dozerler büyük gürültülerle toprağı karıştırıp derin çukurlar açtı. Buralarda kalabalık insan topluluklarının oturacağı beton binalar yükselmeye başladı. Bütün bunlar akıl almaz bir süratle gerçekleşti.

1986'da Cingria'nın köşkü yeniden el değiştirdi. Sakıp Sabancı bu tarihi binayı Kuto Ailesi'nden satın aldı ve aileye bir yıl daha köşkte oturma fırsatını tanıdı. Bir yılın sonunda ev boşaltıldı. Köşke kimse dokunmadı ama bahçesindeki 130 yıllık ağaçlar kesilmeye, tomruklar kamyonlarla taşınmaya başlandı. Futbol sahası gibi açılan alana yeniden iş makineleri girdi. Bu büyük aletlerin bahçeye girebilmesi için Cingria'nın asırlık bahçe duvarının bir kısmı yıkıldı ve inşaat başladı. 1989-1990 arasında devam eden inşaatın sonunda Cingria'nın bahçesinde Kalamış Koru Sitesi yapıldı.

Köşke gelince, boyasız, bakımsız, ıssız ve kimsesiz olarak ömrünü sürdürürken 2001'de dördüncü defa el değiştirdi.

KONAKLARIN İLK KATLARI

Kadıköy'deki konakların pek çoğunda ilk katlar kâgir olarak, pencere pervazları ve başlıkları kırmızı tuğladan yapılmış, bacalar daima tuğlalarla işlenmiştir. Bahçe kapılarının iki tarafındaki kapı söveleri çok kere kırmızı, beyaz tuğlalardan yapılmıştır. Bu tuğla işçiliği zarif, zevkli ve dayanıklı olup o dönemin ustaları sanat ve kabiliyetlerini tuğlalarla göstermişlerdir. Günümüze gelebilenlerden bunların hayranlık uyandıracak kadar muntazam olduğu görülür. Bu tuğlaları işleyenlerin hemen hepsi yerli ustalardı.

Ana malzemeyi oluşturan tuğlalar halk arasında Marsilya tuğlası olarak bilinir ve Fransa'dan gelirdi. Daha sonraki yıllarda aynı evsafta ve renkte yerlilerinin de yapılmasına rağmen halk onlara da Marsilya tuğlası demiştir. Bunlar fırınlanmış, cilalanmış tuğlalardı. Pek çoğunun üzerinde imalatçı şahsın veya yapıldığı fabrikasının ismi bulunurdu.

Tuğlalar hakkında geniş bilgisi, emsalsiz bir koleksiyonu olan Zihni Göğer'in araştırmalarına göre iki türlü tuğla vardır. Birincisine "harman tuğla" denir; cilasız ve biraz da kaba tuğlalardır. İşlendikten sonra üstünü sıvamak gerekir. Diğeri çok özel kalıplara döküldükten sonra fırınlanmış, değişik renklerde cilalanmış, hatasız tuğlalardır. Marsilya modeli olan bu tuğlaların Türkiye'de imal edilenlerden bazıları hakkında, Mert Sandalcı'nın Zihni Göğer'in tuğla koleksiyonundan yararlanarak hazırladığı yazısından pek çok şey öğrenilebilir.

Mürefte'de Bizans döneminden başlayarak yüzyılımızın başına kadar uzanan bir tuğla üretim merkezi vardır. O günkü adı Miryofiton olan Mürefte'de iki tuğla imalatçısı tanıyoruz.

Birinin adı, Demetrius X Laghias, diğerininki ise Ahmet Paşa'dır. Ayrıca, yapıldığı yer olan Miryofiton adını koymayı da ihmal etmemişlerdir.

Eceabat'ın eski adı Mydos'tur. Burada da büyük bir tuğla imalathanesi kurulmuş, üretilen tuğlaların üzerine I.G. harfleri kazınmıştır.

1894 yılında İstanbul'da dört tane tuğla fabrikası görülüyor. J. Camondo (Göksu'da), Mustafa et Eie (Galata'da), Pasquale Rossi (Feriköy'de), Pierre Salamon (Büyükdere'de) tuğla fabrikaları kurmuşlardır.

Tuğla ihtiyacı çok artmış, bu ihtiyacı karşılamak için başka firmalar da ortaya çıkmıştı.

Şahbazyan (Göksu'da), Fratelli Allatini (Selanik'te) tuğla imal edip piyasaya sürdüler.

Tuzla'da kurulan Pedotti Tuğla ve Kiremit Fabrikası anonim bir şirket haline getirilerek piyasaya hisse senedi çıkardı.

Tuğla imalatçılarının isimlerini saymaya devam edersek: Galata'da Aşkaryan, Şahbaz, Stylanidis, Odunkapısı'nda Stirkoğlu, Yailoğlu, Feriköy'de Agathan Ohenasyan, Ohannes Uzunyan gibi daha pek çok isim yanında Göksu'da Ethem Ruhi Bey de tuğla yapmıştır.

Zihni Göğer'in inanılmaz derecede zengin Tuğla ve Taş Koleksiyonuna ait daha ayrıntılı bilgi için Mert Sandalcı'nın, *Tombak* mecmuasının 17. sayısındaki "Tuğla" başlıklı yazısını öneririz.

İşte İstanbul konaklarına estetik ve zevk katan, oya gibi işlenen tuğlalar bu fabrikalarda üretilmiş, usta ellerde eşsiz bir sanat eseri gibi işlenmiştir.

ALİ RIZA PAŞA KÖŞKÜ

Demiryolunun üst tarafında, Fenerli Ahmet Bey Sokağı'ndaki Ali Rıza Paşa Köşkü dört katlı, önü balkonlu, ahşap, beyaz bir yapıydı. Köşkün ön tarafındaki bahçe kâfi derecede büyük olmasına rağmen arka tarafta sebzelik, meyvelik olan kısımda ahır, arabalık, personel odası ve mutfak vardı. Bu sebeple arkada kalan kısım çok daha genişti. Kuyudan su çeken ve atla çevrilen su dolabı da buradaydı.

Bahçeye demirden, üstü kavisli olarak yapılıp menekşe gülleri sardırılmış, 20 metre uzunluğunda koridor gibi bir çardaktan geçilerek girilir, eve ait at arabası da bu yoldan arkadaki ahıra ve arabalığa ulaşırdı.

Rıza Paşa Ailesi'nin kızlan, damatları, torunlan bu köşkte yaşar, akşamüstleri piyano, keman ve uttan oluşan ve aile fertlerinin icra ettiği musiki ziyafeti o yıllarda sessiz ve sakin olan bütün Feneryolu'nu kaplardı. Aşçısı, işçisi, arabacısı, içerde ve dışanda çalışan diğer kalabalık personeliyle Rıza Paşa Köşkü yüksek seviyede bir hayat standardı sürdürür, mükemmel birer amatör müzisyen olan aile fertleri o yıllarda pek moda olan Fransızcayı çok rahat konuşurlardı.

Hiç şüphe yok ki, Ali Rıza Paşa Köşkü'nün sakinleri o devre göre çok iyi yetişmiş, görgülü insanlardı. Ali Rıza Paşa'nın kızı Nadire Hanım, Sokullu Mehmet Paşa soyundan Bekir Haşim Bey'le evlenmiş, böylece Ali Rıza Paşa Köşkü'ne gelen damat da Paşa Ailesi'yle seviyeli bütünlüğü sürdürmüştü. Bu arada Ordu Levazım subaylığından bir başkası da aileye kanştı.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu korkunç bir ölüm-kalım mücadelesi sürdürüyor, halk sefalet ve açlık içinde kıvranıyordu. Fınnlardan çıkan çamur gibi ekmekler bir Osmanlı altınına kapışılır hale geldiyse de o da bulunamaz olmuştu. Feneryolu ve Kadıköy halkı o zamanlar geniş bir arazi olan Fikirtepe'ye koşuyor, süpürge tohumu toplayıp kavurduktan sonra el değirmeninde çekerek bulamaç yapıp yiyorlardı. Gıda maddelerinden un ve şeker paha olarak altından da kıymetli, üstelik bulunmaz olmuştu.

Açlık, kıtlık ve yokluğun hüküm sürdüğü günlerin birinde Feneryolu İstasyonu'nun arkasındaki tren hattına bir yük vagonu geldi. Onu getiren lokomotif vagondan ayrılıp gitti. Vagonun kapısı açıldı ve iki hamal çuvallarla halis un, şeker, pirinç, makarna ve akla gelebilecek her türlü kuru gıda maddesini Rıza Paşa Köşkü'ne taşımaya başladı. Patlayan şeker çuvalından yerdeki kumların üzerine dökülen şekerleri mahallenin çocukları avuçluyor, kumlarla birlikte ağızlarına atıyorlardı. Bu manzara savaş yıllan boyunca pek çok kere tekrarlanarak devam etti. Komşuları Rıza Paşa Köşkü'nü mimlemişti. Köşkte de bu işi hoş karşılamayan, içlerine sindiremeyenler olduğu kulaktan kulağa yayılıyorsa da has ekmek yeniyor, şekersiz kalınmıyordu.

Savaş yıllan böyle geçti ama savaşın sefaletini çekerken şahit oldukları bu insafsız görüntüleri unutmayan o nesil vagonlan daima konuştu. Yeni kuşaklar ise her şeyi unuttu.

Rıza Paşa Köşkü de inşaat ve betonlaşma furyasından nasibini aldı, yıkılıp yerine Güven Apartmanı yapıldı.

Feneryolu'nda
Ali Rıza Paşa Köşkü.

DR. MAHMUT HAKKI PAŞA KÖŞKÜ

Dr. Mahmut Hakkı Paşa.

Vefalı Hakkı Bey'in oğlu olan Dr. Mahmut Hakkı Paşa'nın ecdadı Van'dan gelip Kadıköy'e yerleşen Vâni Efendi'ye dayanır. Esasen Vaniköy adı Vâni Efendi'den mülhemdir.

Mektebi Tıbbiyei Şahane'nin hem ikinci nazın hem de ders nazın olan Dr. Mahmut Hakkı Paşa bir süre Fransa'da kalmış, iyi Fransızca öğrenmişti. Tıbbiye'de ikinci nazırken yapacağı Fransızca konuşmalan evinde dolaşarak yüksek sesle tekrarlardı.

Paşa'nın Vecihe, Ülfet, Behice, Cemal adındaki çocuklarından Cemal Bey, Emine Hanım'la evlenmiş, Ercüment adında oğlu dünyaya gelmişti. Ülfet Hanım, Naci Bey isimli bir şeyhle, Behice Hanım ise Vali Hamid Bey'le evlenerek Erhan isimli bir erkek çocuğa sahip oldu. Vecihe Hanım Türkiye'de ilk defa modern diş tababetini kuran ve çok kıymetli bir ilim adamı olarak isim yapan Prof. Halid Şazi Bey'in eşiydi.

Prof. Halid Şazi Bey'in, Şaziye, Hatemi ve Nureddin isimli çocuklarından Nureddin Şazi Kösemihal evvela deniz subayı olmuş sonra meslek değiştirerek sosyoloji profesörlüğüne kadar yükselmişti. Nureddin Şazi Bey'in en mühim özelliği son derece güzel keman çalmasıydı.

Dr. Mahmut Hakkı Paşa evvela Kızıltoprak'ta, bugün Şefizade İlkokulu'nun bulunduğu yerdeki Mısırlı İhsan Bey'e ait köşkte oturmuş, genç yaştaki kızının ölümü üzerine Kuyubaşı'nda bir köşke taşınmıştı. Kısa süre sonra Feneryolu, Fenerli Ahmet

Sokağı'nda Karakin Efendi isimli bir Ermeniden iki buçuk dönümlük bir arazi satın alarak 1908'de üç katlı, ahşap, aşı boyalı evini yaptırmıştı.

Köşkün demiryolu tarafındaki ön bahçesi küçük olmasına rağmen asıl bahçe arka tarafta yer alıyordu. Burada iki odalı bir müştemilat, ahşap bir kameriye yapılmıştı. Binanın doğu tarafındaki yüzünün ikinci ve üçüncü katlannda, ön korkuluklan zevkle işlemiş oymalarla süslü üst üste iki balkon vardı.

Mahmut Hakkı Paşa'nın kızı Behice Hanım'la evlenen Hamid Oskay.

Dr. Mahmut Hakkı Paşa'nın genç yaşta bir beyin anzası geçirerek yatağa ve tekerlekli iskemleye mahkûm olan oğlu Cemal Bey, saçı sakalı uzamış bir vaziyette yaz aylannı bu ilk balkonda geçirir, anlaşılmaz kelimelerle konuşur, canhıraş sesler çıkarır. Bakıcısı olan Vicdan adındaki kızı garip feryatlarla durmadan çağırırdı. Ayağa kalkamadığı için Cemal Bey'i kimse göremez fakat günün her saatinde yoldan geçenler onun çıkarttığı anlaşılmaz sesleri duyarlardı. Cemal Bey sağlıklı yıllannda nazik, terbiyeli, kibar bir insandı. Yakalandığı hastalık onun her şeyini elinden almış, hayatını mahvetmişti.

Feneryolu'ndaki Dr. Mahmut Hakkı Paşa Köşkü.

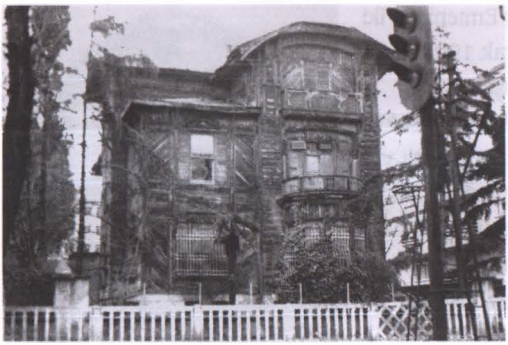

Dr. Mahmut Hakkı Paşa Köşkü.

Cemal Bey'in bütün yaz günlerini geçirdiği balkonun üzerinde aynı büyüklükteki üçüncü katın balkonuna açılan oda Nureddin Şazi Kösemihal Bey'e aitti. Evin çatısına kadar yükselen beyaz ve sarı sarmaşık gülleri adeta Nureddin Şazi Bey'in odasına girecek kadar her yanı sarmış, balkonun üstünü bir taç gibi kapatmıştı. Nureddin Bey odasında keman çalar, etütler yapar, fakat yoldan geçenler onu tam olarak göremezlerdi. Mehtaplı geceler dışında gündüz asla balkonda keman çalmazdı. Kendini müziğe kaptırır, bu esnada notaların yorumuna abartılı bir şekilde baş ve vücut hareketleriyle eşlik ederdi. Nureddin Şazi Bey büyük bir müzisyen ve tanınmış bir keman virtüozuydu. Nureddin Şazi Bey ortadan uzun boylu, hafifçe toplu fakat mütenasip vücutlu, her zaman mütebessim, son derece terbiyeli ve kibar bir insandı. O yıllarda bekârdı. Odasında keman çalarken balkona açılan kapıdan kısmen görülebilen Nureddin Bey'e civar köşklerde oturan genç kızlar kendilerini göstermeden ayna tutarlardı. O ise kemanı ve müziğiyle bütünleşmiş olarak başka bir dünyada yaşar, hayranlarıyla ilgilenmezdi.

Meşhur piyanist İdil Biret'in daha dört-beş yaşlarındayken kabiliyetini keşfetmiş, İnönü ile temasa geçmiş, özel bir kanun çıkartınlarak Avrupa'da öğrenim yapmasını sağlamıştı. İdil Biret, Nureddin Şazi Bey'in akrabası oluyordu.

Ne garip bir rastlantıdır ki, alt balkondan gelen bazen boğuk bazen tiz feryatlardan oluşan anlaşılmaz seslerle, üst balkondan etrafa yayılan ilahi keman sesi zaman zaman birbirine karışır, asil bir aileden gelmiş bu iki insanın birbirine zıt yaşantısı aynı çatı altında sürer giderdi.

Dr. Mahmut Hakkı Paşa Köşkü'nde hayat böyle devam ederken evvela Cemal Bey vefat etti. Nureddin Şazi Bey köşkten ayrıldı. Köşkün damadı vali Hamid Bey de vefat etti. Köşk yıkıldı, yerine ve arka bahçeye apartmanlar yapıldı ve bir gün Nureddin Şazi Bey'in de vefat haberi gazetelerde okundu. Dr. Mahmut Hakkı Paşa ise yıllar evvel bu dünyadan ayrılmıştı.

Dr. Mahmut Hakkı Paşa'nın yaptırdığı ahşap ve zevkle işlenmiş oymalı köşkün yerinde şimdi Dr. Mahmut Hakkı Paşa Apartmanı bulunmaktadır.

YAĞCI AHMET BEY'İN EVİ

Feneryolu tren istasyonunun karşısında iki katlı, ahşap, bahçe içindeki 16 numaralı boyasız evi yağ ticaretiyle meşgul Ahmet Bey yaptırmıştı. Sakin tabiatlı, topluca biri olan Ahmet Bey, eşi Hesna Hanım, Hasan ve Şevket adındaki çocuklanyla bu evde otunır, komşulanyla fazla iç içe olmazdı.

Şevket'in 7-8, Hasan'ın 14-15 yaşlarında olduğu zamanlardı. Hasan durgun görünen bir çocuktu. Sıcak yaz aylarında bile bahçeye seyrek çıkar, herkesin gömlekle gezdiği günlerde o arkasına eğreti olarak aldığı bir ceketle dolaşırdı. Şayet Hasan akşamüstleri bahçeye gömlekle çıkmışsa evdeki hizmetçi kadın çok kere aceleyle bir ceket getirip arkasına koyar, incir ağacının altındaki tahta kanepede ikindi kahvaltısını verirdi. Hiç arkadaşı yoktu. Komşular arasında Hasan'ın ciğerlerinden hasta olduğu dedikodusu yayılmıştı.

O yıllarda bazı romanlar evden eve verilerek okunur, bir kitaptan mahallenin genç erkek ve kızlan istifade ederdi. Bu arada Hasan'ın evinden gelen kitaplara kuşkuyla bakılır, mikroplu olduğu söylenir, okuyanlar bulaşıcı hastalığa karşı kendilerine göre tedbirler alırlardı.

Bir iki yaz böyle geçti. Hasan nadiren evden çıkıyor, çıktığı zamanlarda yorgun argın adımlarla bahçede dolaşıyor, tahta kanepede oturup önündeki tahta masada ikindi kahvaltısını yaptıktan sonra içeri giriyordu.

Yağcı Ahmet Bey'in bahçesiyle bizim bahçeyi kafesli bir tel ayırırdı. Bir gün Hasan arkasına aldığı ceketi, elinde çakısıyla bahçede dolaşırken ağaçtan düzgün bir dal kesti, kabuklarının bazı yerlerini soyup bazı yerlerine dokunmadı. Böylece elindeki çubuğa bir desen verdi. Telden bana seslendi.

– Küçük buraya gel!

Telin dibine gittim. Yüzünün solgun olmasına karşın kendisi zayıf değildi. Elindeki çubuğu bana uzattı. Aldım.

Feneryolu'ndaki Yağcı Ahmet Bey'in evi. Balkonda görünen, evin ikinci sahibi Selahattin Akant.

– Beğendin mi?

– Evet.

– Şimdi bana ne diyeceksin?

Ben desenli çubuğu pek sevmiş olmalıyım ki, onu yapanı takdir edercesine "Aferin derim!" dedim.

– Aferin denmez, teşekkür ederim diyeceksin! dedi ve bir iki kesik öksürükten sonra eve doğru yürüdü.

Aylar böyle geçiyordu. Sıcak bir yaz günü öğleden sonra bizim bitişik evde hanımlar ve ailenin akrabaları olan genç kızlar toplanmış, gramofon çalıyor, bu arada yüksek sesle konuşup gülüşüyor, neşeli vakit geçiriyorlardı. Evin açık pencerelerinden Hafız Burhan'ın gazeli, ev halkının muhabbeti bahçeden bahçeye yayılıyor, güneşin harelendirdiği havada kahkahalar adeta uçuşuyordu. Hasanlar'ın evindeki hizmetçi kadın telin dibine gelerek gramofon seslerinin yayıldığı evin hanımına seslendi. Hanım pencerede görülünce hizmetçi kadın özür dileyerek "Hasan Bey çok rahatsız. Bu şarkıları duydukça yatakta ağlıyor. Acaba gramofonu durdurmak mümkün olur mu?" diye rica etti. Hastaya saygının, komşu hatırının güzel ve artık unutulmuş bir örneği verilerek gramofon derhal sustu ve misafirlerin neşeli konuşmaları bir anda kesildi.

Ertesi sabah gencecik Hasan'ın tüberkülozdan kurtulamayarak o gece öldüğü öğrenildi.

Yağcı Ahmet Bey'in küçük oğlu Şevket sonraları Fenerbahçe Kulübü'nün ikinci takımında yıllarca futbol oynadı. Görme bozukluğu başlayıp gözlük taktığı senelerde bile top oynamaya devam etti. Gözlüklü bir futbolcu seyirciler tarafından çok yadırganmış olmasına rağmen o futbolu bırakmak istemez, kulübü de bunu hoş karşılardı. Daha sonra gazeteci oldu ve Şevket Soley imzasıyla yıllarca yazı yazdı ve bu dünyadan ayrıldı.

Yağcı Ahmet Bey'in ölümüyle ev 1925'de harita subayı Binbaşı Selahattin Bey'e satıldı. Selahattin Bey son derece terbiyeli, her zaman alçak sesle konuşan, eşine, çocuklarına düşkün, komşularına saygılı bir insandı. Evin önündeki balkonu camekânla kapattı. Epey tadilat da yaptı. Yazlan alt katı kiraya verir, her yıl değişik insanlar gelirdi.

Selahattin Akant'ın oğlu İlhan çok iyi yetişti, büyükelçiliğe kadar yükseldi. Sonra Amerika'ya gidip yerleşti. Kızı Fatma iki evlilik yaptı. Mutlu olamadı. Vefat etti.

Selahattin Bey elinde bir testereyle her mevsim, hatta her gün bahçede budayacak bir ağaç dalı bulur, oyalanırdı. Halbuki iyi resim yaptığı, tablolan olduğu söyleniyordu.

Selahattin Bey'in 1953 yılındaki vefatından sonra eşi ve iki çocuğu ahşap evi satıp Feneryolu'ndan ayrıldılar.

Evin yeni sahipleri bir müddet oturdularsa da yıkılıp yerine apartman yapıldı.

TANAŞ EFENDİ'NİN BAKKAL DÜKKÂNI

Anadolu-Bağdat demiryolu yapıldığı zaman bütün istasyonlann müdürleri azınlıklardan seçilmiş, Türklere makasçılık, hamallık ve polislik görevleri verilmişti. Feneryolu İstasyonu'nun müdürü de Antuvan Efendi'ydi.

Antuvan Efendi istasyonun üstündeki lojmanda oturur, açık pencerelerden kızlarının çaldığı piyanonun sesi etrafa yayılırdı. Beethoven, Mozart, Schumann'ın eserlerini dinlemek her zaman mümkündü.

Her istasyonun hemen yakınında, gene azınlıklara verilen bir bakkal dükkânı olurdu. O yıllarda yegâne ulaşım trenle yapıldığı için bu bakkallar geleni gideni tanır, kendileri için şüpheli gördükleri kimseleri muayyen yerlere bildirirlerdi.

Feneryolu'nda biri Tanaş, diğeri Toma olmak üzere iki tane Rum bakkal vardı. Tanaş Efendi tren hattının üst tarafındaki dükkânı, Toma ise Hacı Bekir Ailesi'ne ait olan ve trenyolunun alt tarafında bulunan bakkal dükkânını işletirdi.

Tanaş Efendi orta boylu, hafifçe göbekli bir esnaftı. Kendisi, eşi ve çocuklan dükkânın arka tarafındaki bir evde otururlar, her zaman siyah elbiseler giyen şişman annesiyse dükkânın oldukça alçak tavanlı çatı katında yatardı. Dükkânın kapısı demiryolu tarafındaydı. Tanaş sadece bakkallıkla kalmaz, bir nevi emlak komisyonculuğu da yapardı. 1915'te çıkan gazetelerde satılık ev ve arsalar için "Alıcılann Feneryolu'nda Bakkal Tanaş'a müracaat edilmesi" şeklinde ilanlar çıkardı.

Toma'ya gelince; az konuşan, iri yarı, yuvarlak yüzlü, daima sarı önlük takan bir Rum bakkaldı. Tanaş'ın dükkânına bitişik olan aynı mimari özellikteki yapıda işgal zamanında bir kahve açılmıştı; kısa etekli İskoç neferleri akşam üstleri burada bira, şarap içerlerdi. Daha sonralan aşçı dükkânına dönüşen ve ufacık vitrininde üzerlerinden dumanlan çıkan fasulye ve pilav tencereleri değişmez mönü olarak her gün görülürdü.

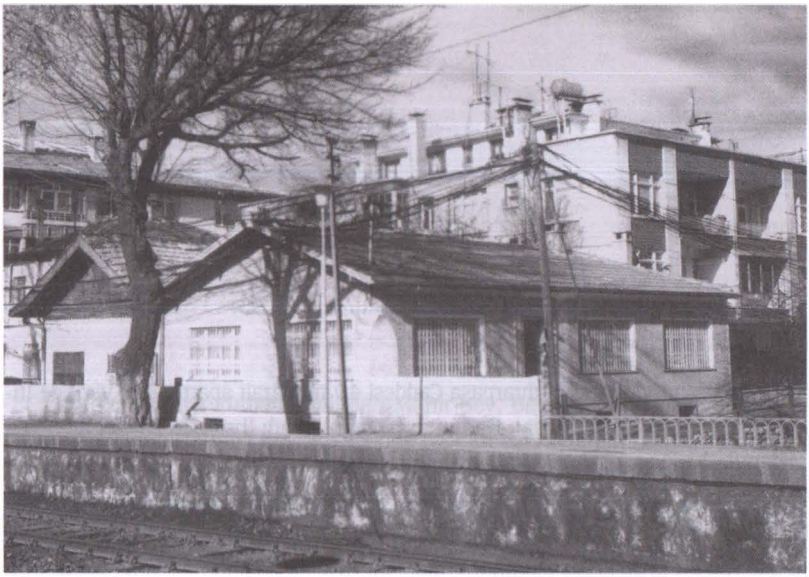

Bir zamanlar Tanaş Efendi'nin bakkal olarak işlettiği bu bina sonradan ev olarak kullanıldı.

Anadolu'daki Milli Mücadele hareketi başarıya ulaşıp işgal kuvvetleri İstanbul'dan ve bu arada bugün Feneryolu Belediye sabit pazarının bulunduğu yerdeki karargâhlarını boşaltıp ayrılmak zorunda kalınca Bakkal Tanaş Moda'ya, Toma Kızıltoprak'ta kiraladıkları dükkânlara taşındılar. Tanaş'ın bakkal dükkânı ve yanındaki eski aşçı dükkânı, ufak bir tadilatla eve dönüştürülmüş, aileler oturmaya başlamıştı.

Tanaş'ın dükkânının doğu tarafındaki tek oda ve bir çatıdan oluşan uzantısında Rum bir terzi kadın dikiş dikerdi. Sonra burası Feneryolu'ndaki gençlerin kurduğu Ümit Futbol Kulübü'nün lokali oldu. Daha ileriki yıllarda kulüp kapandı, bir Rum boyacı ailesi taşındı. Kansı hastaydı ve tüberkülozdan öldü. Yıllar sonra bu binaları Prof. Dr. Fahrettin Kerim Hoca satın aldı. Ahşap olan yapıları betonlaştırdı ve bölüm bölüm ailelere kiraya verdi. Bir kısmı hâlâ bu maksatla kullanılmaktadır.

İHSAN HANIM'IN EVİ

Feneryolu'nda Gazi Muhtarpaşa Caddesi 40 numaralı apartmanın yerinde İhsan Hanım'ın evi vardı. İhsan Hanım'ın beyinin de adı İhsan'dı. Saadet adındaki kızlarıyla beraber, ahşap iki katlı evde otururlardı.

Aile bir sebeple Ankara'ya yerleşince ev kiraya verildi ve çok kiracı değiştirdi. Hatta Sultan Hamid'in oğlu Abdülkadir Efendi'nin boşadığı eşi de Avrupa'dan gelip bir yaz bu evde kiracı olarak oturmuş, bir evliliğe hazırlanmışsa da olmayınca evden ayrılarak İstanbul tarafına geçmişti.

Takip eden yıllarda da kiracılar değişmeye devam etti ve binayı 1937'de Tahsin Bey satın aldı. Birkaç yıl aile bu köşkte oturduktan sonra 1962'de yıkılarak yerine Bahar Apartmanı yapıldı.

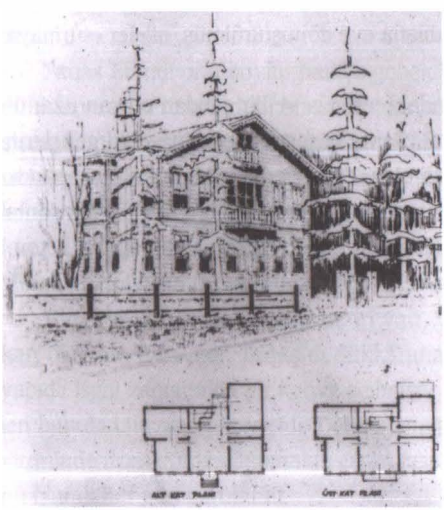

İhsan Bey ve İhsan Hanım'a ait evin Fatin Uluengin tarafından aslına uygun olarak yapılmış çizimi.

MAHİR BEY'İN EVİ

Emniyet Sandığı muhammini olan Mahir Bey, Beylerbeyli çok asil bir aileye mensuptu. Fenerli Ahmet Bey Sokağı'nda cephesi dar, derinliği fazla bir arazi satın alarak 1900'lü yıllardaki iki katlı, altı odalı ahşap bir ev yaptırmıştı. Eşi, Melahat ve Firuzan adındaki iki kızıyla bu evde yaşayan Mahir Bey sessiz, terbiyeli ufak tefek bir insandı. Komşulan ona "Küçük komşu" adını takmışlardı. Mahir Bey'in büyük kızı Melahat gerçekten güzel bir kızdı. Gerek fiziğiyle, gerek son derece manalı gözleri, gür saçları, kendine has kadınsı yürüyüşüyle herkesin hayranlığını ve dikkatini toplardı.

I. Dünya Savaşı bitmiş, Osmanlı İmparatorluğu mağlup olmuş, düşman kuvvetleri tarafından İstanbul işgal edilmişti. Daha önce de anlatıldığı gibi, Deli Fuad Paşa'nın bahçesine İngilizler karargâh kurmuş ve İskoç neferleri gelip yerleşmişlerdi. Bu karargâhta vazifeli genç bir İngiliz subayı nerede ve nasıl gördüyse Melahat Hanım'a hayran olarak evine kadar takip etmişti. Gün geçmez bu İngiliz, Fenerli Ahmet Bey Sokağı'na gelir, Melahat'in evinin önünde dolaşır, onunla irtibat kurmak için çareler ararlı. Civar halkı son derece rahatsız olmuştu. Melahat kapıdan çıkamıyor, perdeleri indirilen ev halkı adeta bir hapis hayatı yaşıyordu. Fakat bütün bu

Mahir Bey'den Abidin Bey'e intikal eden evin önünde Abidin Bey'in aile bireyleri.

Arkada kısmen görünen köşkün önünde Abidin Bey ve ailesi.

gelişmelere aldırış etmeyen İngiliz evin önünden ayrılmazdı.

Dönem işgal dönemi... Kimi kime şikâyet edeceksiniz? Bir gece etrafta bağrışmalar oldu ve bütün mahalle halkı pencerelere üşüştü. Komşular sokağa çıkamadıkları için ancak pencerelerden bağrışıyordu. İngiliz subayı, Mahir Bey'in evinin önündeki balkon direklerine tırmanarak balkon kapısını zorlamaya başlamıştı. Komşular bu olayı gördükleri halde bir şey yapamıyor sadece bağrışıyorlardı. İngiliz subayı balkondan atlayıp gitti. Fakat bu olay, zavallı Melahat'in adının çıkmasına, uzun zaman türlü yorumlara sebep olacak dedikodulann sürüp gitmesine neden olmuştu.

Melahat, Feneryolu İstasyonu'nda hareket memurluğu yapan ve aynı zamanda komşuları olan Mazhar adında bir gençle 1929'da evlendiyse de bu evlilik uzun sürmeden boşanmayla sonuçlandı.

Mahir Bey'in vefatından sonra, 1937'de ev Hâkim Abidin Binkaya'ya (1886-1957) satıldı. Abidin Bey uzun yıllar hâkimlik, iki dönem Kastamonu milletvekilliği yapmış ve Âli ve Cavidan adındaki çocuklannı iyi yetiştirmişti. Âli başanlı bir hariciyeci oldu, fakat çok genç yaşında ölümü ailede derin ve unutulmaz acılara sebep oldu. Cavidan ise Dr. Muhit Tümerkan'la evlenip baba evinde oturmaya başladı. Dahiliye uzmanı Dr. Muhit Tümerkan iki dönem Sinop milletvekili olarak T.B.M.M.'de çalıştı.

Mahir Bey'den Abidin Bey'e intikal eden iki buçuk katlı, beyaz boyalı, önü balkonlu ev de betonlaşma furyasından kurtulamadı. Müteahhit yanındaki evi de alıp yıktı ve yerlerine 30 daireli Deniz Apartmanı yapıldı.

AVUKAT BEDRİ BEY'İN EVİ

Fenerli Ahmet Sokağı'nın sonunda, iki tam, bir çatı katından oluşan sekiz odalı, beyaz boyalı ahşap ev avukat Bedri Bey'e aitti. Bu evden sonra büyük bir tarla gelir, civarın çocukları ve gençleri burada futbol oynarlardı.

Evin önündeki bahçenin küçüklüğüne karşın arkada uzayıp giden bir kısım vardı. Fakat ne sebze yetiştirilir ne de çiçek ekilirdi. Etrafı tellerle çevrili arka bahçeyi yazın otlar kaplardı.

Avukat Bedri Bey, orta boylu, tıknaz, oldukça itinalı giyinen, hızlı konuşan, terbiyeli bir insandı. O yılların yegâne ulaşım aracı olan trene binmek için her sabah aynı saatte Feneryolu İstasyonu'na gelir, akşamlan iş dönüşü aynı yolu izlerdi. Bedri Bey Durahşan adındaki kızı ve Ali Sait isimli oğlu ve eşiyle bu evde oturur, Ali Sait Çiftehavuzlar'daki Amerikan Koleji'ne devam ederdi.

Kadıköy'deki toplam araba sayısının onu geçmediği o yıllarda Bedri Bey bir araba almış, garaj olarak da Sultan Hamid'in oğlu Abdülkadir Efendi'den Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın eşi İkbal Hanım'a intikal eden Feneryolu'ndaki köşkün garajını kullanmaya başlamıştı.

Bedri Bey Ailesi, arabası, şoförüyle o dönem için kalburüstü bir hayat yaşıyor fakat her nedense evin ön ve arka bahçelerine pek itina edilmiyordu.

Ali Sait, son derece hareketli, güler yüzlü, her zaman yüksek sesle konuşan, akranlanna göre oldukça atak yapıda bir çocuktu. Ali Sait'in devam ettiği Çiftehavuzlar Amerikan Koleji, Amerika'da 1932 yılında patlayan büyük ekonomik kriz nedeniyle kapanınca Ali Sait de diğer öğrenciler gibi başka okullara gitmek zorunda kalmış, babası onu Robert Kolej'e yazdırmıştı.

Bedri Bey bir gün evini eczacı Sait Sakarya Bey'e satarak İstanbul tarafına taşındı. Evin satılmasının gerçek sebebi Ali Sait'in okul sorunu mu, yoksa başka bir neden miydi bilinmez. Bedri Bey Ailesi Feneryolu'ndan ayrıldı ve bir daha da gelmedi.

Eczacı Sait Sakarya Bey Ailesi eve taşındı...

O yıllarda küçük bir çocuk olan ve Fenerbahçe'de rahibelerin işlettiği Saint İrene Fransız Okulu'na devam eden Eczacı Sait Bey'in oğlu Safiyettin Sakarya ileride bütün İstanbul'un tanıdığı başarılı bir hekim olacaktı.

Eczacı Sait Sakarya Bey Ankara'da eczane açınca aile Ankara'ya taşındı. Evin üst katı Kadıköy Kız Lisesi müdürü Feridun Bey'e, alt katı da başka bir aileye kiraya verildi. 1936'da ev gene el değiştirdi ve Haydarpaşa Lisesi matematik öğretmeni Hüsnü Hamid Bey'e satıldı.

Hoca, Rus asıllı eşi, ileride mühendis olacak oğlu Demir'le yeni aldığı evde oturuyor, etrafındaki komşularıyla pek samimi olmadan sakin bir yaşantı sürdürüyordu. Hüsnü Hamid Bey çok iyi bir matematikçiydi. Terbiyeli, heyecanlı, oldukça aceleci olan hoca yolda yürürken çok kere kendi kendine konuşur, sanki karmaşık denklemler çözerdi. Onun vefatından sonra uzun süre boş ve bakımsız kalan ev yıkılarak yerine apartman yapıldı.

Evin bitişiğindeki büyük tarla parsellendi, apartmanlarla doldu ve böylece Fenerli Ahmet Sokağı'nda geçmişi hatırlatan hiçbir ev kalmadı.

ALİ RIZA BEY'İN EVİ

Bugün Feneryolu ekmek fırının bulunduğu binanın yerinde evvelce Ali Rıza Bey'in evi vardı. Üç tarafı ahşap olan yapının kuzey tarafı penceresiz, düz, kâgir tuğla bir duvardı. İstasyon yönünde üst kata bir balkon yapılmış, ufak sarmaşık gülleri bu balkona kadar sardırılmıştı. Binayı ilk yaptıran Osman Ağa'ydı. İlk zamanlar bağcılık yapan Osman Ağa sonralan bu bağlan parselleyip satmış, kendisi de birkaç ev yaptırdıktan sonra sırası gelince onlan da satarak kendi çapında inşaatçılık yapmıştı.

Ali Rıza Bey, evini Osman Ağa'dan aldı. Aslında subay olan Ali Rıza Bey I. Dünya Savaşı'ndan sonra emekli olarak Feneryolu'nda bir bakkal dükkânı açmıştı. O yıllarda, daha önce sözü edildiği gibi, Feneryolu'na daha evvel yerleşmiş bulunan Tanaş ve Toma adında iki Rum bakkal daha vardı. I. Dünya Savaşı sonunda Tanaş Moda'ya, Toma Kızıltoprak'a taşınınca Ali Rıza Bey tek bakkal olarak kaldı. Kendisiyle beraber Hüsnü Bey de bir bakkal dükkânı açmışsa da birkaç yıl içinde kapatmış, civarın yegâne zahirecisi olarak Ali Rıza Bey kalmıştı.

Ali Rıza Bey Köşkü.

Ali Rıza Bey, orta boylu, gözlüklü, ağzında daima peynir, kuru üzüm, zeytin, sucuk, doğradığı pastırma parçalarını çiğneyen, veresiye defterine alacaklarını ancak kendisinin okuyabildiği eski harflerle yazan, oldukça

yumuşak başlı bir insandı. Eşi Atiye Hanım ve kızı Naciye ile Feneryolu'ndaki boyasız ahşap köşkte oturduğu yıllarda gönlünü birine kaptırmış, bir süre başka bir semtte yaşadıktan sonra tekrar evine dönmüştü. Eşi ve kızı bu üzüntülü yıllarda evin alt katında oturmuşlar, üst katı kiraya vererek geçinmeye çalışmışlardı. Ali Rıza Bey evine döndükten sonra aile binanın tümüne yerleşti, ev boyandı. Çok güzel bir kız olan Naciye, amcasının oğluyla evlendi, çocukları oldu fakat mutlu olamadı. Boşandı. Mide kanserine yakalanan Ali Rıza Bey bu evde öldü. Ev satıldı. Tuhaf bir rastlantı olarak evin yeni sahibinin adı da Ali Rıza Bey'di ve birkaç yıl sonra o da mide kanserinden vefat etti.

Bina tekrar satıldı. Bir el daha değiştirdi. Sonunda yıkılarak yerine Çiçek Apartmanı, altına da fırın yapıldı.

NEBİLE HANIM'IN EVİ

Şehzade Ahmet Efendi'nin evinin karşısında ve Yaverağa Çıkmazı'nın sol sınırına bitişik, iki katlı ahşap evi, evvelce de yazıldığı gibi o civarda birçok bağı olan Osman Ağa yaptırmıştı.

Arazinin meylinden istifade edilerek binaya rahat bir bodrum katı kazındırılmış, bahçesine iki odalı bir de müştemilat inşa edilmişti. İlk zamanlar ön tarafı ve bir yanı camekân olan müştemilat sera gibi kullanılmışsa da sonraları mahallenin sütçüsü Yusuf Ağa yerleşmişti. Ev ile Muhtar Paşa Sokağı arasında kalan bahçede bağ vardı. Üzerinde tahta çıkrığı olan kuyu da gene bu kısımdaydı. Kuyunun etrafına yeşil-beyaz yaprakları olan ince uzun kamışlar dikilmişti. Bu kamışlar kuyuyu adeta görünmez hale getiriyorlardı.

Bahçeye hem Muhtar Paşa Sokağı'ndan hem de Yaverağa Çıkmazı'ndan parmaklık şeklinde yapılmış tahta kapılardan girilirdi. Muhtar Paşa Sokağı tarafındaki kapı ile ev arasındaki yolun iki kenarına lavanta çiçekleri dikilmiş, bunlar da zamanla gelişerek alçak bir duvar görünümü almışlardı.

Osman Ağa evini yazları kiraya verirdi. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın emektarlarından bir Nazikdar Kalfa vardı. Şişman, pembe yanaklı, Çerkez asıllı, otoriter bir başkalfaydı. Paşa'nın köşkündeki bütün hizmetkâr kadınlardan Nazikdar Kalfa sorumluydu. Günün birinde başkalfaya inme indi ve bir tarafı tutmaz oldu. Aylarca Paşa'nın köşkünde yatalak vaziyette tedavi gördüyse de istenilen iyileşme olmadı. Kendisine Osman Ağa'nın evi kiralanıp yanına da iki bakıcı kadın tahsis edilerek bu eve çıkarıldı. Nazikdar Kalfa uzun süren bakım ve tedaviye rağmen iyileşemedi ve bu evde öldü.

Osman Ağa evini Ali Rıza Bey'e sattı.

Maliye müsteşarlığından nazırlığı yükselen Ali Rıza Bey, Melek Hanım isimli eşi, Nebile ve Feriha adındaki kızlarıyla beraber Beyazıt'taki evinde oturuyordu. Feneryolu'ndaki evi satın almadan önce bir iki yaz Göztepe'de oturmuş, sonra Feneryolu'na taşınmıştı.

Ali Rıza Bey yeni aldığı evde pek az oturdu ve Beyazıt'taki evinde vefat etti.

Çıkmaz sokağın simgesi haline gelen ve yalnızca fotoğraflarda kalan Nebile Hanım Evi.

Halkalı Ziraat Okulu'nda fizik hocalığı yapan Kıbrıslı Vasıf Bey'le evlenen Nebile Hanım yazları Feneryolu'nda oturur, kış gelince Beyazıt'taki baba evine giderlerdi. Çocukları olmamıştı. Halkalı Ziraat Okulu'ndan emekli olan Vasıf Bey birkaç yıl İzmir'e gidip fizik hocalığına devam etmiş, bu görevden de ayrıldıktan sonra kayınpederinden eşi Nebile Hanım'la baldızı Feriha Hanım'a intikal eden Feneryolu'ndaki eve ve bahçesine kapanmıştı.

Vasıf Bey, Yaverağa Çıkmazı'ndaki evin sokağa bakan üst kat odalarından birinde her gün öğleden sonraki saatlerde insanın içine tatlı bir huzur veren güzel sesiyle *Kuran* okur, bu ses tahta evin kafesli penceresinden yola adeta nurdan bir sel gibi yayılırdı. Sokakta oynayan biz çocuklar bilmeden, anlamadan, idrakımızın dışında bir sezişle, okunan *Kuran*'ın cazibesine kapılır, kaldırım kenarına oturup hareketsiz kalır ve alçak sesle konuşmaya gayret ederdik. Sıcak yaz günlerinin öğleden sonraki saatlerinde Vasıf Bey'in *Kuran* tilaveti, çıkmaz sokağın görünmez fakat aranan bir özelliği olmuştu.

Kaç yaz devam etti bilemiyorum. Bir gün Vasıf Bey'in kayınpederine ait Beyazıt'taki evde vefat ettiği haberi geldi. Bundan sonraki yıllarda Nebile Hanım, kız kardeşi Feriha Hanım'la beraber Feneryolu'ndaki evde yaşamaya başladılar.

Feriha Hanım Rodos'un asil bir ailesine mensup Haşmet Bey'le evlenerek, daha sonraki yıllarda önemli ve saygın bir matematik profesörü olan Nakibe Hanım'ı dünyaya getirdi.

Haşmet Bey'in ailesi çocuklarının eğitimi için çok eski yıllarda Rodos'tan İstanbul'a gelmiş, Haşmet Bey Hukuk Fakültesi'ni bitirerek avukat olmuştu.

Haşmet Bey ve Feriha Hanım'ın evlilik yılları pek mutlu geçmemiş, bir süre sonra avukatlığı bırakan Haşmet Bey Bilecik'te hâkimlik yapmış ve orada vefat etmişti.

Nebile ve Feriha hanımlar taşınınca ev tamir edilip boyandı, bahçenin tahta kapıları demire çevrildi. Yıllar birbirini kovaladı. Evvela Nebile Hanım, sonra da Feriha Hanım Hakkın rahmetine kavuştular.

Feriha Hanım'ın kızı Prof. Nakibe Hanım amiral Fuat Bey'le evlendi. Yazları Feneryolu'nda oturmaya başladılar. Evde yeniden ve daha zevkli bir restorasyon yapıldıysa da sonunda bu ev de yıkılarak yerine çift bloklu bir apartman yapıldı. Çıkmaz sokağın simgesi olan bu ev de ancak resimlerde bir hatıra olarak kaldı.

SÜLEYMAN AĞA'NIN EVİ

Bağcı Osman Ağa, Yaverağa Çıkmazı'nda yaptırdığı tek katlı, üç odalı evini daha sonra Süleyman Ağa'ya satmıştı. Süleyman Ağa, Hüseyin Avni Paşa'nın köşkünde çalışan Nergiz Hanım adında Arap bir kızla evlenerek bu evde oturmaya başladı. Nergiz Hanım zayıf, ufak tefek, ağır ağır konuşan, son derece terbiyeli, ince yapılı bir kadındı. Çalıştığı Hüseyin Avni Paşa Köşkü'nün bütün örf, âdet ve terbiyesini almış, son dönem Osmanlı ev hayatına göre yetişmişti.

Hüseyin Avni Paşa Köşkü'nde çalışan Arap kızı Nergiz Hanım, Süleyman Ağa'yla evlendikten sonra Yaverağa Çıkmazı'ndaki tek katlı evde yaşamaya başladı.

Nergiz Hanım tek katlı bu evde Süleyman Ağa ölünceye kadar oturdu. Eşinin ölümünden sonra tekrar eskiden çalıştığı Hüseyin Avni Paşa'nın köşküne döndü. Evini mahallenin bir diğer sütçüsü olan İbrahim Ağa'ya kiraladı. Aradan on beş yıl geçip Hüseyin Avni Paşa Köşkü dağılınca Nergiz Hanım da Feneryolu'ndaki evinden kiracısını çıkarıp kendisi yerleşti. Birkaç yıl yalnız oturduktan sonra Süleyman Ağa'nın akrabası olan Zakir adında bir genci getirtip evlat gibi yanına aldı.

Yaşı herhalde doksanı bulan Nergiz Hanım Hakkın rahmetine kavuştuktan sonra Gazi Muhtarpaşa Çıkmazı'ndaki 3 numaralı evinde Zakir Efendi oturdu. Esasen tek varis olan Zakir Efendi bu evde evlendi, çocukları oldu ve gerçekten çocuklarını çok iyi yetiştirdi. Daha sonraları tek katlı ev kiraya verildi. Bu sırada çıkan bir yangınla ahşap evin yarısı yandı. 1969'da yıkılarak yerine yapılan apartmana siyahi kadının anısı olarak Nergiz adı verildi.

TAHİR EKDAL'IN EVLERİ

Çıkmaz sokakta Şükrü Bey'in evinden sonra yapılan ikinci evi babam Tahir Ekdal yaptırmıştı. Osman Ağa bağını parselleyip satmaya başlayınca babam da kendisinden değişik zamanlarda iki parsel satın almış, parselin birine alt katında 2, ikinci katında 3, çatıda ise 1 odası olan önü balkonlu binaya dışarıdan bitişik mutfağı olan ahşap köşkü 1895'te yaptırarak beyaza boyatmıştı. Evin önü tren-yoluna kadar açıktı, hiçbir bina yoktu. Ev yazdan yaza kiraya verilir, çok kere kışın boş kalırdı. Arada yaz-kış oturanlar olursa da o yıllarda Feneryolu ve civan yazlık olarak tanınırdı.

Birkaç yıl sonra ikinci parsele babam tek katlı bir ev yaptırmış ailecek bu evde oturmaya başlanmıştı. 1910'da tek katlı evin üstüne bir kat daha çıkılmış, iki tam ve bir çatı kadından oluşan 5 odalı ev yapılmıştı.

Feneryolu'ndaki yanan evimiz. Fotoğraftaki çocuk, o zaman kiracı olarak oturan Dr. Ahmet Tevfik Bey'in kızı Nuran (1936).

İlk yapılan evde en uzun oturan kiracımız İhsan Bey ve ailesiydi. On bir yıl devamlı kalmış, bizlerle pek kaynaşmışlardı. İhsan Bey varlıklı bir ailenin Beyoğlu'nda para yiyen çapkın evladıydı. İstanbul Vilayet binasının karşısındaki koca adadaki pek çok ev onlarındı. İhsan Bey Ailesi'nin oturduğu apartmanı sonralan Prof. Fahrettin Kerim Bey almış, muyaenehanesini burada açmıştır. İhsan Bey binalardan gelen kiralarla oldukça şatafatlı fakat bir bakıma israfa kaçan bir hayat sürer, hiçbir işte çalışmazdı. Günün birinde Vilayet binasının karşı köşesine düşen evlerinden birinin altına İhsan Kıraathanesi'ni açarak o dönemin

Gazi Muhtarpaşa Çıkmazı'nda Dr. Müfid Ekdal'ın doğduğu ve hâlâ yaşamakta olduğu köşk.

bütün kalburüstü edip ve şairlerini, gazeteci ve tüccarlarını toplamış, başlangıçta aranılan, sevilen bir yer olmasına rağmen ömrü uzun olmamış, kapanmıştı.

İhsan Bey cana yakın, her şeyi kolayından alan, her akşam içen, çok tatlı bir insandı. Kültürlü olmamasına rağmen elinin açıklığı, gittiği her arkadaş topluluğunda her zaman hesabı ödemesi nedeniyle aranılan bir insandı. Güzel giyinir, gümüş saplı, ince bastonunu yanından eksik etmez, annesine büyük saygı gösterir, eşini ve iki çocuğunu çok sever fakat kadınlardan da kendini alamazdı. İhsan Kıraathanesi'ni işletirken kim aklını çeldiyse Bursa'daki Apollon ve daha sonra da Bafa göllerinin işletmeciliğini aldı. Göldeki balıklan tutacak, tuzlayıp satacak, büyük paralar kazanacaktı. Bu geniş hayal, ağır balıkçılık işi onun daha evvelki yaşantısıyla hiç uyuşmuyordu. Çıtkırıldım bir İstanbul beyefendisinin uzak yerlerdeki feleğin çemberinden geçmiş balıkçılarla başa çıkıp para kazanması mümkün değildi. Nitekim borçlandı, bütün mal varlığına el kondu. Genç denilecek yaşta ölümcül bir hastalığa yakalandı. Maddi sıkıntılar içinde 5 Temmuz 1932'de hayattan ayrıldı.

Daha sonra bizim eve birçok kiracı gelip gitti. En son iki abla ve çocukları oturmaya başladılar. 1959'un 18 Ağustos günü bir akşamüstü çıkan yangın sonucu ev yarım saat içinde yanıp kül oldu.

Babam Tahir Ekdal'ın 1900'de yaptırdığı ikinci ahşap ev hâlâ durmakta, her yıl bakımdan geçirilmekte, bahçesine itinayla bakılarak mevsimine göre çiçeklendirilmektedir. Kitabın yazarı bu evde oturmaktadır.

SADIK EFENDİ'NİN EVİ

Sadık Efendi orta boylu, şişmanca, yuvarlak yüzlü, hafif sakallı, sakin yaradılışlı bir insandı. Şekerci Hacı Bekir müessesesinin hem baş şekerci kalfası hem de mutemediydi. Aslen Kastamonulu olan Sadık Efendi çok genç yaşta İstanbul'a gelip Hacı Bekir'in yanına çırak olarak girmiş, şekercilik sanatını öğrenerek zamanla kalfalığa kadar yükselmişti. Bu müessesenin babadan oğula intikal eden ananesi sadece Kastamonuluları çırak almak, onlara bu sanatı öğretmekti. Bu ananeye dini bir ibadet gibi sadık kalınmış, başka yörelerden hiç kimsenin girmesine izin verilmemiştir.

Sadık Efendi bizim evin bitişiğindeki Gök Mehmet Ağa'ya ait olan bağ arazisini satın aldı. Gök Mehmet ince, çok uzun boylu, mavi gözlü bir bağcıydı. Bağın ortasındaki tek katlı, ahşap, küçük bir bağ evinde yazlan oturur, üzüm yetiştirip satardı. Feneryolu-Göztepe-Erenköy ve civan bağcılık için biçilmiş kaftandı. Buralar evvelce sadece bağ iken sonralan bu topraklar üzerine yapılan evlerin bahçelerine küçük veya büyük bağ parselleri yapılmıştı.

Sadık Efendi'nin Rum kalfa Miço tarafından 1904'te yapılan ahşap, önü balkonlu evinde 5 oda vardı. Mutfak dışanda fakat eve bitişikti. Sadık Efendi kendi köyünden Ayşe isimli bir kızla evlenip bize komşu oldu. Hamide ve Peyker adındaki kalfalar içeride, Yuvan isimli Makedonyalı bahçıvan dışanda çalışıyor, bahçede yapılan müştemilatta ailesiyle beraber yaşıyordu. Güzel bir sera yapılmış, bir kısım arazi bağa tahsis edilerek etrafı telle çevrilmişti.

Seneler ilerledi, ailenin çocuğu olmadı. Sadık Efendi'yle Ayşe Hanım, eşinin yeğeni olan Salih adında bir çocuğu köyünden getirip evlat gibi yetiştirmeye başladılar; okuttular, bir ara tahsil için Almanya'ya gönderdilerse de I. Dünya Savaşı çıkınca geri getirdiler. Sonunda Hacı Bekir müessesesine kâtip olarak yerleştirdiler.

Sadık Efendi'nin saygılı, terbiyeli, nazik, hatırşinas komşuluğu birkaç yıl sür-

dü. Hayattan ayrıldı. Cenazeye o zamana kadar mahalle halkının hiç tanınmadığı garip kıyafetli, harmaniyeli pek çok insan geldi. Komşularda tuhaf bir şaşkınlık oldu. Mesele sonra anlaşıldı. Bektaşi tarikatına mensup olan Sadık Efendi bunu bütün komşularından saklamıştı.

Sadık Efendi öldükten sonra Ayşe Hanım'ın hayatına giren ve esrarengiz biçimde çıkan Yüzbaşı Şevket Bey.

Sadık Efendi'nin ölümünden sonra Ayşe Hanım'a Şevket Bey isminde genç bir yüzbaşı gelip gitmeye başladı. Ayşe Hanım, ortadan uzun boylu, kına renkli saçlı, yüzü hafif çiçek bozuğu, kalınca bir sese sahip otoriter bir insandı. Sonraları ismini Akile'ye çevirdi. Şevket Bey, genç, dinamik, zeki, atak bir subaydı. Eve daima resmi elbiseyle gelir, her gelişinde komşuların dedikodu yapmasına sebep olurdu. Ayşe Hanım dışarı sır vermemek için kendi halinde yaşamaya çalışıyor fakat evde çalışanların çenesi durmuyordu. Sadık Efendi'nin evine yeni bir içgüveyi gelecekti.

Bir gece silah sesiyle etraf inledi. Kurşun üst kattaki odanın istasyon tarafına bakan penceresinin altında bir delik açmıştı. Şevket Bey yanında daima beylik tabancasını taşırdı. Buna karşılık Salih'in de bir silahı vardı. Sadık Efendi Bahçekapı'daki Hacı Bekir dükkânının yanında bulunan Lazaro Gabay isimli spor mağazasından beyaz saplı, nikelajlı 38 mm.lik toplu bir tabanca alarak evlat gibi büyüttüğü Salih'e vermiş "Bunu daima yanında taşı, cebine sığar" demişti.

Olaylı geceden sonra, çıkmaz sokak halkı işin aslını öğrenmek için çok gayret sarfettiyse de içine kapanık aileden uzun zaman ses çıkmadı. Olay sonradan kısmen aydınlandı. Evde iki silah vardı ama kurşun Şevket Bey'in tabancasından çıkmıştı. Buna rağmen kurşunun kime ve niçin atıldığı hiçbir zaman anlaşılamadı. Şevket Bey bir daha gelmedi. Fakat Akile Hanım ölünceye kadar bu kurşun deliğini sıvatmadı adeta bir hatıra gibi sakladı.

Aradan çok geçmeden yeni bir damat adayı olan Aşir isimli birisi gelip gitmeye başladı. Bir akşam yemeği için büyük hazırlıklar yapıldı. Ev baştan aşağı te-

Gazi Muhtarpaşa Çıkmazı'nda Şekerci Hacı Bekir'in baş kalfası Sadık Efendi'nin evi.

mizlendi. En nefis yemekler pişirildi ve Aşir Bey'in geleceği saat beklenilmeye başlandı. Nihayet Aşir geldi, hoş beşten sonra yemek yendi. O geceyi evdeki Hamide Hanım şöyle anlatmıştır:

"Aşir Bey'e yemekten sora bir durgunluk arız oldu. Huzursuzdu. Bir şeyler söylemek istiyor fakat lafa nereden başlayacağına karar veremiyordu. Akile Hanım'ın son derece mültefit ev sahipliğine rağmen Aşir suskundu. Gecenin ilerlemiş saatinde damat namzeti ağzından baklayı çıkardı. İşlerinin bozuk olması nedeniyle sermayeye ihtiyaç duyduğunu, Akile Hanım'ın maddi yardımının kendini düze çıkaracağını, şayet boynundaki inci gerdanlığı verirse her şeyin hallolacağını söyleyiverdi. Gerçekten Akile Hanım'ın boynunda iki sıra, iri pembe incilerden yapılmış bir kolye vardı. Petrol lambasının ışığında mat rengi ile göze çarpıyordu. Ortalıkta ani bir sessizlik oldu. Soğuk bir hava esti. Aşir'in niyeti anlaşılmıştı. Damat namzedi ümidini kesip kalktı, gitti bir daha da gelmedi."

Bundan sonra Akile Hanım veteriner hekim Şemsi Bey'le evlendi. Şemsi Bey'in ilk hanımından olan dört çocuğunu bağrına bastı ve mutlu bir hayat sürdü. 1936'da bu dünyadan ayrıldı. Torunlarına kalan ev 1975'te yıkılarak yerine Altıner Apartmanı yapıldı.

ŞEHZADE AHMET EFENDİ'NİN EVİ

Yaverağa Çıkmazı 4 numaradaki evi, kereste tüccarı Raif Bey en kaliteli ve sağlam Romanya kerestesinden 1905 yılında yaptırmıştı. 2 salon ve 6 odadan oluşan 2 tam kat ve 1 çatı katı bulunuyordu. Bir dönümlük bahçesine mutfak ve müştemilat yapılmış, o yıllarda her evin bahçesinde olduğu gibi bir kuyu açılarak ağzı yuvarlak biçimde kırmızı tuğlayla örülmüştü. İlk zamanlar üzerinde demirden yapılmış bir de çıkrığı vardı.

Bahçenin Yaverağa Çıkmazı'na bakan tarafına duvar yapılarak direkler arasına tahta parmaklıklar konmuştu. Demirden yapılmış çift kanatlı sağlam ve zevkli bahçe kapısı kırmızı Marsilya tuğlalarıyla örülen iki sütunun arasına yerleştirilmişti. Sonradan bu tuğla sütunu çimentoyla sıvanarak güzelliğini kaybetmişti.

Gazi Muhtarpaşa Çıkmazı'nda Sultan Hamid'in oğlu Şehzade Ahmet Efendi evinin yandan görünüşü.

Bahçenin kuzey hududu Muhtar Paşa arazisinin duvarına, diğer hududu bir Ermeniye ait olan tarlaya, batı hududu ise Kaymakam Halit Bey'in bahçesine dayanırdı. Raif Bey'in evine dört basamak mermer merdivenle çıkılır, çift kanatlı kapıdan salona girilirdi. Çatı katında balkonu olan ev simetrikti. Birinci ve ikinci kattaki karşılıklı odaların hepsi salonlara açılırdı.

Keresteci Raif Bey her nedense bu evde fazla oturmadı ve Nâzım Hikmet'in dedesi olan Nâzım Paşa'ya sattı. Nâzım Paşa ilk hanımından sonra, başkâtip Tahsin Paşa'nın evinde çalışan, kendinden yaşça çok küçük olan Ferahfeza adındaki bir Çerkez kızıyla evlenmiş, Feneryolu'ndaki eve yerleşmişti.

Ferahfeza Hanım'ın okuma yazması yoktu. Paşa evin karşısındaki küçük, tek katlı bir binada oturmakta olan ailenin o yıllarda öğrenci olan kızlan Remziye'yi eşine hoca tayin etmişti. Merhum Remziye Hanım o günleri şöyle anlatır: "Paşa iri yan, halâvetli bir zattı. Her pazar ahbapları gelir, alt kattaki odalardan birinde sohbet eder, çay kahve içerlerdi. Cuma günleri ise ilk hanımından olan çocukları Paşa'yı ziyaret ederlerdi. Ferahfeza Hanım'la bizim derslerimiz olumlu ve uyumlu sürer, her şeyi çabucak kavrardı. Çok zeki bir genç hanımdı.

Paşa bu evde fazla oturmadı. Satarak Kadıköy'e gitti. Bir gün kendisini açık bir faytonda iki kişinin arasına oturmuş, anormal hareketler yapıyor ve yanındakilerin de onu zaptetmeye çalışır bir vaziyette giderken gördüm. Sanırım, Paşa akli bir dengesizlik geçiriyordu."

Nâzım Paşa evini Sultan Hamid'in oğlu Ahmet Efendi'ye satmıştı. Ahmet Efendi'yi babası saraydan bir Çerkez kızıyla evlendirmek istemiş, Ahmet Efendi bu evliliğe itiraz ederek kız okullarını dolaşıp gönlünce bir eş aramaya başlamıştı. Fahriye Zişan adında çok güzel bir kız Şehzadebaşı'ndaki Mektebi Tahsil'de okuyor, ağabeyi de aynı okulda müdürlük yapıyordu. Okulu ziyaret eden Ahmet Efendi kızı görür ve o anda evlenmeye karar verir.

Düğünden sonra Yıldız Sarayı civarındaki bir konağa yerleşen çiftin mutluluğu çok uzun sürmez, Ahmet Efendi bir Yahudi kızına âşık olarak onunla yaşamaya, her yaz da Büyükada'da oturmaya başlar. Kadınlık gururu incinen Fahriye Zişan Hanım muhitteki söylentilerden de rahatsız olur ve denizaşırı bir yere taşınmak ister. Nâzım Paşa'nın evi kendisi için satın alınır ve Fahriye Zişan Feneryolu'na gelip yerleşir.

Fahriye Zişan Hanım gerçekten güzel ve pek asil bir hanımefendiydi. Ablasıyla beraber oturuyor, sokağa pek seyrek çıkıyor, Hacıefendi adında bir hizmetkâr ve aşçı kadın ailenin işlerini görüyorlardı. Çocukları yoktu. Fahriye Zişan Hanım başında beyaz bir örtüyle ikinci kattaki pencerelerden birinin oldukça gerisinden nadiren sokağa bakarken görülür, bitişik komşuları Kaymakam Halit Bey'in

Şehzade Ahmet Efendi'nin evinin önden görünümü.

kızı Lamia Hanım'dan ve evin karşı sırasında oturan Nebile Hanım'dan başkasıyla görüşmezdi. Evliliğine vurulan darbeden hem huzuru hem de neşesi kaçmıştı.

Fahriye Zişan Hanım Yaverağa Çıkmazı'ndaki köşkte Osmanlı Hanedanı'nın 1924 yılında yurtdışına çıkarılışına kadar oturdu. Ahmet Efendi memleketten sürülünce Nice'e gitmiş, Yahudi kızı Ester İstanbul'da kalmıştı. O günlerde, Fahriye Zişan Hanım komşusu Lamia Hanım'a "Ben Efendinin ekmeğini yedim, onu gurbet ellerde yalnız bırakamam" demiş ve kısa süre sonra kocasının yanına gitmişti. Nice'ten Lamia Hanım'a birkaç mektup geldi ve sonra arkadaşlıkları kesildi. Fahriye Zişan Hanım çok genç bir yaşta kocasından evvel öldü.

Fahriye Zişan Hanım Nice'e gittikten sonra iki yaşlı hanım gelip eve yerleştiler. Bu hanımlar Fahriye Hanım'ın akrabaları oluyorlardı. Kendi hallerinde yapayalnız yaşayan insanlardı. Aradan bir sene geçti ve ev petrol işleri yapan İhsan Ali Bey isimli bir zata satıldı. Osmanlı Hanedanı yurtdışındayken çıkan bir kanun memleketteki emlaklarını iki yıl içinde vekillerinin satabilmelerini mümkün kılıyordu. Böylece Şehzade Ahmet Efendi'nin vekili evi İhsan Ali Bey'e satmış ve iki yaşlı kadının evden çıkması istenmişti. Sanırım kadınların gidecekleri bir yer yoktu ve ayrılmaları pek hazin oldu. Evi alana beddua ederek, ağlaya ağlaya Yaverağa Çıkmazı'ndan ayrıldılar. Aslında İhsan Ali Bey'in bu evi almakla yaptığı bir hata yoktu ama bu iki yaşlı ve zavallı kadın karşılarında onu görmüşler ve acılarının sebebi olarak onu suçlamışlar.

Evin yeni sahibiyle çıkmaz sokağa bir neşe geldi. O yıllarda çarliston ve foks-trot modası çıkmış her yerde bir dans çılgınlığı başlamıştı. İhsan Ali Bey'in evinde de akşama kadar gramofon çalınır, hiç eksik olmayan kızlı-erkekli misafirler durmadan dans ederlerdi. Akşamla beraber ya Belvü ya da Mühürdar gazinolarına gidilerek eğlence sürdürülürdü.

Bu mutlu yıllar çok devam etmedi. Üst üste ölümler oldu ve ev bu sefer Yargıtay üyelerinden Asım Derelioğlu Bey'e satıldı. Sanki iki yaşlı kadının evden ayrılırken ettikleri beddualar bir şeamet gibi yağarak evin ruhuna işlemişlerdi. Yaverağa Çıkmazı'ndaki hiçbir ev bu kadar el değiştirmedi. Hatta bir yaz İzmir suikastında idam edilen Maarif Nazın Şükrü Bey ve bir yaz da Dr. İhsan Sami Garan Bey kiracı olarak oturmuşlardı. Asım Bey'in hanımı bu evde beyin kanamasından öldü. Ev Galata'da nalburluk yapan, gözleri çok az gören Horhor Efendi adındaki bir Ermeniye, kısa süre sonra göz doktoru Muhiddin Bey'e daha sonra da Konyalı bir zata satıldı. Hâlâ camlan kınlmış, boyalan dökülmüş, bahçesini otlar bürümüş ve terk edilmiş olarak akıbetini beklemektedir.

GAZİ MUHTARPAŞA ÇIKMAZI YA DA ESKİ İSMİYLE YAVERAĞA ÇIKMAZI

Bu sokağı tanıyabilmek için, yolun sonunda, Huzur Apartmanı'nın bulunduğu yerde evvelce mevcut olan Şükrü Bey'in evinden başlamak gerekir.

Giritli Şükrü Bey, Sultanahmet civarında Cankurtaran'da oturur, ecnebi gümrüklerinde halı işleri müdürü olarak tanınırdı. O yıllarda Feneryolu ve civarında pek az ev vardı. Şükrü Bey burada bir arsa almış, alt katı iki, çatı katı bir odadan oluşan ahşap bir ev yaptırarak eşi Zehra ve kızlan Münevver, Münire, Saide hanımlarla yaz aylarını bu evde geçirmeye başlamışlardı. Evin civarı Osman Ağa'nın bağıydı. Uzun yıllar bağcılık yaparak leziz ve nefis üzümler yetiştiren Osman Ağa yaşı biraz ilerleyince bağlarını parselleyip satmak istemişti. Fakat Şükrü Bey'in evinin bulunduğu yerden Gazi Muhtarpaşa Caddesi'ne kadar olan ince uzun bir toprak parçası Şükrü Bey'e ait olduğu için parselasyona engel oluyordu. Bu toprak parçası için Osman Ağa Şükrü Bey'e bağ arazisinden bir miktar yer vererek evinin bahçesini büyütmüş, Şükrü Bey'in ince uzun arazisini yol olarak tescil ettirip Yaverağa Çıkmazı adını verdirmişti. 1920'li yıllarda Yaverağa Çıkmazı'nın ortasında, bugün Nergiz Apartmanı olan binanın önünde her yıl çiçek açan badem ağacı da Şükrü Bey'in bahçesinde kalmıştı.

Neticede Osman Ağa bağını parselledi, satışlar başladı. Bu arada Şükrü Bey emekli olmuş, evinin üstüne bir kat daha çıkarak, artık yaz kış oturmaya başlamıştı. Halim selim bir adam olan ve Giritli şivesiyle konuşan Şükrü Bey etrafına karşı daima yumuşak, kızlarına şefkatle davranırdı. Eşi Zehra Hanım, ince uzun bir hanımdı; devamlı yürür, Kadıköy dönüşlerinde trenyolunun kenarında oturup mola verirdi.

Şükrü Bey, zamanla hezeyanlar geçirmeye, hayaller görmeye, etrafını düşmanlarının sardığı vehmine kapılarak şuursuz hareketler yapmaya başladı. Yolun başına kadar gider, büyük bir korku içinde koşarak geri gelir "Eyvah, eli baltalı

adamlar geliyor, beni öldürecekler!" diye bağırarak, evin odalarından birine kapanırdı. Aile fertleri Şükrü Bey'i teskine çalışır fakat babalarının korkularını gideremezlerdi. İki yıl kadar süren bu ıstıraplı yaşantı Şükrü Bey'in ölümüyle noktalandı. Çok geçmeden kızı Münevver Hanım'da da anormal hareketler başladı. Saçma sapan konuşuyor, kalabalık misafirlerin önünde evdekileri mahcup duruma sokuyor, pejmürde kıyafetlerle başka bir âlemde yaşıyordu. Zamanla tıbbın gelişen imkânlarından yararlandı, kısmen iyileşti. Uzun bir yaşam sonunda her fani gibi o da hayattan ayrıldı. Aile dağıldı ve Şükrü Bey'in kızı Saide Hanım, eşi Ferid Bey ve oğlu Mucip'le beraber oturmaya başladı. Aile Ankara'ya taşınınca Münire Hanım'ın kızı Handan Hanım Dr. Zühtü Tinel Bey'le evlenip eve yerleşti. Diğer hissedarlardan hisselerini satın alan Dr. Zühtü Bey ahşap evin sahibi oldu.

Dr. Zühtü Bey, Dr. Süleyman Numan Paşa'dan dahiliye, Almanya'dan da çocuk ihtisası diploması almış, bazı sağlık kuruluşlarında çalıştıktan sonra emekli olarak hayatını çıkmaz sokaktaki ahşap evde sürdürmeye başlamıştı. Devamlı ruhlarla meşgul oluyor, reenkarnasyona inanarak insanların değişik zamanlarda, değişik özelliklerde dünyaya geldiklerini ispata çalışıyordu. Evin önündeki büyük bir çam ağacının altında devamlı okur, ruhbilim mecmuasına yazılar hazırlar, kendisinde mevcut olan dokümanların bu dünyanın dışındaki varlıklar tarafından gönderildiğini etrafındakilere telkine çalışırdı. Sakal bırakmış, bir başka âlemde yaşar olmuştu.

Bir akşamüstü geçirdiği kalp krizinden kurtulamadı, on dakika içinde ebediyete göçtü. Tuhaf bir tesadüf eseri ölüm günü doğduğu güne rastlamıştı.

Dr. Zühtü Bey'in ölümünden sonra ahşap evde yalnız yaşayan Handan Hanım'ın evine birkaç ay sonra karanlık basınca kimliği anlaşılmayan bir erkeğin gölge gibi süzülerek girmesi, sabahın erken saatlerinde de çıkıp gitmesi, çıkmaz sokak halkının dikkatini ve merakını çekmeye başladı. Handan Hanım'ın komşuları kendisine bu her gece gelenin kim olduğunu sormuyor fakat eve bakan pencerelerde nöbet tutmaktan da kendilerini alamıyorlardı. Çıkmaz sokağın hanımlarına yeni bir meşgale çıkmış, her biri zorlu bir dedektif olmuşlardı. Sabahları aceleyle evden ayrılan yabancının arkasından balkona çıkıp iki eli havada dua eden Handan Hanım'ın bu hareketini mahalle sakinleri yabancının tekrar sağ salim dönmesi için yapılan bir yakan olarak tefsir etmekte fikir birliğine varıyorlardı.

Bir yıldan fazla çıkmaz sokağı meşgul eden yabancının kimliği nihayet meydana çıktı. Başlangıçta merak ve hüsumetle izlenen şahıs, herkesin sevgi ve saygıyla aradığı ve kıymet verdiği bir insan oluverdi. Evet, kemençe virtüozü Kemal Niyazi Seyhun Bey artık eve rahatça girip çıkmaya, evin balkonuna açılan kapısından en güzel kemençe nağmeleri duyulmaya başlandı. O günler gerçekten gü-

Gazi Muhtarpaşa Çıkmazı'nda Şükrü Bey'in evi.

zel günlerdi... Evin önünü kaplayan, muhteşem dalları bahçenin büyük bir kısmına yayılan çam ağacının ardından duyulan, bazen kemençe bazen viyolonsel sesleri, henüz hiçbir apartman bulunmayan çıkmaz sokağın ahşap evleri arasında akisler yapar, bahçelere yayılırdı. Mehtaplı gecelerde bu müzik ziyafetine doyum olmaz, Kemal Niyazi Bey her türlü kısıtlamadan ve kuraldan uzak, kemençesiyle kendi ruh âlemine gömülürdü. Bu esnada Handan Hanım bir gölge gibi odanın bir köşesinde oturur, kemençeden çıkan uhrevi seslerle trans haline geçen Kemal Niyazi Bey'i içinde bulunduğu âlemden uyandırmamak için hareketsiz, adeta nefesini tutarak dururdu.

Çıkmaz sokağın sonundaki eski ahşap eve o dönemin yıldızları olan müzisyenler de gelmeye başlamış, bunların arasında Üstad Şerif Muhittin Targan Bey'in ziyaretleri sıklaşmıştı. Akşam saatlerinde açık pencere ve kapıdan tenha sokağa yayılan viyolonsel sesleri dinleyicisi olmayan muhteşem bir konser niteliğini taşır, kendinden geçmiş iki usta virtüoz karanlık bastığı halde evin ışıklarını yakmayı bile unutarak kendi dünyalarında yaşarlar, çalarlardı.

Kemal Niyazi Bey çok kere geceleri kemençesini alıp bize gelir, içinden geldiği gibi çalar, etrafında derin bir his âlemi yaratırdı. Sarhoş Baron'un siyah abanozdan imal ettiği kemençeyi çok sever, Baron'un şarap parasını ödeyebilmek için bu kemençeyi Pangaltı'daki bir meyhanede bir Mecideye'ye sattığını anlatırdı. Kemençenin tok, etkili nağmeleri insanı Sarhoş Baron'un yaşadığı yıllara götürür, onun cemiyet kalıplarına sığmayan yaşantısıyla bütünleşirdi. Bu siyah abanoz kemençede çoktan yok olmuş Baron'un ruhu sanki hâlâ yaşıyordu.

Bazı geceler de sarı ağaçtan yapılmış, kendi deyimiyle "sarıkız" dediği kemençeyle gelir, çalardı. Sarıkızın sesi hafif ve duyguluydu. Hangi kemençenin hangi besteyle duygusal bağlantı kuracağını çok iyi bilen Kemal Niyazi Bey müziğini enstrümanına göre seçer, onları bütünleştirerek, şaheserler yaratırdı.

Yıllar ilerledi; Kemal Niyazi Bey yakalandığı ölümcül bir hastalıktan iki defa ameliyat geçirdi ve sonunda bu dünyadan ayrıldı.

Handan Hanım'a gelince, ahşap evde bir süre yalnız yaşadı. Sonra evini müteahhite verdi ve bir müddet civarda başka bir dairede oturdu. Sonunda huzur evine gitti. Orada gözlerini bu dünyaya kapattı.

MEHMET BALCI'NIN EVİ

Yaverağa Çıkmazı'nın başında hâlâ Balcı Apartmanı'nın ve eczanenin bulunduğu yer evvelce tarlaydı. Serkiz Efendi isminde bir Ermeniye ait olan bu tarlada büyük ceviz, dut ve incir ağaçları, ortada bir kuyu vardı. Kuzey sınırından Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın bahçe duvarı geçer, duvar boyunca yapılmış ve birbirine bitişik müştemilatlar biraz çirkin görüntü verirdi. Mehmet isimli damadıyla gene aynı adı taşıyan kayınpeder bu müştemilatlarda yaşar, kızları Adviye ile Seher Feneryolu'ndaki Muradı Hamis İptidaî Mektebi'ne devam ederlerdi. Aynı yaştaki teyzeleri Seniye de bu müştemilatta oturur, aile öndeki tarlaya mevsimine göre salatalık, soğan, bamya, lahana, pırasa eker, akşamlan Feneryolu İstasyonu'nda trenden inen memur ve ticaret erbabı evlerine giderken buradan sebzelerini alır-

Gazi Muhtarpaşa Çıkmazı'nda Mehmet Balcı'nın evi.

lardı. Damat ve kayınpeder Mehmet Bey birkaç sene, iki siyah mandanın çektiği arabayla Alemdağı'ndan odun getirip bahçeye yığarak odun satılarsa da başarılı olamadılar. Esasen çok ağır bir işti. İki manda müştemilatın uzantısı olan bir ahırda kalırlardı.

Damat Mehmet Ağa sonralan mahallemizin gece bekçisi olmuş, yıllarca bu işi dürüst bir insan olarak sürdürmüştü. Evin büyük kızı Adviye günden güne zayıflıyor, ateşi çıkıyor ve kesik kesik öksürüyordu. Doğrusu bu durumu ciddiye alan olmadı, aylar geçti, aşikâr bir şekilde ilerleyen hastalık sonucu bir gün ağzından kan boşandı ve yatağa düştü. Yaz gelmiş, havalar ısınmıştı. Bahçenin ortasındaki dut ağacının altına bir hasır serildi. Adviye'yi yatırıp üzerine bir yorgan örttüler. Adviye akşama kadar bu hasırın üstünde yatar, geceleri kulübeye taşınırdı. Bu üzücü tablo iki yıl sürdü. Adviye tüberkülozdan kurtulamadı ve genç yaşta hayattan ayrıldı.

Aradan bir yıl geçti geçmedi evin ikinci kızı Seher de aynı şekilde hastalandı. Adviye'nin kulübede duran hasın tekrar dutun dibine yayıldı. Seher halsiz, mecalsiz, ateşli ve öksürüklü aylannı tıpkı ablası gibi bu hasınn üstünde yatarak geçirmeye başladı. Havalar serinleyince Seher'i kulübeye aldılar. Kendisini bütün kış görmedik. Yaz gelip havalar ısınınca hasır tekrar dutun altına yayıldı. Seher yorganın altında ufalmış, bir çocuk kadar kalmış vaziyette bir yaz daha yattı. Mevsimin son günlerinde bu dünyayı terk edip Adviye'nin yanına gitti. Tüberküloz onu da yiyip bitirmişti. Aradan çok geçmedi, aynı yaştaki Seniye'nin de karnı şişmeye, ateşi çıkmaya başladı. Tüberküloz mikrobu Seniye'nin kann zanna yerleşmiş, su toplamıştı. Fakat Seniye iki yıl kadar süren bir tedaviden sonra kurtuldu.

1930'lu yıllarda arsa satıldı. Serkiz Efendi ölmüş arsa kızı Seta ile oğlu Simon'a kalmıştı.

Mehmet Balcı adında Alanyalı bir tüccar 2000 TL'ye evi satın aldı. Oldukça çirkin görünüşlü olan kulübe ve ahır yıkıldı, yerine iki katlı kâgir, zevkli bir ev yaptırarak Mehmet Balcı Bey eşiyle birlikte bu eve yerleşti. Bahçe duvarları, demir kapılar yapıldı. Meyve ağaçları dikildi. Mehmet Bey sebze için ayırdığı parselde özenle sebze yetiştiriyor, büyük bir zevkle komşularına dağıtıyordu. Mehmet Bey, samimi, candan, terbiyeli, efendi bir insandı. Çocukları olmamıştı, ama sık sık gelen akraba ve hemşerileri eve bir hareket getirirlerdi.

Sonraki yıllarda önce eşi ağır bir diabete yakalandı. Ne tuhaftır ki, günümüzde şeker hastaları tıbbın geniş imkânlarından rahatlıkla faydalanırken Mehmet Bey'in eşi Mısır Çarşısı'ndaki ürünlerden medet umdu. Senelerce kaynatıp içmedikleri, dövüp toz haline getirmedikleri ot, kök, yaprak, tohum kalmadı. Fakat ne-

tice alınmadı. Evvela gözleri, sonra kalbi ve bütün damar sistemi bozuldu. Sonunda ıstıraplar içinde Hakkın rahmetine kavuştu. Aradan çok geçmeden Mehmet Balcı Bey bir kan hastalığına yakalandı. Yıllarca verilen kan ve ilaçlarla yaşadı. İşte bu dönemde iki katlı evinin yerine apartman ve dükkânlar yaptırmak hevesine kapılarak evi yıktırdı. İnşaat başladı. İşler ters gitti, inşaat yedi yılda güç bitti. Balcı yeni evine girebildi fakat ancak bir yıl oturdu ve hayattan ayrıldı.

Şimdi Balcı Apartmanı'nda oturanlar vaktiyle bu binanın yerindeki sebze tarlasından, dut ağacının altında uzun süre yattıktan sonra tüberkülozun pençesinden kurtulamayarak genç yaşta ölen Adviye ve Seher'den habersiz, o günlere göre çok değişik bir dünyada yaşıyor, başka bir yaşam sürdürüyorlar.

KAYMAKAM HALİT BEY'İN EVİ

Kaymakam Halit Bey.

Dört dönümlük arsası olan evin yerinde evvelce Ermeni Serkiz Efendi'nin tek katlı, ahşap bir yazlık evi vardı. İstanbul tarafında oturan aile yazdan yaza gelir, bahçesine bakla ektirir, bütün yaz kalır, hava soğumaya başlayınca tekrar İstanbul'a dönüp bütün kış uğramazlardı.

Günün birinde Serkiz Efendi Ailesi araziyi İdare Meclisi azası Haydar Bey'e satarak Yaverağa Çıkmazı'ndan ayrıldı.

Haydar Bey, buraya ilk katı kâgir, diğer iki katı ahşap, çatı katıyla birlikte dört katlı evini yaptırarak taşındı. Evin cephesi trenyoluna bakıyor, hem alt kata hem de onun üstündeki kata iki tarafı ahşap merdivenlerden çıkılarak binaya giriliyordu. Üst üste yapılmış üç balkonun ön yüzlerinde gayet güzel işlenmiş tahta oymalar ve bunlann ortalannda birer yıldız bulunuyordu. Çıkmaz sokağın en yüksek evi bu binaydı. Beyaza boyanmış, bahçesinde her evde olduğu gibi bir kuyu açılmıştı. Büyük bir ceviz, kırmızı yapraklı erik, bir sıra dut ağacı, küçük bir bağ bu bahçenin dekorunu oluşturuyordu. Fakat her nedense kırmızı Marsilya çinileri döşeli ilk katı her sene su basar, ev halkı kovalarla boşaltmaya çalışırdı.

Haydar Bey'in yazlan oturduğu binaya I. Dünya Savaşı'nda askerler taşındı. Yerleşen acemi erler Fikirtepe'de talim yapıyor, gece gelip yatıyorlardı. Biraz silah kullanmasını öğrenince cephelere, özellikle Çanakkale'ye sevkediliyorlardı. Savaş yıllarında İstanbul'daki boş konakların büyük bir kısmına asker yerleştirilmiş, Haydar Bey'in evi de kışlan boş kaldığı için bu maksatla kullanılmıştı.

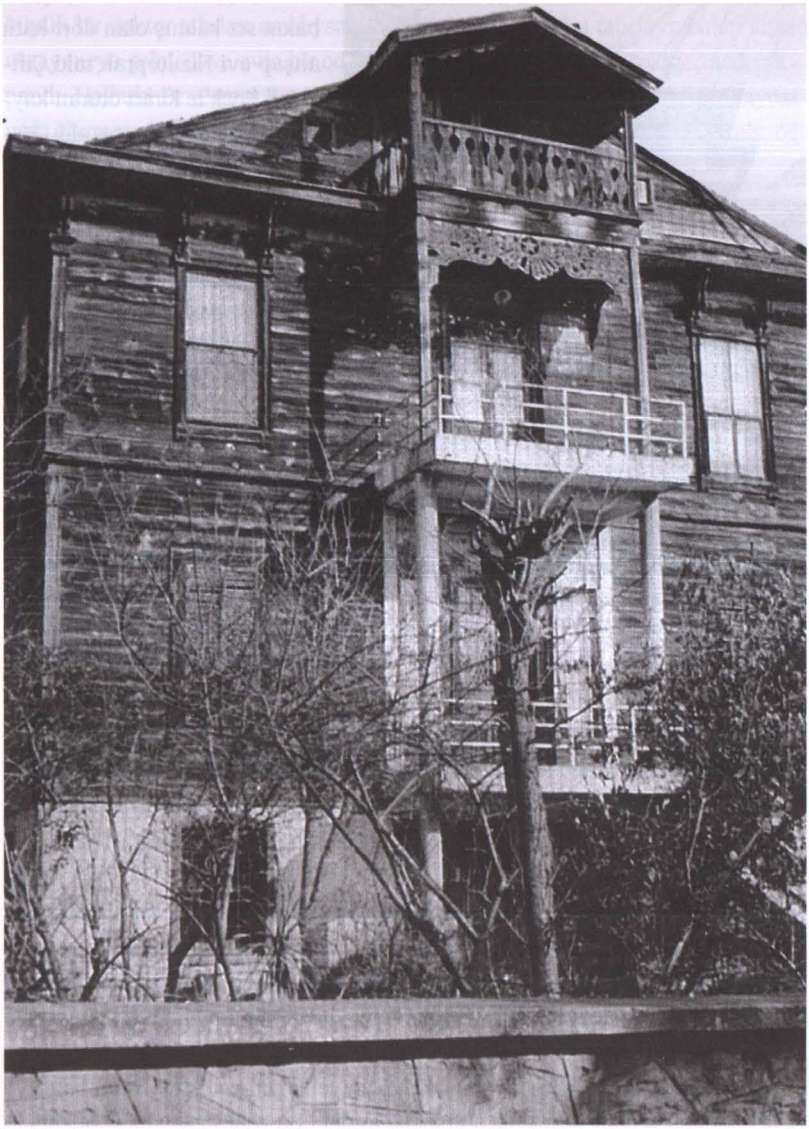

Kaymakam Halit Bey'in evi.

Kaymakam Halit Bey'in evinin bahçesine yapılan Prof. Dr. Nevzat Gürelli Köşkü.

Savaş sonunda harap ve bakımsız kalmış olan dört katlı ahşap evi Kızıltoprak'taki Çiftkuleli Köşk'te kiracı oturan kaymakam Halit Bey satın aldı. Halit Bey şişmanca, yuvarlak yüzlü, ağır ağır konuşan, Kuleli Askeri Lisesi'nde matematik öğretmenliği yapan otoriter bir askerdi. Kuleli Askeri Lisesi'ne öğretmen olarak gelmeden önce Harbiye Mektebi'ndeki Zadegân denilen saraya mensup çocuklara hocalık yapar, aynı derslere Dolmabahçe Sarayı'nda da devam ederdi. Bir ara Üsküdar mıntıkası konaklar müfettişliğinde bulunmuş, askerler tarafından işgal edilen konakları teftiş etmişti.

Halit Bey, çoğu zaman evin orta kat balkonuna çıkar, gür bıyıklarını dik tutmak için taktığı bıyık kalıbı yüzüne tuhaf bir görüntü verirdi. Çalışma odasında ilaç mı, tütsü mü olduğu anlaşılamayan keskince bir koku duyulur, Halit Bey'in hışırtılı nefesi bu kokuya karışırdı. Yapraklan sararmış eski Türkçe matematik kitapları açıla kapana eskimiş, parmaklarının değdiği alt köşeleri kahverengiye dönmüştü.

Halit Bey'in Naşit adında bir oğlu, Lamia isimli bir kızı vardı. Naşit Bey, uzun boylu, terbiyeli, nazik bir genç olmasına rağmen komşularındaki aynı yaştaki gençlerle biraz uzak arkadaşlık kurar, evine hiçbir dostunun geldiği görülmezdi. Yalnız ve içine kapanık bir hayat sürmeyi tercih ederdi. Tıp Fakültesi'ne girmiş, son sınıfa kadar başarıyla gelmiş, o yıl doktor olmuştu. Sağlık yönünden hiçbir şikâyeti olmamasına rağmen bir yaz günü öğle yemeğini yedikten sonra bahçeye çıkıp şezlonga uzandı ve o anda dünyadan ayrıldı. Bu genç insanın ani ve kabulü güç ölümü ailede olduğu kadar komşularında da derin bir üzüntü yaratmıştı.

Halit Bey'in kızı Lamia Hanım kısa süre piyano dersleri almış fakat bu işi erken bırakmıştı. Buna rağmen ikinci katın odasında güzel bir piyano hep dururdu. Halit Bey'in evinden hiç mi hiç piyano sesi duyulmazdı. Lamia Hanım kadın has-

talıklan uzmanı Dr. Cemal Güvener'le evlendi. Ahşap evin ön cephesine oldukça büyük bir doktor tabelası asıldıysa da çıkmaz sokaktaki bu tabelaya bakıp kimse muayeneye gelmedi ve evin bir odasında açılan muayenehane çok geçmeden kapandı. Halbuki Dr. Cemal Bey, bilgili ve tecrübeli bir hekimdi. Sonralan Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde açılan Hemşire Okulu'nda senelerce ders vermiş, öğrencileri kendisinden çok istifade etmişlerdir.

Dr. Cemal Bey'in Halit ve Ayla isimli çocukları oldu. Çok iyi yetiştirildiler. Halit ileriki yıllarda büyükelçi oldu. Ayla da avukatlık mesleğini seçti ve mesleğinde başarılı oldu.

Cemal Bey'le Lamia Hanım'ın evlilik hayatlarında sebebi bilinmeyen, daha doğrusu dış dünyaya aksettirilmeyen bir huzursuzluk başlamıştı. Bir gün Cemal Bey evden ayrılıp Beyoğlu'ndaki evine gitti ve senelerce ayn yaşadı. Gerek Dr. Cemal Bey gerekse Lamia Hanım akıllı, terbiyeli, oldukça varlıklı insanlardı. Her şeye rağmen mutlu bir evlilikleri olmadı.

Günün birinde Dr. Cemal Bey'in vefatı öğrenildi. Lamia Hanım ahşap evde uzun yıllar oturdu. Çocuklan büyümüş, kendisi de artık yalnız kalmıştı. Ev günden güne harap oluyor, tamirine yanaşılmıyordu. Lamia Hanım'ın ilerleyen yaşı, ev tamiratı gibi büyük ve zahmetli işlere kalkışmayı imkânsız kılıyordu. Evi terk edip bir apartman dairesine taşındı.

Terk edilen evlerin kaderi burada da kendini göstermekte gecikmedi. Saçaklan düşmeye, damı çökmeye, bahçesi ot yığını haline gelmeye başladı.

Lamia Hanım da bu dünyadan ayrıldı.

17.05.1997 tarihinde buldozerler geldi. Ev yıkıldı ve yerine Güvener Apartmanı yapıldı. Bahçenin bir kısmına yıkılan köşkün bir benzeri yapıldıysa da hiçbir zaman eski halini, ahşabın sıcaklığını, balkonların oymalarını aksettiremedi. Bu binaya da Prof. Nevzat Gürelli ismi verildi.

SÜTUN ÜSTÜNDE OTURAN AZİZLER

Bir dönem var ki, bazı din adamlan insanlardan uzak yaşayarak Allah'a yakınlaştıklanna inanmışlar ve değişik bir hayat tarzı seçmişlerdi. Bunlardan biri de Aziz Simon'dur.

Halep'in 10-15 km dışında "Harikalar Dağı" denilen, halen antik bir harabenin bulunduğu yerde vaktiyle Aziz Simon adında bir din adamı civardaki bir taşın üstünde oturur, çok az yemek yer, hareketsiz ve kimsesiz, trans halinde günlerini geçirmeye başlar. Bu dünya ile her türlü ilişkisini kesen Aziz Simon kısa zamanda herkesin ilgisini çeker ve halk onu görmek için bulunduğu yere akın etmeye başlar. İş bununla da kalmaz, ziyaretçilerin bazıları bu hareketsiz duran adama canlı mı, cansız mı diye merakla dokunmaya başlarlar. Aziz Simon bu ziyaretlerden rahatsız olmaya başlayıp ardı arkası kesilmeyen el temaslarından bunalınca, kimsenin yetişemeyeceği yüksek bir sütün yaptırarak üstüne çıkar ve kalan ömrünü orada geçirir.

Cyril Mango'nun araştırmalarına göre, benzer bir olay Kalamış'ta cereyan etmiştir. MS 935 yılında Aziz Luke bir sütun diktirerek, üzerinde üç yılını geçirir. Aziz Luke o döneme göre varlıklı bir adamdır ve Kadıköy civarında oturmaktadır. Sonra bir gün, Aziz Luke ilahi bir ses işitir ve bu ses ona Kalamış'ta mevcut olan bir sütunun üstünde oturmasını söyler. Aziz Luke, Kalamış'a gelir, gerçekten de deniz kenarında bir sütun olduğunu görür. Kadıköy'ün yöneticisinden izin alarak bu sütuna tüner ve ömrünün sonuna kadar yıllarını böylece geçirir.

Bir taşın üstüne oturarak Allah'a yakın olma fikrini yadırgayan başka inançlara sahip olanlar ve inançsızlar başlangıçta zaman zaman Luke'u ve sütunu taşa tutarlarsa da, sonunda bıkar ve onu kendi haline bırakırlar.

Aziz Luke'un 976 yılındaki ölümünden sonra başka bir çilekeş aynı sütuna tüner. Şiddetli bir fırtınada kıyıya hücum eden dalgalarla sütun devrilir ve bu çilekeş suda boğularak ölür.

ZİHNİ PAŞA SELAMLIĞI

Zihni Paşa (1838-1911) II. Sultan Abdülhamid döneminde dürüstlüğüyle tanınmış bir vezirdir.

İstanbul'da doğan Zihni Paşa, Mektebi Maarifi Adliye'de okumuş, Beyazıt Camii'nde medrese derslerini takip ettikten sonra 1884 yılında Maliye Nazın olmuştu. Daha sonraki yıllarda Selanik, Bursa, Halep valiliklerinde bulunan Zihni Paşa, 1908 inkılabında Sultan Hamid dönemi paşalarının pek çoğunun rütbeleri geri alındı veya indirildiyse de, dürüst bir devlet adamı olarak tanındığından kendisi böyle bir muameleye maruz kalmamıştır.

Zihni Paşa, 1901 yılında Erenköy Camii'ni ve bu caminin civarındaki 24 dönümlük arsaya hem köşkünü hem de selamlığını yaptırdı. Kendi mezarı da Erenköy Camii'nin haziresinde bulunmaktadır.

Daha sonraki yıllarda köşkün selamlığını satın alan Necmettin Sahir Sılan Bey ailesiyle bu konakta oturmuştur. Necmettin Bey'in kızı Şen Sahir Sılan Hanım'ın *Pişman Değilim* isimli kitabında Zihni Paşa'nın harem köşkü ve Şen Hanım'ın çocukluk döneminin büyük bir kısmını geçirdiği selamlık binası hakkında yazdıklan bizim için bulunmaz bilgilerdir.

Harem binası, selamlık binasından çok daha büyük olup kırk odası vardı. Zihni Paşa, kalabalık ailesiyle bu konakta oturmuştu.

Konağın çok itinalı yapıldığını, tavanlarında zevkle resmedilmiş yağlıboya resimlerin bulunduğunu, mutfağın harem köşkü ile selamlık arasında yer aldığını, harem köşkünün çok güzel döşendiğini yine Şen Sahir Sılan Hanım'ın kitabından öğreniyoruz.

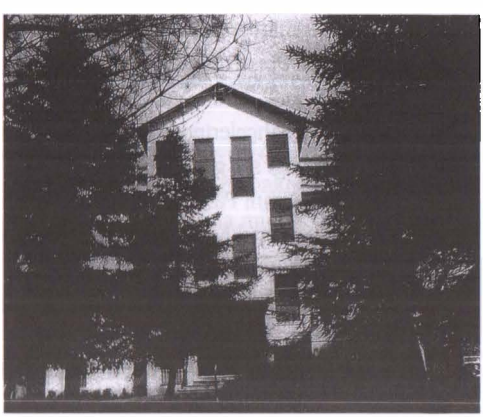

Erenköy'deki Necmettin Sahir Sılan Köşkü.

Zihni Paşa Köşkü'nün selamlığı.

Ne yazık ki, 1941 yılının mart ayında bir gece Zihni Paşa Köşkü yanmış, daha sonraki yıllarda yerine başka bir bina yapılmıştır.

Erenköy'de Ziverbey yolunda Sultan Sokak, numara 12'de bulunan dört katlı köşkün yirmi yedi odası, üç mutfağı, duvarlarla çevrili bahçesinde iki yüz yıllık ağaçları, o zamanlarda bile türü neredeyse tükenmiş nadide üzümlerin yetiştiği bir bağı vardı.

Selamlık binasını, 1929-1938 yılları arasında, Üsküdar-Kadıköy, Kadıköy-Bostancı, Fenerbahçe tramvay yolunu yaptıran Necmettin Sahir Sılan Bey satın almış, bina bundan sonra ailenin yaz-kış oturabileceği şekilde yenilenerek kalorifer tesisatı yapılmıştır. Selamlık binasının bahçesinde dört odalı bir müştemilat, tek katlı, altıköşeli, etrafı balkonlarla çevrili bir de pavyon vardı. O yıllarda yapılan konakların bahçelerinde ailelerin bazı misafirlerini kabul ettiği böyle altıköşeli binaların yapıldığı sık görülmüştür.

Sılan ailesi Zihni Paşa Selamlığı'nda uzun yıllar oturdu. Şen Sahir Sılan bu konakta mutlu bir çocukluk devresi geçirmiştir. Günün birinde Necmettin Sahir Sılan, devlette görev alıp milletvekili olunca ailenin Ankara'ya yerleşmesi icap etmiş, bu süre esnasında Erenköy'deki selamlık aile tarafından kullanılmadığı için satılmıştır.

El değiştiren bina halen harap ve terk edilmiş vaziyette olmasına rağmen, bu haliyle bile Osmanlı ahşap mimarisinin günümüze intikal eden eşsiz tarzının güzel bir görüntüsünü sergilemektedir.

AVUKAT MEHMET ÖZER BEY KÖŞKÜ

Göztepe'de Ömer Paşa Caddesi'nin Karanfil Sokağı'nın kestiği köşede beyaz boyalı ahşap, bakımlı küçük bahçesinde ağaçlan olan, iki buçuk katlı, balkonlu ev, Avukat Mehmet Özer Bey'in mülküdür.

Celeplik yapan Hacı Şakir Kozukoğulları Mehmet, Lütfü ve Hacı Mustafa isimli üç oğluyla İstanbul tarafından oturur, oğullar da baba mesleğini icra ederlerdi.

1894'teki büyük İstanbul depreminden sonra Hacı Şakir Bey'in üç oğlu İstanbul tarafını terk edip daha emniyetli buldukları Üst Göztepe mevkiinde oldukça geniş bir arazi satın alıp üç ev yaptırarak yerleşmek istemişlerdi.

Evler yapılıncaya kadar aldıkları arsada geçici olarak inşa ettirdikleri basit evde bir yıl geçiren kardeşler, daha sonra, zevklerine göre yaptırdıkları evlere taşınmışlardı.

Halen Avukat Mehmet Özer'in oturduğu evi, Hacı Şakir Bey'in ortanca oğlu Lütfü Bey yaptırmıştır. Lütfü Bey'in ortanca kardeş olması nedeniyle uzun yıllar bu köşke "Ortanca Köşk" denmiştir.

Yıllar geçmiş, Lütfü Bey vefat etmiş, ev İngilizlere kiraya verilmiş, daha sonra da maden mühendisi Hami Bey'e satılmıştır.

1959 yılında köşk yine el değiştirmiş, Avukat Mehmet Özer Bey'in babası Hacı Canip Bey'e satılmıştır. Bütün bu süre esnasında oldukça bakımsız kalan sekiz odalı, iki büyük salonlu ev, yeni sahibinin çabalarıyla ana mimarisinde hiç değişiklik yapılmadan esaslı bir tamirat görmüş, boyanmış, tavanlardaki geometrik süsler büyük bir itinayla meydana çıkarılmış, ilk yapılışındaki özelliklerine kavuşturulmuştur.

Odalar geniş, çatı katı gayet rahattır. Hangi mimar tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber Safranbolulu veya Kastamonulu bir ustanın eseri olduğu duyumu bugüne kadar gelmiştir.

Avukat Mehmet Özer'in Üst Göztepe'deki köşkü.

Yüz on yıllık evin 2,5 dönümlük bahçesinin büyük bir kısmı Karanfil Sokağı açılınca yola gitmiş; bağ, sebzelikler ve ağaçlıklar yok olmuştur.

Evin arsası halen 600 metrekaredir. Hacı Canip Özer'den oğlu Avukat Mehmet Özer'e intikal eden evin içinde ve bahçesinde bakım ve itinanın izleri aşikâr olarak görülmektedir.

HAFIZ HÜSEYİN PAŞA KÖŞKÜ

Göztepe'de, Tepegöz Sokak'ın sonundaki tren köprüsünün sağında, demiryolunun altındaki 7 dönümlük arsaya 1880'li yıllarda, Bahriye mirlivalanndan Hafiz Hüseyin Paşa, üç katlı, on yedi odalı ahşap bir köşk yaptırarak yerleşmişti.

Bağlan, sebzelikleri, çam ve son derece verimli ceviz ağaçlan olan bahçeye köşkten ayn olarak yapılan hamam, sonradan camlı bir koridorla binaya bağlanmıştı. Aynca, personel müştemilatı, köşkün süt ihtiyacını karşılamak için beslenen ineğe yapılan ahır, su kuyusu, Göztepe'nin sayılı ailelerinden biri olan bu ailenin yaşadığı mekânın parçalarıdır.

Hafiz Hüseyin Paşa, 1865 doğumlu Gülnev Dirim Hanım'la evlenmiş, Fatma İfakat, Ayşe Gülven ve Mustafa İlhami isimli çocukları dünyaya gelmişti. Fatma İfakat (1888-1905) on yedi yaşında tüberkülozdan ölerek Sahrayıcedit Mezarlığı'na gömüldü.

Hafiz Hüseyin Paşa, Gülnev Dirim Hanım'ın ikinci eşiydi. Gülnev Dirim Hanım genç yaşta bir evlilik yapmış, kocası ölünce Sultan Hamid tarafından Yıldız Sarayı'na alınmış, bir süre sonra da Hafiz Hüseyin Paşa'yla evlendirilmişti.

Hafiz Hüseyin Paşa'nın kızı Ayşe Gülnev Hanım, Rusya ile ticaret yapan Kemalettin Şakir Bey'le evlendi. Bu evlilikten doğan Nejat, Feyyaz, Gönül ve Ayten isimli çocuklar çok iyi bir eğitim görerek ilerideki yıllarda Göztepe'nin sayılı şahsiyetlerinden olacaklardı.

Ailenin dolaylı olarak Mısır Hanedanlığı'yla alakası vardı. Mısır kralı Fuad, Prenses Şivekâr ile evlenmişse de mutlu bir hayatı olmamış, bir süre sonra Şivekâr'ın kardeşi Seyfettin Bey, eniştesiyle yaptığı bir münakaşa sonunda Kral Fuad'ı tabancayla boğazından yaralamıştı. O yıllarda Kral Fuad'ı görenler ses tellerindeki tahribattan dolayı hırlar gibi konuştuğunu söylerlerdi. Söylentiye göre Prenses Şivakâr veya annesi, Seyfettin'i Mısır'dan kaçırarak İstanbul'a getirmiş, Koşuyolu'ndaki evlerine yerleştirmişlerdi. Seyfettin Bey hemen her gün Studebaker marka arabasıyla Fenerbahçe'ye gelir, arabadan inmez, saatlerce denizi sey-

Göztepe'deki Hafız Hüseyin Paşa Köşkü.

redip kimseyle konuşmadan tekrar Koşuyolu'na dönerdi. Fenerbahçe halkı bu münzevi adama alışmıştı, kimse yanına gidip rahatsız etmezdi.

Seyfettin Bey, daha sonraki yıllarda Semih Mümtaz Göztepe'nin kız kardeşiyle evlendi. Esasen bu yaralama olayından sonra Kral Fuad ile Şivekâr'ın sorunlu evliliği de bitmiş; Şivekâr, Şeker Ahmet Paşa'nın oğlu Sami Bey'le evlenmişti. Bu evlilikten doğan Vahdettin isimli çocuk ilerideki yıllarda inanılmaz derecedeki güzelliğiyle herkesin dikkatini çekecekti... Bilgisi, görgüsü, giyimi, parlak zekâsıyla Vahdettin, sosyetenin her zaman aranan bir siması olmuştu.

Prenses Şivekâr üçüncü evliliğini Hafız Hüseyin Paşa'nın oğlu İlhami Bey'le yaptı. İlhami Bey de Vahdettin gibi son derece yakışıklı, bilgili, görgülü, şık giyinen, iyi eğitim görmüş bir asilzadeydi. Hayat tarzı ve ruh yapısı Vahdettin'le aynı özellikleri taşırdı.

Prenses Şivekâr, İlhami Bey'den yaşça büyüktü. Evlendikten kısa bir süre sonra prenses doğal bir ölümle bu dünyadan ayrıldı.

İlhami Bey çok geçmeden son derece varlıklı bir Amerikalı kadınla evlendi. Özürü nedeniyle tekerlekli iskemleye mahkûm olan bu kadını gezdiren İlhami Bey bu durumdan hiç şikâyet etmez, isteyerek yaptığı her halinden belli olurdu.

Paris'te bir parfümeri fabrikası açan İlhami Bey eşinin ölümünden sonra büyük bir mirasın sahibi olmuş ve bir yaz muhteşem bir yatla İstanbul'a gelmişti.

1930 yılında doğan İlhami Bey 1992 yılında seksen dokuz yaşında Paris'te öldü.

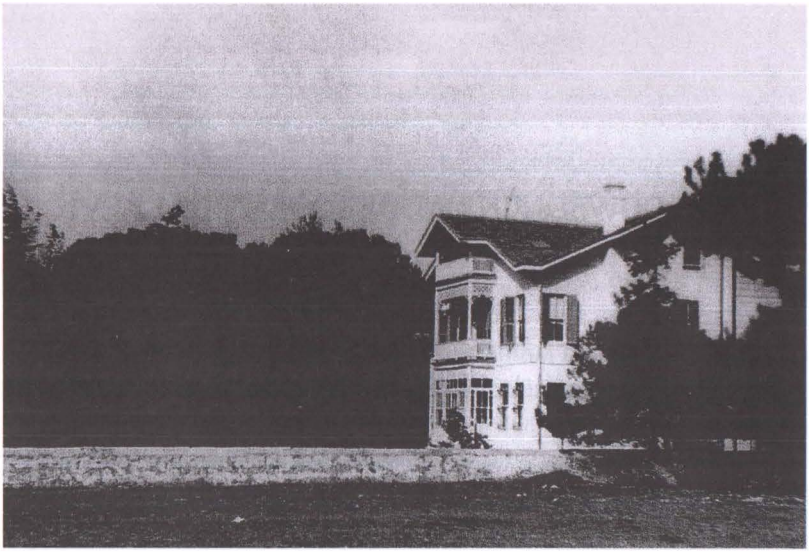

Göztepe'deki Hafız Hüseyin Paşa Köşkü'nün restore edildikten sonraki hali.

23 Nisan 1923 tarihinde vefat eden Hafız Hüseyin Paşa, 29 Mart 1905 günü henüz on yedi yaşında ölen kızı Fatma İfakat Hanım'ın yanına gömüldü.

Paşanın eşi Gülnev Dirim Hanım'ın da vefatından sonra köşkün hâkimi paşanın kızı Ayşe Gülnev Hanım olmuş, harap bir hal almaya başlayan ahşap konak aslına uygun olarak restore ettirmişti. Konak yenilenmişti, ama ahşap köşklerin değişmez kaderi Hafız Hüseyin Paşa Köşkü'ne de gelip çatmış, 1956 yılında satılarak el değiştirmiştir.

Köşkün yeni sahibi Akbank, 1969 yılında bu muhteşem malikâneyi yıktırarak, bahçesini parselleyip Akbank ikramiye evlerini yaptırdı.

Bir zamanlar, aşçısı, işçisi, kalabalık personeliyle olağanüstü bir yaşantısı olan Hafız Hüseyin Paşa Köşkü yok olmuş, ailenin üçüncü ve dördüncü kuşak fertleri değişik yörelerde yaşamaya başlamışlardı.

Paşanın mülkünün yerine yerleşen insanlar, vaktiyle bu yörede yaşanan ihtişamlı hayattan habersiz yaşantılarını sürdürmektedirler.

Not: Hafız Hüseyin Paşa Köşkü hakkında beni bilgilendiren, resim veren ailenin dördüncü kuşak ferdi B. Nihat Özbudun'a teşekkürlerimi arz ederim.

MR. DOWSON'IN CADDEBOSTAN'DAKİ EVİ

18 Mart Sokağı'nda Mısırlılar'ın evinin karşısında Mr. Dowson* tarafından yaptırılan kâgir bir ev vardı. Evin önündeki bahçe denize kadar uzanır, ev sahipleri buradan denize girerlerdi.

İngiliz asıllı olan Mr. Dowson evini Mısır Hanedanı mensubu Prenses Emine'ye satıp Türkiye'den gitti.

Prenses Emine, Sadrazam Sait Halim Paşa'nın oğlu Prens Ömer'le evlendi, fakat prensin mali durumu hiç iyi değildi.

Prenses Emine varlıklı bir hanımdı. Maçka'da Satvet Lütfü Tozan'ın evine çok yakın bir evde oturuyordu. Maddi sıkıntı çeken Prens Ömer'e, Prenses Emine yardım etmiyor, evin içinde huzursuzluk hiç eksik olmuyordu.

Prens Ömer, Mısır'a gitti ve bir mektup yazarak eşinden boşandığını bildirdi. Bir mektupla boşanmak o dönem insanları arasında çok yadırgandı ve günlerce konuşuldu.

Prenses Emine, daha sonra Atatürk'e yapılan İzmir suikastında suçlu bulunarak idam edilen Maarif Nazın Şükrü Bey'in oğlu Sabri Bey'le evlendi.

Aralarında oldukça yaş farkı vardı ve Prenses Emine eşinden evvel öldü. Ev, Eti Bisküvileri'nin sahibine satıldı. Kısa bir zaman sonra da yıkılıp yerine apartman yapıldı.

Doğrusu, Prenses Emine dört evlilik yapmış fakat mutlu bir hayat sürememişti.

İlk eşi Şehzade Ziyaeddin Efendi'ydi. İkinci eşi Kemalettin Samu, üçüncü eşi Prens Ömer, dördüncü eşiyse Sabri Şükrü Bey olmuştur.

* Mr. Dawson'ın diğer evleri için bkz s: 50. (Ed. N.)

DR. HALİT ŞAZİ BEY KÖŞKÜ

Erenköy Fırın Sokağı'ndaki iki katlı köşk gerek hekimlikte, gerekse Türk tababetinin dişçilik alanında isim yapmış, hatta Dişçilik Fakültesi'ni kurarak ömrünün sonuna kadar bu görevi yürütmüş olan Dr. Halit Şazi Bey'e* aitti.

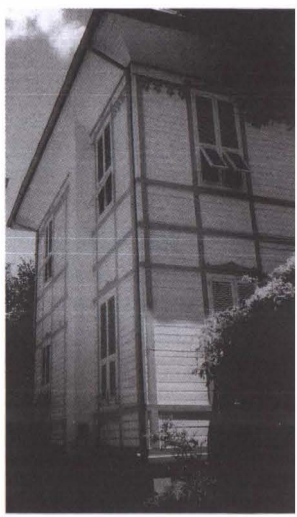

Göztepe'deki Halit Şazi Bey Köşkü.

Halit Şazi Bey (1869-1921) İstanbul'da doğdu, Mabeyn kâtiplerinden Mihalzade Şazi Bey'in oğludur. Galatasaray Lisesi'nde okumuş, 1896'da Askeri Tıbbiye'den hekim yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Okulun müze müdürlüğünde, ameliyatı cerrahi muavim ve muallimliğinde bulunduktan sonra hıfzı sıhha müfettişliği yapmış, 1896 Yunan Muharebesi'nde operatör olarak Alasonya'da çalışmıştır. 1907'de diş hekimliği okulu açıldığı zaman Halit Şazi Bey doktor binbaşı olarak diş hastalıklan muallimliğinde görev almış ve askerlikten emekli olduktan sonra ömrünün sonuna kadar kendini bu fakülteye vakfederek hem kendi emeğiyle dişçiliği öğrenmiş hem de Avrupa'ya giderek yeni bilgileri memlekete getirmiştir.

Dr. Halit Şazi Bey, Dr. Mahmut Hakkı Paşa'nın kızı Vecihe Hanım'la evlenmiş; Şaziye, Nurettin, Hatemi isimli çocuklan olmuş, bunlardan Nurettin Şazi Köse Mihal hem keman virtüozu olarak isim yapmış, hem de sosyoloji profesörü olmuştur.

Dr. Halit Şazi Bey, çok yönlü bir insandı. Cerrahide, diş tababetinde isim yaptığı gibi birçok alet icat etmiş, resim ve musikide kendini tanıtmış, evinde kalorifer teçhizatını kendi yaptığı serada bitkiler yetiştirmiş, hatta terziliğe dahi el atmıştır.

Dr. Halit Şazi Bey'in Fırın Sokağı'ndaki evinin ilk halini bilen akrabalan, bu evin restorasyonu esnasında ufak tefek değişiklikler yapıldığını belirtmişlerdir.

* Bkz. *Türk Meşhurlan Ansiklopedisi.*

TUĞLACIBAŞI KÖŞKÜ

1870'li yıllarda Kâğıthane'de kurduğu tuğla harmanı nedeniyle Tuğlacıbaşı ismini alan Hacı Mustafa Efendi, Feneryolu'nun üst tarafında geniş bir arazi satın almış, 1880 yılında mimar Vasıf Efendi'ye minaresi kâgir, binası ve çatısı ahşap bir cami yaptırmış, caminin hemen yanına da cami vakfı olarak iki katlı ahşap bir bina inşa ettirmişti. Geri kalan arazi boş bırakılmıştı. Burada halen çiçek yetiştirilmekte, kirası cami vakfına bırakılmaktadır. Ahşap bina yıkılmıştır. Hacı Mustafa Efendi, başlangıçta imamlığını kendisinin yaptığı caminin ahşap kısımlarını da ileriki yıllarda betona dönüştürttü.

Tuğlacıbaşı Hacı Mustafa Efendi, tuğla imalatındaki dürüstlüğü, ticari hayatındaki efendiliği, inşa ettirdiği cami nedeniyle civar halkın sevgi ve saygısını kazanmış, bütün Feneryolu mıntıkası, Tuğlacı Mahallesi olarak tescil edilmişti. Üzülerek söylemek gerekirse, pek çok semtin isminin değiştirildiği gibi buranın da adı değiştirilmiş, Feneryolu Mahallesi olmuştur.

Tuğlacı Hacı Mustafa Efendi'nin oğlu Fetva Emini Hacı Tevfik Bey, caminin sırasında aldığı 11 dönümlük arsaya iki tam bir çatı katından oluşan ahşap bir köşk yaptırmıştı. Köşkün iki katı on oda ve bir salon ihtiva ediyor, ayrıca çatı katında üç oda bulunuyordu. En alt kat, kilere ve mutfağa tahsis edilmişti.

Batı hududu Feneryolu Sokağı'na, doğu hududu Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın evinin bahçe duvarına dayanan Tuğlacıbaşı Köşkü'nün bahçesinde bahçıvan odası, çamaşırlık, odunluk-kömürlük, su haznesi, üstünde ağaç taklidi beton bir köprü bulunan şelaleli havuz, küçük çardak güllerinin sardırıldığı kameriye, eve ve bahçedeki sebze tarlalarına su veren büyük bir kuyusu vardı. Bu kuyu, Feneryolu Sokağı'ndan köşkün bahçesine girilen kapının sol tarafına kazılmış, üstüne atla döndürülen bir su dolabı yerleştirilmişti. O yıllarda elektrik yoktu ve evler havagazı ve petrol lambalarıyla aydınlatılırdı. Elektrik gelince atla döndürülen su dolabının yerine elektrikli pompa yerleştirildi. Bahçede her

Tuğlacı Hacı Tevfik Bey'in 1959 yılında yanan köşkü.

cins meyve ve sebze yetiştirilir, fazlası Kızıltoprak'taki manav Tevfik Efendi'ye satılırdı.

Evin reisi olan Hacı Tevfik Bey, fetva eminliğinden ayrıldıktan sonra Sultanahmet'teki Adliye Sarayı'nda hâkimlik yaptı.

Hacı Tevfik Bey uzunca boylu bir insandı, ince siyah kumaştan yapılmış uzun bir pardösü giyer, yavaş yavaş yürüyerek babasının yaptırdığı Tuğlacıbaşı Camii'ne gider, hatta imamlık yapardı. Son derece ciddi bir Osmanlı efendisiydi. Tuğlacıbaşı ailesi fert bakımından oldukça kalabalıktı.

Hacı Tevfik Bey'in hâkimlik yapan Selahattin isimli bir oğlu, Muhadder ve Müeddep isimli iki kızı olmuş; Muhadder Hanım, deniz subaylığından emekli olduktan sonra şileplerde kaptanlık yapan Halim Bey'le evlenmiş: Fasiha, Sacit, Sakıp, Mecdi adındaki çocukları olmuştu.

Halim Bey ismi gibi halim selim bir insandı. Muhadder Hanım ise gerçekten otoriter bir anneydi. Hacı Tevfik Bey'in vefatından sonra köşkün aile reisliğini Muhadder Hanım yapıyor, çocuklan üzerinde etkili olduğu her halinden anlaşılıyordu. Çocuklarıyla konuşurken kesin bir tavırla tesirli kelimeler kullanır, otoritesini hemen belli ederdi.

Yıllar geçmiş, Muhadder Hanım bu dünyadan ayrılmış, bahçe bakımsız kalmış, personel dağılmış, evin içinde de, dışında da harap bir hal göze çarpar olmuştu.

1959 yılında büyük bir yangın köşkü kül etti. Bundan sonra yanan evden kalan arsanın kaderi belli oldu, satılan arsaya apartmanlar yapıldı. Eski günlerin güzel anılarını taşıyan bahçeden hiçbir iz kalmadı.

Bu yazıyı hazırlarken bana büyük yardımı dokunan ve yanan evin resmini veren Kaptan Halim Bey'in en küçük oğlu Mecdi Şenkal'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

ECVET YILMAZER BEY EVİ

Moda, Neşe Sokak'taki 6 numaralı hane, 1910 yılında eski İstanbul mektupçusu (vali yardımcısı) Ecvet Yılmazer Bey tarafından Ermeni bir kuyumcu olan Varbet Efendi'den satın alınmıştır.

Ecvet Bey II. Abdülhamid'in doktorlarından İsmet Paşa'nın oğlu olup Yıldız Sarayı'nda mabeyin dairesinde çalışırken, sultanın tahttan indirilmesinden sonra haliyle saraydan ayrılmış, Fenerbahçe Dalyan'da bulunan ve Kurukahveciler'in köşküne komşu olan köşkünü satmış, gelen paranın bir kısmıyla bu evi satın almıştır.

Ev bodrum, zemin ve iki kattan oluşmaktadır. Bodrum kat kâgir, öbür katlar ahşap karkas, ara duvarlar bağdadi olarak inşa edilmiştir. Bodrumda çini döşeli mutfak, iki oda ve kurnalı eski tarz hamam; zeminde çini kaplı antre ve ahşap döşemeli iki oda, bir sofa; birinci katta üç oda, bir sofa; ikinci katta iki oda bir sofa bulunmaktadır. Oda ve sofaların ta-

Neşe Sokak'taki bitişik nizam evler. Sağ baştaki, Ecvet Yılmazer'in içinde halen torunu Tunç Bali'nin oturduğu evi.

Ecvet Yılmazer'in evi.

mamı ahşap döşemelidir. Önemli bir karakteristik de her odanın ahşap tavanının ayrı bir desende yapılmış olmasıdır.

Ecvet Bey bu evde eşi, kızı, damadı ve torunuyla 1942 yılına kadar yaşamıştır. Aileden bugün tek sağ kalan torunu Tunç Bey (doğ. 1935) eşi ve bir oğluyla yaşamaktadır.

Tunç Bey'in doğumunu, evde halen korunmakta olan mermer kaplı yaldızlı antika masa üstünde devrin ünlü doğum uzmanı Mahmut Ağa Bey yaptırmıştır.

İstanbul'un işgalinde sokaktaki Rumlara ait evlere Yunan bayrakları asılmış; İngilizler komşu 10 numaralı evi karakol haline getirmiş; 8 numaralı ev Kadıköy Çarşısı'nda ünlü tavukçu Karnik Efendi'ye aitti. O sırada burada kiracı olan ihtilalden kaçmış Rus madamın karakol komutanıyla ilişkisi olduğundan bu eve dokunmamışlardır.

İstanbul'un kurtuluşunda Ecvet Bey ev yüksekliğinde Türk bayrağı yaptırarak asmış, daha sonra kızı ve onun kız arkadaşlarına bu bayrağı taşıttırarak bayrak alayı tertip etmiştir.

Ecvet Bey, merhum Tamburi Cemil Bey ve Şark Musiki Cemiyeti'nin bazı üyeleriyle zaman zaman evde fasıl yapmış, zaman zaman da mahalleliye Karagöz oynatmıştır.

FEYZİYE ÇAMSEVER HANIM VE KÖŞKÜ

Erenköy Ruh Sağlığı Hastanesi'nin bahçesinde 60-70 dönümlük bir arazide bir fıstıkçamı ormanı ve içinde de halen harap ve terk edilmiş ahşap bir köşk bulunmaktadır. Bu köşkün ve çam ormanı halindeki bahçesinin bitişiğindeki konağın sahibi Nezahat Nurettin Ege'nin yazdığına göre bu çamlar insan eliyle dikilerek meydana getirilmiş ilk tabiat harikasıdır. Geniş bir araziye yayılan bu muhteşem çam ormanının sahibi ve ağaçların yetiştiricisi Feyziye Çamsever'dir.

Muhiddin Paşa'nın kızı olan Feyziye Çamsever tıknaz yapılı, orta boylu, kısa kesilmiş saçlarının sağ tarafına daima bir toka takan, sürekli toprakla uğraştığı için giyimine fazla özen göstermeyen, buna rağmen edebiyat ve musikide son de-

Feyziye Çamsever'in köşkü. (Mart 2005)

rece kabiliyetli, güzel şiirler yazdığı halde bunlan kitaplaştırmayan, herkesin takdir ve sevgisini kazanmış son derece nazik ve terbiyeli bir insandı. Feyziye Çamsever, kendini doğaya ve doğanın güzelliklerine adamış ve bunu bir yaşam tarzı olarak benimsemişti. Tohumlan toplar, çiçek yetiştirir, hayvan beslerdi. Onun bu tutkusu çocuk yaşında başlamış; evin bahçesinde kendine ayırdığı ufacık bir toprak parçasına süpürge tohumu, pirinç taneleri eker, onlan sular, yeşerip filizlenmelerini beklermiş. Hatta, yatak odasında tabaklann içine değişik tohumlar eker, büyük bir itinayla muhafaza ederek evdeki kalfalara, hizmetkârlara dokunmamalannı tembihlermiş. Daha sonraki yıllarda harçlıklanndan biriktirdiği paralarla ya-

"Fotoğraf, Ağustos 1936'da Kral VIII. Edward'ın Mrs. Simpson'la beraber İstanbul'u ziyareti esnasında Moda'daki yelken yarışlarına bir denizaltının güvertesinden seyirci olarak iştirak eden ailemize aittir. Bize refakat eden komşumuz Feyziye Çamsever Hanım da bulunmaktadır. Grubun ortasında oturan başı kapalı hanımefendi (Bkz, *Kapalı Hayat Kutusu: Kadıköy Konakları*, "Nezahat-Nurettin Ege Köşkü", s. 338-342) anneannem, yani Nezahat Nurettin Hanım'ın annesi Dilşat Ersin Hanımefendi'dir. Sağında oturan Feyziye Çamsever Hanım'dır. Solunda kardeşi Rana Yunt Hanım, arkada soldan en küçük kardeşi Melahat Ölçüm Hanım, kardeşi denizaltının süvarisi Kaptan Süreyya Denizeri ve yanında da eşi Saime Hanım bulunmaktadır. En önde solda, Melahat Hanım'ın kızı Bedran, Süreyya Bey'in oğlu Süheyl ve onun da solunda Rana Hanım'ın kızı, elinde dürbünle Şeyma var.
Dilşat Hanım'ın diğer kardeşi Kaptan Ziya Denizeri uzun seneler boğazda pilotluk etmiştir. Kral VIII. Edward'ın ziyareti esnasında Atatürk'ün yatı Ertuğrul'u, mürettebatı Moda Koyu'na yanaştırmakta epey müşkülat çekmiş ve nihayet Pilot Kaptan Ziya Bey gelip münasip bir şekilde yatı Moda Koyu'nda demir attırtabilmiş. Kral sormuş, 'Şimdi koya girdik. ama sonra nasıl çıkacağız?' diye. 'Kaptan Ziya Bey bizi gene çıkarır,' demişler. Onun üzerine Kral, yanında başka bir şey olmadığından dolayı özür dileyerek, giydiği üniforma ceketinin altın düğmelerinden cebinde fazla bulunan bir tanesini Kaptan Ziya Bey'e hediye etmiş." Bu hatıraları fotoğrafta bulunan, o zamanlar on yaşında olan Bedran Yeğen Hanım'dan naklederek anlatan Güneş Ege-Akter'dir. (M. E.)

Feyziye Hanım'ın bahçesindeki personel müştemilatı.

şadığı köşkün etrafında 60-70 dönümlük bir arsayı satın almış, bu merayı fenni sütçülük maksadıyla aldığı ineklere otlak yapmıştı. Feyziye Hanım ileriki yıllarda sütçülük işini bırakacak, bu araziyi çam ormanı yapacaktı... Fıstık ve ada çamlarından elde ettiği tohumlan özel yastıklara ekiyor, üç yıllık bir takipten sonra tohumlar boy atmaya başlayınca onları büyük bir itinayla bulunduğu yerden alıp bahçeye dikiyordu. Feyziye Hanım bütün bu işleri yalnız başına yapar, sular, çapalar, yetiştirir, dinî bir ibadet gibi sanldığı işine kimseyi kanştırmazdı.

Bugün, emsalsiz bir çam ormanı olan bu tabiat harikasının her kanş toprağında, her ağacın gövdesinde Feyziye Çamsever'in emeği, zevk ve ruhundaki güzelliğin izleri bulunmaktadır.

Muhiddin Paşa ailesi kışlan Harbiye'de, yazlan Erenköy'de otururdu.

Muhiddin Paşa'nın ve Feyziye Hanım'ın kış aylannda sık sık Erenköy'e geldikleri ve özellikle çamlarla meşgul olduklan bilinmektedir.

Feyziye Hanım oldukça uzun yaşadı. Yaşlılık döneminde bastonuna dayanarak, çoğu zaman birinin yardımıyla, çocukluğunda ve gençliğinde tohumdan yetiştirdiği çam ormanına gelir ve inanılmaz bir mutluluk duyardı.

Bu araziye evvela Kızılay'ın tüberküloz binası yapıldı. Daha sonra ruh sağlığı hastanesi için birçok payvon inşa edildi. Bunlar yapılırken bin bir itinayla yetiştirilen çamlann bir kısmı kesildi. En hazini, Feyziye Çamsever'in yaşadığı ahşap, üç katlı konağın bakımsız, boyasız bırakılmasıdır. Bahçesine pavyonlar yapan kuruluş, içinde yaşadığı çam ormanının bir parçası olan konakla ilgilenip onu hayata döndürme teşebbüsünde bulunmamaktadır.

Çamlann fıstıklan her yıl ihale yoluyla satılır, hangi yemeğe katılsa emsalsiz bir lezzet veren bu fıstıklardan elde edilen gelirin bu güzel konağın tamir ve bakımında kullanılması ümidindeyiz...

ALİ KABULİ BEY'İN EVİ

Sahrayıcedit'te, Deniz Binbaşısı Ali Kabuli Bey'e ait tek katlı ahşap ev, Kadıköy'deki muhteşem konaklarla kıyaslanacak bir yapı olmamasına rağmen, evin sahibinin hunharca şehit edilmesini hatırlatan bir mesken olarak yazılmaya değer bulunmuştur.

Asar-ı Tevfik Zırhlısı'nın süvarisi olan Ali Kabuli Bey Çerkez Mehmed Paşa'nın kızı Nazife Hanım'la evlenmiş, o yıllarda biraz da âdet olan içgüveysi durumunda kayınpederi Çerkez Mehmed Paşa'nın evine yerleşmişti. Paşanın yazlık evi Yeni Sahra'da (Sahrayıcedid), kışlık evi de Cibali civarındaydı.

Bir süre sonra Ali Kabuli Bey'in Bahire ve Mesrure isimli kızlan doğdu; aile kalabalıklaşınca Ali Kabuli Bey, kayınpederinin Sahrayıcedit'teki evinin karşısında 10 dönümlük bir arsa ve yine Cibalide'ki evine yakın bir de ahşap ev satın alarak paşanın konağından ayrıldı. Ali Kabuli Bey, ileride daha büyütmeyi düşündüğü Sahrayıcedit'teki evi yaptırmıştı.

Binbaşı Ali Kabuli Bey, Asar-ı Tevfik Zırhlısı'yla çok kere Arabistan'a göreve gitmek için uzun yolculuklara çıkardı.

İstanbul'u kana bulayan 31 Mart Olayı başlamış, Derviş Vahdettin'in *Volkan* gazetesindeki kışkırtmalarıyla Hamdi Çavuş'un önderliğinde Taşkışla'daki avcı taburları isyan ederek yollara dökülmüş, "Şeriat istiyoruz, din elden gidiyor" diye bağırıyorlar, bir taraftan da yollarda rastladıkları subaylara "Mektepli misin, alaylı mısın?" diye sorup "Mektepliyim" diyenleri hemen orada öldürüyorlardı.

Feneryolu'nda bizim kiraya verdiğimiz evde o sene oturan ailenin Harbiye okulunda öğrenci olan oğlu bir yolunu bulup Feneryolu'na gelmiş ve baskın yapılır korkusuyla çabuk kaçabilmek için evde saklanmayıp bahçedeki taflanların arasında yatmıştı.

İşte bu günlerde Ali Kabuli Bey, süvarisi olduğu Asar-ı Tevfik Zırhlısı'yla Arabistan seferinden dönmüş, Cibalide'ki evine gelmişti. İki gün sonra kapıya gelen

Ali Kabuli Bey'in evi.

şahıslar kendisinin Yıldız'dan istendiğini söyleyerek onu götürmek istemişlerdi. Ali Kabuli Bey'in ailesi bu davette bir tehlike sezmiş, özellikle eşi Nazife Hanım'ın ısrarla, "Ortalık çok karışık, başına bir şey gelir, gitme," diye yalvarmasına rağmen, "Ben namuslu, vatansever bir askerim, benim çekinecek hiçbir şeyim yok," diyerek, adamlarla gitmişti.

1966 yılında, Mustafa Turan isimli bir zat hasta olarak yattığı Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde, bana 31 Mart'taki Ali Kabuli Bey olayını şöyle anlattı:

"O yıllarda ben Taşkışla'nın bandosunda müzisyendim. Ali Kabuli Bey'i çal yaka parmaklıklı bir erzak arabasına kilitleyip önlerinde mızıka ve avcı taburları olduğu halde ve havaya silah atarak bir vaveylayla Yıldız Sarayı'na yöneldiler. Yolda, 'Ne oluyor?' diye soranlara 'Asar-ı Tevfik Zırhlısı'nın kaptanı, Yıldız Sarayı'nı bombardıman edip padişahı öldürecekmiş, bu adam bir devlet hainidir,' diye cevap veriyorlardı. Asiler Yıldız'a gelince erzak arabasının kilidini açarak Ali Kabuli Bey'i indirdiler. Orta boylu, beyaz bıyıklı Ali Bey gerçekten perişan bir haldeydi. Padişahın Mabeyin penceresine çıkması istendi. Bir taraftan da 'Şeriat istiyoruz!' diye bağırıyorlardı. Padişah yaverlerini göndermiş, Ali Kabuli Bey'i onlara teslim etmelerini, cezasının verileceğini bildirmişse de 'Onun cezasını biz veririz' diye Ali Kabuli Bey'i hırpalamaya başlamışlardı. Nihayet, Ali Kabuli Bey, padişahın bulunduğu pencerenin altına götürülmüş, heyecandan kısılan sesiyle padişa-

ha hiçbir şeyden haberi olmadığını söylemiş, ama fayda etmemiş, Sultan Hamid pencereyi kapatıp içeri girmişti. Bu manzaradan sonra asiler büsbütün coştu, Karabıyıklı Gerzeli Süleyman Çavuş isimli bir asi Martin tüfeğine taktığı süngüyü evvela Ali Kabuli Bey'in karnına, sonra da göğsüne sapladı. Ali Kabuli Bey, 'Alçak caniler!' diye yürek paralayan bir sesle yere yıkıldı. Onu korumaya gelen saray adamları can havliyle kaçtılar. Zavallının cesedi delik deşik edildi. Ayaklarına bağladıkları bir kuşakla kanlar içindeki cesedi sürükleyerek Yıldız Camii'nin alt tarafındaki caddede çınar ağacına bir torba gibi astılar."

Mustafa Turan Bey'in 1966 yılında bana anlattığı bu korkunç cinayetin daha birçok teferruatı varsa da konu 31 Mart Olayı'nı bütün detayıyla yazmak değildir. Fakat diğer bir kaynağa göre Ali Kabuli Bey'in kendi gemisinde çalışan birtakım erlerin de asilerle beraber bu cinayete iştirak ettikleri bildirilmiştir. Eğer bu doğruysa affedilmez bir alçaklıktır.

Ali Kabuli Bey'in şahadetinden sonra Sahrayıcedit'teki mülkün arsası varisler arasında ikiye taksim edilmiş, diğer parsele de bir ev yapılmış ve daha sonraki yıllarda hepsi yıkılarak yerlerine apartmanlar inşa edilmiştir.

ALEXANDER NEVKOZMOS'UN (YENİ DÜNYA) EVİ

Bir tarafından Egemen Sokak'a diğer tarafından Tevfik Paşa Konağı'na komşu olan iki buçuk katlı, açık pembe renkli kâgir ev, Alexander Nevkozmos adında bir Rum mimara ait olarak bilinirdi. Dört dönümlük bahçesi olan evin, Bağdat Caddesi'ne bakan ön yüzündeki bahçesi o sıradaki bütün köşklerde olduğu gibi küçük tutulmuş, arka taraftaki araziye bir müştemilat, en gerideki kısma da iki katlı beyaz boyalı ahşap bir ev yapılmıştı.

1925'li yıllarda bütün camlan kapalı, perdeleri indirilmiş olan bu evde sanki hiç kimse yaşamıyormuş hissi uyanırdı. Sadece bir defa beyaz saçlı, yaşlı bir hanımın hayalet gibi bahçeden içeri girdiğini görmüştüm.

Alexander Nevkozmos'un evinin sol hududunu oluşturan sokağın adı evvelce Feneryolu İstasyon Çıkmazı iken sonradan Egemen Sokak ismini almıştır.

1870 yılında Haydarpaşa-İzmit demiryolu yapımını emaneten sürdürmekte olan bir şirketin Fransız mühendisi bir kâgir ev yaptırmış, altı sene kadar oturduktan sonra, Rum bir mimar olan Alexander Nevkozmos'a satarak Fransa'ya dönmüştü.

1937 yılında bina yeniden el değiştirerek öğretmen Fatma Zehra

Feneryolu'nda, Alexander Nevkozmos'un evinin arkadan görünüşü.

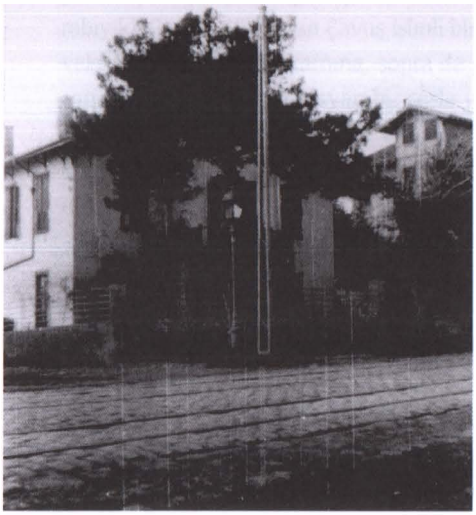

Alexander Nevkozmos'un evi.

Hanım ve eşi İbrahim Celasun Bey tarafından satın alınmıştı. Evin yeni sahibi binayı aldığı zaman, ev Maliye Şubesi'ne kiralanmış bulunuyordu. Aile ancak 1940 senesinde eve geçebilmiş, üç yıl kadar, evvelce bahsi geçen bahçenin sonundaki evde oturmak zorunda kalmıştı.

Celasun ailesi evi aldıktan sonra alt katını değişik yıllarda kiraya vermiş, bu kiracılardan bazıları sadece yazdan yaza oturmuş, bazı kiracılar da senelik tutmuşlardı.

Binanın cadde tarafındaki kapısından iki yanında birer odaları bulunan mermer döşeli bir hole girilir, holden sonra mutfak, bir küçük oda ve arka bahçeye açılan bir kapı gelirdi. Ahşap bir merdivenle çıkılan ikinci katta dört oda bulunurdu. Çatı oldukça rahattı. Bir oda ve arka bahçeye bakan balkon yapılmıştı. Bahçedeki kuyunun üstüne büyük bir çarkı olan tulumba yerleştirilmiş, evin ve bahçenin su ihtiyacı ilk zamanlar buradan karşılanmıştı.

Üç kez el değiştiren evin ömrü yüz yıl kadar sürdü. 1968 yılında apartman yapılmak üzere müteahhide verildi. Ev yıkılırken binanın ilk sahibi Fransız mühendisin adeta kale gibi bir inşaat yaptığı ortaya çıktı. İlk katın duvarları uzunlamasına konan üç sıra Fransız Marsilya tuğlasıyla altmış santim en kazanmış, üstüne Fransız kemerli uzun demir putreller yerleştirilmişti. Üst katın zemini çok kalın tahtalarla döşenmiş, duvarlan ve çatı katı bağdadi denen hafif sistemle tamamlanmıştı. Damdaki kiremitler de Marsilya'dan getirilmişti. Evin son sahibi B. Yavuz Celasun'un kanaatine göre, Fransız mühendis İstanbul'un depremlerinden korkarak ilk katını alışık olmadığımız bir şekilde sağlam yaptırmıştı.

Bugün, Fransız mühendisin evinin yerinde ve Egemen Sokak'ın sağ hududunu teşkil eden dört dönümlük bahçede alt katları işyeri olarak kullanılan apartmanlar sıralanmaktadır.

EK BİLGİLER

DOKSAN PENCERELİ KÖŞK*

Kalamış-Fener Caddesi'nde bugün Apartman Oniki'nin bulunduğu yerdeki dört katlı, doksan pencereli ahşap konakta doğan ve orada büyüyen, köşkün geçmişini anılarıyla bugüne taşıyan Nerüment Öktem Bey "Çok hayırlı bir evdi," der ve bunu bütün içtenliğiyle tasdik eder. Köşkün geçmiş yıllardaki yaşantısına bakarsak:

İki bölüm olan binanın bir bölümünde Şevket Bey'in kızları Medide (ve eşi Cemil Bey) ile Müfide oturur, diğer kısmı kiraya verilirdi.

Evin ilk kiracısı Dr. Asaf Derviş Paşa'nın üvey annesi Aslıdil Hanım'dı. Dr. Asaf Derviş Paşa (1868-1928) Almanya'da beş yıl okumuş, kadın hastalıkları uzmanı olduktan sonra yurda dönerek Tıbbiye'de hocalık yapmış ve profesör titri almıştı.

Göztepe'de oturan Prof. Asaf Derviş Paşa hemen her gün analığı olan Aslıdil Hanım'ı ziyarete gelir, ona büyük saygı gösterirdi. Asaf Derviş Paşa'nın Müzeyyen, Nadir, Cemal ve Rıza adında üvey kardeşleri vardı. Bunlar Aslıdil Hanım'ın öz çocuklarıydı. Rıza en küçükleriydi. Cemal sonraları paşa olmuştur.

Rıza Bey Almanya'ya gitmiş, Hilda adında bir kadınla evlenip Türkiye'ye dönmüşse de bu evlilik yürümemiş, boşanmışlardı. Rıza Bey Schering ilaç firmasının mümessili olarak tekrar Almanya'ya gidip ikinci defa evlendi. Bu evlilikten Kemal Derviş doğmuştur. Kemal Derviş, Prof. Asaf Derviş Paşa'nın en küçük kardeşi Rıza Bey'in oğludur.

Şevket Bey'in kızı Medide Hanım'ın hamileliği esnasında eşi Cemil Bey, Prof. Asaf Derviş Paşa'yı Göztepe'deki köşkünden alıp eşini muayene etmesi için eve getirir ve muayeneden sonra vizite ücreti olarak bir altın verir. Asaf Derviş Paşa altına şöyle bir bakıp arabacıya uzatarak, "Beyefendi sana bahşiş verdi," der. Meğerse paşa, evlere çağırılınca beş altın alıyormuş. Bu olaydan sonra Cemil Bey ikinci defa paşayı almak için Göztepe'ye gidince beş altını peşinen öder.

Asaf Derviş Paşa'nın analığından sonra, Kızıltoprak'ta bakkallık yapan Hikmet Bey, Dr. Kemalettin Bayülken Bey, Opr. Cemil Topuzlu, paşanın kız kardeşi Doksan Pencereli Köşk'te kiracı olarak oturdular.

* Bkz, Doksan Pencereli Köşk, s. 386. (Ed. N.)

CEMİLE SULTAN'IN ERENKÖY'DEKİ SARAYI*

Sultan Mecid'in (1823-1861) kızı Cemile Sultan (1843-1918), 15 yaşında iken Mahmud Celalettin Paşa ile evlendirilmiş, çok mutlu bir evliliğin meyveleri olan Fethiye (1859-1887), Mahmud Celalettin (1864-?), İbrahim Sakıp (1864-1897), Ayşe Sıdıka (1875-1938), Fatma (1879-1890) isimli çocukları olmuştur. Cemile Sultan, Feneryolu'nda 100 dönümlük bir arazide civar halkın

Cemile Sultan'ın kızı Ayşe Sıdıka Sultan.

Cemile Sultan Sarayı'nın dış merdivenleri.

* Bkz. Ahmet Eyüp Paşa Köşkü, s. 188-191. (Ed. N.)

Ayşe Sıdıka Sultan'ın eşi Fuat Paşa.

Ayşe Sıdıka Sultan'ın kızları Kerime ve Naime.

"Saray" adını verdiği muhteşem konağın, iç ve dış selamlığını, mutfak, ahır, arabalık ve konakta çalışan erkek personel için yatacak yerleri, büyük bir bağı sebzelikleri, zevk ve sanat eseri olan güzel iki havuzu yaptırmıştır. Cemile Sultan'ın babası Sultan Mecid ölmüş, amcası Sultan Aziz, Osmanlı tahtına geçmişti. Sultan Aziz'in Serasker Hüseyin Avni Paşa'yla arası iyi değildi. Onu iki defa Anadolu'ya sürgün etmiş, fakat her seferinde affederek mesleğine iade etmişti. Hüseyin Avni Paşa, bunu unutmamış, padişaha karşı korkunç bir kin beslemeye başlamış, günün birinde hazırladığı askeri bir darbeyle Sultan Aziz'i tahttan indirmişti. Olayın cereyan ettiği haftada Sultan Aziz, bilek damarlan kesilerek ölmüştü. Cinayet mi, intihar mı olduğu karanlıkta kalan bu olaydan sonra Osmanlı tahtına Cemile Sultan'ın kardeşi V. Murad geçmişse de, üç aylık bir saltanat döneminden sonra ruhi bunalımlar geçiren V. Murad tahttan indirilmiş, 1876 yılında yerine yine Sultan Mecid'in oğlu ve Cemile Sultan'ın kendisinden bir yaş büyük ağabeyi II. Sultan Abdülhamid geçirilmişti.

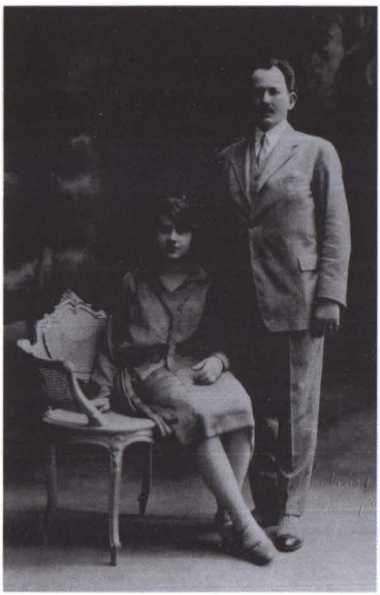

Ayşe Sıdıka Sultan'ın eşi Fuat Paşa, kızları Naime Sultan ile birlikte.

Naime Sultan'ın ilk eşi Savcı Ferhat Bey, Erenköy'deki Cemile Sultan Sarayı'nın bahçesinde.

Sultan Aziz'in ölümünden hemen sonra Sultan Aziz'in kayınbiraderi Çerkez Hasan, Hüseyin Avni Paşa'yı toplantı yaptığı bir evde vurarak öldürmüştü. Osmanlı tahtında oturan II. Sultan Hamid, amcası Sultan Aziz'in ölümünden Hüseyin Avni Paşa kadar Mithat Paşa'yı, hatta kardeşi Cemile Sultan'ın kocası Mahmud Celalettin Paşa'yı ve ikinci Mabeyinci Fahri Bey'i ve diğer birkaç kişiyi suçlu kabul ederek, Yıldız'da kurdurduğu mahkemeye vermiştir. Mahkemenin karan idamdı. Fakat Sultan Hamid idam karannı müebbet hapse çevirerek suçluları Taif'e göndermişti.

Cemile Sultan, Sultan Mecid'in eşlerinden Düzidil kadından, Sultan Hamid de Sultan Mecid'in eşlerinden Tiri Müjgan kadından doğmuştu. Cemile Sultan ile Sultan Hamid baba bir, anne ayn birbirini seven iki kardeştiler. Cemile Sultan'ın yalvarması ve ağlaması, eşi Mahmud Celalettin Paşa'nın Taif'e gönderilmesini önleyememişti. Taif sürgününden iki yıl sonra Mithat Paşa ile Mahmud Celalettin Paşa'nın Taif'te boğularak öldürüldüğü haberi Feneryolu'nda Cemile Sultan Sarayı'na gelince, konakta büyük bir keder yaşanmış, Cemile Sultan yıkılmıştı. Bu arada Cemile Sultan bir çocuğunu kaybetmiş, artık Feneryolu'ndaki sarayında daha fazla kalmak ağır gelmiş, 1890 yılında muhteşem binayı Ahmet Eyüp Paşa'ya

satarak Erenköy'deki sarayına taşınmıştı. Cemile Sultan'ın Ereköy'deki sarayı halen minibüs yolu (Fahrettin Kerim Gökay Caddesi) üzerinde Migros'un bulunduğu yerin 100 metre kadar ilerisinde Cemile Sultan Apartmanı'nın bulunduğu yerde, 120 dönümlük bir bahçenin içindeydi. Kırk üç odalı Cemile Sultan Sarayı'nın çok itinalı yapılmış, iyi döşenmiş, o yıllardaki Osmanlı konaklarında âdet olduğu gibi bir de selamlık binası vardı. Cemile Sultan kalabalık maiyeti, işçisi, aşçısı, arabacısı ve diğer personeliyle bu sarayda buruk bir yaşantı sürdürüyordu.

Kızı Ayşe Sıdıka Sultan, Cemile Sultan Sarayı'nda Fuat Paşa ile evlenmiş, Naime ve Kerime isimli iki kızı olmuş, Cemile Sultan 1918'de bu dünyadan ayrılmıştı. Naime Sultan ilk evliliğini Sarıyer Savcısı Ferhat Bey'e Nice'te yaptı. Ferhat Bey, Naima Sultan ile evlenmek için Nice'e gittiği zaman sürgünde bulunan Osmanlı Hanedanı damadın şıklığından günlerce bahsetmişlerdi. Naime Sultan ile Ferhat Bey'in evliliklerinden Ethem ve Cemile isimli çocuklan oldu. Aile hem Boğaz'daki yalıda, hem de Erönköy'de Cemile Sultan Sarayı'nda da oturmuştu. Her nedense bu evlilik uzun sürmemiş, ayrılmışlardı.

Cemile Sultan Sarayı, 1947'de yıkıldı.

Naime Sultan ikinci evliliğini Tamburi Cemil Bey'in oğlu Mesut Cemil Bey'le, Cemile Sultan'ın selamlığında yaptı. Mesut Cemil Bey (1902-1963) Naima Sultan ile evliyken bir soba tutuşması sonunda selamlık binası 1954'te yandı. 1963 yılında Mesut Cemil Bey vefat etti. Naime Sultan uzun yaşadı, 2002 yılında o da hayattan ayrıldı.

Cemile Sultan Sarayı'nın bahçesindeki çamlar ve ağaçların bir kısmı hâlâ durmaktadır. Sultanın bahçesine yapılan yüksek apartmana Cemile Sultan ismi verilmiştir.

DR. RİFAT HÜSAMETTİN PAŞA VE KÖŞKÜ*

Hüsameddin Bey ile Fatma Hanım'ın üçüncü erkek çocuğu olarak dünyaya gelen, Mehmet Rifat Hüsamettin Bey'in Göztepe'de, sonradan Rıfat Paşa Çayırı olarak anılan yerde vaktiyle çok güzel bir köşkü vardı. 1921'de ölen Dr. Rifat Hüsamettin Paşa'nın Haydarpaşa Askeri Hastanesi'ne bağışlanan kitapları, oradan Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ne gönderilmiş ve kitaplarına Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü mührü basılmıştır.

Rifat Hüsamettin Paşa, Göztepe'deki köşkünün sahanlığında ailesiyle.

* Bkz, Dr. Hüsamettin Paşa Köşkü, s. 288. (Ed. N.)

PAŞA KORUSU'NDAKİ KÖŞK*

Kazasker'de Reşat Paşa Konağı'na giden Sinan Ercan Caddesi'nin sağ tarafında Paşa Korusu apartmanlarının bulunduğu bahçenin içinde beyaz boyalı, üç katlı muhteşem bir ahşap konak vardı.

1940 yılının başlarında bu ahşap köşkte Müzeler Müdürü Aziz Ogan Bey ve ailesi oturmaktaydı.

Aziz Ogan, 31 Mart olayında şehit edilen Asar-ı Tevfik Zırhlısı'nın kumanda-

Paşa Korusu'ndaki evin yıkılmadan önceki hali.

* Bkz. Paşa Korusu'ndaki Köşk, s. 345. (Ed. N.)

Aziz Ogan, Böcekli Cami karşısında oturduğu vakıf evinin önünde aile fertleriyle birlikte.

nı Ali Kabuli Bey'in kızı Mesture Hanım'la evlenmiş ve Perihan, Jale, Türkân, Mengü, Ali Kabuli isimli çocukları olmuştu.

Jale Hanım ilk Türk arkeologu olarak isim yapmış ve 1945 yılında Mustafa İnan'la evlenmişti. Bu evlilikten halen İspanya'da yaşayan Hüseyin İnan dünyaya gelmişti.

Aziz Ogan'ın çocukları iyi eğitim görmüş, Türkân Hanım piyanoda, Perihan Hanım Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ndeki İngilizce hocalığı görevinde başarılı olmuşlardır.

Paşa Korusu'ndaki köşkte kiracı olarak oturan Aziz Ogan ailesiyle buradan ayrıldıktan sonra Erenköy'de Böcekli semtindeki bir vakıf binasına taşındığı bilinmektedir. Bundan sonra köşk ve bahçesi bir süre yoksul çocuklara tahsis edilmiş, Musevi bir vatandaşın uhdesinde kalmıştır. Daha ileriki yıllarda köşk yıkılmış, geniş bahçesine dört tane on ikişer katlı apartman yapılmıştır. İnşaatı yürüten müteahhit, Paşa Korusu'nun yola yakın kenarına, yıkılan ana binanın benzerini yaparak geçmişin tam olarak silinmesini önlemiştir. Bütün çabamıza rağmen yıkılan beyaz köşkün ilk sahibinin kim olduğunu bulamamak bizim için bir eksikliktir.

Araştırmalarım esnasında büyük yardımlarını gördüğüm Hüseyin İnan Beyefendi'ye ve halen Kanada'da yaşayan ve genç kızlık döneminde Aziz Ogan Bey'in kızı Türkân Hanım'dan, yıkılan büyük köşkte piyano derslerini aldığını bildiren sayın Profesör Güneş Ege Hanımefendi'ye şükranlarımı arz etmeyi bir borç bilirim.

TAHTA KÖPRÜ'NÜN BAŞINDAKİ EV*

Kurbağalıdere üstündeki ahşap köprünün adı Tahta Köprü'ydü. Hatta bu köprüden geçen yola Tahta Köprü Caddesi denirdi.

Köprünün başında görülen üç tam, bir çatı katından oluşan ahşap konak 1970'li yıllara kadar ayaktaydı. Boyası dökülmüş olmasına rağmen bir zamanlar renginin beyaz olduğu anlaşılıyordu. 1970 yılında oldukça harap olan bu evde Kadıköy'ün tanınmış bir ailesi yaşardı. Günün birinde aile evi boşalttı ve bina yıkıldı.

Evin ilk sahibinin kim olduğunun bilinmemesine rağmen 1890'lı yıllarda Hamid Bey tarafından satın alınmıştı. Bu evin yanında iki ev daha vardı. Üç Evler denirdi. Hamid Bey'in eşi Fatma Zehra Hanım bu evde Ayşe Seniye adında bir kız doğurduktan sonra tüberkülozdan öldü.

Ayşe Seniye Hanım ileriki yıllarda Selahattin Akant ile evlenmiş, İlhan ve Fatma adında çocukları olmuştur. Selahattin Bey, harita subayıydı. Son derece hassas, duygulu bir insandı. Çok güzel resimler yapardı. 1925 yılında Feneryolu'nda Yağcı Ahmet Bey'in evini satın aldı ve aile bu eve yerleşti.

Tahta Köprü'nün başındaki evde oturan Hamid Bey, ikinci defa evlendi. Garip bir tesadüfle yeni hanımın adı da Fatma Zehra'ydı. Hamid Bey'in ikinci hanımından Edip ve Neyir isimli çocukları oldu. Denizaltı subayı olan Edip Bey, Hollanda'da eğitim görmüş, Nice'e giderek Ahmet Eyüp Paşa'nın oğlu Fuad Bey'in kardeşi Münime Hanım'ın kızı Sabiha Hanım'la tanışarak 1925 yılında evlenmişti. Edip Bey'in Tijen, Münime ve Hamit isimli çocukları oldu. Hamit, Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak bu görevini hâlâ sürdürmektedir.

Denizcilikten istifa eden Edip Ossa Bey, Feneryolu ve Kalamış'ın Edip Ağabeyi olmuştu. Herkes tarafından sevilen, sayılan, son derece terbiyeli biriydi. Kalamış'ta bir kotrası vardı. Bir gün kotranın seren direğine merdivensiz tırmandığını görerek hayret etmiştim.

* Bkz. Kurbağalıdere Köprüsü'nün başındaki köşk, s. 108. (Ed. N.)

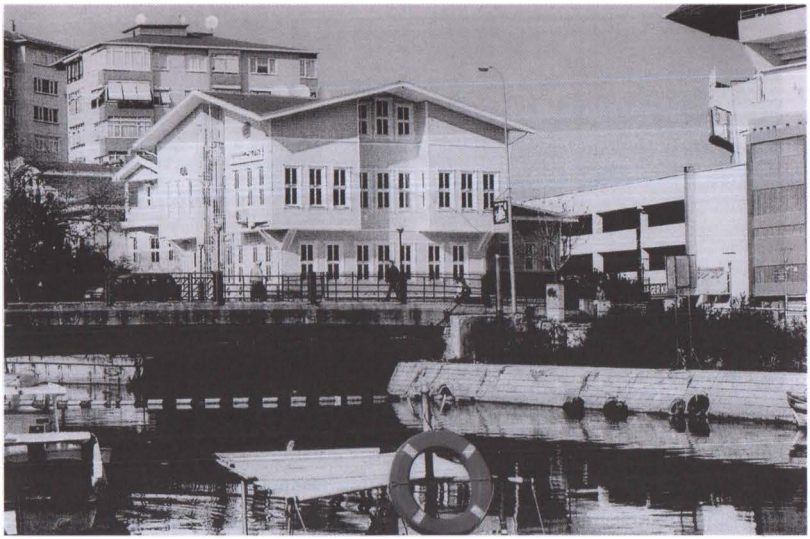

Tahta Köprü'nün başındaki evin yeni hali.

Edip Ağabey'in babası Hamid Bey ölünce Tahta Köprü'nün başındaki ev satıldı. Evi Hamid Bey mi sattı, yoksa öldükten sonra mı satıldı bilinmiyor. Hamid Bey'in eşi, Edip Ossa'nın annesi Fatma Zehra Hanım son yıllarını Fenerbahçe'de kiraladığı bir evde geçirdi.

Tahta Köprü'nün başındaki ev yıkılıp arsası otuz yıl boş kaldıktan sonra eski mimarisine uygun bir bina yapıldı ve bir kısmı restoran olarak kullanıldı.

Her kentin saklı hikâyeleri vardır.
Bir imparatorluğun şaşaalı başkenti olan İstanbul'un, Osmanlı'nın çöküşünden sonra hızla değişen suretinin altındaysa nice hikâye...

1918 doğumlu Dr. Müfid Ekdal *Kapalı Hayat Kutusu: Kadıköy Konakları*'nda, özellikle İstanbul'un bir zamanlar sayfiye yeri olan Kadıköy'e odaklanarak ilçenin betonlaşma sürecini aktarıyor.

Doğma büyüme Kadıköylü olan, hâlâ doğduğu evde yaşayan Müfid Ekdal, bir ömür tanıklık ettiği pek çok yıkıma ve yok edilen kültür değerlerine, gölgede kalan acıklı hayat hikâyelerine de yer veriyor.

Kapalı Hayat Kutusu: Kadıköy Konakları, çoğu yok olan, kimisinin yeri bile tespit edilemeyen köşklerin, konakların kapılarını aralıyor... Büyük kestane, ceviz, dut ağaçlarının gölgelediği geniş bahçeleri, üzüm bağları, görkemli köşkleriyle, köşklerin içindeki ilginç hayat hikâyeleriyle Kadıköy'ün geçmişteki panoramasını çıkarıyor.

Kapalı Hayat Kutusu: Kadıköy Konakları'nın genişletilmiş bu baskısında yeni köşklerin yanı sıra, yeni fotoğraflar ve "Ekler" bölümünde önceki baskılarda yer alan maddelere ek bilgiler yer almakta...